بسم الله الرحمن الرحیم

د سرورِ کائنات ﷺ ژوند

تالیف

الحاج مُلا عنایت الله علي ابن مولانا محمد انور رحمه الله

المکتبة العنایة
کانسي روډ کوټه

حنفی شافعی

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

کفایت دینی کتب خانہ

کفایت اللہ ابن صدیق

واٹس ایپ گروپ ٹیلی گرام چینل

اس گروپ میں کتابیں اہل السنۃ والجماعت، حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی، دیوبند، علماء حق کے عقائد کے مطابق ہوں گی مختلف زبانوں میں اسلامی کتابیں پشتو عربی اردو فارسی جیسے تفسیریں، فتاویٰ درسی کتب خارجی کتب وغیرہ۔

کفایت اللہ ابن صدیق

+923052488551
+923247442395

easypaisa

مالکی حنبلی

بسم الله الرحمن الرحيم

لا إله إلا الله محمد رسول الله

د سرور کائنات صلی الله علیه وسلم ژوند

لومړئ ټوک

اصلاح سوې نسخه

تألیف:

الحاج ملا عنایت الله "عِلمي" ابن مولانا محمد انور رحمة الله علیه

المکتبة الغفّاریة ارګ بازار کندهار افغانستان

ټول حقوق د ليکوال سره خوندي دي

د کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم	::	د سرور کائنات صلی الله علیه وسلم ژوند
تألیف	::	الحاج ملا عنایت الله "علمي" ابن مولانا محمّد انور رحمة الله علیه
خپروونکی	::	پخپله مؤلف.
کمپوزر	::	پخپله مؤلف.
اتم چاپ		۱۳۹۵

دغه کتاب او د ليکونکي نور کتابونه په پاکستان کي په لاندي ځايو کي تر لاسه کيږي:

- مکتبهٔ رشیدیه: سرکي روډ کويټه.
- مکتبهٔ محمّدیه: شاپ نمبر ۱۴ گرو مندر بنوري ټاون کراچي.
- مکتبة القرآن والسّنة: محله جنګي پشاور.
-

المکتبةُ الغَفّاريةُ ارګ بازار کندهار افغانستان

بسم الله الرحمن الرحيم

الله أكبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د لومړي ټوک فهرست

شمېر	سرلیک	مخ
۱	په پښتو کي د (ي) تلفظ........	۱
۲	د دوهمي طبعي یا دوهم چاپ مقدمه........	۳
۳	د اولي طبعي یا اول چاپ مقدمه........	۱۱
۴	د سرور کائنات ﷺ ژوند........	۱۵
۵	یهودیت او نصرانیت جزیرة العرب ته څنګه داخل سوه...	۳۱
٦	د اول وار دپاره د کعبې شریفي پوښول........	۳۴
۷	نصرانیت او د حبشې حکم څنګه ویمن ته داخل سوه؟.......	۴۱
۸	د فیل کال او د اصحاب الفیل قصه........	۵۰
۹	یمن ته د فارس یا فارسیانو داخلېدل........	۵٦
۱۰	اسلام ته د یمن د خلقو داخلېدل........	٦۱
۱۱	د مکې مکرمې څخه د خزاعه ایستل او د قریشو تسلط.....	٦۳
۱۲	د عبدالمطلب په واسطه د زمزم د څا کِندل........	٦۸
۱۳	د عبدالله واده او د محمد ﷺ مبارک میلاد........	۷۷
۱۴	د رسول الله ﷺ نسب او کورنی........	۸۱
۱۵	د رسول الله ﷺ رضاعت او پرورښت........	۸۲
۱٦	د رسول الله ﷺ د مور وفات........	۸۹
۱۷	د رسول الله ﷺ اقتصادي حالت........	۹۱
۱۸	د ابو طالب سره د رسول الله ﷺ تربیه........	۹۳
۱۹	د رسول الله ﷺ واده یا زواج........	۱۰۹
۲۰	د کعبې شریفي بیا جوړېدل........	۱۱۴
۲۱	د کعبې شریفي په نوې بناء کي د حجر اسود ایښوول.....	۱۱۸

۲۲	د رسول الله ﷺ خلوت او تنهايي خوښېدل........	۱۲٦
۲۳	د وحيو نازلېدل........................	۱۲۸
۲۴	د رسول الله ﷺ رسالت او په دعوت مکلفېدل..........	۱۴۵
۲۵	د مکي دورې اوله مرحله، يا د سري دعوت درې کلونه...	۱۴۹
۲٦	د مکي دورې دوهمه مرحله، يا په ښکاره سره دعوت......	۱۵٦
۲۷	د دعوت د اورېدلو څخه د حاجيانو منعه کول..........	۱٦۲
۲۸	د دعوت د چپولو دپاره د قريشو قسم قسم طريقې.........	۱٦۳
۲۹	د مشرکانو له طرفه د آزارو شروع کېدل..........	۱٦٦
۳۰	د رسول الله ﷺ او اصحاب کرامو آزارول..........	۱٦۷
۳۱	د ارقم بن ابي الأرقم کور....................	۱۹۳
۳۲	حبشې ته د مسلمانانو اول هجرت...............	۱۹۴
۳۳	د حبشې مهاجرو مسلمانانو ته د قريشو چم او چېله.........	۲۰۲
۳۴	ابو طالب ته د قريشو دوهم وار ورتګ..............	۲۱۰
۳۵	ابو طالب ته د قريشو درېيم وار ورتګ..............	۲۱۲
۳٦	د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره د ياغي قريشو مشوره.......	۲۱۳
۳۷	د حمزه بن عبد المطلب اسلام...................	۲۲۰
۳۸	د عمر بن الخطاب اسلام.......................	۲۲۲
۳۹	رسول الله ﷺ ته د دعوت پرېښوولو وړانديزونه.........	۲۳٦
۴۰	دوهم وار بياد رسول الله ﷺ سره د قريشو خبري.........	۲۴۵
۴۱	ابو طالب د بني هاشم ټولنه جوړوي................	۲۵۲
۴۲	د ظلم او عداوت عهد نامه، مقاطعه او بنديز يا اقتصادي ..	۲۵۴
۴۳	درې کاله د ابو طالب په شعب کې................	۲۵۵
۴۴	د تعهد نامې يا مقاطعې ماتول..................	۲۵۸
۴۵	ابو طالب ته د قريشو آخرنی ډله...............	۲٦۳
۴٦	عامُ الحُزن يا د غم کال......................	۲٦۵
۴۷	خاصه خبرتيا. يا تنبيه........................	۲٦۸

۴۸	د حضرت خدیجه رضي الله عنها وفات........................	۲۶۹
۴۹	د اصحاب کرامو د دونه صبر او ثبات سبب څه وو؟........	۲۷۲
۵۰	د مکې مکرمې دریمه مرحله، یا تر مکې دباندي دعوت..	۲۸۳
۵۱	وطائف ته سفر..	۲۸۴
۵۲	پر قبائلو او افرادو د اسلام عرضول........................	۲۹۷
۵۳	هغه قبائل چي اسلام پر عرض سوی دی....................	۲۹۸
۵۴	هغه کسان چي اهل مکه نه وه او مسلمانان سوي دي.....	۳۰۱
۵۵	د شق القمر معجزه..	۳۱۳
۵۶	د اهلِ یثرِب شخه شپږ پاک روحه........................	۳۱۶
۵۷	د إسراء او معراج قصه..	۳۱۹
۵۸	د عقبې سره اول بیعت..	۳۴۳
۵۹	په مدینه منوره کي د اسلام اول سفیر........................	۳۴۵
۶۰	د عقبې سره د اهلِ یثرِب دوهم بیعت........................	۳۴۹
۶۱	دوولس نفره نقیبان..	۳۵۷
۶۲	شیطان په دغه بیعت او معاهده خبرېږي........................	۳۵۸
۶۳	د هجرت شروع..	۳۶۲
۶۴	په دار الندوه کي د قریشو پارلماني شورٰی........................	۳۶۷
۶۵	د رسول الله ﷺ هجرت..	۳۷۱
۶۶	د کور څخه تر غار ثور پوري..	۳۷۷
۶۷	د غار ثور واقعې..	۳۷۸
۶۸	د هجرت د لاري واقعات..	۳۸۳
۶۹	مدینې منورې ته د رسول الله ﷺ رسېدل........................	۳۹۶
۷۰	د رسول الله ﷺ د هجرت مهمي او ښکاره نقطې........	۴۰۸

۷۱	د مدينې منورې د ژوند اوله مرحله............	۴۱۷
۷۲	د نوي ټولني جوړول............	۴۳۰
۷۳	د مسلمانانو په مابين کي ورورګلوي............	۴۳۳
۷۴	اولنئ اسلامي قانون............	۴۳۶
۷۵	په ټولنه کي د اسلامي قانون اثر او تاثير............	۴۳۹
۷۶	د مدينې منورې د يهودو سره معاهده............	۴۴۴
۷۷	تر هجرت وروسته د قريشو دسيسې............	۴۴۶
۷۸	کافر قريش، مهاجر مسلمانان تهديدوي............	۴۴۷
۷۹	په جنګ او قتال سره الٰهي اجازه............	۴۴۹
۸۰	هغه غزاوي او سريې چي تر بدر د مخه پيښي سوي دي...	۴۵۰

د دوهم ټوک فهرست

۸۱	د بدر لويه او عظيمه غزاء............	۴۷۰
۸۲	اسلامي لښکر د بدر پر طرف حرکت کوي............	۴۷۴
۸۳	د مکې مکرمې مشرکان د جنګ دپاره تياريږي............	۴۷۶
۸۴	د رسول الله ﷺ مشورتي مجلس............	۴۸۱
۸۵	د مبارزې شروع کېدل............	۴۹۶
۸۶	ابليس عليه لعنه د جنګ له ميدانه وزي............	۵۰۵
۸۷	د ابو جهل وژل کېدل............	۵۰۶
۸۸	په بدر کي د صادقه ايمان ځو نمونې............	۵۱۲
۸۹	د جنګ بنديان............	۲۲۵
۹۰	هغه ښا ته د رسول الله ﷺ ورتګ چي د کفارو جسدونه...	۵۲۶
۹۱	پر ابو لهب د جنګ د بايللو تاثير............	۵۲۹
۹۲	مدينې منورې ته د مسلمانانو د نصرت خبر رسېدل............	۵۳۱
۹۳	نبوي لښکر مدينې منورې ته حرکت کوي............	۵۳۳
۹۴	قرآن مجيد د بدر د جنګ په باره کي بيان کوي............	۵۴۲

۹۵	د بدر او اُحُد په منځ کي عسکري حرکتونه........	۵۴۵
۹۶	په کُدر کي د بني سُلیم غزاء........	۵۴۷
۹۷	د رسول الله ﷺ د وژلو دسیسه........	۵۴۷
۹۸	د بني قَینُقاع غزاء او سبب........	۵۵۰
۹۹	د السویق غزاء........	۵۵۹
۱۰۰	د ذي اَمَر غزاء........	۵٦۰
۱۰۱	د کعب بن الاشرف یهودي وژل........	۵٦۲
۱۰۲	د فُرُع یا بحران غزاء........	۵٦۸
۱۰۳	د زید بن حارثه ﷺ سریه یا ټولی........	۵٦۹
۱۰۴	د اُحُد غزاء یا د یوه نیستي کوونکي جنګ دپاره........	۵۷۱
۱۰۵	د مشرکانو د لښکر جوړېدل........	۵۷۴
۱۰٦	د دفاع دپاره د مسلمانانو مشورتي غونډه........	۵۷٦
۱۰۷	اسلامي لښکر جوړول او د جنګ میدان ته وتل........	۵۷۸
۱۰۸	د جنګ او دفاع دپاره نقشه........	۵۸٦
۱۰۹	د مشرکانو د لښکر تیاري........	۵۹۲
۱۱۰	د قریشو له طرفه سیاسي هلي ځلي........	۵۹۲
۱۱۱	د مشرکانو د لښکر د احساساتو د لوړولو دپاره........	۵۹۵
۱۱۲	د جنګ اور بلېدل........	۵۹٦
۱۱۳	د اسد الله حمزه بن عبد المطلب ﷺ شهادت........	٦۰۳
۱۱۴	په جنګ کي د غشي ویشتونکو کامیابه برخه........	٦۰۵
۱۱۵	د غشي ویشتونکو رسوا کوونکې غلطي........	٦۰۷
۱۱٦	د رسول الله ﷺ پر شا وخوا شدید جنګ........	٦۱۴
۱۱۷	پر رسول الله ﷺ د مشرکانو د فشار ډېرېدل........	٦۲۳
۱۱۸	د اُحُد د ورځي عجیبه او نادره قهرماني........	٦۲۴
۱۱۹	د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو آوازه........	٦۲٦
۱۲۰	د اُبي بن خلف کافر وژل کېدل........	٦۲۹

۱۲۱	د شهیدانو د پزو او غوږو پرېکول........	٦٣٢
۱۲۲	تر جنګ وروسته د عمر فاروق رضي الله عنه او ابو سفیان خبري......	٦٣٤
۱۲۳	د شهیدانو را ټولول او ښخول........	٦٣٩
۱۲۴	مدینې منورې ته رجوع، د حب او قربانۍ نادره حالات.	٦٤٣
۱۲۵	د اُحُد په جنګ کې د دواړو طرفو وژل سوي کسان........	٦٤٥
۱۲۶	د حمراءُ الاسد غزاء........	٦٤٦
۱۲۷	د اُحُد پر غزاء الٰهي تبصره........	٦٥٤
۱۲۸	د ابو سلمه رضي الله عنه سریه........	٦٦٥
۱۲۹	د خالد بن سفیان د وژلو دپاره دَ عبد الله لېږل........	٦٦٦
۱۳۰	د عمرو بن العاص اسلام........	٦٦٩
۱۳۱	د رجیع د اوبو غمجنه واقعه........	٦٧١
۱۳۲	د بئر معونه فاجعه........	٦٧٧
۱۳۳	د بني النضیر د یهودو سره غزاء........	٦٨٣
۱۳۴	د ذاتُ الرِّقاع غزاء........	٦٩١
۱۳۵	د بدر دوهمه غزاء........	٦٩٥
۱۳۶	د دومة الجندل غزاء........	٦٩٧
۱۳۷	د خندق یا احزابو غزاء........	٦٩٩
۱۳۸	د بني قُریظه د یهودو سره غزاء........	٧٤٤
۱۳۹	د سلام بن ابي الحُقیق یهودي وژل........	٧٦٢
۱۴۰	د محمد بن مسلمه رضي الله عنه سریه یا ټولۍ........	٧٦٥
۱۴۱	د بنو لحیان غزاء........	٧٦٩
۱۴۲	د عُکاشه رضي الله عنه سریه........	٧٧٢
۱۴۳	د محمد بن مسلمه رضي الله عنه سریه........	٧٧٣
۱۴۴	د ابو عبیده عامر بن الجراح رضي الله عنه سریه........	٧٧٥
۱۴۵	جموم ته د زید بن الحارثه رضي الله عنه سریه........	٧٧٥
۱۴۶	عیص ته د زید بن الحارثه رضي الله عنه سریه........	٧٧٦

۱۴۷	د بني مصطلق غزاء........................	۷۷۸
۱۴۸	د بني مصطلق تر غزاء د مخه او په غزاء کي منافقان........	۷۸۲
۱۴۹	د إفک يا لويو دروا غو حادثه................	۷۹۴
۱۵۰	د عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه سريه..............	۸۱۰
۱۵۱	د علي بن ابي طالب رضي الله عنه سريه................	۸۱۰
۱۵۲	د ابوبکر الصديق رضي الله عنه سريه....................	۸۱۱
۱۵۳	د کرز بن جابر الفهري رضي الله عنه سريه................	۸۱۲
۱۵۴	د حديبيې پېښه او صلحه..........................	۸۱۳
۱۵۵	مکې مکرمې ته د عثمان بن عفان رضي الله عنه لېږل............	۸۳۱
۱۵۶	د مسلمانو ښځو هجرت..........................	۸۴۳
۱۵۷	د حديبيې پر صلحه تبصره........................	۸۴۴
۱۵۸	د مدينې منورې د ژوند دوهمه مرحله او نوې دوره........	۸۶۱
۱۵۹	د حديبيې تر صلحي وروسته عسکري حرکتونه............	۸۶۲
۱۶۰	د خيبر د غزاء سبب..........................	۸۶۸
۱۶۱	خيبر ته وتل................................	۸۶۹
۱۶۲	د خيبر دلاړي واقعات........................	۸۸۵
۱۶۳	د صعب بن معاذ د قلا محاصره او فتحه کېدل............	۹۰۶
۱۶۴	د زبير د قلا فتحه کېدل........................	۹۱۲
۱۶۵	د اُبی د قلا فتحه کېدل........................	۹۱۴
۱۶۶	د نزار د قلا فتحه کېدل........................	۹۱۵

د دريم ټوک فهرست

۱۶۷	د خيبر د دوهمې حصې فتحه کېدل....................	۹۲۱
۱۶۸	د ابي الحُقيق يهودي د دوو زامنو وژل..............	۹۲۷
۱۶۹	په زهرو لړل سوی پُسه..........................	۹۲۸
۱۷۰	د فدک د يهودو سره صلحه........................	۹۳۱

۱۷۱	د واديُ القرٰی فتحه کېدل....................	۹۳۲
۱۷۲	د تيماء د يهودو سره پر جزيه صلحه....................	۹۳۳
۱۷۳	د جزيرةُ العرب څخه د يهودو ايستل....................	۹۳۴
۱۷۴	د هجرت په اووم کال کي د ځينو توليو لېږل....................	۹۳۸
۱۷۵	عمرة القضاء....................	۹۴۸
۱۷٦	پاچهانو او آمرانو ته د رسول الله ﷺ رسالې....................	۹۵٦
۱۷۷	د روم پاچا قيصر ته ليک....................	۹۵۷
۱۷۸	د دمشق آمر حارث بن ابي شمر ته ليک....................	۹۷۲
۱۷۹	د بُصرٰی آمر ته ليک....................	۹۷۳
۱۸۰	د مصر پاچا مقوقس ته ليک....................	۹۷۳
۱۸۱	د حبشې پاچا نجاشي ته ليک....................	۹۷٦
۱۸۲	د فارس پاچا کسرٰی ته ليک....................	۹۸۰
۱۸۳	د بحرين پاچا (منذر بن ساوي) ته ليک....................	۹۸۳
۱۸۴	د يمن پاچا حارث الحَمَيري ته ليک....................	۹۸۴
۱۸۵	د يمامې رئيس هوذه بن علي ته ليک....................	۹۸۵
۱۸٦	د عُمان پاچا ته ليک....................	۹۸٦
۱۸۷	د ځينو سريو لېږل....................	۹۹۱
۱۸۸	د مؤته جنګ....................	۹۹۳
۱۸۹	د مؤته د جنګ انتهاء....................	۱۰۰۸
۱۹۰	د مؤته د جنګ اثر او نتيجه....................	۱۰۱۴
۱۹۱	د ذاتُ السلاسل سريه....................	۱۰۱۷
۱۹۲	د خبَط سريه....................	۱۰۲۴
۱۹۳	د مکې مکرمې د فتحې غزاء....................	۱۰۲۷
۱۹۴	اسلامي لښکر د مکې مکرمې پر طرف حرکت کوي....................	۱۰۴۹
۱۹۵	د ابو قحافه رضي الله عنه مسلمانېدل....................	۱۰٦٦
۱۹٦	رسول الله ﷺ مسجد الحرام ته داخلېدل....................	۱۰۷۱

۱۹۷	حضرت بلال ﷺ پر کعبه شریفه آذان کوي........	۱۰۷٦
۱۹۸	د بتانو ماتول........	۱۰۷۷
۱۹۹	د بیعت اخیستل........	۱۰۸۴
۲۰۰	د عبد الله بن سعد بن ابي سرح اسلام........	۱۰۸۷
۲۰۱	د عِکرمه بن ابي جهل اسلام........	۱۰۸۹
۲۰۲	د صفوان بن امیه اسلام........	۱۰۹۱
۲۰۳	د مکې مکرمې څخه د سريو يا ټولیانو لېږل........	۱۰۹۳
۲۰۴	د مدينې منورې د ژوند درېیمه مرحله........	۱۱۰٦
۲۰۵	د حُنین غزاء........	۱۱۰۷
۲۰٦	دُرید بن الصِمّه........	۱۱۰۹
۲۰۷	د مکې مکرمې څخه د حُنین پر طرف حرکت........	۱۱۱۲
۲۰۸	د حنین د غزاء غنیمتونه........	۱۱۲۸
۲۰۹	د رسول الله ﷺ رضعي خور شیما بنت الحارث........	۱۱۲۹
۲۱۰	سُراقه بن مالک........	۱۱۳۰
۲۱۱	د طائف محاصره........	۱۱۳۱
۲۱۲	په جُعرانه کې د غنیمتو وېشل........	۱۱۴۰
۲۱۳	د انصارو په زړو کې نا اُمیدي........	۱۱۴۴
۲۱۴	د هوازن یوه ډله........	۱۱۴۷
۲۱۵	د مالک بن عوف اسلام........	۱۱۵۱
۲۱٦	د جُعرانې څخه عمره........	۱۱۵۲
۲۱۷	د عُروه بن مسعود الثقفي اسلام........	۱۱۵۹
۲۱۸	اهلِ طائف و اسلام ته داخلېږي........	۱۱٦۱
۲۱۹	د هجرت نهم کال........	۱۱٦۵
۲۲۰	د تبوک د غزاء سبب........	۱۱٦۹
۲۲۱	ابو عامر الفاسق........	۱۱۷۳
۲۲۲	د مسجد ضِرار نړول........	۱۱۷۷

۲۲۳	مسلمانان د روم د غزاء دپاره ځانونه تیاروي........	۱۱۸۰
۲۲۴	په تبوک کې د اسلامي لښکر اړول........	۱۲۰۱
۲۲۵	د دومة الجندل فتحه کېدل........	۱۲۰۳
۲۲۶	د هرقل له طرفه قاصد........	۱۲۰۶
۲۲۷	د تبوک څخه مدينې منورې ته رجوع........	۱۲۱۰
۲۲۸	د تبوک د غزاء اثر او نتيجه........	۱۲۲۹
۲۲۹	د مدينې منورې د منافقانو سره ښکاره مقابله........	۱۲۴۱
۲۳۰	د رسول الله ﷺ د لور اُم کلثوم وفات........	۱۲۴۷
۲۳۱	د ابو بکر الصديق رضي الله عنه حج........	۱۲۴۸
۲۳۲	خلق د الله جل جلاله دين ته په ډلو ډلو داخليږي........	۱۲۵۴
۲۳۳	د بنو تميم وفد يا ډله........	۱۲۵۴
۲۳۴	د بني عامر وفد يا ډله........	۱۲۵۷
۲۳۵	د بني عبد القيس وفد يا ډله........	۱۲۶۳
۲۳۶	د بنو حنيفه وفد يا ډله........	۱۲۶۴
۲۳۷	د طَی د قبيلې وفد يا ډله........	۱۲۷۰
۲۳۸	د بنو سعد بنو بکر وفد يا ډله........	۱۲۷۷
۲۳۹	د دوو کوڅيو خاوند........	۱۲۷۸
۲۴۰	د نجران وفد يا ډله........	۱۲۷۹
۲۴۱	د فَروه بن عمرو الجُذامي قاصد........	۱۲۸۴
۲۴۲	د حَمير وفد يا ډله........	۱۲۸۵
۲۴۳	د بنو بُجيله وفد يا ډله........	۱۲۸۵
۲۴۴	د بنو حارث بن کعب وفد يا ډله........	۱۲۸۷
۲۴۵	هغه کسان چې د اسلام ښوولو دپاره لېږل سوي دي........	۱۲۹۰
۲۴۶	تبصره او خلاصه........	۱۲۹۳
۲۴۷	د مسلمانانو د شمېر او عدد محاسبه........	۱۲۹۵
۲۴۸	حجة الوداع........	۱۲۹۷

۲۴۹	د رسول الله ﷺ آخرنۍ سریه........................	۱۳۲۲
۲۵۰	رفیق اعلیٰ ته رحلت........................	۱۳۲۵
۲۵۱	د رسول الله ﷺ د ناروغۍ شروع........................	۱۳۲۷
۲۵۲	د رسول الله ﷺ د ناروغۍ آخره هفته........................	۱۳۳۰
۲۵۳	د چارشنبې ورځ تر رحلت پنځه ورځې د مخه........................	۱۳۳۱
۲۵۴	تر رحلت څلور ورځې د مخه........................	۱۳۳٦
۲۵۵	تر رحلت یوه یا دوې ورځې د مخه........................	۱۳۴۱
۲۵٦	تر رحلت یوه ورځ د مخه........................	۱۳۴۱
۲۵۷	د رسول الله ﷺ د ژوند آخرنۍ ورځ........................	۱۳۴۲
۲۵۸	د احتضار یا زکندن وخت........................	۱۳۴۹
۲۵۹	د رسول الله ﷺ د خلیفه د انتخابولو دپاره بحث........................	۱۳۵۸
۲٦۰	د رسول الله ﷺ د مبارک جسد تجهیز........................	۱۳٦۴
۲٦۱	د رسول الله ﷺ دپاره قبر کندل........................	۱۳٦۵
۲٦۲	د سیرة النبي ﷺ خلاصه........................	۱۳۷۳
۲٦۳	د کتاب آخرنۍ صفحه........................	۱۳۸٦
۲٦۴	د کتاب مراجع او مأخذونه........................	۱۳۸۷

پای

په پښتو کې د (ي) ليکل او تلفظ

د دغه کتاب د صحي ويلو دپاره بايدّ د (ي) تلفظ د خپلي ليکني د حاله سره سم وسي هغه دا سي: په پښتو کي (ي) يا د (ي) تلفظ او آواز پر پنځه قسمه دی، نو لکه څرنګه چي (ي) په تلفظ او آواز کي فرق لري دغه رنګه په خپل شکل او ليکنه کي هم فرق لري، خو متأسفانه نن ورځ ډير ليکونکي په خپلو ليکونو کي د دغه فرق مراعت نه کوي، نو ځکه و لوستونکي ته په ويلو کي تکليف پېښيږي، تر څو چي يوه جمله دوه درې واره تکرار نه کړي تر هغو يې صحي نه سي ويلای، خو په دغه کتاب کي د (ي) د تلفظ يا آواز سره سم د (ي) د صحي شکل د ليکلو مراعت سوی دی، که د لوستونکو له طرفه د کتاب د لوستلو په وخت کي د (ی) د خپل ليکل سوي شکل او حاله سره سم د تلفظ مراعت وسي، لوستونکي ته د کتاب د ويلو په وخت کي هيڅ تکليف او مشکل نه پيښيږي او د هري جملې په مقصد ډير ژر پوهېدلای سي.

اوس به د (ی) پنځه اقسام په تفصيل سره دروښوول سي:

لکه څرنګه چي مخ کي و ويل سوه: په پښتو کي (ی) پر پنځه قسمه ليکل کيږي او د هر قسم آواز له هغه بله قسمه څخه فرق لري، هغه داسي:

اول قسم (ي) دوه ټکي پر څنګ لري.

دوهم قسم (ې) دوه ټکي سرپر سر لري.

دريم قسم (ئ) ټکي نه لري خو همزه پر سر لري.

څلورم قسم (ی) نه ټکي لري نه همزه خو په آخر کي لکۍ لري.

پنځم قسم (ی) نه ټکي لري نه همزه لري او نه لکۍ لري.

او د دغو مختلفو (ي) ګانو مختلف او يو د بل څخه جلا آوازونه دي چي تفصيل يې په لاندي ډول سره دی.

اول: هغه (ي) چي دوه ټکي پر څنګ لري تلفظ يا آواز يې داسي دی:

غوړي، کالي، غوايي، سړي، کوچي، بنګړي،او داسي نور.

دوهم: هغه (ې) چي دوه ټکي سرپر سر لري تلفظ يې داسي دی:

شيدې، مستې، پښې، خوږې، اوږدې، پايڅې، ګُلمې او داسي نور.

دریيم: هغه (ئ) چي ټکي نه لري خو پر سر همزه لري تلفظ يې داسي دی:

سړئ، منګئ، لرګئ. سوتئ او داسي نور، دغه (ئ) د مذکر دپاره ده.

څلورم: هغه (ۍ) چي نه ټکي لري نه همزه خو په آخر کي لکۍ لري تلفظ يې داسي دی، هګۍ، هيلۍ، غالۍ، خولۍ، شړۍ، لکۍ، نرۍ،او داسي نور، دغه (ۍ) د مؤنث دپاره ده.

پنځم: هغه (ی) چي نه ټکي لري، نه همزه لري، نه لکۍ لري تلفظ يې داسي دی: هغه سپين دی، دا ترموس دی، دا رنګ ژړ دی، سهار دی او داسي نور، دغه (ی) د حکم کولو يا امر کولو دپاره هم ده.

که تاسي د دغه کتاب په ويلو او لوستلو کي د (ی) د دغسي تلفظ مراعت وکړی نو د کتاب ويل او فهمول به ډير درته آسانه سي، ما خو د کتاب په ليکلو کي ستاسي د آسانتيا دپاره د (ی) د صحي ليکلو ډير مراعت کړی دی چي البته دغه کار زما دپاره د سترېا څخه خالي نه ؤ خو ستاسي دپاره هوسايي ده او زما مقصد هم ستاسي خوشالي او هوسايي ده. په درنښت.

که څه هم د (ي) په ليکلو کي د پښتو د ليکوالانو او اديبانو اختلاف سته او ما ته را معلوم هم دی خو د (ي) په باره کي زما شخصي نظر دغه دی او خپلي ليکني تر دغه بيان سوي قانون لاندي ليکم.

والسلام عليکم و رحمة الله و برکاته

عنايت الله 'عِلمي'

سریزه

أعوذ بالله من الشّیطٰن الرّجیم

بسم الله الرحمن الرحیم

إنّ الحمدَ لله تعالی، نحمده و نستعینه و نستغفره و نستهدیه، من یهده الله فلا مُضلّ لَه، ومَن یُضلل فَلَن تَجدَ له ولیاً مرشِداً، و صلواةُ الله و سَلامُه علی سـیّدِ المرسلین، رحمةً لّلعالمین، محمّدِ و آله و أصحابه وأهلِ بیته أجمعین. أمّا بعدُ:

ورونو! موږ مسلمانان حضرت محمّد ﷺ ته سرور کائنات او سرور عالم وایو چې په ساده او ښکاره ژبه سره د دغه القابو مقصد او مطلب، مفهوم او معنٰی: د ټولې دنیا سردار دی، خو اصلاً د سرور کائنات او سرور عالم ترجمه د ټولې دنیا قائد، رهبر او لار ښوونکی ده چې په انګریزي کې (لېډر اف د ورلډ) ورته ویل کیږي، په ظاهره دا لوی لقب او لوی خطاب دی.

مګر کوم چا ته چې دغه لقب ورکول سوی دی د هغه کارنامې واقعاً هم داسې دي چې د هغه دپاره دغه لقب مبالغه نه بلکه عینِ حقیقت دی.

تاسې ښه متوجه سی: و یو چا ته د ټولې دنیا د قائد او رهبر د لقب ورکولو دپاره څلور شرطه په کار دي، که د دغو څلورو شرطو څخه یو شرط نه وي موجود نو هغه چا ته هیڅکله سرور کائنات یا سرور عالم نه سي ویل کېدلای.

تر ټولو اول او لومړئ شرط دا دی: چې هغه چا به د کوم خاص قوم، خاص نسل یا کومې خاصې طبقې د آرامۍ او سکون دپاره کار نه وي کړی، بلکه د تمامې دنیا د انسانانو د خوشبختۍ او آرامۍ دپاره به یې زحمت ایستلی وي.

هو! د یوه وطن پرسته یا قوم پرسته قائد او رهبر په دې سبب او حیثیت سره چې د خپل قوم یا خپل وطن دپاره یې ډېر لوی خدمتونه کړي دي څومره چې دي زړه غواړي قدر او عزت یې وکړه، مګر که ته د هغه د قوم یا د هغه د وطن څخه نه یې

نو هغه ستا دپاره په هیڅ حال کي قائد، لېډر، او رهبر نه سي کېدلای.

هر هغه څوک چي د هغه خدمت، محبت، خیر خواهي او کار نامې د چین دپاره وي، نو د یوه هندوستاني یا یوه مصري د هغه سره څه تعلق او رابطه سته؟ چي هغه دي د ځان قائد او رهنما وبولي، ځکه د ده دپاره یې هیڅ نه دي کړي.

بلکه که هغه قائد د خپل قوم د لوړ والي او ښه معیشت دپاره یو بل قوم خوار کړی او ذلیله کړی وي نو معلومه خبره ده چي دغه نور قومونه د هغه شخه نفرت هم کوي او په بده سترګه ورته ګوري، د ټولو قومو انسانان هغه وخت یو شخص د خپل قائد، رهبر او سردار په صفت سره مني چي د دغه شخص په نظر ټول قومونه او ملتونه، ټول انسانان او وطنونه یو ډول وي او دئ د ټولو دپاره یو قسم خیر غوښتونکی وي او په دغه خپله خیر خواهي او خدمت کي یوه ته تر بل هیڅ قسم ترجیح او فضیلت ور نه کړي.

د ټولي دنیا د سردار او رهنما کېدلو دپاره دوهم شرط دا دی: چي هغه لېډر داسي اُصول او قوانین منځ ته را وړي چي د ټولي دنیا د انسانانو رهنمایي او رهبري کوي او په هغه کي به د انساني ژوند د ټولو مهمو مسئلو حل موجود وي، د قائد او لېډر معنٰی: رهنما او لار ښوونکی ده، و قائد او رهبر ته د دې دپاره ضرورت سته چي دئ و خلکو ته د کامیابۍ او بهترۍ لار ور وښیي، نو ځکه د ټولي دنیا قائد هغه څوک کېدلای سي: چي د ټولي دنیا و انسانانو ته داسي لاري چاري ور وښیي چي په هغه کي د ټولو انسانانو دپاره کامیابي او بهتري موجوده وي.

د ټولي دنیا د قائد او رهبر کېدلو دپاره دریم حتمي او لازمي شرط دا دی: چي د هغه لار ښووني به د یوه خاص وخت او خاصي زمانې دپاره نه وي بلکه په هر عصر او هره زمانه کي به یو قسم فایده مني او ګټوري وي او په هر وخت کي به صحي، د متابعت او پیروۍ وړ او لایقي وي.

که د کوم رهبر، قائد او لېډر لار ښووني په یوه وخت کي ګټوري وي خو په بل وخت او زمانه کي بېکاره او بې فایدې وي، بیا هم و هغه ته د دنیا قائد او رهبر نه سي ویل کېدلای، د دنیا قائد او رهبر هغه څوک کېدلای سي: تر کومه وخته چي دنیا قائمه او موجوده وي د هغه قائد او رهبر لار ښووني به فایده مني او ګټوري وي.

بیا هم د ټولي دنیا د رهبر او قائد کېدلو دپاره څلورم مهم شرط دا دی: چي دغه قائد به یوازي د اصولو او قوانینو پر وړاندي کولو اکتفاء نه وي کړې بلکه هغه وړاندي کړي قوانین به یې د خلکو په ژوند کي عملاً جاري کړي هم وي او د هغه خپلو قوانینو پر اساس به یې یوه ویښه او کامیابه جامعه او ټولنه په وجود را وړې وي.

هغه څوک چي یوازي اصول او قوانین وړاندي کوي او د عمل جامه نه په واغوندي هغه ته فقط یو مفکّر ویلای سو، هغه هیڅکله قائد او رهبر نه سي کېدلای.

د قائد او رهبر کېدلو دپاره دا حتمي او ضروري ده: چي هغه خپلو وړاندي کړو اصولو او قوانینو ته به عملي جامه وراغوندي او دنیا ته به یې ښکاره کوي، یا په بل عبارت: خپل قوانین به د صحي نتیجې سره په عملي شکل ښکاره کوي.

اوس نو راسی چي موږ او تاسي وګورو چي دغه څلور شرطه په هغه ذات کي تر کومه حده موجود وه او موجود دي چي موږ و هغه ته سرور کائنات یا سرور عالم ﷺ وایو.

اول هغه اولنۍ شرط را واخله، تاسي د محمّد مصطفٰی ﷺ ژوند او سیرت مطالعه او تر نظر وباسي، په یوه نظر به دا درته معلومه سي چي د رسول الله ﷺ ژوند د یوه قوم پرست، یا محبِّ وطن ژوند نه دی، بلکه د یوه محبِّ انسانیت، د یوې جهاني نظریې او د یوه جهاني قانون اینبوونکي انسان ژوند دی.

د رسول الله ﷺ په نظر ټول انسانان یو قسم وه، د کوم خاندان، کومي طبقې، کوم قوم، کوم نسل یا د کوم خاص مَلک یا وطن سره د هغه ﷺ دلچسپي یا د زړه اړیکي نه وه موجود، امیر او غریب، لوړ او کښته، تور او سپین، عرب او عجم، شرقي او غربي، سامي او آرین، دغه ټولو ته یې په یوه داسي نظر او حیثیت سره کتل چي دغه ټول د انساني نسل افراد دي، د رسول الله ﷺ د ژبي څخه په ټول عمر یو داسي لفظ، یا یوه داسي جمله نه ده را وتلې او نه یې په ټول عمر داسي یو کار کړی دی چي د هغې وینا، یا د هغه کار څخه دي داسي یوه شُبهه پیدا سي چي ده ﷺ د یوې خاصي انساني طبقې د ګټي او مصلحت سره ډېره علاقه درلودل، نو په همدې سبب د رسول الله ﷺ په ژوند کي حبشۍ او اېرانۍ، رومي او مصري، حتّٰی یهودي او نصراني په داسي ډول د ده ﷺ د کار او دعوت ملګري سوه لکه عرب چي یې ملګري وه

او د ده ﷺ تر رحلت وروسته د ځمکې په هر کونج کې د هر نسل او هر قوم انسانانو رسول الله ﷺ د خپلو ځانو دپاره پر هغه قسم قائد او رهبر وباله لکه د ده ﷺ قوم چې دئ خپل قائد او خپل لېډر باله، دا د هغه خالص انسانيت اثر او کرشمه ده چې نن ورځ د يوه هندوستاني يا افغاني څخه نه بلکه د هر قوم او هر ملت د اشخاصو څخه د هغه مبارک ذات تعريف او توصيف اورو چې په سلهاوو کلونه پخوا په يوه عربي ملک کې پيدا سوی ؤ.

اوس د قيادت او رهبرۍ د مهمو شرطو څخه دوهم او درېيم شرط يو ځای سره را واخله او د رسول الله ﷺ په ژوند کې وګوره، و به وينې چې رسول الله ﷺ د خاصو قومو او خاصو ملکو د وقتي او مقامي، د زمان او مکان، د مسائلو د حلولو پر بحث کولو خپل وخت نه دی ضائع کړی، بلکه خپل ټول قوت يې د انسانيت او بشريت د هغې لويې مسئلې د حلولو دپاره مصرف کړی دی چې د هغې مسئلې د حلولو په واسطه د ټولو انسانانو ټول کوچني کوچني مسائل په خپله حلېږي.

اوس به تاسي پوښتنه کوی چې هغه لويه مسئله څه شي ده؟ چې رسول الله ﷺ د هغې د حلولو دپاره خپل ټول عمر او قوت مصرف کړی دی؟ او د هغې يوې مسئلې په حلولو سره د ژوندانه نور ټول مسائل حلېږي؟

ښه متوجه سه: هغه لويه او مهمه مسئله دا ده:

څرنګه چې د ټول کون او کائناتو نظام په حقيقت او واقعيت کې پر کومو اُصولو او قوانينو قائم دی، د بشريت او انسانانو نظام هم بايد پر هغو اصولو موافق او برابر وي، ځکه چې انسان ډ دغه کائناتو څخه يو جزء دی او که د جزء حرکت د کُل د حرکت څخه مخالف وي دا د خرابۍ او بربادۍ سبب او موجب ګرځي، که تاسي په دغه خبره صحي پوهېدل غواړی؟ د هغه آسانه شکل او صورت دا دی:

يو څه کوښښ وکړه: خپل ليدل او کتل د زمان او مکان د قيد څخه آزاد کړه او د ځمکې پر ټوله کوره داسي نظر واچوه چې د دنيا د شروع څخه تر نن ورځې پوري او د آينده تر غير محدود وخته پوري ټول انسانان په يوه وخت کې ستا په حضور کې موجود او ولاړ دي، بيا نو وګوره چې د دغو ټولو انسانانو په ژوند کې د فساد او خرابيو

څومره شکلونه او صورتونه پیدا دي، یا ممکن پیدا سي، د هغو ټولو خرابیو ریښه څه شي ده؟ یا څه شي یې ریښه کېدلای سي؟

پر دغه پوښتنه چي ته هرڅومره غور وکړې، هرڅومره پلټنه او تحقیق وکړې په نتیجه کي به دې جواب ته ورسېږې: چي (د الله ﷻ څخه د انسان سرکښي او بغاوت د ټولو خرابیو ریښه او اساس دی) دا ولي؟ ځکه د الله ﷻ څخه باغي او سرکښه انسان خامخا د دغو دوو حالتو څخه یو حال اختیاروي:

یا به هغه انسان خپل ځان خود مختاره او غیر مسئول بولي، هر څه چي یې زړه غواړي هغه به کوي، چي دغه کار د هغه انسان څخه ظالم او بې پروا انسان جوړوي.

یا به دغه سرکښه انسان بېله الله ﷻ د بل چا و حکم ته سر کښته کوي او د بل چا تابع به وي، چي د دې شکله څخه هم په دنیا کي د فساد بېحسابه قسمونه او شکلونه پیدا کیږي.

اوس دا خبره د فکر وړ ده او دا پوښتنه پیدا کیږي: چي د الله ﷻ څخه د بغاوت او سرکښۍ په نتیجه کي ولي دغه خرابۍ او بربادۍ په وجود راځي؟

د دې پوښتني صاف او روښانه جواب دا دی:

دغه سرکښي څرنګه چي د کائناتو له حقیقته خلاف او مخالفه کار دی نو خامخا نتیجه یې هم بده او مخالفه را وزي، ښه متوجه سه:

په حقیقت کي دغه ټول کون او کائنات د الله عزوجل ملک او سلطنت دی، مځکه او آسمانونه، لمر او سپوږمۍ، هوا او اوبه، نُور او روښنایي دغه ټول د الله ﷻ ملک دي او انسان په دغه سلطنت کي د پیدایښي بنده یا خلق سوي مریي حیثیت لري، دغه ټول سلطنت چي پر کوم معین نظام چلیږي که انسان سره د دې چي د دغه کون او سلطنت یو جزء دی او بیا د دغه کون او سلطنت څخه مخالفه رویه او عمل اختیار کړي نو خامخا د انسان دغه مخالفه رویه بربادوونکي او خرابوونکي نتیجې په وجود را وړي.

د انسان دغه سوچ او فکر چي تر ما بل لوړ او مقتدر نسته چي د هغه په حضور کي دي زه د خپل عمل جواب و وایم، دا د حقیقت او واقعیته څخه مخالف کار دی، کوم وخت چي انسان خپل ځان خود مختاره او آزاد و بولي نو خود داسي کارونه کوي

چې په هیڅ کار کې خپل ځان مسئوله نه بولي، نو بې مسئولیته ژوند او بې مسئولیته طریقه د ځان دپاره اختیار کړي او د خپل ژوند قانون په خپله جوړوي، نو خود بېله شکه او خامخا د دغې خود سرۍ نتیجه بده را وزي، ظلم او تجاوز، وژل او ترټل، د بل حق خوړل، دغه ټول کارونه بې مسئولیته انسان ته روا او جائز وي.

همدا رنګه که یو څوک بېله اللهﷻ بل څوک د اقتدار او اختیار خاوند وبولي او د هغه څخه وبېرېږي او د هغه د باداری و اوامرو ته سر کښته کړي، دا هم د حقیقت څخه مخالف کار دی، ځکه په حقیقت کې په ټول کون او کائناتو کې بېله اللهﷻ بل هیڅوک دغه حیثیت او مقام نه لري چې سر دي ور ته کښته سي، نو ځکه د دغه کار نتیجه هم بده را وزي.

د صحي نتیجې د را ایستلو او سالم ژوند کولو دپاره بېله دې څخه بل هیڅ شکل او صورت نسته چې په مځکه او آسمان کې چې کوم حقیقي او واقعي حکومت دی انسان باید و هغه حکومت ته تسلیم سي او د هغه حکومت و اوامرو ته سر کښته کړي، خپله آزادي او خود سري د هغه په حضور تسلیم کړي، خپل اطاعت او بندګي د مځکي او آسمانو و سلطان ته خاص کړي او د خپل ژوند قانون د دې پر ځای چې په خپله یې جوړ کړي یا یې د بل چا څخه واخلي، د هغه اللهﷻ څخه یې واخلي چې د کون او کائناتو سلطان دی، دا د هغه اساسي اصلاح لار ښوونه ده چې محمّدﷺ د انساني ژوند دپاره وړاندي کړې ده، دغه اصلاح د شرق او غرب، د زمان او مکان له قیده آزاده ده، د مځکي پر مخ چې هر چیري انسانان موجود وي او موجود وه، د هغو ټولو د ژوند د اصلاح کولو او سمبالولو دپاره دغه یو اصلاحي پېشنهاد یا وړاندیز کافي دی او د هغو ټولو ویران ژوند ور اصلاح کوي او دغه اصلاحي تجویز د ماضي او مستقبل له قیده هم آزاد دی، یو نیم زر کاله د مخه چې دغه قانون څومره صحي او مفید ؤ نن هم په هغه اندازه سره صحي او ګټور دی، بلکه لس زره کاله وروسته به هم په هغه اندازه سره صحي او ګټور وي.

اوس هغه آخري یا څلورم شرط پاته سو چې هغه دا سي ؤ:

د ټولي نړۍ او دنیا قائد به یوازي د اُصولو او قوانینو پر جوړولو یا وړاندي کولو

اکتفاء نه وي کړې، بلکه خپلو وړاندي کړو اصولو او قوانینو ته به یې عملي جامه هم ور اغوستې وي، هغه خپل وړاندي کړي اُصول به یې د انسانانو په ژوند کي جاري کړي وي او د هغو اصولو پر بنیاد او اساس به یې یوه ویښه او کامیابه، سالمه او خوشاله ټولنه هم په وجود را وړې وي.

او دا هم ټولو ته معلوم تاریخي حقیقت دی چي محمّد ﷺ یوازي فکري او خیالي اصول او قوانین نه دي وړاندي کړي، د هغه خپلو وړاندي کړو اُصولو او قوانینو مطابق یې یوه ژوندۍ او سالمه ټولنه هم تربیه کړې او په وجود را وړې ده.

رسول الله ﷺ د درویشت کلو په لنډه او کو تاه موده کي په لکو انسانان الٰهي حکومت ته په سر کښته کولو او اطاعت کولو تیار او آماده کړل، د هغو څخه یې ځان پرستي او ځان ځاني ایسته کړل او بېله الله جَلَّ جَلالُهُ بل د هر شي له بندګیه یې خلاص کړل او بیا یې دغه په لکو انسانان سره یو ځای کړل، یوازي د الله جَلَّ جَلالُهُ په بندګي کي یې د هغو دپاره نوی اخلاقي نظام، د نوي تمدن نظام، د نوي معیشت نظام، د نوي حکومت نظام جوړ کړی او د ټولي دنیا په حضور کي یې د دغه خبري عملي اظهار وکړی، یا په بل عبارت: ټولي دنیا ته یې دا عملي ور ښکاره کړه: کوم اصول او قوانین چي ما راوړي دي پر هغو اصولو یا د هغو اصولو مطابق څنګه آرامه او هوسا، کامیابه او بختوره ټولنه جوړېږي او جوړېدلای سي او د نورو قوانینو د عملي کولو د ژوند په مقابل کي دغه زما د قانون سره مطابق ژوند څومره ښه، څومره هوسا او څومره صالح ژوند دی.

نو دا هغه کار نامې دي چي د هغو پر بناء د محمّد ﷺ څخه د ټولي دنیا قائد او رهبر، زعیم او لېډر جوړوي او موږ و هغه ته بېله شکه سرور کائنات او سرور عالم وایو، د رسول الله ﷺ دغه کار د یوه خاص قوم دپاره نه ؤ بلکه د ټولو انسانانو دپاره ؤ، د ده ﷺ اصول او قوانین د انسانیت مشترک میراث دی چي په هغه کي د یو چا حق د بل چا تر حق لږ یا زیات نه دی او هر څوک چي وغواړي د دغه میراث څخه کافي فایده اخیستلای سي، خو زه نه پوهېږم چي د دغو اصولو او قوانینو سره تعصب درلودل او د هغو څخه د مخالفت کولو دپاره څه شي سبب کېدلای سي؟

او د دغه مخالفت دپاره څه دلیل موجود دی؟

رسول الله ﷺ فرمايي: زما او ستاسي مثال داسي دی: لکه يوه سړي چي اور بل کړی وي، نو پتنګان او بورا ګاني و هغه اور ته ځانونه وراچوي او دغه سړئ يې د هغه اوره څخه را ګرځوي او دوی بيا هم ځانونه د ده څخه خطا کوي او اور ته ور لويږي، زه هم تاسي له اوره را ګرځوم او تاسي زما د لاسه څخه ځانونه خلاصوی يا ښويوی او اور ته لويږی.

تاسي پوهېږی چي رسول الله ﷺ آسمان ته نه بلکه لوړ تر آسمانو وختی او تر سِدرةُ المُنتهٰی پوري ولاړی، و اُفُقِ أعلیٰ ته وختی، په دغه سفر کي د کون تر انتهاء او آخر هم تېر سو، د قاب قوسين درجې ته ورسېدی او د خپل رب د ربوبيت او الوهيت لويي لويي علامې يې وليدلې، هلته يې د الله جل جلاله سره بېله واسطې خبري وکړې، هلته د الله جل جلاله له طرفه دا ورونښول سوه چي يو انسان د لمانځه په واسطه د خپل رب او خالق سره صِله او ارتباط پيدا کولای سي او له هغه ځايه بيرته سراج منير، بشير او نذير، رؤف او رحيم، هادي او مهدي مځکي ته را کښته سو، چي دلته د خپل رب دين نشر کړي او د اسلام لاري ته خلک دعوت کړي.

يو د صالحينو څخه وايي: سرور کائنات رسول الله ﷺ آسمان ته وختی او بيرته مځکي ته راغلی، نو وايي: زه په الله سره قسم يادوم که زه آسمان ته وخېژول سم، بيا به هيڅ په دې فکر کي نه سم چي بيرته دي مځکي ته ولاړ سم.

مګر سرور کائنات رسول الله ﷺ بيرته مځکي ته زما او ستا د لار ښوونې دپاره راغلی چي ما او تا د دوږخ له اوره خلاص کړي، خو افسوس، زر افسوس چي ځيني بد بخته انسانان دغه حق لار ښوونې نه قبلوي، د شيطان متابعت د رسول الله ﷺ تر متابعت خوښوي او د دوږخ پر اور په روڼو سترګو ور ځغلي.

الهي! زما او د ټولو ويونکو او اورېدونکو ستا د مبارک رسول ﷺ محبت او متابعت په نصيب کړې، إلهې! توفيق را کړې چي ستا د دين د نشرولو او تبليغولو دپاره په ځان او مال سره کوښښ وکړو، آمين يا رب العالمين!

وصلّی الله تعالیٰ علیٰ خير خلقه محمّد وآله وأصحابه أجمعين.

د اولي طبعي يا اول چاپ مقدمه:

أعوذ بالله من الشيطٰن الرّجيم

بسم الله الرحمن الرحيم

إن الحمدَ لله، نحمدُهُ ونستعينُهُ ونستغفِرُهُ ونتوبُ اليه، ونعوذُ باللهِ من شرورِ أنفسنا، ومن سيّئاتِ أعمالنا، مَن يهده اللهُ فلا مضلّ لهُ، ومن يُضلل فلا هاديَ لهُ، وأشهدُ أن لا إله إلاّ الله وحده لا شريكَ له، وأشهد أن محمّداً عبدُهُ ورسولُهُ، صلى الله عليه وآله واصحابه وسلّم تسليمًا كثيرًا. امّا بعد:

ځرنګه چې د رسول الله ﷺ مبارک سيرت د دنيا په هره ژبه سره موجود ؤ او موجود دی، هر عالِم د دغه مبارک تاريخ څخه ترخپله وسه يو څه ليکلي دي خو موږ پښتنو په پښتو ژبه سره داسي جامع کتاب نه درلودی چي په هغه کي دي د رسول الله ﷺ د ژوندحوادث او واقعات د تاريخ سره موافق او په پرله پسې ډول ليکل سوي وي، حال دا چي د رسول الله ﷺ پيژند ګلوي او د هغه ﷺ په ژوند خبرېدل زموږ ديني مسؤليت دی، ځکه که د رسول الله ﷺ په ژوند خبر نه سو متابعت يې څنګه وکړو؟ اوکه رسول الله ﷺ و نه پيژنو، ايمان څنګه پر راوړو؟

خو د نن څخه تقريبًا لس کاله د مخه ما د سيرت النبي ﷺ په نامه سره د ټيپ د فيتو په واسطه يو مضمون ثبت او نشرکړی، البته هغه وخت د ځوانۍ آخري وختونه وه آواز او د خبرو کولو توان او طاقت يوه اندازه د ځوانۍ پر قسم وه او اوس مي د دوهم وار دپاره د رسول الله ﷺ د ژوند حالات د سپين ږېرتيا او ضعف په حالت کي (*د سرورکائنات ﷺ ژوند*) په نامه سره وليکل چي هم مي د ټيپ په فيتو کي ثبت کړی او هم غواړم چي د کتاب په شکل سره يې و ګرانو وطنوالو ته تقديم کړم، خو دا وار نه هغه د ځوانۍ آواز سته او نه د خبرو کولو توان او قدرت، مګر د هغه آواز او طاقت په عوض او بدل کي په دغه اوسني ليکل سوي مضمون کي معلومات زيات سوي او ډېر سوي دي.

په اول وار ثبتولو کې ما د خپل ځان و ناقص استعداد ته کتل، نو دا مې نه په خيال او نه تصور کې را ګرځېدل چې دغه نشر سوې سلسله دې دومره جهاني شهرت پيدا کړي لکه پيدا چې يې کړه او د خلکو به په دغه اندازه سره خوښه سي، لکه خوښه چې يې سول.

خو په حقيقت کې زه نه پوهېدم چې دغه بيان زما د ناقص استعداد سره تعلق نه لري بلکه دغه بيان د يوه کامل انسان د ژوندانه بيان دی، دا د رسول الله ﷺ د ژوند بيان دی، ځرنګه چې رسول الله ﷺ و ټولو مسلمانانو ته محترم او مکرم، مرغوب او محبوب دی، نو خود د هغه محبوب ﷺ سيرة هم محبوب وګرځېدی او د مسلمان وروڼو له طرفه يې تود هرکلی وسو، د اورېدونکو په زړو کې يې ځای ونيوی او بايد ويې نيسي ځکه الله جل جلاله خپل رسول ته ډېره عظيمه درجه او لوړ مقام ورکړي دي، د ده ﷺ محبت يې په الٰهي قدرت د مسلمانانو په زړو کې ښخ کړی دی.

او الله جل جلاله د رسول الله ﷺ متابعت د الله جل جلاله سره محبت بللی دی.

الله جل جلاله د سورت آل عمران په (۳۱) نمبرآيات کې فرمايي:

﴿ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾ ﴾. [آل عمران:۳۱]

يعني: اې محمّده! ﷺ دوی ته و وايه: که چيري تاسي د الله عزوجل سره محبت لری او محبت کوی نو زما متابعت وکړی چې الله جل جلاله به ستاسي سره محبت وکړي، تاسي به خوښ ولري او تاسي ته به ستاسي ګنهونه دروبخښي.

چې هم دغه الٰهي تنبيه او خبرتيا يو د هغو سببو څخه وګرځېدل چې مسلمانانو د رسول الله ﷺ و محبت ته په خپلو زړو کې په پوره شوق او ذوق سره ډېر پراخه ځای ورکړی دی او مسلمانان په داسي لارو چارو پسي ګرځي چې د دوی او د رسول الله ﷺ په منځ کې محبت زياتوي.

د اسلام د شروع څخه تر اوسه پوري علماء کرام د رسول الله ﷺ د سيرت او ښو خويو په بيانولو کې په مسابقه کې دي خو د هيڅ بشر په وسه نه ده پوره چې د هغه أکمل البشر، أعظم البشر، مکرم او مشرف ذات اخلاق او اوصاف لکه ځرنګه چې ښايي

هغسې بیان کړي، هغه ذات چې الله عزوجل د هغه په باره کې فرمايي:

﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴾.[القلم: ۴]

یعني: اې محمّده! ﷺ بېشکه چې ته پر ډېرو لويو او عظیمو خويو يې، ستا افعال او اقوال، ستا اخلاق او معاملې ټول عظیم او کريم دي.

د اُم المؤمنين حضرتِ عائشې رضي الله عنها څخه پوښتنه وسوه: چې د رسول الله ﷺ اخلاق او عادات څنګه وه؟ دې رضي الله عنها وويل: «كَانَ خُلُقُهُ القرآن»

یعني: د ده ﷺ خويونه او اخلاق ټول د قرآن سره موافق او مطابق وه.

سبحان الله! هر هغه څوک چې دغسې وي، هغه تر ټولو خلکو او مخلوقاتو افضل او اکمل دی او د دې حقداره دی چې ټول مخلوقات محبت ور سره ولري، مګر زه او زما ناقص علم، زما ناقص فهم، زما ناقصه ژبه د دې څخه ډېر عاجزه دي چې د سيد الأولين و الآخرين ﷺ ژوند او اخلاق، افعال او اقوال دي داسې بیان کړي لکه څرنګه چې ښايي.

ندانم کدامین سخن گویمت ... که والاتری زانکه من گویمت

ترا عز لولاک تمکین بس است ... ثنای تو طٰہٰ ویٰس بس است

چه وصفت کند سعدیِ ناتمام ... علیک الصلوٰة ای نبی والسلام

خو فقط زه د ځان دپاره دا سعادت او کامیابي بولم چې د رسول الله ﷺ د مبارک نور څخه دومره روښنايي حاصله کړم چې خپل ژوند په روښانه کړم او د جهل په تاريکو کندو او شېلو کې هلاک نه سم.

غواړم چې په ژوند کې د رسول الله ﷺ د اُمت څخه یم او په داسې حال کې مړ سم چې بیا هم د ده ﷺ د اُمت څخه یم، او الله جل جلاله د ده ﷺ په شفاعت ګنهونه را معاف کړي او د ده ﷺ د مبارک لاس څخه د حوض کوثر اوبه وڅښم.

نو ځکه بیا مې د دوهم وار دپاره د سیرت النبی ﷺ په لیکلو شروع وکړه او په دې وار کې مې ځینې تبصرې او نور ګټور معلومات هم پر زيات کړل او هم مې د اولي ليکنې ځينې روايتونه په قوي روايتو بدل کړه، په اول ځل ليکنه کې زما اعتماد فقط پر يوه منبع ؤ، هو! د موضوع د صحت او موجوديت دپاره مې د سیرت او تفسیر

مختلف کتابونه ور سره کتل خود موضوع پر جزئیاتو مي ډېر تاکید نه کاوه.

مګر څرنګه چي دا وار د ځینو مسلمان ورونو په خواهش او غوښتنه سره غواړم چي دغه بحث او مضمون و خپلو پښتو ژبو مسلمان ورونو ته د کتاب پر قسم هم تقدیم کړم، ځکه د ټیپ فیتې ډېر ژر استهلاکیږي، شکیږي او ورکیږي مګر کتاب! که څه هم ویل یا مطالعه کول یې د وخت د نیستي والي یا د نورو عذرو په سبب د فیتو تر اورېدلو سخت او مشکل دي خو د کتاب عمر زیات دی.

نو په دغه امید غواړم چي د دغه لیکني په سبب د دغه علمي خرمن د وړو تولوونکو څخه سم او دا هم د یادوني وړ ده چي د سیرت النبي ﷺ په دا ځل لیکنه کي مي تر هغه اول وار چي د فیتو په واسطه نشرسوی ؤ ډېر زیاتوب کړی دی، ځکه د مختلفو کتابو څخه مي ډېر مفید او ګټور مضامین را نقل کړي دي او په د مخني نشر سوي سیرت کي چي کوم مضامین په اختصار سره لیکل سوي وه، دا وار په صحي شکل او پوره تفصیل سره لیکل سوي دي او په کومو ځایو کي چي د تقدیم او تأخیر په لحاظ د جملو د ترکیب سهوه پیښه سوې وه هغه هم د بشري توان او قدرت پر اندازه اصلاح سوې ده.

څرنګه چي دا وار د دې بحث څخه د کتاب جوړولو إراده لرم نو مي ځان ډېر ستړی کړی د جملو ترکیب مي ترخپله وسه اصلاح کړی د واقعاتو تاریخ مي تر یوې اندازې روښانه کړی، ځیني هغه روایتونه چي د ضعیفه ګومان پر کېدی په قوي روایتو بدل کړل سوه، د مکرمو آیاتو ترجمې بیان سوې، هیله ده چي د ویونکو او اورېدونکو د فایدې او خوښۍ سبب وګرځي.

سُبْحَـٰنَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَـٰمٌ عَلَى ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾

وَٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿١٨٢﴾

و آخرُ دعوانا ان الحمد لله رب العالمین، وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمّد وآله و اصحابه اجمعین.

د سرور کائنات ﷺ ژوند

الحمد لله موفّقِ المؤمنين، و ناصرِالموحّدين، و مرسِل خيرخلقه الى العالمين، اصطفاه من خَلقه ورَزَقَهُ خيرَ خِصال و أتم الصفات من الحكمة، و الشّجاعة، و المروئة، و جامع الصفات القيادة فى امورالدّين و الدّنيا، والصّلوة و السّلام على سيدنا محمّد بنِ عبدِالله خاتَمِ الأنبياءِ والمرسلين، و قائد الغُرِّالميامين، النبي الكريم، الهادي، الأمين، الصّادق، المربِّي، القائد، فافضل الصلوةِ و السّلامِ عليه، و على آله و اصحابه، و ازواجه، وذرِّيّته، و مَن سار على نهجه الى يوم الدين. امّا بعد:

دغه کتاب چي (د سرورکائنات ﷺ ژوند) په نامه سره یادیږي د محمّد ﷺ د سیرت یعني: ژوند او اخلاقو، اقوالو او اعمالو په باره کي بیان کوي، دغه کتاب د سیّد البشر خاتَم الرُسل ﷺ د عظیم او مبارک ژوند تاریخ بیانوي، د دې بیان څخه یوازي دا نه دی مقصد چي مسلمانان د خپل پیغمبر محمّد مصطفیٰ ﷺ په مبارک حیات خبر سي بلکه په دې خبرتیا کي نوري ډیري مهمي فایدې هم سته چي په ښکاره سره چا ته نه معلومیږي.

د رسول الله ﷺ د سیرت د بیانولو او لیکلو، اوریدلو او زده کولو څخه دا غرض او مقصد نه دی چي د تېرتاریخ معلومات راته وسي یا دا چي عجیبي او غریبي قصې یا نادره معلومات بیان سي، نو ځکه موږ مسلمانانو ته دا نه ښایي چي د سیرت اوریدل او زده کول د تاریخ پر قسم واورو یا ځان په خبرکړو او سیرت ته هم په داسي سترګه وکتل سي لکه د یوه خلیفه ژوند یا د یوه پاچا تاریخ یا د تیري سوي زمانې معلومات، بلکه د سیرت د بیانولو، لیکلو، اوریدلو او زده کولو څخه مقصد او غرض دا دی چي یو مسلمان د اسلام د حقیقت تصور وکړي، هغه اسلام چي د رسول الله ﷺ د ژوند څخه یې مبادي او احکام، قواعد او اساس را وتلي او استنباط سوي دي.

زه به دلته د رسول الله ﷺ د سیرت د پوهېدلو او زده کولو لږ څه فایدې په

اختصار سره درته بيان کړم.

اول: د رسول الله ﷺ نبوي شخصيت پېژندل، که څوک د رسول الله ﷺ د ژوند په هغو کيفيتو او حالاتو خبر سي چي پر رسول الله ﷺ تېر بدل دا به يې يقين سي چي رسول الله ﷺ يوازي عبقري يا نابغه نه ؤ چي د ده ﷺ نبوغ، دئ ﷺ په خپل قوم کي لوړ او دغه مقام ته ورساوه، بلکه تر نبوغ او عبقريت د مخه د الله جل جلاله رسول دی چي الله عزوجل يې په وحيو سره تائيد او تاکيد کاوه او الٰهي توفيق ور سره ملګری ؤ، نو موږ محمّد ﷺ د رسولُ الله ﷺ په صفت سره پيژنو او ايمان پر لرو.

دوهم: د سيرة د پوهېدلو دوهمه فايده دا ده: چي انسان په خپل حضور کي د کامیابه ژوند د ټولو امورو دپاره، بلکه د شرافت د ژوند دپاره يو اعلٰى مثال و ويني، چي د هغه ﷺ ژوند د خپل ځان دپاره قانون او تګ لاره وګرځوي، په هغه پوري لاس ونيسي او په هغه پسي اقتداء وکړي، په دې کي هيڅ شک نسته که يو انسان هر څومره په يوه مَثَلِ أعلٰى پسي وګرځي، په يوه داسي رهنما او لار ښوونکي پسي وګرځي چي د ژوند په ټولو چارو کي دي کامل او مثلِ أعلٰى وي،

بېله شکه دغه پوره والی او کمال د رسول الله ﷺ په ژوند کي پيدا کولای سي، ځکه الله جل جلاله د ټولو هغو انسانانو دپاره چي د الله جل جلاله د رحمت او د آخرت د ورځي د کاميابۍ اميد لري قُدوه او لار ښوونکی بللی دی، الله عزوجل فرمايي:

﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾﴾[الاحزاب/٢١]

درېيم: د رسول الله ﷺ د سيرت د خبرېدلو او زده کولو په واسطه انسان د کتاب الله په مفاهمو او مقاصدو پوهېدلای سي، ځکه د قرآن مجيد د ډېرو آياتو ترجمه په هغو واقعاتو او حوادثو سره معلومېږي کوم چي دغه آياتونه د هغو واقعو او حادثو په وخت او باره کي نازل سوي دي، نو ترڅو چي چا ته د هغو واقعاتو حالات نه وي معلوم د قرآن مجيد په معنٰى او مقصد هم نه سي پوهېدلای، ځکه د قرآن کريم ډېر آياتونه د يوې خاصي واقعې يا خاص بيان دپاره چي په هغه وخت پوري تعلق لري نازل سوي دي، نو ځکه ترجمه يې هم تر هغو نه سي معلومېدلای چي وخت د نزول

او سبب د نزول يې معلوم نه سي او د آياتو د نزول سببونه تر هغو نه سي معلومېدلای تر څو چي د محمّد مصطفٰی ﷺ ژوند او سيرت را معلوم نه سي.

څلورم: د سيرت په معلوماتو سره مسلمان د اسلامي صحي ثقافت او معرفت ډېره حصه يو ځای کولای سي، په دې کي هيڅ شک نسته چي د اسلام د مباديو د پوهېدلو دپاره که دين دی که عقيده، که احکام دي که اخلاق د رسول الله ﷺ ژوند يو روښانه مجسد تصوير دی.

پنځم: د رسول الله ﷺ په سيرت پوهېدل د يوه اسلامي معلّم او واعظ دپاره د تعليم او تربيې په باره کي يوه ژوندی نمونه او لارښوونه ده، ځکه رسول الله ﷺ يو فاضله معلّم، صادقه ناصح او مهربانه مربّي ؤ، د دعوت په مختلفو مرحلو کي يې د تعليم او تربيې وړ او مناسب طريقې استعمالولې.

پر دې ټولو سربېره د رسول الله ﷺ په ژوند کي د انسانيت ټول اړخونه که اجتماعي دي که فردي داخل او شامل دي، يو انسان په هر حالت کي که يو مستقل فرد وي يا د ټولني يوه فعاله عضوه وي د خپلي پوره کاميابۍ دپاره د رسول الله ﷺ و متابعت ته اړ او محتاجه دی، ځکه د رسول الله ﷺ ژوند موږ ته د يوه مستقيم يا پر لاربرابر ځوان د سلوک او اخلاقو بېمثاله نمونې راښيي چي د خپل قوم او ملګرو سره ځومره امين او ځومره صادق ؤ.

د رسول الله ﷺ ژوند د يوه واعظ په صفت يوه بېمثاله نمونه دی چي خلک يې د الله جلّ جلاله لاري ته په حکمت او موعظۀ حسنه سره ور بلل او خپل ټول طاقت يې د رسالت د رسولو په لار کي مصرفاوه.

د رسول الله ﷺ ژوند د يوه دولت د رئيس او حاکم دپاره ښه لارښوونکی دی چي په ځومره هوښياري او حکمت سره يې کارونه مخ ته بېول، د رسول الله ﷺ ژوند د يوه مثالي او حق پرسته مېړه دپاره لارښوونکی دی چي د خپلي ښځي سره بايد څنګه ژوند او ګذاره وکړي، د رسول الله ﷺ ژوند د يوه پلار دپاره په عاطفه او مهرباني کي لارښوونکی دی، رسول الله ﷺ د زوجاتو او اولادو په حقوقو او واجباتو کي دقيق عدل کاوه د هر چا حق يې د هغه د حاله سره سم او پوره ورکاوه.

د رسول الله ﷺ ژوند د یوه حربي قومندان او صادقه آمر دپاره لار ښوونکی دی.

د رسول الله ﷺ ژوند د یوه جامع مسلمان دپاره هغه چي په خپل ژوند کي صحي تقسیم اوقات او په معاملو کي عدل و لري لار ښوونکی دی چي څومره د خپل رب عبادت وکړي او په عین وخت کي د خپلي کورنۍ او ملګرو سره لطیف او د ښه طبیعت خاوند هم وي.

داسي نور ډېر مثالونه سته، که غواړې چي بختور او کامیابه ژوند ولرې نو خامخا د رسول الله ﷺ په ژوند ځان خبر کړه او متابعت یې وکړه، ځکه د رسول الله ﷺ په ژوند خبرېدل بل څه نه دي بېله دغه انساني اخلاقو ښکاره کول، چي دغه ټول اخلاق په هغه بېمثله نمونه او کامل بشر کي سره یو ځای سوي وه او موږ یې خامخا و متابعت ته ضرورت لرو، که غواړې چي په دنیا او آخرت کي کامیابه او بختور ژوند ولرې د رسول الله ﷺ متابعت کوه.

اوس نو کېدلای سي چي دغه پاک تاریخ د محمّد مصطفٰی ﷺ د پیدایښت څخه را شروع کړو مګر ما دا ښه و بلل چي تر دغه پاک میلاد له دمخه را شروع سي دپاره د دې چي دا را معلومه سي چي د دغه لار ښوونکي نور تر را تګ د مخه د عربو ژوند او تاریخ څنګه او څه ډول ؤ او بیا د وحیو په راتګ سره څنګه سو؟ هغه تغیر چي د رسول الله ﷺ د رسالت په واسطه یوازي په جزیرةُ العرب کي نه بلکه په ټول عالَم کي راغلی دی لوی او مهم تغیر دی، خو انسان ته دا فرق تر هغو نه سي معلومېدلای ترڅو د دغه پاک سیرت معلومات ورته و نه سي.

او شروع هم ډېره سخته ده نه پوهېږم چي د کوم ځای څخه یې را شروع کړم ځکه تر اسلام د مخه د عربو تاریخ ډېر اوږد او لوی تاریخ دی، خو ما دا ښه وبلل چي د هغه ځای څخه شروع وکړم کوم چي الله عزّوجلّ خپل معزز پیغمبر ابراهیم علیه السلام امر کړی چي خپله ښځه هاجَر رضي الله عنها او د دې هغه کوچنئ د تي رودلو زوی اسماعیل علیه السلام بوزه او په مکه مکرمه کي یې پرېږده چي هغه وخت دغه مکه بېله اوبو او بېله زراعته د تورو او لویو غرو په منځ کي یوه خالي ډبرینه شېله وه او هغه وخت کعبه شریفه هم نه وه جوړه سوې، ځکه کعبه شریفه بیا په وروسته کي ابراهیم علیه السلام او د ده زوی اسماعیل علیه السلام جوړه کړل.

نو دغه شپله چې نوم يې مکّه يا بَکّه دی يوه خالي شپله وه چې نه هلته انسانان وه او نه د انسانانو د ژوند کولو شرائط موجود وه، هلته نه اوبه وې نه زراعت. نه کلی ؤ نه کور فقط غرونه او ډبري دي، نو د الله جَلَّ جَلَالُهُ په امر ابراهيم عليه السلام د خپلي ښځي او کوچني زوی سره د فلسطين څخه مکې مکرمې ته راغلی او هلته يې د بيتُ الله الحرام د مځکي سره خپله زوجه هاجَر او خپل کوچنئ زوی اسماعيل عليه السلام پر وچ دښت پرېښوول او دئ عليه السلام رهي سو، هاجر رضي الله عنها په تعجب کي سوه چې موږ څنګه دلته پرېږدي؟ دلته خو نه اوبه سته نه خوړک، نه انسانان سته نه زراعت، نه کلی سته نه کور او زما سره دغه کوچنئ د تي هلک هم را سره دی، نو يې پسي ورېغ کړل: موږ څنګه دلته پرېږدې؟ ابراهيم عليه السلام هيڅ ږغ و نه کړی، دې بيا پوښتنه ځني وکړه او ده عليه السلام ږغ نه کاوه، خو په آخر کي دې پوښتنه ځني وکړه: آيا الله جَلَّ جَلَالُهُ امر کړی يې چې موږ دلته پرېږده؟ ابراهيم عليه السلام و ويل: هو، دلته نو هاجر عليها السلام د هغه واقعي مسلماني پر قِسم چې اعتماد او توکل يې يوازي پر الله جَلَّ جَلَالُهُ وي په پوره يقين سره و ويل: الله مو نه ضايع کوي، ځرنګه چې دا د الله جَلَّ جَلَالُهُ امر دی او الله عَزَّوَجَلَّ پر خپلو بندګانو رؤف او رحيم دی نو بېله تشويشه او شکايته کښېنستل او ابراهيم عليه السلام رهي سو.

تاسي ته خو هغه مشهوره قصه در معلومه ده کله چې د هاجر عليها السلام سره هغه موجودي اوبه کومي چې ابراهيم عليه السلام ورپرې ايښي وې خلاصي سوې نو دا د اوبو د پيدا کولو دپاره ولاړه سوه چې يا به دلته اوبه پيدا کړم يا به يو څوک و وينم او خپل زوی يې د دغه اوسني زَمزَم د څاه د منطقې سره پرېښاوه چې البته هغه وخت نه څاه ؤ نه اوبه، خو دا د صفا غونډۍ ته وختل او بيا د مروا غونډۍ ته ولاړل، دغه د اوبو په طلب کي يې اووه واره د صفا او مروا په منځ کي تګ او را تګ وکړی.

دغه د دې تګ او را تګ زموږ په دين کي د حج کونکو او عمره کونکو دپاره ديني شعار وګرځېدی او دا د دغي مومني ښځي ياد دی، اسلام و مومني ښځي ته دغه اندازه شرف ورکړی دی چې د قيامت تر ورځي به نه هېرېږي، بي بي هاجر عليها السلام په دغه تګ او راتګ مشغوله وه چې هلته جبريل عليه السلام د اسماعيل عليه السلام د پښو سره د الله عَزَّوَجَلَّ په امر دغه مځکه چې اوس هلته د زَمزَم څاه دی په خپل وزرو وهل

مځکه وچاودل او اوبه ځني را ووتې.

دا د زَمزَم د ښکاره کېدلو شروع او ابتداء ده او دلته په دغو غرو کي د اول وار دپاره اوبه پیداسوې، خو دغه واقعه هغه وخت پیښه سوه چي په دغه وخت کي هلته په یمن کي د اوبو یو ډیر لوی بند چي (سدِّ مآرب) ورته ویل کیده نړېدلی ؤ.

تاسي ته معلومه ده چي انسانان همیشه په هغو ځایو کي اوسیږي کوم چي هلته اوبه وي او دغه سدِ مآرب، یا د اوبو بند په یمن کي ډیر لوی او عظیم بند ؤ او د دغه بند پر شا و خوا ډیر انسانان اوسېدل چي دغه انسانان هم ټول عرب وه، ځکه د عربو اصلي وطن او ځای یوازي او یوازي یمن دی بیله هغه کوچي عربو څخه چي یوې او بلي خوا ته به تلل نور نو ټول عرب یوازي په یمن کي وه بل ځای نه اوسېدل، نو ځکه د اصلي عربو اصلي وطن یوازي یمن دی.

او بیا د هغه ځای څخه د دغه بند د نړېدلو په سبب چي اوبه ورکي او نېستي سوې عربو یوې او بلي خوا ته کوچ وکړی او سره وپاشل سوه.

کله چي (سدِّ مآرب) ونړېدی عرب د رزق د پیدا کولو دپاره یوه او بل طرف ته ولاړل او هري قبیلې د ځان د اوسېدلو دپاره یوه منطقه اختیار کړل، د مثال پر ډول د ثقیف قبیله طائف ته ولاړل او طائف یې د ځان وطن وګرځاوه، د غساسنه قبیله د شام و شا وخوا ته ولاړل او د مناذره قبیله د عراق شا وخوا ته ورسېدل، دغه رنګه ټول عرب د لوږي او د رزق د پیدا کولو په سبب د خپل اصلي وطن څخه چي یمن دی یوې او بلي خوا ته و وېشل سوه.

اوس چي جبریل علیہ السلام مځکه په وزر و وهل او د زَمزَم اوبه پیدا سوې نو بي بي هاجَر علیہا السلام دلته د دغو اوبو سره اوسیږي، عادت داسي دی چیري چي اوبه وي هلته مرغان هم د دغو اوبو په سبب پیدا کیږي او را ټولیږي، نو د زَمزَم د اوبو په سبب په دغه منطقه کي مرغان هم په هوا ګرځېدل.

په دغه وخت کي د عربو یوه قبیله چي د جُرهُم قبیله نومېدل د یمن څخه کوچ کړی دی او رهي دي چي چیري به اوبه پیدا کړي او هلته و اوسیږي، دغه قبیله نژدې و دغي شېلې ته چي مکه نومېده تېرېدل، وې لیدل چي په هوا مرغان ګرځي

ويل دا مرغان له کومه دلته راغلي دي؟ دلته خو هيڅ وخت اوبه نه وې، نو يې نفر ولېږل چې ولاړ سي شا وخوا وګوري ښايي دلته اوبه پيدا سوي وي، نفر چې ولاړل اوبه يې و ليدلې او د قبيلې مشرانو ته يې خبر را وړی چې هو دلته اوبه سته، د قبيلې مشران اوبو ته ورغله هلته د اوبو سره يې بي بي هاجَر او اسماعيل عليهما السلام وليدل چې فقط يوه ښځه او يو کوچنئ هلک دي او نور هيڅوک نسته، څرنګه چې دغه خلک د همت او مړاني خاوندان وه نو يې د زَمزَم اوبه د هغې څخه په زور قبضه نه کړې بلکه اجازه يې څني وغوښتل چې موږ به دلته اوسيږو، اوبه خو ستا دي او موږ به ستا سره د دغو اوبو په عوض او بدل کې نوره مرسته کوو، د هاجَر رضي الله عنها هم خوښه سوه او دوی ته يې د اوسېدلو اجازه ورکړل.

د الله عزّوجلّ قدرت ته وګوره اوبه يې ورته پيدا کړې او د نور رزق سبب هم پيدا سو، ځکه د معيشت نور ضروريات يې هغه د جُرهم قبيلې پر ذمه واخيستل، اوس نو دغه عربي قبيله چې د جُرهم قبيله نومېدل په مکه مکرمه کې يې سکونت شروع کړی او دغه ځای يې د ځان وطن وګرځاوه او د زَمزَم د اوبو دپاره يې يو حوض جوړ کړی، تر دغه وخته کعبه شريفه نه ده جوړه سوې او اسماعيل عليه السلام خو عرب نه دی او عربي ژبه يې هم نه ده زده ځکه ابراهيم عليه السلام دوی د فلسطين څخه دلته مکې مکرمې ته را وستلي وه نو عربي ژبه يې دغه د جُرهُم د قبيلې څخه زده کړل.

کله چې اسماعيل عليه السلام لوی سو ښځه يې هم د دغې عربي قبيلې څخه وغوښتل نو ځکه د اسماعيل عليه السلام اولادې ته عربِ مستعرَب ويل کيږي، يعني اصلاً عرب نه وه او بيا عرب سول، همدارنګه زموږ پاک پيغمبر محمّد مصطفٰی ﷺ د اسماعيل عليه السلام د اولادې څخه دی.

ابراهيم عليه السلام به کله نا کله څه موده تر منځ دلته را تلی د خپل زوی او خپلې ښځې بي بي هاجَر عليها السلام خبر به يې اخيستی او بيرته به ولاړی، تر څو چې د اسماعيل عليه السلام عمر (١٦) کلو ته ورسېدی د الله عزّوجلّ له طرفه ابراهيم عليه السلام ته د کعبې شريفې د جوړولو امر وسو چې ته او ستا زوی اسماعيل عليه السلام کعبه شريفه جوړه کړی او دوی هم کعبه شريفه جوړه کړل، خو کله چې الله جلّ جلاله ابراهيم عليه السلام ته د کعبې شريفې

د جوړولو امر کاوه ورته و ویل سوه چي د آدم عليه السلام پربناء يې جوړه کړه، الله عزوجل د سورة آل عمران په (۹۶) نمبرآيات کي فرمايي:

﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾﴾

يعني: خامخا د الله جل جلاله هغه اول کور چي د خلکو دپاره ايښوول سوی دی! هغه: هغه کور دی چي په بَکه کي واقع دی.

په يوه روايت کي راغلي دي چي اصلاً کعبه شريفه د آدم عليه السلام يا شيث بن آدم عليه السلام په زمانه کي جوړه سوې ده او بيا د نوح عليه السلام په طوفان کي ونړېدل.

څرنګه چي کعبه شريفه د الله جل جلاله اولنئ کور دی نو خود د خلکو د عبادت دپاره د الله عزوجل اول کور بلل کيږي، کله چي ابراهيم عليه السلام د کعبې شريفي اساس، بنسټ يا تاداو کندی په مځکه کي يې هغه د آدم عليه السلام اساس پيدا کړی او پر هغه اساس يې جوړه کړل، دا د کعبې شريفي د جوړولو ابتداء او شروع وه.

خو د جوړولو په وخت کي چي ابراهيم عليه السلام يو دېوال آخر ته ورساوه او اوس هغه بل دېوال جوړوي دلته خو کُنج پيدا کيږي، چي د دغه کُنج څخه د بِناء او جوړولو اصل او اساس، نقشه او رَجه اخيستل کيږي او نوره بِناء له دغه کُنجه څخه سمه او صحي جوړېدلای سي نو ابراهيم عليه السلام غوښتل چي په دغه کُنج کي يوه لويه، قوي او مناسبه ډبره کښېږدي، نو يې اسماعيل عليه السلام ولېږی چي ولاړ سه شا وخوا وګوره چي د دغه کُنج دپاره يوه مناسبه ډبره پيدا کړې، اسماعيل عليه السلام ولاړی په غرو کي ګرځي خو د دغه ځای دپاره يې د دوی د غوښتني سره سمه، وړ او مناسبه ډبره نه کړل پيدا او بيرته راغلی خو دلته يې و ليدل چي د پلار سره يې يوه ډېره مناسبه او هغه قسم ډبره چي دوی غوښتل پرته ده، اسماعيل عليه السلام و ويل: دا ډبره دي د کومه کړل؟ ابراهيم عليه السلام و ويل: دا د الله عزوجل له طرفه راغله.

ورونو! دغه ډبره هغه حجرِاسود دی چي د جنت څخه راغلی دی او د جنت د ډبرو څخه يوه ډبره ده چي د کعبې شريفي په بِناء کي کار سوې ده، کعبه شريفه د دغي ډبري څخه په صحي بِناء سره جوړه سوه، ابراهيم عليه السلام چي به څه دېوال جوړ کړی نو به شا ته ولاړ او د څه ليري فاصلې څخه به يې دغه جوړ سوي دېواله ته کتل

چې آیا دېوال سم دی کوږ خو به نه وي؟ او دلته به د فکر کولو دپاره ښه وخت ولاړ ؤ نو ځکه دغه ځای ته مَقام ابراهیم ویل کیږي، الله ﷻ په سورۃُ البقره کې فرمایي:

﴿وَٱتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبْرَٰهِـۧمَ مُصَلًّى﴾ [البقره: ۱۲۵]

یعني: اې مؤمنانو! د ابراهیم علیه السلام د درېدلو ځای د لمانځه، طواف او دعاء ځای وګرځوی.

دغه ځای د کعبې شریفې د صحې جوړولو دپاره د ابراهیم علیه السلام د فکر کولو ځای دی، څرنګه چې د لیرې څخه د دېوال برابري اوکوږ والی معلومیږي نو ځکه دغه مَقام د کعبې شریفې څخه څه لیرې واقع دی.

همدارنګه مقام ابراهیم هغې ډبرې ته ویل کیږي: کومه چې د کعبې شریفې د جوړولو په وخت کې به ابراهیم علیه السلام پر درېدی، په دغه ډبره کې د ابراهیم علیه السلام د پښو نخښې او علامې هم سته او دغه ډبره هم د جنت څخه را وړل سوې ده.

کله چې کعبه شریفه جوړه سوه دا خو د ډبرو یوه خونه ده چې یوه انسان جوړه کړل نو خلک دلته د عبادت کولو دپاره ولې او څنګه ورته راسي؟

دلته بیا ابراهیم علیه السلام ته الهي امر وسو چې خلک بیت الله الحرام ته په حج کولو سره خبر کړه الله ﷻ د سورۃُالحج په (۲۷) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿وَأَذِّن فِى ٱلنَّاسِ بِٱلْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا﴾ [الحج: ۲۷]

یعني: په خلکو کې د حج د آداء کولو دپاره ږغ وکړه چې تا ته به له هره ځایه څخه پیاده او پر پښو حاجیان راسي.

ابراهیم علیه السلام و ویل: الهي! زه څنګه کولای سم چې ټول خلک خبر کړم؟ زما آواز به ټولو خلکو ته څنګه ورسیږي؟ د الله ﷻ له طرفه ورته و ویل سوه:

یا ابراهیم! پر تا ناره کول دي او تر خلکو پوري رسول یې پر ما دي، ته فقط ږغ وکړه دا چې خلکو ته څنګه رسیږي دا زما کار دی ته فقط په آواز کولو سره امر یې.

نو ابراهیم علیه السلام د عرفات غره ته ولاړی او لوړ غره ته وختی او ناري یې کړل:

اې خلکو! د بیت الله شریفې حج پر تاسې لازم دی او دلته به د حج کولو دپاره راځئ، نو له دې سببه عرفات د حج په شعائرو کې راغلی دی او د حج د ارکانو څخه

مهم رکن دی ځکه عرفات د خلکو د حج کولو دپاره د اعلان او خبرتیا ځای دی.

په یوه بل روایت کي ویل کیږي چي ابراهیم علیه السلام د مَقام ابراهیم پر ډبره ودرېدی او دغه ږغ یې وکړی.

کله چي ابراهیم علیه السلام په حج کولو سره ږغ او اعلان وکړی الله عزوجل دغه د ده آواز تر مشرقه او مغربه و رساوه، دا د الله جل جلاله له طرفه یوه معجزه وه چي ټولو خلکو د ده آواز واورېدی، همدارنګه الله جل جلاله د ټولو انسانانو په زړو کي د کعبې شریفي حُب او محبت، تعظیم او تکریم ور واچاوه.

بیانو د دنیا له هره ځایه څخه د کعبې شریفي د عزت او حج کولو دپاره خلک راتله خاصتاً د جزیرةُ العرب څخه په ډلو ډلو خلک همېشه ورته را تلل، حج او د الله جل جلاله عبادت به یې کاوه هر کال حج کېدی د کعبې شریفي تعظیم او احترام کېدی.

دا د الله جل جلاله قدرت او معجزه ده که نه د هیڅ انسان په وسه نه ده پوره چي د ډبرو خوني ته دومره عزت او اعتبار ورکړي، اوس نو کعبه شریفه معززه سوه او د ابراهیم علیه السلام دین نشر سو، توحید او د یوه الله عزوجل عبادت په خلکو کي شروع سو، ټول عرب د ابراهیم علیه السلام پردین وه او د ټولو عربو عقیده د توحید او وحدانیت عقیده وه یوازي او یوازي د الله جل جلاله عبادت کېدی په ټوله جزیرةُ العرب کی هیڅ کافر او مشرک نه ؤ موجود خو عُمر دی تېرېږي، څه وخت او زمانه پر دغه حال تېر سوه تر څو چي د خُزاعه په قبیله کي د (عَمرو بن لُحی) په نامه سره یو نفر پیدا سو.

خُزاعه د عربو یوه بله قبیله ده او دغه عَمرو د دغي قبیلې رئیس او سردار ؤ، دغه عَمرو بن لُحی د جُرهم د قبیلې سره هغه چي پر مکه مکرمه آمران وه جنګونه شروع کړل غواړي چي د کعبې شریفي تصرف او د مکې مکرمې آمریت ځني واخلي او د دغو دوو قبیلو په منځ کي ډیر لوی جنګ پیښ سو څو په آخر کي د جُرهُم قبیلې شکست او ماته وخوړل او د مکې مکرمې تصرف او آمریت د خُزاعه د قبیلې لاس ته ورغلل، د دغو جنګو او ماتي په نتیجه کي د جُرهُم د قبیلې ډیر کسان د مکې مکرمې څخه دباندي و وتل او ځیني یې په مکه مکرمه کي پاته سول او دالته یې استوګنه کول مګر کارونه او آمریت ټول د خُزاعه د قبیلې په لاس کي وه، خو کله چي د جنګ په

وخت کي د جُرهم قبيله په خپله ماته او شکست پوه سوه نو يې غوښتل چي د خزاعه قبيلې ته په مکه مکرمه کي تکليف او مشکلات جوړ کړي او د دغي قبيلې ژوند ور تريخ کړي، غواړي چي دغه تکليف او زحمت د اوبو د نه درلودلو په سبب ورته پيدا کړي.

هو د مکې مکرمې د ښار عزت او عظمت، لويي او حُرمت په کعبه شريفه سره دي خو د خلکو ژوند يې د زَمزَم په اوبو سره ؤ، که اوبه نه وي هلته بيا ژوند تريخ دی، نو د جُرهم قبيلې د خزاعه د قبيلې د ژوند تريخولو دپاره د جنګ په وخت کي د زَمزَم څاه پټ کړی او هغه په کعبه شريفه کي پرتې خزانې يې هم ټوله دغه څاه ته وروا چولې چي يوه د سرو زرو اوسی هم پکښې وه او د څاه يې هيڅ نخښه او علامه نه پرېښودل، کله چي د خزاعه قبيلې د مکې مکرمې تصرف او آمريت په لاس کي واخيستی د زَمزَم د اوبو يې هيڅ اثر نه کړی پيدا نو مجبوره سوه اوبه به يې د مکې مکرمې د دباندي څخه راوړلې، د خُزاعه قبيلې د مکې مکرمې آمريت لاس ته را وړی خو زَمزَم نه سو ور پاته ځکه هغه پټ او ښخ کړل سو، زَمزَم تر هغه وخته ورک او پټ ؤ چي دوهم وار بيا زموږ د پاک پيغمبر سرورکائنات أشرف المخلوقات محمّد مصطفیٰ ﷺ نيکه عبدالمطلب وکندی.

دا د زَمزَم د څاه د پټېدلو قصه وه چي پر مکه مکرمه د خزاعه د قبيلې د تسلط په سبب د جُرهُم د قبيلې له طرفه پټ کړل سو.

پر مکه مکرمه د خزاعه د قبيلې تسلط تر (۳۰۰) يا په بل روايت تر (۵۰۰) کلو پوري دوام کړی دی خو په شروع کي د خزاعه د قبيلې مشر او رئيس چي عَمرو بن لُحی نومېدئ د مکې مکرمې حاکمِ مطلق او عمومي رئيس وګرځېدی او د ده له امره هيچا سرکښي او نا فرماني نه کول، دغه عَمرو ډېر مالداره او سخي سړئ ؤ د حاجيانو خواړه يوازي ده له خپله ماله ورکول او د حاجيانو دپاره اوبه هم يوازي ده په خپل مصرف برابرولې.

او دا هم تاسي ته معلومه ده چي د زَمزَم د څاه د پټېدلو په سبب اوبه د مکې مکرمې د دباندي او د ليري ځايو څخه را وړل کېدې، خو دغه کارونه ده پر خپله غاړه اخيستي وه او دغه عَمرو بن لُحی دومره معتبره ؤ چي هر امر يې د خزاعه قبيلې، د مکې مکرمې اوسېدونکو او د مکې مکرمې حاجيانو داسي قبلاوه لکه ديني او شرعي

اوامر، هیڅ‌ډا د ده له امره نا فرماني او سرکښي نه کول.

﴿ یو وخت دغه عَمرو بن لُحی شام ته په سفر ولاړی او هلته د شام په حدودو کي یوه قبیله اوسېدل چي د عمالیق قبیله ورته ویل کېده او دغه قبیله بُت پرسته وه د بتانو عبادت یې کاوه، خو تر دغه وخته عربو نه بتان پېژندل او نه یې د بتانو عبادت کړی ؤ بلکه ټول عرب موحدین او د حضرتِ ابراهیم علیه السلام پر دین وه، دغه عَمرو بن لُحَی د عمالیق د قبیلې څخه پوښتنه وکړل چي دا څه شي دي؟ هغو ورته و ویل: دا آلهه او خدایان دي، کله چي پرموږ لوږه او کاختي راسي ډوډۍ را کوي، کله چي یو قوم پر موږ حمله وکړي او جنګ را سره کوي دوی زموږ مرسته کوي، بارانونه راباندي اوروي او بالآخره الله جل جلاله ته مو نژدې کوي، عَمرو بن لُحی ډیر په تعجب کي سو او دا خبري یې پر دماغ ښه ولګېدې ځکه دوی په مکه مکرمه کي اوبو ته ډېر ضرورت درلودی، نو ویل: ما ته هم یو بت را کړی ښایي چي زموږ مرسته هم وکړي موږ په مکه مکرمه کي اوبو ته ډیرضرورت لرو، د عمالیق د قبیلې بت پرستانو چي د ځان ملګري پیدا کړل ویل ښه دی، نو یې په ډیره خوشالي سره ده ته یو بت ورکړی چي (هُبل) نومېدی، دا هغه اول بت دی چي جزیرةُ العرب ته راوړل سو.

عَمرو بن لُحی دغه بت مکې مکرمې ته را وړی او په کعبه شریفه کي یې کښېښاوه خلک یې د دغه بت په عبادت کولو سره امر کړل، خلکو هم دغه د ده امر و مانه.

اوس نو عَمرو بن لُحی د شیطان په لار ښوونه نوي امرونه صادروي چي هغه امرونه یې د توحید او د ابراهیم علیه السلام له دینه مخالف وه او بیا عَمرو بن لُحی نور بتان هم جزیرةُ العرب ته را وړل چي دغه بتان یې آلهه او خدایان بلل.

عَمرو بن لُحی د عربو هره قبیله امر کړل چي د ځان دپاره به یو بت اختیاروي او په کعبه شریفه کي به د هغه بت عبادت کوي، بیا یې بل امر صادر کړی ویل: تاسي خو په خپلو کُلو او کورو کي هم عبادت کوی خو دا نه ده صحي چي بیله بتانو څخه د مکې مکرمې د بل شي عبادت وکړی، نو پر هر چا دا لازمه ده چي د مکې مکرمې د ډبرو څخه یوه ډبره ور سره واخلي او هلته په خپل کور او کلي کي به د هغې ډبري عبادت کوي، عربو هم دا امر و مانه او هر یوه د مکې مکرمې څخه یوه ډبره ور سره

واخیستل، هلته په خپل کور کي به يې هغې ډبري ته عبادت کاوه حتّی د هغې ډبري عبادت به يې کاوه چي دغه کار په عربو کي د توحید پرځای د بتانو د عبادت شروع او ابتداء وه.

د عَمرو بن لحی په امر سره په جزیرةُ العرب کي بت پرستي شروع سوه، رسول الله ﷺ د دغه عَمرو بن لحی په باره کي فرمايي:

« رَأیْتُ عَمْرَو بْنَ عَامِرِ بْنِ لُحَیْ اَلخُزاعِي یَجُرُّ قُصْبَهُ فِی النَّارِ»

یعني: عَمرو بن عامر بن لُحی الخُزاعي مي ولیدی چي خپلي کُلمې په اور کي کشوي.

دا ولي؟ ځکه دئ هغه څوک دی چي د عربو دین ته يې تغیر ورکړی، تر دغه د مخه ټول عرب پر توحید او د ابراهیم علیه السلام پر دین وه خو اول سړئ چي د دوی دین يې په شرک او بت پرستۍ ورواړاوه هغه دغه عَمرو بن لحی خبیث ؤ.

او بیا يې د حج او عُمرې تلبیې ته تغیر ورکړی، تر دغه د مخه عربو تلبیه داسي ویل:

«لَبَّیْکَ اللّهُمَّ لَبَّیْک، لَبَّیْکَ لاَشَرِیْکَ لَکَ لَبَّیْک، إِنَّ الحَمْدَ والنِّعْمَةَ لَکَ وَالْمُلْک، لاَشَرِیْکَ لَکَ»

چي دا د اسلام او توحید تلبیه ده، خو عَمرو بن لُحی خبیث په آخر کي دغه جمله پر زیاته کړل چي (لاَشَرِیْکَ لَکَ اِلاَّ شَرِیْکاً هُوَ لَکَ، تَمْلِکُهُ وَمَا مَلَکَ) دا د شرک جمله ده، خو ده دغه د شرک جمله د توحید پر تلبیې زیاته کړل.

او بیا يې د حیواناتو په باره کي پر عربو نور نوي امرونه جاري کړل، هغه دا چي ځینو حیواناتو ته باید د احترام په سترګه وکتل سي او مقدس وبلل سي، د هغو څخه باید کار وانه خستل سي او د ځینو غوښي هم باید و نه خوړل سي او د ځینو غوښي نارینه انسان خوړلای سي خو ښځو ته يې خوړل حرام دي او د ځینو حیواناتو غوښي یاشیدې بیله مېلمه بل چا ته حرامي دي.

چي د دغو حیواناتو د جملې څخه یوه ته (بَحِیره) ویل کېده، بل ته (حامي) ویل کېده، بل ته (سائبه) ویل کېده او بل ته (وصیله) ویل کېده او داسي نور نومونه يې ورته کښېښوول، مثلاً (سائبه) هغه اوښه وه چي لس لوني یا جونګیاني يې پرله پسې زېږولي وای او په منځ کي يې نارینه جونګئ نه وای نو پر دغه اوښه نه څوک سپرېدل،

نه یې بار پر وړی، نه د هغې وړی شکول کېدې او نه د دغې اوښې شیدې بېله مېلمه څخه بل چا څښلې او که به یې تر لسمې جونګی وروسته بله یوولسمه جونګی وزېږول هغې ته (بحیره) ویل کېدل، د هغې غوږ به یې ور چاک کړی او د خپلې مور سره به یې ایله کړل پر هغې هم نه څوک سپرېدل نه یې د وړیو څخه کار اخیستی او نه یې بیله مېلمه بل چا شیدې څښلې، دا هم داسې وه لکه د دې مور چې دې ته (بحیره) ویل کېدل او د (سائبې) لور وه او (وصیله) هغه مېږ وه چې پنځه واره به پرله پسې غبرګه لنګه سول او د هر وار دواړه بچیان به یې ښځې وُری وې، په پنځه سره واره کې به یې نارینه وُرئ نه ؤ زېږولی نو دوی به ویل: دا ورسېدل.

که به دغه (وصیلې) تر دغه وروسته بل بچئ و زېږاوه د هغه د غوښو خوړل د مشرکانو نارینه ته روا وه خو ښځو ته یې خوړل نه وه روا او که به بیا مردار سو یعني: په خپله به مړسو نو ښځو ته یې هم خوړل روا وه او (حامي) هغه ځوان نر اوښ ؤ چې د ده د ختلو په واسطه به پرله پسې لس ښځې جونګیاني و زېږېدلې نو د ده شا د بار او سپرېدلو څخه وساتل سوه او نه یې د وړیو څخه کار اخیستل کېدی، فقط په اوښانو کې به د ختلو دپاره ایله ؤ، الله ﷻ د مشرکانو د دغه کار په باره کې فرمایي:

﴿ مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَٰكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾ ﴾ [المائده: ۱۰۳]

یعني: الله جل جلاله هیڅ یو د بَحیرې، د سائبې، د وصیلې او د حام څخه نه دي ګرځولي یا روا کړي، مګر هغه کسان چې کافران سوي دي پر الله افتراء کوي، له ځانه باطلې خبري پوري تړي یا جوړوي او ډېر د دوی په حق او باطل نه پوهیږي.

عَمرو بن لُحی داسې نور ډېر شیان دوی ته د دین او شریعت پر قسم کښېښوول او په دوی کې یې رواج کړل حتّی نور بتان یې هم کعبې شریفې ته د آلهه په نامه سره را وړل او نور لوی لوی بتان چې کعبې شریفې ته را وړل سوه په دغو نومو سره یادېدل:

لومړی: (وَد) چې د بني کلب د قبیلې دپاره ؤ او هغوی یې عبادت کاوه.

دوهم: (سُواع) چې د هُذیل د قبیلې دپاره ؤ او هغوی یې عبادت کاوه.

درېيم: (يغوث) چي د طئ د قبيلې او اهل جرش دپاره ؤ او هغوي يې عبادت کاوه.
څلورم: (يعوق) چي د همدان د قبيلې دپاره ؤ او هغوي يې عبادت کاوه.
پنځم: (نسر) چي د يمن دپاره ؤ او هغوي يې عبادت کاوه.
الله جل جلاله د سورة نوح په (۲۳) نمبرآيات کي فرمايي:
﴿وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ ءَالِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾﴾

اصلاً دا د نوح عليه السلام د قوم د بتانو نومونه دي او مشرکانو هر بت د يوه خاص مقصد دپاره خاص کړی ؤ، خو دغه پخواني بتان بيا په عربو کي رواج او جوړ سول، *همدا رنګه په هندوستان کي د هنوانو دپاره د (بشنو) (برهما) (اندر) (شيو) (هنومان) او په نورو نومو سره مشهوره بتان سته.*

دا چي د دغو بتانو څخه هر يو د عربو په يوه قبيله پوري خاص سو دا کار هم د عَمرو بن لحی په امر سره وسو، مګر (هُبل) هغه بت چي اول را وړل سوی ؤ هغه د قريشو دپاره ؤ او هغه عجيب ترين د دغه آلهه يا خدايانو (د دوی په قول) إساف او نائله دي چي د دغو دوو بتانو قصه پخوا پېښه سوې وه هغه دا سي:

إساف د يوه سړي نوم ؤ او نائله د يوې پېغلي نوم ؤ چي دوی دواړه د يمن اوسېدونکي وه، دوی دواړو يو د بل سره مينه او محبت درلودی، إساف د نائلې د پلار څخه نائله وغوښتل خو د نائلې پلار دغه د ده غوښتنه نه کړه قبوله.

نو دوی دواړو د را تلونکي حج په موسم کي د ملاقات وعده سره وکړه چي حج ته به ځو او هلته به سره وينو، د وعدې سره سم دوی د حج په موسم کي سره يو ځای سوه او په يوه فارغه وخت کي يې د کعبې شريفي په شا وخوا کي زنا وکړه، اولاً خو زنا د لويو ګنهو څخه ده او بيا کعبې شريفي ته نژدې؟ نو الله عزوجل دوی دواړه په خپل قدرت ډبري وګرځول چي د ډبرو انسانان پاته سول او دې ته هم بت ويل کيږي.

د هغه وخت د مکې مکرمې حاکمانو دغه دوه بتان د خلکو د عبرت دپاره پر صفا او مروا کېښوول، إساف يې پر صفا او نائله يې پر مروا کېښوول او قصه يې هر چا ته معلومه وه عبرت به يې په اخيستی چي دغو دوو نفرو کعبې شريفي ته نژدې فحشاء کړې ده او ډبره سول، خو پر دې قصه ډير وخت تېرسوی ؤ هر څوک د دغو دوو ډبرو

یا بتانو په تاریخ نه وه خبر، د عَمرو بن لُحی په امر دغه دوه بتان: إساف او نائله د صفا او مروا څخه کعبې شریفې ته نژدې یووړل سوه او خلک د هغو په عبادت کولو امر کړل سوه، چې دغه دوه بتان هم د عَمرو بن لُحی په امر د آلهه یا خدایانو جملې ته ور داخل کړل سوه.

دا د عربو پخوانئ ژوند ؤ او دا د دغو مشرکانو آلهه او خدایان وه، د عربو تر جاهلیت پورې یوه قصه ده: حضرتِ عمرؓ به د خپل خلافت په وختو کې په مجلس کې ناست ؤ او ځینې وخت به یې بیله سببه وخندل، خو یو وخت یو چا پوښتنه ځنې وکړه، ویل: یا امیرَالمؤمنین! وینو دي چې کله کله بېله سببه خاندې دا ولې؟ سیدنا حضرتِ عمرؓ وویل: د جاهلیت په وختو کې عادت دا ؤ: کله چې به څوک د مکې مکرمې څخه دباندې وتی نو به یې د مکې مکرمې څخه یوه ډبره ور سره واخیستل او په سفر کې به یې د هغې ډبرې عبادت کاوه، خو زه هم یو وخت په سفر ولاړم او ډبره مې هیره سوه نه مې را سره واخیستل، کله چې د عبادت کولو وخت راغلی زما سره خو د مکې مکرمې ډبره نه وه را سره نو اوس څنګه عبادت وکړم؟ و مې کتل د مکې مکرمې خرما یا کجور را سره وه، د دغې خرما څخه مې بت جوړ کړی او دغه د خرما د بت عبادت مې کاوه، کله چې هغه نوره خرما را سره خلاصه سوه او د خوړلو دپاره شئ نه سو را پاته وړی سوم نو مې دغه خپل معبود او د خرما څخه هغه جوړ سوی إله وخوړی چې لږ مخکې یې ما عبادت کاوه، نو پر هغه خپل پخواني جاهلیت او نا پوهي خندا راسي چې دا څنګه آلهه او دا څنګه دین ؤ؟

دغه د جاهلیت د ژوند لږ حالات چې دغه اوس درته بیان سوه یا په وروسته کې بیانیږي د دغو ټولو حالاتو د بیانولو څخه مقصد دا دی چې موږ ته دا را معلومه سي او په دې پوه سو چې د اسلام دین په ټول عالَم خاصتاً په جزیرةُالعرب کې څومره فرق او تغیر راوستی. *دا خوبت پرستي وه چې په دغه ډول سره جزیرةُ العرب ته راغله.*

يهوديت او نصرانيت وجزيرة العرب ته څنګه داخل سوه؟

اوس به هغه بيان درته وسي چي يهوديت او نصرانيت کله او څنګه جزيرةُ العرب ته داخل سوه؟ او بيا د فارس د مجوسيانو يا فارسيانو حکومت څنګه يمن ته راغلی؟
تاسي ته معلومه ده کله چي سرورکائنات محمّد مصطفٰی ﷺ په رسالت سره مبعوث کړل سو هغه وخت فارسيانو پر يمن حکومت کاوه او د نجران خلک نصارا وه، د يمن ځيني حصې يهوديان او ځيني حصې يې نصارا وه، دغه مختلف أديان جزيرةُ العرب ته څنګه داخل سوه؟ په عربو کي خو دغه شيان نه وه موجود په پخوا کي ټول عرب مُوَحِّدِين او د ابراهيم عليه السلام پر دين وه، نو دغه نور اديان څنګه دلته راغله؟
هغه داسي: چي د شام څخه ځيني يهود د يوه ظالم پاچا د ظلم په سبب يثرِب ته (چي په وروسته کي يې نوم مدينه منوره سو) او خيبر ته را مهاجر سول او دغه ځايونه يې د ځان وطن وګرځول، دا خو يثرِب او خيبر ته د يهودو راتګ سو مګر هلته په يمن کي هم ډير يهود موجود وه نو دغه يهود کله او څنګه دلته يمن ته راغله؟
قصه ډيره اوږده ده مګر ډېر تاريخ پوهان يې د ربيع ابن نصر په قصه سره شروع کوي هغه داسي: ربيع ابن نصر چي د يمن پاچا ؤ ده يو خوب وليدی چي دغه بيان او قصه د تاريخ ټولو علماوو لکه (طبري) (ابن کثير) (ابن الأثير) او تقريباً ټولو مؤرخينو ذکر کړې ده، کله چي پاچا خوب وليدی *(څرنګه چي په هغه وختو کي نجوم ګران، جادوګران او کاهنان پر خلکو او د خلکو پر عقايدو او عباداتو مسلط وه، دا ولي مسلط وه؟ ځکه کوم وخت چي شرک او کفر په عالَم کي نشر سول او الٰهي دين پټ او ورک سو نو خيالات او اوهام په خلکو کي نشر سوه، په دغه سبب جادو او جادوګران، منجمين او کوډګران د اعتبار خاوندان سوه او د خلکو د رجوع ځای دوی وګرځېدل)*
کله چي د يمن پاچا خوب وليدی، نو يې د خوب د ترجمې دپاره جادوګرانو او منجمينو ته رجوع وکړه او د هغو څخه يې مرسته و غوښتل، قصه ډيره اوږده ده مقصد دا چي هغو ورته و ويل: ستا د خوب معنٰی دا ده: چي د حبشيانو حکومت به يمن ونيسي،

پاچا وویل: دا به څه وخت پېښه سي؟ دوی ویل: شپېته یا اویا کاله وروسته.

پاچا د دغه خوب په لیدلو او د هغه په ترجمه پر خپلو اولادو او لمسیانو وبېرېدی چي تر اولادو به مي د حبشیانو په لاس وژل کیږي؟ نو یې إراده وکړه چي خپله کورنۍ او اولاده د یمن څخه عراق ته نقل کړي او په عراق کي یې (حِیره) چي د نجف او کوفې په منځ کي د یوې منطقې او ښار نوم دی د خپلي اولادې او کورنۍ د سکونت دپاره اختیار کړل او دئ بیا هم په یمن کی د یمن پاچا پاته دی.

(نعمان بن منذر د هغه وختو د عراق مشهوره پاچا د دغه ربیع ابن نصر د اولادې څخه دی، ځکه ربیع بن نصر خپله کورنۍ هلته نقل کړه او بیا د ده د اولادې پاچهي تر ډېره وخته هلته پاته وه، دغه نعمان بن منذر بیا په وروسته کي زموږ په قصه کي ذکر کیږي په یاد یې ولرئ).

څه موده وروسته دغه ربیع بن نصر پاچا مړ سو او د ده زوی د ده پر ځای کښېنستی او د یمن پاچهي د ده په اولاده کي پاته سوه تر څو د ده په اولاده کي یو نفر د تَبان بن اسعد په نامه سره پاچا سو او تُبّع ورته ویل کېدل.

اصلاً تُبّع د یمن د پاچهانو لقب ؤ یعني: په تیرو وختو کي د یمن هر پاچا ته تُبّع ویل کېده، د روم هر پاچا ته قیصر ویل کېده، د فارس هر پاچا ته کسریٰ ویل کېده، د حبشې و هر پاچا ته نجاشي ویل کېده او د مصر و هر پاچا ته فرعون ویل کېده، نو د هر ځای پاچا خاص لقب درلودی.

دغه د یمن پاچا تَبّانِ اسعد چي لقب یې تُبّع ؤ د یمن د مشهورو پاچهانو څخه دی ډېر لوئ شان او شوکت یې درلود ټول یمن د ده تر لاس لاندي ؤ، غني او سخي سړئ ؤ ده به همېشه سفرونه کول د یوه ځای څخه به بل ځای ته د سیاحت او تجارت دپاره تلی، یو وخت د یمن څخه شام ته رهي سو په لار کي یې خپل زوی په یثرِب کي (چي اوس مدینه منوره ورته ویل کیږي) د تجارت د ځینو کارو دپاره پرېښاوه او دئ شام ته ولاړی، خو دلته د تُبّع د زوی او اهلِ یثرِب په منځ کي داسي اختلاف پېښ سو چي تر جنګه سره ورسېدل او په دغه جنګ کي د تُبّع زوی و وژل سو، کله چي تُبّع ته دا خبر ورسېدی د شام څخه بېرته را وګرځېدی غواړي چي یوازي د خپل

زوی قاتلانو ته نه بلکه ټول اهل یثرب ته جزاء ورکړي.
دلته نو د اهلِ یمن او اهلِ یثرب په منځ کې جنګ شروع سو او دغه جنګ ډېره موده دوام وکړی، مګر تُبّع په دې جنګ کې یو ډېر عجیب کار ولیدی، هغه دا چې د یثرِب خلکو به د ورځې د دوی سره جنګ کاوه خو کله چې به ماښام سو او دوه لښکره به سره لیرې او جلا سوه د یثرِب خلکو به دوی ته خواړه او ستر خانونه را لیږل او د میلمنو پر ډول به یې د دوی عزت کاوه، تُبّع ډېر په تعجب کې ؤ چې دا څنګه خلک دي؟ د خپلو دښمنانو عزت کوي او خواړه ورکوي څوک دومره سخا او کرم لري؟ مګر بیا هم تُبّع نیت کړی ؤ چې د خپل زوی بدله او انتقام واخلي.
جنګ دغسې دوام درلود ترڅو چې د یثرِب د یهودو د علماوو څخه دوه نفره تُبّع ته ورغلل او غوښتل یې چې د ده سره خبرې وکړي، ده هم اجازه ورکړه او سره کښېنستل، یهودو ورته وویل: ته څه إراده لرې چې دومره جنګ کوې؟ تُبّع وویل: غواړم چې دغه یثرِب خراب کړم، دوی وویل: دا کار نه سې کولای قسم په الله چې الله جَلَّ جَلَالُهُ به د مخه تر دې چې ته یثرِب خراب کړې تا هلاک کړي، تُبّع وویل: دا څنګه درته معلومه سوه؟ دوی وویل: دا وطن د نبي د هجرت ځای دی دغه ځای ته به را تلونکی نبي هجرت را کوي دا ښار نه خرابېږي او نه یې خرابولای سې، تُبّع پوښتنه وکړه چې تاسې په دې حال څه خبر یاست؟ د یهودو عالمانو وویل: دا زموږ په تورات کې راغلي دي.
دا دې تاسې ته معلومه وي چې د رسول الله ﷺ یوه علامه نه بلکه ډېرې علامې د یهودو سره په تورات کې لیکلي او موجودې وې او د رسول الله ﷺ د وخت ټول یهود پوهېدل چې دا هغه وعده سوی نبي دی مګر د عناد او عداوت، حسد او غرور، ځاني ګټو او نفسي غوښتنو په سبب یې ایمان نه راوړی.
کله چې دغه د یهودو عالمانو تُبّع ته دغه خالات بیان کړل او تُبّع تر اوسه تورات نه پېژني نو یې د تورات په باره کې پوښتني ځني شروع کړې، یهودو هم د خپل دین، توحید او تورات په باره کې پوره معلومات ورکړل او ټول شیان یې په تفصیل سره ورته بیان کړل، دغه دیني او کتابي خبرې د تُبّع پر طبیعت ښې او برابرې ولګېدې ځکه یهودیت الٰهي او آسماني دین ؤ، تُبّع هم د یهودیت دین اختیار کړی او

يهودي سو، د يثرِب خرابول يې پرېښودل او مخ پر يمن رهي سو.

د اول وار دپاره د کعبې شريفي پوښول

تُبّع رهي سو خو د ده په لار کي مکې مکرمې ته نژدې يوه قبيله وه چي د هُذَيل قبيله نومېدل د دغي قبيلې او د قريشو په منځ کي پخوانۍ دښمني پرته وه څو واره يې جنګونه سره کړي وه او دغه رنګه د دغي قبيلې د يمن خلک هم نه وه خوښ، دغه د هُذيل قبيلې فکر وکړی چي داسي يوه حيله او چم جوړ کړي چي دواړو هغو قومو ته چي د دوی نه ده ور سره جوړه ضرر او تاوان و رسوي او په جنګ يې سره اخته کړي، نو د هذيل د قبيلې مشران تُبّع ته ورغلل او ورته ويې ويل: غواړې چي د جواهِراتو، سرو او سپينو زرو او خزانو خاوند سې؟ تُبّع ويل: هو، څوک دی چي جواهرات او خزانې يې نه وي خوښ؟ دوی و ويل: په دغه کلي کي يوه خونه ده چي خلک يې احترام او عزت کوي او دغه خونه په جواهراتو او سرو زرو ډکه ده.

حقيقتاً هم په کعبه شريفه کي هرڅه پراته وه خلکو د کعبې شريفي د احترام په سبب خزانې پکښي ښخولې، د تُبّع هم طمعه پيدا سوه او لښکر يې د جنګ دپاره تيار کړی غواړي چي پر مکه مکرمه حمله وکړي کعبه شريفه ونړوي او خزانې يې واخلي، هغه دوه نفره د يثرِب د يهودو عالمان هم په دې سفر کي د تُبّع ملګري وه څکه ده ورته ويلي وه چي تاسي زما سره يمن ته ولاړ سی او زما قوم ته يهوديت او د يهوديت احکام وروښوی، دغو عالمانو چي د جنګ دپاره د لښکر تياري وليدل تُبّع ته ورغله او ويل: څه کوې؟ او د څه إراده دي کړې ده؟ تُبّع و ويل: غواړم چي پر دغه کلي حمله وکړم او هغه شيان چي په دغه خونه کي پراته دي هغه واخلم دوی ورته و ويل: په والله د هذيل د قبيلې بل غرض او مقصد نسته بېله ستا د مرګ او هلاکت څخه تُبّع و ويل: څنګه؟ عالمانو ورته و ويل: دا بيت الله دی د ټولي مځکي پر مخ د الله جل جلاله بل کور او حرم نسته بيله دغه کوره، دغه قبيلې چم درته جوړ کړی دی او غواړي چي تا و وژني، تُبّع و ويل: څنګه وکړم؟ عالمانو و ويل: عزت يې وکړه او طواف پر وکړه، تُبّع ويل: تاسي يې ولي عزت نه کوی؟ او ولي طواف نه پر کوی؟ دوی و ويل: موږ يې عزت کوو او

طواف به مو هم پر کړی وای خو دغه د مکې خلکو کعبه شريفه په بتانو ډکه کړې ده خرنګه چي موږ موحّدين او عالمان يو موږ ته دا نه ښايي چي پربتانو طواف وکړو. تُبّع د دوی خبره ومنل او مکې مکرمې ته ورغلی د کعبې شريفي عزت او احترام يې وکړی طواف يې پر وکړی بيا نو هلته بيده سو خوب يې وليدی چي په کعبه شريفه پوښ اغوندي، تر دغه وخته کعبه شريفه لڅه وه چا پوښ نه ؤ په اغوستی تُبّع چي را ويښ سو امر يې وکړی چي د کعبې شريفي دپاره د يوه ښه پشمي ټوکره څخه پوښ جوړ کړی، پوښ جوړ کړل سو او په کعبه شريفه وانوستل سو خو تُبّع بيا بل خوب وليدی چي کعبې شريفي ته تر هغه اول پوښ بل ښه او بهتر پوښ ورکوي نو يې امر وکړی چي د ملائل د ټوکره څخه پوښ ور جوړ کړی چي دغه (ملائل) د هغه وخت د ټوکرانو هغه تر ټولو ښه او نازک ټوکر ؤ، دا نو د کعبې شريفي هغه اول پوښ ؤ او تُبّع اول سړئ دی چي په کعبه شريفه يې پوښ اغوستی دئ چي د دغه تُبّع نوم تَبّان بن اسعد دی او د يمن پاچا ؤ.

بيا نو عربو هر کال کعبې شريفي ته پوښ ورکاوه او نوی پوښ به يې پر هغه زاړه پوښ سر بېره په اغوستی او دغه طريقه چي پوښ سر بيره پر پوښ د عبدالمطلب تر زمانې پوري پاته وه، کله چي عربو ته دا فکر او احساس پيدا سو چي ښايي د کعبې شريفي بناء د دغو پوښو د دروند والي په سبب ونړيږي نو يې زاړه پوښونه ټول ځني ايسته کړل او هر کال زوړ پوښ ځني کاږي نوی پوښ په اغوندي.

دا د کعبې شريفي د پوښ په باره کي معلومات وه چي څنګه او ولي شروع سو او د اول وار دپاره چا شروع کړی.

کله چي تَبان ابن اسعد بيرته يمن ته ورسېدی خپل قوم يې يهوديت ته دعوت کړی، هغو د يهوديت څخه انکار وکړی ويل: خپل دين څنګه پريږدو؟

هغه وخت د يمن خلکو او د تُبّع قوم مستقل دين نه درلودی د نورو عبادتو تر څنګ يې د اور عبادت هم کاوه، اور يې مقدس باله د اور يې عزت او احترام کاوه، حتّی اور د دوی قاضي هم ؤ، څنګه يې قاضي ؤ؟ هغه داسي: چي دوی د اور يوه خونه درلودل چي په هغه خونه کي به همېشه اور بل ؤ، که به يو وخت د دوی په منځ

کي دعوه، اختلاف او خصومت پیښ سو نو به مدعي او مدعي علیه یعني: د دعوې دواړه طرفه دغه د اور خوني ته ورغلل او د خوني دروازې ته به ودرېدل، مخکي خو به دروازه بنده وه خو هغه د اور مؤظف مامور یا خادم به د اور دروازه په یوه وار پر را خلاصه کړه اور به له خپله زوره په یوه وار دباندي را ووتی او اول چي به د هر چا پر طرف ورغلی هغه ظالم ؤ او حق د هغه دوهم نفر پرطرف ؤ، دغه طریقه کاهنانو او جادوګرانو دوی ته ایښې وه.

اوس چي د پاچا او د ده د قوم په منځ کي د دین په سبب اختلاف پیدا سو نو یې و ویل: په اور سره به فیصله وکړو، د دغي فیصلې دپاره د یهودو عالمان چي د دعوې یو طرف بلل کېدل تورات په لاس کي ونیوی او وایي یې، د یمن کاهنان او نجوم ګران چي د دعوې بل طرف وه ټول د اور د خوني دروازې ته ودرېدل، د اور خادم دروازه پر را خلاصه کړه، اور د کاهنانو پر طرف ورغلی او دوی څني وځغستل یا وتښتېدل، قوم یې ورته و ویل: ولي تښتی؟ دا حکم او قانون دی باید ودرېږی کاهنان هم مجبوره سوه بیرته راغله، د اور خادم بیا دروازه پر خلاصه کړه دوهم وار بیا د اور لمبه د کاهنانو پر طرف ورغله کاهنانو دا وار ځانونه ټینګ کړه او ورته ودرېدل مګر اور د چا مراعت نه کوي کاهنان یې پاک وسوځل، د اهلِ یمن یا د یمن د خلکو په دین او عقېده کي دا معلومه سوه چي یهودیان پر حق دي، نو دغه د اور په فیصله د یمن خلکو یهودیت قبول کړی او ټول یهودیان سوه.

دا هغه معلومات وه چي یمن ته یهودیت څنګه داخل سو.

خیر وختونه دي تېرېږي څو تُبّع د یمن پاچا تبّان بن اسعد مړ سو او پسله ده څخه د ده زوی حَسّان پاچا سو، حسّان خپله پاچهي نوره هم لویه او پراخه کړه، عزت او عظمت یې زیات سو، ډېر زیات غرور او خود خواهي پکښي پیدا سوه نو یې یو ډېر لوی لښکر جوړ کړی او ویل: قسم په الله که عرب یا عجم پرېږدم چي تر خپل حکم لاندي یې را نه ولم د ټولي مځکي پاچهي نیسم (دا ټول غرور ؤ) کله چي کبر او غرور پر انسان مسلط او غالبه سي نو عقل د لاسه ورکړي او هر څه یې هېر سي.

نن ورځ هم په جهان کي د حسّان پر قسِم دغسي مغروره او بې باکه حاکمان سته

او پیدا کیږي چې د ټولي مځکي پاچهي او حکمراني غواړي، د خپل بڅایه مقصد د حاصلولو دپاره انسانان وژني او ښارونه په خرابو بدلوي، خو پر دې کار نه څوک کامیابه سوي دي او نه کامیابه کېدلای سي فقط د تاریخ بد نامي یې په نصیب سي.

حَسّان هم د دغي جملې څخه یو نفر ؤ، متکبر او مغروره حَسّان پوښتنه وکړه چې په جهان کي لویه پاچهي د چا ده؟ خلکو ورته و ویل: د فارس پاچهي هغه چې کسرٰی یې پاچا دی تر ټولو لویه پاچهي ده، فارس تر ټولو لوی او قوي ملک دی. حَسّان و ویل: اول په هغه شروع کوم، لښکر یې ښه منظم او آماده کړی چې د هغه وخت د مځکي پر مخ تر ټولو لویه پاچهي ونیسي.

لښکر یې رهي کړی غواړي چې د هغه وخت د مځکي پر مخ پر هغه لوی دولت چې فارس دی حمله وکړي، خیر اوس پاچا او د ده لښکر د دغه لوی جنګ دپاره رهي دي خو په لار کي د ده له دغه کاره د قومو او قبیلو مشران نا راضه او نا خوښه دي ځکه هغه پوهېدل چې څوک نه سي کولای چې پر فارسیانو حمله وکړي، موږ څوک یو چې پر فارس حمله کوو او نیسو یې؟ مګر د پاچا څخه هم بیرېږي څه نه سي ورته ویلای، دوی پوهېدل چې پاچا مغروره دی او د چا خبره هم نه مني.

څرنګه چې حَسّان ته هم د خلکو نه رضائیت ور معلومېدی نو یې ډېر احتیاط کاوه هیڅوک حتّٰی د قومو مشران، وزیران او د لښکر مشران د ده مجلس ته بېله تلاښي کولو نه سي ور تلای، خو یواځنۍ نفر چې د پاچا مجلس ته بېله تلاښیه ورځي هغه د پاچا ورور دی چې عَمرو بن تبان نومېدی، د قوم مشرانو سره و ویل: په دې باره کي به د عَمرو سره خبري وکړو، د قوم مشران را ټول سوه او عَمرو ته ورغله ویل: یا عَمرو! د حَسّان څخه مو خلاص کړه او تر هغه وروسته ته زموږ پاچا یې، عَمرو هم د پاچهۍ په طمعه سو او د دوی سره یې د خپل ورور د وژلو نقشه جوړه کړه، مګر په دغه مشرانو کي یو نفر چې ذُو رُعَین نومېدی دغه فیصله نه کړه قبوله او عَمرو ته یې و ویل: یا عَمرو! داسي څوک نسته چې خپل ورور دي یې وژلی وي او غمجن سوی، پښېمانه سوی دي نه وي نو خپل ورور مه وژنه، مګر عَمرو چې د پاچهۍ په طمعه ؤ د ورور پر وژلو یې ټینګار کاوه، دلته نو ذُو رُعَین یو لیک ولیکی او عَمرو ته ورغلی ویل:

دغه لیک ستا سره د امانت پر قسم کښېږده کله چي ما در څخه وغوښتی بیا یې را وباسه، عَمرو هم دا قبوله کړه او خط یې د ځان سره کښېښاوه، تر دې وروسته عَمرو د خپل ورور حَسّان د وژلو دپاره د حَسّان مجلس ته په داسي حال کي ورغلی چي یو خنجر یې پټ ور سره وړی ؤ او په مناسب وخت کي یې خپل ورور و وژی، که څه هم د عَمرو د نورو مشرانو په ملګرتیا په وسه پوره وه چي حَسّان بیله وژلو د حکمه څخه لیري کړي مګر د پاچهۍ په طمعه یې ورور و وژی.

د ورور تر وژلو وروسته عَمرو ډېر پښېمانه او ډېر غمجن سو حتّٰی خوب یې رد سو بیدېدلای نه سي، د دغي پرېشانۍ او بیدارخوابۍ په سبب عَمرو مریض او ناجوړه سو، طبیبان، منجّمین او کوډ ګران یې ورته راوستل هغو ټولو په اتفاق سره دا ورته و ویل: چي ستا ناروغي ستا د ورور د وژلو په سبب ده هرڅوک چي دغسي کار وکړي دغه حالت ورته پېښېږي، عَمرو و ویل: ښه د دغي مریضۍ او ناروغۍ چاره څه ده؟

طبیبانو او نجوم ګرانو و ویل: ستا د ناروغۍ دپاره بل علاج نسته بیله دې څخه چي ټول هغه کسان و وژنې کوم چي ستا د ورور د وژلو مشوره یې درکړې ده، عَمرو و ویل: دغه کار کوم، نو ټول هغه کسان چي د ورور د وژلو مشوره یې ورکړې وه او په دغه دسیسه کي یې د ده ملګرتیا کړې وه و وژل، اوس د ذو رُعین د وژلو نوبت راغلی ذو رعین و ویل: د مخه تر دې چي ما و وژنې ما ستا سره یو لیک د امانت پر قسم ایښی ؤ هغه را وباسه، عَمرو هم هغه لیک را وایستی، ذو رعین و ویل خلاص یې کړه او و وې وایه، پاچا لیک خلاص کړی چي په هغه کي فقط دغه دوه بیته لیکل سوي وه:

الا مَن یَشتَرِی سَــهَراً بنومِــه   سعیدٌ من یبیــتُ قریــرَ عَینــه

فَامّا حِمیَرَ غَــدَرت وخانــت   فَمعذِرةً إلهــي لــذي رُعــینِ

یعني: څوک په خپل خوب سره ویښوالی رانیسي، خوښ او خوشاله، خوشبخته او بختور هغه څوک دی چي شپه یې په رضائیت او اطمینان سره تیریږي، هو اهلِ یمن خو غدر او خیانت در سره وکړی مګر در په یاد یې کړه چي ما درته و ویل: خپل ورور مه وژنه.

یعني: خوشبختي دا نه ده چي پیسې یا لوړه ګرسۍ و لرې، ته یو ډېر لوی پاچا

یې مګر بیدېدلای نه سې بلکه خوشبخته هغه څوک دی چې د هیڅ ظلم او تجاوز مسئوله نه وي، د هیچا آزارول او قتلول یې پرغاړه نه وي پاته. د شپې آرام او په فارغه زړه بیده سي. پاچا وویل: هو صحي ده او ذو رُعین ته یې عفوه وکړل نو دغه دوه بیته د ذو رعین د خلاصېدلو او ژوندي پاته کېدلو سبب وګرځېدل.

کله چې عَمرو مړ سو د ربیع بن نصر د اولادې پر حکم او پاچهي اختلاف پیدا سو، د دغه اختلاف په سبب د یمن خلک پر ډلو وویشل سوه او د اهلِ یمن په منځ کې جنګونه او وژني شروع سوي، په دغه سیاسي بُحران کې چې ټول یمن یې نیولی ؤ یو سړئ پیدا سو چې نوم یې (لخُنَیعه) ؤ، دغه لخُنَیعه لار نیوونکی غل او مجرم ؤ د غلو ډله یې درلودل، د دغه سیاسي بحران په حالت کې یې وکولای سوای چې خپله ډله نوره هم ډېره کړي او ځان ته یې نور ملګري هم پیدا کړل تر داسي اندازې چې د هغو څخه یې پوره لښکر جوړ کړی او د یمن پر پایتخت یې حمله وکړه د پاچا قصر یې ونیوی او د یمن حاکم وګرځېدی.

دغه لخُنَیعه فاجر، خبیث او ظالم سړئ ؤ ټول خلک ځني خپه او ناراضه وه قصه یې اوږده ده خو په مختصر ډول سره د تبان اسعد د زامنو څخه یو نفر چې نوم یې ذونواس ؤ وکولای سوای چې لخُنَیعه ته ځان ورورسوي او په خنجر سره یې و وژني، خو د بل وار دپاره د تُبّع تبّان اسعد زوی پر یمن مسلط سو او د یمن پاچهي بیرته د تُبّع د اولادې په لاس ورغله، په دغه وختو کې چې ذو نواس د یمن پاچا ؤ په نجران کې یوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه مګر دغه کوچنۍ واقعه د نورو ډېرو لویو واقعو چې په وروسته کې یې په جزیرةُ العرب کې پیښي کړې سبب وګرځېدل، هغه واقعه داسي وه:

یو نصراني سړئ چې د نصاراوو عابد او راهب ؤ، موحّد او د خالص توحید عقیده یې درلودل، تاسي پوهېږئ چې ترنن ورځي پوري په نصاراوو کې موحِّدین موجود دي او سته؟

د نصارا وو په اقسامو کې یوه ډله ده چې موحّدین دي، یعني: یوازې الله جل جلاله په الوهیت او ربوبیت سره مني او عیسٰی علیه السلام د الله عزوجل رسول او پیغمبر بولي او دغې ډلي ته (یُونیتَیرِینز) یعني: مُوحِّدین ویل کیږي او دغه ډله ترنن ورځي پوري سته مګر

شمېرېږي لږدي.

دغه نصراني چي موحِّد، راهب او عابد سړئ ؤ او نوم يې (فِيمِيُون) ؤ د شام څخه افريقا ته د توحيد د دعوت دپاره تلی، پرلاري د غلو يوه ډله پر پېښه سوه فيميون يې بندي ونيوی او بيا يې د نجران پر يوه سړي خرڅ کړی، د نجران سړي فِيمِيُون د خپل ځان سره جزيرةُ العرب او نجران ته بوتلی، اوس نو فِيمِيُون د دغه نجراني سره مريئ دی د ورځي به يې د خپل بادار خدمت کاوه د شپې او په فارغه وختو کي به يې د خپل رب عبادت کاوه، همېشه به په عبادت مشغوله ؤ مقصد دا چي نصراني فِيميون ډېر عابد او د کرامتو خاوند ؤ.

يوه شپه يې بادار د ده کوټې ته د يوه کار دپاره ورغلی وې ليده چي د مريي پر شا وخوا يې نُوراو روښنايي ده، پوښتنه يې څني وکړه چي ته څوک يې او ستا دين څه شي دی؟ فيميون هم د نصرانيت دين ورته تشريح کړی، سړئ په شک او تردّد کي سو د خپل مريي سره يې د دين په باره کي بحث او نقاش شروع کړی.

په دغه وختو کي د نجران خلکو د يوې درختي يا وُني عبادت کاوه دغه وَنَه يې د ځان إله او رب بلل، دلته نو فيميون د بحث په جريان کي خپل مالک ته و ويل: که زما رب! ستا رب هلاک کړي ته زما د رب عبادت کوې؟

نجراني و ويل: هو! والله که داسي پيښه سي چي ستا رب! زما رب مغلوبه او هلاک کړي معلومه خبره ده چي زه هم ستا د رب عبادت کوم، فيميون و ويل: ته د نجران خلک را ټول کړه بيا به و وينې چي زما رب ستا په رب څه کوي، سړي هم د نجران ټول خلک په يوه معينه ورځ و وُني ته را وبلل، خلک هم په هغه ورځ د وُني سره راټول سوه، فيميون کښېنستی عبادت او دعاء کوي خپل رب ﷻ ته يې ډېره دعاء وکړه ترڅو چي الله ﷻ د ده دعاء قبوله کړه او د آسمان څخه پر دغه ونه (تندره) ټکه يا (صاعقه) را ولوېدل او ونه ټوله وسوځل سوه، د نجران د خلکو رب او إله نيست او نابود سو نو خود د نجران ټول خلک و نصرانيت ته داخل سوه.

دا هغه معلومات وه چي جزيرةُالعرب ته نصرانيت څنګه داخل سو.

په وروسته کي دغه د نجران د نصاراوو څخه يو نفر چي نوم يې عبدالله بن ثامر ؤ

د خپلو خو نفرو ملګرو سره چي ځيني يې راهبان يا عابدان هم وه د نجران څخه يمن ته هجرت وکړی، هلته په يمن کي اوسېدل او په پټه يې خپل عبادت کاوه، ځکه د يمن د خلکو څخه چي يهود وه بېرېدل.

نصرانيت او د حبشې حکم څرنګه يمن ته داخل سوه؟

اوس به هغه حالات درته بيان سي چي نصرانيت او د حبشيانو حکم و يمن ته څنګه راغله، دا خو مي درته وويل چي عبدالله بن ثامر او د ده خو ملګري چي نصارا وه او ځيني يې راهبان هم وه د نجران څخه يمن ته هجرت وکړی او هلته په يمن کي يې د نصرانيت عبادت په پټه سره کاوه ځکه د يمن د يهودو څخه بېرېدل.
د دغه وخت د يمن پاچا چي ذونواس نومېدی او يهودي ؤ ساحران يې درلودل او د هغو څخه يې د پاچهۍ په کارو کي کار اخيستی، پاچا د هغه مشر ساحر په غوښتنه او مشوره دا قصد وکړی چي يوه ځوان هلک ته سحر ور زده کړي چي لوی ساحر ځني جوړ سي او په وروسته کي د هغه څخه د پاچهۍ په کارو کي کار واخلي، ځکه په سپين ږيرو مرګ پسې دی.

سبحان الله! خلکو ساحران تربيه کول نه يې غوښتل چي دغه دله ورکه سي خو موږ علماء ورثة الانبياء وژنو.

خير پاچا يو ډير پوه او هوښيار هلک پيدا کړی او د هغه دپاره يې هغه لوی ساحر چي د ساحرانو مشر ؤ د استاذ په صفت اختيار کړی چي دغه هلک به د هغه استاذ څخه سحر زده کوي، څرنګه چي دغه ساحر د غره په يوه لوړه حصه کي اوسېدی.

[اول خو يمن په خپله لوړ او کنبته، غرونه او تپې دی او بل ساحرانو او عابدانو همېشه د خپلي استوګني دپاره غر خوښاوه ځکه هلته به دوئ د خپل کار يا عبادت دپاره فارغه وه]

نو دغه هلک به هره ورځ و هغه لوی ساحِر ته چي په غره کي اوسېدی د سحر د زده کولو دپاره ورتلی خو په دغه غره او د هلک په لار کي د نصاراوو د راهبانو څخه يو راهب هغه چي د نجران څخه راغلي وه اوسېدی، هلک چي به تېرېدی د دغه راهب

عبادت به يې ليدی د هغه قرائت، تسبيحات او تمتمه به يې اورېدل او خوند يې ورکاوه نو به ورته کښېنستی او غوږ به يې ورته ونيوی ترڅو د راهب شخصه يې د نصرانيت زده کړه او تعليم شروع کړل، ساحر ته به هم د سحر د زده کولو دپاره ورتلی خو د سحر او الٰهي دين ډېر فرق ؤ د سحر شخصه يې بد راغله او هيڅ يې نه غوښتل چې سحر زده کړي نو سحر او ساحر يې دواړه پرېښوول، و ساحر ته نه ورتلی فقط هغه راهب ته به ورتلی او د مسيحيت دين يې زده کاوه، ساحر و پاچا ذونواس ته خبر ورکړی چې هلک نه راځي، پاچا د هلک شخصه پوښتنه وکړل چې ولي ساحر ته نه ورځې؟ هلک حال ځني پټ کړی، پاچا چې نور معلومات پسي وکړه معلومه سوه چې هلک راهب ته ورځي، پاچا اول د راهب شخصه را شروع کړه هغه يې مجبوره کړی چې خپل دين نصرانيت پرېږدي مګر راهب انکار وکړی، پاچا راهب و وژی او بيا يې د هلک په موضوع شروع وکړه غوښتل يې چې دغه هلک ساحر سي مګر هلک سحر نه غواړي، پاچا چې هر څه کوښښ وکړی چې هلک د سحر و زده کولو ته تشويق کړي هلک نه منل، وهل، تکليفونه او عذابونه يې ورکړل بيا هم هلک د سحر زده کول نه غواړي، پاچا امر وکړی چې هلک و وژنی، د پاچا عمله غواړي چې د پاچا په امر هلک په درياب کي غرق کړي، هلک يې د عسکرو سره په يوه کښتۍ کي کښېناوه او ويل: بو يې زی د درياب په منځ کي يې غرق کړی، کښتۍ چې يې بنه د درياب منځ ته ور تېره کړل يو طوفاني باد راغلی او کښتۍ يې واړول، عسکر ټول غرق سوه خو هلک پاته سو.

پاچا امر وکړی چې هلک بوزی د غره شخصه يې را واچوی او ويې وژنی، ټول خلک ورته ګوري اوله واقعه يې هم وليدل او اوس هم د هلک د وژلو انتظار کوي، هلک يې غره ته وخېژاوه اوس عسکر غواړي چې هلک لاندي وغورځوي په دغه وخت کي يوه ډېره شديده زلزله وسوه ټول عسکر لاندي ولوېده او مړه سوه مګر هلک د غره پر سر پاته سو، د يمن پاچا چې د هلک د وژلو دپاره هره لار جوړه کړي خو د لوی پاچا رب عزوجل د هلک د وژلو إراده نه وه، ذونواس په هيڅ طريقه سره هلک نه سي وژلای، په آخر کي هلک ورته و ويل: ته ما بېله يوې طريقې په ډول سره نه سې وژلای

پاچا و ویل: هغه طریقه څنګه ده؟ هلک و ویل: د یمن ټول خلک راټول کړه او ما په یوه ونه پوري وتړه بیا به زما غشی او لیندۍ واخلې او وبه وایې: بسم الله د هلک د رب په إراده او وبه مي وُلې، نو زه وژل کیږم، پاچا خوشاله سو او اوس غواړي چي هلک په دغه طریقه سره و وژني، پاچا د یمن خلک را ټول کړه هلک یې په ونه پوري وتړی او د ده غشی او لیندۍ یې واخیستل ویل: بسم الله د هلک د رب په إراده، غشی پر هلک ومښتی او هلک شهید سو، دلته په خلکو کي غوغا او نارې شروع سوې، ویل په ټولو عسکرو، په ټول قوت او جبروت یې د هلک د رب بې إرادې هلک نه سوای وژلای نو ښکاره چي هلک پر حقه لار او صحي دین دی، په دغه ورځ او د دغي واقعې په لیدلو سره د یمن د خلکو څخه شل زره نفره نصرانیت ته داخل سوه.

تاسي دغه صالح هلک ته وګوری چي د دین د دعوت دپاره یې خپل ځان قرباني کړی د خلکو د دعوت او بلني په سبب یې مرګ او شهادت قبول کړه او نتیجه یې هم هغه سوه چي شل زره نفره په یوه وار نصرانیت ته داخل سوه، پاچا ذونواس ته ډیر قهر ورغلی چي څنګه او ولي دغه خلک د ده بې اجازې نصرانیت ته داخلیږي او د ده د امر مخالفت کوي؟ پاچا غوښتل چي یو هلک د نصرانیت څخه منعه کړي او اوس شل زره نفره په یوه وار نصارا سوه! پاچا امر وکړی چي په مځکه کي یو لوی خندق یا کَنده وکِنی د بوټو او لرګو یې ډکه کړی او اور ور واچوی، دا کارونه وسوه، پاچا هغو خلکو ته چي نصرانیت ته اوښتي وه و ویل: یا به دغه د نصرانیت دین پرېږدی یا مو دغه اور ته ور اچوم، خلکو د دین د پرېښوولو څخه انکار وکړی او پاچا هم یو یو اور ته ور اچوي.

دغه قصه مشهوره قصه ده د رسول الله ﷺ په احادیثو کي راغلې ده په بخاري شریف او د احادیثو په نورو کتابو کي موجوده ده خو دلته په اختصار سره بیان سوه.

رسول الله ﷺ فرمایي: په دغو نفرو کي چي اورته اچول کېدل یوه ښځه وه چي یو کوچنئ د تي زوی یې په غېږ کي وُ، ښځه و بېرېدل چي څنګه خپل ځان او دغه کوچنئ زوی په اور کي واچوم؟ نو یې پښه ونیول په تردد کي ده چي آیا ځان او دغه کوچنئ اور ته ور واچوم که یا؟ هغه د غېږي کوچني زوی یې خبري وکړې او

ویل: موري! مه ېرېږه ځان دغه اور ته ورواچوه ته جنت ته رهي یې.

دا د الله جل جلاله د قدرت معجزه وه چي د تي کوچنئ خبري کوي او مور یې هم ماشوم په غیږ کښې ځان او کوچنئ اور ته ورغورځول.

سبحان الله! خلکو د حق دین د اختیارولو دپاره او په آخرت کي د دوږخ له اوره د نجات او خلاصون دپاره په دنیا کي ځانونه او اولادونه اور ته ور غورځول، موږ ته څه پېښه ده چي د نفساني خواهشاتو د پوره کولو دپاره د څو ورځو فاني ژوند د راحت دپاره یا د موقتي کُرسۍ دپاره حق دین او حق ویل پرېږدو او د دوږخ اور په خپله خوښه اختیاروو؟

دغه لوی مشهد او عظیمه قصه الله جل جلاله په قرآن کریم کي هم ذکر کړې ده او فرمايي:

﴿وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلۡبُرُوجِ ۝١ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡمَوۡعُودِ ۝٢ وَشَاهِدٖ وَمَشۡهُودٖ ۝٣ قُتِلَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأُخۡدُودِ ۝٤ ٱلنَّارِ ذَاتِ ٱلۡوَقُودِ ۝٥ إِذۡ هُمۡ عَلَيۡهَا قُعُودٞ ۝٦ وَهُمۡ عَلَىٰ مَا يَفۡعَلُونَ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ شُهُودٞ ۝٧ وَمَا نَقَمُواْ مِنۡهُمۡ إِلَّآ أَن يُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَمِيدِ ۝٨﴾.

دغه شل زره نفره چي نصرانیت ته داخل سوي وه ټول دغه اور ته واچول سوه فقط یو نفر چي نوم یې (دَوس ذو ثعلبه) ؤ په تېښته او ځغستا ځان خلاص کړی، بیا هم د ذونواس لښکر په پسې ؤ چي ویې نیسي خو ذو ثعلبه یوې رېګني مځکي ته ننوتی او لښکر نه سوای کولای چي پسي ورورسېږي، نو ذو ثعلبه د دوی څخه خلاص سو.

اوس ذوثعلبه ناست دی او د ځان سره فکر وهي چي څه وکړي؟ او څنګه د خپل وژل سوي او سوځل سوي قوم د وژلو بدله واخلي؟

فکر وهي چي څوک کولای سي چي په دغه موضوع کي زما مرسته وکړي؟ په دغه وخت کي یې د روم پاچا قیصر ور په یاد سو چي هغه هم نصراني دی او تر کسرٰی وروسته لوی پاچا او د قدرت خاوند دی نو د روم پر طرف قیصر ته ور رهي سو څو ځان یې قیصر ته ورساوه او د هغه دربار ته ورغلی، قیصر ته یې و ویل: زموږ مرسته او کومک وکړه د یمن پاچا ذونواس دغسي ظلم را سره وکړی شل زره نصارا یې په یوه ورځ په اور وسوځل او ووژل.

قیصر چي متعصب نصراني ؤ په دغه کار ډیر خواشینی او ناراضه سو او ډیر قهر ورغلی مګر یمن ډیر لیري دی، نو یې ذوثعلبه ته وویل: څرنګه چي یمن زموږ څخه ډیر لیري دی نو زه به یو بل حل در پیدا کړم، هغه دا چي زه به د حبشې پر پاچا نجاشي لیک درکړم او نفر به در سره ولېږم چي هغه دي مرسته وکړي ځکه یو خو حبشه و یمن ته نژدې ده او بل نجاشي هم نصراني دی، د ذوثعلبه هم خوښه سوه، نو قیصر د ذوثعلبه په ملګرتیا خط او نفر و نجاشي ته ولېږل چي د ذوثعلبه مرسته وکړه، خط و نجاشي ته ورسېدی نجاشي هم ډیر په قهر سو چي ذونواس د ده د دین خلک وژلي دي.

نجاشي ډیر لوی لښکر چي شمېر یې اویا زرو نفرو ته رسېدی جوړ کړی چي په هغه وختو کي جزیرةُ العرب په دغه اندازه لښکر هیڅ نه ؤ لیدلی، د دې لښکر عمومي مشر او آمر (ارياط) نومېدی خو په لښکر کي یو بل نفر هم سته چي د یوې فرقې مشر دی او نوم یې (أبرَهَه) دی. (زموږ په قصه کي دغه ابرهه مهم سړۍ دی په یاد یې لرئ)

لښکر تیار سو او د کښتیو په واسطه په بحر احمر کي تیر سوه څو یمن ته ورسېدل هلته د اهل یمن او د حبشې د لښکر په منځ کي ډیر لوی جنګ شروع سو.

د یمن د لښکر مشر ذونواس دی او د حبشې د لښکر مشر ارياط دی، د جنګ په آخر کي د یمن پاچا ماته وخوړل مګر تسلیم نه سو او وتښتېدی خو حبشیان په پسې وه نه یې پرېږدي، ذونواس د یوې کښتۍ په واسطه دریاب ته داخل سو خو حبشیان یې هلته هم نه پسي پرېږدي څو ذونواس په خپله ځان و وژی او ویل نه غواړم چي د دښمنانو په لاس ووژل سم، اوس نو حبشیان پر یمن مسلط سوه او د یمن حاکم ارياط دی چي نجاشي ته تابع دی او د هغه نائب بلل کېږي، ارياط ډیر ظالم سړۍ ؤ یوازي دا نه چي پر اهل یمن یې ظلم کاوه بلکه پر هغو حبشیانو یې هم ظلم کاوه چي د ده ملګري وه، تر څو خلک د ده له ظلمه ډیر په تنګ او ناراضه سوه.

ابرهه چي د ارياط په لښکر کي یو فرقه مشر ؤ په دې ظلم او ستم نه ؤ راضي نو یې دننه په لښکر کي د ارياط مخالف نفر پیدا کړل او په اتفاق سره یې د ارياط پر ضد د جنګ اعلان وکړی، اوس د حبشي لښکر پر دوو حصو تقسیم سو، د ارياط او ابرهه لښکرو د جنګ دپاره ځانونه تیارکړه او دوه لښکره مخ په مخ د جنګ دپاره تیار

او آماده ولاړ دي، په دغه وخت کې ابرهه و ارياط ته نفر ور ولېږی او ويل راسه چې اول زه او ته خبرې سره وکړو يو وار به دواړه بېله اسلحې سره کېښنو او بحث به سره وکړو ښايي بېله جنګه بله د حل لار پيدا کړو، ارياط هم دغه بلنه قبوله کړه نو دوی دواړه د خبرو دپاره بېله اسلحې سره کېښېنستل، ابرهه ورته و ويل: زموږ لښکر ټول حبشيان دي که دغه خپل لښکر سره و جنګوو حبش مړه کېږي او د يمن حکم بيرته د يمن خلکو ته پاته کېږي او دا جنګ د حبشې په ضرر تماميږي.

ارياط و ويل: مقصد دي څه دی؟ أبرهه و ويل: فقط زه او ته به جنګ سره وکړو هر يو چې غالبه سو حکم د هغه دی او هغه د يمن حاکم پاته کېږي، ارياط و ويل: خوښه مي ده، نو د لښکرو پرځای دوی دوو يو په يو جنګ سره شروع کړی، اوله حمله يا د توري واری ارياط وکړی هغه خطا سو خو فقط د ابرهه پر پزه توره و مېښتل او د ابرهه پزه يې ورپرې کړه نو ځکه ابرهه ته (أبرهةِ أشرم) ويل کېږي، ځکه په عربي کې (أشرَم) هغه چا ته ويل کېږي چې پزه يې پرې سوې وي، خو دوهمه حمله يا د توري واری ابرهه وکړی ارياط يې په توره و واهه او ويې وژی، نو د يمن حاکميت ابرهه ته ورپاته سو او ابرهه د يمن پاچا سو، دا خبر د حبشې پاچا نجاشي ته ورسېدی، نجاشي ډېر په قهر او غضب سو او ويل: حبشيان څنګه په خپل منځ کې سره جنګيږي او ابرهه څنګه دا جرئت کاوه چې ارياط و وژني؟ نجاشي قسم ياد کړی چې د خپله لښکره سره به يمن ته ځم او د يمن خاوره به تر پښو لاندې کوم او د ابرهه سر به ور خروم.

[په هغه وختو کې د سر خرول د ذِلّت علامه وه نو ځکه د مړيانو سرونه به يې همېشه ورخرول]

دا خبر ابرهه ته ورسېدی چې نجاشي په قهر سوی دی او زما د ذِلّت دپاره يې قسم ياد کړی دی، څرنګه چې د ابرهه د نجاشي سره هيڅ په وسه نه وه پوره نو يې خپل سر په خپله وخراوه او د يمن څه خاوره يې په يوه کڅوړه کې واچول، دغه خاوره او خپل وربښتان يې د يوه ليک سره د نفر په لاس نجاشي ته ولېږل، په ليک کې يې نجاشي ته ليکلي وه: زه ستا تابع او ستا خادم يم ما چې ارياط و وژی د هغه سبب دا ؤ چې هغه ظالم ؤ ډېر ظلم يې کاوه او خلک يې ستا څخه متنفره يا بېزاره کول، ستا د قسم د آداء کولو دپاره ما خپل سر وخراوه دغه زما وربښتان دي او دغه هم د يمن

خاوره ده د دې دپاره يې تر پښو لاندي کړه چي ستا قسم آداء سي. نجاشي هم راضي سو او ويل: څرنګه چي دئ زما تابع دی او زما له امره مخالفت نه کوي نو جنګ ولي ور سره کوم، د نجاشي سره خبره پای ته ورسېدل.

مګر ابرهه چي د نجاشي نائب بلل کېږي د هغه په زړه کي بيا هم د نجاشي بيره ور سره وه، د دې دپاره چي خپله وفاء او تابع والی نور هم نجاشي ته وښيي نو يې امر وکړی چي په يمن کي يوه ډېره لويه او ښايسته کنيسه جوړه کړی (کنيسه) د نصاراوو د عبادت ځای دی، څرنګه چي نجاشي نصراني او عابد سړئ ؤ ابرهه ويل په دې کار به نور هم نجاشي خوښ او راضي کړم، کله چي کنيسه جوړه سوه نو يې د (قُلَيس) نوم پر کښېښاوه او نجاشي ته يې حال ولېږی چي په يمن کي مي يوه ډېره لويه کنيسه ستا د عزت او خوشالولو دپاره جوړه کړل او ټول عرب به په دې سره امر او مکلف کړم چي دغي کنيسې ته د عبادت کولو دپاره راځي، بيا يې شا وخوا د عربو قبيلو ته نفر ولېږل چي عرب هم د کنيسې په جوړېدلو خبر او مکلف کړي چي د حج او عبادت دپاره قُلَيس ته راځي.

په دې جمله کي د ده نفر د عربو يوې قبيلې ته ورغله چي هلته (أهلِ نَسِئ) اوسېدل، اهلِ نَسِئ څوک وه؟ اود دې نامه څخه مقصد څه ؤ؟

د نسئ د لفظ ترجمه تاخير او ځنډول دي، نَسَأَ شَئ، يعني: يو شئ يې وځنډاوه، الله جل جلاله د سورةُ التوبه په (۳۷) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿إِنَّمَا ٱلنَّسِيٓءُ زِيَادَةٞ فِي ٱلۡكُفۡرِۖ﴾

يعني: بېشکه چي دغه ځنډول نور هم په کفر کي زياتوالی دی.

نو دغه اهلِ نسیء څوک وه؟ او څه وظيفه يې درلودل؟ د دغو خلکو پېژندل څه نورو معلوماتو ته ضرورت لري هغه داسي: کله چي الله جل جلاله ټول عرب د ابراهيم عليه السلام پر دين کړل او په ټولو عربو کي بيله د ابراهيم عليه السلام له دينه بل دين نه ؤموجود ټول عرب موحدين وه، خو بيا کرار کرار د دين عالمان کمېدل او د دين صحي او اصلي احکام هم ور سره پټېدل په دين کي نور شيان د دين په نامه داخلېدل، خو بيا هم پر دې سر بيره

د ابراهیم علیه السلام د دین څه آثار پاته وه، لکه حج، عمره او څه نور شیان چي د هغې جملې څخه یو هم د حرامو میاشتو عزت ؤ، الله جل جلاله فرمایي:

﴿إِنَّ عِدَّةَ ٱلشُّهُورِ عِندَ ٱللَّهِ ٱثۡنَا عَشَرَ شَهۡرًا فِي كِتَٰبِ ٱللَّهِ يَوۡمَ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ مِنۡهَآ أَرۡبَعَةٌ حُرُمٌ﴾ [التوبه:۳۶]

یعني: بېشکه چي د الله جل جلاله په نیز په هغه ورځ چي مځکه او آسمانونه یې پیدا کړي دي د میاشتو شمېر د الله جل جلاله په کتاب کي دوولس میاشتي دي چي د هغو دوولسو میاشتو څخه څلور میاشتي حرامي دي.

الله جل جلاله د خلکو د حساب دپاره دوولس میاشتي پیدا کړي دي چي د هغو میاشتو څخه الله جل جلاله د ابراهیم علیه السلام په دین کي په څلورو میاشتو کي جنګ او تجاوز منعه کړی دی، دغو څلورو میاشتو ته (أشهُرِحُرُم) ویل کیږي، یعني: حرامي میاشتي او هغه څلور حرامي میاشتي دا دي: رجب، ذوالقَعده، ذوالحِجّه او محرم، اوس نو په دغو څلورو میاشتو کي جنګ او تجاوز حرام او ناروا ؤ.

مګر د خپله ځانه څخه دفاع جائزه او روا وه او په عربو کي چي په دغو حرامو میاشتو کي هر جنګ پېښ سوی دی هغه جنګ ته یې (حربُ الفُجار) وایه یعني: د فاجرانو جنګ، ځکه دا کار د الله جل جلاله پر حُرُماتو تجاوز ؤ او دا کار فاجرانو کاوه.

د فُجار جنګونه پنځه دي یعني: عربو په خپل ټول تاریخ کي په دغو حرامو میاشتو کي پنځه واره جنګونه کړي دي او د فُجار په پنځم جنګ کي رسول الله ﷺ هم ګډون یا اشتراک کړی دی، دغه جنګ هغه وخت پېښ سو چي د هوازن قبیلې په حرامو میاشتو کي پر مکه مکرمه حمله وکړه او قریشو د خپل ځان د دفاع دپاره د هغو سره جنګ کاوه او دفاع خو بیا جائزه او روا وه، څرنګه چي دغه جنګ د رسول الله ﷺ تر بعثت او رسالت د مخه ؤ او رسول الله ﷺ هم په عمر کم ؤ نو په دغه جنګ کي یې خپلو اکاګانو ته غشي ورکول په حدیث شریف کي را غلي دي چي رسول الله ﷺ فرمایي: ما د فجار په ورځ د هوازن په حمله کي خپلو اکاګانو ته غشي ورکول، نو عربو د ابراهیم علیه السلام د دین سره موافق په دغو څلورو میاشتو کي جنګ او تجاوز نه کاوه.

خو له بله طرفه د عربو ژوند او کاروبار پر جنګو ولاړ ؤ که جنګ نه وای خواره نه وه، يوې قبيلې به پر بلې قبيلې حمله کول د هغو خوراکي مواد، سامانونه او حيوانات به يې په غنيمت اخيستل او بنديان به يې ځني نيول چي هغه بنديان به يې بيا د مريانو پر قسم خرڅول، دغه جنګونه د دوی ژوند، تجارت او کاروبار ؤ، د ځنګله قانون ؤ، هر زورور به کمزوره خوړی، بيله جنګه د دوی ژوند په لوږه او مسکنت تېرېدی، ځرنګه چي په ديني لحاظ په دغو څلورو مياشتو کي پر دوی جنګ منعه ؤ او دوی بېله جنګه ژوند نه سوای کولای، خو بيا هم رجب يوازي يوه مياشت وه دوی د جنګ څخه صبر کولای سوای مګر هغه نوري درې مياشتي ذوالقعده، ذوالحِجّه او محرم سره پسې وې دغه درې مياشتي جنګ نه کول دوی ته سخت تمامېدل، نو يې د دغه مشکل د حل دپاره يوه لار وسنجول چي هغه د حل لار داسي وه:

عربو يوه قبيله وټاکل او هغې قبيلې ته يې د مياشتو د اړولو واک او اختيار ورکړی.

يعني: دغه قبيله کولای سي چي يوه مياشت په بله مياشت سره واړوي، مثلاً دوی کولای سوای چي د محرم مياشت چي جنګ پکښي حرام دی صفره و بولي نو جنګ جائز او روا سو او بيا د صفري مياشت د محرم مياشت و بولي يعني: حلاله مياشت و حرامي ته واړوي او بيا د هغې پر ځای هغه حلاله مياشت حرامه کړي، خو دغه د مياشتو اړول يوازي (أهلِ نَسِئ) کولای سوای دا د بل چا کار نه ؤ.

(اوس چي مو اهل نسئ وپېژندل، بيرته به هغه خپلي قصې ته را سو)

کله چي د ابرهه امر دغه د اهل نسئ قبيلې ته ورغلی چي تاسي به د حج او عبادت دپاره (قُلَيس) ته راځی، يعني: هغه کنيسې ته چي ابرهه په يمن کي جوړه کړې ده، دغي قبيلې سره وويل: ابرهه قُلَيس جوړ کړی او غواړي چي دغه قُلَيس د کعبې شريفي په عوض د خلکو د حج او عبادت ځای وګرځوي خو دا کار هيڅ امکان نه لري.

نو د دغه اهل نسئ څخه يو نفر يمن ته ولاړ او قُلَيس ته ور ننوتی په هر قسم سره چي ؤ يو فارغه وخت يې پيدا کړی او په قُلَيس کي يې انساني ضرورت آداء کړی يعني: ګنګي او مرداري يې پکښي وکړه، په هغه مرداري سره يې د قُلَيس ټول دېوالونه ولړل ټوله کنيسه يې مرداره کړه او سړئ وتښتېدی، دا خبر شا وخوا نشر سو او په خپله ابرهه

راغلی دغه ښایسته منظره یې ولیدل، ډېر قهر ورغلی او ویل: دا کاز چا کړی دی؟ خلکو وویل: دا کار د اهل نسئ د قبیلې څخه یوه نفر کړی دی چې دغه قبیله د کعبې شریفې ډېر عزت کوي، ابرهه چې کعبه یې نه پېژندل ویل: کعبه څه شي ده؟ خلکو ویل: کعبه یوه د ډېرو خونه ده چې ټول عرب او نور خلک د حج دپاره ورته راځي، د یمن خلکو د کعبې شریفې په باره کې ابرهه ته نور معلومات هم ورکړل، ابرهه ته دا معلومه سوه چې ترڅو کعبه شریفه موجوده وي د ده قُلَیس ته څوک د حج او عبادت دپاره نه ورځي نو یې د کعبې شریفې د نړولو نیت او إراده وکړه چې باید کعبه و نړوم.

د فیل کال او د اصحابُ الفیل قصه

اوس نو ابرهه د کعبې شریفې د نړولو دپاره د یوه لوی لښکر د جوړولو امر وکړی وایې غواړم چې کعبه ونړوم، لښکر تیار او آماده سو ابرهه د لښکره سره له یمنه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو او خپل زوی یې د ځان نایب او د یمن حاکم پرېښاوه، ابرهه په خپل لښکر کې پر نورو فیلانو سربېره یو بل ډېر لوی فیل هم را رهي کړی چې پر دغه فیل یې د محمود نوم ایښی ؤ او دا یې إراده وه چې په دغه فیل سره به کعبه نړوم، په لار کې د عربو قبیلې د ابرهه مخ ته را ووتلې غواړې چې دئ له دغه کاره څخه منعه کړي ځکه د عربو قبیلې د ده تر حکم نه وې لاندې.

د عربو د مشرانو څخه یوه مشر چې نوم یې ذُونَفر ؤ یو لښکر جوړ کړی او د جنګ دپاره د ابرهه مخ ته ور ووتی خو د ذونفر لښکر دومره نه ؤ چې د ابرهه سره وجنګېږي نو خود د ذو نفر قبیلې ماته وخوړل او په خپله ذونفر اسیر ونیول سو نو ابرهه دئ هم د خپله لښکره سره را رهي کړی، بیا په لار کې د خُثعُم قبیلې ته دا خبر ورسېدی چې ابرهه غواړي کعبه شریفه ونړوي، دوی هُم لښکر جوړ کړی چې مشر یې نُفَیل ابن حبیب ؤ خو تر لږ جنګ وروسته دې قبیلې هم ماته وخوړل او نفیل هم اسیر ونیول سو خیر ابرهه طائف ته ورسیدی، اهلِ طائف چې د ثقیف قبیله وه د ابرهه څخه وبېرېدل چې خلک به مو ووژل سي او طائف به په خرابه بدل کړل سي، نو یې ابرهه ته نفر ور ولېږل چې موږ په دې موضوع کې هیڅ دخل نه لرو که ته کعبه نړوې وېې

نړوه او د دې دپاره چې دا درته ثابته سي چې موږ بې طرفه یو او ستا په کار کار نه لرو یو نفر به هم درسره ملګری کړو چې تا ته لار دربښيي او کعبې ته دي ورسوي، د طائف د خلکو څخه یو نفر چې نوم یې ذُو رُغال ؤ په خپله خوښه د ابرهه ملګری سو چې د ده لښکر ته لار وروښيي، *نور عرب کله په دې راضي وه او هیڅوک داسي نه وه چې د کعبې شریفي د نړوونکو سره دي کومک وکړي یا دي لار ورو ښيي خو دا یو لوی خیانت ؤ چې ذو رغال وکړ،* ذو رغال د ابرهه سره ملګری سو او د مکې مکرمې لار ور ښيي کله چې دوی مکې مکرمې ته نژدې سوه ذو رُغال په لار کي مړ سو او هلته د مکې مکرمې او طائف په منځ کي ښخ کړل سو او د ده قبر د عربو دپاره د ډبرو ویشتلو ځای وګرځېدی یعني: هر وخت چې به عرب دلته تېرېدل د ده قبر به یې په ډبرو ویشتی او ویل به یې: دا د خپل قوم خائن دی. حتّٰی که عرب تر اوسه پوري د یوه خائن دپاره مثال را وړي نو وايي: فلانۍ ذو رغال دی چې خپل قوم ته یې خیانت وکړی او د ښمن ته یې لار ور ښوول.

زه نه پوهېږم چې نن ورځ به په موږ مسلمانانو کي هم د ذُورُغال پر قسم داسي خائنان موجود وي چې د څو پیسو د ګټلو دپاره دي دښمن ته د مسلمانانو د وژلو او نیولو لاري چاري ور ښيي که یا؟ که دغسي کسان پیدا سي یواځي دا نه چې قبر یې باید په ډبرو و ویشتل سي بلکه ....نوره سزاء به یې تاسي ته پرېږدم.

ابرهه د مکې مکرمې اطرافو ته ورسېدی او هلته د مکې مکرمې ساربانانو د قریشو اوښان څارل، د ابرهه لښکر دغه اوښان واخیستل او خپل د لښکر ځای ته یې بوتله، په دغو اوښانو کي (۲۰۰) اوښان د عبدالمطلب وه چې دغه عبدالمطلب زموږ د پیغمبر حضرت محمّد مصطفٰی ﷺ نیکه دی او په دغه وخت کي عبدالمطلب د مکې مکرمې عمومي مشر او رئیس ؤ.

دغه اخبار مکې مکرمې ته ورسېدل چې ابرهه راغلی دی غواړي چې کعبه شریفه ونړوي او د قریشو اوښان یې هم بوتله، عبدالمطلب ورغلی غواړي چې د ابرهه سره و ویني خو ابرهه انکار وکړی ویل: نه غواړم چې په عربو کي د هیچا سره و وینم، عبدالمطلب و هغه ذو نفر ته ورغلی چې د ابرهه سره بندي ؤ او ویل: کومه داسي لار

او طريقه نسته چي زه د دغه پاچا سره و وينم؟ ذو نفر و ويل: لکه څرنګه چي ته مي وينې زه بندي يم خو بيا هم (أنَيس) چي د دغه محمود نومي فيل فيلوان او تربيه کونکی دی او ابرهه ته نژدې دی د هغه سره پيژنم.

هغه وخت فيلوانانو د پاچهانو په حضور دومره قدر او عزت درلود لکه نن ورځ چي د جنګي طيارو د ښه او تکړه پيلوټ قدر سته.

نو ذونفرِ و ويل: زما او د دغه (أنَيس) فيلوان په لار کي څه تعلق او شناخت پيدا سوی دی که دي خوښه وي زه به دغه انيس ته و وايم چي ابرهه ته دي ور ولي، د عبدالمطلب خوښه سوه او ويل: ښه دی ته ورته و وايه، ذو نفر و أنيس ته و ويل: دغه عبدالمطلب د قريشو د قبيلې لوی سردار او رئيس دی که دي د خبرو دپاره د ابرهه سره مخامخ کړی احسان به دي وي، أنيس يې واسطه سو او ابرهه هم عبدالمطلب ته د ملاقات اجازه ورکړه، عبدالمطلب چي ډير ښايسته او د دبدبې خاوند ؤ هيبت يې درلود هر چا چي به وليدی بېله اختياره د ده عزت ځني کېدی، نو کله چي دئ د ابرهه مجلس ته ور داخل سو د اولو ليدلو سره د ابرهه په زړه کي د عبدالمطلب عزت او هيبت پيدا سو، لوړ او عزتمن شخص ورته معلوم سو.

ابرهه پر يوه خاص او مخصوص تخت کښېنستی، کله چي يې عبدالمطلب وليدی زړه يې ورته و ويل چي عبدالمطلب هم پر دغه تخت ور سره کښېنوي خو د نورو حبشيانو څخه وشرمېدی نو ابرهه د خپل تخت څخه را کښته سو او د عبدالمطلب د عزت دپاره د ده سره پر مځکه کښېنستی او پوښتنه يې ځني وکړه چي څنګه او څه لره راغلی يې؟ عبدالمطلب و ويل: ستا عسکرو زموږ اوښان بېولي دي او په هغه جمله کي زما هم (۲۰۰) اوښان سته زه راغلم چي دغه زموږ حيوانات بيرته موږ ته راکړې، د دې خبري په اورېدلو سره ابرهه ته ډير قهر ورغلی او ويل: کله چي ما ته وليدې ته مي تر دې لوی او لوړ وبللې، ستا عزت مي وکړی حتّی ستا د عزت دپاره پر مځکه در سره کښېنستم خو تا چي خبري شروع کړې فقط اوښان غواړې، ما دا فکر کاوه چي ته به د کعبې په باره کي زما سره خبري وکړې، هغه کعبه چي ته او ستا قوم يې عبادت کوی او معززه يې بولی د الله جَلّ جَلاله کور يې بولی، ما فکر کاوه چي ته به

و وایې: دغه کعبه مه نړوه مګر ته وایې زموږ اوښان راکړه، عبدالمطلب ورته و ویل: یا ابرهه! زه د اوښانو خاوند یم دغه د دنیا مال دی چي زه حکم پر لرم او تصرف پکښي کوم مګر کعبه! هغه خپل ځان ته مالک لري او خپل مالک یې ساتي، د کعبې په باره کي ته پوه سه اوکار دي که دا د الله ﷻ کور ؤ هغه الله ﷻ یې ساتي، ابرهه ته دا خبره عجبه ښکاره سوه او امر یې وکړی چي د قریشو اوښان بیرته ورکړی، بیا یې عبدالمطلب ته و ویل: موږ د دې دپاره نه یو راغلي چي تا او ستا قوم ته آزار درو رسوو زموږ کار د دغي خوني سره دی غواړو چي دغه خونه و نړوو که ته د ځان او ستا د قوم دپاره نجات غواړې نو تاسي د مکې څخه ووزی چي زموږ له آزاره وساتل سی، کله چي موږ دغه خونه ونړول بیا تاسي بیر ته مکې ته راسی.

خیر عبدالمطلب د ابرهه څخه رهي سو او مکې مکرمې ته ولاړی، د مکې مکرمې خلک یې امر کړل چي د مکې څخه ووزي، د مکې مکرمې خلک هم د ښار او خپلو کورو څخه و وتل او پر هغه نژدې غرو ورته کښېنستل د هغه ځای څخه ورته ګوري چي څه پیښیږي، د مکې مکرمې ښار د خلکو څخه خالي پاته سو.

په هغه معینه ورځ چي ابرهه ټاکلې وه د ابرهه په امر د حبشیانو لښکر سره د فیله د کعبې شریفي پر طرف حرکت وکړی غواړي چي کعبه شریفه ونړوي، فیل سره د لښکره د کعبې شریفي طرف ته رهي دي او د مکې مکرمې خلک د غرو څخه ورته ګوري، کله چي فیل او لښکر تر مزدلفې تیرسوه دلته یوه شېله ده چي (وادي مُحسِّر) ورته ویل کیږي او تر دغه شېلې وروسته منٰی شروع کیږي، یعني: دغه شېله د منٰی او مزدلفې په منځ کي واقع ده، فیل او لښکر چي دغي شېلې ته ورسیدل په دغه وخت کي هغه نُفَیل ابن حبیب چي د ابرهه سره بندي ؤ ځان خلاص کړی او په ځغستا د فیل و طرف ته ورغلی د فیل په غوږ وځړېدی او پر ناري یې کړه: پرېوزه محموده! پرېوزه، دا د الله ﷻ کور دی، فیل هم زنګون کت کړی او پرېوتی، دلته نو د ابرهه نفر راغله چي فیل ولاړ کي خو فیل چي هر څه ولاړوي نه ولاړیږي، کشوي یې، وهي یې فیل حرکت نه کوي، څو هغه اُنیس فیلوان راغلی د فیل مخ یې بل طرف ته واړاوه فیل ولاړ سو او ځي، فیل چپه او راسته طرف ته، د شا پرطرف، هر طرف ته چي دوی وغواړي

ځي، خو مخ پر کعبه شریفه هیڅ حرکت نه کوي، خلک په تعجب کي دي دوی په فیل مشغوله دي مخ یې یوه طرف او بل طرف ته اړوي چي هلته لیري په آسمان کي د مرغانو سېلونه را ښکاره سول چي د آسمان مخ یې ټول نیولی دی، خلک په تعجب کي سوه چي دا څه شي دي؟ کله چي را نژدې سوه معلوم سول چي دا کوچني کوچني مرغان دي، د غه مرغان دومره کوچني وه لکه چوغکي، لوی او غټ مرغان نه ووء او د هر مرغه سره درې د ختو څخه جوړي سوي لوټي یا ډبري ور سره دي دغه ډبري دومره کوچنۍ کوچنۍ وې لکه د نخودو یا ماشو دانې، هر مرغه یوه ډبره په مشوکه کي نیولې ده او دوې ډبري یې په پښو کي نیولي دي، کله چي دغه مرغان د ابرهه لښکر ته را ورسېدل نو یې د ډبرو په ویشتلو شروع وکړه، د دغه لښکر څخه چي هر یوه ته ډبره ور ورسېږي سبحان الله! لکه یو میکروبي مرض چي یې بدن ته داخل سي غوښي یې تویېږي، ویلېږي او لوېږي ترڅو چي مړ به سو، د ابرهه د لښکر افراد یو په بل پسي وژل کېده، ابرهه چي دا حال ولیدی په ځغستا سو غواړي چي وتښتي مګر د الٰهي لښکر څخه خلاصیدل نسته الله جل جلاله پر ده یو مرض مسلطه کړی چي د هغه په واسطه یې د لاس ګوتي و لوېدې او ډنګرېدی، یمن ته په داسي حال کي ورسېدی چي دومره سوی ؤ لکه یو چیچۍ او هلته مړ او هلاک سو.

دغه واقعه د محرم په میاشت کي پیښه سوه چي د رسول الله ﷺ تر مبارک میلاد پنځوس ورځي د مخه وه، دغه د فیل او ابابیل واقعه الله جل جلاله په قرآن کریم کي موږ ته بیان کړې ده او په سورة الفیل کي فرمایي:

﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۝١ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ۝٢ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝٣ تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ۝٤ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ۝٥﴾.

دغه واقعه د الله جل جلاله د قدرت معجزه وه، د دې واقعې خبر د هغه وخت په متمدینو او لویو مملکتو کي لکه فارس او روم نشر سو ځکه ابرهه د نجاشي له طرفه په یمن کي والي او نائب ؤ او حبشې بیا د روم د حکومت سره ټینګ او نژدې تعلقات درلودل، نو روم د حبشې د لاري په دغه واقعه خبر سو او فارس چي همیشه به یې

د روم او د هغه د حلفاوو یا متعاهدینو خبرونه د جاسوسۍ د لارې لاس ته را وړل او هغو ته به همیشه په خزه کې ناست وه دا خبر ور و رسېدی او د هغه وخت د مځکې د مخ هغه لوی او پر مخ تللې مملکتونه هم دغه دوه وه، نو دغه واقعې ټول عالَم ځان ته متوجه کړی او عالَم یې د بیت الله په شرف پوه او خبر کړی، عالَم ته دا معلومه سوه چې الله جل جلاله دغه ځای مقدس کړی دی لکه دا چې د دغه ځای څخه د رسول الله ﷺ د راتګ مقدمه وه او عالَم ته یې دا ور ښکاره کړه که د دغه ځای د أهله څخه یو څوک د نبوت دعوه وکړي دا به عیناً هغه شئ وي چې د دغې واقعې تقاضاء او غوښتنه ده او د دغه ځای څخه به د نبي را وتل د دغه پټ حِکمت تفسیر او بیان وي چې الله جل جلاله ولې د مکې مکرمې مشرکان د هغه وخت پر اهل ایمان چې نصارا وه په داسې طریقه کامیابه کړل چې د اسبابو تر قدرت لوړه خبره وه، تاسې پوهېږی چې د ابرهه لښکر څو نفره ؤ؟ شپېته زره نفره د ابرهه د لښکر تعداد او شمېر ؤ او دغه ټول لښکر په کوچنیو مرغانو هلاک کړل سو، نو خود دغه واقعه د دغهْ ځای څخه د نبي د را وتلو مقدمه وه.

سبحان الله! الله جل جلاله د کعبې شریفې ظاهري بِناء د ابرهه د لښکره په کوچنیو مرغانو وساتل او د کعبې شریفې باطني او روحاني عظمت یې د رسول الله ﷺ په مبارک میلاد سره ور وساتی چې د بت پرستانو د بتانو څخه یې پاکه او خالي کړه.

د دغې واقعې په لیدلو سره نور هم د عربو په زړوکې د کعبې شریفې عزت زیات سو.

څرنګه چې عربو جنتري نه درلودل نو دوی به د یوې لویې واقعې په پېښېدلو سره خپل تاریخونه پیژندل یا بیانول، مثلاً داسې به ویل کېده: فلانئ کار د حربُ الفُجار د مخه یا وروسته پیښ سو، د غسې یوه لویه واقعه چې به د دوی په ژوند کې پیښه سوې وه په هغه سره به یې نور تاریخونه ښوول، نو دغه د فیل واقعه هم د عربو دپاره تاریخ وګرځېدی، مثلاً داسې به یې ویل: فلانئ کار د فیل تر کال یو کال د مخه وسو، یا فلانئ کار د فیل تر کال دوه کاله وروسته وسو.

اصلاً د دنیا ټول تاریخونه همداسې دي چې په یوه لویه واقعه سره شروع کیږي، مثلاً میلادي تاریخ د حضرت عیسٰی علیه السلام په زېږېدلو سره شروع سوی دی او زموږ مسلمانانو تاریخ هغه چې هجري تاریخ ورته ویل کیږي د رسول الله ﷺ په هجرت

سره شروع سوی دی، زموږ په وطن کي به هم داسي ویل کېدل: فلانئ کار د وباء په کال وسو، یا فلانئ کار د بلوا په کال وسو، د سکاوی په کال یا د ترکي په کال داسي وسوه، مقصد دا چي د فیل کال هم د عربو دپاره تاریخ وګرځېدی او رسول الله ﷺ د فیل په کال او د فیل تر واقعې پنځوس ورځي وروسته دنیا ته تشریف را وړی دی.

یمن ته د فارس یا فارسیانو داخلېدل:

اوس خو ابرهه مړ سو مګر بیا هم د یمن حکم د حبشیانو په لاس کي ؤ ځکه ابرهه خپل زوی چي (یَکسوم) نومېدی په یمن کي د خپل ځان پر ځای پاچا ګرځولی ؤ او تر یکسوم وروسته د ابرهه بل زوی چي (مسروق) نومېدی د یمن پاچا سو، د مسروق په وختو کي یو نفر پیدا سو چي عرب او د یمن د اصلي اوسېدونکو څخه ؤ، یوازي دا نه چي عرب ؤ بلکه د ربیعه بن نصر د اولادې څخه هم ؤ، هغه ربیعه چي زموږ په قصه کي د یمن اول پاچا ؤ هغه چي خوب یې لیدلی ؤ، د دغه یمني عرب نوم (سیف بن ذي یزن) ؤ، دغه سیف چي اصلي عرب او د پخواني پاچا ربیعه د کورنۍ څخه هم ؤ همیشه به په فکر کي ؤ چي د یمن د اصلي عربو حکم د حبشیانو په لاس کي دی او دغه تجاوز ګرانو څنګه د عربو مځکه په خپل قدرت کي را وستلې ده او د ده د نیکه ګانو پاچهي یې غصب کړې ده، نو یې نیت وکړی چي داسي یو کار وکړي چي د حبشیانو څخه بیرته پاچهي واخلي مګر د ده په خپله د حبشیانو سره هیڅ په وسه نه وه پوره نو همېشه به په فکر کي ؤ او په چاره پسي ګرځېدی څو دې نتیجې ته ورسیدی چي دئ باید د روم د پاچا قیصر څخه مرسته وغواړي، د دغه مقصد دپاره شام ته ولاړی او د قیصر ملاقات ته ورغلی، قیصر چي د ده غوښتنه واوریدل د ده یې سوړ هر کلئ وکړی او د مرستې وعده یې نه ور سره وکړه، دا ځکه چي قیصر نصراني ؤ او حبشیان هم نصارا وه، قیصر نه غوښتل چي د نصاراوو په مقابل کي د اهل یمن مرسته وکړي، کله چي سیف ولیدل چي د قیصر څخه یې شئ لاس ته نه ورځي نو یې فکر وکړی چي د یوه عرب پاچا څخه مرسته وغواړي، په دغه وخت کي یې نعمان بن منذر چي په عراق کي قدرتمن پاچا ؤ ور په یاد سو او دغه پاچا هم د (ربیع بن نصر)

د اولادې څخه ؤ، هغه ربيع بن نصر چي خوب يې ليدلى ؤ او خپله پاچهي او اولاده يې د يمن څخه عراق ته نقل کړي وه، د سيف بن ذي يزن په فکر کي دغه نعمان بن منذر پاچا ور وګرځېدى او د روم څخه مخ پر عراق رهي سو څو نعمان بن منذر پاچا ته ورغلى او هغه ته يې خپل او د يمن حال ووايه، نعمان بن منذر ورته وويل: د حبشيانو حکومت ډېر قوي دى او زما زور نه په رسيږي خو که ستا خوښه وي د حَل يوه بله لار سته، هغه دا چي زه په کال کي يو وار کسرٰى ته چي د فارس پاچا دى ورځم او د هغه په حضور مشرفه کيږم که ستا خوښه وي ته دلې زما سره و اوسېږه کله چي زما د تګ وخت راغلى ته به هم زما سره د کسرٰى ملاقات ته ولاړ سې او هلته به کسرٰى ته خپله غوښتنه او شکايت بيان کړې، سيف بن ذي يزن چي بله لار او چاره نه درلودل ويل: ښه دى، سيف دلته په حِيره کي د نعمان بن منذر پاچا سره تر هغو پاته سو چي د هغه د تګ وخت راغلى، بيانو نعمان بن منذر سيف هم د ځان ملګرى کړى او فارس ته د کسرٰى د ملاقات دپاره ولاړل.

اوس به د کسرٰى د دربار او مجلس شکل او عادت درته بيان سي:

کله چي به خلک هغه صالون ته ور داخل سوه کوم چي د کسرٰى ملاقات پکښي کېدى خلک به په ولاړي ولاړ وه نه به کښېنستل او پر هغه ځاى چي کسرٰى کښېنستى د هغه مخ ته پرده وه او هغه ځاى نسبت دغه نور صالون ته لوړ ؤ، پر دغه لوړ ځاى بيا د کسرٰى تخت چي په رنګارنګ جواهراتو ښايسته سوى ؤ پروت ؤ او پر دغه تخت سر بېره د سرو زرو د پاچهي تاج ځړېدى چي دغه تاج تر اندازې زيات لوى ؤ، ويل کيږي چي د دغه تاج وزن (۹۰) کېلو ؤ او دغه تاج د سرو زرو په ځنځيرانو لوړ په چت پوري تړل سوى ؤ، تر دغه تاج لاندي د کسرٰى تخت او د ناستي ځاى ؤ، د ده او د خلکو په منځ کي پرده وه دغه پرده به تر هغو نه ايسته کېدل ترڅو چي کسرٰى به راغلى او پر هغه خپل خاص د جواهراتو پر تخت به کښېنستى هغه تاج چي د درونډ والي په سبب ده پر سر نه سواى ايښوولاى نو به دئ تر هغه لاندي کښېنستى او هغه به يې پر سر برابر کړى بيا به هغه پرده چي د کسرٰى او د خلکو په منځ کي وه کش کړل سوه خلک خو به په ولاړي ولاړ وه، خو کله چي به خلکو د کسرٰى دغه عجيب او

شانداره شکل او منظر ولیدی نو به ټولو سجده ورته وکړه (العیاذ بالله) حتّی پاچهانو هم سجده ورته کول، دغه نعمان بن منذر هم سجده ورته کول.

اوس نو سیف بن ذي یزن په دغه مجلس کي د کسرٰی د ملاقات په انتظار ولاړ دی څو چي پرده پورته سوه او ټول خلک پرسجده پرېوتل بېله سیف څخه، ده سجده و نه کړه فقط سر یې وښوراوه، کسرٰی ته ډېر قهر ورغلی ویل: دا احمق څوک دی چي ما ته سجده نه کوې؟ سبحان الله! کبر او غرور د انسان څخه هر څه هېروي، که یو څه فکر وکړو آیا هغه څوک چي خواړه خوري او بیا د هغو د ایستلو ضرورت ورته پېښېږي د دې وړ او لایق دی چي عبادت دي یې وسي؟ یا دي هغه رب او إله وبلل سي؟

خیر فوراً سیف ورته را وستل سو کسرٰی و ویل: ولي دي سجده ونه کړه؟ سیف و ویل: هغه غمونه چي زما سره سته هغو د کسرٰی د سجدې څخه مشغوله کړم، کسرٰی و ویل: څه غمونه لرې؟ ده خپل بیان ورته وکړی چي حبشیانو د یمن مځکه اشغال کړې ده، د ده د پلرو او نیکه ګانو مَلک او پاچهي یې ځني غصب کړي دي زه راغلی یم او ستا څخه مرسته غواړم چي یمن د حبشیانو څخه راخلاص کړې، کسرٰی خپلو مشاورینو او وزیرانو ته مخ وراړاوه او ویل: څه وایاست؟ هغو وُرته و ویل: دا یې موږ یمن د حبشي څخه خلاص کړی او ده ته مو ور تسلیم کړی نو موږ څه فایده وکړه؟ د عزبو په مځکه کي کوم د فایدې شئ نسته چي موږ د هغه دپاره د کسرٰی لښکر یمن ته ولیږو، کله چي زموږ ګټه او فایده نه وي نو د لښکر لېږل بې فایدې دي، تر دې مشورې وروسته کسرٰی د سیف د مرستي او کومک کولو څخه انکار وکړی.

نن ورځ هم د دنیا د لویو او قوي مملکتو دا قانون او عادت دی: په کوم ملک کي چي خپلي خاصي ګټي او فایدې و نه لري هغه ښه و نه ځیرې حساب ورته و نه کړي هیڅکله خپل عسکر او فوجونه هلته نه لیږي، خو دا چي ځیني کسان د هغو په هدف او مقصد نه پوهیږي یا ځان نه پوهوي دا د هغو جهالت دی، که نه هیڅوک خپل عسکر د بل په ملک کي زما او ستا دپاره نه وژني.

خیر: څرنګه چي کسرٰی پاچا ؤ او نه یې غوښتل چي څوک په خالي لاس پرېږدي نو یې امر وکړی چي ده ته د سپینو زرو لس زره درهمه او یوه ښه جوړه کالي

ورکړی، فوراً دا پیسې او کالي ورکړل سوه، مګر سیف د دې دپاره نه ؤ راغلی چې پیسې واخلي بلکه هغه د یمن پاچهي غوښتل، کله چي سیف د کسرٰی له قصره ووتی د دغه وُرکړل سوو پیسو په وېشلو یې شروع وکړه خلک پر راټول دي او دئ پیسې ورکوي، دا خبر کسرٰی ته ورسېدی چې هغه نفر پیسې و نورو خلکو ته ورکوي کسرٰی و ویل: دا ځوان د یوه حاله خالي نه دی بیرته یې را ولی، سیف چي یې را وستی کسرٰی ویل: ولي؟ ما تا ته هدیه درکړه او تا هغه خلکو ته تقسیم کړه د دې سبب څه دی؟ سیف و ویل: اې شاهنشاه! زه د سرو او سپینو زرو سره علاقه نه لرم زه د داسي مځکي څخه راغلی یم چي غرونه یې سره او سپین زر دي *(اصلاً ده په دغه خبره سره غوښته چي په کسرٰی کي طمعه پیدا کړي او د ده مرسته وکړي)* نو ویل زه د بل غرض دپاره راغلی وم زما زر نه دي په کار، په دغه خبره سره په کسرٰی کي هم طمعه پیدا سوه بیا یې د مشاورینو سره مشوره وکړه هغو ورته وویل: موږ خو تر اوسه پوري نه ؤ خبر چي په یمن کي سره او سپین زر سته دا نوی خبر دی، کسرٰی وویل: تاسي نه ولیدی چي دراهم یې خلکو ته ورغورځول؟ دا د دې علامه ده چي دئ دراهمو یا پیسو ته اړ او محتاجه نه دی، اوس نو کسرٰی او د ده مشاورین په تردد کي دي چي د سیف مرسته او کومک وکړي که یا؟ هلته خو په دوی کي طمعه هم پیدا سوې ده، په آخر کي یې پر دې فیصله وکړه چي موږ په بندیخانو کي داسي خلک لرو چي پر هغو د وژلو امر سوی دی چي باید اعدام کړل سي دغه خلک به را وباسو او لښکر به ځني جوړ کړو د سیف بن ذي یزن سره به یې ولېږو، که دوی پر حبشه کامیابه سوه یمن ستا سو او که مړه سول دا هغه شئ دی چي موږ یې د هغو دپاره غواړو، کسرٰی وویل: دا ښه فکر دی نو یې د بندیخانو څخه داسي خلک را ټول کړه چي د وژلو امر پر سوی ؤ، په دغو خلکو کي غله، مجرمان، قاتلان او سیاسي بندیان موجود وه، د دغو ټولو نفرو شمیر اتو سوو نفرو ته ورسېدی کسرٰی د خپل لښکر د مشرانو څخه یو نفر چي نوم یې (اَخرُز) ؤ د دغه لښکر مشر مقرره کړی.

نن ورځ هم استعماري حکومتونه د نورو ملکو د نیولو او جنګو دپاره هغه کسان (که نارینه وي که ښځي) لیږي چي بې موره او بې پلاره وي یعني د زنا د لاري پیدا

سوي وي او بیا یې دوی اول په مرستونو کي او بیا په عسکري فرقو کي د جنګ دپاره وروزي، نو د هغوپه وژل کېدلو د دغه استعماري ملک هيڅ باک او پروا نه کيږي.

اُخرُز په جنګ پوه، قوي او تجربه کاره سړئ ؤ، د دغو اتو سوو نفرو څخه یې لښکر جوړ کړی او د سیف بن ذي یزن په ملګرتیا یمن ته رهي سو، دغه نفر په آټو کښتیو کي سپاره سوه، اول فُرات ته ور داخل سوه او بیا خلیج العرب ته او بیا بحرُ العرب ته ترڅو چي عدن ته ورسیدل، هلته حبشیانو ته هم دا خبر و رسیدی چي د کسرٰی لښکر را رهي دی هغو هم د لښکر په جوړولو شروع وکړه، سیف بن ذي یزن هم په یمن کي د خپلو طرفدارانو چي عرب وه او د حبشیانو په حکم نه وه راضي په را ټولولو شروع وکړه چي د دغه فارسیانو د لښکر مرسته وکړي، څو په آخر کي د دغو دوو لښکرو په منځ کي جنګ شروع سو چي یو د حبشې لښکر ؤ او بل د فارسیانو او یمني عربو لښکر ؤ.

د حبشې د لښکر مشر په خپله مسروق د یمن پاچا ؤ او د فارسیانو د لښکر مشر اُخرُز ؤ، اُخرُز ډېر قوي او شدید سړئ ؤ ویل کیږي: د ده غشی او لیندۍ د ډېر قوت په سبب بېله ده څخه بل چا نه سوای استعمالولای، اوس چي جنګ شروع دی اُخرُز ولاړ دی د جنګ حالاتو ته ګوري او څارنه یې کوي د جنګ نقشه جوړوي، اُخرُز پوښتنه وکړه ویل: د حبشیانو پاچا پیژنې؟ سیف ویل هو هغه سړئ وینې چي وربښمین کالي یې اغوستي دي پر فیل سپور دی او پر تندي یې سور یاقوت دی؟ اُخرُز ویل هو، سیف ویل: دغه نفر یې پاچا دی، اُخرُز ویل: اوس یې پرېږده تر څو چي له فیله کښته کیږي، بیا اُخرُز ته و ویل سوه چي د فیل څخه کښته سو پر آس سپور سو، ویل اوس یې هم پرېږدی څه وخت وروسته اُخرُز ته و ویل سوه چي اوس پر غاطره یا قچره سپور سو، ویل: ها د خره پر لور؟ اوس یې حال ګوری، اُخرُز د خپل لښکر شا ته ولاړ ؤ د هغه ځایه څخه یې غشی ورته برابر کړی مسروق یې د دوو سترګو په منځ کي هغه د یاقوت پرځای و ویشتی او غشی د مسروق د سر تر هغه بل طرف و وتی، د ابرهه زوی مسروق و وژل سو او د ده په مرګ د حبشې لښکر ماته وخوړل او د فارسیانو لښکر پر یمن مسلط سو، کله چي فارسیان کامیابه سوه نو یې د یمن حکومت او اختیار سیف بن ذي یزن ته ور نه کړی بلکه دوی په خپله حکومت جوړ کړی او

سیف په نامه سره پاچا ؤ، او دغه خبره تر اوسه پورې په یمن کې متل ده چې وایي:

دا غوټه د سیف بن ذي یزن غوټه ده خلاصېدل نه لري.

د یمن د خلکو دا عادت ؤ کله چې به دوی ته داخلي مشکلات پېښ سوه نو به یې د خارجیانو څخه کومک و غوښتی خو کله چې به هغه خارجیان راغله د دوی مشکل به تر هغه اول هم زیات سو، هو د یمن خلک اوس د حبشې له حکومته څخه خلاص سوه مګر د فارسیانو تر تسلط لاندي سوه.

بیا نو کسرٰی د خپله طرفه یو والي پر یمن مقرره کړی چې نوم یې مُرزُبان ؤ، کله چې مُرزُبان مړ سو بیا د هغه زوی تَوبُو جان د یمن والي مقرره سو، څه موده وروسته د کسرٰی له طرفه دغه تَوبُو جان ایسته سو او د هغه پر ځای یې باذان د یمن والي مقرره کړی چې د یمن دغه والیان ټول فارسیان او کسرٰی ته تابع وه.

اسلام ته د یمن د خلکو داخلېدل

د رسول اکرم محمّد مصطفٰی ﷺ بعثت او د نبوت شهرت په هغه وخت کې وه چې د یمن حاکم باذان ؤ چې هغه قصه داسې ده:

په دغه وخت کې چې د کسرٰی له طرفه باذان پر یمن والي ؤ رسول الله ﷺ د فارس پاچا کسرٰی ته یو لیک یا رساله ولېږل چې اسلام ته یې دعوتاوه، خو کسرٰی بیله دې څخه چې د رسول الله ﷺ لیک و وایي هغه یې څیري او ټوک ټوک کړی او د قاصد په باره کې یې د وژلو إراده وکړه، کله چې رسول الله ﷺ ته د کسرٰی او د هغه د دغه ناوړه عمل خبر و رسېدی نو رسول الله ﷺ و فرمایل: ده زما لیک ټوک ټوک کړی الله جل جلاله دې د ده پاچهي ټوک ټوک کړي.

کسرٰی چې د رسول الله ﷺ د لیک په لیدلو او اورېدلو سره په قهر سوی ؤ نو یې وویل: دا څوک دی؟ یو صحرایي عرب غواړي چې زه د ده متابعت وکړم؟ د کسرٰی متکبر دماغ هیڅکله دا نه قبلول، د دې مثال د مغرور او متکبر کسرٰی دپاره داسې ؤ لکه نن ورځ چې په یوه ډېره لیري صحراء کي یو کوچنئ کلی واقع وي او د دغه کلي یو نفر د امریکا د حکومته څخه و غواړي چې د ده د دین متابعت دې وکړي.

کسری هم په هغه وخت کي د ځمکي د مخ لوی پاچا ؤ او دا خبره ډیره عجبه ورته ښکاره سوه، دې موضوع ته یې په ډیره سپکه وکتل نو یې د سرورکائنات رسول الله ﷺ د نیولو او راوستلو دپاره لښکر و نه لېږی بلکه د یمن والي باذان ته یې حال ولېږی چي هلته په جزیرةُ العرب کي یو نفر پیدا سوی دی او غواړي چي زه د ده متابعت وکړم دغه نفر ما ته را ولېږه، باذان هم د جزیرةُ العرب خلک ضعیفه وبلل فقط دوه نفره یې مدینې منورې ته ولیږل ویل ورسی او دغه نفر ته و وایاست چي د لښکر و لیږلو او جنګ کولو ته ضرورت نسته بېله ځنډه او بېله عذره ځان تسلیم کړه.

مسلمانان ډېر ضعیفه ورته ښکاره کېدل او دوی خپل ځان د دنیا لوی قدرت باله.

دغه دوه نفره مدینې منورې ته ورسېدل رسول الله ﷺ ته ورغله او ورته ویې ویل: زموږ سره باذان ته ولاړسه او هغه دي بیا کسری ته لیږي ځکه کسری ته غوښتی یې، رسول الله ﷺ و فرمایل: تاسي نن شپه استراحت وکړی او ستاسي جواب به سبا درکړم، خلک چي سبا د جواب اخیستلو دپاره رسول الله ﷺ ته ورغله، رسول الله ﷺ و فرمایل: باذان ته و وایاست چي زما رب نن شپه ستا رب کسری و وژی، نفرو و ویل: که کسری نن شپه وژل سوی وي نو دغه خبر تا ته چا را وړی؟ د فارس څخه تر مدینې پوري تقریباً په یوه میاشت کي خبر را رسیږي ته څنګه خبرسوې؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: د الله جل جلاله له طرفه وحي راته راغلې، نفرو و ویل: موږ ته ستا جواب دغه دی؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: هو، ولاړ سی او باذان ته دغه حال و وایاست، دوی هم رهي سوه تر څو یمن ته ورسېدل او باذان ته یې دا بیان وکړی چي موږ ویل: ځان تسلیم کړه ده و ویل: چي کسری و وژل سو، تر دغه وخته د کسری د وژل کېدلو خبر د فارس څخه یمن ته نه ؤ رسېدلی، باذان پوښتنه وکړه چي دا کومه شپه وه چي ده ویل: کسری و وژل سو؟ هغه شپه یې ور وښوول چي فلانۍ شپه وه، باذان و ویل: انتظار وکړی، پسله څوارلس ورځو یمن ته خبر را ورسېدی چي کسری په فلانۍ شپه د خپل زوی له طرفه و وژل سو، دا عیناً هغه شپه وه چي رسول الله ﷺ ورته ویلي وه چي نن شپه، نو باذان و ویل: په والله دغه معلومات بیله نبي څخه بل چا ته نه کیږي، باذان ایمان راوړی او مسلمان سو، هغه نور فارسیان چي په یمن کي موجود

وه هغه تول د باذان د مسلمانېدلو په سبب د باذان سره مسلمانان سوه او باذان و ويل: تر دې وروسته موږ د مدينې د حکم تابع يو نه د فارس، نو تر دغه وروسته يمن او د هغه حکومت د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د حکم تابع وه نه د کسرٰى.

د باذان الفارسي رضي الله عنه په مسلمانېدلو سره اسلام يمن ته داخل سو او رسول الله ﷺ هم دغه باذان د ده د وفات تر وخته پر يمن حاکم پرېښاوه، کله چي باذان وفات سو د دهٔ زوی شَهر د يمن حاکم سو او رسول الله ﷺ هم پر دغه حکومت پرېښاوه، ترڅو چي (اَلأَسوَد العُنسِي) په يمن کي پيدا سو او د نبوت دعوه يې وکړه، بيا يې د باذان زوی شِهر و وژی او د يمن حکومت يې ونيوی دغه واقعه د رسول الله ﷺ د حيات په آخرو وختو کي پيښه سوه چي وروسته به په تفصيل سره درته بيان سي.

او د رسول الله ﷺ عادت دا ؤ: کوم پاچهان چي به په اسلام مشرفه کېدل هغه يې پر هغه خپل حکومت پرېښوول.

دا هغه معلومات وه چي يمن څنګه د فارس په حکم کي داخل سواو بيا څنګه د فارس د حکمه څخه ووتی او په اسلام کي داخل سو.

اوس به يوه بله قصه درته بيان سي چي دغه قصه هم د سرور کائنات محمّد مصطفٰى ﷺ په ژوند پوري تعلق لري او دا قصه د قُصَی بن کِلاب قصه ده چي دغه قُصَی بن کلاب د رسول الله ﷺ څلورم نيکه دی.

د مکې مکرمې څخه د خزاعه د قبيلې ايستل

ستاسي به هغه د مخه بيان په ياد وي چي د جُرهم قبيله څنګه د يمن څخه مکې مکرمې ته راغله او اسماعيل عليه السلام چي د ابراهيم عليه السلام زوی ؤ د دوی د قبيلې څخه ښځه وغوښتل او اوس دغه موجوده عربِ مستعرَب د اسماعيل عليه السلام او د جُرهم لمسيان دي او د مکې مکرمې آمريت او اداره د دوی په لاس کي وه او بيا د خزاعه قبيلې د جُرهم پر قبيله او د اسماعيل عليه السلام پر لمسيانو حمله وکړه چي په جنګ او زور يې د مکې مکرمې حکم څني واخيست، که څه هم د اسماعيل عليه السلام لمسيان دالته په مکه مکرمه کي اوسېدل خو قدرت او د شي اختيار يې نه درلودی بلکه حکم او آمر

ټول د خزاعه د قبیلې وه او دا بیان مو هم درته وکړی چې د خزاعه د قبیلې مشر عَمرو بن لُحی څنګه د دوی دین ته تغیر ورکړې او شرک یې پکښې داخل کړی، دغه د خزاعه قبیلې تقریباً پنځه سوه کاله پر مکه مکرمه حاکمیت درلودی خو په دغه موده کې د اسماعیل علیه السلام د اولادې بیا هم زړه غوښتی چې قدرت خپل لاس ته راوړي ځکه چې مکه مکرمه اصلاً د دوی وه او حکم یې هم د دوی په لاس کې ؤ مګر دا کار یې نه سوای کولای ځکه دوی جنګي قدرت نه درلودی، ترخو چې د اسماعیل علیه السلام په اولاده او په قریشو کې د قُصَی بن کِلاب په نامه سره یو نفر پیدا سو.

د اسماعیل علیه السلام په اولاده کې یو نفر د (فِهَر) په نامه سره یادیږي چې د دغه نفر لقب قریش ؤ او د ده ټولي اولادې ته قریش ویل کیږي، کله چې قریش ذکر او یاد سي مقصد یې د دغه فهر اولاده ده او فِهر د اسماعیل علیه السلام د نژدې لمسیانو څخه دی، نو ټول قریش د دغه فِهر اولاده ده او قُصی بن کلاب هم د فِهر د اولادې څخه دی.

دغه قصی ابن کلاب ته الله جل جلاله ډیر مال او غنٰی ورکړي وه په خپل قوم کې مشر او سردار ؤ او بیا یې د (حُلَیل) د لور سره واده وکړی چې دغه حُلیل په دغه وخت کې د خزاعه د قبیلې او مکې مکرمې عمومي مشر او رئیس ؤ، دې واده نور هم د قصی بن کلاب شرف ور زیات کړی ځکه یو خو دئ د اسماعیل علیه السلام د اولادې څخه ؤ او بل د ده ښځه د خزاعه د قبیلې او د مکې مکرمې د رئیس لور وه او په عین وخت کې غني او مالداره هم ؤ په خپل قوم کې مشر او د عزت خاوند ؤ، کله چې د دغه قُصی اولادونه زیات سوه نسل یې ډیر سو نور یې هم عزت او دبدبه پیدا کړه نو دا فکر ور سره پیدا سو چې د خپلو پلرو مَلک او حُکم بیرته لاس ته را وړي، په دغه وختو کې د ده خُسر چې حُلیل نومېدی او د خزاعه د قبیلې رئیس ؤ مړ سو، قُصی بن کلاب اعلان وکړی چې دئ د مکې مکرمې مشر او سردار دی، د دې کار دپاره یې د خپلو ورونو، د اکا د زامنو او خپل قوم څخه مرسته وغوښتل هغو یې هم مرسته وکړه او خلک د ده د مرستي او کومک کولو دپاره ورته را ټول سوه.

اوس نو په مکه مکرمه کې د جنګ دپاره دوه لښکره جوړ سوه چې یو د قریشو د قُصی بن کلاب لښکر دی او بل د خزاعه د قبیلې لښکر دی، جنګ پر شرف او د مکې

مکرمې پر حکم دی، کله چي جنګ شروع سو د دواړو طرفو ځخه ډېر کسان و وژل سول، خلکو چي دا قتل او وژنه ولیدل نو عادل او پوهو خلکو د صلحي دپاره د دوی په منځ کي مداخله وکړه او ویل تاسي باید بیله جنګه د منصفانو په حکم فیصله وکړی، بیانو دواړو طرفو د دریم یا د منصف پر حکم اتفاق وکړی او یو داسي سپین ږیری سړی یې چي ډېر هوښیار او د عربو د پوهانو ځخه ؤ د منصف او فیصله کوونکي په صفت سره وټاکی چي د دغه سړي نوم یَعمُر بن عوف ؤ، دواړو قبیلو پر دې اتفاق وکړی چي یعمر بن عوف مو منصف دی او دواړو طرفو ډېر شدید قسمونه یادکړه چي دغه یعمر بن عوف چي هره فیصله وکړه بیله کم دلیله یې منو، هیڅوک د ده پر حکم اعتراض نه سي کولای پر دغه اتفاق او قسمو یې شاهدان هم و درول، اوس نو ټول خلک دغه یعمُر ته را ټول سوه او د مدعیانو ځخه هر یو غواړي چي خپل دلائل و وایي، اول قُصی بن کلاب و ویل: مکه زما د پلرو مَلک دی اسماعیل علیه السلام زما نیکه دی او هغه اول سړی دی چي په مکه کي اوسېدلی دی زَمزَم هم الله جل جلاله د هغه دپاره پیدا کړی، کعبه شریفه هم هغه جوړه کړې ده د خزاعه قبیلې دا مَلک په زور لاندي کړی دی، هو دا صحي ده چي دوی پنځه سوه کاله دلته حکم کړی دی خو دوی په اوله ورځ د زور ځخه کار اخیستی دی او د بل حق یې خوړلی دی او دغه کعبه شریفه هم زما نیکه جوړه کړې ده او ویل: اوس دي نو دوی خپل دلیل و وایي، مګر د خزاعه د قبیلې سره د یادولو وړ هیڅ دلیل نه ؤ موجود ځکه رشتیا هم دوی ټول شیان په زور غصب کړي وه.

اوس یعمُر حکم کوي ټول خلک د حکم د اورېدلو په انتظار او چپه خوله دي.

یعمر و ویل: د مکې مکرمې ټول شیان د قصی بن کلاب دي.

چي هغه شیان: رِفاده، سِقایه، سِدانه، حِجابه، کِسوه او نَدوه، دي، هر امر او د هري واقعې فیصله په قُصَی بن کَلاب پوري تعلَق لري او خزاعه لره په مکه مکرمه کي هیڅ اختیار او تصرف نسته.

په دې فیصله سره ټول شیان د خزاعه د لاسه ووتل او هر څه د قصی بن کلاب په تصرف کي سوه د ټولو عربو ټول شرف د ده لاس ته ورغلی، اوس نو قصی بن کلاب بیله اختلافه د مکې مکرمې عمومي رئیس او سردار سو او خزاعه هم د مکې مکرمې

ټول تصرفات ده ته تسليم کړه ځکه وعده يې کړې وه او قسمونه يې ياد کړي وه.

قُصی بن کلاب چي ډير سخي سړئ ؤ د حاجيانو ټول مصرف يې له خپله ماله ښخه کاوه د حاجيانو دپاره اوبه او خواړه دئ برابروي، په دغه سخا سره يې نور هم د خلکو په زړو کي محبت زيات سو، قصی بن کلاب کعبې شريفي ته نژدې د قريشو د ټولنو او مشورو دپاره يوه ډيره لويه خونه ياصالون جوړ کړی چي نوم يې (دارُالنّدوه) پر کښېښاوه، نو دارالندوه يو تعمير ؤ چي په هغه کي د قوم اجتماع، مجلس او مشورې کېدلې، دغه دارالندوه داسي ځای ؤ چي د اهلِ مکې ټولي فيصلې په دغه ځای کي کېدلې د قريشو په منځ کي هيڅ عهد او اتفاق بيله دغه دارالندوه بل ځای نه کېدی، حتّی د نورو قبائلو سره هم هر قِسم وعدې او فيصلې، قراردادونه او عهدونه په دغه دارالندوه کي کېدل، هيڅ مشوره، د جنګ او صلحي فيصله بل ځای نه کېده بيله دغه ځايه ښخه، دا کار نور هم مخ ته ولاړی هغه دا چي په مکه مکرمه کي هيچا بل ځای واده نه کاوه مګر په دارالندوه کي چي دارِ قُصی بن کلاب هم ورته ويل کېده، دا هغه دارالندوه ده چي د رسول الله ﷺ د هجرت په ورځ د قريشو مشران په دغه ځای کي سره جمعه سوه او د رسول الله ﷺ د وژلو فيصله يې وکړه او دا هغه کور دی چي دلته د مسلمانانو په مقابل کي د جنګ فيصلې سوي دي، مقصد دا چي د عربو او قريشو ټول حکم او شرف په دارالندوه کي ؤ، ټولي فيصلې يې په دغه ځای کي کېدلې او د دغه کور مؤسس قُصی بن کلاب ؤ چي دغه قُصی د رسول الله ﷺ څلورم نيکه دی.

کله چي قصی بن کلاب سپين ږيری او ضعيفه سو دا ور معلومه سوه چي اوس مي مرګ را نژدې دی نو يې په خپلو اولادو کي وکتل وې ليدل چي ټول په مکه مکرمه کي د خپلو اخلاقو او پوهي په سبب قدر، عزت، او شرف لري بېله عبدالدار ښخه، د ځان سره يې دا فکر وکړی چي نور ټول اولادونه مي په خپله د عزت خاوندان دي او عبدالدار چي تر ټولو مشر هم دی په خلکو کي عزت نه لري، نو راسه د مکې مکرمې مشرتوب ده ته ورکړه چي دئ هم په دغه مشرتوب د عزت خاوند سي، قُصی بن کلاب وصيت وکړی چي تر ما وروسته د مکې مکرمې ټول مشرتوب د عبدالدار دی.

کله چي قُصی بن کلاب مړ سو زامنو يې هم ټول منصبونه عبدالدار ته پرېښوول

مګر کله چي بيا عبدالدار مړ سو بيا نو د قُصی زامنو د مشرتابه وظيفې په خپل منځ کي سره تقسيم کړې، د عبدالدار اولادې ته يې سِدانه او حِجابه ورپرېښوول، عبد مناف او د ده اولادې ته چي بني هاشم دي سقايه ور ورسپېدل، په دغه تقسيم سره د قريشو ټولو ښاخو ته چي د قُصی بن کلاب اولاده وه خاصه خاصه وظيفه ورکول سوه.

د قُصی بن کلاب يو زوی عبد مناف نومېدی چي د دغه عبد مناف بيا هاشم او مطلب زامن وه، د هاشم د اولادې څخه يو هم (شيبه) دی.

د شيبه پلار هاشم تر مکې مکرمې د دباندي عربو څخه يا په بل عبارت د مدينې منورې د بني عدي بن النجار څخه يوه ښځه چي د شرف او عزت خاونده وه په نکاح کړه څرنګه چي دې ښځي په خپل قوم کي ډېر لوړ مقام او عزت درلودی نو دا هلته د خپل قوم سره په مدينه منوره کي اوسېدل او هاشم به هلته ورتلی، د واده د شرطو څخه يې يو شرط دا ؤ چي طلاق د دې په اختيار ؤ ځکه دا شريفه، مالداره او د عزت خاونده وه، د دغي ښځي څخه د هاشم بن عبدمناف زوی پيدا سو او د دغه زوی نوم يې شيبه کېښښاوه څه موده وروسته هاشم مړ سو او شيبه د خپلي مور سره تر مکې مکرمې دباندي اوسېدی، کله چي د هاشم زوی شيبه د بلوغ سِن يا عمر ته ورسېدی د ده اکا چي مطلب نومېدی او د هاشم ورور ؤ د شيبه مور ته ورغلی او ويل: زه هلک را سره بيايم، هغې ويل: څنګه يې بيايې دا زما زوی دی؟ دئ بايد زما سره وي، مطّلِب وويل: زوی دي اوس غټ سو او د سړيانو درجې ته ورسېدی دئ په خپل قوم کي د سردارانو او اشرافو څخه دی، دئ د قُصی ابن کلاب د زامنو څخه دی د ده دپاره دا نه ښايي چي بيله مکې په بل ځای کي و اوسيږي ځکه هلته د ده شرف او عزت، احترام او مقام سته.

ښځي چي د شرف او سرداری نوم واورېدی نو يې وويل: اختيار به ده ته پرېږدو چي ستا سره ځي او که زما سره پاتيږي، کوم وخت چي يې اختيار و شيبه ته ورکړی ده وويل: د اکا سره ځم ځکه دئ پوهېدی چي هلته شرف او عزت سته او ده ته هم دغه شرف ډېر اعتبار درلودی، که څه هم د ده عمر لږ ؤ خو د شرف په قدر پوهېدی.

اوس نو شيبه د خپل اکا سره د هغه پر اوښ تر شا ور سره سپور سو، هغه وخت عادت داسي ؤ چي خلکو به همېشه نوي نوي مريان را نيول، نو کله چي دوی مکې

مکرمې ته داخل سوه او خلکو شیبه د مطلب سره ولیدی چې د ده تر شا پر اوښ سپور دی د خلکو دا خیال سو چې مطلب نوی مریئ را نیولی دی نو یې شیبه ته عبد المطلب ویل، یعني: د مطلب مریئ، که څه هم وروسته خلکو ته دا معلومه سوه چې دا د هاشم زوی شیبه دی او د مطلب وراره دی خو شهرت یې په عبدالمطلب سره پیدا کړی.

دغه عبدالمطلب چې اصلي نوم یې شیبه دی او د هاشم زوی دی او هاشم د عبد مناف زوی دی او عبد مناف د قُصی ابن کلاب زوی دی زموږ د نبي محمّد رسول الله ﷺ نیکه یعني د پلار پلار دی، خیر عبدالمطلب ځوان سو او واده یې وکړی، د عبدالمطلب اول اولاد چې زوی ؤ حارث نومېدی چې د ده تر ټولو اولادو مشر ؤ، کله چې دغه حارِث لوی او ځوان سو په دغه وخت کي عبدالمطلب خوب ولیدی.

(البته عبدالمطلب نوراولادونه هم درلودل خو هغه کوچنیان وه)

د عبدالمطلب خوب داسي ؤ: دئ بیده ؤ او یو چا پر ږغ کړه (طِیبَه) وکِنده، ده و ویل: طِیبه څه شي ده؟ خو هغه ناره کوونکی ولاړی، دئ په تعجب کي سو چې دا څنګه خوب ؤ؟ دوهمه شپه بیا بیده دی چې یو څوک ورته وایي: (بره) وکِنده، ده ورته و ویل: بره څه شي ده؟ ناره کوونکی بیا ولاړی، د عبدالمطلب په زړه کي ور وګرځېدل چې یوه قصه سته ځکه داسي تکراري خوب بې څه نه وي.

درېیمه شپه بیا په خوب کي هغه ناره کوونکی ورته راغلی او ویل: (مضمونه) وکِنده، ده ویل: مضمونه څه شي ده؟ هغه ناره کوونکی بیا ولاړی، اوس نو بالکل د ده یقین سو چې یو لوی او مهم کار سته چې د هغه په باره کي درې ورځي پرله پسې خوب وینم، دغسي مکرر خوب په عادي ژوند کي څوک نه ویني.

د عبدالمطلب په واسطه
دوهم وار د زَمزَم د څاه کِندل

څلورمه شپه بیا عبدالمطلب خوب ویني چې یو څوک ورته وایي: (زَمزَم) وکِنه، ده ورته و ویل: زَمزَم څه شي دی؟ دا وار ناره کوونکی نه ولاړی او ورته وېې ویل: هیڅکله نه وچیږي او نه بهیږي، حاجیان به په اوبه وې او دغه زَمزَم د وینو او لرشین په

منځ کي پر هغه ځای دی چي سپین وزری کارګه مشوکه وهي، د مېږيانو د کلي سره (چي په پښتو مېږتون ورته وايي) دا خبري د عبدالمطلب په زړه کي حفظ او ياد سوې، عبدالمطلب پوه سو چي ده ته د زَمزَم د کندلو وظيفه ورکول سوه دئ باید زَمزَم وکِني.

زَمزَم په اهلِ مکه کي مشهور ؤ، اوريدلی يې ؤ مګر ځای يې چا ته نه ؤ معلوم چي چيري دی او دا هم د دوی دپاره مشکله او نا ممکنه وه چي د کعبې شريفي ټول اطراف د زَمزَم د پيدا کولو دپاره وکِني، مګر اوس عبدالمطلب ته د زَمزَم په کندلو سره امر وسو.

دغه اشارات او علامات هم ورته و ويل سوه نو ځای هم تقريباً معلوم سو خو عبدالمطلب ته يو بل تکليف پيښ دی هغه دا چي نور قريش کله ده ته اجازه ورکوي چي دئ د کعبې شريفي پر شا وخوا کِندل وکړي او دئ هم بېله دغه يوه زويه چي ځوان دی بل مدافع او مرسته کوونکی نه لري، خو په دا سبا سهار دئ او د ده زوی حارث دواړه له کوره را و وتل او کعبې شريفي ته ورغله چي زَمزَم پيدا کړي او ويې کِني اوس په هغو علامو پسي ګرځي چي ده ته په خوب کي ويلي سوي وې.

اوله علامه داوه: چي د وينو او لري په منځ کي،

دوهمه علامه: پر هغه ځای چي سپين وزری کارګه مشوکه وهي،

دريمه علامه: د مېږتون سره،

دئ د کعبې شريفي پرشا وخوا په دغو علامو پسي ګرځي مګر علامې هيڅ نسته، دئ پر دغه حال ؤ چي څو نفره راغله غواړي چي يوه غوا د هغه بت سره حلاله کړي چي إساف نوميږي، دا بيان خو مو د مخه درته کړی دی چي إساف او نائله څوک وه او څنګه بتان سوه، نو دغو نفرو هغه غوا د إساف سره حلاله کړل،

د غواويني د إساف سره توی سوې مګر دغه حلاله سوې غوا د حلالېدلو د ځای څخه وغورځېدل ويني څني بهيږي او غوا ځغلي څو بل ځای غځاره سوه، نفر پسي ورغله د غوا پاته کارېې هَلَته وروکړی لری او ګُلمې يې هَلَته څني را وايستل، اوس نو عبدالمطلب ته اوله علامه ور معلومه سوه چي دا يې ويني او هغه يې لری يا لرشين، د دغو دوو په منځ کي د زَمزَم ځاه دی خو بيا هم دغه منطقه ډيره لويه او پراخه منطقه ده دئ نه سي کولای چي دغه ټوله منطقه وکِني، نو په دغه ځای کي ګرځي چي پر

مېږتون پیښ سو، دا هم دوهمه علامه سوه مګر دغه د مېږیانو ښار هم یوه لویه منطقه ده او د عبدالمطلب دپاره دا سخته ده چي دغه ټوله منطقه وکِني، په فکر کي دی چي څه وکړي؟ په دغه وخت کي یو کارګه یا ټپوس راغلی چي په وزرو کي یې سپیني ښکې وې، کارګه عادتاً ټول تور وي خو ده ته په خوب کي ویل سوي وه چي (غُرابِ أعصَم) او غراب أعصم په عربي کي هغه کارګه ته ویل کیږي چي په وزرو کي یې سپیني ښې وي، دغه کارګه نژدې و هغه مېږتون ته مځکه په مشوکه وهل، عبدالمطلب پوه سو چي دا هغه د مقصد ځای دی او د هغه ځای په کِندلو یې شروع وکړه.

قریش پر را ټول سوه او ویل: دا څه کوې د إساف او نائلې په منځ کي مځکه کِنې؟ موږ هیڅکله اجازه نه درکوو چي ته کعبې ته نژدې مځکه وکنې، عبدالمطلب پر خپل زوی حارث رِغ کړه چي دوی را څخه ګرځوه او په خپله عبدالمطلب په کندلو مشغول دی، قریش له یوه طرفه او حارث له بله طرفه سره اخته دي، قریش یې د کندلو څخه منعه کوي او حارث د هغو مخنیوۍ کوي، عبدالمطلب په خپل کار مشغول دی کِندل کوي.

دغه شخړه او کشمکش تر ډېره دوام درلودی څو عبدالمطلب پر هغو ډبرو پېښ سو چي عادتاً د څاه پر خوله ایښوول کېدې او په لوړ آواز یې ناري کړه (الله اکبر) قریش پوه سوه چي عبدالمطلب د خپل مقصد شئ پیدا کړی، قریشو پوښتنه ځني وکړه چي ته څه شي کندې؟ ده و ویل: زَمزَم، عبدالمطلب نور هم خپلو کندلو ته دوام ورکړی او حقیقتاً یې د زَمزَم څاه پیدا کړی، اوس نو قریش ورته وایي: موږ دي په دغه څاه کي شریکان یو عبدالمطلب ویل: د څه شي شریکان؟ تر اوسه پوري مو زه کِندلو ته نه پرېښودلم ما وکندی اوس چي اوبه پیدا سوې تاسي مي شریکان یاست؟

واقعاً هم په مکه مکرمه کي د اوبو مِلکیت ډېر لوی شرف ؤ، اوبه! په مکه کي؟ تر اوسه پوري دوی خپلي لوبه د مکې مکرمې د دباندي څخه را وړلې او اوس په خپله په مکه مکرمه کي زَمزَم ورته پیدا سو! خو عبدالمطلب پر دې ټینګ سو چي اوبه زما دي او نور قریش بیا وایي: موږ حتماً در سره شریکان یو څو خبره ترجنګه ورسېدل، په آخر کي پر دې فیصله وسوه چي درېیم طرف دي زموږ په منځ کي حُکم او فیصله وکړي.

ویل: دغه درېیم به څوک وي؟ هغه هم پردې اتفاق وسو چي د بني سعد پر

کاهن به فیصله کوو چي دغه کاهن په یثرِب کي اوسېدی، خلک یثرِب ته رهي سول (چي اوس مدینه منوره ورته ویل کیږي) هلته چي ورسېدل د بني سعد کاهن خیبر ته تللی ؤ، دوی خیبر ته پسي رهي سوه.

تاسي وګوری: کله چي په انسانانو کي الٰهي دین او الٰهي قانون نه وي جهالت او بې علمي وي نو سحر او جادوګري، کوډي او کاهني ځومره پر خلکو او د دوی پر عقیده مسلط وه او ځومره یې ځانونه پسي ستړي کول، د مکې مکرمې ځخه ترمدینې منورې پوري د کاهن یا کوډ ګر فیصلې ته ورځي بیا د مدینې منورې ځخه خیبر ته هغه هم پیاده یا پر اوښانو په کوډګر او کاهن پسي د فیصلې دپاره ځي.

نن ورځ زموږ په ملک او وطن کي هم ډېر داسي خلک سته چي د الله جل جلاله او د رسول الله ﷺ حکمونه هېروي په هره لویه او کوچنۍ معامله کي کوډګر ته ورځغلي چي دغه کار یوازي دا نه چي د بې علمیه کیږي بلکه حرام او ناروا هم دی.

خیر دوی د کاهن د حکم او فیصلې دپاره خیبر ته رهي دي خو په لار کي چي توله رېګ او غرونه دي د عبدالمطلب او د ده د ملګرو اوبه خلاصي سوې، د هغه نورو قریشو سره هم لږ اوبه پاته دي خو عبدالمطلب او د ده ملګري د تندي د لاسه مرګ ته قریب او نژدې سوه د هغو نورو قریشو ځخه یې اوبه وغوښتې هغو ویل: زموږ سره دومره اوبه پاته دي چي فقط موږ ژوندي په پاته سو او اوبه یې ور نه کړې، عبدالمطلب او د ده ملګرو د مجبوریه ځانونه پر مرګ وسپارل.

ویل: وچ دښت دی اوبه نه لرو او د مقصد ځای هم ډېر لیري دی بیله مرګه بل شئ نه دی پاته نو ویل: باید ځه وکړو؟ ویل: باید د خپلو ځانو دپاره قبرونه جوړ کړو، په مرګ کي خو مو هیڅ شک نسته حتمًا مرو مګر دا چي تول پر دښت پراته یو او حیوانان مو خوري تر دې دا ښه دی چي ښخ کړل سو، قبرونه به جوړ کړو هر یو چي د مخه مړ کېدی دا نور به هغه ښخوي فقط هغه آخري نفر به بېله ښخېدلو پاته سي او هغه نور به ښخ سوي وي، ویل: ښه فکر دی نو یې د قبرو په کندلو شروع وکړه، د قریشو هغه بله ډله ورته ګوري دوی قبرونه وکندل او د مرګ په انتظار کښېنستل خو بیا د عبدالمطلب زړه طاقت و نه کړی، ویل: دا نه ده صحي چي موږ ناست یو او د مرګ

انتظار باسو دا عُجز او تسلیمېدل دي تر څو چي ژوندي یو باید په اوبو پسي وګرځو، دوی بیا د اوبو د پیدا کولو دپاره ولاړ سوه، په دغه وخت کي د عبدالمطلب اوښ مځکه په پښه و وهل او د مځکي څخه اوبه را و وتلې دوی په تلوار پر راټول سوه اوبه یې وڅښلې، کله چي د دوی ضرورت پوره سو هغه نورو قریشو ته یې ور بږغ کړه ویل راسی اوبه وڅښی، هغه هم راغله اوبه یې وڅښلې او خپل لوښي یې ډک کړه، دلته نو هغه نورو قریشو عبدالمطلب ته و ویل: څرنګه چي تا ته الله جَلَّ جَلَالُهُ په دغه وچ دښت کي اوبه درکړې نو زَمزَم هم ستا دی او الله جَلَّ جَلَالُهُ تا ته درکړی دی، دوی پوه سوه چي دا د الله جَلَّ جَلَالُهُ له طرفه اشاره ده چي زَمزَم د عبدالمطلب دی زَمزَم یې ده ته پرېښاوه او د کاهن له طرفه بېرته را وګرځېدل، چي په دغه فیصله سره (سِقایه) یعني: د حاجیانو اوبول او د زَمزَم د څاه مِلکیت بېله اختلافه د عبدالمطلب سوه او د زَمزَم تصرف د عبدالمطلب او د هغه د اولادې سو.

الله جَلَّ جَلَالُهُ عبدالمطلب ته پرله پسې اولادونه ورکول لس یې زامن ورکړل او شپږ یې لوڼي ورکړې، د عبدالمطلب په لسو زامنو کي څلورو د اسلام وخت نیولی دی چي هغه: عبّاس، حمزه، ابوطالب او ابولهب دي، په دغو څلورو کي دوه په اسلام مشرفه سوي دي او دوو یې اسلام نه دی قبول کړی، د عبدالمطلب هغه دوه زامن چي د اسلام وخت یې نیولی دی او په اسلام مشرفه سوي دي عبّاس او حمزه رضي الله عنهما دي او هغه دوه چي د اسلام وخت یې نیولی دی او اسلام یې نه دی قبول کړی ابوطالب چي اصلي نوم یې عبدمناف دی او ابولهب چي اصلي نوم یې عبدالعزٰی دی، دغو دوو د اسلام عصر نیولی دی او اسلام یې نه دی قبول کړی او د عبدالمطلب هغه زامن چي د اسلام عصر یې نه دی نیولی او د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه وفات سوي دي هغه عبدالله چي د رسول الله ﷺ پلار دی او (حِجل) (ضِرار) (مُقدّم) (زُبَیر) او (حارث) دي، دا د عبدالمطلب هغه شپږ زامن دي چي تر اسلام او بعثت د مخه وفات سوي دي او د عبدالمطلب لوڼي (صفیه) (اُمِ حَکَم) (عاطفه) (اُمیمَه) (اَروَه) (بَره) دي.

د رسول الله ﷺ شپږ عمه ګاني او نه اکاګان او لسم د ده ﷺ پلار دا د عبدالمطلب اولادونه وه، مګر کله چي عبدالمطلب د زَمزَم څاه کِندی او څوک یې نه

درلودل چي د ده څخه دفاع وکړي نو يې د ضعف او بې کسۍ احساس وکړی چي خپل اولادونه نه لرم او د قوم په مقابل کي ضعيفه يم نو په هغه وخت کي يې داسي نذر کښېښاوه: که الله ﷻ ما ته لس زامن را کړل يو به يې د الله ﷻ د رضاء دپاره حلالوم، کله چي الله ﷻ ده ته لسم زوی ورکړی او هغه هم ځوان سو نو عبدالمطلب به رهي ؤ او لس ځوانان زامن به ترشا په پسې وه، اوس نو عبدالمطلب إراده وکړه چي هغه خپل نذر آداء کړي، د نذر د آداء کولو دپاره د کعبې شريفي کاهن ته ورغلی او د کاهن سره به أقداح پراته وه چي أزلام هم ورته وايي.

أقداح يا أزلام څه شي دي؟ کاهن او منجم چا ته ويل کيږي؟

اول: کاهن هغه چا ته ويل کيږي چي خلکو ته به يې د مستقبَل يا را تلونکي وخت حالات او اخبار بيانول او دا دعوه به يې کول چي زه په اسرارو او پټو حالاتو خبر يم او پوهېږم، خو منجّم بيا هغه چا ته ويل کيږي چي ستورو ته ګوري د هغو پر تګ د هغو پر مواقيتو د هغو پر راختلو او لوېدلو حساب کوي چي په حقيقت کي دا کارپر ستورو ايمان درلودل دي.

او أزلام يا أقداح: هغو غشو ته ويل کيږي چي پر هغو بڼکي نه وي تړل سوي فقط ساده غشي وي.

د مشرکانو سره أزلام پرڅو قسمه وه، يو قسم يې هغه وه چي پر ځينو به (هو) ليکل سوي وه او پر ځينو به (يا) ليکل سوي وه او دغه غشي به سره ګډ وه، عربو چي به د يوه کار إراده وکړه مثلاً د سفر، يا واده، يا د يوه شي د رانيولو اراده به يې سوه نو کاهن ته به ورغله او هغه به د دغو غشو د جعبې څخه يو غشی را وايستی، که به د (هو) غشی را ووتی هغه کار يې کاوه اوکه به د (يا) غشی را ووتی هغه کار به يې دغه کال معطله کړی، په دغو أزلامو کي نور قسمونه هم وه مقصد دا چي د مشرکانو د ژوند ټول کارونه او معاملات پر فال، کاهن او منجم ولاړ وه دا د مشرکانو دين او عقيده وه.

بد بختانه نن ورځ زموږ په وطن کي هم ډير انسانان د کوډګرانو او ساحرانو سره تعلق او د هغو سره تګ او را تګ لري چي دا کارونه د کفر او شرک کارونه دي، د دينِ مبينِ اسلام څخه وتلي او مخالف دي قطعاً حرام او ناروا دي. *خير خپلې قصې ته به راسو:*

عبدالمطلب چي د کعبې شريفي کاهن ته ورغلی د هر زوی نوم يې جلا جلا پر يوه يوه غشي وليکی، لس غشي يې جوړ کړل او کاهن ته يې و ويل: چي اوس نو دغه غشي سره ګډ کړه او بيا يو ځني را وباسه، د هر زوی غشی چي را و وتی هغه د خپل نذر د آداء کولو دپاره حلالوم، څرنګه چي د عبدالمطلب په زامنو کي عبدالله پر عبدالمطلب ډير ګران ؤ نو عبدالمطلب په دغه وخت کي د ځانه سره و ويل: که عبدالله د دغه حلاليدلو څخه چَپ او خلاص سو نو مسئله په خير ده يعني: که بېله عبدالله بل د هر يوه نوم را ووزي مسئله ډېره درنه نه ده ځکه عبدالله تر ټولو زامنو پرګران ؤ، کاهن د غشو په ګډولو مشغول سو او عبدالمطلب په کعبه شريفه کي ولاړ دی دعاء کوي چي د عبدالله نوم را و نه وزي، خو کله چي کاهن غشي سره ګډ کړل او يو يې ځني را پورته کړی هغه د عبدالله غشی ؤ، څرنګه چي عبدالمطلب پر خپله وعده ولاړ ؤ نو يې عبدالله ترلاس ونيوی او د إساف طرف ته رهي سو غواړي چي عبدالله حلال کړي، قريش دا حال ويني چي عبدالمطلب زوی ترلاس نيولی دی او چاړه يې په لاس کي ده غواړي چي خپل زوی حلال کړي، قريشو پوښتنه ځني وکړه ويل: يا عبدالمطلب! دا څه کوې؟

ده و ويل: نذرمي ايښی ؤ اوس يې آدا کوم، قريشو زوی ځني را کش کړی ويل: زوی ولي حلالوې؟ دوی يې دې طرف ته کشوي او عبدالمطلب يې د ځان طرف ته کشوي په دغه کش مکش کي د عبدالله سر په هغه چاړه زخمي سو چي د پلار په لاس کي يې وه، په دغه سبب عبدالله ته (عبدالله أشَج) ويل کېده، ځکه چي پر سر يې زخم ؤ او أشج په عربي کي هغه چا ته ويل کيږي چي سر يې زخمي وي.

اوس قريش ورته ټينګ دي چي قسم دی که زوی حلال کړې که تا دا کار وکړی دا به په عربو کي عادت او طريقه پاته سي چي د هر چا لس.زامن پيدا سوه يو به حلالوي؟ هلته به نو د ژوند څه خوند او څه مزه وي؟ عبدالمطلب د زوی پر حلالولو ټينګ دی او قريش يې منعه کوي، په آخر کي يې و ويل: چاره څه ده؟ دوی ويل: د کاهنانو څخه به پوښتنه وکړو، بيا يې هغه د بني سعد کاهن اختيار کړی چي پر هغه به فيصله کوو، د دغه مشکل د حلولو دپاره د بني سعد کاهن ته ورغله دا وار هغه کاهن

پرځای ؤ، دوی د کاهن څخه پوښتنه وکړه چي په دې مسئله کي څه وايې؟ کاهن و ویل: په تاسي کي د یوه نفر د وژلو دیت څه شي او څومره دی؟ دوی ویل: لس اوښه.

دیت څه ته وایي؟

جواب: که د یو چا څخه بل انسان په سهوه او خطا کي ووژل سي د دغه قاتل یا وژونکي څخه د دغه قتل او وژلو په بدل کي څه مال اخیستل کیږي او د وژل سوي نفر کورنۍ ته ورکول کیږي چي دغه ته دیت وایي.

نو کاهن و ویل: په تاسي کي د یوه نفر د وژلو دیت څه شي دی؟ دوی ویل: لس اوښه، کاهن و ویل: تاسي بیا غشي سره ګډ کړی پر یوه غشي عبدالله ولیکی پر بل غشي لس اوښه، که د اوښانو غشی را ووتی اوښان به حلال کړی عبدالله خلاص سو او که د عبدالله غشی را و وتی نو لس اوښه به شل اوښه کړی بیا به یې د عبدالله سره واچوی، په هر وار چي اوښان را و وتل پر هغه اندازه اوښان به حلال کړی او که د عبدالله غشی را وتی لس لس اوښه به نور پر زیاتوی تر څو چي د اوښانو غشی را وزي او عبدالله د حلالېدلو څخه خلاصیږي، د دوی هم دغه فیصله خوښه سوه او بیرته مکې مکرمې ته راغله، بیا د کعبې شریفي کاهن ته ورغله چي د عبدالله او لسو اوښانو په منځ کي غشي سره واچوي، د غشو تر ګډولو او را ایستلو وروسته د عبدالله غشی را و وتی، لس اوښان یې نور پر زیات کړه چي شل اوښه او عبدالله سوه بیا د عبدالله غشی را ووتی، لس اوښه یې نور پر زیات کړه چي دیرش اوښه سوه، بیا د عبدالله غشی را ووتی، دغسي لس لس اوښان زیاتوي او د عبدالله غشی را وزي څو د اوښانو شمېر سلو ته ورسېدی، لس واره غشي سره ګډ سوه خو هر وار به د عبدالله غشی را وتی کله چي د اوښانو شمېر سلو ته ورسېدی او غشي سره ګډ کړل سوه دا وار د اوښانو غشی را و وتی، یعني: اوښان باید حلال کړل سي او عبدالله خلاص سو، خو عبدالمطلب و ویل: یا! دا مي نه ده قبوله بل واريې بیا سره ګډ کړی، بیا یې غشي سره ګډ کړل بیا د اوښانو غشی را و وتی، عبدالمطلب ویل: یا! دریم واريې بیا سره ګډ کړی غواړي چي په دې کار کي چم او حیله نه سي جوړ او پوره تاکید وسي، دریم وار بیا غشي ګډ سوه چي یوه طرف ته عبدالله او بل طرف ته سل اوښان دي بیا د اوښانو غشی را ووتی.

عبدالمطلب هم د عبدالله په عوض او فديه کې سل اوښه حلال کړه او د هغود غوښو د خوړلو او وړلو څخه يې نه انسانان منعه کول نه حيوانان او رسول الله ﷺ فرمايي (أَنَا إِبنُ ذَبِيحَينِ) يعني: زه د دوو حلال کړل سوو زوی يم، چې مقصد يې عبدالله او اسماعيل عليه السلام دي او دوی دواړو ته الله جل جلاله نجات ورکړی.

دا د عبدالله د حلالولو قصه وه، خو الله جل جلاله په دغه طريقه سره خلاص کړی.

د عبدالله بن عبدالمطلب
واده او د محمّد ﷺ مبارک میلاد

اوس نو عبدالله ځوان دی او پلار یې غواړي چي واده ور وکړي نو یې یوه د عزت او شرف خاونده ښځه چي دا هم د عبد مناف بن زهره بن کلاب د اولادې څخه وه ور وغوښتل او د دې ښځي نوم آمنه بنت وهب ؤ، چي د رسول الله ﷺ سره په نسب کي شریکه او د اسماعیل علیه السلام د اولادې څخه ده، چي په دې ډول رسول الله ﷺ د مور او پلار له طرفه د ډېر مشرف او معزز نسب خاوند دی، د رسول الله ﷺ ماما ګانو په یثرِب کي ژوند کاوه او آمنه هم هَلته اوسېدل، عبدالمطلب هَلَته په یثرِب کي د عبدالله واده وکړی او بیا مکې مکرمې ته راغله، په دغه موده کي آمنه حامله سوه او د دې تر حمل څو میاشتي وروسته عبدالله وفات سو، نو رسول الله ﷺ د مخه تر دې چي دنیا ته تشریف را وړي د پلار له طرفه یتیم سو.

کله چي د محمّد مصطفٰی ﷺ د ولادت وخت رانژدې سو مور یې خوب ولیدی چي د دې یو ماشوم پیدا کېږي او د دغه ماشوم سره یو نُوریا روښنایي او ځلا ملګرې وي چي د مځکي مخ ډکوي او دغه نُور تر شامه ورسېږي او دا په دغه خوب کي وایي (أُعِیذُهُ بِاللهِ الوَاحِدِ، مِن شَرِّکُلِ حَاسِدِ) یعني: ده لره په یوه الله سره د هر حسد کوونکي څخه ساتنه غواړم، سره د دې چي دوی مشرکان وه خو بیا یې هم دغسي خوب ولیدی چي پناه او ساتنه یې په یوه الله جل جلاله سره غوښتل.

د فیل په کال او د فیل تر واقعې پنځوس ورځي وروسته د ربیع الأول د میاشتي په دوولسمه بلکه په راجحه روایت کي د ربیع الأول د میاشتي پر نهمه د دوشنبې په ورځ سرورِکائنات، اشرف المخلوقات، رحمةٌ للعالمین، محمّد مصطفٰی ﷺ دنیا ته تشریف را وړی چي دغه مبارکه ورځ د میلادي سنې د (۵۷۱) کال د اپرېل د میاشتي د (۲۰) یا (۲۲) تاریخ سره موافق او برابره ده او دا چي موږ (۲۰) یا (۲۲) تاریخ وایو دا د هغه وخت په جنتریو کي فرق ؤ، د یوې جنترۍ یا کلنډر په حساب (۲۰) تاریخ ؤ او د بلي جنترۍ په حساب (۲۲) تاریخ ؤ، او د ده ﷺ د ولادت په وخت کي ډېر

عجیب او له عادته مخالف واقعات پېښ سوه چي اوس به د هغو واقعاتو څخه ځیني درته بیان سي خو دا بیان یې په دې سبب نه دی چي د ده ﷺ شرف او عظمت په دغو واقعاتو کي دی چي د ده ﷺ د ولادت سره پېښي سوې، یا! بلکه دا هغه علامې دي چي د ده ﷺ د را تګ زیري پکښې دي که نه اصلاً د رسول الله ﷺ عظمت او لویي په هغه رسالت او منهج کي دي چي ده ﷺ مور ته را وړي دي، دغه شیان صرف د ده ﷺ د را تګ زیري او علامې دي.

د رسول الله ﷺ د حضور شاعر حَسّان بن ثابت رضي الله عنه چي د مدینې منورې د انصارو څخه دی وایي: زما عمر اوه کاله ؤ او په دغه ورځ چي رسول الله ﷺ دنیا ته تشریف را وړی زه په مدینه منوره کي د یهودو په منطقه کي د یهودو سره وم چي د یهودو یو راهب پر قلا ختلی ؤ او داسي ناره یې وهلې: اې یهودیانو! نن د احمد ستوری ښکاره سو، هغه ستوری ښکاره سو چي نه ښکاره کیږي مګر د احمد ﷺ په پیدا کېدلو سره.

یعني: یو ستوری دی چي تر هغو نه راخېژي ترڅو چي خاتمُ الأنبیاء محمد ﷺ پیدا نه سي او هغه ستوری نن راختلی دی، حَسّان بن ثابت رضي الله عنه دا شاهدي آداء کوي چي ده دغه خَبَره د یهودو څخه واورېدل او د دې څخه دا هم معلومه سوه چي حَسّان رضي الله عنه تر رسول الله ﷺ اوه کاله په عمر زیات دی.

د رسول الله ﷺ د مبارک میلاد د زیرو او بشارتو څخه یو هم دا دی: کله چي د ده ﷺ مور حامله سوه دغه د دې حمل بېله دردو او بېله تکلیفه ؤ، که څه هم تاسي ته معلومه ده چي حمل یا د ښځي د پاره حامله کېدل همېشه د تکالیفو او دردو سره وي خو د رسول الله ﷺ مور د دغو دردو څخه آرامه او فارغه وه.

د رسول الله ﷺ د ولادت د عجائبو څخه یوه هم دا ده: کله چي دیٔ ﷺ پیدا سو پر دواړو لاسو یې تکیه کړې وه او سر یې لوړ نیولی ؤ لکه آسمان ته چي ګوري بل دا چي دیٔ ﷺ مختون و زیږېدی یعني: سنت کړل سوی ؤ او مسرور و زیږېدی یعني: نُویې هم پرې سوی ؤ، زموږ د ماشومانو نُو خو د مور څخه وروسته پرې کړي او هغه پاته حصه بیا څو ورځي وروسته لوېږي خو رسول الله ﷺ د دغو شیانو څخه فارغه پیدا سو او کله چي پر عبدالمطلب د ده ﷺ د ولادت زیری وسو هغه ډېر په خوشاله سو،

كله چي بيا دغه حالات هم ورته بيان سوه چي مختون دی، مسرور دی او پر خپلو لاسو يې تكيه كړې وه نور هم خوشاله سو او ويل: والله دغه زوی لره مي يوه درجه او مقام سته ځنګه په دغه عجيبه طريقه سره پيدا كيږي؟ دغه زوی مي بې څه نه دی او د ډيري خوشاليه يې محمّد ﷺ په غېږ كي واخيستی كعبې شريفي ته يې دننه ور وستی او هلته يې د ده پر زېږېدلو د الله ﷻ شكر آداء كړی، كه څه هم تر دغه وخته لا نوم نه دی پر ايښوول سوی مګر چي بيا يې د محمّد نوم پركښېښاوه په دې كي هم يو سِر او راز ؤ هغه دا چي: يو وخت عبدالمطلب شام ته په سفر تللی ؤ په دې سفر كي يې درې نفره نور هم ملګري وه او هلته يې د يهودو د يوه حَبره سره وليدل (حَبر) لوی عالم ته ويل كيږي، حبر پوښتنه ځني وكړه چي تاسي دكوم ځای ياست؟ دوی ويل: موږ د مكې يو، حبر ورته و ويل: ستاسي په جزيرةُ العرب كي آخري نبي پيدا كيږي، قصه ډيره اوږده ده خلاصه دا چي دوی پوښتنه ځني وكړه چي د دغه نبي نوم به څه شي وي، حَبر و ويل: محمّد.

تر دغه د مخه په عربو كي د محمّد نوم هيڅ نه ؤ ايښوول سوی كه تاسي د عربو په ټول تاريخ كي وګوری تر رسول الله ﷺ د مخه د هيچا نوم محمّد نه دی تير سوی.

كله چي دغه څلور نفره چي يو يې عبدالمطلب او درې يې ملګري دي بيرته له شامه څخه راغله هر يوه دا قصد او إراده درلودل چي زوی يې پيدا سي نوم به يې محمّد ايږدي، ځرنګه چي د عبدالمطلب د عمر په حساب د اولاد اميد نه ؤ، نو ده دا نيت درلودی چي د ده په زامنو كي كه د هر يوه زوی پيدا سو نوم به يې محمّد ايږدم نو ځكه يې د رسول الله ﷺ نوم محمّد كښېښاوه او هغه درې نفره د عبدالمطلب ملګري دغه كسان وه:

اول: (سليمان بن مُجاشِع) چي د زوی نوم يې محمّد كښېښاوه چي دغه محمّد د عربو د مشهوره شاعر فرزدق نيكه دی.

دوهم: (أحَيحَب بن حلاج) چي هغه هم د خپل زوی نوم محمّد كښېښاوه.

دريم: (عِمران بن ربيعه) چي د زوی نوم يې محمّد كښېښاوه.

په ټولو عربو كي دغه څلور نفره د اول وار دپاره په محمّد سره مسمّٰی سوي دي،

دا د رسول الله ﷺ د نامه سراو سبب ؤ چې د ده نیکه عبدالمطلب ولې د ده ﷺ نوم محمّد کښېښاوه.

نور هغه حوادث یا علامې چې د رسول الله ﷺ د پیدایښت په وخت کې پېښې سوي دي د هغو څخه یوه دا ده: چې د رسول الله ﷺ د ولادت په وخت کې د کسرٰی قصر او ماڼۍ و رېږدېدل او د کسرٰی له قصره څخه څوارلس برجه ونړېدل.

همدارنګه د مجوسیانو اور مړ سو او دا درمعلومه ده چې د آتش پرستانو اور د همېش دپاره بلیږي څکه دوی یې عبادت کوي او خپل اور هیڅکله مړ کېدلو ته نه پرېږدي خو د رسول الله ﷺ د ولادت په وخت کې دغه د مجوسیانو اور مړ سو.

د کسرٰی په قصر کې یوه کوچنۍ دریاچه وه چې (بُحَیرِ ءسا وا) ورته ویل کېده د دغې دریاچې یا بُحیرې لاندې مځکه وچاودل او اوبه یې وچې سوې، د دغو واقعو څخه کسرٰی وبېرېدی چې دا څه قصه ده نو یې کاهنان او منجّمین را وغوښتل.

ورونو! ځیني کاهنان او کوډګران د جِن او پیرانانو سره تعلق او ارتباط لري او جِن هم ځیني اخبار د آسمان څخه اورېدل او بیا به یې دغه خبرونه کاهنانو ته د دې دپاره ویل چې خلک ګمراه کړي او په فتنو کې یې واچوي او دغه خبره چې جن له آسمانه اخبار اورېدل موږ ته الله جَلَّ جَلَالُهُ په قرآن کریم کې بیانوي او فرمایي:

﴿وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَـٰعِدَ لِلسَّمْعِ﴾ [الجن: ۹]

الله جَلَّ جَلَالُهُ د پیرانانو دغه خبره موږ ته بیانوي چې دوی به ویل: موږ به پخوا کې دغه آسمان ته د ناستي په ځایو کې د دې دپاره کښېنستلو چې یو خبر واورو.

خو د رسول الله ﷺ په بعثت سره پر پیرانانو دغه د غوږ نیولو او اورېدلو لار بنده سوه.

نو کله چې کسرٰی د کاهنانو څخه پوښتنه وکړه چې دا څه قصه ده؟ ځینو کاهنانو ورته وویل: چې دغه واقعې د نبي د ولادت په سبب پېښې سوې، کسرٰی پوښتنه وکړه چې دغه څوارلس برجه ولې ونړېدل؟ کاهنانو وویل: د دې مقصد دا دی چې د فارس د حکومت به څوارلس پاچهان نور هم تېرېږي بیا نو د فارس پاچهي زائلېږي، کسرٰی و ویل: څوارلس پاچهان به نور هم راځي بیا نو د فارس پاچهي ختمیږي دا ډېر اوږد

وخت دی، خو د ده تر مرګ وروسته د فارس پر حکم مقابله شروع سوه په څلورو کلو کې لس پاچهان رَد او بدل سوه چې دغه ټوله د فارس د حکم د زائلېدلو علامې وې.

د رسول الله ﷺ نسب او کورنۍ

د رسول الله ﷺ نسب یا شجره درې حصې لري چې اوله حصه یې تر عدنان پورې رسیږي او پر دغه حصه یې د سیرت او أنسابو ټول علماء اتفاق لري او هغه داسې ده: محمّد بن عبدالله، بن عبدالمطلب: چې اصلي نوم یې شیبه دی، بن هاشم: چې اصلي نوم یې عَمرو دی، بن عبدمناف: چې اصلي نوم یې مغیره دی، بن قُصَی: چې اصلي نوم یې زید دی، بن کلاب، بن مره، بن کعب، بن لؤي، بن غالب، بن فِهر: او دغه فهر هغه څوک دی چې قریش یې لقب ؤ او د قریشو د قبیلې نسبت هم ده ته کیږي او بیا نو دغه فِهر بن مالک، بن النضر، بن کنانه، بن خُزیمه، بن مُدرکه، بن الیاس، بن مُضر، بن نزار، بن مُعد، بن عدنان.

او د رسول الله ﷺ د نسب دوهمه حصه: کوم چې تر عدنان لوړ دي او بیا تر ابراهیم علیه السلام پورې رسیږي په هغه کې اختلاف سته څوک یې قبلوي او تائیدوي او څوک څه نه پکښې وایې چپ پاته دي خو په دې کې شک نسته چې عدنان د ابراهیم علیه السلام د اولادې څخه دی او د هغه نسب داسې دی: عدنان بن أد، بن هُمَیسع، بن سلامان، بن عُوص، بن بوز، بن قَموال، بن اُبیٔ، بن عوام، بن ناشِد، بن حزا، بن بلداس، بن یدلاف، بن طابخ، بن جاحم، بن ناحش، بن ماخي، بن عِیض، بن عبقر، بن عبید، بن الدعا، بن حمدان، بن سنبر، بن یثرِبي، بن یحزن، بن یلحن، بن ارعوي، بن عِیض، بن دیشان، بن عَیصر، بن افناد، بن ایهام، بن مقصر، بن ناحث، بن زارح، بن سمي، بن مزي، بن عوضه، بن عرام، بن قیدار، بن اسماعیل، بن ابراهیم علیه السلام.

او د رسول الله ﷺ د نسب دریمه حصه: چې د ابراهیم علیه السلام څخه لوړ بیا تر آدم علیه السلام پورې رسیږي او دا هغه حصه ده چې بیله شکه ځیني غیر صحي شیانْ پکښې داخل سوي دي او هغه داسې ده: ابراهیم علیه السلام بن تارح: چې نوم یې آزر دی، بن ناحور، بن ساروع، بن راعو، بن فالخ، بن عابر، بن شالخ، بن ارفخشد، بن سام بن

نوح علیه السلام بن لامک، بن متوشلخ، بن اَخنوخ. ویل کیږي چي دغه اخنوخ ادریس علیه السلام دی، بن یرد، بن مهلائیل، بن قینان، بن آنوشه، بن شیث، بن آدم علیه السلام.

د رسول الله ﷺ رضاعت او پروربنت

اوس به د رسول الله ﷺ د تي رودلو او پروربنت په باره کي څه معلومات درته بیان سي هغه داسي: کله چي به د قریشو نارینه اولاد پیدا سو هغه به یې په مکه مکرمه کي نه لویاوه او د دې کار دپاره څو سببه وه، یو سبب دا ؤ چي مکې مکرمې ته له هره ځایه خلک راتله او ځیني خلک به د ډیري مو دې دپاره په مکه مکرمه کي پاته کېدل لکه دغه اوس چي هم دغسي ده او د قریشو سره به یې راکړه ورکړه او راشه درشه درلودل نو کوم هلکان چي به په مکه مکرمه کي لویېدل د هغو ژبه به د دغه ګډون او اختلاط په سبب په سل کي سل خالصه او فصیحه عربي نه وه، د هغه بېګانه خلکو د اخلاقو او ژبي تر تاثیر لاندي کېدل، نو د دې جهته قریشو دا بنه بلل چي د دوی اولادونه ترمکې مکرمې دباندي لوی سي، دا د دې دپاره چي ژبه یې پر فصیحه عربي واوړي، کله چي به د دغو ماشومانو د ژبي د زده کولو عمر تېرسو بیا به یې بیرته مکې مکرمې ته راوستل ځکه بیا به د دغو نورو خلکو د ژبي تر تاثیر نه لاندي کېدل.

او بل سبب دا ؤ چي قریشو غوښتل چي د دوی اولادونه سخت سري د تکالیفو او مشکلاتو زغم او تحمل ولري د سختیو او تکالیفو سره عادت ولري ځکه د دوی په مخ کي جنګونه او سفرونه وه دوی نه غوښتل چي اولادونه یې په ښار کي نازک او پاسته لوی سي، ځکه کوم کسان چي په ښارو کي لوی سي هغه نرم، پاسته او نازک طبیعته وي د تکالیفو او مشکلاتو زغم او تحمل نه سي کولای نو سختی او تکالیف په صحراء کي وه، دا معلومه خبره ده چي د صحراء خلک سخت سري او متحمّل وي.

دریم سبب دا ؤ: چي مکه مکرمه ښار او دیني مرکز ؤ له هره ځایه قِسم قِسم خلک ورته راتله او دغو خلکو د خپلو ځانو سره رنګارنګ مرضونه را وړل، مګر صَحراء د مرضو څخه پاکه وي که د اطرافو او صحراء خلک د ښاري خلکو سره مقایسه کړل سي په هغو کي مرض لږ او نادره پیدا کیږي، په دغو څو سببو د قریشو دا خوښه وه چي اولادونه یې

تر مکې مکرمې دباندي لوی سي، نو ځکه خپل کوچني اولادونه یې د صحراء خاصتًا د بني سعد دایګانو ته ورکول چي هغه یې صحرا ته بوزي او هلته یې لوی کړي. بیا چي به دغه هلکان لوی سوه بیرته به یې مکې مکرمې خپل مور او پلار ته راوستل.

د صحراء خلکو بیا دغه کار د رزق د پیدا کولو دپاره کاوه، خو دایګانو پر دې کار تنخواه او معلومه مزدوري نه اخیستل دا یې عیب باله چي د شیدو قیمت واخلي د ماشوم د اخیستلو په وخت کي پرکوم مبلغ، تنخواه، یا د شیدو پر بدل هیڅ اتفاق نه کېدی، خو بیا څه موده ترمنځ او په آخر کي د کوچني د مور او پلار له طرفه دایې ته هدیې او سوغاتونه ورکول کېدل چي په هغو هدیو سره به دایګانو خپل ضرورتونه پوره کول.

دغه د صحراء دایګاني به څه موده ترمنځ مکې مکرمې ته راتلې او هغه نوي پیدا سوي ماشومان به یې ور سره بېول، په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ دنیا ته تشریف را وړی د بني سعد څخه دایګاني راغلې چي په مکه مکرمه کي نوي پیدا سوي ماشومان ور سره بوزي، د دوی په جمله کي یوه ښځه یا دایي وه چي نوم یې حلیمه ؤ او د مېړه نوم یې حارث ؤ.

د بني سعد قبیله ټول غریبان وه خاصتاً په دغه کال چي بارانونه هم نه وه او وچ کالي وه، په دوی کي بیا حلیمه ډېره غریبه وه، حلیمې خپل کوچنئ د تي زوی هم درلودی او په قریشو کي ګرځي چي یو بل کوچنئ هم پیدا کړي او د دغه خپل زوی سره تئ ورکړي، خو حلیمه په خپله وایي چي د ډیري لوږي او غریبۍ په سبب مي دومره شیدې نه درلو دې چي دغه خپل زوی په موړ کړم، نو دا بل کوچنئ به څنګه ور سره مړوم؟ مګر احتیاج او مسکنت دې کار ته مجبوره کړې وم، حلیمه چي د خپلي قبیلې څخه راتله پر یوې خرې سپره وه چي دغه خره یې هم ډیره ډنګره او ضعیفه وه پر لاري به د ضعف په سبب تر ټولي قافلې وروسته رهي وه، نورو ښځو به نارې پر وهلې چي حلیمې ژر سه و دي ځنډولو، خو حلیمې چي به هرڅه کوښښ وکړی چي خره یې چابکه سي هغه نه سوای تلای، خیر! په ډېر تکلیف یې ځان مکې مکرمې ته ورساوه، اوس نو دایګاني په مکه مکرمه کي کور په کور په ماشومانو پسي

ګرځي، خو هره دايي چې د رسول الله ﷺ مور آمنې ته ورسي او په دې پوه سي چې هلک يتيم دی په پټه خوله يې پرېږدي او دا ولاړه سي، دا ځکه چې دايګانو په اول کي د تنخوا يا مزدورۍ خبري نه کولې او ټول اميد به يې هغو هديو او سوغاتو ته وُ چې په وروسته کي ورکول کېده، نو دايګانو ته چې به دا معلومات وسوه چې هلک يتيم دی پلار نه لري د ځان سره به يې و ويل: د هلک مور به مونږ ته څه هديه او سوغاتونه راکړي، نو په پټه خوله به له کوره و وتلې او هلک به يې پرېښاوه، دايګانو داسي فکر کاوه چې نيکه دومره غمخور نه دی لکه پلار، او مور د مال او پيسو خاونده نه ده مونږ ته څه نه سي را کولای، نو خود ټولو دايي ګانو محمّد ﷺ پرېښاوه.

راسی چې قصه په خپله حليمې ته پرېږدو چې دا يې په تفصيل سره را ته بيان کړي.

حليمه السعديه وايي: زه د خپل وطن څخه د خپل مېړه او د تي رودلو د زوی سره د بني سعد د ښځو په ملګرتيا را و وتم چې مونږ ټولو نور د تي ماشومان غوښتل او دا داسي وچ کال وُ چې مونږ ته د خوړلو دپاره هيڅ شئ نه وُ را پاته، زه پر يوې خرې سپره وم او زمونږ سره يوه زړه اوښه د لوشلو دپاره راسره وه چې د دې شيدې به زمونږ او زمونږ د ماشوم زوی دپاره غذاء وه، خو هغې اوښي هم په والله د لوږي په سبب يو څاڅکی شيدې نه کولې او مونږ ټوله شپه د خپل ماشوم زوی د ژړا له لاسه خوب نه سوای کولای چې د لوږي به يې ژړل، نه زما په تي کي څه وه چې دئ په مړو سي او نه زمونږ اوښي شيدې کولې چې ده ته يې ورکړو، مونږ ټول د باران په اميد وُ چې بارانونه وسي اوکال آباد سي، خير: زه پر دغه خپله خره را و وتم چې د خپلو ټولو ملګرو دپاره تکليف او د سر درد وم ځکه زما خره ډنګره او د ضعف د لاسه پر لار نه سواء تلای، د ملګرو به مي دغه نارې وې چې حليمې ژر سه او ژر سه، څو مکې مکرمې ته را ورسېدلو او مونږ ټوله د قريشو په کورو کي په ماشومانو پسي ګرځېدلو، په مونږ ټولو کي داسي ښځه نه وه چې هغې ته دي د محمّد ﷺ د اخيستلو نه وي ويل سوي، خو چې دا به ورته و ويل سوه چې هلک يتيم دی هري ښځي به پرېښاوه ځکه مونږ د کوچني د پلار څخه د هديو او تحفو اميد درلودی، خو کله چې به دا راته و ويل سوه چې هلک يتيم دی مونږ به ويل چې مور اونيکه به يې څه را کړي، نو مونږ ټولو

د دغه یتیم والي په سبب نه اخیستی، په آخر کي په موږ ټولو کي یوه ښځه هم نه سوه پاته چي یو کوچنئ دي نه کړي پیدا بېله ما څخه، اوس چي موږ بیرته تر مکې مکرمې دباندي خپل د اړولو ځای ته راغلو او بني سعد ته مو د تللو إراده سوه ما خپل خاوند ته و ویل: په والله زما دا نه ده خوښه چي زما ټولو ملګرو ښځو دي ماشومان پیدا کړي وي او زه دي بېله کوچني ولاړه سم، زه هغه یتیم کوچني ته ورځم او هغه اخلم، مېړه مي وویل: ښه دی ورسه وایې خله ممکن دغه یتیم زموږ دپاره د برکت سبب وګرځي، نو وایي: ورغلم او محمّد ﷺ مي را واخیستی او د ده د اخیستلو بل هیڅ سبب نه ؤ بیله دې چي ما بل ماشوم نه کړی پیدا، کله چي مي دئ ﷺ را واخیستی او خپل ځای ته راغلم تي ته مي واچاوه، تي مي زما د غوښتني پر اندازه شیدې پر را ایله کړې، ده تر هغو رودلې چي مړېدی او د ده ورور چي زما زوی ؤ هغه هم تر مړېدو و رودلې او بیا دواړه بیده سوه، حال دا چي زموږ کوچنئ تر دغه د مخه د لوږې په سبب نه سوای بیدېدلای. بیا مي مېړه و هغي زړې اوښي ته ور ولاړ سو چي ویې لوشي، د اوښي څخه یې دومره شیدې ولوشلې چي ما او ده تر مړېدلو وچښلې.

دغه شپه ښه په خیر را باندي تېره سوه، حلیمه وایي: په سهار کي زما ملګرو ښځو راته و ویل: یا حلیمه! په والله مبارک او د برکته ډک ماشوم دي اخیستی دی. ما ویل: زما هم دغه امید دی.

حلیمه وایي: په سهار کي زه پر هغه خپلي خرې سپره سوم محمّد مي هم را سره واخیستی او د خپل کلي پر طرف رهي سوو، په والله خرَه مي زما تر ملګرو دومره د مخه سوه چي د هغو خره نه سوای پسي رسیدلای، ترڅو چي ملګرو به مي راته ویل: یا حلیمه! څه صبر وکه آیا دغه ستا خره هغه خره نه ده چي د ها خوا پر راغلې؟ ما ویل: په والله هغه هغه ده، دوی ویل: په والله یو څه ور ته پېښه ده، حلیمه وایي: بیا نو موږ بني سعد او خپلو کورو ته ورسېدلو او د الله تعالیٰ په مځکو کي د باران د نه کېدلو په سبب زموږ تر ځای وچ ځای نه ؤ، خو بیا هم زما پسونه چي به راغله ماړه او غلانځي به یې د شیدو ډکي وې موږ به خپلي میږي لوشلې او شیدې به مو چښلې خو بل چا د خپلو میږو څخه یو څاڅکی شیدې نه سوای لوشلای او نه یې د میږو

په ګُلانځو کي څه وه، تر داسي اندازې چي زموږ د کلي خلکو به خپلو شپنیانو ته په قهر او غضب سره ویل: تاسي پسونه وښو ته نه بیاياست، پسونه هلته بیاياست چیري چي د حليمې پسونه پيول کيږي، چوپانانو به ورته ويل: په والله زموږ او د حليمې پسونه يو ځاى ګرځي، خو بيا به هم د دوى پسونه وږي راغله او يو څاڅکى شيدې به يې نه کولې خو زموږ پسونه به ماړه او د ميږو غلانځي به د شيدو ډکي وې، زموږ دغه حال ؤ د الله ﷻ له طرفه خير او بركتونه را باندي اوريدل شو دوه کاله تېر سوه.

حليمه وايي: د محمّدﷺ جسم او بدن نسبت و نورو ماشومانو ته مخالفه وَدَه او پرورښت کاوه، د عمر يې دوه کاله لا نه وه پوره سوي داسي معلومېدى لکه د پنځو شپږو کالو هلک، صحت او عافيت يې کامل او سالم وه، په خبرو کي يې فصاحت ؤ، خبري يې سمي او پوره کولې، کله چي د دهﷺ دوه کاله پوره سوه مور ته مو ور وستى او عادت هم دا ؤ چي دايګانو به هلكان پسله دوو کلو خپل مور او پلار ته ور وستل، خو ځينو پلرو به د دوهم وار دپاره بيا دغه ماشوم و دايي ته ورکړى چي څه موده دي نوره هم په صحراء کي تېره کړي او ځينو خلکو به پر دغه دوو کلو بس کړل، اوس حليمې هم محمّدﷺ مکې مکرمې او خپلي مور ته ور وستى، خو کوښښ کوي چي بيرته يې د ځانه سره بوزي، د رسول اللهﷺ مور آمنه ورته وايي: بسته دلې دي وي او حليمه ورته وايي: دلته ګرمي ده مرضونه دي، دئ تر اوسه بنه نه دى لوى سوى څه موده به يې نور هم را سره بوزم. حليمه وايي: موږ دا کوښښ کاوه چي محمّدﷺ بيرته را سره بوزو، ځکه موږ په ده کي هغه ذکر سوي بركتونه ليدلي وه، څو په آخر کي مو د محمّدﷺ مور راضي کړه چي محمّدﷺ بيا را سره بوزو او دوهم وار مو بيا بني سعد ته راوستى.

دلته به ستاسي د معلوماتو د زيات والي دپاره د رسول اللهﷺ رضاعت، رضعي ورونه او رضعي خوندي در وښوول سي،

اول: هغه څوک چي رسول اللهﷺ ته يې پسله د ده د موره تئ ورکړى دى هغه (ثُوَيبه) ده چي د ابولهب آزاده سوې مينځه وه، هغې د خپل زوى سره چي مسروح نومېدى تئ ورکړى او دغه ثويبې تر رسول اللهﷺ د مخه حمزهؓ ته هم تئ ورکړى ؤ، په دې حساب حمزهؓ چي د رسول اللهﷺ اکا ؤ رضعي وروريې هم

سو او دغه ثویبې په وروسته کي ابوسلمه رضی الله عنه ته هم تئ ورکړی دی، نو ابوسلمه رضی الله عنه هم د رسول الله ﷺ رضعي ورور دی او د رسول الله ﷺ هغه رضعي وروڼه یا خوندي چي د حلیمې او حارث اولادونه وه داسي دي: عبدالله بن حارث، انیسه بنت حارث، حُذافه بنت حارث چي په شیما سره مشهوره ده او دغه حلیمه د ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب دایي هم وه، چي ابوسفیان بن حارث د رسول الله ﷺ د اکا زوی ؤ او رضعي ورور یې هم سو، همدارنګه حلیمه السعدیه وحمزه رضی الله عنه ته هم تئ ورکړی دی، چي حمزه رضی الله عنه د رسول الله ﷺ د دوو طرفو رضعي ورور سو، یو د ثُویبه له طرفه او بل د حلیمه السعدیه له طرفه. *(اوس به بیرته خپلي قصې ته راسو)*

حلیمه وایي: د محمّد ﷺ تر دوهم وار را وستلو څه موده وروسته د محمّد ﷺ د تي یا رضعي ورور وارخطا او په ځغستا خپلي مور او پلار ته راغلی او ویل یې: هغه زما قریشي ورور ببرېږي، دوی ورته ویل: څه ورته پېښه ده؟ هلک ویل: دوه نفره چي سپین کالي یې اغوستي وه راغله او محمّد ﷺ یې بې سده کړی، حلیمه او حارث د دې خبر په اورېدلو سره ډېر وبېرېدل او د محمّد ﷺ طرف ته په تلوار او وارخطایي سره ورغله، که ګوري د محمّد ﷺ د مخ رنګ بل قسم اوښتی دی، دوی ورته ویل: څه درته پېښه ده؟ محمّد ﷺ وویل: دوه نفره چي سپین کالي یې اغوستي وه راغله زه یې و وهلم او پر مځکه ولوېدم، بیا یې زما ځیګر را څیري کړی او زما زړه یې راوایستی.

دغه واقعه په هغه حدیث شریف کي بیان سوې ده چي امام مسلم یې د انس رضی الله عنه څخه روایتوي او وایي:

«أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَاهُ جِبْرِيلُ وَهُوَ يَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ فَأَخَذَهُ فَصَرَعَهُ فَشَقَّ عَنْ قَلْبِهِ فَاسْتَخْرَجَ الْقَلْبَ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ عَلَقَةً فَقَالَ هَذَا حَظُّ الشَّيْطَانِ مِنْكَ. ثُمَّ غَسَلَهُ فِي طَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ بِمَاءِ زَمْزَمَ ثُمَّ لأَمَهُ ثُمَّ أَعَادَهُ فِي مَكَانِهِ وَجَاءَ الْغِلْمَانُ يَسْعَوْنَ إِلَى أُمِّهِ - يَعْنِي ظِئْرَهُ - فَقَالُوا إِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ قُتِلَ. فَاسْتَقْبَلُوهُ وَهُوَ مُنْتَقِعُ اللَّوْنِ. قَالَ أَنَسٌ وَقَدْ كُنْتُ أَرَى أَثَرَ ذَلِكَ الْمِخْيَطِ فِي صَدْرِهِ. [رواه: مسلم]

یعني: رسول الله ﷺ د ماشومانو سره لوبې کولې چې جبریل علیه السلام ورته راغلی، دئ ﷺ یې واخیستی او بې سده یې کړی او د ده ﷺ سینه یې ور څیري کړه او زړه یې را وایستی او د هغه څخه یې یوه ټوټه ایسته کړل او ویل: دا ستا څخه د شیطان برخه ده، بیا یې دغه زما زړه د سرو زرو په طشت کې د زَمزَم په اوبو پریولی او بیا یې بیرته د ده ﷺ زړه په هغه خپل ځای کې کښېښاوه اوسینه یې ور وګنډل او ماشومان د ده ﷺ مور یعني: دایي ته په ځغستا ورغله چې محمّد ﷺ و وژل سو، دوی ژر هلته ورغله او وې لیده چې د ده ﷺ د رنګ بنه اوښتې ده.

انس رضی الله عنه وایي: ما د دغه ګنډلو اثر د رسول الله ﷺ په سینه کې لیدی.

دلته د دغې واقعې په لیدلو حلیمه ډېره وېرېدل او خپل مېړه حارث ته یې و ویل: ښایي دغه نفر د پېرانانو څخه وي موږ باید دغه هلک د مخه تر دې چې څه ورته پېښه سي خپلې مورته ور ولو، نو یې محمّد ﷺ مکې مکرمې او خپلې مور ته ور وستی ویل دا دی ستا زوی مو جوړ روغ، صحي او سالم درته را وستی.

د ده ﷺ مور په تعجب کې سوه ویل: سبب څه دی چې را مو وستی؟ تاسي خو په هغه بل وار ډېر کوښښ کاوه چې در سره بویې زی او اوس مو په خپله را وستی؟

حلیمې و ویل: نه ویل کیږي د دنیا ښې او بدې دي سبا به یو تکلیف ورته پېښ سوی وي او ته به موږ ملامتوې خو اوس مو دا دی صحي سالم درته را وستی.

آمنې ویل: یا یو سبب سته او حال به را ته وایاست.

حلیمه آخر مجبوره سوه او د هغه نفر قصه یې ورته وکړه.

آمنې و ویل: تاسي پر ده د جن یا پیري څخه و ېرېدلاست؟

دوی ویل: هو، آمنې ویل: یا! هیڅکله ده ته جن نه سي ور رسېدلای ځکه ما د ده د ولادت په وخت کې خوب ولیدی چې یو څوک راته وایي و وایه:

(أُعِيذُكَ بِاللهِ الوَاحد، مِن شرِّ كلِ حاسدِ)

قسم دی چې ده ته جن او شیطان نه سي ور رسېدلای.

خیر حلیمه بیرته بني سعد ته ولاړل او محمّد ﷺ د خپلې مور سره پاته سو.

د رسول الله ﷺ د مور وفات

کله چي د محمّد ﷺ عمر شپږو کلو ته و رسېدی د رسول الله ﷺ مور د خپل وفات سوي مېړه سره د وفاء په سبب دا خوښه وبلل چي د هغه د قبر زيارت ته چي په يثرِب کي ؤ ورسي، نو د مکې مکرمې څخه رهي سوه او پنځه سوه کيلو متره لاريې مزل وکړی څو يثرِب ته ورسېدل، د دې سره په دې سفر کي د دې کوچنئ زوی محمّد ﷺ او د دې خادمه ام ايمن او د دې خسر عبدالمطلب ملګري وه، يوه مياشت يې په مدينه منوره کي تېره کړه د ها خوا څخه چي بيرته مکې مکرمې ته راتلل د لاري په شروع کي د رسول الله ﷺ مور ناروغه سوه او په ابواء کي وفات سوه، ابواء د مکې مکرمې او مديني منورې تر منځ په لار کي د يوه ځای نوم دی او په دغه وخت کي د رسول الله ﷺ عمر شپږ کاله ؤ او د عبدالمطلب سره بيله موره مکې مکرمې ته راغلی.

اوس نو محمّد ﷺ د مور او پلار د دواړو له طرفه يتيم سو، د ده ﷺ تربيه او روزنه د ده نيکه عبدالمطلب پر غاړه واخيستل، دلته نو د رسول الله ﷺ په ژوند کي نوې مرحله شروع سوه.

په تيرو سوو بحثو کي مو دا و ويل: چي عربو د مخه تر اسلام د جاهليت په وختو کي څومره ناوړه کارونه کول تر داسي اندازې چي ژوندي انسانان يې ښخول او بيا مو د رسول الله ﷺ معزز او مشرف نسب درته بيان کړی چي د شريف او محترم نسب خاوند ؤ ځکه چي د الله جل جلاله اراده همداسي وه چي د ده ﷺ نسب بايد لوړ او شريف وي دا د دې دپاره چي څوک د نسب پيغور ور نه کړي او خلک په ده ﷺ باور او اعتماد ولري او دئ ﷺ بايد قوي قوم د دې دپاره ولري چي دغه قوم يې د دښمنانو او تجاوزګرانو له ظلمه او تېري څخه وساتي او همېشه پيغمبران همداسي وي چي په قوي او معززه قوم کي پيدا کيږي او په هغه خپل قوم کي د رسالت وظيفه ورکول کيږي، چي د دې څخه مقصد همدا دی چي په خپل قوم وساتل سي لکه څرنګه چي الله عزوجل فرمايي: ﴿وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ﴾ هود: ۹۱)

چې دا د شعیب علیه السلام قوم ؤ او شعیب علیه السلام ته وایي: که چیرې ستا قوم نه وای موږ به ته رجم کړی وای. یعني: د ډبرو په ویشتلو به مو وژلی وای.

نو که یو پیغمبر د یوه عادي نسب څخه وي یا قوم و نه لري د هغه نبي آزارول د خلکو دپاره ډېر آسانه وي او تاسي به په را تلونکي بحث او بیان کې و وینئ چې دغه د نسب شرافت د دې سبب وګرځېدی چې له یوه طرفه خلکو د رسول الله ﷺ احترام کاوه او اعتماد یې پر درلودی او له بله طرفه یې خلک د ده ﷺ له آزاره منعه کول.

او بیا مو د رسول الله ﷺ د ولادت بیان درته وکړی چې کومې معجزې او کرامتونه د ده ﷺ د ولادت سره یو ځای وه، دا هم د دې دپاره چې خلکو ته د ده ﷺ د راتګ زیري ور معلوم سي که څه هم د ده ﷺ د راتګ علامې په پخوانیو آسماني کتابو کې ډیرې موجودي وې خو پر هغو سربېره کوم حوادث چې د ده ﷺ د ولادت سره یو ځای پېښ سول په هغو ټولو کې د خاتم النبیین ﷺ د راتګ اشارې موجودي وې.

او بیا مو د ده ﷺ د یتیم کېدلو حال بیان کړی، د مخه تر دې چې دنیا ته تشریف راوړي د پلار له طرفه یتیم سو او کله چې یې عمر شپږو کلو ته ورسېدی د مور له طرفه هم یتیم سو، دا ټوله د الله جل جلاله إراده وه، علماء کرام د ده ﷺ د یتیم کېدلو دپاره ډېر سببونه بیانوي چې یو د هغو څخه دا دی چې په ده ﷺ کې رحمت، شفقت او مهرباني پیدا سي، ځکه که څوک په خپله د یتیم والي په حالت کې ژوند وکړي هغه داسي نه وي لکه اورېدلي چې یې وي، په عربي کې مثال دی چې وایي (لَيسَ الخَبَرُ كَالمُعَايِنَة) اورېدل داسي نه دي لکه لیدل یا په فارسي کې وایي (شنیده کی بود مانند دیده) دا چې یو سړئ فقط د یتیم پر سر لاس تېر کړي یا د یتیم سره مرسته وکړي، هغه داسي نه دی لکه خپل ژوند چې په یتیم والي پر تېر سوی وي، د دې دوو په منځ کې ډېر زیات فرق او توپیر سته، نو الله جل جلاله په دغه یتیم والي سره دئ ﷺ رحیم او مهربانه تربیه کړی، لکه څرنګه چې په حدیث شریف کې رسول الله ﷺ فرمايي « أَدَّبَنِى رَبِّى فَأَحسَنَ تَأدِيبِى» یعني: زما رب ادب او تربیه راکړل او په ښه ادب سره یې مؤدبه کړم، نو د رسول الله ﷺ تربیه الٰهی تربیه وه او الله جل جلاله ښه ادب او ښه اخلاق ورکړل او د ده ﷺ د ژوند دغه حالات تصادفي او د ژوند پیښي نه دي،

بلکه د دې شیانو د ښېښدلو ترشا لوی لوی مقصدونه پراته وه، علماء کرام د ده ﷺ د یتیم والي نور سببونه هم وایي، خو د دې دپاره چې بحث مو اوږد نه سي د هغو تر بیانولو تېرېږم او دا بیان مو هم درته وکړی چې رسول الله ﷺ په صحراء کي تربیه سو او د صحراء د تربیې فایدې مو هم بیان کړې چې اول صحت او عافیت دی او بل د مشکلاتو تحمل دی، رسول الله ﷺ په ناز او نعمتو کي نه دی لوی سوی دا د دې دپاره چې د سختیو او مشکلاتو د زغملو قدرت ولري، که تاسي د رسول الله ﷺ را تلونکي ژوند اوحالاتو ته وګوری و به وینی چې د ده ﷺ ټول عمر په جهاد، عبادت، تکالیفو او آزارو تېرسوی دی او بل د صحراء د ژوند څخه د ژبي فصاحت او بلاغت حاصلیږي، د ښاري خلکو ژبه ګډه وډه وي او رسول الله ﷺ تر ټولو خلکو فصیح ؤ چي دا هم د بني سعد د ژوند په سبب وه، څکه رسول الله ﷺ په خپله د دغه فصاحت په باره کي فرمايي، کله چي ابوبکر صدیق رضی الله عنه رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! تر تا فصیح مي نه دی لیدلی، رسول الله ﷺ و فرمایل: څنګه به داسي نه وي یا ابا بکر! زه د قریشو څخه یم او په بني سعد کي تربیه سوی یم.

اول قریش په خپله فصیح وه او بل بني سعد هم په فصاحت کي شهرت درلودی.

د رسول الله ﷺ اقتصادي حالت

رسول الله ﷺ غریب او مسکین لوی سو مال یې نه درلودی، هو محمّد ﷺ په نسب مشرف او معزز دی خو د مال خاوند نه ؤ او د دې سبب چي د ده کورنۍ مال نه درلودی دا ؤ: چي د عبدالمطلب کورنۍ د حاجیانو د خورکې او اوبو مسئوله وه، یعني: د حاجیانو د خوړلو او څښلو برابرول چي رِفاده او سِقایه ورته ویل کېده د دوی پرغاړه وه نو څکه زیات مال نه ور سره پاته کېدی، د سخا او ډوډۍ ورکولو په سببْ د دوی سره هیڅ مال نه ؤ او سخیان همیشه غریبان وي چي یو مثال یې حاتمِ الطایي دی هغه چي په عربو کي ډېر مشهوره سخي تېر سوی دی خو دئ د سخا په واسطه ډېر غریب ؤ څکه په لاس کي یې شئ نه پاته کېدی، د عبدالمطلب او د ده د کورنۍ هم دغه حال ؤ چي د سخا او ورکړې په سبب یې څه نه درلودل.

دا چې محمّد ﷺ غریب او مسکین لوی سو په دې کې هم الهي مقصدونه وه چې د هغو مقصدو څخه یو دا ؤ چې د مسکین او محتاجه په حال خبر وي، د رسول الله ﷺ ژوند د غنیانو او مال دارانو پر قسم نه ؤ چې د غریبانو او مسکینانو له حاله بې خبره وي، هو غني به له خپله ماله څخه یوه غریب ته څه ور کړي خو بیا هم د ده ژوند هوسا او آسوده وي د غریبانو هغه حقیقي درد او احتیاج نه ور معلومیږي نو ځکه الله جل جلاله محمّد ﷺ د کوچني والي څخه په یتیم والي او مسکنت کې تربیه کړی، دا ټول الهي حکمتونه دي چې الله جل جلاله خپل رسول د رسالت د رسولو دپاره آماده کوي.

کله چې د رسول الله ﷺ مور وفات سوه د ده ﷺ تربیه د ده نیکه عبدالمطلب پر غاړه واخیستل او دا چې د ده ﷺ تربیه د عبدالمطلب پر لاس سوه په دې کي هم لوی حکمت ؤ، هغه دا چې عبدالمطلب د قریشو سردار او د مکې مکرمې رئیس دی، همېشه به د قریشو او نورو قبائلو مشران او سرداران د ده په مجلس کي ناست او حاضر وه، په دې مجلس کي به د لویو لویو کارو تصمیمونه نیول کېدل او د خلکو په منځ کي به فیصلې کېدې، په دغه وخت کي د محمّد ﷺ عمر شپږ کاله ؤ نو د ده ﷺ د تعلیمي ژوند شروع په دې سره وسوه چې و وینې د خلکو سره څه قسم ګذاره او معامله، راشه درشه کیږي، او د لویو لویو کارو فیصلې څه قسم کیږي، طبیعتاً د دغه عمر هلکان په دغسې مجلسو کي نه کښیني او د لوبو دپاره ولاړیږي خو رسول الله ﷺ به همېشه په دغه مجلس کي ناست ؤ او نه به ولاړېدی، دا د الله جل جلاله إراده وه چې محمّد ﷺ پوه سي چې د خلکو سره باید څنګه ژوند وسي، یوازي دا نه چې د غریبانو او صحرایي عربو سره یې د ژوند کولو طریقه زده وي بلکه د سردارانو او د قومو د مشرانو سره هم باید په ژوند پوه وي، نو دئ ﷺ به همېشه د عبدالمطلب په مجلس کي حاضر ؤ.

د تاریخ په کتابو کي ذکر سوي دي چې د عبدالمطلب د ناستي دپاره کعبې شریفي ته نژدې او د کعبې شریفي په سایه کي ځای سمېدی، هلته به د عبدالمطلب زامنو د ده دپاره فرش آوار کړی نو د عبدالمطلب زامن او نور قریش به هلته په انتظار ولاړ وه هیڅوک به نه کښېنستی تر څو چې عبدالمطلب به راغلی هغه به کښېنستی بیا به دا نور کښېنستل، ځکه عبدالمطلب د مکې مکرمې عمومي مشر او رئیس ؤ، مګر رسول الله ﷺ

چي په عمر هم لږ او کوچنۍ ؤ تر عبدالمطلب د مخه به راغلی او هلته به پر هغه فرش کښېنستی، اکاګانو به يې کوښښ کاوه چي دیٔ ﷺ د دغه کاره څخه منعه کړي او د دغه فرش څخه يې ولاړ کړي مګر عبدالمطلب چي به راغلی ويل به يې: پرې يې ږدی په ده کار مه لری په والله دغه زوی لره مي يوه درجه او مقام سته.

نو رسول الله ﷺ به همېشه د عبدالمطلب په مجلس کي ناست او حاضر ؤ او تاسي پوهېږی چي دغه مجلس ته به همېشه مشران، مخور او د نورو ځايو څخه ډلي راتلې او رسول الله ﷺ دوه کاله په دغه مجلس کي کښېنستی او دا يې هم زده کړل چي د قومو د مشرانو سره څه قسم معامله او خبري کيږي.

کله چي د رسول الله ﷺ عمر اته کاله سو عبدالمطلب هم وفات سو چي دا د محمّد ﷺ دپاره بل واريتيم والی ؤ، د مخه خو دیٔ ﷺ د پلار له طرفه يتيم ؤ، مګر هغه وخت په نامه يتيم ؤ ځکه ده ﷺ خپل پلار نه ؤ ليدلی مګر د عبدالمطلب په وفات سره د ده ﷺ يتيم والی حقيقي، ډېر سخت او مشکل ؤ ځکه دا د خپل مهربانه نيکه نېستي والی ؤ، هغه نيکه چي د کعبې شريفي د دېواله سره به ناست ؤ او د ده ﷺ سره به يې شفقت او مهرباني کول، ناز به يې ورکاوه او ده ﷺ د نيکه په وجود کي د پلار نه درلودل نه حسول، هغه نيکه يې وفات سو چي د ده ﷺ دپاره پلار ؤ او دغه اوسنۍ يتيم والی ده ﷺ په سترګو وليدی، چي دغه يتيم کېدل تر هغه اول يتيم والي ډېرسخت وه، عبدالمطلب د مرګ په وخت کي وصيت وکړی چي د محمّد ﷺ تربيه او روزنه دي ابوطالب کوي او دا يې هم ورته وويل: چي د ده د روزني او تربيې دپاره به ډېره خاصه توجه کوې.

د ابوطالب سره د رسول الله ﷺ تربيه

د عبدالمطلب تر وفات وروسته د محمّد ﷺ تربيه د ده اکا ابوطالب پر غاړه واخيستل ځکه ابوطالب د محمّد ﷺ د پلار عبدالله سکه ورور ؤ، هو د ابوطالب او عبدالله پلار خو عبدالمطلب ؤ بلکه مور يې هم يوه وه، اوس نو ابوطالب د رسول الله ﷺ درېيم تربيه کوونکی سو، اول مور، دوهم نيکه، درېيم اکا او د عبدالمطلب

تر وفات وروسته د مکې مکرمې مشرتوب هم د ابوطالب پر غاړه سو، مګر ابوطالب تر عبدالمطلب ډېر غریب ؤ، د ابوطالب اولادو به د خپل پلار سره د خرڅ او مصرف په پیدا کولو کي مرسته او کومک کاوه.

کله چي محمّد ﷺ ولیدل چي ابوطالب غریب دی حتّی د خپلو اولادو نفقه نه سي پیدا کولای نو محمّد ﷺ هم په کار کولو شروع وکړه چي هغه کار د پسو چوپاني وه او دا معلومه خبره ده چي چوپاني ترښار د باندي وي، نو رسول الله ﷺ به د شپې او ورځي تر مکې مکرمې دباندي پاته کېدی چي په دغه چوپاني کي له یوه طرفه هغه د صحراء ژوند شروع سو چي د هغه ژوند ځیني فایدې مو د مخه درته بیان کړي دي او له بله طرفه په خپله چوپاني هم ډېري فایدې لري چي علماء کرام یې داسي بیانوي:

اول: پر حیواناتو رحم او مهرباني چي دغه خوی په رسول الله ﷺ کي موجود ؤ، رسول الله ﷺ یوازي دانه چي پر انسانانو مهربانه ؤ بلکه حیواناتو هم د ده ﷺ د رحمت او مهربانیه څخه حصه حاصله کړې ده چي دغه رحم په شرعي احکامو کي ډېر واضح او ښکاره دی، مثلاً د حیوان د حلالولو دپاره به چاړه تېره وي، یو حیوان به د بل حیوان مخ ته نه حلالیږي، پر حیوان به ظلم نه کوې، حیوان به نه وږی کوې او نه به یې تږی کوې، پر حیوان به د ده تر طاقت زیات بار نه باروې او داسي نور.

دوهم: په چوپاني کي حلم او صبر حاصلیږي، پسونه شا و خوا پاشل کیږي د هغو د را ټولولو او یو ځای کولو طریقه زده کیږي، پسونه باید له دښمنه وساتل سي، چي دا ټوله د امت د یو ځای کولو او ساتلو دپاره تجربې وې او رسول الله ﷺ دا هم زده کړه چي خپل مصرف په خپل لاس پیدا کړي، تر اوسه خو یې اعتماد د مور یا نیکه پر نفقه ؤ خو اوس یې په خپله په کار کولو او په خپل لاس د مصرف په پیدا کولو شروع وکړه، نو ده ﷺ د اته کلنۍ څخه په چوپاني شروع وکړه او تر هغو یې دا کار کاوه چي عمر یې تقریباً یو ویشت کلو ته ورسېدی او دغه چوپانۍ د ده ﷺ د عمر ډېره موده په بر کي ونیول، رسول الله ﷺ فرمایي: « مَامِنْ نَبِیٍّ إلاَّ وَرَعَی الغَنَمَ » یعني: داسي نبي نسته چي د پسو چوپاني دي یې نه وي کړې، نو دغه وظیفه ټولو انبیاء علیهم السلام پر ځای کړې ده، علماء کرام د چوپانۍ په ګټو او فایدوکي یوه دا هم

بیانوي او وایي: کوم څوک چي په دښت کي د پسو په پېولو مشغول وي نو دئ تنها وي او تنهایي سړئ و چرت او فکر کولو ته پرېږدي، په آسمانو، ستورو، لمر او سپوږمۍ کي فکر کوي، دغه برابر نظام او الهي قدرتو ته ګوري چي دغه افکار د انسان د روح د صفایي او پاک والي سبب ګرځي، مګر کوم کسان چي په ښارو کي اوسیږي هغه په تګ او را تګ مشغوله وي، دا ولاړی هغه راغلی، نوي نوي خبري او حوادث اوري فکر يې ګډوډ وي، انسان د الله عزوجل په قدرتو کي فکر کولو ته نه فارغه کیږي، نو دا هم د دښت او صحراء فایده وه چي رسول الله ﷺ يې فکر کولو ته فارغه کړی.

په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ په چوپاني مشغول ؤ ابوطالب د تجارت په کار مشغول ؤ، کله چي د رسول الله ﷺ عمر دوولسو کلو ته ورسېدی په دغه وخت کي ابوطالب قصد درلودی چي شام ته په تجارت ولاړ سي، قافله تیاره سوه، کله چي ابوطالب د تللو إراده وکړه رسول الله ﷺ ورته ټینګ سو چي ما هم در سره بوزه، ابوطالب نه غوښتل چي محمّد ﷺ يې په دغه سفر کي ملګری وي مګر رسول الله ﷺ ترکالو ټینګ ونیوی او ویل: خامخا به مي در سره بیا يې، ځرنګه چي محمّد ﷺ پر ابوطالب ډیر ګران ؤ آخر راضي سو او دئ ﷺ يې د ځان ملګری کړی، دا نو تر مکې مکرمې دباندي او شام ته د رسول الله ﷺ اول سفر ؤ چي په دغه وخت کي د رسول الله ﷺ عمر دوولس کاله ؤ، خیر قافلې حرکت وکړی کله چي قافله د شام حدودو ته ورسېدل نو يې نژدې و یوه (دیر) یا صَومعې ته واړول (دیر) یا صَومعه د نصاراوو د عبادت ځاي ته ویل کیږي او د دوی راهب هلته په کلو کلو ناست وي نه راوزي، خواړه او اوبه يې هلته ورته پراته وي او راهب په عبادت مشغوله وي، د قریشو تجارتي قافلې به همېشه پر دغه لار د دغي صومعې سره تېرېدلې خو نه به قریش دغي صومعې ته ورتلل او نه به هغه راهبان ورته را وتل مګر نن ورځ چي قافلې دغي صومعې ته نژدې واړول د صومعې د راهبانو مشر چي بُحَیرا ورته ویل کېده د مخه لا تر صومعې دباندي ولاړ ؤ او د لیري څخه يې قافلې ته کتل په دغه قافله کي يې ډیر عجب او نادره کارونه ولیدل، وې لیده چي د قافلې پر سر اوریځ ور سره رهي ده، بُحیرا په تعجب کي سو او پوه سو چي په دې قافله کي یو سِر او راز سته، کله چي قافلې

و صومعې ته نژدې وا ړول، بحیرا خپلو ملګرو ته و ویل چې نن خواړه ډیر پاخه کړی او یو نفر یې قافلې ته هم ولېږی چې ورسه او ورته و وایه: تاسي نن زموږ میلمانه یاست او په قافله کې به څوک نه پرېږدی ټول راسی، د قافلې خلکو هم دا دعوت قبول کړی او ټول ورغله، یوازې محمّد ﷺ یې د قافلې سره پرېښاوه چې د قافلې د سامانو ساتنه وکړي، اوس نو د قافلې ټول نفر ناست دي خواړه راغله او په خوړلو یې شروع وکړه، بحیرا ورته ګوري او د قافلې یو یو نفر تر نظر باسي، په دې خلکو کې یې کوم داسي شئ و نه لیدی چې هغه دي عجب او د دې وړ وي چې اوریځ دي پر سر ور سره ولاړه سي *(د نصاراوو علماوو ته دا معلومه وه چې د آخري نبي د راتګ وخت او زمانه را نژدې دي نو ځکه دوی په علاموا و اشارو پسي ګرځېدل)* مګر بحیرا په دې خلکو کې د توجه وړ شئ و نه لیدی نو یې پوښتنه ځني وکړه چې تاسي ټول راغلاست؟ څوک مو نه دی پاته سوی؟ دوی ویل: هو، ټول راغلو فقط یو کوچنئ مو د قافلې سره پرې ایښی دی چې زموږ د سامانو ساتنه کوي.

د قافلې د خلکو څخه یوه نفر و ویل: والله موږ بد خلک یو موږ راغلو خواړه خورو او یتیم مو پرېښاوه، نو یې یو نفر ولېږی چې ورسه محمّد ﷺ هم راوله، نفر ولاړی او محمّد ﷺ یې د ځانه سره راوستی، بحیرا چې په اول وار ولیدی پوه سو چې په دغه هلک کې غیرِ طبیعي شئ سته، نو ور ته ګوري او فکر پکښې وهي، محمّد ﷺ کښېنستی او خواړه خوري، بُحیرا یې مخ ته ناست دی او ورته ګوري، بیا نو بحیرا د محمّد ﷺ څخه په پوښتنو شروع وکړه او ویل: ستا دي په لات او عُزٰی سره قَسم وي.

لات او عُزٰی د مشرکانو دوه بتان وه او دا قَسم هم د مشرکانو قَسم ؤ، که څه هم بحیرا لات او عُزٰی ته عقیده نه درلودل خو ده لیدل چې دغه قوم یو و بل ته په لات او عُزٰی سره قَسم ور کوي نو بحیرا هم د دوی پر ډول په لات او عُزٰی سره محمّد ﷺ ته قَسم ورکړی او ورته وایي: ستا دي په لات او عُزٰی سره قَسم وي، رسول الله ﷺ ورته و ویل: په لات او عزٰی قسم مه را کوه قسم په الله چې ما هیڅکله د هغو عبادت نه دی کړی او د هیڅ شي څخه مي دومره بد نه راځي لکه د لات او عزٰی څخه.

د تاریخ او سیرت په ټولو کتابو کي دا ثابته ده چې رسول الله ﷺ د ژوند د شروع

څخه هیڅکله د بت عبادت نه ؤ کړی که څه هم د ده ﷺ قوم او کورنۍ ټول بت پرستان وه خو ده ﷺ هیڅکله نه بت ته سجده کړې ده او نه یې بت مشرف بللی دی چې دا د الله جل جلاله له طرفه ساتنه وه، هو! ممکن یو څوک د خپلې کورنۍ په لار نبوونه یا د سالمې تربیې په سبب د ځینو بدو کارو څخه بېزاره وي مګر د رسول الله ﷺ د بتانو څخه نفرت اولیري والی د خپلې کورنۍ د تربیې په سبب نه ؤ ځکه د ده ﷺ پر شا وخوا ټول خلک بت پرستان وه نو معلومه خبره ده چې دا د الله جل جلاله له طرفه الهي ساتنه او الهي تربیه وه.

راهب ورته و ویل: بنه ستا دي په الله سره قسم وي چې حق او حقیقت به راته وایې، رسول الله ﷺ و ویل: هو، په الله سره قسم راکړه، راهب بُحیرا په پوښتنو شروع وکړه څه فکر وهې؟ په خوب کې څه شی وینې؟ څنګه حالات درته پیښیږي؟ داسې ډېرې پوښتنې یې ځني وکړې او رسول الله ﷺ جوابونه ورته وایي.

بحیرا خو عالم ؤ او په آسماني کتابو کې د آخري نبي علامې ذکر سوي وې او اوس بحیرا هغه ټولې علامې په محمّد ﷺ کې ولیدلې نو یې ورته و ویل: ته دي شا یا مَلا را ته لڅه کړه، پرېږده چې ملا دي و وینم، رسول الله ﷺ هم خپله ملا لڅه کړه، بحیرا ولیدل چې پر ملا یې د نبوت مُهر هم سته، هغه مُهر چې په ډېرو صحي احادیثو سره یې موجودیت ثابت دی، علماء کرام د نبوت د مُهر داسې تعریف او بیان کوي: چې (خَاتَمُ النُّبُوَّة) د رسول الله ﷺ د دوو مبارکو اوږو په منځ کې د کوترې د هګۍ پر اندازه یو تور داغ دی او په هغه داغ کې داسې وربښتان دي لکه د چرګ د سر کاکُل او د دغه تور داغ پر شا و خوا نور ډېر تور خالونه هم سته چې دغه علامه د نبوت مُهر دی او بحیرا دغه علامه ولیدل او وېې پېژندل نو یې ابوطالب ته مخ ور واړاوه او ویل: دا هلک دې څه دی؟ ابوطالب ویل: دا مې زوی دی، بحیرا و ویل: د ده پلار باید نه وي ژوندئ ځکه بحیرا ته دا معلومه وه چې د آخرالأنبیاء علیه السلام د علامو څخه یوه هم دا ده چې یتیم به وي او اوس یې ولیدل چې ټولې علامې په دغه هلک کې موجودې دي او دغه یوه علامه مخالفه ده دا نه سره لګیږي نو ځکه یې ابوطالب ته و ویل: دئ باید پلار و نه لري، ابوطالب و ویل: هو، دئ زما وراره دی، بحیرا د ځان سره و ویل:

اوس صحي سوه، نو يې ابوطالب ته و ويل: وراره دي بيرته مکې مکرمې ته بوزه که دئ شام ته در سره ولاړ سي هلته يې يهود پيژني او که يې وپيژندی ضرور رسوي.

ابوطالب هم پرخپل وراره و بېرېدی، نو ابوطالب په خپله نه ور سره را وګرځېدی بلکه يو بل نفر يې ور سره ملګری کړی او محمّد ﷺ يې بيرته مکې مکرمې ته را وستی او دغه اولنۍ سفر يې نه سو پوره.

دغه د بحيرا قصه هم د رسول الله ﷺ د نبوت د علامو څخه يوه لويه او روښانه علامه ده.

د رسول الله ﷺ د نبوت يوه بله علامه دا ده: چي ځيني وختونه به مکې مکرمې ته ځيني خلک راتلل چي دغه خلکو ته أهلُ الفَراسة ويل کېده او دغو خلکو يو علم حاصل کړی وُ چي هغه علم ته هم عِلمُ الفَراسة ويل کېږي، د دغه علم عالمانو چي به يو چا ته وکتل د هغه علم په واسطه به يې د هغه نفر د مستقبل يا را تلونکي ژوند ځيني حالات ورته بيانول او دغه حالات به تر ډيري اندازې صحي او رشتيا را وتل، ځکه دا علم دی چي د هغه تعليم کيږي او غيب ويل نه دي، حتّى امام شافعي رحمه الله هم پنځه کاله د دغه علم تعليم کړی دی او دغه علم ته زموږ او ستاسي په اصطلاح کي د (قيافه شناسی يا قيافې پېژندلو علم) ويل کيږي، نو دغه اهلُ الفراسة دغه علم درلودی او دوی چي به هر ځای ته ولاړل خلکو به خپل هلکان ورته راوستل چي د هغو د ژوند راتلونکي حالات ورته و وايي، لکه زموږ په وطن کي فال بينان چي د خلکو فال به يې کتی، که څه هم هغه فال کتونکي بې علمه او ناپوه خلک وه فقط د پيسو د ګټلو دپاره به يې خلک په بې ځايه او بې معنٰی خبرو خطايستل.

نو يو وخت د دغه اهلُ الفَراسه څخه يو نفر مکې مکرمې ته راغلی او خلکو خپل هلکان ورته را وستل چي د ژوند را تلونکي حالات يې ورته و وايي، په دې جمله کي ابوطالب هم خپل وراره محمّد ﷺ ورته را وستی او دغه واقعه هم هغه د شام تر سفر وروسته وه، محمّد ﷺ يې ورته را وستی او د هلکانو په قطار کي يې د ده مخ ته کښېناوه، دغه د علمُ الفراسه عالِم تر اوسه د هلکانو په ليدلو او کتلو شروع نه ده کړې، خو محمّد ﷺ ته په ډير ځير او دقت سره ګوري او دغه کتل يې هم غير عادي او غير طبيعي وه، مخ ته يې ګوري، لوړ ورته ګوري، کښته ورته ګوري دغه کتل يې ډير

شدید او حیرانوونکي وه، حتّی ابوطالب د دغه کتلو څخه وبېربدی، بیا نو سړي له یوه طرفه د هلکانو په کتلو شروع وکړه په خپل کار مشغول سو، په دغه وخت کي ابوطالب محمّد ﷺ تر لاس ونیوی له دغه منځه څخه یې وایستی او ګوښه یې کړی، سړئ چي د نورو هلکانو د لیدلو او کتلو څخه فارغه سو هرڅه چي ګوري محمّد ﷺ نسته، نو ویل: څه سو هغه ځوان چي دغه اوس زما مخ ته ناست ؤ؟ چا جواب نه ورکاوه، سړي په لوړ آواز ناري کړل: څه سو هغه هلک چي زما مخ ته ناست ؤ رایې ولی په والله هغه لره شان او شوکت، درجه او عظمت سته، ابوطالب خو د مخه لا بېرېدلی ؤ محمّد ﷺ یې نه راوستی.

دا هم د رسول الله ﷺ د لوړي درجې او عالي مقام یوه نښانه او علامه وه.

همدارنګه رسول الله ﷺ تر نبوت او رسالت د مخه د ځوانی په وخت او موده کي د الله ﷻ په ساتنه د هر شر او هر ناوړه کاره څخه ساتل سوی ؤ، یوازي دا نه چي د شرک، د بتانو د عبادت او ګنهو څخه ساتل سوی ؤ بلکه د هر هغه عادي او کوچني شیانو څخه چي فقط یوه اخلاقي کمزوري به پکښې موجوده وه یا به هغه کار د انساني فطرت څخه مخالفه ؤ د هغو ټولو څخه رب ﷻ ساتلی ؤ، هغه کارونه چي په اهلِ مکه کي هیڅ عیب نه بلل کېده او د ژوند عادي کارونه وه بیا هم الله ﷻ خپل رسول ﷺ د هغو کارو څخه ساتلی ؤ چي د هغې جملې څخه به څو شیه در ته بیان سي:

اول: رسول الله ﷺ هیڅکله د فسق او فجور ځای ته نه دی حاضر سوی، د رقص او غنا، موسیقی او عیاشی مجلس ته هیڅکله نه دی ورغلی.

یو وخت رسول الله ﷺ او د ده د چوپانی ملګري تر مکې مکرمې دباندي پسونه پېول، رسول الله ﷺ د لیري څخه د واده ساز او آواز واورېدی او په ټول عمر یې دغسي محفل نه ؤ لیدلی نو یې هغه خپل ملګري ته وویل: ما تر اوسه واده نه دی لیدلی نو نن شپه ته زما پسونه ګوره او زه به ولاړ سم چي دغه وادهووینم، هغه ویل ښه دی، ملګری یې د پسو سره پاته سو او محمّد ﷺ ور رهي سو چي واده او د هغه ساز و ویني، خو کله چي په دغه مجلس کي کښېنستی سمدستي خوب پر غالبه سو او بیده سو، رسول الله ﷺ فرمایي: بل شي نه کړم را وېښ مګر د لمر حرارت او ګرمی، سهار

لمر راختلی را ويښ سو او ټول خلک تللي وه، د دغه واده يې هيڅ و نه ليدل.

بله ورځ بيا واده دی بيا يې هغه خپل ملګري ته و ويل: چې هغه شپه خو ما هيڅ و نه ليدل او نه مي واورېدل ځکه بيده سوم نن به ولاړ سم او ته زما پسونه ګوره، هغه ويل: ښه دی ولاړ سه، بيا چې راغلی د اول کښېنستلو سره خوب پر غالبه سو او بيده سو، سهار د لمر تر راختلو وروسته را ويښ سو، نو رسول الله ﷺ پوه سو چې دغه ودونه او مجلسونه زما دپاره نه دي، ځکه هلته د فسق او فساد کارونه کېدل.

خو د ډېر افسوس ځای دی چې تر نن ورځي پوري په ودو او ښاديو کي دغه د فسق او فساد کارونه دوام لري، فلمونه او عکسونه، ساز او رقص، اسراف او سيالي، لڅ کالي او کفري موډونه، دغه حرام کارونه د ودو شرطونه ګرځېدلي دي، نوی کور او نوی فاميل جوړېږي خو متأسفانه اساس او بنسټ يې په ګنهو او د الله ﷻ په نافرمانيو ايښوول کيږي او بيا وايي: اولاد مي صالح او زما په خوله نه دی، د ښځي سره مي ژوند تريخ دی، پوروړی او دربدره يم، په ژوند کي مي خوشالي نسته.

وروره! دا ته يې چې دغه ژوند دي د ځان دپاره خوښ او اختيار کړی دی، دا ستا د هغو ګنهو او نا فرمانيو نتيجه ده چې د دغه کور د جوړولو په شروع کي دي کولې، ته نه وينې؟ کله چې آدم عليه السلام د هغه منعه سوي وُني څخه خواړه وخوړل څه ورته پېښه سوه؟ د جنت څخه وايستل سو، د خپلي زوجې څخه په کلو کلو جلا سو، دا فقط يوه کوچنۍ نا فرماني وه او موږ په يوه واده کي سل نا فرمانۍ کوو.

نن ورځ خلک د واده د نېک او مبارک نامه څخه بده استفاده کوي د ګنهو او ناجائزه کارو وسيله يې ګرځوي، هر هغه واده چې په هغه کي حرام کارونه و نه سي واده يې نه بولي، هو! مسلمانان د روا او جائزه خوشاليو څخه نه دي منعه، په واده کي د نکاح د اعلانولو دپاره نجونو ته دا روا ده چې څه وخت دريې وټکوي (نه داسي لکه موږ چې په هفتو هفتو مو سازونه او رقصونه شپه تر سهاره دوام لري) په واده کي خوشالي مطلوب او جائزه ده، زموږ دين د غم او مصيبت دين نه دی مګر هغه حرام مظاهر او مناظر، دغه لڅ کالي او بېر سرونه، هغه ساز او رقصونه، بلکه ټول هغه کارونه او عملونه چې د فسق او فساد، د اسراف او سياليو څخه خالي نه دي! بايد پرېږدو.

نو رسول الله ﷺ د دغسي مجالسو څخه په الهي ساتنه سره وساتل سو.

دوهم: د هغو کارو د جملې څخه چي رسول الله ﷺ ځني ساتل سوی دی یو بل بد عادت ؤ چي د اهلِ مکې او مشرکانو په رواج او اصطلاح کي عادي او معمولي کار ؤ چي هغه د عورت لڅ والی ؤ، که به یو سړئ لڅ پڅ ګرځېدی هم یې پروا نه کول او د دغه عادت د رواجولو دپاره څو سببه موجود وه، یو دا چي په پخوا کي د قریشو له طرفه ځیني امرونه صادر سوي وه چي خلک د هغو اوامرو په عملي کولو مکلف وه، چي یو د هغو اوامرو څخه دا ؤ: چي پر کعبه شریفه څوک په خپلو کالو کي طواف نه سي کولای ځکه په هغو کالو کي یې ګنهونه کړي دي نو د قریشو یو خاص قسم کالي وه چي خلکو به هغه کالي د قریشو څخه رانیول او بیا به یې په هغو کالو کي طواف کاوه.

طبعاً په دې کار کي د قریشو دپاره اقتصادي او تجارتي ګټه وه چي قریشو به خپل مال خرڅاوه

نو کوم څوک چي به د مکې مکرمې د دباندي څخه راغلی او هغه د قریشو کالي به نه وه ور سره نو رانیولو ته به یې مجبوره ؤ او بیا به یې هغه د قریشو په کالو کي پر کعبه شریفه طواف کاوه، خو هغه څوک چي د کالو د رانیولو دپاره به یې پیسې نه درلودې لڅ طواف به یې کاوه، په دې لڅوالي کي نارینه او ښځو فرق نه درلودی، خو صرف ښځو به د شپې طواف کاوه، د ډېر جهالت څخه د حیوانیت درجې ته رسېدلي وه.

د لڅوالي دپاره بل سبب دا ؤ چي د جزیرةُ العرب خلک عموماً ټول غریبان وه هر چا پوره کالي نه درلودل، نو په مکه مکرمه او عربو کي د عورت لڅوالی یو عادي او طبیعي کار ګرځېدلی ؤ، خو پر دغه سر بېره رسول الله ﷺ هیڅکله نه لڅ طواف کړی دی او نه لڅ ګرځېدلی دی، الله جل جلاله له دغي بې ستریه ساتلی ؤ، په عربو کي دغه لڅوالی او بې ستري د هجرت تر نهم کال پوري دوام درلودی ترڅو چي مکه مکرمه فتحه سوه او تر حجة الوداع یو کال د مخه د حج په موسم کي رسول الله ﷺ حضرتِ ابوبکرِ الصدّیق رضي الله عنه مکې مکرمې ته د حج د آداء کولو دپاره او د حج آمر ولېږی او ورته ویې فرمایل: خلک خبر کړه چي تر نن ورځي وروسته به هیڅوک لڅ طواف نه کوي.

ځرنګه چي د ټول بدن لڅول په مکه مکرمه کي یو عادي او طبیعي کار ؤ او هیڅ عیب نه بلل کېدی، نو کله چي به خلکو کارونه کول خاصتاً څه درانه او مشکل کارونه

لکه ځيني د خټو او بِناء کارونه، یا د ډبرو نقلول نو به يې ځانونه لڅول، بالکل به يې کالي وکښل او کار به يې کاوه، يو خو به د ګرمۍ تاثير څه لږ سو او بل به يې کالي نه خيرېدل او د دوی لباس يا کالي څه شي وه؟ فقط يو د اوږو پټو چې د کميس کار يې ځني اخيستی او بل لُنګ چې لاندي بدن به يې په پټاوه.

يوه ورځ رسول الله ﷺ د خپلو ملګرو سره کار کاوه او د يوه ځای څخه يې بل ځای ته ډبري نقلولې، ويل کيږي چې دغه کار د کعبې شريفې د بِناء او جوړولو کارؤ او د کار ټولو ملګرو يې ځانونه لڅ کړي وه ځکه دوی کالي لږ درلودل، نو کله چې به يې ډبري نقلولې لُنګ به يې خلاص کړی او هغه به يې پر اوږه کښېښاوه او ډبره به يې پر هغه لنګ کښېښوول، چې په دغه ډول سره به يې اوږه د زخمي کېدلو څخه وساتل سوه، رسول الله ﷺ هم د دغو خپلو ملګرو سره ډبري نقلولې خو هغه ډبره به يې پر لڅه اوږه ايښوول ځکه ځان يې نه ؤ لڅ کړی، په دغه وخت کي د رسول الله ﷺ د اکاګانو څخه يوه اکا ورته و ويل: اې وراره! که دغه لنګ خلاص کړې او پر اوږه يې کښېږدې د دغو ډبرو له آزاره به دي وساتي، خو کله چې رسول الله ﷺ د لنګ د خلاصولو إراده وکړه يو دم بېهوښي پر راغله او سترګي يې آسمان ته شخي پاته سوې، نو کار او د لُنګ خلاصول دواړه پاته سوه. *د الله ﷻ په ساتنه پټ او مستور پاته سو.*

مقصد دا چې رسول الله ﷺ هيڅ وخت نه دی لڅ سوی، که څه هم يوازي په مکه مکرمه کي نه بلکه په ټوله جزيرة العرب کي د ځان لڅول عادي او طبيعي کارؤ.

درېيم: رسول الله ﷺ ته د الله ﷻ له طرفه ډېر لوی ادب ورکول سوی دی، کله چې رسول الله ﷺ کوچنئ او د ابوطالب په کور کي ؤ، ابوطالب ډېر غريب او عيال داره ؤ نو کله چې به خواړه را وړل سوه خواړه به لږ او خوړونکي به ډېر وه، د ابوطالب لس اولاده وه نو به څه پېښېدل؟ معلومه خبره ده چې پر خوړو به چور او حملې سوې، خو رسول الله ﷺ د دغو نورو هلکانو پر ډول نه پر خوړو چور جوړاوه او نه يې حملې وهلې په انتظار به ناست ؤ، کله چې به د ابوطالب عيال او اولاده د ډوډۍ خوړلو څخه فارغه سوه محمّد ﷺ به وکتل: که به کوم شئ پاته ؤ هغه به يې وخوړی او که به نه ؤ پاته دغسي وږی به ګرځېدی او داسي ډېر پېښېدل چې څو

ورځي به وړې ګرځېدې څکه اصلاً د هغو څخه شئ نه پاته کېدی، رسول الله ﷺ د دغه خپلو ښو اخلاقو په سبب که څه هم وړې به ؤ خو د نورو هلکانو پر ډول یې پر خوړو او ډوډۍ نه چور جوړاوه او نه یې حملې وهلې.

خو یوه ورځ په خپله ابوطالب دغه حالت ته متوجه سو چې دغه نور هلکان خواړه ځني خلاصوي او محمّد ﷺ ته شئ نه پاته کېږي، نو یې خپله کورنۍ امر کړه چې محمّد ﷺ ته خواړه جلا ورکوی څکه دئ ﷺ د نورو هلکانو پر قسم پر ډوډۍ تلوار نه کوي او وړې پاته کېږي، چې دا کار د رسول الله ﷺ د ادبه څخه ؤ.

څلورم: د رسول الله ﷺ د اخلاقو څخه یو هم رشتیا ویل وه په ټول عمر یې هیڅ خلاف یا د حقیقته څخه مخالفه خبره نه ده کړې که څه هم د کوچنیوالي او وړکتوب په حالت کي ؤ، دا هم هغه ادب دی چې د الله ﷻ له طرفه ورکول سوی ؤ.

کله چې د رسول الله ﷺ عمر پنځلس یا په بل روایت شلو کلو ته ورسېدی د فجار جنګ پیښ سو او رسول الله ﷺ په هغه جنګ کي ګډون او اشتراک وکړی، د جنګ فجار یا حربُ الفُجّار بیان خو مي مخ کي درته کړی دی چې حرب الفجار هغه جنګ ته ویل کیږي: کوم چې په حرامو میاشتو کي پیښ سي او حرامي میاشتي څلور دي (رجب) چې دا یوازې میاشت ده او نوري درې میاشتي چې سره پسې دي: چې هغه ذوالقعده، ذوالحجه او محرم دي، نو د ابراهیم علیه السلام په دین کي په دغو څلورو میاشتو کي جنګ شروع کول او تجاوز کول حرام او ناروا وه خو د خپل ځان څخه دفاع کول جائزه او روا وه.

څرنګه چې د هوازن قبیلې په دغو حرامو میاشتو کي پر قریشو حمله وکړه نو قریشو ته دا جائزه او روا وه چې د ځان دفاع وکړي، په دغه جنګ کي چې حربُ الفُجّار ورته ویل کیږي رسول الله ﷺ د خپلي کورنۍ او اکاګانو په ملګرتیا د مکې مکرمې څخه دفاع کول او رسول الله ﷺ فرمایي: «کُنتُ أنبلُ لِاَعمَامِی فِی یَومِ الفُجَارِ» یعني: ما د فُجار په ورځ خپلو اکاګانو ته غشي ورکول او څوک وایي: د فجار په ورځ یې د خپلو اکاګانو څخه غشي ګرځول او هغو جنګ کاوه، څرنګه چې دغه

جنګ د ډېري مو دې دپاره ؤ نو په دغه جنګ کي رسول الله ﷺ د جنګ کولو طريقه هم زده کړه ځکه جنګ يې وليدی او اشتراک يا ګډون يې هم پکښي وکړی.

همدارنګه رسول الله ﷺ په حِلفُ الفُضول کي ګډون او اشتراک کړی دی، حلف الفضول (يعني: د مظلوم د حقوقو د اخيستلو دپاره قسم) د حِلفُ الفُضُول جوړېدل يوه قصه لري، هغه دا چي: د اهلِ يمن څخه يوه نفر مکې مکرمې ته د تجارت دپاره څه مال را وړی ؤ او دغه مال يې پر عاص بن وائل په پور خرڅ کړی، عاص بن وائل د مشهوره صحابي عَمرو بن العاص رضي الله عنه پلار دی او عاص بن وائل د مکې مکرمې او قريشو د سردارانو څخه دی، عاص د دغه يمني څخه مال د پور پر قسم اخيستی ؤ او پيسې يې نه وې ور کړې کله چي يمني غوښته چي خپل وطن ته ولاړ سي نو عاص ته ورغلی چي زما پيسې راکړه غواړم چي خپل وطن ته ولاړ سم، مګر عاص بن وائل د سبا او بل سبا وعده ورکوي او معطله کوي يې، خو د يمني صبر پای ته ورسېدی او د آخر وار دپاره عاص ته ورغلی ويل: پيسې مي را کوې که يا؟ عاص ويل: يا! ورځه هر څه چي دي په وسه پوره وي هغه وکه. (زموږ د وطن ځيني کسان هم داسي وه چي د غريبانو حق يې نه ورکاوه)

موږ مخ کي ويلي وه چي هلته د ځنګله قانون ؤ هر زورور به کمزوری خوړی اوس هم عاص ظلم کوي، يمنئ مسافر او بې چاره دی نه يې قوم سته نه قبيله، څوک نه لري چي د ده مرسته وکړي، اوس په حيرت کي دی چي څه وکړي؟ آخر هغه دارالندوه ته ورغلی کوم چي د قريشو د ټولنو ځای ؤ، هلته قريش سره را ټول وه او يمني په شعر او بيتو سره له ظلمه څخه شکايت شروع کړی خاصتاً د قريشو له ظلمه او ويل: که تاسي پر دغه ظلم خوله پټه کړی نو تاسي هم د ده ملګري ياست او په الله سره قسم چي په ټولو عربو کي به ستاسي نوم در بد کړم، څرنګه چي د قريشو نور مشران په دې کار نه وه راضي، ځکه دوی د مکې مکرمې او قريشو مشران دي او د عربو سرداران دي او که د دوی له ظلمه خلک شکايت وکړي دا د دوی دپاره شرم او پيغور دی او په عربو کي د دوی نوم بدېږي.

نو د قريشو څو نفره سره يو ځای سوه او پر دې يې عهد او قسم وکړی چي د هر مظلوم مرسته به کوو او د ظالم څخه به يې حق ور اخلو که څه هم دغه ظالم هرڅوک

وي، دغه کار په اول کي درو نفرو شروع کړی چي د هر یوه نوم فَضَل ؤ، نو ځکه دغه قَسم ته حِلف الفُضول ویل کیږي او ځوک بیا وایي: چي دغه قسم ته په دې سبب حلفُ الفَضول ویل کیږي: چي فُضُول په عربي کي حقوقو ته وایي، نو (حِلفُ الفضول) یعني: د حقوقو د اخیستلو دپاره قسم، د مظلوم او د هغه د حقوقو د دفاع دپاره قسم، نو دغو درو نفرو په الله سره قسم یاد کړی چي هر مظلوم چي په مکه مکرمه کي وي که د اهلِ مکې ځخه وي یا د بل ځای وي د هغه دفاع به کوو او د ظالم ځخه به یې حق ور اخلو که څه هم دغه دفاع زموږ په وینو او زموږ په مرګ سره وي، خو د مظلوم حق به د توري په زور ورته راګرځوو او بیا یې اهلِ مکه سره یو ځای کړل ویل: ځوک زموږ سره په دې قسم کي ملګري کیږي؟ د مکې مکرمې ډیر خلک د دوی سره په دغه قسم کي ملګري او یو ځای سوه چي د هغو د جملې ځخه یو هم محمّد مصطفی ﷺ ؤ، البته دغه قصه د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه وه، بیا نو دغه نفر ټول سره یو ځای سوه توري او اسلحه یې واخیستل د عاص بن وائل کور ته ورغله او عاص بن وائل ته یې وویل: موږ قسم کړی دی چي د هر مظلوم سره به مرسته او کومک کوو نو د دغه سړي حق ورکړه که یې نه ورکوې موږ دي وژنو.

دا هم مړانه، همت او غیرت ؤ، غواړي چي د مکې مکرمې د سردارانو او د دوی له قومه ځخه یو نفر د ظلم د لیري کولو دپاره و وژني، عاص چي دا د دوی عزم او اجتماع ولیدل، د دوی اتحاد او اتفاق یې ولیدی، د دوی خبره یې قبوله کړه او د هغه یمني حق یې ورکړی.

دغه حلف یا قَسم په جاهلیت او اسلام کي دوام پیدا کړی او باقي پاته سو، رسول الله ﷺ په صحي حدیث کي فرمایي: «قَد دُعِیتُ فِی الجَاهِلیَةِ اِلی حِلفٍ لَو دُعِیتُ اِلَیهِ فِی الإسلَامِ لأجَبتُ» یعني: د جاهلیت په عصر او زمانه کي یوه حِلف او اتفاق، یوه عهد او وعدې ته وبلل سوم، چي هغه داسي حِلف دی که چیري هغَه ته په اسلام کي بلل سوی وای هم به مي دغه بلنه او دعوت قبول کړي وای.

نو دغه حلفُ الفضول یوازي دا نه چي د هغه وخت په اسلام کي باقي پاته سو بلکه د رسول اللهَ ﷺ تر رحلت وروسته هم پاته ؤ.

په وروسته کې بیا د یزید بن معاویه د خلافت په وخت کې د مدینې منورې والي چې ولید نومېدی د سیدنا حسین بن علي ﷺ په یوه حق کې ظلم وکړی او د حسین ﷺ حق یې نه ورکاوه، نو حسین ﷺ ورته وویل: که ته زما حق را نه کړې زه به حلف الفضول ته ور ناري کړم، عبدالله بن زبیر ﷺ هم په دغه وخت کې حاضر ؤ نو عبدالله ﷺ وایي: که حسین ﷺ حلفُ الفضول ته ناري کړي وای قسم په الله ما به خپله توره را ایستلې وای او تر هغو به مي پوښ ته نه وای اچولې چې یا مي د ده حق ور اخیستی وای یا زه وژل سوی وای، خو هغه د مدینې منورې والي د حضرت حسین ﷺ حق د حلفُ الفضول د بیري څخه ورکړی.

دغه ډول عهد او قسم، اتحاد او اتفاق ډیر ښه کار دی، په داسي اتحاد کې لوی او مهم مقصدونه سته که نن ورځ اسلامي حکومتونه دغسي اتحادیو او اتفاقیو ته ور داخل سي چې په هغه کې د ضعیفه او مظلوم دفاع کیږي دا جائز او ښه کار دی حتّی که مظلوم د مسلمانانو څخه هم نه وي، ځکه د اسلام د اهدافو څخه یو هم د ظلم ایسته کول او نیستي کول دي، نو دغه حلفُ الفضول په اسلام کې باقي پاته سو او رسول الله ﷺ هم په دغه حلف کې اشتراک کړی دی.

پسله څه وخته یوه کوچنۍ واقعه پیښه سوه چې د رسول الله ﷺ ژوند ته یې تغیر ورکړی، هغه دا چې خدیجه بنت خوَیلد ﷺ چې د عبد العُزٰی بن قُصَی بن کلاب د اولادې څخه وه او د رسول الله ﷺ سره په قصی بن کلاب کې یو ځای کیږي، یعني: دا هم د شریفه نسبه ښځه وه، دغه خدیجه ﷺ ډیره غني او مالداره ښځه وه د دې د غنا په باره کې داسي ویل کیږي: چې د دې تجارت د ټولو قریشو د تجارت سره برابر او مساوي ؤ، یعني: یوه طرف ته د ټولو قریشو تجارت او بل طرف ته یوازي د دې تجارت سره مساوي او برابر وه، څرنګه چې دا ښځه وه په خپله یې تجارت نه سوای کولای نو به یې څه کول؟ خپل مالونه به یې قِسم قِسم او مختلفو خلکو ته ورکول، چا ته په شراکت، چا ته په مزدوري، حتّی یوه نفر ته یې هم خپل ټول مال او دارایي په لاس نه ورکول ځکه دا ممکنه وه چې هغه څوک خیانت ور سره وکړي او ټول مالونه ځني غصب کړي، نو یې مختلفو خلکو ته څه، څه مالونه ورکول، بل دا چې دا ښځه وه د بازار د قېمتو معلومات هم نه ورته کېدی امکان یې درلودی چې

خلک حقیقت ورته ونه وایي مالونه او پیسې څني وخوري نو د غلا او خیانت د مخنیوي دپاره په أمین او صادقه خلکو پسې ګرځېدل.

کله چې دې د محمّد ﷺ د صدق او امانت تعریف او توصیف د هر چا څخه اورېدی او په عین حال کې د دې قریب هم ؤ نو یې د محمّد ﷺ څخه وغوښتل چې د دې د تجارت څه مالونه شام ته یوسي، رسول الله ﷺ هم موافق سو، قافله جوړه سوه او مالونه یې بار کړل، مَیسَره چې د خدیجې رضي الله عنها مریئ ؤ هغه یې هم په دغه سفر کې د رسول الله ﷺ ملګری کړی چې په لار کې به د محمّد ﷺ خدمت کوي، اوس نو محمّد ﷺ د میسره په ملګرتیا شام ته رهي سو، په لار کې میسره د محمّد ﷺ څخه عجیب او د عادته مخالف کارونه ولیدل.

اول او تر هر څه د مخه ادب او ښه اخلاق، میسره اصلاً مریئ دی او د خلکو دا عادت ؤ چې د مریانو سره به یې سخته او آمرانه ګذاره کول.

خو رسول الله ﷺ ده ته د یوه ملګري په سترګه ګوري د ادب او مهربانۍ ژوند ورسره کوي، نو میسره ډېر په تعجب کې پاته ؤ چې دا څنګه اخلاق دي!

تر دې وروسته یې نور شیان هم ولیدل، هغه دا چې دوې پرلاري رهي وي پر دوی لمر نه وي بلکه پر سر یې اوریځ وي، دوی د شام په لار کې بیا و هغې صومعې ته نژدې واړول کوم چې د مخه هغه بحیرا راهب پکښې ؤ خو دا وار بحیرا وفات سوی ؤ او بل راهب د بحیرا پر ځای درېدلی ؤ، کله چې دغه بل راهب دغه کوچنۍ قافله ولیدل چې فقط دوه نفره ورسره دي په تعجب کې سو، خیر قافلې واړول محمّد ﷺ ولاړی هلته ګوښه د قافلې څخه لیري یوه ونه وه تر هغې وُني لاندي کښېنستی، راهب ورته ګوري چې د وُني ښاخونه را کږېږي اَو پر رسول الله ﷺ سایه جوړوي، راهب میسره ته ورغلی او د هغه څخه پوښتني کوي چې دغه نفر څوک دی؟

میسره ویل: دا محمّد بن عبدالله دی، راهب د محمّد ﷺ د نسب پوښتنه وکړل او نوري پوښتني یې وکړې، میسره جوابونه ورته وایې، آخر میسره ورته وویل: سړیه! ستا مقصد څه دی؟ راهب هغې وُني ته اشاره وکړه کومه چې محمّد ﷺ تر لاندي ناست ؤ او ویل: دغه اوس تر دغه ونه یا درختي لاندي بل څوک نه دی ناست بیله

نبي، یعني: دغه نفر چې تر دغه ونه لاندې ناست دی نبي دی ټولې علامې یې د نبوت دي، میسره نور هم په تعجب کې سو چې نبي او نبوت څه معنیٰ؟ خیر دوی شام ته ورسېدل او میسره هلته نور هم د ده ﷺ د اخلاقو په باره کې عجب شیان ولیدل، د خلکو سره ادب او احترام، په بیع او شراء کې رشتیا ویل او امانت، رحم پر غریبانو، د خلکو سره خوش طبعي، غریبانو ته د ده ﷺ ورکړه او عطاء او خلکو هم د معاملې یا رانیولو او خرڅولو دپاره ده ﷺ ته رجوع کول.

د قریشو د تجارو دا عادت ؤ کله چې به یې خپل مالونه خرڅ کړل نو به را رهي سوه خو رسول الله ﷺ داسي و نه کړل، هغه خپل ور سره مالونه چې یې په شام کې خرڅ کړل د هغو مالو په قېمت یې د هغه ځای څخه نور مالونه را نیول او مکې مکرمې ته یې راوړل یعني: د مکې مکرمې مالونه یې په شام کې په ګټه خرڅ کړل او د شام مالونه چې یې را وړل په مکه مکرمه کې یې په ګټه خرڅ کړل چې په دې حساب یې دوه واره ګټه وکړه، په نتیجه کې یې ښه او مناسبه ګټه خدیجې رضي الله عنها ته را وړل چې بل چا دومره ګټه نه وه ورته را وړې.

په تېر بیان کې مو ولیدل چې رسول الله ﷺ د غریبۍ په حالت کې څنګه ژوند کاوه او کله چې بیا غني او تاجر سو څنګه اخلاق او معامله یې وه، د مشرانو او سردارانو سره یې هم ژوند وکړی، په جنګ هم پوه سو ځکه ده ﷺ په خپله اشتراک پکښې وکړی او اوس مو بیا ولیدل چې په تجارت کې یې څنګه معامله وه، ټول هغه شیان چې د خلکو په ژوند پورې تعلق لري د هغو ټولو دوره او تجربه پر تېره سوه.

کله چې خدیجې رضي الله عنها دغه د ده ګټه او پوهي، صداقت او امانت، ولیدل ډېره خوشاله سوه، بیا نو خدیجې رضي الله عنها د میسره څخه د محمّد ﷺ د اخلاقو او معاملې پوښتنه وکړه، میسره هم د اورېځې څخه رانیولې بیا د راهب خبرې او د ده ﷺ اخلاق، رحم، شفقت، عقل او په کاروبار پوهېدل ټول یو یو ورته بیان کړل، خدیجه رضي الله عنها هم د ده ﷺ د اخلاقو او صداقت، د کار او امانت څخه ډېره راضي وه.

په دغه وخت کې د محمّد ﷺ عمر پنځه ویشت کاله ؤ
او د خدیجې رضي الله عنها عمر څلوېښت کاله ؤ او کونډه هم وه.

د رسول الله ﷺ واده یا زواج

خدیجې رضي الله عنها تر دغه وخته دوه واره واده کړی ؤ او دواړه واره یې خاوند وفات سوی ؤ، څرنګه چې اوس یې د رسول الله ﷺ اخلاق او ادب، امانت او صداقت ډېر خوښ سوه نو یې إراده وکړه چې د ده ﷺ سره واده وکړي، تر دغه وخته چې به هر چا مرکه ورته وکړه (یعني د دې سره به یې د واده کولو غوښتنه وکړه) هغه ته به یې د (یا) جواب ورکاوه، حتّی د مکې مکرمې او د قریشو سردارانو مرکې ورته کولې او دې به منفي جواب ورکاوه ځکه دې رضي الله عنها د مخه دوه واره واده کړی ؤ او اوس یې نوره د واده کولو تقاضا او إراده نه درلودل، خو خلکو بیا مرکې په دې سبب ورته کولې چې یو خو خدیجه رضي الله عنها غني او مالداره وه، بل د عقل او جمال خاونده وه، پر دې سر بېره د شریف نسبه ښځه وه، ټول هغه اوصاف چې د هغه په سبب ښځه غوښتل کیږي په دې کي موجود او سره یو ځای سوي وه نو ځکه خلکو ډېر میل ورته کاوه مګر دې به همېشه انکار کاوه، خو کله چې یې د رسول الله ﷺ دغه ښه اخلاق او عالي صفات ولیدل نو یې د ده ﷺ سره د واده کولو إراده وکړه.

هلته د دې په ملګرو کي یوه ښځه وه چې نوم یې نفیسه ؤ دغه ښځه یې رسول الله ﷺ ته ور ولېږل چې د ده ﷺ سره د واده کولو په باره کي خبري وکړي، نفیسه هم رسول الله ﷺ ته ورغله او ورته ویې ویل: یا محمّد! ته ولي واده نه کوې؟

محمّد ﷺ ورته و ویل: مال نه لرم غریب یم.

نفیسې ورته و ویل: آیا د یوې داسي ښځې سره د واده کولو إراده لرې چې مال، جمال او نسب ولري او د دغو ټولو طرفو څخه پوره وي؟

رسول الله ﷺ و ویل: دا به څوک وي؟

نفیسې ویل: خدیجه بنت خُوَیلِد.

محمّد ﷺ و ویل: زما او د خدیجې یې سره څه، خدیجه د مکې و اشرافو او سردارانو ته منفي او د نه قبلولو جواب ورکوي نو په ما به څنګه راضي سي، نفیسې و ویل: هغه یې پرما هغه به زه راضي کړم ستا قبوله ده؟ رسول الله ﷺ ویل: هو.

نو د دغه زِواج يا واده لاري چاري نفيسې سره مرتبې او برابري کړې او د نکاح ترړلو دپاره ورځ وټاکل سوه، په هغه معينه ورځ محمّدﷺ د خپلوٓ اکا ګانو سره د خديجېؓ کور ته ورغلی د خديجې د نکاح طلب يې د دې د پلاره څخه چي خويلد نومېدی وکړی او ځوک وايي د دې د اکا څخه يې وکړی.

دغه دوه روايته دي مقصد دا چي نکاح وتړل سوه او د نکاح خطبه هم د رسول اللهﷺ اکا ابوطالب و ويل او دې نکاح تړلو ته تول بني هاشم او د مُضر د قبيلې مشران او رئيسان حاضر سوي وه، د خديجېؓ مَهَر شل (داير) ؤ چي رسول اللهﷺ په خپله او د اکاګانو په مرسته برابر کړی او د خديجېؓ سره يې واده وکړی، دا نو هغه ډېر مشرف او مبارک زِواج يا واده ؤ او دغه واده د شام څخه تر بيرته را تګ دوې مياشتي وروسته ترتيب سو، بيانو د رسول اللهﷺ او خديجېؓ ګډ ژوند پنځه ويشت کاله دوام وکړی او په دغه پنځه ويشت کلو کي رسول اللهﷺ بل واده نه دی کړی، د رسول اللهﷺ په دغه پنځه ويشت کاله ژوند کي چي د ځوانۍ وخت او موسم يې هم ؤ په يوه واده سره قناعت کول پر هغو کسانو رَد دی چي پر رسول اللهﷺ د کثرتِ زِواج يا د ډېرو ودو تهمت وايي چي اصلاً دغه خبره د اسلام د دښمنانو څخه را پورته کيږي.

دلته د څه تبصرې ضرورت وينم هغه دا چي: هغه اول شئ چي انسان يې د دغه زواج يا واده څخه تر هر څه د مخه فهم او ادراک کولای سي هغه دا دی: چي رسول اللهﷺ د جسدي خوندو او نفساني خواهشاتو د پوره کولو په فکر او اهتمام کي نه ؤ، ځکه که دئﷺ لکه د هغه وخت يا اوسنۍ زمانې د نورو ځوانانو پر قسم د جسد د خواهشاتو د پوره کولو په فکر کي وای نو به يې د داسي چا سره واده کولای چي هغه ځوک تر دهﷺ په عمر لږ وای، يا لږ تر لږه د ده سره يې عمر برابر وای.

او دا چي رسول اللهﷺ د خديجېؓ سره د واده کولو ميل ښکاره کړی د هغه څخه په ښکاره او واضحه ډول معلوميږي چي دغه ميل او رُغبت د دېؓ د شرف په سبب ؤ ځکه دا په خپل قوم او خاندان کي په ښو اخلاقو سره تر داسي اندازې مشهوره وه، چي د جاهليت په زمانه کي د (العفيفه الطاهره) په نامه سره يادېدل او دغه واده د خديجېؓ تر وفاته پوري دوام درلودی چي د وفات په وخت کي د خديجېؓ عمر

پنځه شپیته کلو ته رسېدی او د رسول الله ﷺ عمر پنځوسو کلو ته قریب ؤ، په دغه ټوله موده کي رسول الله ﷺ د بلي ښځي یا بلي پیغلي سره د واده کولو په فکر کي نه سو، حال دا چي د انسان د عمر د شل کلنۍ او پنځوس کلنۍ په منځ کي هغه وخت دی چي په دغه موده کي یې د ښځو د ډېرولو و طرف ته میل او رُغبت زیات وي او د شهواني قوت د زیات والي په سبب یې د زوجاتو و تعدُد ته میل وي، مګر رسول الله ﷺ د عمر دغه ټوله موده بېله دې څخه تېره کړه چي د بلي ښځي یا واده په باره کي دي فقط فکر هم وکړي، د خدیجې رضي الله عنها سره یې نه بله ښځه او نه مینځه یو ځای کړل، حال دا که رسول الله ﷺ غوښتلای هم به یې بله زوجه پیدا کړې وای هم ډېري مینځیاني او دا کار په هغه وخت کي نه د عادت او نه د رواجه څخه مخالف کار ؤ بلکه ډېرو خلکو همداسي کول مګر رسول الله ﷺ یوازي د خدیجې رضي الله عنها سره په واده غاړه وایستل، حال دا چي هغه کونډه وه او هم تر رسول الله ﷺ تقریباً د ده د عمر په اندازه تر ده مشره وه، دا هغه حقیقت دی چي د دغه حقیقت په بیانولو سره د هغو کسانو خولو ته لجام او قیزه ور اچول کېږي چي د دوی زړونه د اسلام سره د حِقد او حسد په اور کي سوځي، ځیني مبشرین او مستشرقین او د دوی جاهل متابعین داسي ګمان کوي چي دوی د رسول الله ﷺ د زوجاتو د تعدد په سبب داسي موضوع پیدا کړې ده چي په هغه سره دي اسلام ته ضرر ورسوي، یا دي د رسول الله ﷺ په رسالت کي یوه خدشه پیدا کړي، دوی دا ګمان کوي چي د رسول الله ﷺ د زوجاتو د تعدّد په بیانولو سره دي رسول الله ﷺ د خلکو په نظر یو شهواني انسان ښکاره کړي چي په جسدي لَذّاتو کي غرق ؤ خو دا معلومه خبره ده چي مبشرین او اکثره مستشرقین د اسلام سرسخته دښمنان دي دا ځکه چي د دغه دین دښمني د دوی کِسب دی او په دغه دښمني سره ځان ته سرمایې پیدا کوي، مګر هغه جاهل خلک چي بیا د دوی تر شا رهي دي هغه فقط تقلیدي د اسلام دښمني کوي، خپل فکرونه او عقلونه د بحث او فهم دپاره نه خلاصوي، که نه یو شهواني انسان! په داسي محیط کي لکه د هغه وخت د عربو او بیا د جاهلیت په زمانه کي پنځه ویشت کاله پاک او عفیف نه ګرځي، خامخا یې د فساد یو موج ور کشوي، شهواني انسان دا نه قبلوي چي د کونډې سره دي واده

وکړي، يوازې کونده نه بلکه عمر دې يې هم د ده د عمر دوه چنده وي او بيا دې هم د هغې زوجې سره تر هغه وخته ژوند کوي چې حتّٰى عمر يې د ځوانۍ تر دورې تېر سو او د شيخوخت درجې ته ورداخل سو.

مګر دا چې بيا رسول الله ﷺ تر دغه وروسته د حضرت عائشې ؓ او د نورو زوجاتو سره واده کړی دی، هغه ودونه هر يو ځان ته قصه او ځان ته حکمت لري چې د رسول الله ﷺ پر عظمت د مسلمان ايمان ور زياتوي او په دې سره اقرار کوي: چې د رسول الله ﷺ شان لوړ او اخلاق يې کامل وه، که رشتيا هم رسول الله ﷺ د ډېرو ودو سره علاقه درلودلای نو به يې په دغه ځواني کې يو بل واده هم کړی وای.

رسول الله ﷺ پر خديجې ؓ بله ښځه نه کړه په نکاح که څه هم دا کونده او تر ده ﷺ پنځلس کاله مشره وه او بيا د دې د وفات په وخت کې د رسول الله ﷺ عمر پنځوس کاله ؤ، نو معلومه خبره ده چې د رسول الله ﷺ د ودو سره علاقه نه وه، خو دا چې بيا په وروسته کې رسول الله ﷺ نور ودونه کړي دي د هغو دپاره لوړ اخلاقي او اسلامي سببونه سته، يا دا چې د خپلو اصحابِ کرامو څخه يې د يوه شخص د درجې اظهار کاوه، لکه د حضرتِ عائشې ؓ سره واده چې د حضرتِ ابوبکر الصدّيق ؓ لور وه، يا د حضرتِ حفصه ؓ سره واده چې د حضرتِ عمرِ فاروق ؓ لور وه، چې په دې ودو کې د دوی مقام او درجه معلومېدل او لوړېدل، يا د اُم سلمه ؓ سره واده چې په دې واده کې د رسول الله ﷺ د وفات سوي ملګري او صاحب حتّٰى رضعي ورور د زوجې مراعت ؤ، که څه هم په دغه وخت کې ام سلمه ؓ سپين سرې او په عمر زياته وه، نو که رسول الله ﷺ د ودو يا ښځو سره علاقه درلودلای خو يوه ځوانه ښځه به يې په نکاح کړې وای، يا! خبره د علاقې نه ده بلکه د ابو سلمه ؓ سره د وفاء په سبب او د اُم سلمه ؓ د رضائيت او د هغې د سرپرستۍ په سبب يې د هغې سره واده وکړی.

يا دا چې د ده ﷺ واده به د يوې پوره قبيلې د راجلبولو او جذبولو دپاره ؤ چې مثال يې د حضرتِ صفيه بنت حُيَي بن أخطب ؓ سره واده دی، او په دغه دوستي سره يې د ټولو يهودو هغه عداوت او دښمني چې د مسلمانانو سره يې درلودل تر

ډيري اندازې لږ او کمه کړل، مقصد دا چې د رسول الله ﷺ د هر واده دپاره خاص خاص سببونه موجود وه چې په راتلونکو قصو کي به تر يوې اندازې را ته معلوم سي، نو د محمّد ﷺ په ودو کي نور لوی او عمده مقصدونه پراته وه نه په ښځو سره مشغوله کېدل، که چيري د دغو ودو څخه مقصد په ښځو سره اشتغال وای رسول الله ﷺ به هغه وخت ودونه کولای چي دئ ﷺ ځوان ؤ.

مقصد دا چي رسول الله ﷺ پر حضرت خديجې رضي الله عنها د دې تر وفاته بله ښځه و نه غوښتل او الله جل جلاله رسول الله ﷺ ته د حضرت خديجې رضي الله عنها څخه اولادونه ورکړل چي د هغې جملې څخه يو قاسم دی، قاسم د رسول الله ﷺ اول اولاد دی، ويل کيږي چي قاسم د دوو يا څلوروکلو ؤ چي وفات سو، خو صحي روايت دا دی چي قاسم لوی سو حتّی داسي اندازې ته ورسيدی چي پر آس سپرېدلای سوای، يعني: د اوو کلو په شا وخوا کي ؤ چي وفات سو، همدارنګه د خديجې رضي الله عنها څخه د رسول الله ﷺ بل زوی عبدالله ؤ چي د دغه عبدالله يو لقب طاهر ؤ او بل لقب يې طيب ؤ، ځيني خلک په دې کي خطاوزي او وايي: د رسول الله ﷺ زامن: قاسم، عبدالله، طاهر او طيب دي، خو په حقيقت کي طاهر او طيب دواړه د دغه عبدالله لقبونه دي او عبدالله هم په کوچنيوالي وفات سو، قاسم د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه وفات سوی دی او عبدالله په کوچنيوالي پسله بعثته وفات سوی دی او د رسول الله ﷺ دريم زوی چي ابراهيم نومېدی د حضرتِ ماريه القبطي رضي الله عنها څخه دی چي د هغه ولادت بيا وروسته په مدينه منوره کي ؤ، کله چي مقوقس د مصر پاچا و رسول الله ﷺ ته دغه ماريه رضي الله عنها په هديه کي راوليږل او رسول الله ﷺ تکاح ور سره وکړه الله جل جلاله د هغې څخه زوی ورکړی چي نوم يې ابراهيم ؤ او ابراهيم هم د رِضاعت يعني: تي رودلو په وخت کي وفات سوی دی، د عمر يې دوه کاله نه وه پوره سوي چي وفات سو، په حديث شريف کي راغلي دي چي رسول الله ﷺ فرمايي: ابراهيم لره په جنت کي دايي سته او ده ته هلته تئ ورکوي، دا د رسول الله ﷺ زامن وه چي دوه يې د حضرتِ خديجې رضي الله عنها څخه وه، چي قاسم او عبدالله دي او يو زوی يې د ماريه القبطي رضي الله عنها څخه ؤ چي ابراهيم دی، مګر د رسول الله ﷺ لوني: زينب، رُقيه،

اُم کُلثوم او فاطمه رضي الله عنهن دي چي ټولي لوی سوي دي او د اسلام وخت یې نیولی دی او ټولو هم ایمان راوړی دی او په اسلام مشرفه سوي دي او د رسول الله ﷺ ټولي لوڼي د حضرت خدیجې رضي الله عنها څخه دي.

اوس نو د رسول الله ﷺ وخت او ژوند تر واده کولو وروسته تر بعثته پوري چي پنځلس کاله دی په عادي ډول سره تېرېدی ځکه کله چي ده ﷺ واده وکړی عمر یې پنځه ویشت کاله ؤ او پر څلوېښتم کال وحیي ورته نازلي سوې، په دغو پنځلسو کلو کي څه عادي واقعې پېښي سوي دي چي د هغو واقعو د جملې څخه یوه واقعه د کعبې شریفي د بِناء او تعمیر نوی والی او بیا جوړول دي.

دکعبې شریفي بیا جوړېدل

د کعبې شریفي په تعمیر کي چاکونه او درزونه پیدا سوه چي تاریخ وایي دغه درزونه د سیل او سېلاب په واسطه وه، اصلاً مکې مکرمې ډېر زیات او شدید سېلابونه درلودل ځکه غرنی او شیله لرونکې مځکه وه او دغه سېلابونه بیا خاصتاً دکعبې شریفي سره جمعه کېدل، نو د یوه شدید سېلاب په سبب دکعبې شریفي بناء او تعمیر که څه هم و نه نړېدی مګر ضعیفه سو او وښورېدی او د دې ډېر امکان ؤ چي ودي نړېږي ځکه د دېواله ډبري یې د خپله ځایه څخه ښورېدلي وې، دا یو روایت دی.

او بل روایت وایي: چي یوې ښځي کعبې شریفي ته خوشبویي دودول او غوښتل یې چي دکعبې شریفي پوښونه خوشبویه کړي خو په دغه حالت کي دکعبې شریفي پوښ اور واخیست او ټول پوښونه وسوځل سوه او د دغه اور په سبب د کعبې شریفي بِناء وښورېدل او د نړېدلو امکان یې ؤ.

د کعبې شریفي د دېوالو د ضعیفه کېدلو په باره کي دغه دوه روایته دي خو په هرحال دا واضحه وه چي ممکن کعبه شریفه ونړېږي او بېله دې څخه چي دکعبې شریفي بِناء نوې جوړه کړل سي بله چاره نه وه، نو د قریشو مشران او سرداران په دارالندوه کي سره را ټول سوه او پر دې یې اتفاق وکړی چي کعبه شریفه باید نوې او له سره څخه جوړه سي اوس په دې فکر کي سوه چي څنګه یې بیرته جوړه کړي؟

ځکه د جوړېدلو دپاره ډبرې په کار دي او د چت دپاره لوی لوی لرګي په کار دي او بل دوی د ډبرو په بِناء هم نه پوهېږي ځکه د دوی تولې بِناوې د ختو ښخه جوړې سوي وې او په هغه ښه پوهېدل خو د ډبرو بِناء يې نه ده زده ځکه د کعبې شريفې هغه اوله او د مخنۍ بِناء ابراهيم علیه السلام جوړه کړې وه او هغه د شام ؤ او په شام کي د ډبرو بِناء معروفه او مشهوره وه خو اهلِ مکه د ډبرو په کار نه پوهېږي.

او بل د چت دپاره ډيرو اوږدو لرګيو يا تيرانو ته هم ضرورت لري او هغه هم د دوی سره نسته، اوس نو قريش په فکر او حيرت کي دي چي څه وکړي؟

سبحان الله! الٰهي کارونه دي په دغو ورځو کي خبر راغلی چي د جدې په سمندر کي يوه کښتۍ د ډبرو سره جنګېدلې او ماته سوې ده، د دغې کښتۍ لوی او اوږده لرګي د سمندر څپو ساحل يا د درياب غاړې ته را غورځولي دي او خلکو هغه لرګي د خرڅولو دپاره مکې مکرمې ته را وړي دي، قريشو وويل: دابې اوله آساني، اوږده لرګي په خپله را ورسېدل او څو ورځي وروسته د مکې مکرمې په بازار کي يو سړئ خرڅېدئ چي نوم يې عامرُ القُدسي ؤ او د ډبرو بِناء او تعمير يې زده وه ويل: دا يې بله آسانتيا، اوس بَناء او مُعلّم هم پيدا سو چي د ډبرو بِناء را وښيي چي کعبه شريفه بايد څنګه جوړه کړو، نو قريشو د مال په ټولولو شروع وکړه چي د کعبې شريفې د بِناء او جوړېدلو دپاره پيسې ټولې کړي مګر دلته يې د پيسو د ټولولو دپاره پر خپلو ځانو شرطونه کښېښوول، ويل: دا د الله جل جلاله کور دی دا نه ښايي چي موږ يې بيله پاک او حلال مال څخه په بل شي جوړ کړو، نو يې پاک مال معلوم کړی چي پاک مال څه شي دی؟ اول يې د زنا مال ځني وايستی، ويل: د زنا مال بايد نه سي پکښې داخل.

ځکه هغه وخت هم ځينو کسانو په زنا سره تجارت کاوه، يعني: مينځياني يې درلودې او په هغو به يې پيسې برابرولې نو قريشو وويل: هر هغه څوک چي مال يې د دغه قسمه څخه وي زموږ سره دې د دغه بِناء په کار کي حصه نه اخلي او بل بايد د ظلم مال نه سي پکښې داخل، د تجارو څخه چي هر څوک په ظلم سره مشهوره دی هغه به زموږ سره په دې کار کي حصه نه اخلي او بل د رِبا مال به څوک نه راوړي، رِبا و سُد ته ويل کيږي، که څه هم په دوی کي رِبا معمولي او رواجي کار ؤ او ډيري

معاملې يې په رِبا سره کولې خو پوهېدل چې دا يو خبيث کار دی، د مخه تر دې چې اسلام سُد او رِبا حرام کړي دوی ته معلومه وه چې دا ښه کار نه دی مګر کاوه يې.

او بيا يې د مال په ټولولو شروع وکړه، په دغه وخت کي يې د کعبې شريفي د نړولو إراده هم وکړه، خو ټول قريش بيرېږي چې د کعبې شريفي په نړولو څنګه شروع وکړي، ځکه دوی ټولو د ابرهه قصه په خپلو سترګو ليدلې وه، هغه صرف د نړولو إراده کړې وه رب ﷻ څه په وکړه؟ او اوس دوی په خپله دا کار کوي، ډير بېرېږي او د کعبې شريفي پر نړولو جرئت او اقدام نه سي کولای، هر يو و هغه بل ته وايي چې ته يې ونړوه خو ټولو د دې کار څخه انکار کاوه، دوی غواړي چې ويې نړوي مګر بېرېږي، په آخر کي وليد بن مغيره چې د خالد بن وليد پلار دی هغه وويل: زه يې نړوم، نوېې يُوم او کُلنګ را واخيستل او د هغه دېوال په نړولو يې شروع وکړه کوم چې د رُکنِ يماني او حجرِاسود په منځ کي دی په کُلنګ يې وهي او ډبري را لوېږي، هغه دېوال چې يې څه ونړاوه نوېې پر دا نورو قريشو ږغ وکړی چې اوس نو مرسته را سره وکړی، هغه نور وايي: يا! تر سبا پوري درته ګورو چې په تا څه کيږي؟ که تر سبا پوري څه نه در وسوه نو بيا مرسته او کومک در سره کوو او که په تا يو څه وسوه موږ به دغه نړېدلې ډبري بيرته پرخپلو ځايو کښېږدو، پوره ورځ دغه نورو قريشو کار نه ور سره وکړی او د ده د حال انتظار کوي، خير شپه تېره سوه او سبا سهاړ بيا وليد د خپلو اولادو سره راغلی کُلنګان ورڅخه دي کار يې شروع کړی او نورو قريشو يې هم په مرسته کولو شروع وکړه خو په عين حال کي دعاوي هم کوي او وايي: الٰهي! زموږ إراده د خير ده، موږ يې د دې دپاره نړوو چې بيرته يې جوړه کړو، د شَر إراده نه لرو، (*دغه ټولي خبري د بيري څخه کوي*) څو بالآخره يې کعبه شريفه ونړول، مګر د کعبې شريفي د هغه وخت بناء او تعمير داسي نه وُ لکه دغه اوسنۍ بِناء، د دغه څخه يې فرق درلودی، هغه دا چې دغه (حِجرِ اسماعيل) دغه ګول او ګردئ ځای چې د کعبې شريفي بغل ته دېوال پر را ګرځېدلی دی او (حَطِيم) هم ورته ويل کيږي دا هم په کعبه شريفه کي داخل وُ، ټوله يوه خونه وه او بل کعبې شريفي دوې دروازې درلو دې چې يوه يې دغه اوسنۍ دروازه وه او يوه بله دروازه يې د دغې دروازې پر برابري په هغه

مقابل طرف کې درلودل او دواړي دروازې یې کښته پر مځکه وې او خلاصي به وې خلک به له یوه طرفه ور ننوتل او له هغه بله طرفه څخه به وتل، لکه څرنګه چې په بخاري شریف کې حدیث دی چې رسول الله ﷺ د مکې مکرمې تر فتحه کولو وروسته حضرتِ عائشې رضي الله عنها ته فرمایي: یا عائشه! که چیرې ستا قوم یعني: قریش د کفر وخت ته نژدې نه وای ما به کعبه نړولې وای او د ابراهیم علیه السلام پر اساس به مې جوړه کړې وای او دغه حِجر به مې پکښې داخل کړی وای او دوې دروازې به مې ورکړې وای چې د یوې څخه خلک ور ننوزي او پر هغه بله وزي، دا په صحیح البخاري کې د کعبې شریفې د پخوانۍ بِناء کومه چې ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه صفت او بیان دی.

اوس چې قریشو د کعبې شریفې په بِناء شروع وکړه هغه مال چې دوی را ټول کړی ؤ د کعبې شریفې د پوره جوړولو دپاره لږ ؤ، قریشو وویل: دومره به جوړه کړو چې په دغه را ټولو سوو پیسو جوړیدلای سي ځکه اوس د دوی دپاره دوې لارې وې چې د هغو څخه به یوه اختیاروي، هغه داچې: یا به نورې پیسې ټولوي پرحلالو او حرامو به یې نه کیږي یا به کعبه شریفه د پیسو د نېستي والي په سبب کمه او ناقصه جوړوي، قریشو دغه دوهمه لار خوښه کړه، که څه هم دوی کولای سوای چې نورې پیسې ټولې کړي مګر هغه پیسې به د ظلم، ربا، یا داسې نور حرام مال څخه وای، نو یې دا ښه او بهتره وبلل چې کعبه شریفه به دومره جوړه کړو څومره چې په حلال مال جوړیږي، خو نجس او حرام مال به نه په ګډوو، پسله دغې فیصلې یې د ډبرو په ایسته کولو شروع وکړه، دغه د دېواله ډبرې ایسته کوې یوه طرف ته یې ایږدې.

کله چې د دېوالو د نړېدلو څخه فارغه سوه غواړي چې اساس او تاداو یې هم وکني او د هغه تاداو څخه یې نوې جوړه کړي، نو یې تر دېواله لاندې حصه دننه په مځکه کې هم وکندل، کله چې مځکه څه کښته سوه، وې لیدل چې په مځکه کې زرغونې ډبرې دي او دغه ډبرې د اوښانو د بوکو پر اندازه دي، یوه ډبره د بلې څنګ ته اوډل سوې پرتې دي، دوی ډیر په تعجب کې سوه نو د دوی څخه یوه نفر دا إراده وکړه چې دغه ډبرې هم را وکاږي، کله چې یې کُلنګ تر یوه ډبره لاندې کړی او ډبره یې لږ را پورته کړه د ډبرې د کښته یا لاندې څخه یو شدید نُور او روښنایي را ښکاره

سوه، دومره قوي رڼا وه چې قریبه وه دغه سړئ د دغې رڼا په سبب ړوند سي، کُلنګ یې د لاسه ولوېدی او ډېره بیرته پر هغه خپل ځای ولوېدل، قریشو چې دا حالت ولیدی ویل: په زرغونو ډبرو کار مه لرئ پر دغو ډبرو دېوال پورته کړئ. نو یې شا و خوا ټول دېوال تر دغه زرغونو ډبرو پوري ایسته کړی او د دغه زرغونو ډبرو څخه یې نوې بِناء شروع کړه، دېوال پورته سو ترڅو چې د حجر اسود حد او اندازې ته ورسېدی.

د کعبې شریفي په نوې بناء کي
د حجر اسود ایښوول

اوس د کعبې شریفي په بِناء کي حجر اسود ایښوول کېږي او بیا نور دېوال پر پورته کیږي دلته د قریشو هر مشر غواړي چې حجراسود دئ پر دغه خپل ځای کښېږدي او حجر اسود خو در معلوم دی چې هغه مشرفه او مبارکه ډبره ده چې د کعبې شریفي په بِناء کي کار سوې ده، بلکه د ځمکي پر مخ هغه ډېره مشرفه ډبره ده او د هغې په باره کي زموږ عقیده دا ده چې دا یوه ډبره ده چې نه ضرر رسوي او نه فایده، لکه څرنګه چې په حدیث شریف کي راغلي دي وایي کله چې حضرتِ عمرِ فاروق رضي الله عنه راغلی او غوښتل یې چې حجر اسود مچ کړي نو یې په داسي لوړ آواز چې خلک یې واوري و ویل: والله زه پوهېږم چې ته ډبره یې نه فایده رسولای سې نه تاوان خو که ما رسول الله ﷺ نه وای لیدلی چې ته یې مچولې ما به نه وای مچ کړې، نو اوس هم موږ دغه ډبره مچوو، نه په دې سبب چې چا ته نفعه یا ضرر رسوي او نه په دغه ډبره کي د اُلوهیت او خدایي کوم شئ سته بلکه صرف د رسول الله ﷺ متابعت دی که هغه ﷺ نه وای مچ کړې موږ به هم نه مچولای، زموږ دپاره د حجراسود مچول سنت دي او رسول الله ﷺ ولي حجراسود مچ کړی؟ ځکه دا د جنت د ډبرو څخه یوه ډبره ده، دا خو مو مخ کي په تفصیل سره وویل: چې حجر اسود د ابراهیم علیه السلام او د کعبې شریفي دپاره له جنته را وړل سوا و دغه ډبره د ځمکي د ډبرو څخه نه ده.

د حجر اسود قصه اورېده ده موږ یې مخ کي هم څه بیان درته کړی دی چې ابراهیم علیه السلام خپل زوی اسماعیل علیه السلام ولېږی چې د دغه کُنج دپاره یوه مناسبه ډبره

پیدا کړي، هغه ولاړی او وګرځېدی خو د خپلي خوښي یا ضرورت ډبره یې نه کړه پیدا بیرته چي راغلی د پلار سره یې دغه ډبره پرته وه، ویل: دا ډبره دي له کومه کړل؟ پلار یې و ویل: دا د الله ﷻ له طرفه را ته راغله او په یوه روایت کي ویل کیږي چي حجر اسود په اول کي سپینه ډبره وه مګر په وروسته کي د انسانانو د ګنهو په سبب توره سوه.

د حجراسود په تاریخ او قصه کي دا هم راغلي دي: چي په مسلمانانو کي د قرامطه په نامه سره یوه ډله پیدا سوه چي د اسلام څخه منحرف او اوښتي وه او دې ډلي د حجاز پر منطقه قدرت او تسلط پیدا کړی، دا چي دوی د اسلام څخه ډیر منحرف وه نو دوی قصد وکړی چي یوه بله کعبه جوړه کړي او رشتیا یې هم په حِجَر کي یوه بله بناء او خونه جوړه کړه چي اوس دغه حِجَر د أحساء په نامه سره یادیږي او څوک وایي بحرین دی او د دې دپاره چي خلک د حج او زیارت دپاره دغه د دوی کعبې ته ورسي نو یې دغه حجر اسود د کعبې شریفي څخه وکښی او حِجر ته یې نقل کړی د هغه خپلي کعبې په بناء کي یې کښېښاوه او دغه حجر اسود د قرامطه په کعبه کي شپېته کاله پاته سو (په بل روایت کي وایي شل کاله پاته سو) ترڅو چي بیرته په واقعي مسلمانانو کي طاقت او قوت پیدا سو او حجر اسود یې بیرته د هغه ځای څخه را نقل کړی، مګر د قرامطه ډلي مات کړی او ټوټه ټوټه کړی ؤ، که چا حجر اسود لیدلی وي په هغه کي یوه ټوټه اصلي حجر اسود دی او نور په خپله حجر اسود نه دی بلکه د عقیق د ډبري اوړه دي چي د حجر اسود هغه کوچني ټوټې یې را ټولي کړي دي او دغه د عقیقو په اوړو کي یې د دې دپاره سره جمعه کړي او یو ځای کړي دي چي سره یو ځای سي، خو واقعي حجراسود فقط هغه یو تور داغ دی چي په دغه ځای کي معلومیږي، دغه کار چي حجر اسود یې مات کړی د قرامطه لعنة الله علیهم د ډلي په واسطه وسو. *(بیرته قصې ته راسی)*

کله چي قریش د کعبې شریفي په جوړولو کي د حجر اسود د ایښوولو ځای ته ورسېدل دلته نو د قریشو د مشرانو څخه هر یو غواړي چي دئ دغه ډبره پر هغه خپل ځای کښېږدي او دغه شرف یې په نصیب سي، ځکه د حجر اسود ایښوول داسي شرف او عزت دی چي په ټول ژوند کي د یوه وار دپاره دوی ته حاصلیږي، د حاجیانو

سِقایه یا رِفاده داسي شرف دی چي هر کال مکررېږي او په هر کال کي سته مګر د حجر اسود شرف په عمر کي د یوه وار دپاره دی، نو خود د قریشو هر ښاخ غواړي چي دغه د حجر اسود د ایښوولو شرف د دوی په نصیب سي نه غواړي چي هغه بل ښاخ یې کښېږدي، د قریشو په ښاخو کي د حجراسود پر ایښوولو مقابله او نزاع شروع سوه، د عبدالدار اولاده چي دکعبې شریفي د حِجابې یا پوښولو مسئول وه هغو وویل: د کعبې شریفي پوښول زموږ وظیفه ده نو حجراسود هم په والله که بیله موږه بل څوک کښېږدي، د دغه قَسم د تائید او تاکید دپاره یې د وینو ډک لوښی را وړی او لاسونه یې په دغه وینو ولړل او بیا یې قسم وکړی چي حجر اسود به بېله موږه بل څوک نه کښېږدي مګر زموږ د وینو په تویولو سره، یعني: زموږ بې مرګه یې بل څوک نه سي ایښوولای، بني مخزوم چي دا حال ولیدی هغو هم د وینو ډک لوښی را وړی او لاسونه یې په ولړل او عیناً دغه قَسم یې یاد کړی، بني عدي بن کعب چي د حضرتِ عمر فاروق ؓ قوم دی هغو هم د وینو لوښی را وړی او عیناً دغه قَسم یې یاد کړی مسئله ډېره خطرناکه سوه قریبه ده چي دا فتنه اور واخلي او په خپله قریش سره ووژني، د قریشو هر ښاخ ځانونه د جنګ دپاره تیار او آماده کړي دي، ټولو قَسم کړی دی چي حجر اسود به بیله موږه بل څوک نه کښېږدي او نه یې ایښوولای سي.

دا د قریشو ژوند او حال ؤ، هره مسئله چي په هغه کي شرف او عزت وي دوی تیار او آماده دي چي د هغه شرف د حاصلولو دپاره خپل ځانونه قتل او قرباني کړي، کله چي نورو خلکو د پیسو دپاره، د ښځو دپاره، د دینار او درهم دپاره جنګونه کول خو د قریشو جنګ پر شرف او عزت ؤ، په دغه خطرناکه حالت کي د دوی په منځ کي یو هوښیار سړئ پیدا سو چي تر ټولو قریشو په عمر زیات ؤ، ویل کیږي چي په دغه وخت کي د ده عمر یو سل او شل کاله ؤ او د دغه سړي نوم ابو اُمیه بن مغیره ؤ، ابو اُمیه وویل: اې قومه! خپل ځانونه پر څه بربادوی؟ که تاسي قریش په خپل منځ کي سره وجنګېږی نو د قریشو ښځه به څوک پاته سي؟ تاسي د مکې سرداران یاست که تاسي یو د بله سره ووژنی مکه به څوک إداره کوي؟ آیا د مکې د إدارې دپاره به د دباندي ښخه نور خلک راځي؟ (*کشکي زموږ وطنوال هم دغسي فکر وکړي*) خلکو هم د ده

خبره قبوله کړه او وعده یې وکړه چې د درېیم په فیصله به قناعت کوو. بیا یې د ابواُمیه څخه پوښتنه وکړه چې قاضي او فیصله کوونکی څوک و ټاکو؟ ابو اُمیه و ویل: ستاسي فیصله به هغه څوک درکوي کوم چې دغه د بني شیبه له دروازې څخه اول را داخل سو، یعني: کوم سړئ چې له دغي دروازې څخه اول حرم ته راغلی حُکم او فیصله هغه ته پرېږدی هر څه چې هغه نفر و ویل هغه به قبلوی، ټول قریش په دغه خبره راضي سوه او په انتظار دي چې څوک به له دغي دروازې څخه راسي.

الهي حکمت ته وګوری: په دغه وخت کي خیر البشر سرورکائنات اشرف المخلوقات محمّد مصطفٰی ﷺ د بني شیبه د دروازې څخه حَرم ته ور داخل سو، ټولو نارې کړې: (الصّادق الأمین) راضي یو، راضي یو، یعني: دا څومره ښه کار وسو چې صادق الأمین راغلی هو موږ ټوله د ده په حکم او فیصله خوښ او راضي یو.

اوس نو یو لوی عقل په کار دی چې دغه فتنه پای ته و رسوي، عقل او حکمت، دانایي او هوښیاري په کار دي چې د خلکو له منځه خصومت او عداوت پورته کړي، په دغه مسئله کي حکم کول آسانه کار نه دی، د دغه قاضي هره خطا امکان لري چې د قریشو د جنګ او تباهی سبب وګرځي، دلته باید سړئ له حکمته کار واخلي او تاسي د رسول الله ﷺ لوی حکمت ته وګوری، کله چې رسول الله ﷺ ته حال و ویل سو او د دوی د نزاع سبب خو مخ کي ورته معلوم ؤ نو یې خپل مبارک پټو د اوږو څخه ایسته کړی او د کعبې شریفي څخه یې لیري پر مځکه آوار کړی حجرِ اسود یې په خپلو مبارکو لاسو پر دغه پټو کښېښاوه بیا یې د قریشو رئیسانو ته ور بږغ کړه ویل: اوس نو په ټولو دغه پټو در پورته کړی، په دې پورته کولو کي د قریشو د هر ښاخ مشر حصه واخیستل او حجر اسود چې د کعبې شریفي څخه لیري پروت ؤ هغه خپل ځای ته یې ورساوه، د قریشو د مشرانو څخه هر یوه دا فکر کاوه چې ما یو څه وکړه، بیا نو په خپله رسول الله ﷺ حجر اسود د هغه پټو څخه واخیستی او د کعبې شریفي په بِناء کي یې په خپلو مبارکو لاسو پر هغه خپل ځای کښېښاوه.

اوس نو هغه څوک چې حجراسود یې پردغه ځای کښېښاوه هغه سرورکائنات محمّد مصطفٰی ﷺ ؤ او د ده ﷺ په حِکمت سره هغه د اور لګېدلو پُلیته ایسته سوه،

قریش په داسې ډول د قتل او قتال څخه وساتل سوه چې هر یو خوشاله ؤ، دا هغه مهمه واقعه وه چې د محمّد ﷺ په ژوند کې تر واده کولو وروسته او تر بعثت د مخه پېښه سوې ده چې په دغه وختو کې د رسول الله ﷺ عمر پنځه دیرش کاله ؤ، نور نو رسول الله ﷺ په عادي ډول سره ژوند کاوه او کومه خاصه واقعه نه ده پېښه سوې.

اوس به د کعبې شریفې د بناء او جوړېدلو څه تاریخ درته بیان سي:

کعبه شریفه په ټول تاریخ او زمانه کې په یقیني ډول سره فقط څلور واره جوړه سوې ده او تر دغه څلور واره په د مخه جوړېدلو کې یې د علماء کرامو شک او اختلاف سته، خو اول وار جوړېدل یې هغه دي چې ابراهیم علیه السلام د خپل زوی اسماعیل علیه السلام په مرسته او ملګرتیا جوړه کړه چې دغه جوړېدل د الله عزوجل د امر پر ځای کول وه او دغه جوړېدل یې په قرآن مجید او صحي احادیثو سره ثابت دي، الله عزوجل فرمایي:

﴿ وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَٰهِـۧمُ ٱلْقَوَاعِدَ مِنَ ٱلْبَيْتِ وَإِسْمَـٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّآ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ ﴾. [البقره: ١٢٧]

ژباړه: اې محمّده ﷺ هغه وخت یاد کړه چې ابراهیم علیه السلام او اسماعیل علیه السلام د کعبې شریفې تاداوونه او بنسټونه پورته کړل او دواړو به ویل: اې زموږ ربه ته دغه کار زموږ څخه قبول کړه، بېشکه چې ته ښه اوریدونکی او ښه پوهېدونکی یې.

یعني: الٰهي! ته دغه د کعبې شریفې جوړول زموږ څخه قبول کړه او ته د ټولو دعاوې اورې او د ټولو په نیتو پوهېږې، په دغه باره کې صحي احادیث هم خورا ډېر دي چې په را نقلولو سره یې بحث اوږدیږي او د دغې اولنۍ بناء په باره کې د تاریخ کتابونه او علماء کرام وایي: د ابراهیم علیه السلام د کعبې شریفې د دېوالو لوړ والی (۹) ذراعه ؤ او اوږد والی یې (۳۰) ذراعه ؤ او د کعبې شریفې بر یا عرض(۲۲) ذراعه ؤ او بېله چته وه یعني: چت او بام یې نه درلودی.

او د کعبې شریفې دوهم وار جوړول دغه دي چې قریشو تر بعثت او اسلام د مخه جوړه کړه او د دغه وار په جوړولو کې رسول الله ﷺ هم اشتراک کړی دی او په دې وار کې یې د کعبې شریفې د دېوالو لوړ والی (۱۸) ذراعه کړی خو د اوږد واله څخه

يې (٦) ذراعه او د ذراع څه حصه د مال د کمبودۍ په سبب پرېښوول چي دا هغه ځای دی چي (حِجَر) يا (حَطِيم) ورته ويل کيږي او د کعبې شريفي شمالي طرف ته دی او د کعبې شريفي دروازه يې د مځکي څخه لوړه کړه، دا هم د دې دپاره چي بېله اجازې څخه د قريشو څوک دننه ورنه سي.

په دغه باره کي رسول الله ﷺ د مکې مکرمې تر فتحي وروسته حضرت عائشې رضي الله عنها ته فرمايي: يا عائشه! که ستا قوم يعني: قريش د جاهليت وختو ته نژدې نه وای ما به د کعبې شريفي د نړولو امر کړی وای، خو په نوي جوړولو کي به مي هغه حصه پکښې داخله کړې وای کومه چي ځني ايستل سوې ده او د مځکي سره به مي برابره کړې وای، يعني: د کعبې شريفي دننه مځکه به مي دومره کښته کړې وای چي د مځکي سره برابره وای او يوه دروازه به مي د شرق طرف ته ورکړې وای او بله د غرب طرف ته، نو به دغه جوړ والی هغه د ابراهيم عليه السلام پر اساس وای.

او د کعبې شريفي دريم وار جوړېدل هغه دي: کله چي کعبه شريفه د يزيد بن معاويه په زمانه کي د ده د لښکرو له طرفه وسوځل سوه،

چي د هغې واقعې خُلاصه داسي ده: د (٣٦) سنې په آخر کي د يزيد لښکرو د (حُصين ابن نُمَير السکوني) په قومنداني عبدالله ابن زُبير رضي الله عنه چي د مسلمانانو خليفه او اميرالمؤمنين ؤ د يزيد په امر په مکه مکرمه کي محاصره کړی او بيا يې کعبه شريفه په منجنيق و ويشتل، کعبه شريفه د دغه ويشتلو په سبب ونړېده، عبدالله بن زُبير رضي الله عنه د حج تر موسمه انتظار وکړی څو چي له هره ځايه خلک د حج کولو دپاره راغله او عبدالله بن زُبير رضي الله عنه مشوره ور سره وکړه ويل: اې خلکو! ما ته د کعبې شريفي په باره کي مشوره راکړی، تو له و نړوم او بيرته يې له سره جوړه کړم؟ که يې دغه نړېدلي ځايونه ور ترميم کړم؟ عبدالله ابن عبّاس رضي الله عنه و ويل: زما نظر دا دی چي نړېدلي ځايونه يې په دغه خپلو ډبرو ور جوړ کړې او نوره کعبه شريفه پر خپل حال پرېږدې ـ ځکه دا هغه کعبه ده چي خلک پر دې مسلمانان سوي دي او دا هغه ډبري دي چي خلک پر هغو مسلمانان سوي دي، يعني: هر څه دي پر خپل حال پاته وي فقط نړېدلي ځايونه يې ور جوړ کړه، عبدالله بن زُبير رضي الله عنه و ويل: که ستاسي څخه د هر چا کور نړېدلی او

سوځېدلی وای تر هغو نه راضي کېدی چي کور يې بيرته له سره نه وای جوړ سوی، نو د خپل رب عزوجل د کور په باره کي ولې ځنګه فکر کوی؟ عبدالله بن زُبير رضی الله عنه و ويل: زه له خپله ربه څخه درې ورځي استخاره کوم بيا پر هغه کار اقدام کوم يا هغه کار کوم چي خير پکښي و وينم، پسله درو ورځو يې د کعبې شريفي په نړولو شروع وکړه ترڅو تر مځکي يې ورسول او بيا يې شا و خوا پردې پر را وګرځولې او د کعبې شريفي په نوې بِناء يې شروع وکړه او هغه شپږ ذراعه خالي مځکه چي د حِجَر په نامه دغسي پرېښوول سوې وه هغه يې هم پکښي داخله کړه او د کعبې شريفي د دېوالو په لوړ واله يا جګواله کي يې تر پخوا لس ذراعه نور هم زيات کړل او دوې دروازې يې ورکړې چي پر يوه دروازه به خلک ورننوتل او پر هغه بله به وتل، خو دغه زياتوب يا تغيرات يې د هغه حديث شريف په جرئت سره وکړل کوم چي حضرتِ عائشي رضی الله عنها د رسول الله ﷺ څخه روايت کړي دی او د مخه درته بيان سو.

د کعبې شريفي څلورم وار بناء يا جوړول هغه دي چي د عبدالله بن زبير رضی الله عنه تر شهادت وروسته وسوه، چي واقعه يې امام مسلم رحمه الله د عطاء رضی الله عنه څخه روايتوي او وايي:

کله چي عبدالله بن زبير رضی الله عنه د حجاج بن يوسف الثقفي له طرفه شهيد کړل سو او په دغه جنګ کي د حجاج له طرفه کعبه شريفه په منجنيق ونړول سوه، نو حجاج بن يوسف و عبد الملک بن مروان ته چي د وخت خليفه ؤ د عبدالله بن زبير رضی الله عنه د وژلو خبر او دا و ليکل: چي ابن زبير کعبه شريفه د اهلِ مکې له نظره مخالفه جوړه کړې ده، عبدالملک بن مروان ورته وليکل: موږ د ابن زُبير د کارو د مخالفت إراده نه لرو، کوم چي په لوړ واله کي يې زياتوب کړی دی پرهغه اندازه يې جوړه کړه، مګر دا چي حِجَر يې د کعبې شريفي په بناء کي داخل کړی دی بيرته يې ځني وباسه پر پخواني شکل يې کړه او دغه دوهمه دروازه چي يې ورکړې ده هغه هم بنده کړه، نو بيا کعبه شريفه ونړول سوه او بيرته د قريشو پر هغه پخواني شکل جوړه سوه.

د تاريخ په کتابو کي ذکرسوي دي: کله چي رشيد هغه چي د عبّاسي خُلفاوو څخه دی خليفه سو نو يې دا إراده وکړه چي کعبه شريفه ونړوي او بيرته يې د عبدالله بن زبير رضی الله عنه د بناء پر قسم جوړه کړي، مګر امام مالک بن انس رحمه الله ورته و ويل:

یا امیرَالمؤمنین! د الله روی ته وګوره کعبه شریفه د وروستنیو پاچهانو د لاس لوبه مه ګرځوه (یعني: د هر چا چي إراده سوه چي تغیر پکښي را ولي، را ولي به یې) او په دې ډول د کعبې شریفي هیبت د خلکو د زړو څخه پورته کیږي، نو رشید هم د خپلي رأیي څخه واوښت او د کعبې شریفي نړول او جوړول یې پرېښوول.

داهغه څلور واره وه چي په یقیني ډول سره کعبه شریفه جوړه سوې ده.

مګر پنځم وار جوړېدل یې هغه دي چي په هغه کي شک او اختلاف سته او دا هغه جوړول دي چي د ابراهیم علیه السلام تر جوړولو د مخه دي چي آیا د ابراهیم علیه السلام ترجوړولو د مخه هم کعبه شریفه جوړه سوې ده که یا؟ په ځینو آثارو او روایاتو کي راغلي دي چي اوڵ هغه څوک چي کعبه شریفه یې جوړه کړې ده هغه آدم علیه السلام ؤ او د دغه جوړېدلو دپاره دلیل هغه حدیث شریف دی چي امام بیهقي یې د عبدالله بن عَمرو رضی الله عنه څخه روایتوي، عبدالله بن عَمرو رضی الله عنه وایي چي رسول الله ﷺ و فرمایل: الله عزوجل و آدم او حواء علیها السلام ته و فرمایل: زما دپاره کور جوړ کړی او جبریل علیه السلام دکعبې شریفي خط او نقشه ور واچول، نو آدم علیه السلام مځکه کِندل او حواء علیها السلام یې خاوري او ډبري نقلولې، ترڅو چي اوبو ته و رسېدل، دکښته څخه ږغ پر وسو: یا آدم! بسته او بیا چي یې کعبه شریفه جوړه کړه د الله عزوجل له طرفه وحي ورته وسوې چي طواف پر وکړی او ورته و ویل سوه: ته اول انسان یې او دا اول بیت دی، بیا نو وختونه تېرېدل ترڅو چي نوح علیه السلام دکعبې شریفي حج وکړی، بیا وختونه او قرنونه تېر سوه څو چي ابراهیم علیه السلام یې دوهم وار دېوالونه پورته کړل.

خو امام بیهقي د حدیث شریف په آخر کي وایي: د دغه حدیث په اِسناد کي یوازي ابن لَهیعه سته او ابن لهیعه ضعیفه دی په ده سره حجت او دلیل نه سيِ ویل کېدلای.

او هلته نور روایات هم سته چي په معنیٰ کي دغه د بیهقي و روایت ته نژدې دي خو هغه ټول روایتونه له ضعفه خالي نه دي.

داسي یو روایت هم سته چي وایي: اول هغه څوک چي کعبه شریفه یې جوړه کړې ده شیث بن آدم علیه السلام ؤ، اوس نو که دغه ضعیفه روایتو ته اعتبار ورکړل سي نو کعبه شریفه په ټول تاریخ او زمانه کي پنځه واره جوړه سوې ده، خو ښه او بهتره خبره

دا ده: چې پر هغه اعتماد وکړو چې په یقین سره ثابت دي، هغه دا چې کعبه شریفه څلور واره جوړه سوې ده لکه د مخه چې په وضاحت سره بیان سوه او بیله دغه څلور واره جوړېدلو څخه به یې علم الله ﷻ ته پرېږدو. هو په وروستنیو مختلفو وختو کي څو ځلي د کعبې شریفي د تعمیر قسم قسم ترمیمات او اصلاحات سوي دي.

د رسول الله ﷺ خلوت او تنهایي خوښېدل

څه موده وروسته او تر بعثت درې کاله د مخه رسول الله ﷺ د خلکو د بداندني ژوند څخه په تنګ ؤ، هلته فسق او فساد، فجور او د بتانو عبادت ؤ نو خود د رسول الله ﷺ او د ده د قوم په منځ کي ډېر فرق او لیري والی موجود ؤ، ځکه نو رسول الله ﷺ ته تنهایي او فکر کول او د الله ﷻ عبادت ډېر خوښ وګرځېدل، دا یې عادت ؤ چې څه موده ترمنځ به د څو ورځو او شپو دپاره غارِ حراء ته تلی (غارِ حراء په جبل نور کي یو کوچنۍ غار دی) د غرو ځیني غارونه ډېر لوی وي مګر غار حراء کوچنۍ غار دی چې فقط یو یا دوه نفره پکښي ځاییږي او د غره په لوړه حصه کي دی چې څوک بېله تکلیفه او ستړیا څخه نه سي ورختلای، رسول الله ﷺ دغه لیري او ګوښه غار د خپل خلوت او تنهایي دپاره انتخاب کړی ؤ ځکه د ده ﷺ نه وه خوښه چې بل څوک ور سره ملګری وي او مقصد یې هم یوازي والی او د الله ﷻ عبادت ؤ چې په دغه تنهایي کي به یې د کون په موجوداتو کي فکر کاوه او په دې کي به یې فکر کاوه چې د دې کون تر شا یو إداره کوونکی قدرت سته او رسول الله ﷺ په هغه څه نه ؤ راضي چې د ده ﷺ قوم د هغه عقیده درلودل چې هغه شرک او باطل افکار وه، خو بیا هم رسول الله ﷺ ته یوه واضحه لار او معین شریعت نه ؤ ور معلوم چې په هغه سره مطمئن او راضي وي.

د رسول الله ﷺ دغه تنهایي اختیارول د الله جل جلاله په إراده سره وه چې د رسالت و لوی امانت ته آماده سي او په هغه رسالت سره د مځکي په مخ کي تغیر را ولي، رسول الله ﷺ ته تر بعثت درې کاله د مخه دغه تنهایي خوښه وګرځېدل او دغه کوچنۍ غار یې د خپل فکر او عبادت دپاره خلوت ګاه وګرځول او دغه کوچنۍ غار!

دوې خولې لري چي په يوه ورننوزي او بله خوله يې د کعبې شريفي طرف ته ده (لکه يو کلکين داسي ده) او د هغې خولې څخه کعبه شريفه معلوميږي.

نو کوم څوک چي غار حراء ته داخل سي کولای سي چي د دغه غار د داخل څخه کعبه شريفه وويني، سبحان الله! دغه غار چي د کعبې شريفي څخه درې ميله ليري دی او د غره په ډيره لوړه حصه کي دی چي تقريبًا په يوه نيم ساعت کي څوک ورختلای سي، نو تاسي فکر وکړی چي رسول الله ﷺ به څومره ګرځېدلی وي چي د ځان او عبادت کولو دپاره دي دغسي ليري او ګوښه ځای پيدا کړي چي د هغه ځای څخه دي کعبه شريفه هم معلوميږي.

رسول الله ﷺ به په دغه غار کي د تَفَکُّر عبادت کاوه او کعبې شريفي ته به يې کتل، هر وخت به دغه غار ته د څو ورځو او شپو دپاره ورتلی او دا يې خوښه وه چي د رمضان په مياشت کي هلته ډير واوسيږي، خو په هغه کال چي تر بعثت د مخه ؤ رسول الله ﷺ په دغه غار کي پوره يوه مياشت تيره کړه، په پخوا کي به پوره يوه مياشت هلته نه پاته کېدی مګر د بعثت په کال پوره يوه مياشت هلته پاته سو ځکه د الله جل جلاله عبادت ډير خوښ ورته ګرځېدلی ؤ، هو! يو وخت به د خوړو يا اوبو را وړلو دپاره، يا د کور د خبر اخيستلو دپاره را کښته سو خو بيرته به هغه غره او هغه غار ته ولاړ.

په دغه آخري کال چي تر بعثت د مخه کال ؤ رسول الله ﷺ چي به پرلار رهي ؤ يا دغه غار ته به تلی يو آواز به يې اورېدی چي ويل کېدل به: السّلام عليکَ يا رسولَ الله! او ده ﷺ به شا وخوا وکتل هيڅوک به يې نه ليدل، په حيرت او فکر کي به سو چي دا څه آوازونه دي، رسول الله ﷺ فرمايي: چي بيا مي د وحيو تر نزول وروسته د جبريل عليه السلام څخه پوښتنه وکړه چي يا جبريل! تر بعثت د مخه چي به پرلاري تلم اورېدل به مي چي يو څوک راته وايي: السّلام عليکَ يا رسولَ الله! ما به شا وخوا وکتل څوک به نه وه، دغه ږغ چا کاوه؟ او دا څوک وه؟

جبريل عليه السلام وويل: يا رسولَ الله! دغه وَنو او ډبرو سلام درباندي وايه.

محترمه وروره او خوري! آيا نن ورځ پر رسول الله ﷺ درود ويل د ځان سعادت او خوشبختي نه بولې؟ رسول الله ﷺ چي په الهي دربار کي کوم لوړ مقام او عزت

لري زما او ستا درود ويلو ته ضرورت نه لري، الله جل جلاله او په آسمانو کي ملائکې، په هوا کي مرغان، په دښتو کي حيوانات، په اوبو کي ماهيان حتّی وُني او ډبري درود او سلام پر وايي، خو زما او ستا دپاره درود ويل هغه شئ دي چي ګټه او فايده يې موږ ته را رسيږي، د رسول الله ﷺ سره زموږ محبت په زياتيږي، د متابعت شوق يې را پکښي پيدا کيږي، درود ويل زموږ د ښه او بختور ژوند سبب ګرځي، حتّی د درود ويلو په برکت به مو إن شاء الله تعالی د رسول الله ﷺ شفاعت هم په نصيب سي.

نو ورو ره! په خپل ژوند کي درود ويل ډير کړه او د ځان عادت يې وګرځوه، نتيجه به يې په يقيني ډول سره په دنيا او آخرت کي و وينې.

دوحيو نازليدل

کله چي د رسول الله ﷺ د عمر خلويښت کاله پوره سوه د رسول الله ﷺ د ژوند په آفاقو کي د نبوت آثار او علامې ښکاره سوې، چي د هغو علامو څخه يو هم رشتيا خوب ؤ، رسول الله ﷺ به هيڅ خوب نه ليدی مګر هغه کار به عيناً په هغه شکل سره وسو چي په خوب کي به يې ليدلی ؤ، امام المحدثين امام بخاري رحمه الله د اُم المؤمنين حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت کوي چي فرمايي:

اول هغه شئ چي په هغه سره رسول الله ﷺ ته وحي شروع سوې هغه الرؤيا الصّالحه الصّادقه وه، يعني: صالحه او صادقه خوب ؤ، هيڅ خوب به يې نه ليدی مګر هغه به داسي پيښ او واقع سو لکه روښانه سهار، نو رشتيا خوب د نبوت د علامو او حصو څخه دی، خو پر دغه کيفيت شپږ مياشتي تيري سوې.

تاسي ته معلومه ده چي د نبوت ټوله موده او زمانه درويشت کاله ده، نو دغه صادقه خوب د نبوت شپږ خلويښتم جز دی او الله جل جلاله يې هغه چا ته ورکوي چي د ده جل جلاله خوښه وي، کله چي په غار حراء کي د رسول الله ﷺ د خلوت او تنهائی دريم کال او د رمضان المبارک مياشت وه د الله جل جلاله دا خوښه او إراده سوه چي د مځکي پر خلکو خپل رحمت نازل کړي او رسول الله ﷺ په نبوت او رسالت سره مکرم کړي، څو هغه معينه ورځ راغله چي يوازي د مسلمانانو تاريخ ته نه بلکه د بشر

تاریخ ته او د ټولي مځکي د مخ تاریخ ته یې تغیر ورکړی، که موږ دغي ورځي ته فکر او حساب وکړو په دلائلو او قرائنو سره دا ممکنه ده چي دغه مبارکه ورځ معلومه او معینه کړو، دغه ورځ د دوشنبې ورځ او د روژې د میاشتي یو ویشتم تاریخ ؤ چي دا د (۶۱۰) میلادي کال د اګست د میاشتي لسمه ورځ وه او د رسول الله ﷺ عمر په دغه وخت کي په قمري حساب سره پوره څلوېښت کاله شپږ میاشتي او دوولس ورځي ؤ او په شمسي حساب سره نه دیرش کاله درې میاشتي او دوه ویشت ورځي ؤ، دغه د دوشنبې ورځ د بعثت او رسالت اوله ورځ ده، رسول الله ﷺ فرمایي: زه په غار حراء کي ناست وم چي ناڅاپه (دفعتاً) یو سړئ را ته راغلی.

دغه سړئ جبریل علیه السلام ؤ او د یوه انسان په شکل او قیافه ورته راغلی نه د ملائکې په شکل، نو رسول الله ﷺ فرمایي: ناڅاپه یو سړئ راغلی چي سپین کالي یې اغوستي وه او د ده سره د دېباج یو لوښی یا ټوکر ور سره ؤ (دېباج وربښمین ټوکر دی) او په هغه کي یو کتاب ؤ، څرنګه چي دغه نفر په یوه وار او ناڅاپه را ښکاره سو وې بېرولم (بې رڼغه، بې خبره په نیمه شپه توره تاریکه او په غره کي ناڅاپه او یو دم سړئ پیدا سو) سړئ را نژدې سو کتاب یې را ته ونیوی او ویل: یا محمّد! إقرأ، اې محمّده! و وایه، رسول الله ﷺ د بیري په حالت کي ورته و ویل: زه ویونکی نه یم (یعني: لیک او لوست مي نه دي زده) نه شئ ویلای سم او نه یې لیکلای سم.

تاسي ته معلومه ده چي رسول الله ﷺ أمّي ؤ، ویل او لیکل یې نه وه زده، که چیري د ده ﷺ ویل او نوشته کول زده وای کفارو به دا تهمت پر ویلای چي دا قرآن تا جوړ کړی او لیکلی دی، خو اوس د ده ﷺ قوم او ټولو قریشو ته دا معلومه وه چي محمّد ﷺ أمّي دی.

نو رسول الله ﷺ فرمایي: دغه سړي زه په غېږ کي ونیولم او کښې یې کښم، قریبه وه چي د دغه کښېکښلو سره مي روح وتلی وای، د رسول الله ﷺ بېره نوره هم زیاته سوه او دغه نفر بیا را ته و ویل: یا محمّد! إقرأ، رسول الله ﷺ بیا ورته و ویل: زه ویونکی نه یم، وایي: بیا یې زه په غېږ کي ونیولم او کښې یې کښم او وې ویل: یا محمّد! إقرأ، د دریم وار دپاره محمّد ﷺ و ویل: زه ویونکی نه یم، نو وایي: دریم

واريې بيا دومره په قوت سره کښېکښېم قريبه وه چي نفس مي وخېژي او بيا يې و ويل: يا محمّد! و وايه، رسول اللهﷺ ورته و ويل: څه شي و وايم؟ جبريل علیه السلام و ويل:

﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝﴾. [العلق]

فقط د سورةُالعلق دغه اولني پنځه آياته يې ورته تلاوت کړه، دغه پنځه آياته هغه اولني آياتونه دي چي د آسمان څخه په ليلة القدر کي نازل سوي دي الله عزّوجلّ فرمايي:

﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۝﴾.

يعني: موږ دغه قرآن مجيد په ليلة القدر کي نازل کړی دی.

او د روژې په مياشت کي نازل سوی دي، څکه بيا هم الله جلّ جلاله فرمايي:

﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾. [بقره: ۱۸۵]

د روژې مياشت هغه مياشت ده چي په هغه کي قرآن مجيد نازل کړل سوی دی.

رسول اللهﷺ فرمايي: کله چي مي دغه آياتونه و ويل، دغه سړئ غائب سو او ولاړی، رسول اللهﷺ ډير زيات په بېره کي وُ چي دا څه کيفيت او حالت دی؟ په دغه وخت کي د رسول اللهﷺ صادقه او مخلصه زوجه حضرتِ خديجه رضي الله عنها چي هلته په خپل کور کي وه، په زړه کي يې ور و ګرځېدل: چي محمّدﷺ ته يو څه ور پېښه سوې ده، نو يې خپل يو مريئ غار حراء ته ولېږی چي ولاړ سه وګوره چي محمّدﷺ ته څه پېښه ده؟ څکه دې ته معلومه وه چي رسول اللهﷺ هلته دی، دلته بيا رسول اللهﷺ د غار حراء څخه را وتلی دی او په ډير تلوار د کور و طرف ته رهي دی، د ډيري بيري په سبب د څنستا پر قِسم په تلوار او چابکي سره د کور پر طرف رهي دی، مريئ چي غار ته راغلی وې ليدل چي رسول اللهﷺ نسته نو مريئ دې خوا ها خوا ته د رسول اللهﷺ په پلټنه او پيدا کولو مشغول سو او رسول اللهﷺ د مکې مکرمې پر طرف په تلوار رهي دی، رسول اللهﷺ د بيري او خوف په حالت کي خپل کور ته ولاړ، خديجې رضي الله عنها چي دئﷺ وليدی پوه سوه چي رسول اللهﷺ ډير

بېرېدلی دی او اوس هم د بیرې په حالت کې دی او له ډېرې بیرې څخه رېږدي او وایي: زَمّلونِي زَمِّلونِي، یعني: پټ مې کړی، پټ مې کړی، لکه د چا چې یخ کیږي او رېږدي، خدیجې رضي الله عنها هم په یوه کالې پټ کړی ترڅو چې بېره ځني ولاړه او آرام سو.

نو بې خدیجې رضي الله عنها ته هغه ټېښه سوې قصه وکړه، ټول هغه واقعات چې ورته پېښ سوي وه ورته بیان یې کړه او ویل: زه پر ځان و بېرېدم، خدیجې رضي الله عنها ورته و ویل: ښایي ته داسي فکر کوې چې دا د جن او پیري اثر وي؟ رسول الله ﷺ ویل: هو، خدیجې رضي الله عنها و ویل: یا والله تا ته هیڅکله د جن او پیري شر او آزار نه در رسیږي او الله تا نه خرابوي، ځکه ته صلهٔ رحمي وصلوې، یعني: د دوستانو او اقرباوو حقوق پر ځای کوې، په خبرو کې رشتیا وایې، د ضعیفانو مرسته کوې، د محتاجو ضرورت او اړتیا رفعه کوې، د مېلمه عزت کوې، د حق مرسته او طرفداري کوې، ټول اخلاق دي ښه او کریم دي، جن تا ته تکلیف نه سي در رسولای، نو رېې هم رسول الله ﷺ پرېښاوه چي ښه آرام سو بیا یې نو وَرَقه بن نَوفَل ته چې د خدیجې رضي الله عنها د اکا زوی ؤ ور وستی، دغه ورقه چې عرب او قریش ؤ نصراني سوی ؤ او دا قصه به په وروسته کې در ته وکړو چې څنګه او ولي نصراني سو، مقصد ورقه بن نوفل د خدیجې رضي الله عنها د اکا زوی نصراني ؤ، څرنګه چې ده د یهودو او نصاراوو کتابونه لوستل او انجیل یې د عِبراني څخه په عربي ډېر لیکلی ؤ، نو د ډېرو معلوماتو خاوند ؤ، په عمر ډېر او په سترګو ړوند سوی ؤ، د انبیاء علیهم السلام د ژوند معلومات ورته وه او دا هم ورته معلومه وه چې د را تلونکي نبي وخت او زمانه را نژدې سوې ده.

کله چې دوی وَرَقه ته ورغله خدیجې رضي الله عنها ورته و ویل: یا ابن عم! اې د اکا زوا! د وراره څخه دي د ده حال واوره، ورقه و ویل: اې وراره! څه دي لیدلي او اورېدلي دي؟ رسول الله ﷺ هغه خپل حال ورته بیانوي او ورقه په ډېر تعجب غوږ ورته نیولی دی او اوري یې، ورقه ته چې د آسماني کتابو څخه د آخري او راتلونکي نبي په باره کې کومې علامې ور معلومې وې هغه ټولې په محمّد ﷺ کې موجودې وې، نو یې په آخر کې په لوړ آواز و ویل: الله اکبر والله ناموس اکبر درته راغلی دی هغه چې الله جل جلاله و موسی علیه السلام ته را استولی ؤ.

د ناموس اکبر څخه مقصد جبریل علیه السلام دی او د ناموس معنٰی؟ یعني: د سِر او پټ راز ساتونکی، مګر هو هغه د خیر او مصلحت راز او د جاسوس معنٰی: د شر او بد راز ساتونکی، نو د جبریل علیه السلام یو نوم ناموس اکبر دی او بل نوم یې روح یا روح القُدُس دی، لکه څرنګه چې الله جل جلاله په قرآن کریم کي فرمایي:

﴿ فَأَرْسَلْنَآ إِلَيْهَا رُوحَنَا ﴾. [مریم: ۱۷]

یعني: موږ و مریم علیها السلام ته زموږ روح ور واستاوه، د روحنا څخه مقصد جبریل علیه السلام دی او بیا هم الله جل جلاله فرمایي:

﴿ تَنَزَّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا ﴾.

یعني: په لیلة القدر کي ملائکې او جبریل علیه السلام را کښته کیږي.

دلته هم د روح څخه مقصد جبریل علیه السلام دی، خیر ورقه بن نوفل و ویل: والله ناموس اکبر درته راغلی دی، هغه چې موسٰی ته راغلی ؤ او عیسٰی علیه السلام یې نه کړی یاد دا ولي؟ ځکه د ورقه دا عقیده نه وه چې عیسٰی علیه السلام نبي دی.

ورونو! نصارا پر درې قسمه دي، یوه ډله یې وایي: عیسٰی علیه السلام په خپله رب او إله دی (العیاذ بالله) او د نصاراوو بله ډله بیا وایي: چې مرتبې او درجې درې دي، یوه د الله درجه ده او یوه د نبي درجه ده او د دغو دوو درجو په منځ کي یوه بله درجه سته چې تر الله کښته او تر نبي لوړه ده او عیسٰی علیه السلام په دغه درجه کي دی، د ورقه بن نوفل عقیده هم داسي وه، چې دغه عقیده نه پوره شرک دی او نه پوره توحید دی، نو ځکه ورقه بن نوفل عیسٰی علیه السلام نه کړی یاد، بلکه ویل: دا هغه ناموس اکبر دی چې موسٰی علیه السلام ته راتلی او بیا دغه ورقه یوه عجیبه خبره وکړه، ویل: کشکي زه په هغه وخت کي ځوان وای چې ستا قوم تا د مکې څخه باسي او ما ستا مرسته کړې وای، رسول الله ﷺ په تعجب سره وویل: ما د مکې له ښاره باسي؟ ما شړي؟ ورقه بن نوفل وویل: هو! هر چا چه دغسي شئ را وړی دی لکه تا ته چې راغلی دی هغه څوک د خپل قوم له طرفه آزار سوی دی او دغه عمل همېشه د نبیانو سره کېدی، څرنګه چې ته هم نبي او رسول یې خامخا آزارېږې او که زه په دغه ورځ ژوندئ وم مرسته او کومک به دي وکړم.

دا نو د وحیو او بعثت شروع وه، اوس نو محمّد ﷺ د ځینو علماوو په قول د سورۃُ العلق د دغو آیاتو په نزول سره نبي سو مګر رسول نه دی، ځکه ځیني علماء د نبي او رسول فرق داسي بیانوي: نبي هغه دی چي وحي ورته نازلیږي خو په تبلیغ نه وي امر کړه سوی او رسول هغه دی چي هم وحي ورته راځي او هم د دین په تبلیغ سره مامور او مکلف وي، نو د دغو علماوو په قول محمّد ﷺ د سورۃُ العلق په نزول سره نبي سو، ځرنګه چي په تبلیغ نه سو امر نو رسول نه سو، خو بیا د سورۃُ المدثر په نزول سره رسول هم سو، ځکه هلته بیا په تبلیغ هم امر کړل سو(دا د علماوویو قول ؤ)

پسله دغه غار حراء د واقعې څخه رسول الله ﷺ ته نور څه نه سوه پېښ او وحيِ هم نه نازلیږي چي دغي مودې ته علماء کرام (فترۃُ الوحي) وایي، یعني: وحيِ قطعه سوې او دا موده په هغه صحي روایتو کي شپږو میاشتو ته ورسېدل،که څه هم ځینو علماوو دا موده درې کاله بللې ده خو دا مطلقاً خطا ده او هغه راجحه روایت دا دی چي دغه د وحیو د قطعه کېدلو موده شپږ میاشتيٰ وه، پوره نیم کال وحيِ قطعه دي هیڅ شئ نسته، نو له دغه جهته علماءکرام رشتیا او صادقه خوب د نبوت شپږ ځلویښتمه حصه بولي، ځکه نبوت یا رسالت ټوله درویشت کاله ؤ، که دغه درویشت کلونه و شپږو میاشتو ته واړوو نو شپږ ځلوېښت واره (٦) میاشتي ځني جوړېږي.

او په دغه موده کي چي وحيِ نه وې رؤیا الصادقه موجوده وه، نو ځکه رؤیا الصادقه د نبوت شپږ ځلویښتمه حصه سوه، خیر په دغو شپږو میاشتو کي ورقه بن نوفل هم وفات سو او رسول الله ﷺ فرمایي: ورقه بن نوفل مي په جنت کي ولیدی، ځکه د هغه د اسلام إراده وه، په خپل نیت جنت ته داخل سو او د ورقه د ژوند په وخت کي رسول الله ﷺ هم څوک و اسلام ته نه دي دعوت کړي او د هیچا څخه یې د ایمان را وړلو طلب او غوښتنه نه وه کړې، نو ورقه بن نوفل په هغه خپل نیت چي ویل کشکي زه ځوان وای او ستا مرسته مي کړې وای جنت ته داخل سو، دا هم د الله جل جلاله الٰهي رحمت او احسان دی چي د ورقه پر نیت یې معامله ور سره وکړه که څه هم دئ تر رسالت د مخه وفات سو خو جنت ته داخل سو.

اوس نو په دغو شپږو میاشتو کي چي وحيِ قطعه دي که څه هم رسول الله ﷺ

په اولو ورځو کې بېرېدی او په بېره کې ؤ، خو څه موده وروسته یې زړه غوښتی چې بیا جبریل علیه السلام ورته راسي او وحيِ ورته را وړي شوق او علاقه يې پيدا سوه تر داسي اندازې چې دښت او صحرا ته به وَوَتی، غرو ته به ولاړی او هلته به په انتظار ؤ چې ښايي جبريل علیه السلام ورته راسي.

د وحيو د قطعه کېدلو څخه مقصد هم دا ؤ چې د رسول الله ﷺ د جبريل علیه السلام و ملاقات او د وحيو و نزول ته شوق او علاقه پيدا سي چې واقعاً هم داسي سوه، رسول الله ﷺ د هغه د مخني بيژي پر ځای اوس دښت او غرو ته وزي او د دې انتظار کوي چې د جبريل علیه السلام سره ملاقي سي، دا ورځي د رسول الله ﷺ دپاره ډيري درنې او له خواشينيه ډکي ورځي وې چې آيا زما څخه خو به داسي يو کار نه وي پېښ سوی چې زما رب را څخه ناراضه سوی وي، حتّی ځيني وختونه به يې دا إراده وکړه چې د غره څخه ځان را وغورځوي، خو يوه ورځ يې ناڅاپه د آسمان له طرفه ږغ واورېدی چې ويل: يا محمّد! رسول الله ﷺ فرمايي: سر مي را پورته کړی چې يو عجبه منظر دی، انسان ته هيڅکله داسي حالت نه پيښېږي، و مي ليدل چې جبريل علیه السلام په هوا کي پر يو عرش ناست دی او شپږ سوه وزرونه يې دي چې د مشرق او مغرب منځ يې تول ډک کړی ؤ، ټول آسمان يې نيولی ؤ، وايي د آسمان هر طرف ته چې به مي کتل دغه جبريل مي ليدی او دغه ږغ کوي:

يا محمّد! أنتَ رسُولُ الله وَ أنَا جبريل.

يعني: يا محمّد! ﷺ ته رسول الله يې او زه جبريل يم او رسول الله ﷺ د ډيري بيري څخه پرخپل ځای ولاړ دی، له بيري او وَهمه حرکت نه سي کولای، د دغه منظر او مشهد بيان الله جل جلاله په قرآن مجيد کي کړی دی او فرمايي:

﴿وَٱلنَّجۡمِ إِذَا هَوَىٰ ۝١ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمۡ وَمَا غَوَىٰ ۝٢ وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلۡهَوَىٰٓ ۝٣ إِنۡ هُوَ إِلَّا وَحۡيٞ يُوحَىٰ ۝٤ عَلَّمَهُۥ شَدِيدُ ٱلۡقُوَىٰ ۝٥﴾. [النجم]

يعني: قسم دی په ستورو سره چې غروب يا طلوع وکړي چې نه دی ګمراه سوی ملګری ستاسي چې مقصد رسول الله ﷺ دی، يعني: رسول الله ﷺ نه د غلط فهميه

د صحي لاري اوښتى دى او نه په خپل قصد او اختيار سره د لاري اوښتى دى، بلکه لکه د آسمان ستوري چي په ختلو او لوېدلو کي پر يوه معينه او مقرره سوې لار ځي، همدارنګه رسول الله ﷺ د الله عزوجل له طرفه پر معينه سوې لار برابر ځي او دا امکان نه لري چي مخالفت ځني وکړي او نه محمّد ﷺ د خپلي غوښتني او خواهش مطابق خبري کوي او نه دى دغه قرآن مګر وحيِ دي چي و ده ته لېږل سوي دي، ده ته شديد القوٰى: د ډېرو شديدو قوتو خاوند (چي جبريل عليه السلام دى) ښوولي دي.

ورونو! جبريل عليه السلام د ملائکو رئيس او قائد دى او انبياء عليهم السلام ته د رسالت او وحيو په رسولو تر نورو ملائکو غوره کړه سوى او اختيار سوى دى، د ملائکو څخه بل داسي څوک نسته چي رسولانو ته دي وحيِ راوړي بيله جبريل عليه السلام څخه او جبريل عليه السلام شديدُ القوٰى دى، د ده د قوت څخه يو دا دى چي پوره او کامل ښاريې د وزر په يوه طرف چپه واړاوه، د دغه لوى ښار چي د لوط عليه السلام د قوم ښارؤ لوړه حصه يې کښته کړل او کښته حصه يې لوړه کړه، دا د جبريل عليه السلام قوت دى.

﴿ ذُو مِرَّةٍ فَٱسْتَوَىٰ ۝٦ وَهُوَ بِٱلْأُفُقِ ٱلْأَعْلَىٰ ۝٧ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۝٨ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۝٩ فَأَوْحَىٰٓ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَآ أَوْحَىٰ ۝١٠ مَا كَذَبَ ٱلْفُؤَادُ مَا رَأَىٰٓ ۝١١ ﴾
[النجم]

الله جل جلاله فرمايي: چي دا واقعي ليدل دي، خيال او تصور نه دى، بلکه حقيقتاً يې جبريل عليه السلام وليدى.

ورونو! رسول الله ﷺ د خپل رسالت په ټوله موده کي جبريل عليه السلام پر خپل واقعي شکل فقط دوه واره ليدلى دى، بشر دا نه سي تحمل کولاى چي ملائکې و ويني نو ځکه جبريل عليه السلام به د وحيو راوړلو په وخت کي رسول الله ﷺ ته په قِسم قِسم صورتو او شکلو سره راتلى.

د مخه تردې چي د رسول الله ﷺ د رسالت او نبوت د ژوند په تفصيلاتو شروع وسي دا ښه او لازمه ده چي د وحيو اقسام او اشکال دروښوول سي ځکه وحيِ د رسالت اساس او د دعوت ريښه او اصل بلل کيږي، نو وحيِ يا نزول د وحيو پر شپږ قسمه دي، يعني: رسول الله ﷺ ته وحيِ پر شپږ قسمه نازلي سوي دي.

اول: د خوب لیدل دي، علماء کرام وايي چي د أنبياء علیهم السلام خوب وحيِ دی. ځکه ابراهیم علیه السلام خپل زوی ته وویل:

﴿يَٰبُنَيَّ إِنِّيٓ أَرَىٰ فِي ٱلۡمَنَامِ أَنِّيٓ أَذۡبَحُكَ﴾. [الصافات: ۱۰۲]

يعني: اې زما زویه زه پرله پسې په خوب کي وينم چي تا حلالوم.
نو دغه خوب وحيِ وې.

دوهم: دا چه جبریل علیه السلام به د رسول الله ﷺ په زړه کي هغه د مقصد شئ ور واچاوه، بېله دې څخه چي رسول الله ﷺ ملائکه و ويني په زړه کي به يې يو احساس پیدا سو، لکه څرنګه چي رسول الله ﷺ فرمايي:

« إنَّ الرُّوحَ الأمين نَفَثَ فِي رَوْعِي أَنَّهُ لَيسَ مِنْ نَفْسٍ تَموتُ حتّى تَسْتَوفِي رِزقَها، فَاتَّقُوا اللهَ وَأجْمِلُوا فِي الطَّلَب، وَلا يَحْمِلُكُم إسْتِبْطاءُ الرِّزقِ على أن تَطلُبُوهُ بِمَعاصِي اللهِ فَإنَّهُ لا يَنالُ ما عندَهُ إلاَّ بطاعَتِه ». [رواه: ابن أبي شيبه]

يعني: روحُ الأمين چي جبریل علیه السلام دی زما په زړه کي را واچول (چي موږ و دغه ته الهام وايو) رسول الله ﷺ فرمايي: الهام را ته وسو چي هیڅ نفس یا هیڅ ژوندئ مخلوق تر هغو پوري نه مري چي رزق يې پوره نه سي، نو د الله جل جلاله څخه وبیریږی او د رزق په طلبولو کي سمه لار اختیار کړی او د رزق طلبول باید تاسي دې ته مجبوره نه کړي چي د الله جل جلاله په معصیت او ګناه يې طلب کړی، ځکه هر هغه څه چي د الله جل جلاله سره دي بېله اطاعته د الله په بل شي سره نه حاصلیږي.
خو د دې حدیث په بیانولو سره زموږ مقصد الهام ؤ چي دا هم د وحیو یو قسم دی.

د وحیو درېیم قسم دا دی: چي رسول الله ﷺ ته به جبریل علیه السلام د یوه سړي په شکل سره راغلی او په دغه قسم وحیو کي به اصحاب کرامو هم دغه سړئ لیدی او دا د دوو نفرو د تفاهم او پوهېدلو دپاره د وحیو هغه تر ټولو آسانه طریقه ده، ځکه دلته د دواړو طرفو په منځ کي تجانُس او یو شئ والی موجود وي او ډېر ځله جبریل علیه السلام و رسول الله ﷺ ته د دِحیَةُ الكَلبي رضي الله عنه په شکل راغلی دی.

د وحیو څلورم قسم داسي ؤ: چي د زنګ یا زنګولې د شرنګهاري په شکل سره به یو آواز ؤ، چي د وحیو په اقسامو کي دغه قسم وحيِ د رسول الله ﷺ دپاره هغه تر ټولو

سخته طريقه او مشکل قسم د وحيو ؤ، تر داسي اندازې چي په ډېر شديد يخ کي به پر رسول الله ﷺ خولې را بهېدلې او که به پر کوم حيوان سپور ؤ د هغه حيوان ځنګنونه به پر مځکه کت سوه، يو وخت و رسول الله ﷺ ته دغه قسم وحيِ نازلېدې او د رسول ﷺ مبارک ځنګون د زيد بن ثابت رضي الله عنه پر ځنګانه پروت ؤ، زيد رضي الله عنه وايي: قريبه وه چي د رسول الله ﷺ د ځنګانه د دروند والي په سبب مي ځنګون په مځکه ننوزي.

د وحيو پنځم قسم دا دی: چي رسول الله ﷺ به د وحيو راوړونکې ملائکه يعني جبريل عليه السلام په هغه خپل واقعي شکل کوم چي الله جل جلاله پر هغه شکل خلق کړی او پيدا کړی ؤ وليدی او دغه قسم وحيِ و رسول الله ﷺ ته د ټول رسالت په موده کي دوه واره پيښي سوي دي، لکه الله جل جلاله چي په سورةُالنجم کي ذکر کړي دي.

د وحيو شپږم قسم هغه دی: کوم چي الله جل جلاله د معراج په شپه لوړ تر آسمانو پر رسول الله ﷺ لمنځونه فرض کړل، بيله واسطې بيله ملائکې د پردې تر شا خطاب او خبري کول وه او لکه د موسیٰ عليه السلام سره چي په جبل طور کي څو واره داسي وسوه، چي د الله جل جلاله خبري به يې اورېدلې او هغه عزوجل به يې نه ليدی او دا د وحيو هغه کاملترين شکل او صورت دی. *بيرته قصې ته راسه:*

نو جبريل عليه السلام و رسول الله ﷺ ته په خپل واقعي شکل او حقيقي صورت فقط دوه واره ښکاره سوی دی چي اول وارېې دغه د بعثت په شروع کي ؤ او دوهم وار د إسراء او معراج په شپه ؤ او د دغه اول او دوهم وار په باره کي الله جل جلاله په سورةُالنجم کي فرمايي:

﴿ مَا كَذَبَ ٱلۡفُؤَادُ مَا رَأَىٰٓ ﴿١١﴾ أَفَتُمَٰرُونَهُۥ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾ وَلَقَدۡ رَءَاهُ نَزۡلَةً أُخۡرَىٰ ﴿١٣﴾

يعني: د محمّد ﷺ زړه خلاف نه وه ورته ويلي، هغه چي جبريل عليه السلام يې په ستر ګو ليدلی ؤ، آيا تاسي د محمّد ﷺ سره په دغه شي کي چي ده ليدلی دی بحث او جنجال کوئ؟ او خامخا محمّد ﷺ بل وار بيا جبريل عليه السلام ليدلی دی، چيري يې ليدلی دی؟﴿عِندَ سِدۡرَةِ ٱلۡمُنتَهَىٰ﴾ دا هغه دوهم وار ليدل دي چي د معراج په شپه د سدرةُ المُنتهیٰ د ونې يا درختې سره وسوه، چي د دغه تفصيلي بيان به إن شاء الله تعالی د معراج په قصه کي درته راسي.

نو دغه اوسنئ منظر او مشهد چې رسول الله ﷺ د اول وار دپاره جبريل علیه السلام په خپل واقعي شکل او صورت سره وېني ډېر عجيب او نادره حالت ؤ، رسول الله ﷺ له ډېره خوفه پرخپل ځای حيران ولاړ دی هيڅ حرکت نه کوي هري خوا ته چي ګوري آسمان په جبريل علیه السلام ډک دی او دغه ورته وايي:

يا محمّد! أنتَ رسولُ الله وَأنَا جبريل.

څه وخت دغه حالت ؤ چي بيا جبريل علیه السلام د ده ﷺ له نظر او ليدلو څخه غايب شو او رسول الله ﷺ د ډېري بيري او خوف په حالت کي کور ته راغلی او ريږدي او وايي: زَمّلُونِي زَمِّلُونِي، پټ مي کړی، پټ مي کړی.

رسول الله ﷺ په بستر کي ځان پېچلی ؤ چي جبريل علیه السلام وحي ور ته را وړې او دا وار يې د الله جل جلاله له طرفه رسالت ور ته را وړی چي هغه وحي د سورةُ المدثر دغه آياتونه وه:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ ۝١ قُمْ فَأَنذِرْ ۝٢﴾.

يعني: اې هغه څوکه چي د وحيو له بيري دي ځان په کالو کي پېچلی دی! د خوب له بستره ولاړ سه او خلک د الٰهي عذاب څخه يا په الٰهي عذاب سره وبېروه.

چي دا د خلکو په بېرولو او إنذار سره الٰهي امر دی او د رسالت درنه وظيفه د رسول الله ﷺ پر غاړه ور ولوېدل او نور هم ورته فرمايي:

﴿وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۝٣ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۝٤ وَٱلرُّجْزَ فَٱهْجُرْ ۝٥ وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ ۝٦﴾.

يعني: او خپل رب په لويي سره يادوه او خپل کالي دي پاک وساته، ګناه او بتان پرېږده، يعني: ظاهر او باطن دي بايد پاک وي او داسي احسان او نيکي مه کوه چي بدل يې ډېر غواړې.

الله جل جلاله مور ته لوړ همت را ښيي چي هر شئ که مال وي که دولت، که علم وي که خلکو ته لار ښوونه هر څه چي چا ته ورکوې دا نه ښايي چي د هغه عوض او بدل وغواړې بلکه ته بايد د دغه شکر آداء کړې چي الله جل جلاله تا ته دغه نعمتونه درکړي دي.

او فرمايي: ﴿وَلِرَبِّكَ فَٱصْبِرْ ۝٧﴾.

او خپل رب ته صبر کوه، يعني: اوس نو ستا آزارېدل شروع سوه، خلک دي بېله

آزارولو نه پرېږدي ته بايد صبر وکړې.

دغه ټول الهي امرونه يوازي رسول الله ﷺ ته نه بلکه ټول محمّدي امت ته لار ښوونه ده، نو مسلمان وروره! کوم زحمتونه او تکليفونه چي د دعوت په لار کي تا ته پيښېږي د هغه په مقابل کي د صبر او تحمله څخه کار اخله او پوه سه چي دغه د تبليغ او دعوت عظيم الشانه وظيفه بيله زړه ورتيا او حوصلې، صبر او استقامته څخه پای ته نه رسيږي.

تر دغه وروسته د وحيو نزول پرله پسې سو او همېشه وحيِ نازلېدلې او بيا د سورةُ المزمل دغه آياتونه نازل سوه:

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْمُزَّمِّلُ ۝ قُمِ ٱلَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ۝﴾.

يعني: اې هغه څوکه چي ځان دي په کالو کي پېچلی دی! په شپه کي لمانځه ته ولاړ سه، بيله لږي حصې څخه، يعني: شپه په عبادت تيره وه، څوکه د شپې څه حصه آرام کوې کومه مضائقه نسته، پروا نه لري.

دا نو ورسول الله ﷺ ته په عبادت کولو سره امر وُ. او بيا سورةُ الضحی نازل سو:

﴿وَٱلضُّحَىٰ ۝ وَٱلَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ۝ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ۝﴾.

يعني: قسم په څاښت چي روښانه دی او قسم په شپه چي تاريکه سي او ټول شيان په خپله تاريکه کي پټ کړي چي ستا رب ته نه يې پرې ايښی.

يعني: دا چي وحيِ نه نازلېدې دا د الله جل جلاله له طرفه ستا پرېښوول او مهجوره کېدل نه دي چي ته يې پرېښوولې بلکه د دې انقطاع څخه مقصد دا وُ چي ته مستعد سې، د وحيو د نزول دپاره شوق او استعداد پيدا کړې او پرله پسې آياتونه نازلېدل او بيا هم الله جل جلاله هغه نعمتونه ذکر کړل چي رسول الله ﷺ ته يې ورکړي وه او فرمايي:

﴿وَلَلْـَٔاخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ ٱلْأُولَىٰ ۝ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰٓ ۝﴾.

او اې محمّده! ﷺ خامخا تا لره آخرت تر دنيا ښه او بهتر دی او ژر ده چي ستا رب به تا ته لويه برخه درکړي پس ته به راضي سې، الله عزوجل نور هم هغه نعمتونه ورته بيانوي چي ده ﷺ ته يې پرله پسې ورکړي دي او فرمايي:

﴿أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ﴿٧﴾ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ﴿٨﴾﴾

آیا ته یې یتیم نه وې پیدا کړی؟ بې پلاره یې پیدا کړې او بیا یې د پناه ځای درکړی او ته یې داسي پیدا کړی وې چې په شرعه او شرعي احکامو نه پوهېدې او تا ته یې شرعي احکام در وښوول او نبوت یې درکړی (دلته ضلالت د انحراف او دلاري ځخه د اوښتلو په معنٰی نه دی بلکه د ضلال معنٰی: د عبادت په طریقه نه پوهېدل او د هغې طریقې نه پېژندل دي، چې خوک باید څنګه د الله ﷻ عبادت وکړي) او ته یې فقیر یا مسکین پیدا کړې او بیا یې غني کړې، نو الله ﷻ د دغه سورت په نزول سره و رسول الله ﷺ ته اطمینان ورکړی او هغه خپل نعمتونه او احسانونه یې وریاد کړل چې ستا رب هیڅکله تا نه پرېږدي او نه دي مهجوروي بلکه احسان یې هم درباندي کړی دی او نور یې هم درباندي کوي.

ورونو! په جزیرةُ العرب کي تر رسول الله ﷺ او د هغه تر مبارک بعثت د مخه نور خلک هم موجود وه چې د الله ﷻ پر وحدانیت او یو والي یې عقیده درلودل، مګر دغه خلک چې الله ﷻ هدایت ورته کړی ؤ شمېر یې کم او لږ ؤ، د دغو لږو خلکو ځخه یو زید بن عَمرو بن نُفَیل ؤ، بل عثمان بن حارث او بل ورقه بن نوفل ؤ، دغه درې نفره د بتانو له عبادته بېزاره وه او بد یې ځني راتله، د مشرکانو د کارو ځخه په تنګ وه، دغه درې نفره سره کښېنستل او مشوره یې سره وکړه، ویل: دغه د بتانو عبادت خو عبث او بیهوده، غلط او باطل کار دی موږ باید د صحي او حق دین پوښتنه او پلټنه وکړو، نو په اتفاق سره دې خوا او ها خوا ته ګرځي، د لوی عالم پوښتنه کوي چې هغه و دوی ته حق دین او سمه لار ور وښیي، د دغه حق په تلاښ کي عثمان او ورقه بن نوفل نصارا سوه، مګر زید بن عَمرو بیا هم ګرځي غواړي چې پوره اطمینان حاصل کړي، خلکو یو نفر ور وښاوه چې دغه سړئ لوی عالم دی او هغه عالم یهودي ؤ، زید بن عَمرو هغه عالم ته ورغلی او ویل: ستا د دین بیان را ته وکړه چې څنګه دین دي دی؟ هغه عالم هم د خپل دین یهودیت په باره کي معلومات ورکړه د یهودیت عقائد او احکام یې ورته بیان کړه، زید ورته و ویل: دغه دین حق او الٰهي دین دی؟

هغه و ویل: هو دا هغه حق دین دی.

زید بن عَمرو ورته وویل: زه څنګه یهودي کېدلای سم؟

عالم وویل: تر څو چه د الله عزوجل څه غضب درباندي و نه سي ته نه سې یهودي کېدلای ځکه الله عزوجل پر یهودو په غضب سوی دی، که ته غواړې چي یهودي سې د الله جل جلاله غضب به قبلوې بیانو یهودي کېدلای سې.

زید وویل: زما تیښته د الله جل جلاله له قهره او غضبه څخه ده زه د هغه رضا غواړم او ته مي د الله جل جلاله په غضب اخته کوې، یا! زه تر دې دین تیریم مګر بل څوک یا بله لار را وښیه.

عالم وویل: بل شئ نه دی را معلوم مګر دا چي حنیف سې.

زید ویل: حنیف څه شي دی؟

عالم وویل: هغه دا چي مُوَحِّد اوسې.

زید ویل: مُوَحِّد څه شي دی؟

عالم وویل: د ابراهیم علیه السلام دین حنیف او د توحید دین دی.

زید ویل: د ابراهیم علیه السلام دین څنګه دین دی؟

یهودي وویل: هغه دین نه دی را معلوم خو یو پخوانئ آسماني دین دی چي اوس بالکل له منځه تللی دی، عالمان یې ټول مړه سوي دي اوس د هغه دین احکام چا ته نه دي معلوم فقط دومره خبر یم چي الٰهي او د توحید دین دی، خو احکام او تفصیل یې نه دي را معلوم.

زید ویل: چي دا هم نه دی در معلوم نو یو بل دین را وښیه.

عالم وویل: زه تر دغه زیات نه پوهېږم ته و فلاني نفر ته ورسه هغه لوی عالم دی.

زید رهي سو هغه نفر ته ورغلی او ویل: ما ته حق دین را وښیه، څرنګه چي هغه عالم نصراني وُ نو هغه وویل: دغه د مسیح علیه السلام دین حق دین دی، د دین عقائد او احکام یې ورته بیان کړه، دغه عالم چي نصراني وُ د نصرانیت دین یې په تفصیل ور وښووی.

زید ویل: زه څنګه نصراني کېدلای سم؟

عالم ورته وویل: ته بېله ضلالته نه سې نصراني کېدلای ځکه نصارا ګمراه سوي دي، که ته غواړې چي نصراني سې څه ضلالت به قبلوې او بیا حساب پر الله دی.

زید ویل: زه له ګمراهیه او ضلالته تښتم او ته مي ګمراهۍ ته کشوې، زه مستقیمه

او ثابته لار غواړم.

عالم و ویل: زموږ دین دغه دی نور نو ته اختیار لرې.

ورونړو! الله جل جلاله په سورة الفاتحه کي فرمايي:

﴿غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ۝٧﴾.

يعني: الهي ما ته د هغو کسانو لار مه راښيې چي پر دوی غضب سوی دی چي يهود دي او د ګمراهانو لار مه راښيې، چي نصارا دي. *(بیرته به خپلې قصې ته راسو)*

نو زید هغه نصراني عالم ته و ویل: ښه یوه بله صحي لار او حق دین را وښیه، راهب و ویل: بله لار او حق دین نه دي را معلوم، مګر حنیف سې.

زید ویل: حنیف څه شي دی؟

راهب ویل: هغه د ابراهیم علیه السلام دین دی آسماني او د توحید دین دی مګر څرنګه چي د هغه دین عالمان مړه سوي دي چا ته يې د احکامو صحي معلومات نسته.

زید ویل: بیله دغه څخه بل دین را وښیه، عالم و ویل: نور نو د صحي دین معلومات را ته نسته، نور ټول ادیان منحرف او خطا دي زید بن عَمرو په حیرت کي پاته سو چي څه وکړي؟ بیرته مکې مکرمې ته رهي سو او پرلاري د ځان سره وايي: الهي! ته شاهد يې چي زه د ابراهیم علیه السلام پر دین یم، زه حنیف یم، ټول را ته وايي: چي دغه دین حق دی، څرنګه چي زه يې په نور تفصیل او احکامو نه یم خبر نو دومره وایم چي زه موحِّد او د ابراهیم علیه السلام پر دین یم، بیله یوه الله بل د هیڅ شي عبادت نه کوم، مګر په دې هم نه پوهېږم چي څنګه لمونځ او عبادت وکړم خو د ابراهیم علیه السلام پر دین یم، کله چي به زید بن عَمرو غوښتل چي لمونځ او عبادت وکړي نو به يې بیله حسابه رکوع او سجدې کولې، ځکه د عبادت هیڅ طریقه نه وه ور معلومه، د خپله ځانه څخه يې اجتهاد او عبادت کاوه، کله چي مکې مکرمې ته راغلی نور مشرکان هم توحید ته ور بولي او د بتانو له عبادته يې منعه کوي، او وايي: یوازي د الله جل جلاله عبادت کوی، د مکې مکرمې نورو خلکو پرده بد ویل، ناپوه او بیعقل يې بلی خو دئ پر دغه خپل توحید ټینګ ؤ، رسول الله ﷺ فرمايي: زید بن عَمرو بن

نُفیل مي ولیدی چي کعبې شریفي ته یې تکیه کړې وه خلکو چي به طواف کاوه د شرک تلبیه به یې ویل، هغو به ویل:

« لَبَّیک اللّهُمَّ لَبَّیْک، لَبَّیْکَ لاَ شَرِیْکَ لَکَ لَبَّیک، اِنَّ الحَمْدَ والنِّعمَةَ لَکَ وَالْمُلْک، لاَ شَرِیکَ لَک »

پر دغه ځای به زید پرناري کړه بس بس نور مه وایه، مګر هغو به دغه الفاظ هم پر زیاتول:

{اِلاَّ شَرِیکاً هُوَ لک، تَمْلکُهُ وَ ما مَلَک}

چي دغه الفاظ د شرک الفاظ دي، مګر زید دوی د شرک د تلبیي د ویلو څخه منعه کول.

بل دا چي زید نور مشرکان د مړه سوي حیوان د غوښو د خوړلو څخه منعه کول، ویل هغه حیوان چي په خپله مړ سوی وي غوښي یې مه خوری او مشرکان یې د بتانو د تَقَرُّب یا نژدې والي دپاره د حیواناتو د حلالولو څخه منعه کول.

یعني: کفارو چي به کوم حیوانات د بتانو پر نامه حلالول او دا یې عقیده وه چي دغه قرباني موږ دغو بتانو ته ور نژدې کوي، زید بن عَمرو له دغه کاره منعه کول او ویل به یې: حیوانات د بتانو پر نامه مه حلالوی، خلکو چي به پوښتنه څني وکړه چي د تقرب دپاره د حیواناتو حلالول ولي منعه کوې؟ ده به ویل: حیوانات الله جل جلاله پیدا کړي دي او تاسي یې بل چا ته یا د بل چا پر نامه حلالوی عقل دا نه قبلوي.

د دغسي کارو غلطیا په عقل سره هم ثابتیږي، حیوانات الله جل جلاله پیدا کړي دي، خالق او رازق یې الله دی او مشرکانو به د بت پر نامه یا هغوته د نژدیکت دپاره حلالول.

مقصد دا چي زید بن عَمرو مشرکان د شرک د بدو او ناوړو کارو څخه منعه کول او دغه زید بن عَمرو تر بعثت پنځه کاله د مخه وفات سو رحمه الله د رسول الله ﷺ سره یې لیدلي دي صحبت یې ور سره کړی دی، مګر د رسول الله ﷺ د بعثت او رسالت وخت یې نه دی نیولی، رسول الله ﷺ د دغه زید بن عَمرو په باره کي فرمایي:

«یُبعَثُ یومَ القِیَامَة اُمَّةً وَحدَهُ »

یعني: دغه زید به د قیامت په ورځ یوازي دئ یو امت را پاڅول کیږي، نور خلک به په مجموعي شکل سره امتونه وي.

دا د ابراهیم علیه السلام امت دئ، دا د موسٰی علیه السلام امت دی، دا د عیسٰی علیه السلام امت دی، دغه رنګه ټول خلک امت امت دي، مګر زید بن عَمرو به یوازي د خپل ځان دپاره امت وي او رسول الله ﷺ فرمایي:

« رَأَيْتُهُ يَجُرُّ أَثْوَابَهُ فِي الْجَنَّةِ »

ژباړه: زید مي ولیدئ چي په جنت کي خپل کالي کشوي، یعني: په جنت کي اوسیږي، دغه زید بېله نبي بېله رسوله په خپل عقل او خپل کوښښ هدایت او سمي لاري ته ورسېدئ. *دا د ورقه بن نوفل د نصرانیت او د زید بن عَمرو د توحید قصه وه.*

په جزیرةُ العرب کي د موحدینو څخه یو بل نفر هم ؤ چي قُس بن ساعده نومېدئ، دغه قس د ډېر عمر سړئ ؤ ځیني مؤرخین د ده په عمر کي مبالغه کوي او وایي: عمر یې شپږ سوه کلو ته ورسېدئ خو زموږ مقصد یې عمر نه دئ بلکه دا مو مقصد دئ چي قُس د هغو خلکو څخه ؤ چي دئ په خپله پر توحید ؤ او هم یې نور خلک توحید ته ور بلل او پسله مرګه یې پر را ژوندي کېدلو ایمان درلودئ، پر بتانو یې بد ویل او خلک یې دغه خپلي د توحید عقیدې ته ور بلل، څرنګه چي قریشو د ده دغه د توحید عقیده نه زغمله او نه قبلولای سوای نو قُس یې د مکې مکرمې څخه وایستئ (فراره یې کړئ) ده په دښت او صحرا کي ژوند کاوه، څرنګه چي دئ پوه، هوښیار او حکیم سړئ ؤ خلک به هلته د ده د ملاقات او مشورو دپاره ورتله، حتّٰی دئ په وعظو او نصیحتو کي یو نثر هم لري او د ده په حکمتو به عربو مثالونه تېرول، د قُس د حکمتو څخه یو څه داسي دي: دئ وایي:

{مَنْ عَاشَ مَاتَ، وَمَنْ مَاتَ فَاتَ، وَكُلُّ مَاهُوَ آتٍ آتَ}.

او بیا وایي:

« أَيُّهَا النَّاسُ اسْتَمِعُوا وَعُوا، إنَّ فِي السَّمَاءِ لَخَبَراً، وَإِنَّ فِي الأَرضِ لَعِبَراً، بَحْرٌ يَغُورُ، وَنُجُومٌ تَغُورُ، وَسَقفٌ مَرفُوعٌ، وَمِهَادٌ مَوضُوعٌ ».

او داسي نور حکمتونه هم لري، څرنګه چي قُس هلته په غرو او دښتو کي یوازي اوسېدئ نو وحشي او ځیرونکو حیواناتو الفت ور سره نیولی ؤ، ده ته به راتله او ژوند

یې ور سره کاوه، تر داسي اندازې چي یو نفر وایي: زه یو وخت قُس بن ساعده ته د مشورې دپاره ورغلم، دئ د اوبو د حوض پر غاړه ناست ؤ او دغه حوض ته د اوبو د څښلو دپاره زمریان هم راتله، خو یوه به د اوبو په څښلو کي تر هغه بل ځان د مخه کاوه، قُس به هغه په لکړه و واهه او ورته ویل به یې: صبر وکړه چي ملګری دي اوبه وڅښي، او دغه قس هم تر بعثت د مخه وفات سو.

مقصد دا چي په جزیرةُ العرب کي د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه هم څو نفره موحِّدین موجود وه او خلک به یې توحید ته ور بلل، مګر ویښ زړونه او اورېدونکي غوږونه نه وه چي د دوی آواز واوري، تر څو چي د الله جل جلاله له طرفه محمّد ﷺ په رسالت سره اختیار کړل سو او خلکو ته یې آخري رسالت را وړی او د الله جل جلاله له طرفه وحيِ ورته نازلي سوې، د مخه هغه نور موحِّدین موجود وه مګر اثر او نتیجه یې یا هیڅ نه وه، یا خو لږ او کمه وه، خو د رسول الله ﷺ د رسالت اثر لوی او ابدي اثر ؤ، چي ټوله جزیرةُ العرب او نور ډېر ملکونه یې له شِرکه خلاصه کړل او جهان یې د توحید او وحدانیت په نور ډک کړی.

د رسول الله ﷺ رسالت
او په دعوت سره مکلف کېدل

د الله جل جلاله له طرفه و رسول الله ﷺ ته د سورةُ المدثر د اولو آیاتو په نزول سره یو شمېر الٰهي امرونه صادر سوه چي دغه امرونه په ښکاره او ظاهره سره ډېر بسیط او آسانه اوامر دي خو په حقیقت کي یې مقصد ډېر لوړ او اثر یې ډېر قوي دی، په دغو نازل سوي آیاتو کي رب عزوجل خپل رسول محمد ﷺ ته فرمایي:

اول: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ ۝١ قُمْ فَأَنذِرْ ۝٢﴾.

اې هغه څوکه چي د وحیو د هیبته څخه دي ځان په کالو کي پېچلی دی! د خوب له بستره ولاړ سه او خلک د الله جل جلاله له عذابه وبېروه.

دلته د هر هغه څه انذار او بېرول مقصد دي چي د الله عزوجل د رضاء او اوامرو څخه مخالفت

کوي، هر هغه څوک چې په عالَم کې موجود وي هغه باید د خپلو مخالفو اعمالو په بده نتیجه او جزاء داسې وبیرول سي چې په زړه کې یې رېږد او وار خطایي پیدا سي.

دوهم: ﴿وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾﴾.

او خپل رب په لویي سره یادوه.

د دې مقصد دا دی: چې په مځکه کې باید د هیڅا دپاره کبریاء او لویي نه سي پاته، د هر متکبر او مغرور شان او شوکت مات سي، لویي یوازې او یوازې یوه الله جل جلاله لره ده، بېله الله جل جلاله بل لوی او قوي، عظیم او متکبر نسته.

درېیم: ﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾﴾.

او خپل کالي یا لباس پاک وساته، بد کارونه، ګناه او بتان پرېږده.

مقصد دا چې هر څوک باید په خپله ظاهري او باطني پاکي کې ډېر کوښښ وکړي، خپل نفس باید د ګنهو له نجاسته تر داسې اندازې پاک کړي چې د ده نفس د الٰهي رحمت، هدایت او نُور قابل وګرځي او په بشري ټولنه کې یو مثال او نمونه سي، سالم زړونه و ده ته میلان پیدا کړي او ور جذب سي او هغه مشکوک زړونه د ده په هیبت او فخامت ثابت او سالم وګرځي.

څلورم: ﴿وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾﴾.

او داسې لږ احسان مه کوه چې بدل یې ډېر غواړې.

د دې آیات څخه مقصد او هدف دا دی: چې یو څوک خپل کوښښ او فعالیت ډېر عظیم و نه بولي، بلکه نور هم همېشه په جِد او جُهد کې وي، د یوه کار تر خلاصولو وروسته د بل کار پر شروع کولو اقدام کوي، د حق د ثابتولو دپاره ډېر جُهد، ډېره تضحیه او قرباني ښندي او بیا هم دغه خپل کوښښونه تر داسې اندازې هیروي لکه هیڅ چې یې نه وي کړي.

او په آخرني آیات کې فرمایي:

﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾﴾.

او خپل رب لره دې صبر کوه.

دلته و دې ته اشاره ده چې د معاندینو له طرفه څخه به مخالفتونه او آزارونه، پسخندونه او سپکوالی وینې، تر داسې اندازې چې ستا او ستا د اصحابو د وژلو کوښښونه به کیږي او غواړي به چې ټول هغه کسان چې پر تا را ګرځېدلي دي نیست او نا بود کړي، خو الله جل جلاله ورته فرمایي: چې پر دې ټولو به په پوره قوت او اطمینان، په ډاډ او ثبات صبر کوې، د خپل نفس د نفساني خوندو او لذاتو څخه به د یوه لذت په طمعه نه یې، بلکه د خپل رب عزوجل د رضاء په حاصلولو کې به کوښښ کوې.

الله اکبر! دغه امرونه په ظاهره څومره آسانه او بسیط دي، مګر په عمل کې څومره عظیم او فخیم دي، په خپله په دغو آیاتو کې دعوت او تبلیغ سته، اول دا چه: د انذار خپله معنٰی او مفهوم دا دی: چې په دنیا کې داسې اعمال سته چې نتیجه یې بده او کوونکي ته یې جزاء ورکول کیږي، حال دا چې هر څوک په دې پوهیږي چې په دې دنیا کې د انسان د اعمالو جزاء نسته، نو د انذار څخه مقصد دا سو چې بیله دې دنیا د ورځو څخه یوه بله داسې ورځ هم سته چې په هغه کې د اعمالو جزاء ورکول کیږي، چې هغه د قیامت ورځ ده او د دې څخه دا معلومه سوه چې بیله دغه دنیوي ژونده یو بل ژوند هم سته، چې هغه د آخرت ژوند دی.

دغه ټول تلاوت سوي آیاتونه د بندګانو څخه خالص او صریح توحید غواړي، هر مسلمان باید د خپل ځان او خپل نفس رضائیت، د نورو بندګانو رضائیت د الله عزوجل تر رضائیت پوري پرېږدې، چې د دغو تلاوت سوو آیاتو نتیجه داسې ویلای سو:

اول: توحید.

دوهم: د قیامت پر ورځ ایمان.

دریم: د نفس پاکوالی، چې د دغه پاکۍ دپاره دوه شیه په کار دي، یو د ګنهو او فواحشو پرېښوول او بل د خیر او فضائلو د اعمالو ډېرول.

څلورم: ټول کارونه به د الله عزوجل د رضاء دپاره وي.

پنځم: دغه ذکر سوي شیان به ټول پسله هغه څخه وي چې د محمّد ﷺ پر رسالت ایمان ولري، د هغه ﷺ تر قیادت او لارښوونو به لاندې وي.

او بیا نو رسول الله ﷺ د دغو اوامرو د پوره کولو دپاره تر شل کاله زیات جد او

جُهد وکړی، نه یې بیا استراحت کړی دی نه آرام، نه یې بیا د خپل ځان دپاره ژوند کړی دی نه د خپلې کورنۍ دپاره، پاته ټول عمر یې په دعوت إلی الله او جهاد في سبیل الله کې تیر کړی.

د رسالت دروند بارېې پر اوږو اخیستی ؤ د ټولې مځکې لوی امانت یې په غاړه کې ؤ د ټولې عقیدې اصلاح یې وظیفه وه او د دغه کار دپاره یې څو قسمه جهاد کړی دی، د رسالت په درویشت کلنۍ موده کې همیشه په معرکه کې ولاړ ؤ، له کمه وخته چې یې دغه الهي امر واوریدی د دغې وظیفې څخه هیڅ شي مشغوله نه کړی، الله دې زموږ او د ټول بشریت له طرفه د خیر بدله او عوض ورکړي.

زموږ را تلونکی بحث ټول د رسول الله ﷺ د اوږده او د مشکلاتو څخه ډک جهاد نمونه ده چې په دغه ټوله موده کې بیا رسول الله ﷺ نه آرام کړی دی نه استراحت او خدیجه رضي الله عنها ته به یې ویل: یا خدیجه! د خوب او آرام، راحت او استراحت وخت تېر سو، د دعوت او جهاد وخت شروع سو.

اوس نو موږ کولای سو چې د رسول الله ﷺ د دعوت موده و دوو زمانو ته و وېشو، چې یوه یې د مکې مکرمې زمانه ده چې تقریباً دیارلس کاله یې په بر کې ونیول.

او بله یې د مدینې منورې زمانه ده چې پوره لس کاله یې دوام وکړی.

او بیا دغه هره زمانه ځان ته خاصې مرحلې لري چې هره مرحله یې د هغې بلې مرحلې څخه په خاصو خصوصیاتو سره فرق او امتیاز لري، نو په دغه اساس موږ کولای سو چې د مکې مکرمې زمانه و درو مرحلو ته و وېشو.

اوله مرحله یې: پټ او سِري دعوت ؤ چې درې کاله یې دوام درلود.

دوهمه مرحله یې: په اهلِ مکه کې ښکاره دعوت ؤ، چې د بعثت د څلورم کال څخه شروع سو او د بعثت د لسم کال تر آخره یې دوام وکړی.

درېیمه مرحله: تر مکې مکرمې دباندې دعوت دی چې د بعثت د لسم کال د آخره څخه شروع سو او بیا یې تر هجرته پورې دوام درلودی.

خو د مدینې منورې د وخت او زمانې مرحلې به بیا پر هغه خپل ځای د تفصیله سره درته بیان سي إن شاء الله تعالی.

د مَکې دورې اوله مرحله
یا د سِري دعوت درې کلونه

دا معلومه خبره ده چې مکه مکرمه د عربو دیني مرکز ؤ او کعبه شریفه د ټولو عربو دپاره (د دوی د باطل دین) په مقدسه بتانو یا خدایانو ډکه وه، په دغه ځای کې د اصلاح و مقصد ته رسېدل نسبت و هغه لیري ځایو ته سخت او مشکل کار ؤ، دلته او په دغسې ځای کې و داسې فولادي عزم ته احتیاج او ضرورت ؤ چې مشکلات او تکالیف تاثیر نه سې پر کولای او په داسې ځای کې هنر او حکمت دا دی چې په ابتدایي مرحله کې دعوت پټ او سري وي، دا د دې دپاره چې ټول اهل مکې ته ناڅاپه د یوه داسې کار و نه ویل سي چې د دوی هیجان او احساسات را وپاروي.

نو د عقل تقاضاء دا وه چې رسول الله ﷺ په شروع کې اسلام پر داسې چا عرض کړي چې هغه د ده کورنۍ یا په ده پوري منتې خلک وي یا د ده آشنایان وي او هر هغه څوک اسلام ته را وبولي چې په هغو کې د خیر علامې موجودي وي او داسې څوک دعوت کړي چې دئ ﷺ دوی پېژني او دوی دئ ﷺ پېژني، یعني: ده ته دا معلومه وي چې دغه خلک حق او خیر خوښوي او هغو ته بیا دئ ﷺ د صدق او اصلاح په صفت ور معلوم وي او د هغو څخه بیا هغو کسانو د رسول الله ﷺ دعوت قبول کړی چې هغو ته د رسول الله ﷺ په عظمت، د نفس په پاکي او د خبرو په صداقت کې هیڅ شک نه ؤ موجود، چې هغو کسانو ته په اسلامي تاریخ کې د السّابقینُ الأوّلین په نامه سره ویل کیږي، چې د هغو ټولو په مقدمه کې څلور نفره دي:

اول: ام المؤمنین حضرتِ خدیجه بنت خویلد رضي الله عنها د رسول الله ﷺ صادقه او مخلصه زوجه.

دوهم: د رسول الله ﷺ آزاد کړه سوی مریئ (زید بن الحارثه بن شرحبیل رضي الله عنه) چې زید بن محمّد ورته ویل کېده.

دریم: د رسول الله ﷺ د اکا زوی حضرتِ علي بن أبي طالب رضي الله عنه چې په دغه وخت کې ماشوم او هلک ؤ او د رسول الله ﷺ په کور کې اوسیدی.

څلورم: د رسول الله ﷺ خور او صادقه ملګرى ابوبکر الصدِّيق رضی الله عنه.
دغه څلورو نفرو د دعوت په اولو ورځو کي ايمان را وړى دى، اوس به دغه څلور نفره په تفصيل سره درته معرفي سي:
اول: خديجه بنت خُوَيلد رضی الله عنها د رسول الله ﷺ زوجه چي د مخه معرفي سوې ده و تکرارولو ته يې حاجت نسته.
دوهم: زيد بن الحارثه رضی الله عنه چي زيد بن محمّد ورته ويل کېده او دا چي رسول الله ﷺ زيد رضی الله عنه په زوى واله نيولى ؤ هغه لره يوه قصه سته، هغه دا چي:
دغه زيد کوچنئ ؤ او په خپله قبيله او کورنۍ کي د خپل مور او پلار سره اوسېدى.
د عربو د قبيلو خو دا عادت او تجارت ؤ چي همېشه به يوې قبيلې پر بلي قبيلې تيرئ او تجاوز کاوه حيوانات او انسانان به يې ځني بيول، نو يو وخت د دغه زيد پر قبيله يوې بلي قبيلې حمله وکړه چي په دغه وخت کي د زيد عُمر اته کاله ؤ او زيد يې هم د بنديانو په جمله کي بوتلى او بيا يې د مريي په شکل خرڅ کړى.
او په بل روايت کي وايي: زيد د اتو کالو ؤ چي مور يې د خپلو دوستانو د ليدلو دپاره د يوې قبيلې څخه بلي قبيلې ته تله او زيد يې هم د ځان سره ملګرى کړى ؤ، په لار کي د بني القَين قبيله پر پېښه سوه او زيد يې ځني بوتلى، بيا يې د مريي په ډول د حَباشه په بازار کي خرڅ کړى او حکيم بن حزام چي د مکې مکرمې د قريشو څخه ؤ د نورو مريانو سره دغه زيد هم را نيوى او بيا يې خديجې رضی الله عنها ته په هديه کي ورکړى، او خديجې رضی الله عنها بيا د رسول الله ﷺ سره تر واده کولو وروسته و رسول الله ﷺ ته په هديه کي ورکړى، د زيد پلار چي حارثه نومېدى په زيد پسي ډېر غمجن ؤ او همېشه د هغه په تلاښ کي ؤ چي چيري به يې پيدا کړي، په دې کي کلونه تير سوه چي پلار په زوى پسي ګرځي څو په آخر کي دا معلومات ورته وسوه چي زوى يې په مکه مکرمه کي دى نو د خپله وروره سره را رهي سو او مکې مکرمې ته راغلى، زوى يې پيدا کړى او د هغه مالک ته چي محمّد ﷺ دى ورغلى (*البته دا قصه د مخه تربعثت وه*) ويل:
يا محمّد! دغه زيد زما زوى دى او دئ مريى نه بلکه حُر دى خو دښمنانو خرڅ کړى دى، زه اوس راغلى يم او غواړم چي دغه خپل زوى ستا څخه را نيسم، رسول الله ﷺ

ورته و ویل: یا! خرخوم یې نه مګر یو کار به وکړم هغه دا چې په خپله زید ته به اختیار ورکړم که ستا سره ځي در سره ولاړ دي سي او زما له طرفه بېله قیمته آزاد دی او که زما سره پاتېږي پاته دي سي د زید خوښه او اختیار دی، د زید پلار حارثه په دې خبره ډېر خوشاله سو چې دا ډېر ښه اختیار دی ځکه حارثه پوهېدی که یو چا ته اختیار ورکړل سي چې مریئ پاته کېږې که د پلار سره ځې؟ هغه حتماً د پلاره سره ځي.

رسول الله ﷺ زید را وغوښتی او پوښتنه یې ځني وکړه چې دغه نفر پېژنې؟

زید ویل: هو دا زما پلار دی او دغه بل مي اکا دی (*خبره داسي نه وه چې زید خپل پلار نه پېژندی*) نو پلار خپل زوی زید ته و ویل: زویه! محمّد ﷺ تا ته اختیار درکړی دی دلته د ده سره مریئ پاته کېږې او که زما سره ځې؟

زید و ویل: والله تر محمّد ﷺ هیڅوک نه خوښوم او نه څوک اختیاروم.

دا تر بعثت د مخه د رسول الله ﷺ اخلاق وه، له دغه ځایه د رسول الله ﷺ اخلاق او ګذاره معلومېږي چې حتّی د مریې سره یې څنګه ښه ژوند، د مهربانی او محبته څخه ډکه ګذاره کول.

او زید نور هم و ویل: والله زه ګمان نه کوم چې مور او پلار دي داسي ښه او د محبت ژوند را سره وکړي لکه محمّد ﷺ چې یې را سره کوي.

تاسي دې رحمت، مهرباني او حسن معاشرت ته وګوری چې خیر البشر ﷺ د یوه مریې سره کول، تر داسي اندازې چې هغه مریئ دي دئ ﷺ تر مور او پلار خوښ او اختیار کړي او دغه اخلاق یې د مخه تردې وه چې وحيِ ورته نازلي او د الله جَلَّ جَلَالُهُ له طرفه په رسالت سره اختیار کړل سي، نو ځکه به خلکو صادق الأمین ورته ویل او زید پر دې ټینګار کاوه چې د محمّد ﷺ سره پاته کېږم.

د زید پلار حارثه په تعجب کي سو چې دا څنګه کېدلای سي چې یو چا لره دي مالک تر پلار خوښ وي؟ بیا نو رسول الله ﷺ د دې دپاره چې د حارثه زړه مطمئن سي زید یې تر لاس ونیوی او د قریشو په حضور کي یې دا اعلان وکړی چې دغه زید آزاد او حُر دی او بیا یې دا هم ورسره و ویل: چې زید زما زوی دی.

تر اسلام د مخه او د جاهلیت په وختو کي په عربو کي داسي وه چې یو چا به

پَرَدئ څوک خپل زوی وګرځاوه او هغه به په ټولو احکامو او معاملاتو کي داسي سړ
لکه د ده نسبي او واقعي زوی، یعني: په میراث، د نکاح په حراموالي او داسي نورو
مسائلو کي به واقعي زوی او د فامیل جزء وګرځېدی، نو خود تر دغه ورځي وروسته و
زید ته (زید بن محمّد) ویل کېده، ترڅو چي دغه (تَبَنِّي) یعني د بل چا زوی د ځان
زوی ګرځول په اسلام کي منعه سوه.

څرنګه چي پسله بعثته رسول الله ﷺ په دعوت او تبلیغ امر کړل سو او دغه زید
د رسول الله ﷺ په کور کي اوسېدی او رسول الله ﷺ اسلام ته دعوت کړی نو زید
هم مسلمان سو.

دریېم: او درېیم نفر چي په اسلام مشرفه سوی دی هغه هم د رسول الله ﷺ په
کور کي اوسېدی او هغه حضرت علي بن أبي طالب رضي الله عنه وُ.

د رسول الله ﷺ په کور کي د حضرت علي رضي الله عنه د اوسېدلو سبب دا وُ چي
ابوطالب ډېر غریب سو او دا واقعه هم تر بعثت د مخه وه، ابوطالب دومره غریب او
مسکین وُ چي د خپلو اولادو نفقه پر تکلیف وه، خپل اولادونه یې نه سوای مړولای،
نو رسول الله ﷺ خپل اکا عبّاس رضي الله عنه ته ورغلی او ویل: اې اکا! ته د ابوطالب په
غریبي او مسکنت خبر یې؟ حتّی د خپلو اولادو خواړه او نفقه هم نه لري، که دي
خوښه وي ور به سو او موږ به هر یو د ده د اولادو څخه یو یو واخلو چي زموږ سره به
اوسیږي، د هغو کفالت به وکړو، یعني: خواړه او مصرف به یې پر خپل ځان کړو، پر
ابوطالب به دغه غریبي څه سپکه سي، عبّاس رضي الله عنه و ویل: دا ډېر ښه فکر دی، نو د
عبدالمطلب له کورنیه څخه څو نفره سره یو ځای سوه او ابوطالب ته ورغله ویل موږ
دا سره جوړه کړې ده چي موږ به هر یو ستا د زامنو څخه یو یو اخلو او زموږ سره به
وي، ابوطالب و ویل: که یو عُقَیل را پرېږدی په نورو کي ستاسي خوښه ده، عُقَیل
د ابوطالب مشر زوی وُ ویل دئ را پرېږدی چي زما سره د ژوند په کارو کي مرسته
کوي، دوی هم عقیل ور پرېښاوه او هر یوه د ابوطالب یو یو اولاد د ځانه سره بوتلی،
رسول الله ﷺ علي بن أبي طالب رضي الله عنه را وستی، ځکه علي رضي الله عنه هغه وخت هم پر رسول
الله ﷺ ګران وُ نو ځکه حضرتِ علي رضي الله عنه د رسول الله ﷺ په کور کي تربیه سو.

حضرت علي رضي الله عنه هيڅ وخت د بت عبادت يا بت ته سجده نه ده کړې ځکه دئ د رسول الله ﷺ په کور کي لوی او تربيه سو او دا چه مورږ وايو: علي كَرَّمَ اللهُ وَجهَهُ. د هغه مقصد هم دا دی چي الله جل جلاله د ده مخ مکرم کړی دی، په څه سبب يې مکرم کړی دی؟ ځکه د ده مخ يې د بتانو له عبادته څخه ساتلی دی، دا د دغي جملې د ويلو سبب دی چي مورږ د علي رضي الله عنه د نامه سره (كَرَّمَ اللهُ وَجهَهُ) وايو.

نو علي رضي الله عنه هم مسلمان سو، چي دا د رسول الله ﷺ د کورنۍ څخه دريېم نفر دی او بيا د رسول الله ﷺ لونو رُقَيّه، زينب، ام کلثوم او فاطمه رضي الله عنهن اجمعين ايمان را وړی، دا د رسول الله ﷺ په کورنۍ کي دننه د ايمان را وړلو ترتيب ؤ.

خو د رسول الله ﷺ تر کورنۍ دباندي هغه اول نفر چي اسلام ته دعوت سوی دی او هغه هم بيله پوښتني او دليله څخه اسلام او ايمان قبول کړي دي، هغه ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه دی، رسول الله ﷺ فرمايي: هرڅوک چي مي اسلام ته را بللی دی د اسلام په باره کي يې بحث او نقاش را سره کړی دی، پوښتني او معلومات يې را څخه کړي دي، بيله ابوبکره، فقط رسول الله ﷺ ورته و ويل: زه د الله جل جلاله له طرفه رسول يم، ابوبکر رضي الله عنه و ويل: أشهدُ أنّکَ رسولُ الله. شاهدي آداء کوم چي ته رسول الله يې، بېله نقاشه، بېله بحثه، بېله پوښتني، چي کله او څنګه؟ او دا يې هم و نه پوښتل چي څنګه دين دی او د کومه راغلی دی، هيڅ پوښتنه يې و نه کړه.

صديق اکبر د اولي لحظې څخه صِدِيق ؤ، دا ولي؟ ځکه ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ته د رسول الله ﷺ اخلاق او امانت، صِدق او صداقت، پوره ور معلوم وه او رسول الله ﷺ يې پوره پېژندی او دئ پوهېدی چي محمّد ﷺ هيڅکله د حقيقته مخالفه خبره نه کوي او نه يې کړې ده، پسله هغه څخه چي ابوبکرالصدّيق رضي الله عنه په اسلام مشرفه سو سمدستي يې په تبليغ او دعوت شروع وکړه، څرنګه چي ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د الفت او محبت خاوند ؤ، پوست او نرم سړئ ؤ، ښه اخلاق يې درلودل، د ده د قوم خلک به د ده د علم او تجارت، د ده د ښو اخلاقو او پوهي په سبب ورته را تله نو ده هم د هغو کسانو په دعوت شروع وکړه چي د ده ملګري او مجلسيان وه، د ده رضي الله عنه په دعوت سره په اولو ورځو کي دغه کسان مسلمانان سوي دي: عثمان بن عفان الأموي،

زبیر بن العوام الأسدي، چي ځوان او د (۱٦) کلو ؤ، عبدالرّحمٰن بن عوف، سعد بن ابی وقاص، چي د قوم په اساس د رسول الله ﷺ د ماما زوی بلل کیږي، طلحه بن عبیدالله، دغه ټول د حضرتِ ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د دعوت په واسطه مسلمانان سوي دي، دغه اته نفره د اسلام اوله ډله او د محمّدي دعوت اول ګلان دي.

دغه کار د واقعي او صادقه مسلمان کار دی، کله چي یې ایمان را وړی په هغه لحظه یې په دعوت شروع وکړه، چي دا د ابوبکر رضي الله عنه صدق او تصدیق دی او دی رضي الله عنه تر ټول امت غوره او بهتر دی، رسول الله ﷺ د ده په باره کي فرمایي:

«لَو وُزِنَ إِيْمَانُ الأُمَّة بِإِيْمَانِ أَبِي بَكرٍ لَرَجَحَ إِيْمَانُ أَبِي بَكر».

یعني: که د ابوبکر ایمان د ټول امت د ایمان سره وتلل سي د ابوبکر ایمان به پر دروند سي او رسول الله ﷺ فرمایي:

« وَاللهِ مَا وَطِئَ الأَرضَ بَعدَ الأَنبِيَاءِ خَيرٌ مِّن أَبِي بَكرٍ»

یعني: والله پسله انبیاوو تر ابوبکر ښه او بهتر پر مځکه نه دی ګرځېدلی.

نو د رسول الله ﷺ په شاهدي سره پسله انبیاوو ښه او بهترین د خلکو ابوبکر الصدِّیق رضي الله عنه دی، دا د صدیق اکبر مقام او درجه ده او دا یې فدا کاري وه چي د اسلام په شروع او ابتداء کي یې یوازي د دعوت دپاره دغه خدمت کړی دی چي د عشرهٔ مبشره شخه پنځو نفرو ده رضي الله عنهم پر لاس اسلام را وړی دی.

او د هغو کسانو څخه چي په اول او شروع کي په اسلام مشرفه سوي دي د ځینو نومونه په داسي ډول سره دي: بلال بن رباح الحبشي، د دې امت امین ابو عبیده عامر بن الجراح، ابو سلمه بن عبدالأسد، أرقم بن ابی الأرقم، عثمان بن مظعون او د ده دوه ورونه (قدامه) او (عبدالله) عبیده بن الحارث بن المطلب، سعید بن زید او د ده ښځه فاطمه بنت الخطاب، چي د عمر بن الخطاب رضي الله عنه خور ده، خَباب بن الأرت، عبدالله بن مسعود او ځیني نور خلک رضي الله عنهم اجمعین، چي دغو نفرو ته السّابقون الأوّلون ویل کیږي، دغه ذکر سوي خلک په پټه مسلمانان سوي وه او رسول الله ﷺ به د تعلیم او ښووني دپاره په پټه سره یو ځای کول او دین به یې ور ښاوه، ځکه تر اوسه پوري دعوت سرِي او فردي ؤ، کله چي به د دغو مسلمانانو څخه یوه نفر

د عبادت کولو إراده وکړه، نو به يې د مکې مکرمې په شېلو کې د قریشو د سترګو او لیدلو څخه ځان پټ او غائب کړی، هلته به يې په پټه سره د خپل رب عبادت کاوه او بیا چې د دغو مسلمانانو شمېر دېرشو نفرو ته ورسېدی چې په دې عدد کې نارینه او ښځې دواړه داخل وه، بیا نو رسول الله ﷺ د دوی د اجتماع او تعلیم دپاره د دوی څخه د یوه نفر کور اختیار کړی چې دغه کور د أرقم بن ابی الأرقم ﷺ کور ؤ، ویل: دلته به د تعلیم او دیني لارښوونو دپاره سره یو ځای کېږو.

د سورةُ المدثر تر نزول وروسته پرله پسې وحیِ نازلېدې چې د دغه وخت نازل سوي آیاتونه د نفس پر پاکي او د ګنهو پر پرهېزوولو مشتمل وه، د اور او جنت بیان به پکښي موجود ؤ، مومنان يې په داسي فضاء کې تربیه کول چې د مشرکانو د موجوده ټولني سره يې ډېر فرق درلودی.

د دغي مرحلې دعوت که څه هم سِرّي او فردي ؤ خو بیا هم قریشو ته ځیني اخبار رسیدل، خو د قریشو کومه خاصه پروا نه په کېدل، امام غزالي رحمه الله وایي: د اسلام او اسلامي دعوت ځیني معلومات قریشو ته و رسېدل خو سر يې نه په ګرځاوه، ښایي دوی دا فکر کاوه چې محمّد ﷺ به هم یو د هغو کسانو څخه وي چې د مخه پیدا سوي وه، چې په الوهیت او د الله جل جلاله په حقوقو کې يې خبري کولې، لکه قُس بن ساعده او زید بن عَمرو بن نُفیل او داسي نور، خو بیا هم د رسول الله ﷺ د اخبار د نشریدلو څخه او د هغه د تاثیره څخه د قریشو په زړو کې بېره پیدا سوه او د ده ﷺ د دعوت مراقبت يې شروع کړی، پر دغه حال درې کاله تېر سوه، بیا هم دعوت سِرّي او فردي دی، په دغه موده کې د مسلمانانو یوه کوچنۍ ډله جوړه سوه چې د دوی په منځ کې مطلق د ورور ګلوی او تعاون ژوند ؤ او بیا داسي وحیِ نازلي سوې چې رسول الله ﷺ يې په دې سره مکلف کړی چې خپل قوم ته د اسلام اعلان وکړه او د دوی د باطل دین په مقابل کې ودرېږه او د دوی د بتانو ماهیت او اهمیت بیان کړه.

د مکي دورې دوهمه
مرحله یا په ښکاره سره دعوت

کله چي د الله جل جلاله دا قول نازل سو چي فرمایي:

﴿فَٱصۡدَعۡ بِمَا تُؤۡمَرُ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ۝٩٤﴾. [الحجر: ۹۴]

یعني: اې محمده! ﷺ جهر او ښکاره کړه هغه شئ چي ته په امر سوی یې او مخ واړوه له مشرکانو څخه یعني: د دوی د خبرو او ویناوو هیڅ پروا مه کوه، په ښکاره ډول سره خپل تبلیغ کوه، دوی په تا هیڅ نه سي کولای.

د دغه آیات په نزول سره رسول الله ﷺ امر کړل سو چي اسلام ته دعوت عام کړه، یوازي دا نه چي خپل اقارب، دوستان او هغه څوک چي ستا پر شا وخوا دي هغه اسلام ته دعوت کړه، یا! بلکه عام او ټولو خلکو ته د توحید او اسلام دعوت شروع کړه، نو د دغې ورځي په سهار رسول الله ﷺ د أبي قُبَیس غره ته وختی.

د أبي قبیس غر هغه کعبې شریفي ته تر ټولو نژدې غر دی کوم چي اوس پر هغه غره قصر جوړ سوی دی او د صفا د غونډۍ سره مبنتی غر دی، دغه غر کعبې شریفي او د قریشو د ناستي ځایو ته ډېر نژدې ؤ او هر څوک چي د کعبې شریفي طرف ته وي د غره شا، یعني: د غره هغه بل طرف نهویني، نو رسول الله ﷺ دغه د أبي قُبَیس غره ته وختی او په لوړ آوازېې ناري کړه: (وَا صَبَاحَا، وَا صَبَاحَا)

دغه ناره د قریشو د خطر ناره وه، کله چي به د دښمن لښکر پر راغلی، یا به بل عمومي شر او خطر پیښ سو قریشو به دغه ناره کول، نو قریش د دغي نارې په اورېدلو سره پوه سوه چي خطر دی، پوښتنه یې وکړه چي ناره کوونکی څوک دی؟ ویل صادق الأمین، خلکو په خپل منځ کي سره نارې کړې: هلی ژر سی صادق الأمین دروا‌غ نه وایي خامخا یو خطر سته، نو ټول قریش د أبي قُبیس د غره سره و رسول الله ﷺ ته را ټول سوه، رسول الله ﷺ ورته وویل: که زه درته ووایم چي د دغه غره تر شا یو مسلح لښکر ولاړ دی او غواړي چي پر تاسي حمله وکړي تاسي یې منی؟ قریشو ویل: هو! موږ هیڅکله ستا څخه خلاف او دروا‌غ نه دي اورېدلي.

رسول الله ﷺ و فرمایل: زه تاسي د الله جل جلاله له سخت عذابه بېروم او زه تاسي ته د الله جل جلاله له طرفه رسول یم، دلته نو د رسول الله ﷺ اکا چي نوم یې عبدالعزٰی او لقب یې ابولهب دی و ویل: (تَبّاً لکَ) تا لره دي هلاک وي د دغه دپاره دي موږ راوغوښتلو، خپل ټول کارونه مو پرېښوول چي ستا دغه خبري واورو او ابولهب نورو خلکو ته و ویل: ځی ځی خپلو کارو ته مو ولاړ سی او خلک بیرته د رسول الله ﷺ څخه رهي سوه او ولاړل، خلک چا په بیرته تلو سره امر کړه؟ د رسول الله ﷺ اکا ابولهب، نو ځکه د ده په باره کي دغه آیاتونه نازل سوي دي:

﴿ تَبَّتْ يَدَآ أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ۝ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝ وَٱمْرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ ۝ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍۭ ۝ ﴾.

دا خو ابولهب ؤ چي د اولي ورځي څخه یې خپل ټول عمر د اسلام په دښمني کي تیر کړی دی چي قصې به یې په وروسته کي درته راسي، همدارنګه د ده ښځه چي ام جمیل ورته ویل کېده او د ابوسفیان بن حرب خور وه د اسلام او رسول الله ﷺ سر سخته دښمنه وه، دې به همیشه زوزان لرونکي لرګي یا ښاخلې را وړلې او د هغو زوزان به یې د رسول الله ﷺ په لار کي ایښوول، کتل به یې چي رسول الله ﷺ پر کومه لار تیریږي په هغه لار کي به یې دغه زوزان کښېښوول، چي دغه زوزان د رسول الله ﷺ په مبارکو پښو ننوزي او آزار ور کړي، نو ځکه الله جل جلاله و فرمایل:

﴿وَٱمْرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ ۝

یعني: د ده ښځه به د دوږخ د اور لمبو ته په داسي حال کي ننوزي چي دوږخ ته به د لرګو د بار وړونکې وي.

﴿فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍۭ ۝

ژباړه: د دې په غاړه کي به د اور رسۍ وي.

د دغه آیات شریف په ترجمه کي ډیر مفسرین وایي: چي په دوږخ کي به د دې په غاړه کي د اور امیل یا غاړګۍ وي ځکه دې یوه ډیره قیمت بها غاړګۍ یا امېل درلودی او دې به په لات او عزٰی سره قسم یاداوه چي زه به دغه خپل امېل

د محمّد ﷺ په دښمني کې مصروفوم، نو الله جل جلاله به د دغه عمل په عوض او پر ځای په دوږخ کې د اور امیل یا غاړکۍ ورپه غاړه کړي او د دې بد بختي مرګ په ډېر عجب شکل سره پېښ سو، هغه دا چې دې یو وخت د بوټو یا لرګیو بار را اخیستی ؤ، پړلاري سټرې سوه نو یې دغه بار پر یوه لویه ډبره کښېښاوه چې ځان هوسا کړي، د الله جل جلاله په امر سره د بار رسۍ د دې په غاړه کې غوټه سوه او بار د ډبرې شا ته و لوېدی.

نو څه پېښه سوه؟ د ډبرې یوه طرف ته بار ځړېږي او بل طرف ته د ابولهب ښځه ځړېږي، دواړه په یوه رسۍ تړلي دي او رسۍ د دې په غاړه کې غوټه ده ترڅو چې هغه خبیث روح او نَفَس یې وخوت.

دا د ابولهب د ښځې مرګ ؤ او د ابولهب د مرګ قصه به په وروسته کې واورې.

او بیا د سورةُ الشعراء د (۲۱۴) نمبر آیات په نازلېدلو سره چې الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ ٱلْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾﴾

یعني: اې محمّده! ﷺ د الله جل جلاله له عذابه څخه ستا نژدې خپلوان و بېروه.

نو رسول الله ﷺ بني هاشم، بني عبدالمطلب او خپل قریبان په خپل کورکې سره را ټول کړه چې د مُطّلِب بن عبد مناف د اولادې څخه هم څو نفره پکښې موجود وه او د ټولو نفرو شمیر (۴۵) نفرو ته رسېدی، کله چې رسول الله ﷺ د خبرو کولو إراده وکړه د مخه تردې چې رسول الله ﷺ خبري شروع کړي ابولهب په خبرو شروع وکړه او ویل: یا محمّد! ﷺ که تا موږ د دې دپاره را ټول کړي یو چې ستا د دین بیان راته وکړې نو خبري مه کوه موږ یې نه اورو او پوه سه چې ستا قوم د ټولو عربو قوت او طاقت نه لري، رسول الله ﷺ ولیدل چې وخت او موقع د خبرو کولو دپاره نه دي مناسب نو چپ سو او څه یې و نه ویل، څو ورځې وروسته یې بیا خپل اقرباء سره را ټول کړه، مهماني یې ورته جوړه کړه، پسله عزته او احترامه، پسله خوړلو او څښلو رسول الله ﷺ په خبرو شروع وکړه او وې فرمایل:

« الحمد لله أحْمَدُهُ، وأستَعِينُهُ، واُومِنُ بِهِ، وَأتَوَكّلُ علَيه، وأشهدُ أن لا إله إلا الله وحده لاشريكَ لهُ »

او بیا یې وفرمایل: هیڅ رائد او قائد خپل قوم ته درواغ نه وایي، زما دي قسم په هغه الله وي چې بېله ده څخه بل الله نسته چې زه تاسي ته خاص رسول الله یم او نورو ټولو خلکو ته عام رسول الله یم، په والله تاسي داسي مرئ لکه چې بیدېږئ او بیا داسي را ژوندي کېږئ لکه چې را ویښېږئ او ستاسي سره ستاسي د عملو حساب کیږي او تر حساب وروسته یا ابدي جنت دئ یا ابدي اور.

ابوطالب وویل: موږ ستا نصیحت واورېدئ او ستا د خبرو پوره تصدیق کوو او ستا سره مرسته او معاونت کول زموږ ډېر خوښ دي، دغه حاضر نفر ستا د پلرو زامن دي او زه د دوئ څخه یو نفر یم، خو زه تر دوئ ټولو د مخه و هغه کار ته حاضریم چې ستا خوښ وي، په هرڅه چې امر کړه سوئ یې پر هغه اقدام وکړه په والله زه به همیشه ستا څخه دفاع کوم، خو دا بیا بله خبره ده چې زما زړه دا نه خوښوي چې د عبدالمطلب دین پرېږدم.

ابولهب وویل: والله دا بد کار دئ د مخه تر دې چې نور خلک یې منعه کوي تاسي یې منعه کړئ، ابوطالب وویل: یا! والله ترڅو چې ژوندي یو د ده دفاع به کوو.

او بیا رسول الله ﷺ د اسلام او توحید په باره کي خبري وکړې او هر یوه ته یې د هغه په نامه سره خطاب کاوه او وې فرمایل:

یا بني کعب بن لؤئ! خپل ځانونه له اوره خلاص کړئ.

یا بنی مُرّه بن کعب! خپل ځانونه له اوره خلاص کړئ.

یا بني عبد شمس! خپل ځانونه له اوره خلاص کړئ.

یا بني عبد مناف! خپل ځانونه له اوره خلاص کړئ.

یا بني عبدالمطلب! خپل ځانونه له اوره خلاص کړئ.

هر یوه ته یې د هغه په نامه سره جلا جلا خطاب کاوه، حتّی خپلو عمه ګانو ته یې د هغو په نامه سره خطاب کاوه، او ویل: یا صفیه بنت عبدالمطلب! د الله له طرفه هیڅ نه سم در سره کولای زه مو د الله جل جلاله له عذابه نه سم خلاصولای، خپل ځانونه په خپله خلاص کړئ، یا فلان، یا فلان، هر یو په نامه یادوي، تر څو خپلي لور حضرتِ فاطمه رضي الله عنها ته یې وویل: یا فاطمه! د دنیا د مال څخه چې ستا خوښ وي هغه را څخه

وغواړه، مګر د الله جل جلاله له عذابه دي نه سم خلاصولای، هر یو یې جلا جلا په خپل دین او اسلام خبر کړی او ټوله یې د الله جل جلاله له عذابه وبېرول.

اوس نو د دغو اقرباوو څخه څوک اسلام ته داخل سوه او څوک نه سوه داخل، د هغې جملې څخه چې په اسلام مشرفه سوه یوه هم صفیه بنت عبدالمطلب د رسول الله ﷺ عمه وه، چې د زبیر بن العوام رضی الله عنه مور ده او رسول الله ﷺ نور هم په ښکاره سره خپل دعوت او تبلیغ ته دوام ورکړی، خو د قریشو عکس العمل د دغه دعوت په مقابل کې دا ؤ چې رسول الله ﷺ ته یې شا ور وګرځول او د ده ﷺ دعوت یې نه قبلاوه او ویل یې: مونږ هغه دین نه سو پرېښوولای چې د پلرو او نیکه ګانو څخه را پاته دی او اوس زمونږ د ژوند عادت او رواج ګرځېدلی دی.

دلته نو رسول الله ﷺ دوی دې ته متوجه کړه چې تاسې باید خپل فکرونه او عقلونه د ړانده تقلید او بې سنجولو متابعت له قیده آزاد کړی، د عقل او منطق څخه کار واخلی او ویل: دغه بتان چې تاسې د هغو عبادت کوی نه ګټه در رسولای سي نه ضرر او دا چې ستاسې پلرو او نیکه ګانو د هغو عبادت کاوه دا عذر نه دی دا فقط ړوند تقلید دی.

کله چې رسول الله ﷺ د دوی پر آلهه یا خدایانو عیبونه وویل، ضعیفه او بې وسه یې وبلل او ویل: دا چې ستاسې پلرو او نیکه ګانو د هغو عبادت کاوه ستاسې پلرو د عقله څخه کار نه دی اخیستی، دغه خبرې پر کفارو ډیرې درنې سوې، قریش ټول په قهر او غضب سوه ځکه اوس په لوړ آواز سره اورې چې مشرکان او د بتانو عبادت کوونکي ګمراه دي، دغه خبرې لکه یوه صاعقه یا تکه چې پر را ولوېدل، د مکې مکرمې په آرامه فضاء کې زلزلې شروع سوې، قریش سره یو ځای سوه چې د دغه طوفاني انقلاب مخه ونیسي، بیرېږي چې زمونږ رواجونه او موروثات به له منځه ولاړ سي مګر اوس د داسې چا په مقابل کې چې په صادق الأمین سره مشهوره دی څه وکړي؟ هغه داسې څوک دی چې د بشریت او ښو اخلاقو یو اعلٰی مثال دی، د ده په مثل سره یې نه په خپل او نه د خپلو پلرو په عصر کې څوک لیدلی ؤ اوس حیران پاته دي چې څه وکړي؟

نو قریشو سره وویل: دا څوک دی چې محمّد ﷺ د هغه په قوت او ساتنه دومره

قدرت پیدا کړی چې زموږ خدایان بې قدرته او عبث وبولي؟

دا معلومه خبره وه: هغه څوک چې د محمّد ﷺ ساتنه او حفاظت یې کاوه هغه ابوطالب ؤ، قریشو پسله ډیرو مشورو بله لار نه کړه پیدا بیله دې څخه چې د رسول الله ﷺ اکا ابو طالب ته ورسي او د هغه څخه دا غوښتنه وکړي چې خپل وراره دي د دعوت له کاره منعه کړه او ورته و وایي چې دغه د ده ﷺ دعوت چې وایي: خپل آلهه یا خدایان پریږدی او هغه تاسي ته د نفعي یا ضرر رسولو قدرت نه لري، دا زموږ خدایانو ته بد ویل او ښکنځل دي او په عین حال کي په دغو خبرو کي زموږ د پلرو هغه چې پر دغه دین وه ګمراهي او نا پوهي هم بیانیږي.

د قریشو دا فکر خوښ سو او ژر یې د هغه په عملي کولو شروع وکړه، د قریشو د اشرافو څخه یوه ډله ابوطالب ته ورغله او ورته ویې ویل: یا ابا طالب! دغه ستا وراره زموږ آلهه په بده سره یادوي او زموږ دین غلط بولي، زموږ عقیده باطله بولي، زموږ پلرونه چې پر دغه دین وه ګمراهان بولي او موږ پوهیږو چې هغه ستا په ساتنه کي دی، یا دئ زموږ څخه منعه کړه چې یې کړه چې زموږ خدایانو او دین ته بد نه وایي یا موږ او دئ سره پریږده څکه ته هم دغه زموږ پر دین او د ده مخالف یې.

ابوطالب د دوی ښه پوست او نرم جواب وکړی او دوی هم څني ولاړل، خو رسول الله ﷺ پر هغه خپل حال ؤ د الله جل جلاله د دین اظهار او بیان یې کاوه او خلک یې دعوتول، خو د قریشو څخه یې په ظاهري شکل د ده اکا ابوطالب او د عبدالمطلب اولاده ساتي.

د دعوت د اورېدلو څخه
د حاجيانو د منعه كولو دپاره د قريشو مشورې

په دغه موده كي قريشو ته يو بل مهم كار پيدا سو، هغه دا چي د دعوت پر ښكاره كېدلو فقط څو مياشتي تيري سوي وې چي د حج موسم را نژدې سو او قريش پوهېدل چي د عربو مختلفي ډلي د مختلفو ځايو څخه مكې مكرمې ته راځي نو دوی و ويل: موږ بايد خامخا داسي يوه خبره ولرو چي د محمّدﷺ په باره كي يې نورو عربو ته وايو، دا د دې دپاره چي د محمّدﷺ دعوت د نورو عربو پر زړو تاثير و نه كړي، نو د قريشو مشران و وليد بن مغيره ته را ټول سوه او په دغه باره كي مشوره ور سره كوي چي موږ بايد خلكو ته د محمّدﷺ په باره كي څه و وايو؟
وليد و ويل: هو په اتفاق سره بايد يوه خبره جوړه كړی او ټوله به هغه يوه خبره كوی، مختلفي خبري به نه كوی ځكه په مختلفو خبرو كي يوه ډله هغه بله ډله درواغجنه كوي او د يوې ډلي خبري د هغي بلي ډلي په خبرو رَدېږي، قريشو ويل: نو ته و وايه چي خلكو ته به څه وايو؟ وليد ويل: يا! تاسي و واياست زه به غوږ درته ونيسم، قريشو و ويل: خلكو ته به وايو چي كاهن دی، وليد و ويل: يا والله كاهن نه دی، موږ كاهنان ليدلي دي د ده په خبرو كي نه دكاهنانو سجعه سته نه زَمزَمه، قريشو ويل: داسي به وايو چي ليونۍ دی، وليد ويل: لېونۍ هم نه دی، موږ لېونتوب ليدلی دی او را معلوم دی، نه د لېونتوب وسوسه پكښي سته نه يې خُرافات، قريشو ويل: نو به وايو چي شاعر دی، وليد ويل: شاعر هم نه دی، موږ د شعر ټول اقسام پيژنو، رِجز او هَجز، قُريض او مَقبوض، مبسوط او د شعر نور ټول اقسام را معلوم دي، د ده خبري شعر نه دی، قريشو ويل: نو به وايو چي ساحر دی، وليد و ويل: ساحر هم نه دی، موږ ساحران او د هغو سحر ليدلی دی، نه د هغو پوكل پكښي سته او نه د هغو غوټه كول.
قريشو ويل: نو څه و وايو؟ وليد و ويل: والله د ده خبري خوږې دي، د خبرو رېښې يې خوشبويه دي او ښاخونه يې مېوه لرونكي دي، د ده په باره كي چي تاسي

دغه هرڅه و ویل، معلومیږي چې ټول ناحقه او باطل وایاست، قریشو و ویل: نو هغه ستا سره او روښانه نظر را ته و وایه، ولید و ویل وخت راکړئ چې فکر پکښې وکړم، ولید فکر واهه، واهه څو په آخر کې یې و ویل: معقوله خبره دا ده: چې و وایاست ساحر دی، داسې خبرې کوي چې په هغه سره زوی او پلار جلا کوي، ورور او ورور جلا کوي، ښځه او خاوند جلا کوي، سړئ او خپله قبیله جلا کوي، پسله هغه چې د قریشو پر دغه خبره اتفاق او مصلحت وسو نو یې د هغې پر عملي کولو اقدام وکړی.

د حج د موسم په وخت کې قریشو د مکې مکرمې پرلارو نفر کښېنول، هرڅوک چې به مکې مکرمې ته را تله هغه به یې بېرول او ورته ویل به یې چې په موږ کې یو داسې ساحر پیدا سوی دی چې په خپلو خبرو پلار او زوی سره جلا کوي، ورور او ورور سره جلا کوي، ښځه او خپل خاوند سره جلا کوي، پام کوی چې خبرې یې وانه وری او د دې کار مشرتوب ابولهب پر غاړه واخیستی، کله چې به رسول الله ﷺ د حج د موسم په وخت کې خلک ویوه الله ﷻ او وحدانیت ته دعوتول ابولهب به په پسې ؤ او دغه به یې ویل: د ده خبرې مه منی دا د دینه اوښتی او کذاب دی (العیاذ بالله) او د دې کار نتیجه دا سوه چې د دغه موسم راغلو عربو د ځانه سره دغه خبر خپلو وطنو ته یو وړی او د رسول الله ﷺ د دعوت خبر د عربو په ټولو وطنو او قبیلو کې نشر سو.

د دعوت د چپولو دپاره د قریشو قِسم قسم طریقې

کله چې قریشو ولیدل چې محمّد ﷺ د خپله دعوته څخه لاس نه اخلي نو بیا سره کښېنستل او په دې باره کې یې فکر وکړی، د دعوت د منعه کولو دپاره یې ډیرې خبرې وکړې او ډیرې لارې چارې یې وسنجولې او د هغو د عملي کولو دپاره یې فیصلې وکړې چې د هغو فیصلو خلاصه به درته بیان سي:

لومړۍ: په مسلمانانو پسخند او ملنډې وهل، مسلمانان خوار او ضعیفه بلل، پر هغو مسخرې کول، پر هغو خندل او درواغجنان بلل، چې په دې کارو سره یې د مسلمانانو ښوېَول مقصد وه او د دوی معنوي قواوې یې ور ضعیفه کولې، پر رسول الله ﷺ یې بېځایه تهمتونه ویل، سپکې او نالایقې خبرې یې ورته کولې، د مجنون او

لیوني په نامه سره به یې ناري ور وهلې، الله جل جلاله په سورة الحجر کي فرمايي:

﴿وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾﴾. [الحجر: ٦]

یعني: دغو کفارو به محمّد ﷺ ته ویل: اې هغه څوک چي پر هغه قرآن نازل سوی دی، بیشکه ته خامخا لیونئ یې.

او ځیني وختونه به یې ورته ویل: ته ساحر او کاذب یې (العیاذ بالله) الله جل جلاله فرمايي:

﴿وَعَجِبُوا أَن جَاءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ ۖ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَٰذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٤﴾﴾. [ص: ۴]

یعني: کفار د دې څخه تعجب کوي چي د دوی له جنسه او د دوی له قومه دوی ته بېروونکی (رسول) راغلی دی او دغه کافران وايي: چي دغه بېروونکی (رسول) ساحر کوډګر دروا‌غجن دی.

کله چي به رسول الله ﷺ یو ځای کښېنستی او د ده پر شا و خوا به د ده ﷺ هغه ضعیفه اصحاب ناست وه، کفارو به پسخندونه په وهل او ویل به یې: دغه خوار او ضعیفه خلک د ده مجلسیان دي؟

دوهم: د رسول الله ﷺ پر تعالیمو او لار ښوونو شُبهات پیدا کول او د حقیقت څخه لیري دروا‌غ پوري تړل او پر اسلامي تعلیماتو بېځایه ایرادونه نشرول، حتّی د رسول الله ﷺ پر شخصیت د شُبهاتو او ایراداتو نشرول او دا نشریات دومره ډېر وه چي عامو خلکو د رسول الله ﷺ د دعوت په حقیقت کي د فکر کولو وخت او مجال نه درلودی او قرآن مجید ته یې اساطیر الأولین (پخواني قصې) ویل او ویل به یې چي دغه قرآن یو انسان ور ښيي او ویل به یې دا څنګه رسول دی چي خواړه خوري او په بازارو کي ګرځي، خو په قرآن مجید کي د کفارو د دغه ټولو ایراداتو رَد موجود دی.

درېیم: د قرآن مجید سره په پخوانیو قصو معارضه کول، چي خلک به یې د قرآن مجید د اورېدلو څخه په هغو قصو مشغوله کول او داکار یې د نضر بن الحارث په واسطه سره کاوه چي تفصیل به یې په وروسته کي درته راسي.

څلورم: مساومات، یعني: د رسول الله ﷺ سره داسي خبري وکړي چي څه راکړه او څه واخله، د دې څخه مقصد دا دی چي شرک او اسلام سره ګډ کړي،

يعني: مشرکان د خپل شرک څه کارونه پرېږدي، او رسول الله ﷺ د خپل دين او دعوت څه کارونه پرېږدي. *دا خو د کفارو فيصلې او عمل ؤ.*

خو پر دغه سربېره مشرکانو وليدل چې دعوت نور هم نشرېږي او د خلکو توجه ور اوړي، قريش په بېره کې سوه چې دا قصه نوره هم پسې اوږدېږي او دوی يې مخ نيوی نه سي کولای، قريبه ده چې د اسلام او مسلمانانو د دعوت مسئله پر ټوله مکه غالبه سي، نو د قريشو مشرانو دا مشوره او اتفاق وکړی چې داسي يوه کار ته به محمّد ﷺ را وبولو چې تر اوسه مو هغه پيشنهاد نه دی ورته کړی، نوې خبره ده ښايي دا را سره ومني.

د قريشو ټولو مشرانو دغه خبره خوښه کړه او رسول الله ﷺ يې د قريشو د مشرانو سره د ملاقات دپاره ور وغوښتی، سرور کائنات ﷺ هم ورغلی، قريش ورته کښېنستل او ويل: يا محمّد! هر پيشنهاد چې مو درته وکړی تا نه کړی قبول اوس يوه نوې طريقه درته وايو او دا دي هم تا ته معلومه وي چې دغه نوې طريقه موږ ته ډېره سخته او مشکله ده، رسول الله ﷺ وفرمايل: وواياست دغه نوې خبره مو څه شي ده؟

قريشو و ويل: موږ وينو چې ته پرخپله خبره ټينګ يې، نو به يو بل اتفاق وکړو، هغه دا چې يوه ورځ ته زموږ د آلهه يا خدايانو عبادت کوه او يوه ورځ به موږ ستا د الله عبادت کوو سره برابر به يو، يوه ورځ ته زموږ پر دين سه او يوه ورځ به موږ ستا پر دين يو (چې دغه هغه مساومات دي) رسول الله ﷺ و فرمايل: دا د دين کار دی دا اختياري معامله نه ده، داسي نه سي کېدلای، قريشو ويل: موږ به يوه هفته ستا د الله عبادت کوو او ته يوه ورځ زموږ د خدايانو عبادت کوه، بيا هم رسول الله ﷺ نه کړه قبوله او ويل: دا څه بې معنٰی خبري دي، دا لوبي او مسخرې دي؟ آلهه يا خدايان داسي وي چې يوه ورځ يې تابع او بله ورځ يې منکره ياست؟

ابن اسحاق رحمه الله وايي: رسول الله ﷺ پر کعبه شريفه طواف کاوه چې اسود بن مطلب، وليد بن مغيره، اميه بن خلف، عاص بن وائل، چې دغه ټول د قريشو لوی مشران دي و رسول الله ﷺ ته و درېدل او ويل: يا محمّد! ﷺ راسه موږ به د هغه چا عبادت کوو چې ته يې عبادت کوې او ته د هغه چا عبادت کوه چې موږ يې عبادت کوو، که ستا معبود زموږ تر معبود ښه او بهتر ؤ موږ به هم په هغه کې خپله حصه اخيستې

وي او که زموږ معبود ستا تر معبود ښه او بهتر ؤ تا به هم د هغه څخه خپله حصه اخیستې وي، الله جل جلاله د دوی په باره کي سورۀ الکافرون نازل کړی چي رب عزوجل فرمايي:

﴿قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡكَٰفِرُونَ ۝١ لَآ أَعۡبُدُ مَا تَعۡبُدُونَ ۝٢ وَلَآ أَنتُمۡ عَٰبِدُونَ مَآ أَعۡبُدُ ۝٣ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٞ مَّا عَبَدتُّمۡ ۝٤ وَلَآ أَنتُمۡ عَٰبِدُونَ مَآ أَعۡبُدُ ۝٥ لَكُمۡ دِينُكُمۡ وَلِيَ دِينِ ۝٦﴾.

الله عزوجل دغه د مشرکانو مساومات یا مفاوضات په دغه قاطعه او جازمه فیصله سره ور رَد کړل، خو دغه مساومات د یوه یا دوو وارو دپاره نه دي سوي بلکه دغه خبري د مشرکانو له طرفه څو واره او تکراراً سوي دي خو په هر وار کي به بې فایدې وې ځکه دا امکان نه لري چي هلته مشترک عبادت موجود وي چي هم دي الله جل جلاله منم او هم د ډبرو بتان او د الله جل جلاله دا قول هم په دغه باره کي نازل سو چي فرمايي:

﴿وَدُّواْ لَوۡ تُدۡهِنُ فَيُدۡهِنُونَ ۝٩﴾.[قلم / ۹]

یعني: که ته د دوی طرف ته لږ ور واوړې دوی تیار او آماده دي چي ستا طرف ته ور واوړي، مګر یا! دا د عقیدې مسئله ده په عقیده کي هیڅ نرمتیا او مراعت امکان نه لري، د عقیدې کار باید خامخا واضح، صریح او ښکاره وي، د عقیدې په کار کي بېره، نرمي، غوړه مالي، د یو چا لحاظ او مراعت هیڅ او بالکل نه ځایيږي.

د مشرکانو له طرفه د آزارو شروع کېدل

د بعثت د څلورم کال په شروع کي مشرکانو د دعوت د چپولو او منعه کولو دپاره دغه ذکر سوي طریقې یوه پسله بلي عملي کولې، پر دې کار څو میاشتي تیري سوې چي فقط دوی د خولې د خبرو څخه کار اخیستی، د مسلمانانو په آزارولو او عذاب ورکولو یې شروع نه وه کړې، خو دوی ولیدل چي دغه طریقې د اسلامي دعوت په منعه کولو او چپولو کي بې فایدې دي او هیڅ نتیجه نه ورکوي، نو د بل وار دپاره بیا د قریشو سرداران او مشران سره را ټول سوه چي د دې مجلس او شورٰی د اعضاوو شمېر پنځه ویشت نفره ؤ او د دې مجلس رئیس ابولهب د رسول الله ﷺ اکا ؤ، پسله ډیره فکره او پسله ډېرو مشورو دې مجلس د رسول الله ﷺ او د ده د اصحابِ کرامو

پرضد ډیر جازم او قاطع تصامیم ونیول، ویل: هرڅوک به د اسلام او مسلمانانو سره په مقابله او جنګېدلو کي خپل ټول قدرت او پوره طاقت استعمالوي، د محمّد ﷺ په آزارولو کي به هیڅ دریغ او کوتا هي نه کوي او هغه کسان چي اسلام ته داخل سوي دي یا نوي داخلیږي هغو ته به سخت سخت عذابونه او تکلیفونه ورکول کیږي، دغه مادې تصویب سوې او د هغو د عملي کولو دپاره تصمیمونه ونیول سوه.

اوس خو د نورو مسلمانانو سره خاصتاً د هغه ضعیفي طبقې سره د دغو مقرراتو عملي کول آسانه کارؤ مګر رسول الله ﷺ چي د ډیر وقار او دبدبې خاوند دی، خوږ شخصیت یې دی، د دوستانو او دښمنانو په سترګو کي لوی او محترم دی، د داسي چا سره څوک بیله عزته او احترامه نه سي مخامخ کېدلای، د داسي چا په مقابل کي بې ادبي او سپکي خبري کول بېله رذیل او بې شرفه خلکو بل څوک نه سي کولای او پر دې ټولو سر بېره محمّد ﷺ د ابوطالب په ساتنه کي دی او ابوطالب د مکې مکرمې د خاصو مشرانو څخه دی، هیڅوک د هغه یوه هګۍ ځان ته حلاله نه سي بللای او محمّد ﷺ د هغه وراره دی، دغه کیفیت قریش په تردُد کي واچول مګر بیا هم ترکومه وخته د دغه دعوت په مقابل کي چي د دوی دیني زعامت او مشرتوب، دنیوي صدارت او آمریت یې په خطر کي اچولي دي صبر وکړي؟.

د رسول الله ﷺ او اصحابِ کرامو آزارول

اوس نو د مشرکانو له طرفه د رسول الله ﷺ آزارونه شروع سوه چي د دغه آزاروونکو مشري د ابولهب پرغاړه وه، ابولهب خو هغه څوک دی چي د رسول الله ﷺ سره یې د اولي ورځي څخه د مخه تردې چي قریش د هغه د عداوت په باره کي فکر وکړي دښمني شروع کړې وه، د صفا د غونډۍ د نارې په ورځ دئ ؤ چي رسول الله ﷺ ته یې ناوړه جواب و وایه او خلکو ته یې د بیرته تللو امر وکړی، په ځینو روایاتو کي راغلي دي: کله چي رسول الله ﷺ د صفا پر غونډۍ د خپل رسالت اعلان وکړی ابولهب یوه ډبره واخیستل غوښتل یې چي په هغه سره رسول الله ﷺ و وُلي.

همدارنګه د بني هاشم په مجلس کي ابولهب ؤ چي رسول الله ﷺ یې د اسلام

د دعوت او بیانولو څخه منعه کړی، دغه ابولهب تر بعثت د مخه د خپلو دوو زامنو دپاره چې عُتبه او عُتیبه نومېدل د رسول الله ﷺ دوې لوڼې رُقَیّه او ام کُلثوم په نکاح کړي وې، کله چې رسول الله ﷺ په رسالت سره مبعوث کړل سو ابولهب خپل زامن د رسول الله ﷺ د لوڼو په طلاقولو سره جبراً او قهراً امر کړل، ترڅو چې هغو هم تر واده کولو د مخه طلاقې کړې او کله چې د رسول الله ﷺ دوهم زوی عبدالله وفات سو ابولهب په ځغستا خپلو نورو مشرک ملګرو ته ورغلی او دا زېری یې پرکاوه چې محمّد ﷺ ابتر یعني: (بې زویه) سو، او دا مو مخ کې درته و ویل کله چې به رسول الله ﷺ د حج په موسم کې نوري قبیلې اسلام ته دعوتولې ابولهب به تر شا په پسې ؤ او خلکو ته به یې ویل: د ده خبري مه منی دا د دینه اوښتی او درواغجن دی (العیاذ بالله) په یوه روایت کې راغلي دي چې یوازې پر دغو خبرو یې کفایت نه کاوه بلکه رسول الله ﷺ به یې په ډبرو هم ویشتی ترڅو چې د رسول الله ﷺ تر پښو به وینې بهېدې.

د ابولهب ښځه چې ام جمیل ورته ویل کېده او نوم یې اروٰی بنت حرب بن امیه ؤ او د ابوسفیان خور وه د رسول الله ﷺ په دښمنۍ کې تر خپل مېړه ابولهب کمه او پاته نه وه، د شپې به یې زوزان را وړل او د رسول الله ﷺ په لار او د کور په دروازه کې به یې د دې دپاره ورته اېښوول چې د ده ﷺ په مبارکو پښو ننوزي.

د ابولهب ښځه یوه بد خولې او د اوږدې ژبې خاونده وه، پر رسول الله ﷺ به یې تهمتونه ویل او بې ځایه خبري به یې پرکولې، د فتنې اور ته به یې پکه وهل، د رسول الله ﷺ پرضد چې هرڅه پرخوله ورتله هغه به یې ویل، نو ځکه قرآن مجید دا د حمّالهٔ الحطب په نامه سره یاده کړې ده.

کله چې دې واورېدل چې د دې او د دې د مېړه په باره کې قرآن نازل سوی دی چې هغه د تبت یدا سورة دی نو رسول الله ﷺ ته ورغله چې هغه د کعبې شریفې سره ناست ؤ او ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه هم ور سره ؤ، د دې په لاس کې یو مټ شګې هم ور سره وې غوارې چې په دغه شګو رسول الله ﷺ و وَلي، کله چې دا ورته و درېدل الله جل جلاله د دې پر سترګو د رسول الله ﷺ لیدل منعه کړه، نو دې و ویل: یا ابا بکر! ملګری دې چیري دی؟ زه خبره سوې یم چې ده پر موږ بد ویلي دي، په والله که

مي وليدی په دغو شکو به يې پرخوله وُولم او والله زه شاعره يم.

او بيا يې و ويل:

(مُذَمَّمًا عَصَيْنا * وَاَمرُهُ أَبَيْنَا * وَدِينُهُ قَلَيْنا)

يعني: مورږ د مذمّم نافرماني کړې ده او د ده امر نه قبلوو او د ده د دين سره مو مقاطعه کړې ده.

د محمّد پر ځای يې مذمّم و وايه او بيا رهي سوه، ابوبکر الصدِّيق رضی الله عنه د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ويل: يا رسولَ الله! آيا ته يې نه ليدلې؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: هو زه يې نه ليدلم، الله عزوجل دا پر ما ړنده کړل.

هغه د رسول الله ﷺ اکا ابولهب ؤ چي هغه ناوړه کارونه يې کول او دغه يې ښځه وه او په عين وخت کي دوی د رسول الله ﷺ همسايګان هم وه، کور يې د رسول الله ﷺ د کوره سره مښتي ؤ، رسول الله ﷺ پر دوی سربېره نور همسايګان هم درلودل چي دوی ټولو رسول الله ﷺ دننه په خپل کور کي ډېر آزارا وه، د رسول الله ﷺ همسايګان هغه چي ده ﷺ ته يې په کور کي آزار او تکليف ورکاوه دغه کسان وه: ابولهب، حکم بن ابی العاص، عُقبه بن أبي مُعيط، عُدَی بن حمراء الثّقفي، ابن الأصداء الهُذلي، دغه څو نفره د رسول الله ﷺ همسايګان وه، وعده او اتفاق يې سره کړی ؤ چي هميشه به محمّد ﷺ ته آزار ورکوو، رسول الله ﷺ به په خپل کور کي پر لمانځه ولاړ ؤ د دغو همسايګانو څخه به يوه د پُسه د نس مردار شيان پر ورغورځول، ترڅو چي رسول الله ﷺ د دغه آزارو په سبب دې ته مجبوره سو چي لمونځ د هغي لوېي ډبري شا ته وکړي کومه چي د ده ﷺ په کور کي موجوده وه.

او ځينو همسايګانو چي به يې پُسه يا اوښ حلال کړی د هغه د نس چټل او خراب شيان به يې د رسول الله ﷺ د کور غولي يا ميداني ته ور غورځول يا به يې د ده ﷺ د کور په دروازه کي ورته کېښوول، رسول الله ﷺ به هغه چټلي او مرداري، لَرَی او کلمې په يوه لرګي را پورته کړه او د خپل کور په دروازه کي به ودرېدی فقط دومره به يې و ويل: يا بني عبد مناف! دا څنګه همسايتوب دی؟ آيا د همسايه حق دغه دی؟ تر دغه جملې زيات به يې نور څه نه ويل او بيا به يې هغه چټلي ليري

وغورځول، دغه آزارونه همېشه و رسول الله ﷺ ته ور رسېدل، هره ورځ به دغو همسايګانو خپل انبار او کچره د رسول الله ﷺ د کور مخ ته غورځول او رسول الله ﷺ به ايسته کول.

اوس نو ته فکر وکړه: که د يو چا يو همسايه بد وي، هغه څومره په تکليف وي؟ مګر که ستا ټول همسايګان بد سي او ستا د تکليف او آزارولو نيت يې هم کړی وي نو بيا به دي څه حال وي؟ خو زموږ پيشوا او پيغمبر سرور کائنات ﷺ د خپلو همسايګانو څخه دغسي آزارونه او تکاليف ليدل او د هغو لاسه څخه يې دغسي تريخ ژوند تېراوه.

عُقبه بن أبي معيط په خپل خباثت او شقاوت کي نور هم زياتوب کاوه، امام بخاري د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت کوي: چي يوه ورځ رسول الله ﷺ د کعبې شريفي سره لمونځ کاوه، ابوجهل او د قريشو نور مشران هم هلته ناست وه او ورته ګوري، زړونه يې له قهره او غضبه ورته اېشي، په دغه وخت کي نور خلک راغله او کعبې شريفي ته نژدې يې يوه اوښه حلاله کړه، نس يې ورخيري کړی کُلمې او لړمون يې څنې را وايستل، قريش ورته ګوري او په خپل منځ کي يې سره و ويل: څوک دغه کُلمې اخلي او د محمّد ﷺ پر سر يې د ده د سجدې په وخت کي وراېږدي؟

قريش خاندي او ملنډې وهي غواړي چي يو څوک دغه ناوړه کار وکړي، خو عُقبه بن أبي مُعَيط ملعون و ويل: دا کار زه کوم، قريش خاندي او عقبه ته وايي ونيسه ولاړ سه يو له يوه طرفه او بل له بله طرفه دئ په دغه کار امر کوي، څو عقبه لعنة الله عليه ولاړ سو او هغه د اوښي د نس مردار شيان يې ور سره واخيستل، کله چي رسول الله ﷺ پر سجده سو د هغه پر سر يې ورکښېښوول، ويني، مرداري، غوړزګي، د رسول الله ﷺ پر مبارک سر پراته دي او ده ﷺ خپل رب ته سر پر سجده ايښی دی، عقبه ملعون بيرته د قريشو پر طرف وررهي سو او خاندي، شين شين د خندا کيږي، هغه نور قريش هم ورته ګوري او پر دغه خپل رذيل او خبيث عمل خاندي، رسول الله ﷺ خپل رب ته سر پر سجده ايښی دی او دغه چټل، غوړ او مردار شيان يې پر سر پراته دي او هلته قريش پر خاندي.

هغه څوک چي د دغي قصې روايت کوي وايي: قريشو دومره وخندل چي

د ډېري خندا څخه پر یوه او بل طرف کږېدل، یوه به پر بل ځان تکیه کاوه، د ډېري خندا څخه یې ځانونه نه سوای تکیه کولای او دغه خندا یې ټوله د رسول الله ﷺ پر دغه حالت وه او رسول الله ﷺ بې حرکته خپل رب ته سر پر سجده ایښی دی او د سجدې څخه نه را پورته کېږي، څو د رسول الله ﷺ کوچنۍ لور حضرتِ فاطمه رضي الله عنها راغله او په ژړا یې دغه کُلمې د رسول الله ﷺ له سره ایسته کړې.

فکر وکړی: دغه قسم معامله د مکې مکرمې د یوه سردار سره د صادق الأمین سره کېدل، بیله دې څخه چې نبي، پیغمبر او رسول الله ﷺ ورته و وایو، خو د قریشو ژوند او اخلاق د هغه چا سره چې خلک یې د یوه رب عزوجل عبادت ته رابلل او د بتانو د عبادت څخه یې خلاصول دغي اندازې ته رسېدلي وه.

کله چې رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو او د هغو مردارو کُلمو وینې، خیرې، غوړگې پر پراته وه نو یې دوی ته کتل او ښراوې یې ورته کولې او ویل: اللّهم علیکَ بقُریش، درې واره یې دغه جمله تکرار کړل او بیا یې د دوی نومونه یادول:

(اللّهم علیک بأبي جهل، اللّهم علیک بعُتبه بن ربیعه، و شیبه بن ربیعه، و الولید بن عتبه، و امیه بن خلف، و عُقبه بن أبي مُعیط).

د دغو ناستو خلکو نومونه یې یادول، یو یو یې په نامه سره یاد کړی، راوي د حدیث وایي: ټول هغه کسان چې رسول الله ﷺ یې نومونه یاد کړل په والله ټوله مي د بدر د غزا په ورځ مړه او مردار سوي ولیدل، ټول هغه کسان چې د رسول الله ﷺ په مقابل کي یې دغه بد عمل او ناوړه کار کړی وُ ټول د بدر په ورځ مردار کړل سوه او د دوی نا پاکه جسدونه یوه وچ څاه ته ور واچول سوه.

ورونو او خوندو! تاسي ولیده چې رسول الله ﷺ څه وخت ښرا وکړه او څه وخت قبوله سوه؟ پسله کلو ټول و وژل سوه، په دې کي و ټولو مسلمانانو ته اشاره او لارښوونه ده، کله چې دعاء کوی او د رب عزوجل څخه یو شئ غواړی تلوار به نه کوی، دعاء مو قبلیږي مګر وخت یې په الله جل جلاله پوري تعلق لري، رسول الله ﷺ فرمایي:

« لاَ يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ ما لَمْ يَدْعُ	ژباړه: همېشه د بنده دعاء قبلیږي تر څو

بِإِثْمٍ أَوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ مَالَمْ يَسْتَعْجِلْ » قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الاسْتِعْجَالُ قَالَ « يَقُولُ قَدْ دَعَوْتُ وَقَدْ دَعَوْتُ فَلَمْ أَرَ يَسْتَجِيبُ لِي فَيَسْتَحْسِرُ عِنْدَ ذَلِكَ وَيَدَعُ الدُّعَاءَ » [رواه: مسلم]

چي په ګناه يا د صلهٔ رحمي په پرېکولو دعاء و نه کړي او تر څو چي تلوار ونه کړي، يو چا پوښتنه وکړه او ويل: يا رسولَ الله! تلوار څنګه او څه شي دی ؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه داسي چي يو څوک وايي دعاء مي وکړه، دعاء مي وکړه او قبوله نه سوه، دلته نو د دعاء څخه لاس واخلي او دعاء کول پرېږدي.

قبلېدل داسي نه دي چي پسله يوې ورځي يا يوې مياشتي يا بايد نن او سبا زما کار وسي، قبلېدل ښايي پسله کلو وسي لکه د رسول الله ﷺ سره چي په دغه حالت کي وسوه، پسله کلو يې دغه دعاء يا ښرا قبوله سوه، نو کله چي د رسول الله ﷺ دعاء کلونه په ېرکي نيسي د نورو خلکو په باره کي څه فکر کوې؟

مقصد دا چي دعاوي کوی، هرڅه چي د الله ﷻ څخه غواړی و يې غواړی مګر تلوار مه کوی، که چا تلوار کاوه دعاء يې نه قبليږي، ځکه د حديث شريف لفظ هم داسي دی چي فرمايي:

«يُستَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَم يَستَعجِل»

يعني: ستاسي څخه د هر يوه دعاء قبليږي تر څو چي تلوار و نه کړي.

مورږ مخ کي د هغو آزارو بيان کاوه چي د مشرکانو له طرفه و رسول الله ﷺ
ته ور کول کېدل او س هغه بحث پسي پوره کوم.

اُميه بن خلف چي دئ هم د قريشو د رئيسانو څخه ؤ د رسول الله ﷺ په غياب کي چي به يې پر هغه ﷺ هر بد ويل هغه خويې ويل، خو کله چي به يې رسول الله ﷺ وليدی په ښکاره سره به يې هم بد او پوچ ورته ويل، د الله ﷻ دغه قول چي فرمايي:

﴿ وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ۝١ ﴾

د دغه اُميه بن خلف په باره کي نازل سوی دی.

ابن هشام وايي: هُمزه هغه څوک دی چي په ښکاره سره يو چا ته پوچ او فحش وايي او په سترګو هم کړې ورېې اشارې ورسره کوي، چشمکان وهي او لُمزه هغه څوک دی چي د يو چا په غياب کي يعني: د هغه تر شا پر هغه عيبونه وايي او په خبرو يې آزاروي، نو دغو کسانو لره دي (که اُميه بن خلف يا بل څوک وي) ويل او هلاک وي.

مګر د اُميه بن خلف ورور اُبئ بن خلف د کفارو د هغي جملې څخه ؤ چي د مسلمانانو سره يې ډير زيات عداوت او دښمني درلودل، يوه ورځ رسول الله ﷺ ته ورغلی او يو زوړ پخوانئ هډوکی يې په لاس کي ؤ، داسي زوړ هډوکی ؤ چي بالکل وروست او شوړېدلی ؤ، دغه هډوکی يې مات کړی او په اورغوي کي يې سره و موږی ځو داسي سو لکه اوړه، بيا يې دغه اوړه د رسول الله ﷺ پر مخ ور وپاشل او رسول الله ﷺ ته يې و ويل: ته وايي: الله موږ د دغو اوړو يا ايرو څخه بيا را ژوندي کوي؟ څوک پسله مرګه موږ بيرته را ژوندي کولای سي؟

پسله دغه څخه چي موږ دغسي ايرې سو لکه دغه هډوکی بيا را ژوندي کېدلای سو؟ په دغه باره کي د الله جَلَّ جَلَالُهُ دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُۥ قَالَ مَن يُحْيِ ٱلْعِظَٰمَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ ﴾.

[يٰسين، ۷۸]

يعني: موږ ته يې د وراسته شوړېدلي هډوکي مثال را وړی او خپل پيدايښت يې هير کړی دی دئ وايي: څوک به دغه هډوکي ژوندي کړي؟ حال دا چه دغه هډوکي وراسته او شوړېدلي دي.

﴿ قُلْ يُحْيِيهَا ٱلَّذِىٓ أَنشَأَهَآ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ ﴾. [يٰسين/ ۷۹]

يا محمّد! ﷺ ده ته و وايه چي بيا يې هغه قادر مطلق ذات ژوندي کوي چي اول واريې پيدا کړي دي او بېشکه دغه الله پر هر قسم پيدايښت ښه عالم دی.

(که نوي پيدا کول وي که زاړه) سبحان الله! هغه ذات چي اول واريې د هيڅ څخه پيدا کړي دي، دوهم واريې هم هغه ذات پيدا کوي.

دغه آياتونه د دغه اُبئ بن خلف کافر د دغه عمل په باره کي نازل سوه.

عُقبه بن أبي مُعيط چي دئ هم د قریشو او مشرکانو د مشرانو څخه ؤ د دې دپاره چي د مسلمانانو او مشرکانو په منځ کي دغه له دښمنیه ډکه معامله او ګذاره لږ څه آرامه سي يوه ورځ يې رسول الله ﷺ میلمه کړی، کله چي خواړه را وړل سوه، رسول الله ﷺ د خوړو د خوړلو څخه انکار وکړی، دکور خاوند عقبه بن أبي مُعيط ور ته ټینګ دی چي خواړه وخوره، خو رسول الله ﷺ و ویل یا! تر هغو به ستا خواړه ونه خورم چي ته و نه وايي:

«أشهَدُ أن لا إله إلاّ الله وَأنّي رسولُ الله»

عقبه چي هرڅه کوښښ وکړی چي رسول الله ﷺ خواړه وخوري مګر رسول الله ﷺ د ډوډۍ خوړلو دپاره دغه شرط کېښاوه، دا ځکه چي د رسول الله ﷺ امید ؤ که عقبه دغه د شهادت کلمې مراعتاً هم و وايي په نتیجه کي به يې مسلمان سي، لکه حمزه رضي الله عنه چي ابوجهل ته و ویل: ته محمّد ته بښکنځل کوې او زه د هغه پر دین یم، دا خبره د حمزه تر خولې بېله ارادې را ووتل، خو بیا دٰ دغه خپلي خبري په واسطه مسلمان سو. *(د حمزه رضي الله عنه د اسلام قصه به په وروسته کي درته بیان سي)*

اوس هم د رسول الله ﷺ دا امید ؤ که چیري عُقبه مراعتًا د رسول الله ﷺ د ډوډۍ خوړلو دپاره د شهادت کلمې و وايي، خو بنايي آخر مسلمان سي، عقبه چي هر څه ځان يوې او بلي خوا ته کړی رسول الله ﷺ پرخپله خبره ټینګ ؤ، عقبه فکر وکړی چي میلمه دی دا امکان نه لري چي خواړه و نه خوري او ولاړ سي دا عیب دی نو عقبه د عقیدې په سبب نه بلکه په دې سبب چي رسول الله ﷺ خواړه وخوري د شهادت کلمې وویلې او ویل:

«أشهدأن لا إله إلاّ الله وأشهد أنّکَ رسولُ الله»

او رسول الله ﷺ هم خواړه وخوړل، مګر وروسته په قریشو کي دا خبر نشر سو چي عُقبه بن أبي معیط د شهادت کلمې و ویلې، قریش په دې خبره ډیر خواشیني او ناراضه سوه او هغه چي ډیر زیات خواشینی سو هغه اُبیٔ بن خلف ؤ، ځکه اُبیٔ د دغه عقبه ډیر نژدې آشنای او مجلسي ؤ، نو اُبیٔ و عُقبه ته ورغلی او ویل: زما مخ پرتا حرام

دی نه خبري درسره کوم او نه دي آشنای یم ترڅو چي د محمّد ﷺ پر مخ ور ټوف نه کړې، د هغه دپاره دي د شهادت کلمې و ویلې خو زما شرط بیا دا دی چي پر مخ به یې ور ټو کې، که تا دغه کار وکړی هغه وخت بیا خبري درسره کوم.

اوس عقبه په حیرت او تردد کي دی چي څه وکړم؟ هر څه کوښښ یې وکړی چي اُبیٔ بیله دغه شرطه راضي او خوشاله کړي او له دغه شرطه څخه دیٔ خلاص سي فایده یې نه کول اُبیٔ پر خپله خبره ټینګ ولاړ دی، د عقبه په مخ کي دوې لاري دي یا به د محمّد ﷺ په مقابل کي دغه ناوړه عمل کوي یا به د قریشو مشران د لاسه ورکوي، آخر یې دا ښه وبلل چي محمّد ﷺ خپه او نا راضه کړي، نو ورغلی د رسول الله ﷺ پر مبارک مخ یې توف کړل، رسول الله ﷺ چپ او پټه خوله ؤ هیڅ یې و نه ویل.

مسلمانانو! ښه فکر وکړی: دا هم یو د هغو آزارو او إهانتو څخه دی چي سرور کائنات رسول الله ﷺ د دین د نشرولو دپاره او د دعوت په لار کي قبول کړي دي، که نن ورځ د هغه چا په مقابل کي چي خلکو ته اسلامي احکام بیانوي یا د اسلام لاري ته خلک را بولي، یا د ټولني انحرافات او خطاوي بیانوي، د ځینو کسانو له طرفه ناوړه الفاظ ویل کیږي، یا ځیني تهمتونه پر تړل کیږي، یا د اخلاقو څخه لیري حرکتونه ور سره کیږي، هغه باید په دې سره نه زهیر سي او نه ناراضه، دیٔ باید دغه اعمال ور په یاد کړي چي د رسول الله ﷺ اشرف المخلوقات په مقابل کي کېدل.

اې د محمّدي دین بیانوونکې! نن ورځ هم دوې ډلې ستا سره حسد او عناد لري، اوله هغه ډله ده چي په ډاګه سره د اسلام دښمنان دي حق ویل او حق اوریدل یې نه دي خوښ، او دوهمه هغه ډله ده چي په ښکاره سره حاجي، ملا او آخندزاده دی خو د دعوت او تبلیغ فضیلت د دوی نه دی په برخه سوی، نو ځکه د حسد په سبب یې یوازي دا نه چي ستا وعظ او دعوت نه وي خوښ بلکه پر تا هم د دې دپاره عیبونه وایي چي خلک در څخه متنفره کړي او هغه د ده شیطان راضي او د حسد اور یې مړ سي.

مګر د یوه واعظ او عالم مقصد باید د الله جلّ جلاله رضاء او د دین نشرول وي که څه هم په دغه لار کي تکلیفونه او آزارونه ورکول سي، یو مسلمان باید د دین د نشرولو په لار کي تهمتونه او آزارونه په پراخه سینه سره قبول کړي، ځکه د هغه معامله د الله جلّ جلاله سره ده،

خلک د پیسو د ګټلو دپاره تکلیفونه او آزارونه قبلوي، ته یې د الله جل جلاله د رضاء او جنت دپاره نه قبلوې؟ خو دا دي هم درته معلومه وي چې د دغو حاسدانو په مقابل کې هلته نور ډیر داسې خلک شته چې ستا د وعظ کولو او دین نشرولو څخه ډیر خوښ دي او الله جل جلاله ستا په وعظ او نصیحت سره سمې لارې ته راوستلي دي او د نېه عمل کولو توفیق یې هم ورکړی دی، هغه خلک باید له فکره ونه باسې.

د دغه عقبه بن أبي معَیط او د هغه د ملګري أُبئ بن خلف په باره کې د سورةُ الفرقان دغه آیاتونه نازل سوه چې رب عزوجل فرمایي:

﴿وَيَوْمَ يَعَضُّ ٱلظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَٰلَيْتَنِي ٱتَّخَذْتُ مَعَ ٱلرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾﴾.

یعني: یا محمّد! ﷺ هغه د قیامت ورځ در په یاد کړه چې دغه ظالم به د پښېمانۍ په سبب له ډیره غمه او افسوسه په خپلو لاسو خولې لګوي او وایي به: کشکي د رسول الله ﷺ سره د هغه پر لار تللی وای.

﴿يَٰوَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾﴾.

او وایي به: ما لره دي وَیل هلاک او خرابي وي کشکي مي فُلانئ چې دغه (أبئ بن خلف) دی د ځان دوست او خلیل نه وای ګرځولی.

﴿لَّقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ ٱلذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَآءَنِي﴾.

په تحقیق پسله هغه څخه چې د قرآن ذکر او نصیحت ما ته راغلی، ده زه ګمراه کړم، بیا نو الله عزوجل فرمایي:

﴿وَكَانَ ٱلشَّيْطَٰنُ لِلْإِنسَٰنِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾﴾.

او شیطان د انسان دپاره بې‌یَوَوونکی او خطایستونکی دی.

عُقبه بن ابی مُعَیط به د قیامت په ورځ وایي: ډیر افسوس! قریبه وه چې زه اسلام ته داخل سوی وای، مګر أبئ بن خلف کافر را ته راغلی او ګمراه یې کړم، نو به د قیامت په ورځ له پښېمانیه په خپلو لاسو غاښونه لګوي چې ایمان او اسلام مي له لاسه ووتل، سره د دې چې دئ ور نژدې سوی ؤ.

ابوجهل ملعون به ځیني وختونه و رسول الله ﷺ ته کښېنستی، قرآن مجید به

يې اوربدى او بيا به ولاړ سو نه يې ايمان را وړى او نه يې د رسول الله ﷺ اطاعت کاوه، خوپردې سربېره به يې رسول الله ﷺ په خبرو هم آزاراوه، د عبادت او لمانځه څخه به يې منعه کاوه او بيا به يې دغه خپل د شر په عمل فخر هم کاوه، لکه يو لوى کارچي يې کړى وي او د ده ملعون په باره کې د سورهٔ القيامه دغه آياتونه نازل سوه چي رب عزوجل فرمايي:

﴿فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ۝ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ۝ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِۦ يَتَمَطَّىٰٓ ۝﴾

يعني: نه يې د دغه قرآن تصديق وکړى او نه يې پر هغه يقين وکړى او نه يې لمونځ وکړى، مګر قرآن يې درواغ وباله او له ايمانه يې مخ وګرځاوه او بيا به له دغه مجلسه خپل اهل يا کورنۍ ته په تکبر سره ولاړى.

ابوجهل ملعون چي د اولي ورځي څخه رسول الله ﷺ وليدى چي په حرم شريف کي لمونځ کوي د دغه لمانځه څخه يې منعه کاوه، يوه ورځ رسول الله ﷺ د مقام ابراهيم سره لمونځ کاوه ابوجهل ورته راغلى او ويل: يا محمّد! ما ته له دغه کاره نه يې منعه کړى؟ که دي بيا دلته لمونځ کړى ؤ زه به در سره جوړ سم، رسول الله ﷺ په مقابل کي ورته و دربدى، ابوجهل ويل: يا محمّد! ته په څه شي سره زما مقابله کولاى سې؟ په والله زه په دغه ښارکي تر ټولو خلکو ډېر نفر لرم، په يوه روايت کي راغلي دي چي رسول الله ﷺ ابوجهل تر ګرېوانه ونيوى وې ښوراوه او دغه آيات شريف يې تلاوت کړى:

﴿أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ۝ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰٓ ۝﴾ [قيامه /۳۴، ۳۵]

د الله دښمن ابوجهل و ويل: آيا ته ما ته په عذاب سره وعده را کوې؟ يا محمّد! په والله نه ته او نه ستا رب په ما څه کولاى سى او زه تر هغو ټولو خلکو معززيم کوم چي په مکه کي يې ژوند کړى دى، ابوجهل يوازي په دغو ويناوو سره کفايت نه کاوه، بلکه ورځ په ورځ يې دښمني او عناد زياتېدل.

امام مسلم د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت کوي چي ابوجهل و قريشو ته و ويل: محمّد ستاسي په حضور سر پر سجده ايږدي؟ دوى ويل: هو، ابوجهل و ويل: زما دي په لات

او عزٰی سره قسم وي: که ما ولیدی پر غاړه به یې پښه ورکښېږدم او مخ به یې په مځکه پوري ور و موږم، په دغه وخت کي رسول اللهﷺ راغلی او په لمانځه یې شروع وکړه. ابوجهل په دغه نیت ور رهي سو چي پر غاړه یې پښه ورکښېږدي او هغه خپل شوم نیت عملي کړي، قریش ورته ګوري چي ناڅاپه ابوجهل د شا پر طرف ځغلي او لاسونه داسي ښوروي لکه څوک چي د ځانه څخه یو شئ منعه کوي، قریش ورته را ولاړ سوه او ویل: څه درته پیښه سوه یا ابا الحکم؟ ابوجهل ویل: زما او د ده په منځ کي د اور خندق ؤ او مخ ته مي د مرغانو وزرونه وه لکه ما چي په چپلاخو یا څپېړو وهي، رسول اللهﷺ فرمایي: که دئ ما ته را نژدې سوی وای ملائکو به اندام کړی وای.

دا د هغو تکالیفو او آزارو څخه بیان ؤ چي رسول اللهﷺ ته ورکول کېدل، سره د دې چي رسول اللهﷺ د لوړ او خواږه شخصیت خاوند ؤ، د عامو او خاصو خلکو په زړو کي یې وِقار او دبدبه درلودل، او پر دې سر بېره د هغه ابوطالب چي په مکه مکرمه کي ډېر عظیم او محترم سړئ ؤ په ساتنه کي هم ؤ دغه یې حال ؤ.

مګر هغه نور مسلمانان خاصتاً هغه کسان چي ضعیفه وه، د هغو په مقابل کي دغه آزارونه ډېر شدید او ډېر ترخه وه او په عین حال کي هري قبیلې و هغه چا ته د عذاب ورکولو وظیفه پر غاړه واخیستل کوم چي د دوی د قبیلې څخه مسلمانان سوي وه یا نوي اسلام ته داخلېدل او هر هغه څوک چي قبیله به یې نه درلودل هغو ته به یې لچک او اوباش خلک ور ګمارل، هم به د قبیلو رئیسانو خپل زړه په سړاوه او هم به اوباشانو داسي سخت او قِسم قِسم عذابونه ورکول چي په اورېدلو یې د انسان زړه ټوک ټوک کېږي، راسی چي د دغو عذابو او آزارو څخه لږ څه د دې دپاره واورو چي دا رامعلومه سي چي اسلام په څومره تکالیفو نشر سوی دی او بیا تر ما او تا را رسېدلی دی، خو بد بختانه چي نن ورځ موږ د اسلام او د هغه د احکامو څخه بې پروا یو.

ابوجهل چي به د هر چا د اسلام را وړلو واورېدل که به هغه سړئ د قوم او شرف خاوند ؤ نو به یې خبر کړی (یا په اوسنی اصطلاح اخطار به یې ورکړی) ورته و به یې ویل: سړیه! خبر اوسه چي په مال او عزت کي به دومره تاوانونه در و رسوم چي ته به یې توان او طاقت و نه لرې او که به هغه سړئ ضعیفه ؤ نو به یې وهل او ټکول ورکول.

عثمان بن عفان رضي الله عنه چې مسلمان سو د ده اکا به په هغه بوریا کې وېړچې چې د خرما د وُني د پاڼو څخه جوړه سوې وه او بیا به یې د کښته څخه دود ورته جوړ کړی، دئ رضي الله عنه به په بوریا کې پېچلی ؤ او دغه دوده به ورکول کېده.

مصعب بن عمیر رضي الله عنه چې ډېر نازولی او ډېر پیشني ځوان ؤ په ناز او نعمت کې لوی سوی ؤ کله چې د ده مور د ده په اسلام خبره سوه خواړه یې ځني منعه کړه او له کوره یې وایستی، دغه نازولي مصعَب د تکالیفو او زحمتو څخه داسي پوست واچاوه لکه مار چې پوست اچوي.

ورونو! لږڅه په دقت سره دغو آزارو، دغه صبر او تحمل ته متوجه سی!

یو هم د هغو کسانو څخه چې سخت آزارونه او تکلیفونه ورکول سوي دي حضرت بلال رضي الله عنه دی چې د اُمیه بن خلف مریئ ؤ، اُمیه به د ده په غاړه کې رسی ور واچول او بیا به یې د هلکانو په لاس ورکړی چې د مکې مکرمې په غرو او شېلو کې یې وګرځوی، تر هغو به یې ګرځاوه چې ټول هلکان به ستړي سوه او د بلال رضي الله عنه په غاړه کې به د دغې رسۍ زخمونه پاته وه، امیه به دغه رسۍ ونیول او بلال رضي الله عنه به یې په ډېر زور او شدت سره د ځان طرف ته ور کش کړی او دلته به یې بنه ټینګ لرګئ و واهه. بلال رضي الله عنه به یې په زور او جبر د دوبي د غرمې ولمر ته کښېناوه، اوبه او خواړه به یې هم نه ورکول او تر دې ټولو اشد عذاب دا ؤ چې بلال رضي الله عنه به یې تر مکې مکرمې دباندې غرو او شېلو ته وایستی پر هغه مځکه چې د لمر په حرارت به دومره توده سوې وه چې غوښې به پر کباببدې (*دا خبره هغه چا ته معلومېږي چې د مکې مکرمې ګرمي یې لیدلې وي*) نو به یې پر دغه ګرمه او سوځوونکې مځکه لڅ بیله کالو پرې ایستی او بیا به یې یوه لویه او درنه ډبره چې په څو نفرو به یې پورته کوله د بلال رضي الله عنه پر ځیګر کښېښوول او بیا به یې ورته و ویل: په والله تر هغو به دغسې یې چې یا به مرې یا به د محمّد ﷺ له دینه انکار کوې د لات او عزی عبادت به کوې.

خو حضرت بلال رضي الله عنه به په دغه حال کې فقط دغه ویل: اَحَدٌ احد، احدٌ احد، په وروسته کې د بلال رضي الله عنه څخه پوښتنه وسوه چې د دغې جملې سِر او سبب څه ؤ؟ تا ولي دغه یوه جمله اختیار کړې وه چې احدٌ احد؟ بلال رضي الله عنه و ویل: ما په اول کې

قِسم قِسم جملې ویلې خو په ټولو کي دغي جملې کفارو ته ډېر تکلیف ورکاوه او دغي جملې ډېر قهر وروستی او زما زړه غوښتل چي دوی زهیر کړم. نو ځکه مي یوازي دغه جمله و دوی ته د عذاب ورکولو په سبب اختیار کړه، د حضرت بلال ﷺ دغه حال ؤ ترڅو چي یوه ورځ ابوبکرالصدّیق ﷺ تېرېدی او کفارو و بلال ﷺ ته دغه عذابونه ورکول نو ابوبکرالصدّیق ﷺ دئ د خپل مالک اُمیه څخه رانیوی، بلکه خپل تکړه مریئ یې د بلال ﷺ په بدل کي ورکړی او څوک وایي د سپینو زرو په پنځه یا اوه اوقیه یې رانیوی او بیا یې آزاد کړی، نو ځکه عمر ﷺ به ویل:

(ابوبکر سیِّدُنا وَ أطلَقَ سیِّدَنا)

یعني: ابوبکر زموږ سردار دی او زموږ سردار بلال یې آزاد کړی.

عمّار بن یاسر ﷺ چي د بني مخزوم د آزاد سوو مریانو څخه ؤ، دئ او د ده کورنۍ د هغو کسانو څخه دي چي ډېر تکلیفونه او زحمتونه یې لیدلي دي، عمّار، د ده پلار چي یاسِر نومېدی او د ده مور چي سُمَیّه نومېدل مسلمانان سوه، مشرکانو به د ابوجهل په مشرۍ د ګرمۍ په شدید موسم کي دښت ته وایستل او هلته به یې سخت سخت عذابونه ورکول، د دوی په مثل عذابونه لږو کسانو لیدلي دي.

رسول الله ﷺ چي به تېرېدی او دغه د دوی عذابونه به یې لیدل نو به یې ورته و فرمایل:

« صَبراً آلَ یَاسر فَإنَّ مَوعِدَکُمُ الْجَنَّة »

یعني: د یاسر کورنۍ یا اولادې صبر کوی ستاسي دپاره وعده سوی ځای یا د ورتګ ځای جنت دی.

او دوی همېشه په دغه عذاب کي وه، ترڅو چي یوه ورځ ابوجهل نور هم د دوی عذاب ور ډېر کړی او د عذاب ورکولو په وخت کي یې رسول الله ﷺ ته پوچ او فحش ویل، سُمَیّه ﷺ د ده د یوې خبري جواب ورکړی او په دغه وخت کي یې د شهادت کلمې و ویلې، ابوجهل ملعون له ډېره قهره د پښو په منځ کي (د عفت په ځای کي) په نېزه و وهل او ویې وژل، سُمَیه ﷺ په اسلام کي اوله شهیده ده او بیا ابوجهل پر یاسر ﷺ

را واچول او وهي يې، ياسر رضي الله عنه چې سپينږيرى او ضعيفه سړی ؤ خو بيا هم پر دين ټينګ ؤ، ويل: هيڅکله دغه دين نه پرېږدم، نو ياسر رضي الله عنه هم په دغه وهلو کي د ابوجهل ملعون له طرفه ووژل سو او شهيد سو، بيا يې پر عمّار چې د دوی زوی ؤ را واچول، پسله هغه څخه چې د ده مور او د ده پلار يې د ده په حضور شهيدان کړه و ده ته يې هم قسم قسم وهل او عذابونه ورکړه، يو وار به يې پرګرمو ډبرو پرې ايستی، يو وار به يې لويه درنه ډبره د ده پرځيګر ورکښېښوول، يو وار به يې په اوبو کي غوټه کړی، دغه وهل او عذابونه داسي اندازې ته ورسېدل چې د تحَمّل او زغملو امکان يې نه ؤ او ابوجهل به ورته ويل: په والله تر هغو دي نه پرېږدم چې محمّد ته بد و نه وايې، پر لات او عُزٰی ښه و نه وايې، معلومه خبره ده چې عمّار رضي الله عنه دومره ځان ټينګ کړی چې په وسه يې پوره وه، مګر وهل او عذابونه داسي اندازې ته ورسېدل چې ده يې نه طاقت درلودی او نه يې زغملای سوای نو مجبوره سو رسول الله ﷺ يې په بدو سره ياد کړی، ابوجهل په دې سره هم کفايت و نه کړی ويل يا! نو ريې هم واهه او ويل تر هغو دي وهم (پرمځکه يوه توره خزدکه رهي وه) چې و نه وايې: دغه خزدکه زما رب دی.

عمّار رضي الله عنه د عذاب له سختيه او شدته د ابوجهل د غوښتني خبري وکړې، بيا يې نو پرېښاوه، اوس نو عمّار رضي الله عنه ډېر غمجن او خواشينی دی چې ولي مي پر وهلو صبر و نه کړی او ولي دا خبري را څخه و ويل سوې، د پښېمانۍ په حالت کي په عذر او ژړا رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسولَ الله! والله نه يې پرېښوولم، موريې را و وژل، پلار يې را و وژی او زه يې هم تر هغو وهلم ترخو چې تا ته مي بد و ويل او بيا مي و ويل: دغه خزدکه زما رب دی، رسول الله ﷺ و فرمايل: ستا زړه څه ويل؟ يعني: په زړه کي دي څه ويل؟ عمّار رضي الله عنه و ويل: زړه مي پر ايمان مطمئن ؤ، يعني: زړه مي پر ايمان ټينګ او ثابت ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل:

«يا عمّارا إن عَادُوا فَعُد»

يعني: که دوی بيا ستا د وهلو دپاره راغله بيا د دې د خوښي خبري وکړه.

د ظالم له ظلمه د ځان خلاصولو دپاره دغسي خبري معاف دي او په دغه باره کي د الله جلّ جلاله دا قول نازل سو چې فرمايي:

﴿ مَن كَفَرَ بِٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ إِيمَٰنِهِۦٓ إِلَّا مَنۡ أُكۡرِهَ وَقَلۡبُهُۥ مُطۡمَئِنُّۢ بِٱلۡإِيمَٰنِ وَلَٰكِن مَّن شَرَحَ بِٱلۡكُفۡرِ صَدۡرٗا فَعَلَيۡهِمۡ غَضَبٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَلَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿١٠٦﴾ ﴾. [النحل: ١٠٦]

یعني: هر هغه څوک چې پسله ایمان را وړلو پر الله جل جلاله کافر سي پر هغه د الله غضب دی، بېله هغه چا څخه چې زور پر وسي (او د مجبوریه د کفر کلمه و وایي) او په داسي حال کي یې و وایي چې د ده زړه په ایمان سره مطمئن او آرام وي، مګر هغه څوک چې سینه یې کفر ته پراخه وي (اعتقاداً دغه د کفر په کلمه راضي وي) نو پر دوی د الله جل جلاله له طرفه غضب دی او دوی ته په آخرت کي ډېر لوی عذاب سته.

دغسي چا ته مرتد ویل کېږي. نو عمّار رضي الله عنه یا د عمّار په مثل که پر یو چا زور ورسي او زړه یې پر ایمان ثابت وي خو په ظلم او جبر سره د کفر کلمه په و ویل سي هغه معاف دی.

بل هغه څوک چې عذابونه ورکول سوي دي ابو فُکَیهه رضي الله عنه دی چې نوم یې اَفلح ؤ او د بني عبدالدار مریئ ؤ، د ده پښې به یې په رسۍ وروتړلې او پر ډبرینه مځکه به یې کشاوه.

بل هغه څوک چې د اسلام او ایمان په لار کي یې ډېر وهل او ټکول زغملي دي خَباب بن الأرت رضي الله عنه دی، چې د اُم أنمار بنت سِباع الخزاعي مریئ ؤ، مشرکانو په ده د ډېرو سختو عذابو خوند کتلی دی، دئ رضي الله عنه به یې تر وربېښتانو نیولی ؤ او کشاوه به یې، غاړه به یې ډېره سخته ورپېچل، څو واره یې پر داسي ډبروپرې ایستلی دی چې پر هغو به یې اور بل کړی ؤ او بیا به یې پر ده یوه لویه ډبره کېښوول چې د هغو ګرمو ډبرو څخه بنور و نه خوري، خباب بن الأرت رضي الله عنه به یې پر سره ریګ لڅ پڅ پرې ایستی یا به یې پر ډبرو اور بل کړی چې هغه ډبري به داسي سوې لکه اور، پر دغو ګرمو سوو او سرو سوو ډبرو به یې پرې ایستی او پر کشاوه به یې.

د حضرتِ عمر رضي الله عنه د خلافت په وخت کي حضرت عمر رضي الله عنه او نور اصحابِ کرام ناست وه خباب رضي الله عنه هم حاضر ؤ، حضرت عمر رضي الله عنه پوښتنه څني وکړه ویل: یا خباب! په هغو عذابو کي چې پر تا تېر سوي دي کوم عذاب ډېر سخت ؤ؟

خباب و ویل: یا امیرَالمؤمنین! د دغه په مثل مي بل عذاب نه دی لیدلی او شا یا ملا یې لڅه کړه، حاضرین ورته ګوري چي په ملا کي یې یو لوی تورکړی یا واله ده چي د اوږو څخه نیولې بیا د ملا تر لاندي حصې پوري رسېدلې ده، د دهﷺ په ملا کي توره سوځل سوې واله وه، حضرت عمرﷺ په تعجب کي سو ملا کندل سوې او سوځل سوې؟ ویل: والله داسي عجیب او غریب زخم مي نه دی لیدلی، دا یې څه در وکړه چي دغه زخم درپکښي جوړ سو؟ خباب و ویل: یا امیرَالمؤمنین! کفارو پر ډېرو اور بل کړی او په دغه اور کي یې نوري ډېري هم کښېښوولې څو دغه ډېري تکي سرې سوې، داسي وګرځېدې لکه اور او بیا یې زما څخه کالي وکښل او تر پښو یې ونیولم پر دغو ډېرو یې پرې ایستم او پر کشولم یې، د هغو ډېرو اثر دغه دی چي ته یې وینې.

پسله هغه چي کفارو خبابﷺ ته دغه عذاب او د اسلام را وړلو سزا ورکړه، خبابﷺ و رسول اللهﷺ ته ورغلی او له ډېره درده یې ژړل، په دغه وخت کي رسول اللهﷺ د کعبې شریفي تر پوښو لاندي یا د کعبې شریفي د دیواله و سایې ته ناست ؤ، خبابﷺ ورته کښېنستی او ویل: یا رسولَ الله! قریشو ډېر عذاب راکړی او ډېر یې آزار کړو، خپله ملا یې و رسول اللهﷺ ته ور ښکاره کړه چي دغه حال مي دی او دغه یې را سره وکړه، تر دغه نو زیات عذاب څومره او څه شي وي؟ آیا ته الله جل جلاله ته دعاء نه کوې؟ آیا ته د الله څخه زموږ نصرت نه طلبوې؟

د خباب مقصد دا دی چي د مسلمانانو ډېر ژر نصرت او بریٔ په نصیب سي او له دغو عذابو څخه خلاص سي، رسول اللهﷺ و فرمایل: یا خباب! هغه کسان چي تر تاسي د مخه وه، یو مسلمان به یې راوستی او غار به یې وکِندی په دغه غار کي به یې دغه مسلمان و دراوه او غار به یې په خاورو ډک کړی، بیا به یې د اوسپني اره د مسلمان پر سر ورکښېښوول پر منځ به یې اره کړی دوې حصې به یې کړی.

بل مسلمان به یې راوستی د اوسپني تېرې ږمونځې به یې ورته ونیولې د دغه نفر غوښي او رګونه به یې ور ږمونځول، بیا هم دغو عذابو هغه خلک له دینه څخه نه اړول، یا خباب! والله! الله جل جلاله به دغه دین پوره او کامیابه کړي، تر داسي اندازې چي یو نفر به د حضرموت څخه ترصنعاء پوري یوازي ځي او بېله یوه الله د بل چا

ښخه به نه بیربړي (*صنعاء او حضرموت په یمن کې د دوو ښارونو نومونه دي*) مګر تاسي تلوار کوی، نصر، مرسته او کامیابي را تلونکي دي، مګر د آزار د قبلولو ښخه چاره نسته دا امتحان دی صبر غواړي باید صبر وکړی، دا هغه امتحان دی چي مجاهد د منافق ښخه په پیژندل کیږي او خامخا باید صابر د بې صبره ښخه جلا سي او خلک بیله الٰهي امتحانه نه پیژندل کیږي او نه معلومیږي.

ورونو! د الله جل جلاله دغه قول چي فرمایي:

﴿أَحَسِبَ ٱلنَّاسُ أَن يُتْرَكُوٓا۟ أَن يَقُولُوٓا۟ ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ۝٢﴾. [عنکبوت/ ۲]

ژباړه: خلک دا ګمان کوي چي دوی به پر دغه پرېښوول سي چي فقط دومره ووایي: موږ ایمان راوړی دی او دوی به امتحان نه کړل سي؟

د دغه آیات شریف مقصد هم دا دی چي خلک دي دا ګمان نه کوي چي فقط دومره ووایي: موږ مسلمانان یو بس پر دغه به پرېښوول سي او امتحان دي نه کړل سي؟

یا والله! د هر مسلمان د اسلام او مسلمانۍ د معلومولو دپاره امتحان او ازمایښت ضروري دی.

د ایمان دعوه کول آسانه کار نه دی هرڅوک چي د ایمان دعوه کوي ابتلاء او امتحان ته دي هم تیار سي ځکه امتحان دی چي صادق او کاذب سره جلا کوي، که دغسي امتحانونه نه وي او نه وای خلکو صادق او کاذب، واقعي مسلمان او منافق نه سوای سره پېژندلای او جلا کولای.

بل هغه څوک چي ډیر عذاب ورکول سوی دی: زِنیره رضي الله عنها ده، دومره عذاب ورکول سو چي د سترګو دید یې د لاسه ورکړی (یعني ړنده سوه) کفارو به ویل: لات او عُزٰی ړنده کړه، څرنګه چي دې لات او عزٰی پرېښوول او دا د هغو ښخه منکره سوه عبادت یې نه کوي نو هغو ړنده کړه، مګر الله جل جلاله د دې د سترګو لیدل بیرته ورکړه، سترګي یې بینا سوې، چي دا هم یوه الٰهي معجزه وه او کفار وشرمول سوه.

د هغو کسانو ښخه چي ډیر عذابونه ورکول سوي دي یوه ښځه وه چي نوم یې نَهدِیه ؤ او یوه لور هم ور سره وه، دوی دواړو ایمان راوړی او د دوی مالکه چي یوه ښځه وه دوی ته عذابونه ورکول، ابوبکرالصدِّیق رضي الله عنه ورغلی ویل ولي عذاب ورکوې؟

ښځي ویل: والله دوی بل چا دلاري نه دي ایستلي بېله تا، قسم په الله هیڅکله به یې پرې نه ږدم. ابوبکر ﷺ ویل: قسم مه یادوه، ښځي ویل: نو یې را څخه را نیسه. ابوبکر الصدّیق ﷺ هم دواړي رانیولې او آزادي یې کړې او په مسلمانانو کي دغه طریقه شروع سوه چي قوي او غني مسلمانانو به مسلمان مریان او مسلماني مینځیاني د هغو د مالکانو څخه رانیول او بیا به یې آزادول، خاصتاً د ابوبکر الصدّیق ﷺ دغه کار سو هر چیري چي به یې ضعیفه او مظلوم مسلمان مریئ یا مسلمانه مینځه ولیدل هغه به یې رانیول او آزاد به یې کړه، څو چه اوه یا اته نفره یې آزاد کړل، د ابوبکر ﷺ پلار ابو قحافه چي نوم یې عثمان ؤ ورته و ویل: زویه! ته پر دغه دین یې او مریان آزادوې که قوي نفر آزاد کړې مرسته به دي وکړي، د ضعیفه د آزادولو څخه به څه فایده واخلې، دئ په خپله ضعیفه دی تا ته فایده نه سي در رسولای. حضرتِ ابوبکر الصدّیق ﷺ ورته و ویل: پلاره! زه دوی د دې دپاره نه آزادوم چي زما مرسته وکړي، بلکه زه یې د الله جل جلاله د رضاء دپاره آزادوم.

نو د حضرتِ ابوبکر الصدّیق ﷺ په باره کي د سورةُ اللیل دغه آیاتونه نازل سوه چي رب عزوجل فرمایي:

﴿ٱلَّذِى يُؤْتِى مَالَهُۥ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾﴾.

یعني: هغه څوک چي خپل مال د دې دپاره ورکوي او مصرفوي چي پاک سي،

﴿وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُۥ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰٓ ﴿١٩﴾﴾

او د ده سره یا پر ده باندي د هیچا هیڅ نعمت او هیڅ احسان نه وي چي دئ د هغه بدله او عوض ور کوي،

﴿إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾﴾

بېله د خپل لوړ او اعلیٰ رب د رضاء غوښتلو څخه بل مقصد نه لري، دغه د ده ورکړه فقط د خپل لوړ او لوی رب د رضاء دپاره وي.

﴿وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾﴾

او ژر ده چي خامخا به دئ د الله جل جلاله له طرفه راضي سي.

دغه آیاتونه د حضرتِ ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه په باره کې نازل سوي دي، دا چې ده دغه ضعیفه مینځې او مریان فقط د هغو د ضعف او مظلومیت په سبب د الله جل جلاله د رضاء دپاره آزادول او خپل یې هیڅ مقصد او غرض نه درلودی، نو الله جل جلاله فرمایي: ډیر ژر به دئ د الله جل جلاله له طرفه په جنت او د الله جل جلاله په لقاء راضي سي، خو د آیاتو مضمون عام دی که نن ورځ هم یو څوک بیله خپل شخصي مقصده د الله جل جلاله د رضاء دپاره خپل مال د خیر په کارو کې مصرفوي هغه څوک دې مطمئن اوسي چې الله جل جلاله خامخا هغه په جنت سره راضي کوي.

﴿وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾﴾

د دغه نیک عمل په مقابل کې چې دئ یې خاص د الله جل جلاله د رضاء دپاره کوي او د هغه تر شا یې خپله فایده نه وي سنجولې، الله جل جلاله به یې په آخرت کې راضي کړي.

ورونړو! د زړو مالک الله جل جلاله دی او د انسان د زړه په هر حال خبر دی، موږ باید په خپلو عملو کې د صدق او اخلاص څخه کار واخلو، د دین په کارو کې باید دنیوي ګټې او فایدې، ریاء او ځان ښکاره کول په نظر کې و نه نیسو، دا د دې دپاره چې هغه نېـه عمل موضائع او عبث نه سي، د خیر هر کار مو باید د الله جل جلاله دپاره وي، نه د نامه، سیالیو او ځان ښکاره کولو دپاره.

د هغو مسلمانانو د جملې څخه چې د اسلام په سبب وهل سوي او آزار سوي دي یوه هم د بني مُؤمّل یوه مینځه ده او دې ته چا عذاب ورکاوه؟ عمر بن الخطاب، حضرتِ عمر رضي الله عنه چې هغه وخت نه ؤ مسلمان سوی دغه کار یې په خپله خوښه او د ثواب دپاره کاوه، ځکه نه دئ د دې مالک ؤ او نه دا د ده د قومه څخه وه، کله چې به عمر رضي الله عنه د خپلو کارو څخه فارغه سو نو به ورغلی او دې ته به یې وهل او عذابونه ورکول، دا به په صبر وه، تر هغو به یې وهل چې قوي او جبّار عمر به ستړی سو او بیا به یې ورته و ویل: زه معذرت غواړم چې ستا وهل را څخه پاته سوه او په دې سبب مې پرېښوولې چې زه ستړی سوم که نه دا مې خوښه وه چې نوره دې هم و وهم.

هغې مسلمانې مینځې به ورته و ویل: دا هم د الله جل جلاله کار دی چې ته یې ستړی کړې، نو په دغه ورځ به یې پرېښوول او سبا به بیا د دې د وهلو دپاره ورغلی او وهل به

يې ورکول، عمر رضي الله عنه د مسلمانانو هغه ډير شديد دښمن ؤ، په ټولو قريشو کي د مسلمانانو سخت او شديد دښمنان دغه دوه نفره وه چي يو يې: ابوجهل او بل يې: عمر بن الخطاب ؤ او دغه مينځه هم ابوبکر رضي الله عنه رانيول او آزاده يې کړل.

مشرکانو به ځيني اصحابِ کرام د اوښ يا غوايي په پوست کي و پېچل او بيا به يې د غرمې په شديده ګرمي کي پر سره رېګ واچول او په ځينو به يې د اوسپني زغره واغوستل بيا به يې د دې دپاره پر تودو ډبرو پرې ايستل چي بدنونه يې داغ سي.

هغه کسان چي د الله جل جلاله په لار کي عذابونه ورکول سوي دي ډير زيات دي او د دوی قصې زړه دردوونکي دي (که نه يو څوک دي د دغو عذابو تصور پر خپل ځان وکړي) قريش چي به د هر چا په اسلام خبر سوه هغه به يې د مسلمانېدلو څخه منعه کاوه او عذابونه به يې ورکول.

دا خو درته معلومه ده چي حضرتِ ابوبکرالصدّيق رضي الله عنه د خپل اسلام روړلو د اولي ورځي څخه و اسلام ته په دعوت شروع وکړه او هميشه به يې د اسلام اظهار او اسلام ته دعوت کاوه، مګر قريشو له دې کاره منعه کاوه، قريشو هيڅوک نه پرېښاوه چي اسلام ته دعوت او بلنه وکړي خو ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه عزم کړی ؤ چي هميشه به د الله جل جلاله دين او اسلام ته بلنه کوي او په هره واسطه سره چي وي اسلام بايد نشر او ښکاره کړي، نو يوه ورځ يې د کعبې شريفي سره په لوړ آواز د قرآن مجيد په ويلو شروع وکړه او وايي يې، قريشو بيا د ده په وهلو شروع وکړه؛ ډير سخت او شديد وهل يې ورکړه، سره د دې چي ابوبکر رضي الله عنه د قريشو د اشرافو څخه هم ؤ، خو قريشو صبر نه ورته وکړی او دومره يې و واهه چي ويني پر بهېدلې، له سره يې پر مخ او شا دومره ويني را وبهېدې چي مخ يې د څټ څخه نه معلومېدی، چا چي به ورته کتل نه پوهېدی چي دا يې مخ دی که څټ؟

بل هغه څوک چي د اسلام او دعوت اظهار يې کاوه عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ؤ، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ډير ضعيفه، ډنګر او کوچنۍ سړۍ ؤ، دومره ډنګر ؤ چي خلکو به د ده پر ډنګرتيا او نريو پښو خندل (د ده تر ډنګرتيا پوري يوه قصه ده) يو وخت (دا بيا وروسته په مدينه منوره کي) عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د خرما د رختي ته وختی، رسول الله ﷺ او اصحابِ کرام هم ناست وه، د ختلو په وخت کي دِ عبدالله رضي الله عنه

د ښوپښو ښکاره سوې، اصحابِ کرامو چي دغه د ده وچي او نرۍ پښۍ وليدې وېي خندل. رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا تاسي د عبدالله پر ډنگرتيا خاندئ؟ په والله د ابن مسعود پښې په ترازو کي د اُحُد تر غره درنې دي.

نو دغه کوچني، ډنگر او ضعيفه عبدالله بن مسعود رضی الله عنه هم په ښکاره سره خپل اسلام اعلاناوه، يوه ورځ يې د کعبې شريفي سره سورةُ الرّحمان په لوړ آواز وايه. قريش پر را تهول سوه او د ده په وهلو يې شروع وکړه، دئ قرآن مجيد وايي او قريش يې وهي چي چپ سه بسته، مگر ده رضی الله عنه وايه. په دغو وهلو او ټکولو کي يې هم د قرآن مجيد تلاوت نه پرېښاوه، ترڅو چي سورةُ الرّحمان يې پوره و وايه او هغو هم ډېر وهل ورکړه، بيا نو رسول الله ﷺ ته ورغلی، رسول الله ﷺ ورته و ويل: دا دي په ځان څه وکړه؟ ده ويل: يا رسولَ الله! که دي خوښه وي سبا يې بيا وايم.

د اصحابِ کرامو زړو ته ايمان ننوتلی ؤ، او دا يې هغه ايماني جوش او جذبه وه چي په هر حالت کي يې خپل اسلام ښکاره کاوه.

ورونو او خوندو! هرڅوک چي د رسول الله ﷺ او د ده د اصحابِ کرامو رِضوان الله عليهم اجمعين، دغه قِسم قسم عذابونه او شديد تکاليف واوري د هغه سره دا سوال او پوښتنه پيداکيږي چي رسول الله ﷺ او د ده ملگرو ته دغه عذابونه او آزارونه ولي ورکول کېده؟ حال دا چي دوی پر حق وه او الله عزوجل ولي دوی د دغو عذابو څخه نه ساتل؟ حال دا چي دوی د الله عزوجل لښکر ؤ او په دوی کي رسول الله ﷺ موجود ؤ او دوی د الله جل جلاله د دين تبليغ کاوه، دين ته يې دعوت کاوه او د خپل رب عزوجل او د هغه جل جلاله د دين د لوړلو په لار کي يې جهاد کاوه.

جواب: په دې دنيا کي د انسان اول صفت دا دی چي دئ مکلف دی، يعني: د الله جل جلاله له طرفه څخه په ځينو کارو سره امر کړه سوی دی، د ده څخه غوښتل کيږي چي داسي شيان تحمّل کړي يا و زغمي چي په هغو کي مشقت او زحمت وي، نو اسلام ته دعوت او في سبيل الله جهاد د دغه مکلفيت تر ټولو مهم جز دی.

او دا چي موږ وايو: (موږ د الله جل جلاله بندگان يو) د دغي بندگۍ سره لازمي او تړلی، حتمي او ضروري شئ دا دی چي موږ به دغه الٰهي مکلفيت منو، ځکه که زموږ

پر غاړه الٰهي اوامر او مکلفیتونه نه وي پراته، بیا نو بندګي او عبودیت معنٰی نه لري، او د الله ﷻ دپاره د انسان بندګي او عبودیت، د الله ﷻ د اُلوهیت د ضروریاتو څخه یو ضرورت دی، که موږ په خپلو ځانو کي عُبودیت حِس نه کړو نو پر الله ﷻ مو ایمان کومه معنٰی نه لري.

د دغو ټولو ذکر سوو خبرو مقصد او معنٰی دا سوه: کله چي یو انسان مومن سو هغه باید خپل ځان عبد او بنده و بولي، کله چي بیا عبد او بنده سو هغه باید خپل ځان په یوه شي سره مکلف و بولي، کله چي مکلف سو نو د مکلفیت سره د مشکلاتو تحمل کول او د نفسي خواهشاتو سره جهاد او مقابله کول تړلي او ضروري دي، نو د دغه مقصد دپاره په دې دنیا کي د الله ﷻ پر بندګانو د دوو کارو عملي کول واجب او ضروري دي.

اول: د اسلامي دین ټینګول او د واقعي اسلامي ټولني جوړول.

دوهم: د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره: د سختیو، مشکلاتو او خطرو قبلول، حتّٰی د دغه مقصد د پوره کولو دپاره د مال او سر ښندل.

ښه متوجه سه! الله ﷻ موږ په ایمان مکلفه کړي یو او د ایمان تر څنګ یې موږ د هغو مشکلاتو په زغملو هم مکلف کړي یو چي موږ د دغه ایمان و مقصد ته رسوي، که څه هم دغه تکالیف او مشکلات ډېر خطرناکه او درانه وي، که د الله ﷻ إراده وای پسله ایمانه به یې د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره لاري چاري آسانه کړي وای.

مګر یا! په داسي کېدلو کي و الٰهي دربار ته زموږ عبودیت نه معلومېدی او نه ثابتېدی، موږ دا نه سوای ثابتولای چي موږ د ایمان د اعلان د شروع څخه خپل ژوند او مال پر الله ﷻ خرڅ کړي دي او زموږ ټولي غوښتني او خواهشات د هغه څه تابع او پیرَو دي کوم چي رسول الله ﷺ را وړي دي، که دغه تکالیف او مشکلات نه وای بیا نو مومن او منافق، صادق او کاذب پر دغه لاریو قسم تله او یو له بله نه پېژندل کېده، نو ځکه هر هغه څه چي اسلامي علماوو، د دین مبلغینو او مجاهدینو ته د اسلامي ټولني د قائمولو په لارکي پېښېږي، دا د تاریخ د شروع څخه په کون کي الٰهي قانون او الٰهي طریقه ده، چي دغه درې شیه د هغه غوښتنه کوي.

اول: د الله جل جلاله دپاره د انسان د بندګۍ او عبوديت لازم والی، لکه څرنګه چي الله جل جلاله فرمايي:

﴿ وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ ﴾.

دوهم: د عبوديت سره مکلفيت تړلی دی، يعني: کله چي بنده سوې نو په يو شه مکلف هم يې، هيڅ نارينه او ښځه نسته چي دوی دي د بلوغ سن ته ورسيږي او د الله جل جلاله له طرفه دي مکلف نه وي، چي هغه مکلفيت يې دا دی: اول به په خپل ځان کي اسلامي قوانين عملي کوي او بيا به د اسلامي ټولني د جوړولو کوښښ کوي او د دغه هدف د حاصلولو په لار کې به ډير تکاليف او آزارونه قبلوي، ترڅو چي د مکلفيت معنٰی ښکاره او موجوده سي.

دريم: د صادق او کاذب ښکاره کېدل او معلومېدل: که خلک يوازي پر داسي حال پرېښوول سي چي فقط په ژبه سره د اسلام او د الله جل جلاله د محبت دعوه وکړي نو صادق او کاذب سره يو شئ سوه، مګر يا! ابتلاء او امتحان هغه ترازو دی چي صادق د کاذب څخه جلا کوي، لکه څرنګه چي الله جل جلاله د سورةُ العنکبوت په اولو آياتو کي فرمايي:

﴿ الٓمٓ ﴿١﴾ أَحَسِبَ ٱلنَّاسُ أَن يُتْرَكُوٓا۟ أَن يَقُولُوٓا۟ ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ فَلَيَعْلَمَنَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ صَدَقُوا۟ وَلَيَعْلَمَنَّ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٣﴾ ﴾.[العنکبوت]

يعني: آيا خلک دا ګمان کوي چي دوی به پر دغه پرېښوول سي چي فقط په خوله سره و وايي: موږ ايمان را وړی دی؟ او دوی به امتحان نه کړل سي؟ او خامخا هغه کسان چي تر دوی د مخه وه موږ امتحان کړي دي او خامخا به الله جل جلاله په علم ظاهري سره هغه کسان معلوم کړي چي صادقه دي او خامخا به هغه کسان معلوم کړي چي درواغجنان دي.

همدارنګه رب عزوجل د سورة آل عمران په (۱۴۲)نمبر آيات کي فرمايي:

﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُوا۟ مِنكُمْ وَيَعْلَمَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٤٢﴾

ژباړه: آيا تاسي دا ګمان کوی چي جنت ته به ننوزی؟ حال دا چي: الله جل جلاله به ستاسي څخه هغه کسان نه وي معلوم کړي چي جهاد يې کړی دی او هغه کسان

نه وي معلوم کړي چې پر سختیو یې صبر کړی دی؟ هیڅکله داسي نه ده بلکه الله جل جلاله په ظاهري علم سره صادق او کاذب معلوموي، مجاهد او تښتېدونکی معلوموي.

لوړو درجو او نعمتو ته هغه کسان رسېدلای سي چې د الله جل جلاله په لار کي هر قسم ستړیا او تکالیف قبول کړي، د ځان او مال د قربانولو دپاره همیشه تیار او آماده وي، دا د بندګانو دپاره الهي قانون دی او په الهي قانون کي حتّی د أنبیاء علیهم السلام او صدّیقینو سره تغیر او تبدیل نسته.

﴿ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ ٱللَّهِ تَبۡدِيلاً ﴾. [الفتح / ۲۳]

نو د همدغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ او تر ده ﷺ د مخه ټول انبیاء علیهم السلام آزار سوي او زهیر سوي دي او د همدغه مقصد دپاره د رسول الله ﷺ اصحاب کرام زهیر سوي دي، تر داسي اندازې چې ځیني یې تر عذابو لاندي شهیدان سوي او ځیني یې ړانده سوي دي، سره د دې چې دوی د الله عزوجل په حضور د ډیر فضیلت او لوړ مقام خاوندان وه.

نو د دغو معلوماتو په نتیجه کي دا را معلومه سوه چې دغه عذابونه او آزارونه، تکالیف او مشقات هغه طبیعي لار ده چې الله عزوجل د مسلمان او د ده د مقصد په منځ کي ورته ایښې ده، یعني: مسلمانان خپل مقصد ته (هغه چې دوی په مکلف دي) په هغه اندازه ور نژدې کیږي، کوم چې دوی په هغه اندازه په دغه لار کي تکلیفونه او زحمتونهویني او په دغه لار کي شهیدان ورکوي، نو ځکه که مسلمانان د دین او اسلام په لار کي تکلیفونه او زحمتونه و ویني، بند او شهادتونه و ویني، دوی ته دا نه ښایي چې نا امیده سي، بلکه بر عکس دا هغه کار دی چې د دغه دین د طبیعته سره برابر او موافق دی، دا هغه لار ده چې دوی هغه د دوی مقصد ته رسوي.

یعني: که مسلمانانو د الله جل جلاله د اوامرو د اطاعت په لار کي د اسلامي ټولني د جوړولو په لار کي هر څومره تکلیفونه او ضررونه ولیدل، دوی باید یو او بل ته د نصرت زیري ورکړي، ځکه دوی په دغه قربانیوو بري او نصرت ته ور نژدې کیږي او د دغه خبري دلیل د خَباب بن الأرت رضي الله عنه په قصه کي واضحه او روښانه دی، کله چې

خَباب بن الأرت رضي الله عنه د ډير عذاب تر ليدلو وروسته هغه چي د بدن ډيره حصه يې په سرو او تودو ډبرو ور داغ کړې يا اُوتو کړې وه او رسول الله ﷺ ته ورغلی او د دغو عذابو شکايت يې ورته کاوه، د رسول الله ﷺ څخه يې وغوښتل چي د مسلمانانو دپاره د نصرت دعاء وکړي، د رسول الله ﷺ جواب هم په دغه معنٰی سره ؤ (که تا ته د الله جل جلاله په لار کي دغه آزارونه او تکليفونه عجب معلوميږي، نو پوه سه چي مقصد ته د رسېدلو لار. دغه ده) او د ټولو هغو کسانو دپاره چي ايمان يې را وړی دی دغه الٰهي قانون دی، ډير کسان د دين په لار کي د سر څخه تر پښو پوري د اوسپني په ږمونځو ږمونځ سوي دي، د اوسپني په اره اره سوي دي، خو دغو عذابو د الٰهي دينه څخه نه دي منعه کړي، که ته په دغو عذابو کي د بري او نصرت څخه د نا اميدۍ دلائل يا علامې وينې ته خطا وتلی يې. بلکه حق او ثابته خبره دا ده چي ته په دغو عذابو او دردو کي پر هغه لار رهي يې چي بري ته دي ور نژدې کوي او په والله! الله عزوجل به دغه دين ډېر ژر تر داسي اندازې کاميابه کړي چي يو سړئ به د صنعاء څخه تر حضرموت پوري ځي او بيله الله جل جلاله د بل شي يا بل چا څخه به نه بيريږي.

ورونو او خوندو! د دغه مقصد د اثبات دپاره ډير دلائل او مثالونه سته خو زه د مضمون د اوږد والي د بيري تر نور څه ويلو تېرېږم او فقط د الله عزوجل په هغه قول سره کفايت کوم کوم چي د سورةُ التوبه په (۱۱۱) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ ٱشْتَرَىٰ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَٰلَهُم بِأَنَّ لَهُمُ ٱلْجَنَّةَ ۚ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ ﴾. [التوبه: ۱۱۱]

يعني: بيشکه چي الله جل جلاله د مومنانو څخه د دوی ځانونه او د دوی مالونه رانيولي دي (چي خپل ځان او مال په في سبيلِ الله جهاد کي قرباني کړي) په څه شي يې را نيولي دي؟ چي دوی لره جنت دی، مسلمانان د الله جل جلاله په لار کي جنګونه کوي، تکليفونه او زحمتونه زغمي، نو کله مسلمانان کفار وژني او کله بيا کفار مسلمانان شهيدانوي.

د أرقم بن ابی الأرقم کور..

د دغو عذابو او آزارو په وخت او مقابل کي د پوهي او حکمت کار دا ؤ چي رسول الله ﷺ مسلمانان د اسلام د اعلانولو او ښکاره کولو څخه منعه کړي، که په خبرو سره وي که په عمل سره مسلمانان باید خپل اسلام ښکاره او اظهار نه کړي او د رسول الله ﷺ سره باید په سِري ډول یا په پټه یو ځای سي، ځکه که رسول الله ﷺ د مسلمانانو سره په ښکاره او د مشرکانو په حضور تولنه او اجتماع وکړي په دې کي هیڅ شک نسته چي کفار به په هره وسیله سره چي وي د دوی په منځ کي لیري والی را ولي او د دې امکانات سته چي د مسلمانانو او مشرکانو په منځ کي جنګونه وسي او داسي هم یو وار پیښه سوه، هغه دا چي: د رسول الله ﷺ اصحاب د لمانځه او عبادت دپاره د مکې مکرمې په شېلو کي سره یو ځای کېدل، د کفارو څخه څو نفرو دوی دغه د عبادت په حال کی ولیدل نو کفارو بدي او ناوړه خبري ورته وکړې چي په نتیجه کي جنګ ته سره ورسېدل، سعد بن ابی وقاص ﷺ د کفارو څخه یو سړئ داسي ووهه چيویني یې ورو بهولې او دا هغه اولي ویني دي چي په اسلام کي بهول سوي دي او دا معلومه خبره ده که دغه جنګونه اوږده سوي او تکرار سوي وای د مسلمانانو د بربادۍ او هلاکت سبب ګرځېدل، نو د عقل او حکمت کار دا ؤ چي د غسي تولني په پټه او سِري ډول سره وسي، اکثره اصحابِ کرامو خپل اسلام پټاوه، عبادت، دعوت او تولني یې په پټه کولې، مګر رسول الله ﷺ په ښکاره سره دعوت کاوه، خپل عبادت یې د مشرکانو په حضور او د هغو په منځ کي کاوه، هیڅا او هیڅ شي د دې کاره څخه نه سوای منعه کولای، فقط د مسلمانانو سره یې یو ځای کېدل او تولنه، تعلیم او تبلیغ په پټه وه، دا هم د دوی او د اسلام د مصلحت دپاره.

نو د أرقم بن ابی الأرقم کور چي د صفا پر غونډۍ ؤ او د مشرکانو د سترګو او د مجلس له ځایه ګوښه او نهام ؤ، رسول الله ﷺ دغه کور د دعوت مرکز او د مسلمانانو د اجتماع، تعلیم او تولنو ځای ګرځولی ؤ، أرقم بن ابی الأرقم ﷺ چي نوم یې عبد مناف بن أسد دی او قریش دی لسم نفر دی چي مسلمان سوی دی.

حبشې ته اول هجرت

مسلمانانو ته د کفارو له طرفه د عذابو او آزارو ور کول د بعثت د څلورم کال په منځ يا په آخر کې شروع سوه، خو په شروع کې دغه عذابونه سپک او خفيف وه، مګر ورځ په ورځ او مياشت په مياشت سختېدل او زياتېدل، تر څو چې د بعثت د پنځم کال په نيمايي کې دومره ډېر شديد او ډېر سخت سوه چې تر تحمّل او زغملو و وتل، مسلمانان دې ته مجبوره سوه چې يوه داسې حيله وسنجوي چې له دغه دردناکه عذابو څخه خلاص سي، په دغه سختو حالاتو کې سورةُ الکهف نازل سو چې په هغه کې د داسې سوالو جوابونه موجود وه چې مشرکانو د رسول اللهﷺ څخه کړي وه، مګر په دغه سورة کې درې قصې هم وې چې په هغو قصو کې د اللهﷻ له طرفه و خپلو مومنو بندګانو ته واضحه اشارې وې.

اول: د اصحاب کهف قصه وه چې په دغه قصه کې دا لار ښوونه وه: که کوم وخت څوک پر خپل دين و بيرېږي نو دي د کفر او ظلم له ځايه هجرت وکړي، اللهﷻ په سورةُ الکهف کې فرمايي:

﴿وَإِذِ ٱعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ فَأْوُۥٓا۟ إِلَى ٱلْكَهْفِ يَنشُرْ لَكُمْ رَبُّكُم مِّن رَّحْمَتِهِۦ وَيُهَيِّئْ لَكُم مِّنْ أَمْرِكُم مِّرْفَقًا ۝١٦﴾. [الکهف:۱٦]

يعني: کله چې تاسې د دغو مشرکانو څخه او د هُغو بتانو څخه چې دوی يې عبادت کوي ګوښه او پر يوه طرف سواست، يعني: تعلق نه ور سره لرئ، دوی مشرکان دي او تاسې مسلمانان ياست، نو تاسې په هغه غار کې ځای ونيسئ، ستاسې رب به تاسې ته خپل رحمت نشر کړي او ستاسې د کار جوړولو او ګذارې کولو او خوشالۍ اسباب به درته مهيا او آماده کړي.

دغه خبره اصحابِ کهف په خپل منځ کې سره وکړه، ويل: څرنګه چې موږ د مشرکانو له دينه بيل او جلا يو نو په ګذاره کولو کې هم بايد له دوی څخه جلا سو او څرنګه چې د دوی د باطلو معبودانو څخه جلا يو نو بايد له هره طرفه خپل تعلقات او روابط د مشرکانو سره وشکوو.

دوهم: د موسیٰ او خضر علیہما السلام قصه پکښي موجوده وه، چي د هغې قصې څخه بیا دا معلومېدل چي د حالاتو نتیجه همېشه پر ظاهري قسم نه وي بلکه ډېرځله کار د هغه څه پر عکس وي چي ته یې په ظاهره سره وینې، په دې کي دا نرمه او لطیفه اشاره وه چي کوم جنګونه چي نن ستاسي پر ضد روان دی ډېر ژر به سر چپه او پر عکس واوړي او دغه مشرکان که ایمان را نه وړي ستاسي د لاسه به شپې پر آرامه نه سي تېرولای.

درېیم: د ذي القرنین قصه وه چي د قصې نتیجه دا وه: چي مځکه د الله جل جلاله ده، حاکمیت او خلافت یې هغه چا ته ورکوي چي د ده عزوجل خوښه وي او کامیابي د ایمان په لار کي ده نه د کفر، او د مځکي د خلافت هغه څوک حقداره دي چي د الله جل جلاله صالحه بندګان وي.

او بیا سورۃ الزُمَر نازل سو چي په هغه کي وهجرت ته اشاره وه، الله جل جلاله فرمایي:

﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ ۗ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾﴾. [الزُمَر/۱۰]

یعني: هغو کسانو ته چي په دې دنیا کي یې په طاعت سره نیکي کړې ده په آخرت کي نیکي سته (چي جنت او د الله جل جلاله رضاء ده) او د الله جل جلاله مځکه پراخه ده، او بې شکه چي صابرانو ته به بې حسابه اجر او ثواب ورکول سي.

رسول الله ﷺ ته دا ورمعلومه وه چي هلته په حبشه کي یو عادل سړی پاچا دی چي نوم یې اَصحَمه النجاشي ؤ او د هغه په ملک کي څوک پر چا ظلم نه سي کولای، اوس چي رسول الله ﷺ دغه تکلیفونه او آزارونه کوم چي قریشو مسلمانانو ته ورکول ولیدل حتیٰ کفارو اوس د زبیر بن العوام، د سعد بن ابی وقاص، عثمان بن عفان رضی اللہ عنہم په آزارولو شروع وکړه، تر داسي اندازې چي ابوبکر الصدّیق رضی اللہ عنہ ته هم تکلیف او آزار ورکوي چي دا ټوله د قریشو د محترمو کورنیو او سردارانو څخه وه، مسلمانان په ډېر تکلیف کي دي او ژوند یې ډېر سخت سو او وې لیدل چي عذاب ورځ په ورځ نور هم زیاتیږي، اصحابِ کرام په سختو عذابو او آزارو کي شپې تیروي، نو رسول الله ﷺ

اصحاب کرامو ته و فرمایل: که له ستاسي څخه څوک غواړي چي د مکې مکرمې څخه ووزي او حبشې ته هجرت وکړي ولاړ دي سي، ځکه هلته په حبشه کي یو پاچا دی چي د هغه په پاچهي کي پر چا ظلم نه کیږي.

نو د بعثت په پنځم کال او د رجب په میاشت کي د اصحاب کرامو اولي ډلي حبشې ته هجرت وکړی چي دغه ډله دوولس سړي او څلور ښځي وې، د دغي ډلي مشر عثمان بن عفان رضي الله عنه ؤ او ده سره د ده زوجه د رسول الله ﷺ لور رُقَیه رضي الله عنها ور سره وه، او رسول الله ﷺ د دوی په باره کي فرمایي: پسله ابراهیم او لوط علیهما السلام څخه دوی هغه اوله کورنۍ ده چي في سبیل الله یې هجرت کړی دی او د رسول الله ﷺ د اصحابو څخه ابو حُذَیفه او د هغه ښځه، زبیر بن العوام، مُصعَب بن عُمَیر، عبدالرّحمٰن بن عوف، ابو سلمه او د ده ښځه ام سلمه، عثمان بن مظعون، مقصد ټوله دوولس نفره وه چي هجرت یې وکړی، دغه خلک د قریشو د بیري د شپې په تاریکه کي د مکې مکرمې له ښاره و وتل څو سمندر یا دریاب ته ورسېدل او هلته په کښتۍ کي سپاره سوه او بیا حبشې ته ورسېدل، قریش چي د دوی په هجرت خبر سوه پسي ور و وتل، قریش چي د سمندر غاړي ته ور ورسېدل دوی تللي وه او مسلمانانو هلته په حبشه کي د نجاشي په ښه همسایتوب کي په فارغه زړه د خپل رب ﷻ عبادت کاوه.

ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه هم حبشې ته هجرت وکړی خو دا هجرت یې پای ته و نه رسېدی ځکه په لار کي پسله دوې ورځي تګ او سفره د اَحابیش قبیلې ته ورسېدی، دا قبیله د حبشیانو قبیله وه چي دغه خلک عرب نه وه بلکه دا هغه خلک وه چي اصلاً حبشیان او په جزیرةُ العرب کي مریان وه او بیا د وخت په تیریدلو سره آزاد سوي وه او یوه حصه یې د حبشې څخه راغلي وه، دغه ټول په یوه ځای کي سره راټول سوي وه او ځان ته یې خاص کلی او منطقه جوړه کړې وه او (قبیلةُ الأحابیش) ورته ویل کېده یعني: د حبشیانو قبیله، دغه قبیله لویه او قوي قبیله وه، د دې قبیلې مشر او رئیس یو نفر ؤ چي (ابن دُغُنّه) ورته ویل کېده، ابن دُغنّه چي ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ولیدی ویل: د خیره چیري ځې؟ یا ابا بکر! ده ویل: حبشې ته ځم، ابن دُغُنّه و ویل: ولي او د څه شي دپاره؟ ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه و ویل: هجرت کوم ځکه زموږ قوم آزار او تکلیف را کوي،

ابن دُغُنه و ویل: یا! ستا په مثل سړئ باید هجرت ته نه سي مجبوره ته د خپل قوم د سردارانو څخه یې ته پر خپل قوم مهربانه یې، غریبانو ته خواړه ورکوې، د ضعیفه مرسته کوې، د میلمه عزت کوې، دوی څنګه تا ته تکلیف او آزار درکوي؟ ته باید هجرت و نه کړې بیرته راځه چي دواړه مکې ته ولاړسو او زه تا ته جِوار او امان درکوم.

د جِوار کلمه زموږ په وروسته بیان کي ډیره ذکر کیږي، د دې دپاره چي ویونکو او اورېدونکو ته د دغي کلمې د معنٰی په سبب مشکلات نه سي پیښ، نو به اوس د دغه لفظ مفصله ترجمه وکړو او بیا یې ور ګرځولو ته ضرورت نسته، تاسي یې هم په یاد ولری.

په عربو کي د ژوند طریقه د ځنګله قانون ؤ هر زورور به کمزوره خوړی، هر هغه څوک چي بې قومه او بې قبیلې به ؤ هغه نفر هلته په تنهایي کي ژوند نه سوای کولای، هر چا به د خپلي قبیلې په منځ کي ژوند کاوه، که څه هم یوې قبیلې به په خپل منځ کي داخلي اختلافات درلودل خو نورو دباندنیو قبیلو ته په اتفاق وه، که چیري د نورو ځایو څخه یو څوک راغلی وای هغه چا په عربو کي انفرادي یا تنها ژوند نه سوای کولای ترڅو چي یوې قبیلې هغه ته جِوار او امان نه وای ورکړی، یعني: د دغه بې قومه سړي ساتنه یو چا پر ذمه نه وای اخیستې او هغه ذمه یې داسي اخیستل کېده:

یوې قبیلې به په ښکاره او واضحه ډول په عام مجلس او د خلکو په حضور کي اعلان وکړی چي دغه فلانئ نفر زموږ په جِوار او ساتنه کي دی، بیا نو نورو قبیلو تعارض نه پر کاوه، دا یو قسم جوار ؤ.

او بل قسم جوار بیا داسي ؤ چي یو نفر به په خپله قبیله کي بې کسه ؤ، ورونه یا اولادونه به یې نه درلودل نو د خپلي قبیلې څخه په امان نه سوای پاته کېدلای، نو به دغه نفر په خپله قبیله کي د یوه قوي نفر څخه جِوار وغوښتی او که به هغه قوي نفر دغه د ده غوښتنه قبوله کړه نو به یې په قبیله کي اعلان وکړی چي فلانئ زما په جِوار کي دی، بیا به پر دغه ضعیفه سړي چا تجاوز نه کاوه ځکه داسي به وګرځېدی لکه د هغه قوي سړي د کورنۍ غړی، نو خلک به یا د هغه قوي نفره څخه بېرېدل یا به یې د هغه مراعت کاوه، هغه ضعیفه نفر به د هغه قوي نفر په سایه کي په امن او امان ژوند کاوه او دغه ساتني ته جِوار ویل کېده چي موږ په خپله ژبه او اصطلاح کي د دغه جوار

پر ځای پناه استعمالوو او وايو (پناه يې ورکړه)

نو ابن دُغُنّه و حضرتِ ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه ته و ویل: راځه بیرته مکې ته ځو او زه تا ته جوار او امان درکوم، دوی دواړه مکې مکرمې ته راغله او ابن دُغُنه د کعبې شریفي سره و درېدی او د قریشو په منځ کي یې په لوړ آواز ناري کړه: ابوبکر زما په جوار کي دی که څوک آزار او تکلیف ورکړي هغه د حبشیانو د قبیلې څخه پر آرامه نه سي پاته کېدلای، دا خبر ټولو قریشو ته ورسېدی او حضرتِ ابوبکر الصِدّیق رضي الله عنه د ابن دُغُنه په ساتنه او جوار کي سو څوک آزار نه ورکوي.

ابوبکر الصَدِّیق رضي الله عنه د خپل کور سره یو ځای جوړ کړی ؤ چي هلته به یې لمونځ کاوه او قرآن مجید به یې وایه، حتّی د کعبې شریفي سره به یې قرآن کریم وایه، ابوبکر الصَدِّیق رضي الله عنه چي د نرم زړه خاوند ؤ او د قرآن مجید د ویلو سره به یې ژړل، هلکان به ورته ولاړ وه د ده ژړا ته به یې کتل، په عین وخت کي به دغو هلکانو قرآن مجید هم ځني زده کاوه او بیا به یې دغه آیاتونه په لارو او کوڅو کي ویل، پر قریشو دا کار ډېر دروند سو او ډېر په عذاب سوه خو منعه کولای یې هم نه سي ځکه دئ د ابن دُغُنه په جوار کي دی او قریش د قرآن مجید ویل او اورېدل هم نه سي زغملای، نو څو نفره قریش ابن دغنه ته ورغله او ویل: تا ابوبکر ته جوار او امان ورکړی موږ څه و نه ویل، مګر دا چي دئ د کعبې سره ناست وي او زموږ خدایانو ته بنکنځل او بد ویل کوي پر دې صبر نه سو کولای، ابن دُغنه چي په خپله هم کافر او مشرک ؤ ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ته ورغلی او ویل: ما تا ته جوار او پناه د دې دپاره درکړل چي د قریشو له آزاره څخه دي وساتم نه د دې دپاره چي ته دوی او د دوی خدایانو ته بد و وایې، ابوبکر رضي الله عنه و ویل: ما نه بنکنځل او نه بَد ویل کړي دي، زه فقط قرآن وایم، ابن دُغُنه ویل: یا! زما په جوار کي چي یې قرآن به نه وایې، حضرت ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ورته و ویل: ما ستا جوار بیرته تا ته دررَد کړی دی او زما دا خوښه ده چي د نورو مسلمانانو په مثل په تکلیف او آزارو کي و اوسم نه ستا په جوار کي، ابن دغنه بیرته خپلې قبیلې ته ولاړی او ابوبکر رضي الله عنه په مکه مکرمه کي بېله جواره پاته سو، دا د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د نه هجرت کولو سبب ؤ که نه دئ رضي الله عنه هم په شروع کي د هجرت دپاره رهي سو.

په دغه وختو کې چې رسول الله ﷺ او د ده اصحاب کرامو ته تکلیفونه او آزارونه ورکول کېږي نور هم د مسلمانانو هجرت و حبشې ته زیاتېدی، د مسلمانانو ډېر نفر حبشې ته تله او د نجاشي په پاچهي کې یې ژوند کاوه تر څو چې یوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه او په حبشه کې یې د مهاجر مسلمانانو پر ژوند تاثیر وکړی.

هغه واقعه داسې وه: په مکه مکرمه کې پر رسول الله ﷺ د سورةُ النّجم آخري آیاتونه نازل سوه، نو دغه د بعثت د پنځم کال د روژې په میاشت کې رسول الله ﷺ حرم شریف ته را و وتی او هلته د قریشو ډېره لویه ډله ناسته وه چې په دوی کې د قریشو مشران او سرداران هم وه، رسول الله ﷺ ورته و درېدی او د سورةُ النجم په ویلو یې شروع وکړه، کفارو چې کلام الله تر دغه د مخه په صحي شکل نه ؤ اورېدلی ځکه د قریشو پرله پسې کوښښ دا ؤ چې څوک قرآن کریم وا نه وري او همېشه به ځینو و ځینو نورو ته ویل: قرآن مه اورئ بلکه د محمّد ﷺ د قرآن ویلو په وخت کې غالمغال ښور ماښور جوړوئ، چې نه یې تاسي واورئ او نه یې بل څوک واوري، لکه څرنګه چې الله جل جلاله د سورةُ حٰمٓ السجده یا فصلت په (۲٦) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَا تَسۡمَعُواْ لِهَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانِ وَٱلۡغَوۡاْ فِيهِ لَعَلَّكُمۡ تَغۡلِبُونَ ﴿٢٦﴾﴾

یعني: هغه کسان چې کافران سوي دي وایي: کله چې محمّد ﷺ قرآن وایي غوږ مه ورته نیسی او غالمغال، شخول ښور ماښور جوړوئ، ښایي چې په دغه طریقه سره تاسي پر محمّد غالبه سئ.

اوس چې کفارو الهي کلام د رسول الله ﷺ د مبارکې خولې څخه واورېدی هغه خپله دښمني یې هېره سوه د خپله ځانه بې خبره دي، هر یوه په دقت غوږ ورته نیولی دی او رسول الله ﷺ د سورةُ النّجم آخرني آیاتونه ورته تلاوتوي:

أعوذُ بالله من الشّیطٰن الرّجیم ط

﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿١﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَضۡحَكَ وَأَبۡكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَمَاتَ وَأَحۡيَا ﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُۥ خَلَقَ ٱلزَّوۡجَيۡنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلۡأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾ مِن نُّطۡفَةٍ إِذَا تُمۡنَىٰ ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيۡهِ ٱلنَّشۡأَةَ ٱلۡأُخۡرَىٰ ﴿٤٧﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَغۡنَىٰ وَأَقۡنَىٰ ﴿٤٨﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعۡرَىٰ ﴿٤٩﴾

وَأَنَّهُۥٓ أَهۡلَكَ عَادًا ٱلۡأُولَىٰ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَاْ فَمَآ أَبۡقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوۡمَ نُوحٖ مِّن قَبۡلُۖ إِنَّهُمۡ كَانُواْ هُمۡ
أَظۡلَمَ وَأَطۡغَىٰ ﴿٥٢﴾ وَٱلۡمُؤۡتَفِكَةَ أَهۡوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ
تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نَذِيرٞ مِّنَ ٱلنُّذُرِ ٱلۡأُولَىٰٓ ﴿٥٦﴾ أَزِفَتِ ٱلۡأٓزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيۡسَ لَهَا مِن دُونِ
ٱللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنۡ هَٰذَا ٱلۡحَدِيثِ تَعۡجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضۡحَكُونَ وَلَا تَبۡكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنتُمۡ
سَٰمِدُونَ ﴿٦١﴾ فَٱسۡجُدُواْۤ لِلَّهِۤ وَٱعۡبُدُواْ۩ ﴿٦٢﴾﴾.

د دغه آخري آيات تر ويلو وروسته چي د سجدې آيات دی رسول الله ﷺ سجده وکړه، کفار چي د دغو آياتو تر تاثير لاندي راغلي وه د ټولو ښخه بېله اختياره سجده وسوه، کفار د دغو آياتو د عظمت او بلاغت تر تاثير لاندي سوه، حق او بليغ کلام الله يې واورېدی نو د قريشو ټول سرداران او اهلِ مکه چي دلته حاضر وه ټولو سجده وکړه، بېله يوه بد بخته، ضعيفه او سپين ږيري سړي ښخه چي هغه سجده و نه کړه فقط د مځکي ښخه يې خاوري را پورته کړې پر سر يې واچولې يا يې په تندي پوري ومښلې او ويل: ما لره دغه بس او کافي دي، مګر د قريشو سردارانو سجده وکړه، هغه کار ځني پېښ سو چي دوی د هغه د منعه کولو دپاره په کلو کلو ډېر کوښښونه کړي وه، چي هغه کار د قرآن مجيد اورېدل وه.

کله چي قريشو وليدل چي د محمّد ﷺ خبري دومره تاثير لري چي حتّٰى دوی هم د هغه تر تاثير لاندي راغله او خبره تر داسي ځايه ورسېدل چي دوی هم سجده وکړه، دا کار پر قريشو ډېر درون سو تر اوسه دوی خلک منعه کول چي د محمّد ﷺ د خبرو تر تاثير لاندي نه سي او اوس په خپله دوی سجده وکړه! قريش ډېر غمجن وه.

دغه خبر په خلکو کي نشر سو چي قريشو د محمّد ﷺ خبرو ته يا د محمّد ﷺ د خبرو په واسطه سجده وکړه خو د حبشې مهاجر مسلمانانو ته دا خبر داسي ورسېدی چي قريش ټول اسلام ته داخل سوه، سجده په اسلام بدله سوه، هغو کسانو چي دغه خبر و منی چي رشتيا هم قريش اسلام ته داخل سوي دي نو د دغه کال د شوال په مياشت کي بيرته د حبشې ښخه مکې مکرمې ته را رهي سوه، ځکه دوی ويل: قوم مو

ایمان را وړی او تر دې وروسته موږ ته آزار نه را کوي نو موږ ولي ژوند په هجرت او د رسول الله ﷺ څخه لیري تېروو.

تاسي پوهېږئ؟ چي هجرت په خپله د عذابو او دردو د اقسامو څخه یو قسم درد او عذاب دی چي د دین په لار کي دغه مهاجرینو قبول کړی ؤ، اسلامي هجرت د آزارو څخه تیښته او د راحت طلبول نه دي، بلکه یو تکلیف په بل تکلیف سره تر هغه وخته بدلیږي ترڅو چي د الله جل جلاله له طرفه نصر او بریٔ راځي او ته پوهېږې؟ چي په هغه وخت کي مکه مکرمه هم دار الإسلام یا اسلامي ملک نه ؤ چي څوک و وایي: اصحاب کرامو څنګه دار الإسلام پرېښاوه او د خپلو اروحو د ساتني دپاره د کفر ملک ته ولاړل، په هغه وخت کي مکه مکرمه او حبشه او نور ملکونه ټول سره یو شئ او د کفر ملکونه وه او په دغه ملکو کي چي په هر یوه کي د اصحاب کرامو د دین او دعوت دپاره آسانتیا موجوده وه هغه د دوی د استوګني دپاره ډیر وړ او لائق ؤ.

او دا چي څوک د یوه اسلامي ملک څخه بل اسلامي ملک ته هجرت کوي په هغه کي درې حکمه دي:

یا دا چي: دغه هجرت واجب دی.

یا دا چي: دغه هجرت مباح دی.

یا دا چي: دغه هجرت حرام دی.

اول: د خپل ملک او وطن څخه بل اسلامي ملک ته (*ښه متوجه سه اسلامي ملک ته نه د کفر ملک او ښار ته*) هغه وخت هجرت واجب دی چي مسلمان په دغه خپل ملک کي اسلامي شعایر لکه لمونځ، روژه، آذان او حج نه سي آداء کولای.

دوهم: د خپل وطن څخه بیا هغه وخت بل اسلامي ملک ته هجرت مباح او جائز دی چي په دغه خپل ملک کي داسي تکالیف ور رسیږي چي د ده ژوند ور تریخوي، نو ده ته دا جائزه او روا ده چي له دغه خپله ملکه بل اسلامي ملک ته هجرت وکړي. (*نه دا چي د ښه او مستریح ژوند دپاره کفري ملکو ته ځي او بیا وایي ما هجرت وکړی*)

دریم: هغه وخت بیا له خپله ملکه هجرت کول حرام دي چي د ده په هجرت کولو سره د ده په ملک کي د اسلامي واجباتو څخه یو واجب پاته کیږي او بیله ده

بل څوک هغه ديني واجب نه سي پرځای کولای.

(دا د هجرت کولو په باره کي فقهي احکام وه بيرته خپلي قصې ته راګرځم)

نو مهاجر اصحاب کرام د دې خبر په اورېدلو سره چي ټول قريش اسلام ته داخل سوه د حبشې څخه د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه، کله چي مکې مکرمې ته دومره نژدې سوه چي د يوه يا دوو ساعتو لار پاته وه دوی ته د هغه اورېدلي خبر واقعيت ور معلوم سو او پوه سوه چي هغه د آياتو د عظمت تاثير ؤ چي قريشو سجده وکړه، په حقيقت کي نه قريشو ايمان راوړی دی او نه مسلمانان سوي دي، نو څوک بيرته له هغه ځايه حبشې ته وګرځېدل او ځيني يې په پټه يا د قريشو څخه د يو چا په جِوار کي مکې مکرمې ته داخل سوه او دلته په مکه مکرمه کي پر دغو راغلو کسانو او نورو عامو مسلمانانو عذابونه او آزارونه نور هم زيات سوه، قريشو ته دې خبر ډېر زور ورکړی ؤ چي مسلمانان د نجاشي په همسايتوب کي آرام او هوسا ژوند کوي او رسول الله ﷺ د مسلمانانو دپاره بله چاره نه ليدل بېله دې څخه چي دوهم وار بيا د حبشې د تګ مشوره ورکړي او دغه دوهم وارِ هجرت تر اول وار ډېر سخت او مشکل ؤ، ځکه دا وار قريش ورته ويښ او بيداره وه او دا يې إراده وه چي مسلمانان به هجرت ته نه پرېږدو، خو بخت د مسلمانانو ملګری ؤ او الله جل جلاله دغه سفر ورته آسانه کړی، د مخه تر دې چي قريش پسي وررسيږي مسلمانان حبشې او نجاشي ته رسېدلي وه، په دغه دوهم هجرت کي د نارينه وو شمېر (۸۳) نفره ؤ او (۱۸) يا (۱۹) ښځي هم ورسره ملګري وې.

د حبشې مهاجر
مسلمانانو ته د قريشو چم او حيله

د مکې مکرمې مشرکان په دې ډېر خواشيني او ناراضه وه چي مهاجر مسلمانانو د خپل دين او خپلو ځانو دپاره د أمان ځای پيدا کړی دی، نو غوارړي چي هغه مهاجر مسلمانان هم په يوه طريقه سره مکې مکرمې ته راولي ځکه چي هغه مسلمانان د دوی له آزاره فارغه وه او قريش په دې نه وه خوښ چي څه مسلمانان بېله تکليفه او بېله آزاره پاته سي نو قريشو د خپلو سردارانو څخه دوه پوه، قوي او هوښيار نفر اختيار

کړه چې دا به حبشې ته ځي او هلته به نجاشي په دې راضي کوي چې دغه مهاجر مسلمانان بېرته مکې مکرمې ته ولېږي، دغه دوه نفره چې یو یې عَمرو بن العاص ؤ او بل یې عبدالله بن أبي ربیعه ؤ، که څه هم دغه دوه نفره په وروسته کې مسلمانان سوي دي.

قریشو په خپل منځ کې مشوره سره وکړه چې موږ باید کومه هدیه او سوغات نجاشي او د هغه دربارېانو ته ولېږو چې هغه په خوشاله سي او دغه زموږ غوښتنه قبوله کړي؟

ځینو و ویل: د نجاشي د څرمني څخه جوړ سوي شیان ډېر خوښ دي او قریشو هم دغه د څرمني څخه جوړ سوي شیان د شام څخه را وړي وه، ښه ښایسته چرمي شیان یې درلودل، نو یې له دغو چرمي شیانو څخه ډېر سوغاتونه د نجاشي او د هغه وزیرانو او دربارېانو دپاره سره یو ځای کړه.

څرنګه چې نجاشي نصراني ؤ او حبشه هم د نصرانیت پر دین وه، نو یې د نصاراوو علماوو ته هم هدیې او سوغاتونه ورسره واخیستل، دغه دوه نفره د هدیو او سوغاتو سره حبشې ته ورسېدل، د مخه تردې چې نجاشي ته ورسي د هغه په دربارېانو، وزیرانو او حاضر باشانو یې شروع وکړه، هغو ته یې هدیې او سوغاتونه ورکړه، معلومه خبره ده چې هغه هم په دغو سوغاتو ډېر خوشاله سوه او بیا یې و دغو دربارېانو ته و ویل: دلته په حبشه کې زموږ د قوم خلک اوسیږي چې د مکې څخه یې هجرت را کړی دی او یو نوی دین یې را وړی دی چې نه زموږ په دین دي او نه ستاسي په دین دي (د دې خبرو څخه یې *مقصد دا ؤ چې دغه دربار یان د مسلمانانو څخه ناراضه او ورته په قهر سي*) او ویل: موږ غواړو چې د نجاشي سره په دغه باره کې و وینو او خبري ور سره وکړو، دربارېانو ویل: هو بالکل کولای سی، څرنګه چې دغه خلک ستاسي قوم دی تاسي حق لری چې د هغو په باره کې د نجاشي سره خبري وکړی، دربارېانو وعده ور سره وکړه چې د دغه ملاقات په وخت کې به د دوی مرسته هم کوي، څو دغه دوه نفره د قریشو نمایندګان د نجاشي دربارته ورغله، هغه را وړي سوغاتونه یې نجاشي ته ورکړه، نجاشي هم ډېر په خوشاله سو او بیا دغو دوو نفرو د مهاجرو مسلمانانو په باره کې خبري شروع کړې، ویل: أیّها الملِک! زموږ د مَلک او وطنه ستا وطن ته څو نفره بیعقل ځوانان راغلي دي چې د خپل قوم له دینه اوښتي دي او ستا په دین کې هم نه دي

داخل سوي، يو بل نوی دين يې له ځانه جوړ کړی دی چې نه يې موږ پېژنو نه ته، او د دوی د قوم مشرانو چې د دوی پلرونه او اکاګان دي موږ و تا ته د دوی په باره کې را لېږلي يو چې ته يې بېرته هغه خپلو مشرانو ته ور ولېږې، ځکه هغه قوم د دوی ښه څارنه کولای سي او د دوی په غلطياوو ښه خبر دي.

درباريانو هم په خپل نوبت سره وويل: دوی حق او صحي وايي هغه راغلي کسان بايد دوی ته ور تسليم کړل سي چې خپل وطن او قوم ته يې بوزي، نجاشي وويل:

زه ظلم نه کوم ستاسي خبري مې د هغو په باره کې واورېدې خو غواړم چې د هغو خبري هم واورم بيا وروسته حکم کولای سم، درباريانو بيا وويل: موږ دوی پېژنو، دوی په خپل قوم کې معتبره او د عزت خاوندان دي، دوی حق او رشتيا وايي، نجاشي وويل: يا! دا ظلم دی چې د يوه طرف په خبرو پر هغه بل طرف حکم وکړم حتماً بايد د هغه بل طرف خبري هم واورم.

واقعاً نجاشي عادل ؤ او رسول الله ﷺ مخ کې د هغه په باره کې مسلمانانو ته فرمايلي وه چې حبشې ته هجرت وکړی ځکه هلته يو پاچا دی چې د هغه په مُلک کې ظلم نه کيږي، که څه هم نجاشي مسلمان نه ؤ مګر ظالم هم نه ؤ.

نجاشي پردې تېنګار وکړی چې تر هغو حکم نه سم کولای څو د هغه بل طرف خبري وا نه ورم او په حديث شريف کې راغلي دي: که يو سړئ په داسي حال کې درته راغلی چې يوه سترګه يې د لاسه ورکړې وه او له يوه نفره څخه يې شکايت کاوه چې هغه دغسي را سره وکړه، ته به د ده په فايده حکم نه کوې ترڅو چه هغه بل نفر و نه وينې، ښايي چې د هغه دواړي سترګي له منځه تللي وي، بيا نو څوک ظالم دی؟ د دې حديث شريف مقصد دا دی چې پرحکم کولو تلوار مه کوه بلکه ځان صحي او پوره په موضوع خبرَوه.

نو نجاشي هم پر خپله خبره ټينګ سو او ويل: زه بايد د هغو خبري هم واورم، درباريانو هر څه کوښښ وکړی چې نجاشي د دغو دوو نفرو د غوښتني سره سم حکم وکړي، مګر نجاشي وايي: تر هغو چې زه د مسلمانانو خبري وانه ورم دا امکان نه لري چې حکم وکړم، نجاشي امر وکړی چې مسلمانان راولي.

مسلمانانو ته و ویل سوه چې نجاشي غوښتي یاست، مسلمانانو په خپل منځ کې سره و ویل: هرڅه چې پیښیږي خو موږ باید پاچا ته رشتیا و وایو او د خبرو کولو دپاره یې د رسول الله ﷺ د اکا زوی جعفر بن أبي طالب رضي الله عنه خپل مشر وټاکی.

اوس چې مسلمانان د نجاشي دربار ته ورغله نجاشي ورته و ویل: دا څنګه دین دی چې تاسي په هغه کې د خپله قومه جلاسوي یاست؟ نه زما په دین کې داخل سوي یاست او نه په بل داسي دین کې چې هغه دي د مځکي پرمخ موجود وي.

جعفر بن أبي طالب رضي الله عنه چې د مسلمانانو له طرفه خبري کوونکی ؤ و ویل:

ایّها الملک! موږ یو جاهل قوم ؤ چې د بتانو عبادت مو کاوه، د مړه سوي حیوان غوښې مو خوړلې، بد او فاحش کارونه مو کول، صلهٔ رحمي مو قطعه کول، یعني: پر دوستانو مو رحم او شفقت نه کاوه د همسایه سره مو بد کول، په موږ کې قوي ضعیفه خوړی، زموږ دغه حال ؤ چې الله جل جلاله موږ ته زموږ له قومه یو رسول را ولیږی چې موږ ته د هغه نسب، صداقت، امانت او پاکي را معلوم وه، دغه رسول موږ و یوه الله او د هغه جل جلاله عبادت ته وبللو او ویل: هغه شیان چې تاسي او ستاسي پلرو یې عبادت کاوه بیله الله عزوجل څخه هغه نورپریږدی، چې هغه د ډبرو بتان وه.

او دغه رسول موږ په رشتیا ویلو، د امانت په بیرته ورکولو، په صلهٔ رحمي، په ښه همسایتوب، امرکړو، د آزار او وینو بهولو، د فواحش او دروا‌غ ویلو، د یتیم د مال د خوړلو څخه یې منعه کړو او موږ یې امر کړو چې یوازي د یوه الله جل جلاله عبادت وکړو، هیڅ شریک ورته و نه نیسو، موږ یې د لمانځه په آداء کولو، صدقه ورکولو او په روژه نیولو امر کړو، جعفر رضي الله عنه هغه کارونه چې اسلام په امر کړي وه یو یو ورته بیان کړل او ویل: موږ د ده تصدیق وکړی او پر ده ﷺ مو ایمان را وړی، د ده او د هغو شیانو متابعت مو وکړی چې د الله عزوجل له طرفه یې را ته را وړي وه، نو یوازي د یوه الله عبادت کوو او هیڅ شئ د الله شریک نه بولو، هغه شیان حرام بولو چې پرموږ حرام کړل سوي دي او هغه شیان حلال بولو چې راته حلال سوي دي، زموږ قوم پر موږ تیرئ او تجاوز وکړی، عذابونه یې را کړل، په خپل دین کې یې په تکلیف کړو، غواړي چې موږ بیرته د الله جل جلاله له عبادته د ډبرو د بتانو عبادت ته ورکش کړي او هغه خبیث شیان چې

موږ حلال بلل بیا حلال وبولو، نوکله چې یې ظلمونه راباندي وکړه، عذابونه یې راکړه، مځکه یې راباندي تنګه کړه او کوښښ کوي چې زموږ او زموږ د دین په منځ کې جلا والی را ولي نو موږ ستا مملکت ته راغلو، ته مو تر نورو خوښ او اختیار کړې، ستا جوار مو زړه وغوښتی او دا مو امید دی چې ستا په مَلک کې ظلم را باندي و نه سي.

نجاشي پوښتنه وکړه ویل: آیا ستا سره د هغه څه څخه یو شئ سته چې دغه رسول د الله ﷻ له طرفه را وړي دي؟ جعفر ﷺ و ویل: هو، نجاشي ویل: را ته ویې وایه، جعفر ﷺ د سورة مریم هغه آیاتونه تلاوت کړه چې د زکریا او یحیٰی علیهما السلام قصه پکښي بیان سوې ده، نجاشي دومره و ژړل چې ږیره یې په اوښکو لنده سوه او د نصاراوو علماوو چې اساقفه ورته ویل کیږي هم د قرآن مجید په اوریدلو سره وژړل، بیا نو نجاشي دوی ته و ویل: والله دغه کلام او هغه کلام چې عیسٰی علیه السلام را وړی دی دواړه د یوه طاقه یا کلکینه څخه را وتلي دي.

دغه د زکریا او یحیٰی علیهما السلام قصه د نصاراوو سره موجوده وه مګر د قرآن مجید الفاظ او د بیان طریقه معجزه ده پر نجاشي یې ډیر تاثیر وکړی.

نجاشي د عَمرو بن العاص او عبدالله بن ربیعه طرف ته مخ ورواړاوه او ویل:

یا! والله هیڅکله به دوی تاسي ته در تسلیم نه کړم، نجاشي مسلمانانو ته و ویل: ورځی بېغمه کښېنی والله قریشو ته مو هیڅکله نه ور تسلیموم.

وروسته عَمرو بن العاص او عبدالله بن ربیعه د نجاشي له درباره ناکامه و وتل، مګر عَمرو بن العاص چې ذکي او هوښیار سړئ ؤ په دغه یو وار ورتګ نه ؤ قانع او فکر وهي چې یوه حیله او چم جوړ کړي، پسله فکره یې دا فیصله وکړه چې دوهم وار بیا نجاشي ته ورسي، که څه هم عبدالله بن ربیعه ورته و ویل: دا کار مه کوه دغه مسلمانان که څه هم زموږ مخالفه دي خو زموږ قوم او أقرباء دي، مګر عَمرو بن العاص بیا هم پر هغه خپل فکر ټینګ دی.

عَمرو بن العاص سبا سهار بیا د نجاشي دربار ته ورغلی او ویل: ایها الملک! دغه کسان چې تا په خپله مځکه کې د سکونت اجازه ورکړې ده دوی د عیسٰی علیه السلام په باره کې ډیري لویې خبري کوي، نجاشي و ویل: د هغه په باره کې څه وایي؟ عَمرو و ویل:

په خپله دوی را وغواړه پوښتنه ځني وکړه چي دوی د عیسیٰ علیه السلام په باره کي څه وایي.

نجاشي دوهم وار بیا مسلمانان را وغوښتل، مسلمانان پوه سوه چي قریشو بیا چم او حیله جوړ کړي دي، مسلمانانو په خپل منځ کي مشوره سره وکړه او پر دې یې فیصله وکړه چي د نجاشي د هري پوښتني جواب به په رشتیا او حق ویلو سره ورکوو، ځکه: حق همیشه کامیابه کیږي.

کله چي مسلمانان د نجاشي دربار ته ورغله، نجاشي پوښتنه ځني وکړه چي تاسي د عیسیٰ علیه السلام په باره کي څه وایاست؟ جعفر رضی الله عنه و ویل: موږ د عیسیٰ علیه السلام په باره کي هغه څه وایو چي زموږ نبي ﷺ را ته را وړي دي چي هغه عبدُالله، رسولُ الله، روحُ الله، کلمةُ الله دی هغه چي د مریمُ العذراء البتول په نس کي یې بېله پلاره اچولی دی او بیا یې د سورةُ المریم د (١٦) نمبر آیات څخه تر (۳۴) نمبر آیاته پوري ورته تلاوت کړل چي په دغو آیاتو سره جعفر رضی الله عنه د عیسیٰ علیه السلام قصه پای ته ورسول.

او په دغو آیاتو کي دا واضحه او ښکاره ده چي د عیسیٰ علیه السلام پیدا کېدل فقط یوه الٰهي معجزه ده چي بېله پلاره د مور څخه پیداسو او عیسیٰ علیه السلام په خپله الله نه دی او کوم اختلاف چي نصارا د ده په باره کي کوي چي څوک یې په خپله الله یا د الله زوی بولي (العیاذ بالله) دا ټول بشري او د انسانانو اختلاف دی خو په حقیقت کي عیسیٰ علیه السلام هغه انسان او بشر دی چي الله عزوجل په خپل کتاب کي ذکر کړی دی چي عبدالله او رسول الله دی او له موره بېله پلاره پیدا سوی دی، کله چي جعفر رضی الله عنه د آیاتو د ویلو څخه فارغه سو نجاشي و ویل: (صدق الله العظیم) او د مځکي څخه یې یوه خاشه را پورته کړه ویل: والله عیسیٰ علیه السلام تر دغه چي تا و ویل، دغه یوه خاشه فرق نه درلودی، یعني: عیسیٰ علیه السلام بنده او د الله رسول دی او پیدایښت یې په دغه مُعجِزډول سره وُ.

هغه درباریان چي د نجاشي په مجلس کي حاضر وه او د هغو عقېده دا وه چي عیسیٰ په خپله الله دی هغو مخالفت ښکاره کړی، نجاشي ورته و ویل: که څه هم تاسي مخالفت کوی بیا هم والله عیسیٰ علیه السلام د دوی له بیانه څخه یوه خاشه فرق نه لري او نه یې درلودی.

نجاشي امر وکړی چي مسلمانان دي ولاړ سي په اُمن او ښېغمي کي دي ژوند

کوي او هیڅوک به آزار نه ور رسوي او خپلو درباریانو ته یې و ویل: د دوی دوو هدیې بیرته ورکړئ زه هغه ته ضرورت نه لرم، الله جل جلاله زما څخه رشوت نه دی اخیستی چې زما پاچهي یې بیرته ما ته را کړل او زه اوس په خپله پاچهي کې رشوت واخلم؟ ام سلمه رضي الله عنها چې د دغې قصې روایت کوي وایي: بیا نو دغه دوه نفره د نجاشي له درباره په بد مخ و وتل او هغه هدیې چې دوی را وړي وې بیرته ورکول سوې او موږ د نجاشي سره په ښه همسایتوب کې وخت تېراوه.

اوس به اول په حبشه کې د نجاشي سره وروستني واقعات درته بیان سي او بیا به د قریشو تر ناکامه سفر وروسته په مکه مکرمه کې د قریشو نوري فیصلې او اقدامات درته بیان سي.

په دغه خبرو سره د نجاشي او د هغه د درباریانو په عقیده کې اختلاف ښکاره او پیدا سو، ځکه نجاشي عیسیٰ علیه السلام د الله بنده او رسول وباله او درباریانو عیسیٰ علیه السلام په خپله رب باله. العیاذ بالله.

(درباریان د قومو او قبیلو هغه مشران دي چې همېشه به د نجاشي په دربار کې حاضر وه)

نو د پاچا او درباریانو د عقیدې د اختلاف په سبب په حبشه کې فتنه شروع سوه، درباریان په دې واقعه ډېرناراضه دي چې نجاشي ولي د دوی د عقیدې څخه مخالفه خبري کوي مګر نجاشي عالم ؤ، یوازې پاچا او امیر نه ؤ بلکه د نصاراوو ډېر لوی عالم هم ؤ، هغه په انجیل کې معلومات درلودل او د هغه سره د عیسیٰ علیه السلام په باره کې صحي معلومات وه، نو خود د پاچا او درباریانو په منځ کې ورځ په ورځ اختلاف زیاتېدی.

په دغه وختو کې به نجاشي د جعفر رضي الله عنه سره ملاقاتونه کول او جعفر رضي الله عنه به اسلام او د هغه احکام ور ښوول، خو نجاشي په پټه مسلمان سو او پر رسول الله ﷺ یې ایمان را وړی او د قرآن مجید لیکني یې د جعفر رضي الله عنه څخه د زده کولو دپاره اخیستې.

په دغه موده کې د پاچا او درباریانو اختلاف نور هم شدید سو، نجاشي ولیدل چې د درباریانو د اختلاف په سبب یې پاچهي ضعیفه کېږي نو یې یوه ورقه چې قرآن مجید پر لیکل سوی ؤ تر خپلو کالو لاندې پر ځیګر کېښوول او بیا یې ټول درباریان را ټول کړه او ورته ویې ویل: تاسي ته څه پیښه ده؟ وینم مو چې په فتنه او بې اتفاقي اخته کېږئ، درباریانو و ویل: ته د عیسیٰ علیه السلام په باره کې داسي خبري کوې چې هغه

خبري زموږ د عقيدې څخه فرق لري، نجاشي و ويل: تاسي د عيسىٰ عليه السلام په باره کي څه وایاست؟ درباريانو و ويل: موږ وايو: عيسىٰ عليه السلام د الله زوی دی (العياذ بالله) نجاشي لاس پرځيګر کښېښاوه او ويل: زه پر دغه يم، مقصد يې هغه قرآن ؤ چي ده ترکالو لاندي ايښی ؤ، مګر په ظاهره هغوته داسي ښکاره سوه چي زه ستاسي سره پر دغه خبره يم او قسم يې ياد کړی چي زه هم پر دغه يم، موضوع لږ څه سړه سوه مګر بيا هم ځيني درباريان په شک او تردد کي دي او وضعه پوره نه آراميږي.

څو د حبشيانو يو قومي مشر د څو نفرو درباريانو سره يو ځای سو او د لښکر د مشرانو څخه يې هم څو نفره د ځان ملګري کړه د نجاشي پر ضد يې جنګ اعلان کړی، د نجاشي لښکر پر دوې حصې و ويشل سو يوه ډله د مخالفينو وه او بله ډله د نجاشي ملګري وه، د نجاشي او مخالفينو په منځ کي جنګ شروع سو، د جنګ ميدان د يوې لويې او برداره ولې پر غاړه ؤ چي (نهر) ورته وايي او مسلمانان د دغه نهر پر هغه بله غاړه اوسېدل، جنګ يې ليدی مګر د جنګ نتيجه يا د يوه طرف کاميابي نه ورته معلومېدل، نو مسلمانانو و ويل: څوک به د جنګ خبر او نتيجه موږ ته راوړي چي څوک کاميابه کيږي او څوک ماته خوري؟ که نجاشي کاميابه سو موضوع په خير ده ځکه هغه زموږ پر طرف دی او که مخالفين کاميابه سي نو زموږ ژوند په خطر کي دی.

زبير بن العوام رضی الله عنه چي په دغه وخت کي قوي ځوان ؤ هغه و ويل: دا خبر به زه درته را وړم، مګر واله ډېره لويه او برداره ده څوک وايي: دغه واله بحر نيل ؤ، زبير بن العوام رضی الله عنه د اوبو يو ژئ خالي کړی او بيا يې په هوا ډک کړی (وې پړساوه) اوبو ته يې ور واچاوه لاسونه يې پوري ونيول په اوبازي يې شروع وکړه څو د ولې هغه بل طرف ته ورسېدی او هلته د جنګ حالاتو ته ګوري، د جنګ په نتيجه کي د نجاشي لښکر کاميابه سو او مخالفينو ماته وخوړل، زبير بن العوام رضی الله عنه د هغه ژي په مرسته بيرته په دغه لوی نهر کي راغلی او مسلمانانو ته يې د نجاشي د کاميابۍ زېری را وړی.

نجاشي د مرګ تر وخته پر اسلام پاته سو، کله چي بيا په وروسته کي نجاشي رضی الله عنه وفات سو جبريل عليه السلام د هغه د وفات خبر و رسول الله ﷺ ته راوړی او رسول الله ﷺ پر هغه د غائب د جنازې لمونځ آداء کړی، صلوٰةُ الغائب پر هغه چا کيږي چي پر هغه

د جنازې لمونځ نه وي سوی، مګر هغه څوک چې پر هغه د جنازې لمونځ سوی وي پر هغه مړي د غائب د جنازې لمونځ نه کیږي او پر نجاشي رضي الله عنه د جنازې لمونځ نه ؤ سوی ځکه هغه په نصاراوو کي ؤ او خپل اسلام یې پټاوه، نو رسول الله ﷺ او اصحابِ کرامو پر نجاشي د غائب د جنازې لمونځ آداء کړی.

دا د نجاشي د اسلام قصه او هغه واقعې وې چې مهاجر مسلمانانو ته په حبشه کي پېښي سوي وې. *(اوس به بیرته مکې مکرمې ته ولاړسو)*

کله چې عَمرو بن العاص او عبدالله بن ربیعه د حبشې له ناکامه سفره مکې مکرمې ته راغله او د قریشو هغه چم او حیله کوم چې د مهاجر مسلمانانو دپاره یې جوړ کړي وه بې فایدې او بې معنٰی وګرځېدل، قریش پوه سوه چې دوی تر خپلو حدودو دباندي څه نه سي کولای او دلته په مکه مکرمه کي هم د دوی ژوند تریخ دی دا حال نور نه سي زغملای، نو یې یوه ډېره خطرناکه مشوره وکړه ویل: موږ له دې شره تر هغو نه سو خلاصېدلای ترڅو چې محمّد ﷺ په تمامه معنٰی له دعوته څخه منعه نه کړو یا دا چې ویې وژنو، خو دا کار د دوی په وسه نه ؤ پوره ځکه ابوطالب د قریشو او د رسول الله ﷺ په منځ کي ولاړ دی او د محمّد ﷺ پوره ساتنه کوي، نو قریشو دا خوښه وبلل چې په دغه باره کي د ابوطالب سره جِدّي خبري وکړي.

ابوطالب ته د قریشو دوهم وار ورتګ

د قریشو مشران او سرداران د دوهم وار دپاره ابوطالب ته ورغله او ویل: یا اباطالب! ته په موږ کي مشر د شرف او مقام خاوند یې موږ د مخه ستا څخه وغوښتل چې وراره دې له دعوته او دغه بېځایه خبرو څخه منعه کړه خو تا نه کړی منعه، نور نو د قریشو په منځ کي فتنه مه جوړوه، په والله موږ پر دغه حال نور صبر نه سو کولای چې زموږ پلرو ته بد ویل کیږي، پر آلِهه یا خدایانو مو عیبونه ویل کیږي، دین مو عبث او بېکاره بلل کیږي،یا دې وراره زموږ څخه منعه کړه یا دا چې ته او دئ دواړه زموږ مقابل طرف یاست، نور نو موږ تر هغو آرام نه کښېنو چې یوه له دغو دوو ډلو څخه هلاکه نه سي (یعني: یا موږ و نه وژل سو یا تاسي و نه وژنو) دغه وعدې او تهدیدونه و ابوطالب ته

لوی او خطرناکه معلوم سوه او پوه سو چې د نورو قریشو او د عبدالمطلب د اولادې په منځ کې فتنه جوړیږي، نو یې رسول الله ﷺ را وغوښتی او ورته ویې ویل:

اې وراره! ستا قوم ستا څخه شکایت لري او ما ته راغله دغسې او دغسې یې را ته وویل، نو زما او د خپل ځان د ساتنې فکر وکړه او پر ما دومره بار مه ایږده چې زه یې د وړلو طاقت نه لرم دغه موضوع باید حل سي یا دا چې ته چپ سې یا بله لاره وسنجوو، دا نه ده صحي چې خبره دغسې پاته وي او په آخر کې لویه فتنه ځنې جوړه سي، د رسول الله ﷺ دا خیال او ګمان سو چې اکا مې زما د مرستې څخه لاس اخلي او اوس زما د کومک کولو څخه عاجزه سو، نو یې وویل:

اې اکا! په والله که کفار زما په راسته لاس کې لمر او په چپه لاس کې سپوږمۍ کښیږدي او را ته ووایي چې دغه کار یعنې: د دین تبلیغ او اسلام ته دعوت پریږده، تر هغو به یې پرې نږدم چې یا دغه دین ښکاره او ظاهره نه سي یا زه هلاک نه سم.

بیا نو رسول الله ﷺ وژړل او د اکا څخه په خواشیني سره ولاړ سو، ابوطالب چې مهربانه اکا ؤ او د رسول الله ﷺ د خواشینه کېدلو طاقت یې نه درلودی پسې ور ږغ کړه، رسول الله ﷺ چې مخ ورته را واړاوه اکا یې ورته وویل:

اې وراره! ورځه هر څه چې دې خوښه وي هغه وایه په والله هیڅ شي او هیچا ته به دې هیڅکله تسلیم نه کړم او بیا یې دغه شعر ووایه:

والله لن يَصلوا إليكَ بجمعهم — حتّى أُوسدُ في التراب دفينا

فَاصدع بأمرک ما عليک غضاضه — و أبشر و قَر بذاک منک عيونا

یعنې: په والله ټول قریش به په خپل ټول قوت او طاقت سره تا ته در و نه رسیږي او په تا به هیڅ و نه کړي ترڅو چه زه په خاورو کې نه یم ښخ سوی، په عزم او همت سره دې خپل د دعوت کار کوه پرتا هیڅ خطر او ملامتیا نسته او زه په خپله دغه وعده سره تا ته زېری درکوم چې ستا سترګې به یخې سي، یعنې: د زړه مراد به دې حاصل او خوشاله به سې.

دا هغه قومي اتحاد او اتفاق ؤ چې د هغه په سبب یې د رسول الله ﷺ ملا تړ او تایید کاوه، چې هم دغه د ابوطالب ملا تړ او مرسته د رسول الله ﷺ د دعوت او

د دين د اظهار دپاره د قوت او طاقت مصدر او منبع وه، رسول الله ﷺ نور هم د دعوت په نشرولو کي زياتوالی وکړی، و ډلو ته، و حاجيانو ته، و افرادو ته، هر چا ته بېله تردد او بېله بيري د توحيد او اسلامي دين بيان کوي، قريشو وليدل چي محمّد ﷺ نور هم خپل دعوت نشروي نو پوه سوه چي ابوطالب نه غواړي چي محمّد ﷺ منعه کړي يا د ده ﷺ د ساتني څخه لاس واخلي او همدغه ابوطالب دی چي د قريشو د تفرقې او دښمنۍ سبب دی.

ابوطالب ته د قريشو درېيم وار ورتګ

درېيم وار بيا قريش سره را ټول سوه او ابوطالب ته ورغله دا وار يې يو عجيبه وړانديز يا پېشنهاد ور سره را وړی ؤ، هغه دا چي د قريشو د ځوانانو څخه يې يو ښايسته ځوان ور سره را وستلی ؤ چي عمّار بن وليد بن المغيره نومېدی او د خالد بن وليد رضي الله عنه ورور ؤ، دغه ځوان د نامه، شرف او نسب، خاوند ؤ، ښايسته او مالداره ځوان ؤ، نو قريشو و ويل: يا ابا طالب! دغه ځوان عمّار بن الوليد واخله د ځان زوی يې وګرځوه ستا سره دي اوسيږي، د ده عقل او قوت يې ستا او موږ به يې هم نسبت تا ته کوو ستا زوی به يې بولو او په عوض يا بدل کي يې ستا وراره هغه چي ستا او ستا د پلرو له دينه مخالف دی او قوم يې سره پاشلی دی را تسليم کړه چي موږ يې و وژنو نو سړئ په سړي سو، ابوطالب و ويل: والله دا ډېره بده سودا ده، ستاسي زوی راکوی چي در وې يې ساتم او زما زوی درکړم چي تاسي يې و وژنی؟ په والله دا سي به هيڅکله پېښه نه سي.

مُطعِم بن عدي و ويل: يا ابا طالب! والله ستا قوم انصاف در سره وکړی خو زه تا وينم چي هيڅ شئ نه قبلوې، ابوطالب و ويل: والله انصاف مو نه دی را سره کړی مګر ته غواړې چي قوم پر ما را پورته کړې ورځه هر څه چي دي په وسه پوره وي هغه وکړه.

د رسول الله ﷺ د وژلو
د پاره د یاغي او سرکښه قریشو مشوره

اوس چې د قریشو لاس ته څه نه ورغله او دوه درې واره د ابوطالب څخه نا امیده ولاړ سوه نو یې خپل آزارونه او تکالیف تر هغه پخوا ډیر زیات کړه او په دغه ورځو کي د طاغي قریشو سره د محمّد ﷺ د وژلو فکر په بله طریقه سره پیدا سو، مګر د قریشو دغه د رسول الله ﷺ د وژلو فکر او دغه د آزارو شدت او ډیر والی د اسلام د تقویې سبب وګرځېدل، هغه دا چې د مکې مکرمې دوه نامتو پهلوانان او قهرمانان د اسلام دین ته داخل سوه چې یو یې حمزه بن عبدالمطلب ؤ او بل یې عمر بن الخطاب ؤ، خو د دوی د اسلام را وړلو تر قصې د مخه به لږ څه هغه سخت آزارونه درته بیان کړم چې رسول الله ﷺ ته ورکول کېده.

عُتیبه بن أبي لهب چې د رسول الله ﷺ د اکا ابولهب زوی دی یوه ورځ و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: زه د:

﴿ وَٱلنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ۝١ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۝٨ ﴾.

د آیاتو او مفهومه څخه منکره یم، یعني: کوم شئ چې د دغو آیاتو څخه مقصد دی هغه نه منم او بیا یې د رسول الله ﷺ په آزارولو شروع وکړه کالي یې پر څیري کړه او د رسول الله ﷺ پر مخ یې ور تُوف کړه، مګر د ده ناړي پر رسول الله ﷺ نه ولګېدې، دلته نو رسول الله ﷺ ښرا ورته وکړه، ویل: الهي ستا د سپو څخه یو سپئ پر مسلطه کړې، د رسول الله ﷺ دغه ښرا قبوله سوه، هغه داسي چې یو وخت دغه عُتیبه د قریشو د څو نفرو سره شام ته په سفر تللی ؤ او هلته یې په یوه ځای کي واړول چې هغه ځای ته (الزرقاء) ویل کېږي، د شپې یو زمرئ پر راغلی، عُتَیبه ناري کړې ویل: ما لره دي ویل او هلاک وي لکه څرنګه چې محمّد ﷺ ما ته ښرا کړې ده په والله دغه زمرئ ما وژني او زه محمّد ﷺ په داسي حال کي و وژلم چې دئ په مکه کي دی او زه په شام کي یم، زمرئ ور نژدې سو او د ټولو خلکو له منځه یې پر دغه عُتیبه حمله وکړه او سره څیري یې کړی.

د قریشو د قاتلانه اعمالو څخه یو هم هغه دی چې رسول الله ﷺ په حرم شریف کې لمونځ کاوه، د سجدې په وخت کې عُقبه بن أبي مُعیط کافر د ده ﷺ پر مبارکه غاړه پښه کېښوول او تر دومره وخته یې کېښکېښل چې قریبه وه د رسول الله ﷺ نفس وخېژي.

د هغو کارو څخه چې پردې دلالت کوي چې قریشو د رسول الله ﷺ د وژلو إراده درلودل یو هم هغه دی چې ابن اسحاق یې په یوه اوږده حدیث کې روایتوي او وایي: ابوجهل د قریشو د مشورو په یوه مجلس کې وویل: یا معشرَ القریش!

یعني: اې د قریشو قومه یا ډلي! تاسي وینی چې محمّد ﷺ ته بل کار نه دی پاته بېله دې څخه چې زموږ پر دین بد و وایي، پلرونه مو بیعقلان او ناپوهان و بولي، زموږ آلهه یا خدایان په بدو نومو سره یاد کړي، زه خو نور صبر نه سم ورته کولای، کومي لاري چې د حَل او صلحي دپاره موجودي وې هغه مو ټولي عملي کړې خو هیڅ فایده یې و نه کړه او اوس ما یوه چاره سنجولې ده چې بېله هغه بله لار نه لرو، قریشو و ویل: هغه چاره څه شي ده؟ ابوجهل علیه لعائن الله و ویل: زه محمّد ﷺ وژنم، زما د الله سره وعده ده چې یوه دومره ډبره اخلم چې تر هغې لویه ډبره نه سم اخیستلای، کله چې محمّد ﷺ په لمانځه کې سر پرسجده کېښاوه، په هغه ډبره یې پر سر وهم او د هغه په وژلو سره به د هغه څخه خلاص سو، بیا نو ستاسي خوښه او اختیار دی چې ما د عبد مناف اولادې ته ورتسلیموی او که مي دفاع کوی، حتّٰی که د عبدالمطلب اولاده ما مړ هم کړي خو زه دغه کار کوم، ابوجهل د دې امت فرعون او دا یې شیطاني اعمال.

قریشو و ویل: یا! والله هیڅکله دي هیچا ته نه تسلیموو، موږ ټول ستا دفاع کوو هرڅه چې دي زړه غواړي هغه وکړه.

سبا ورځ هغه ورځ ده چې ابوجهل باید خپله شیطاني نقشه عملي کړي، په سبا سهار کي قریش د خپل مجلس په ځای کي ناست دي او په دې انتظار دي چې اوس ابوجهل څه کوي؟ ابوجهل یوه لویه ډبره ور سره کېښوول او د رسول الله ﷺ د راتګ انتظار کوي، رسول الله ﷺ د خپل عادته سره سم په خپل کور کي اودس تازه

کړی ؤ او راغلی د کعبې شریفي سره لمونځ کوي، د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ چي ډیره اوږده سجده به یې کول، کله چي رسول الله ﷺ خپل رب ته سر پر سجده کېښاوه ابوجهل هغه خپله ډبره واخیستل او د رسول الله ﷺ پر طرف ور رهي سو، کله چي رسول الله ﷺ ته ور نژدې سو ډبره یې وغورځول مخ پر قریشو را ځغلي، د بیري څخه یې د مخ رنګ او بڼه بل قسم اوښتې ده، قریش د ده مخ ته ور ولاړ سوه ویل: څه درته پیښه سوه؟ یا ابا الحکم!

ده وویل: آیا تاسي نه ولیدی؟

قریشو ویل: څه شي مو نه ولیدی؟

ابوجهل وایي: هغه چي ما ولیدی تاسي نه ولیدی؟

قریش وایي: څه شي دي ولیدل؟ حال وو وایه.

ابوجهل ویل: و مي لیده چي ځوان او غټ، قوي او مست اوښ زما پرطرف را رهي دی خوله یې خلاصه کړې ده غواړي چي پر ما حمله وکړي.

قریشو ویل: ته پرتي وایې؟ موږ هیڅ شئ نه دی لیدلی.

ده ویل: قریبه وه چي ما ووژني او تاسي و نه لیدی.

دا د ابوجهل د هغه خبیثي نقشې څخه د رسول الله ﷺ د نجات او خلاصون دپاره الهي معجزه وه.

اوس چي د قریشو دا کار هم د ناکامۍ سره مخامخ سو خو بیا هم د رسول الله ﷺ د وژلو نقشې او دسیسې په خپل فکر او دماغ کي سنجوي، مګر په دغه وختو کي یې یو بل چم او حیله هم وسنجول چي داسي یو کار وکړي چي هیڅوک د محمّد ﷺ خبرو ته غوږ و نه نیسي، ویل: نضر بن الحارث را وغواړی، نضر بن الحارث د قریشو څخه یو نفر ؤ چي په طائف کي اوسېدی د دې سړي ژوند په سفرو تېر سوی ؤ، په دغه سفرو کي یې ډېري قصې زده کړي وې، د ډېرو ملکو تاریخ او قِسم قسم حوادث یا واقعات ور معلوم وه، د خبرو ډک سړئ ؤ، زړې قصې او نوي واقعات، عجائب او غرائب، درواغ او رشتیا یې زده وه، قریشو دا سړئ را وستی او ویل: ته به دلته اوسېږې، هر وخت چي دي محمّد ﷺ ولیدی چي یو ځای کښیني ته به هم

هلته ورته کښېني دئ ﷺ به خبرو ته نه پرېږدي، هغه ستا مزه داره او خوندوري قصې به شروع کړي (لکه نن ورځ چي کفار په دوش او کېبل مسلمانان د ديني معلوماتو د حاصلولو او اذکارو د ويلو څخه منعه کوي او منعه کړي يې هم دي) نضر بن الحارث هم دغه خپله وظيفه شروع کړه او هميشه به يې داسي کول چي چيري به رسول الله ﷺ کښېنستی او قرآن مجيد به يې وايه يا به يې د دعوت خبري کولې نضر به هم هلته ورغلی او خپلي قصې به يې شروع کړې، په اولو وختو کي د قريشو دغه حيله تر يوې اندازې کامیابه سوه خلکو به د دغه نضر عجائبو او غرائبو ته غوږ نيوی، د رسول الله ﷺ مجلس به يې پرېښاوه او نضر ته به ناست وه، کله چي به نضر خپلي خبري خلاصي کړې نو به يې و ويل: څوک وايي چي محمّد ﷺ تر ما ښه او بهتر دی؟ هغه زړې او پخوانۍ قصې کوي زه هم زړې او پخوانۍ قصې کوم، د هغه دا هم ټول خُرافات دي او زما دا هم ټول خُرافات دي دواړه يو شئ يو، څو ورځي پر دغه قسم تيري سوې او خلک د نضر بن الحارث په قصو ماړه سوه، چيري د ده خبري او قصې او چيري قرآن کلامُ الله، خلکو بيرته دئ او د ده مجلس پرېښوول او هلته به رسول الله ﷺ ته ناست وه.

د نضر بن الحارث د دغه عمل او وينا په باره کي چي ده او نورو کفارو به ويل: قرآن مجيد پخوانۍ قصې دي د قرآن مجيد په مختلفو سورتو او ځايو کي (۹) آياته نازل سوي دي چي هغه ټول آياتونه د کفارو د دغي خبري رَد کوي چي وايي: قرآن پخوانۍ قصې دي، چي يو د هغو آياتو څخه د سورةُ الأنعام (۲۵) نمبر آيات دی چي رب عَزَّوَجَلَّ فرمايي:

﴿يَقُولُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ۝٢٥﴾. [الأنعام: ۲۵]

يعني: هغه کسان چي کافران سوي دي هغه وايي: نه دی دا قرآن مګر د پخوانيو خلکو باطلي قصې.

نو په هر آيات کي چي د اساطير لفظ ذکر سوی دی په هغه کي پر نضر بن الحارث رَد دی، چي قرآن کريم اساطيرالأولين نه دی بلکه دا کلام الله تَنذِيرٌ مِنَ الرّحمٰن الرّحيم دی، په دې کلام کي بېره، وعظ، نصيحت او لارښوونه موجود دي.

داهم د دعوت د منعه کولو او د هغه د اثر د خُنثي کولو دپاره د قریشو له طرفه یوه طریقه وه، خو په عین وخت کي د قریشو په زړو کي د رسول الله ﷺ د وژلو فکر هم ور سره دی، ابن اسحاق د عبدالله بن عَمرو بن العاص رضی الله عنه څخه روایت کوي چي وايي: یوه ورځ کعبې شریفي ته نژدې قریش ناست وه او زه هم ورغلم هلته کښېنستم، رسول الله ﷺ له کوره را و وتی د کعبې شریفي پرطرف رهي دی څو حجر اسود یې مسحه کړی او بیا یې په طواف شروع وکړه، په طواف کي چي د قریشو پر محاذاة یا برابري ورغلی قریشو ځیني داسي بدي او ناوړه خبري ورته وکړې چي د هغو خبرو اثر د رسول الله ﷺ پر مخ ښکاره سو او څه یې و نه ویل، دوهم وار چي بیا د دوی پر برابري ورغلی قریش بیا پُچ او رَد وايي، رسول الله ﷺ پته خوله دی هیڅ نه وايي خو د قهر علامې یې پر مخ ښکاره دي، بل وار بیا دغه حال دی، د طواف په هر شوط کي چي پر دوی راسي قریش دغه سپک ویل کوي، رسول الله ﷺ حلیم دی او هیڅ نه ورته وايي، خو د طواف په آخري شوط کي قریشو ډېر شنیع او بد الفاظ د ده ﷺ په مقابل کي استعمالول، رسول الله ﷺ ورته و دریدی په ډېر قهر او غضب سره یې و ویل:

«اَتَسْمَعُونَ يَا مَعشَرَ القُرِيش! أَمَا وَالَّذي نَفْسِي بِيَده لَقَدْ جِئْتُكُم بِالذَّبح ».

یعني: اې د قریشو ډلې! تاسي یې اوری؟ زما دي قَسم په هغه ذات وي چي زما د نفس اختیار د هغه په قدرت کي دی زه به تاسي ته حلالول را وړم، یعني: تاسي به ټول حلال کړم، قریش د دغي لهجې او د دې الفاظو په اورېدلو وارخطا او په بېره کي سوه ټول چپ او پرخپلو ځایو ناست دي، په دوی کي هغه قوي نفر دومره وکولای سوای چي رسول الله ﷺ ته ور ولاړ سو په ډېره نرمه او د عذر په لهجه ورته وايي: یا ابا القاسم! و مو بخښه ته کریم او حلیم یې موږ ستا په حق کي غلطیا وکړه، عذر وايي، دغه ټول عذرونه یې د رسول الله ﷺ د قهرمني لهجې او شدیدي مُخبري د بیري څخه وه، رسول الله ﷺ رهي سو او دوی یې پرېښوول.

قریش چي بیرته پرخپلو ځایو کښېنستل اوس ځانونه ملامتوي او یو د بل سره وايي: دا مو څه وکړه؟ موږ د ده د آزارولو او تکلیف ورکولو نیت کړی دی او اوس موږ ټول د ده په یوه خبره و بېرېدلو دا څه راوسوه؟ ژر مو بیا بخښنه ځني وغوښتل او

زارۍ مو ورته کولې، هغه هم د ده په یوه خبره؟ قریشو قصد وکړی چي سبا به یې ډیر آزاروو، دوهمه ورځ بیا قریش کعبې شریفي ته نژدې ناست دي رسول الله ﷺ راغلی غواړي چي طواف وکړي، قریش ټول په یوه وار ورته را ولاړ سوه او پر را وګرځېدل، دا یې یوې خوا ته کشوي هغه بل یې بلي خوا ته کشوي، یو سوک ور سره کړي او هغه بل چپلاخه او ورته وایي: ته موږ په حلالولو بېروې؟ او موږ حلالوې؟ له هره طرفه پر رسول الله ﷺ د چپلاخو او سکانو باران دی، رسول الله ﷺ د دوی په منځ کي ورک دی د کومي خوا دفاع وکړي، کار یې د قدرته وتلی دی او نور هم پر رسول الله ﷺ وهل زیاتیږي، حضرتِ فاطمه ﷺ راغله او دا حال یې ولیدی غواړي چي په چغارو او بغارو خپل پلار خلاص کړي خو په وسه یې نه سوه پوره، نو یې د ابوبکر الصدّیق ﷺ د کور و طرف ته ور وځغستل او هغه یې خبر کړی، هغه هم په ځغستا راغلی او د خلکو په منځ ور ننوتی یوه او بل طرف ته خلک پوري وهي څو ځان یې رسول الله ﷺ ته ور ورساوه او رسول الله ﷺ یې د قریشو له منځه را وایستی، ابوبکر الصدّیق ﷺ ژاړي او وایي: تاسي یو سړئ پر دغه وژنی چي وایي زما رب الله دی؟ بس دغه یې ګناه ده؟ او رسول الله ﷺ یې له دغه وهلو څخه خلاص کړی، دا هغه درد، هغه تکلیف او هغه عذاب دی چي رسول الله ﷺ ته له خپله قومه ور رسېدی.

امام بخاري د عُروه بن زبیر ﷺ څخه روایت کوي چي وایي: د عبدالله بن عَمرو بن العاص ﷺ څخه مي پوښتنه وکړه چي په هغه ډېر سخت او شدید عذاب مي خبر کړه چي مشرکانو ورسول الله ﷺ ته ورکړی دی، عبدالله بن عَمرو ﷺ و ویل:

رسول الله ﷺ د کعبې شریفي په حِجر یا حطیم کي لمونځ کاوه چي عُقبه بن أبي مُعَیط راغلی او خپل پټو یا کالئ یې د رسول الله ﷺ په غاړه کي ور واچاوه او ډیر شدید یې خپه کړی ترڅو چي ابوبکر الصدّیق ﷺ راغلی او عُقبه یې تر اوږو ونیوی او څنې کش یې کړی او ویل: تاسي پر دغه یو سړئ وژنی چي وایي رب مي الله دی؟

په هغه حدیث کي چي د ابوبکرالصدّیق ﷺ لور اَسماء ﷺ یې روایتوي وایي: ابوبکرالصدّیق ﷺ ته ورناري کړل سوه چي هله ملګري ته دي ځان ور و رسوه، وایي: ابوبکر چي زموږ څخه یا له خپله کوره وتی ده څلور کوڅې درلو دې

(يعني د خپلو وريښتانو څخه يې څلور کوڅې اودلي وې) او د کوره څخه د وتلو په وخت کې يې دغه ويل: آيا تاسي يو سړئ پر دغه وژنې چې وايي زما رب الله دی؟ هلته چې ور ورسېدی مشرکانو رسول اللهﷺ پرېښاوه پر ابوبکرالصديقؓ يې را واچول، اسماءؓ وايي: کله چې ابوبکر الصديقؓ بيرته خپل کور ته راغلی هري کوڅې ته چې به مو لاس ور وړی هغه به زموږ په لاسو کې راغله، يعني: د سر وريښتان يې ټول ور شکولي وه.

د حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه اسلام

ترديې وروسته پر رسول الله ﷺ نور هم آزارونه زياتېدل او قريش پر دلاوره کېدل، قريشو جُرئت پيدا کړی، څرنګه چي رسول الله ﷺ حليم ؤ د بد ويلو او ښکنځلو جواب يې چا ته نه ورکاوه او تر پټه خوله زيات يې نور څه هم نه سوای کولای، فقط دعوت کوي او تحمّل ، هغه آيات شريف خو مو د مخه درته بيان کړی چي رب عزوجل ورته و فرمايل:

﴿وَلِرَبِّكَ فَٱصۡبِرۡ﴾ او خپل رب ته دي صبر کوه.

رسول الله ﷺ هم په صبر دی او قريش هره ورځ آزارونه ورکوي او په آزار ورکولو کي ورځ په ورځ زياتوب او شدت کوي، دغه د ظلم او طغيان د تورو اوريځو په فضاء کي د ضعيفه خلکو دپاره يو نور او روښنايي وځليدل چي هغه د حمزه بن عبدالمطلب اسلام ؤ، حمزه رضي الله عنه د بعثت د شپږم کال په آخر کي مسلمان سو او ډير داسي ګمان کيږي چي د ده اسلام د ذي الحجه په مياشت کي ؤ.

د حمزه رضي الله عنه د اسلام سبب دا ؤ چي يوه ورځ قريش د کعبې شريفي سره ناست وه او رسول الله ﷺ طواف کاوه، ابوجهل چي هم دلته حاضر ؤ رسول الله ﷺ ته يې په ښکنځلو او بد ويلو شروع وکړه داسي شديد او غليظ الفاظ يې ورته و ويل چي تر دغه وخته چا دغسي بد الفاظ نه وه ورته ويلي، د رسول الله ﷺ د مخ رنګ له ډيره قهره تغير کاوه مګر په وسه يې څه نه وه پوره، په يوه روايت کي وايي چي ابوجهل په يوه ډبره هم پر سر و واهه او د رسول الله ﷺ له سره څخه ويني را توی سوې، بيا نو ابوجهل ولاړی هلته د قريشو سره د هغوی په مجلس کي په فخر کښېنستی.

يوه ښځه چي د عبدالله بن جدعان مينځه وه هغې دغه حال وليدی چي ابوجهل پوچ او رَد وايي او رسول الله ﷺ پټه خوله دی، ښځه د دغه ظلم په ليدلو نه وه خوښه خو رهي سوه، په لار کي حمزه رضي الله عنه په مخه ورغلی چي له ښکاره را رهي ؤ او هغه خپل غشي او ليندۍ ور سره وه، د حمزه رضي الله عنه ښکار خوښ ؤ او ښکار يې کاوه، خاصتاً د زمريانو ښکار چي دا د حمزه رضي الله عنه د قوت او شجاعت علامه ده خو تر دغه

وخته پر هغه خپل شرک ؤ، اول چي مکې مکرمې ته داخل سو هغه ښځي ورته و ویل: که چیري تا لیدلي وای؟ چي ابو الحکم (یعني: ابوجهل) ستا وراره ته څه و ویل، حمزه رضي الله عنه ویل: څه یې ورته و ویل؟ ښځي ویل ښکنځل بد ویل هرڅه چي وه هغه یې ټول ورته و ویل، حمزه رضي الله عنه و ویل: چا د دغو خبرو جواب ور نه کړی؟ ښځي ویل یا والله هیچا جواب ورنه کړی، حمزه رضي الله عنه چي په قریشو کي شجاع او قوي ځوان ؤ ډیر قهر ورغلی د خپل کور پر ځای د دارالندوه طرف ته رهي سو، په لار کي هیچا ته نه دریږي فقط ابوجهل یې په کار دی چي وېویني او ورحمله کړي، مستقیم هغه د قریشو ټولني ته ورغلی هلته ابوجهل د قریشو په منځ کي ناست دی او حمزه رضي الله عنه ورته و دریدی هغه لینده چي د ښکار دپاره ورسره وه په هغه یې پر سر و واهه، د ابوجهل له سره ویني را ایله سوې، حمزه رضي الله عنه ورته و ویل: ته محمّد ته ښکنځل کوې او زه د ده پر دین یم (خُذهَا وأنَا إبنُ الأكرَمِين) واخله دغه زما واری او زه د اشرافو زوی یم او په هغه لینده یې بل واری پر وکړی او بغ یې کړه: څوک زما جواب وایي؟

د ابوجهل قوم چي بني مخزوم وه هغه ولاړ سوه غوارِي چي د ابوجهل پر طرف و جنګیږي لوی جنګ او فتنه جوړه سي، ابوجهل ږغ پر وکړی چي پرېږدئ يې ږدی خطاء زما وه ځکه ما د ده وراره ته ډیر بد و ویل، زه یم چي تجاوز مي کړی دی.

دلته نو حمزه رضي الله عنه د رسول الله ﷺ بدله او انتقام واخیستل، مګر ده یوه جمله و ویل، دئ وایي زه نه پوهېږم چي دغه جمله څنګه زما تر خوله و وتل؟ هغه دا چه ما و ویل: ته محمّد ته ښکنځل کوې او زه د ده پر دین یم، دا جمله مي بې اختیاره له خولې و وتل حال دا چه زه د ده پر دین هم نه وم، حمزه رضي الله عنه وایي: کور ته ولاړم او په دغه جمله کي چي بې اختیاره زما تر خولې وتلې وه فکر کوم او ډیر په حیرت کي پاته سوم چي زه خو د محمّد ﷺ پر دین نه یم او اوس به ټول خلک دا فکر کوي چي زه د هغه پر دین یم ځکه دا جُملة د قریشو د مجلس په منځ کي زما تر خوله و وتل او اوس په حیرت کي یم چي د هغه خپلي خبري په سبب د محمّد ﷺ دین ته ور واوړم او که سبا هغه مجلس او اجتماع ته ورسم او ورته و وایم: زه د محمّد ﷺ پر دین نه یم او دا هم په عربو کي عیب دی چي سړئ د خپلي خبري څخه واوړي، حمزه رضي الله عنه وایي

ټوله شپه په دغه فکر راباندي تېره سوه او نه پوهېږم چي څه وکړم؟ په آخر کي مي په دعاء شروع وکړه، ما ویل: الٰهي که دغه د محمّد ﷺ دین خیر او بهتر وي د هغه تصدیق زما په زړه کي را واچوې او که د دغه څخه غیر او مخالف وي له دغه تشویشي حالته چي زه پکښي متردد او حیران یم ته مي وباسې، حمزه ﷺ وایي: د محمّد ﷺ تصدیق مي په زړه کي ټینګ سو، سبحان الله! د قهر او غضب په وخت کي یې بېله إرادې یوه خبره تر خوله وتلې وه هغې خبري سمي لاري ته را وستی، نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او د شهادت کلمې یې و ویلې، حمزه ﷺ اسلام ته داخل سو او رسول الله ﷺ د ده په اسلام ډېر زیات خوشاله سو.

د عمر بن الخطاب ﷺ اسلام

بیا هم د مسلمانانو په دغه ضعیفه او مظلوم حال کي چي څوک یې په هجرت او څوک یې په عذابو او آزارو کي ژوند تېروي یو بل نور او روښنایي وځلېدل چي تر هغه اول نور او روښنایي یې خلا زیاته او ډېره وه چي هغه د عمر بن الخطاب ﷺ اسلام ؤ.

حضرتِ عمر بن الخطاب ﷺ د بعثت د شپږم کال د ذي الحجه په میاشت کي د حضرت حمزه ﷺ تر اسلام را وړلو درې ورځي وروسته په اسلام مشرفه سو او رسول الله ﷺ د ده د اسلام را وړلو دعاء کړې وه.

امام ترمذي د عبدالله بن عمر ﷺ څخه روایت کوي او امام طبراني د عبدالله بن مسعود ﷺ او انس ﷺ څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ وفرمایل:

« اللّٰهُمَّ أَعِزَّ الإِسْلَامَ بِأَحَبِّ هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ إِلَيْكَ بِأَبِي جَهْلٍ أَوْ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ».

یعني: الٰهي! په دغو دوو نفرو کي چي هر یو تا ته خوښ وي چي یو یې ابوجهل بن هشام دی او بل یې عمر بن الخطاب دی په هغه سره اسلام معززه کړې.

نو د دغو دوو څخه په الٰهي دربار کي عمر بن الخطاب ﷺ خوښ ؤ او د رسول الله ﷺ دعاء د ده په باره کي قبوله سوه.

لکه څرنګه چي د مخه درته و ویل سوه چي په قریشو کي هغه څوک چي د مسلمانانو سره یې ډېر عداوت او دښمني درلودل یا په بل عبارت د مسلمانانو هغه ډېر

شدید دښمن عمر بن الخطاب ؤ، مګر په عین وخت کي پوه، عاقل، هوښیار، خطیب، قوي او قوال سړئ هم ؤ، د همت او عزم خاوند ؤ، د هر کار إراده چي به یې وکړه هغه به یې تر آخره رساوه او همدارنګه عَمرو بن هشام چي ابو الحکم ورته ویل کېده او په مسلمانانو کي یې نوم ابوجهل ؤ هغه هم د مسلمانانو ډېر شدید دښمن او د عزم خاوند، خطیب او د قریشو د مشرانو څخه ؤ، معلومه خبره ده چي په مسلمانانو کي د دغسي چا وجود لکه عمر بن الخطاب یا عَمرو بن هشام اسلام ته ډېره مرسته او کومک رسولای سوای، نو ځکه رسول الله ﷺ په دعاء کول چي الٰهي په یوه د عمرینو اسلام معززه کړې، که یو د دوی څخه مسلمان سي اسلام په قوي کېږي.

ځکه اسلام تر دغه وخته په خپل ابتدایي او د شروع په حالت کي ؤ نو خود ضعیفه ؤ، او یوه داسي شدید او عزم درلودونکي سړي ته یې ضرورت درلودی، مګر د رسول الله ﷺ دعاء د عمر بن الخطاب رضی الله عنه په نصیب سوه او د حضرت عمر رضی الله عنه د اسلام را وړلو په ټولو روایاتو کي چي وګورې دا معلومېږي چي د ده زړه ته د اسلام ننوتل په تدریج سره وه، د مخه تر دې چي د ده رضی الله عنه د اسلام را وړلو قصه بیان کړو دا به او بهتره ده چي د ده رضی الله عنه هغه د ننه عواطفو او مشاعرو ته څه اشاره وکړو.

حضرت عمر رضی الله عنه د طبیعت په تېزۍ او تُندۍ سره مشهور او معروف ؤ، قهرمن او شدید سړئ ؤ او ډېر ځله مسلمانانو د ده څخه قِسم قسم آزارونه لیدلي دي او دا معلومه ده چي د ده په د ننه زړه کي ضِد او نقیض مشاعر موجود وه، له یوه طرفه یې د هغو عاداتو او تقالیدو احترام کاوه کوم چي د ده پلرو او نیکه ګانو ورپرې ایښي وه او له بله طرفه یې ځان هغه لهو او لعب، خواهشاتو او شهواتو ته ورایله کړی ؤ کوم چي ده او د ده ماحول عادت ور سره درلودی، خو بالمقابل د مسلمانانو لمونځ او دا چي دوی د خپلي عقیدې په لار کي دغه سخت آزارونه قبلوي به ورته ایسېدل او بیا د ده په عاقل زړه کي شک او تردد ؤ چي ممکن دغه شئ چي اسلام هغه ته بلنه کوي تر دغه نورو کارو به او بهتر وي، په فکر او دماغ کي به یې دغه ضِد افکار پرله اوښتل او بیا به خاموشه سوه، خو د ده د اسلام په باره کي چي روایتونه سره را ټول کړو خلاصه یې داسي را وزي: یوه شپه ده غوښتل چي تر کور د باندي شپه تېره کړي نو حرم شریف

ته ورغلی او د کعبې شریفي په پوښ ننوتی، هلته رسول الله ﷺ هم ولاړ ؤ او لمونځ يې کاوه، رسول الله ﷺ په لمانځه کي سورةُ الحاقه شروع کړی، عمر رضي الله عنه قرآن مجيد ته غوږ ونيوی او د هغه ترکيب او تأليف يې ډير خوښ سو، نو وايي: ما د خپله ځانه سره وويل: لکه څرنګه چي قريش وايي په والله دئ شاعر دی، خو رسول الله ﷺ په دغه وخت کي دغه آياتونه تلاوت کړه:

﴿إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ ۝ وَمَا هُوَ بِقَوۡلِ شَاعِرٖۚ قَلِيلٗا مَّا تُؤۡمِنُونَ ۝﴾.

يعني: بېشکه خامخا دغه قرآن د مکرم عزتمن رسول قول دی او دا قول د کوم شاعر قول نه دی، تاسي ډير لږ ايمان راوړئ (بلکه نه مومنان کېږئ)

عمر رضي الله عنه وايي ما د ځان سره وويل: چي شاعر نه دی نو کاهن دی او بيا رسول الله ﷺ دغه آيات شريف تلاوت کړی:

﴿وَلَا بِقَوۡلِ كَاهِنٖۚ قَلِيلٗا مَّا تَذَكَّرُونَ ۝﴾.

او دغه قرآن د کاهن قول نه دی لکه تاسي چي ګمان کوئ، تاسي لږ پند اخلئ (بلکه هيڅ پند نه اخلئ)

﴿تَنزِيلٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝﴾.

دغه قرآن د رب العالمين له طرفه نازل سوی دی او رسول الله ﷺ سورة تر آخره و وايه، عمر رضي الله عنه وايي: څه نا څه تر تاثير لاندي سوم اسلام مي زړه ته را نژدې سو.

دا هغه د اسلام تخم ؤ چي د حضرتِ عمر رضي الله عنه په زړه کي کښېښوول سو مګر هغه د جاهليت آثار او تقليدي قوميت، د پلرو او نيکه ګانو د دين لوی والی او د هغه دين سره علاقه، بيا هم پر دغه حقيقت چي د ده پر زړه يې رېغ کاوه غالبه وه، بيا هم په خپل عمل کي د اسلام ضِد او د مسلمانانو دښمن ؤ، د هغه خپل زړه په پټ شعور لا نه ؤ قانع، خو بيا هم چي د ده په دباندني ژوند کي هغه اول نرم والی په ده کي وليدل سو، هغه و حبشې ته د مسلمانانو د هجرت په وخت کي ؤ.

مسلمانانو خو يوه په بل پسي هجرت کاوه، نو د مسلمانانو څخه يوه ښځه وه چي اُمِ عبدالله ورته ويل کېده دغي ښځي غوښته چي هجرت وکړي، نو يې د خپل زوی

عبدالله سره داسي اتفاق وکړی چي ته جلا رهي سه او زه به جلا رهي سم او د فلاني غره تر شا به سره یو ځای سو او بیا به په ګډه سره ځو، مسلمانانو هجرت په پټه کاوه ځکه کفارو هجرت ته هم نه پرېښوول، نو عبدالله تر مور د مخه د هغه وعده سوي غره شا ته ولاړی او اُمِ عبدالله د شپې نا وخته پر خره سپره سوه د لاري د ضرورت شیان ور سره دي پسي را رهي سوه، د مکې مکرمې څخه چي ووتل عمر بن الخطاب په مخه ورغلی، وې لیدل چي ښځه د سفر دپاره تیاره اوآماده ده، ویل: یا أم عبدالله! چیري ځې ؟ مسلمانان خو د سفر کولو څخه منعه دي.

ښځي ورته و ویل: یا عمر! آزارونه مو را کړل، مځکه مو را باندي تنګه کړه، پړې مو ږدی چي درڅخه ولاړ سو نه تاسي موږ غواړی نه موږ تاسي غواړو نو مي پرېږده چي هجرت درڅخه وکړم، تا ته څه تاوان رسیږي که دي پرېښوولم او ولاړم، عمر رضي الله عنه د دغو خبرو په اورېدلو سره نرم سو او ښځي ته یې و ویل: دا نو جلا والی دی یا أم عبدالله؟ (أمِ عبدالله او عمر رضي الله عنه په نسب سره نژدې او شریک وه) ښځي و ویل: هو! فراق اوجدایي ده، عمر رضي الله عنه و ویل: په مخه دي ښه او سلامتیا دي ملګرې سه.

د اول وار دپاره عمر نرمیږي او څه نه وایي، ښځه په تعجب کي سوه او ولاړل، پر هغه وعده سوي ځای د خپل زوی سره یو ځای سوه، زوی یې پوښتنه ځني وکړه چي چا خو و نه لیدې؟ ښځي ویل یا! بل چا نه یم لیدلې یوازي عمر ولیدم، زوی یې ویل عمـــــر؟ دا لوی مصیبت دی او ته یې څنګه پرېښوولې؟ ښځي قصه ورته وکړه او ویل تر دغه سوال او جواب زیات شئ نه دی پېښ سوی او په آخر کي یې دا هم راته و ویل: په مخه دي ښه سه، زوی یې ورته و ویل: مور! ستا لکه چي د دغي جملې د ویلو په سبب د عمر اسلام راوړلو ته امید پیدا سوی دی؟ ښځي ویل: هو داسي را ته معلومیږي، عبدالله و ویل: والله د خَطاب خر به د شهادت کلمې ووایي خو عمر به یې و نه وایي.

دا هغه اوله نرمي وه چي د عمر رضي الله عنه څخه ښکاره سوه مګر دغه نرمي مَیل و اسلام ته نه ؤ بلکه دا فقط د دغي ښځي سره نرمي وه، عمر رضي الله عنه چي کور ته راغلی په چرت او فکر کي دی چي دغه تفرقه او د قوم پاشل ولي پېښیږي؟ دغه ښځه د ده د قوم څخه ده او حبشې ته هجرت کوي، د دې ټولو مصائبو او مشکلاتو سبب څه شي دی؟

پسله فکره دې نتيجې ته ورسېدی چې د دغو ټولو اختلافاتو سبب محمّد ﷺ دی. نو يې نيت او عزم وکړی چې رسول الله ﷺ و وژني که څه هم دئ د هغه په بدله کې و وژل سي مهمه نه ده مکه خو به د دغو مشکلاتو څخه خلاصه کړم.

نو يې د رسول الله ﷺ د وژلو إراده د ځان سره پخه کړه، سهار يې توره واخيستل او له کوره څخه د رسول الله ﷺ د وژلو په نيت و وتی، په لار کې يوه صحابي وليدی چې نوم يې نعيم بن عبدالله ؤ او په پټه مسلمان سوی ؤ، د ده په اسلام څوک نه وه خبر، کله چې دغه نعيم وليدل چې د عمر له مخه د شر علامې پورته کېږي توره ورسره ده او د جنګ دپاره تيار دی ويل: د خيره يا عمر! چيري ځې؟

عمر رضي الله عنه ويل: غواړم چې هغه څوک و وژنم کوم چې زموږ قوم يې سره متفرق کړی او پاشلی دی، زموږ پلرونه بيعقلان بولي او زموږ آلهه يا خدايان په بده سره يادوي، نعيم د دې خبرو په اوريدلو سره و بېرېدی ځکه عمر جبّار، شديد او قهرمن سړئ دی، د يوه شي إراده چې وکړي هغه تر سره کوي.

نعيم غواړي چې عمر د دغه کاره څخه را وګرځوي، نو يې ورته و ويل: که ته محمّد و وژنې آيا ته به د عبدالمطلب د اولادې څخه خلاص سې؟ عمر ويل: داسي را معلومېږي چې ته هم له خپله دينه اوښتی يې او ويل: که څه هم د عبدالمطلب اولاده ما و وژني زه دغه کار کوم، نعيم وليدل چې عمر د رسول الله ﷺ د وژلو ټينګ عزم او إراده کړې ده حتّی خپل مرګ يې هم فرض کړی او منلی دی.

هو! هلته داسي نور خلک هم وه چې د رسول الله ﷺ د وژلو تقاضاء او آرزو يې درلودل، مګر دا کار يې نه سوای کولای ځکه هغه د عبدالمطلب د اولادې څخه پر خپل مرګ بېرېدل.

هر چا ته دا معلومه وه که څوک رسول الله ﷺ و وژني د عبدالمطلب کورنۍ هيڅکله هغه سړئ ببله مرګه نه پرېږدي مګر عمر چې دا کار کوي د خپل ځان مرګ يې فرض کړی دی، نعيم فکر وکړی چې يوه داسي حيله جوړه کړي چې لږ تر لږه دومره وخت پيدا کړي چې رسول الله ﷺ يا اصحاب کرامو ته خبر ورکړي، نو يې عمر رضي الله عنه ته و ويل: چې داسي ده نو ته يې بايد اول د خپلي کورنۍ څخه را شروع

کړي (اصلاً د نعیم مقصد دا دی چي عمر په یوه بل کار مشغوله کړي او دئ رسول الله ﷺ ته خبر ورسوي) عمر ویل: مقصد دي څوک دی؟ نعیم ویل: خور دي: فاطمه بنت الخطاب او د دې مېړه د دینه اوښتي دي او هغه دین یې پرې ایښی دی چي ته پر هغه دین یې، عمر نه ؤ خبر چي خور او اخښی یې مسلمانان سوي دي، ځکه اسلام ته دعوت پټ او سرّي ؤ، اسلام نه ؤ پټ، رسول الله ﷺ په ښکاره سره اسلام بیاناوه او په ښکاره سره یې عبادت کاوه، مګر ځیني کسان چي اسلام ته داخلېدل یا داخل سوي وه هغو خپل اسلام نه ښکاره کاوه، هر چا د خپل اجتماعي حال او مقام سره عمل کاوه، چا په پټه ایمان راوړی چا په ښکاره، فاطمه بنت الخطاب ؓ د عمر خور د هغي جملې څخه وه چي خپل اسلام یې پټ ساتلی ؤ، نو ځکه عمر ؓ له نعیمه څخه پوښتنه وکړه چي آیا زما خور خپل دین پرې ایښی دی؟ نعیم ویل هو، عمر ؓ د رسول الله ﷺ له طرفه را وګرځېدی د اخښي او خور د کور پر طرف رهي سو.

د فاطمې ؓ مېړه د عمر بن الخطاب اخښی سعید بن زید بن عَمرو بن نُفَیل دی دغه سعید د هغه زید زوی دی چي د مخه یې بیان درته وسو چي مُوَحِّد، حنیف او د ابراهیم علیه السلام پر دین ؤ او سعید بن زید ؓ د اولو مسلمانانو څخه دی او د هغه عشرۂ مبشره څخه دی چي رسول الله ﷺ د جنت زېری ورکړی دی.

په دغه وخت کي چي عمر ؓ د خپلي خور فاطمې کور ته ورځي سعید ؓ د فاطمې خاوند هم په کور کي دی، خَباب بن الأرت ؓ هم د دوی سره دی او قرآن مجید ورته وایي ځکه رسول الله ﷺ هغو کسانو ته چي نوي په اسلام مشرفه کېدل هغه کسان وراستول چي مخ کي یې ایمان را وړی ؤ چي قرآن او اسلام ور وښیي.

نو دوی درې نفره سره ناست دي قرآن کریم وایي چي عمر کور ته ور داخل سو او دننه په خونه کي یې د قرآن مجید د ویلو آواز واورېدی، پوره یې نه اوري فقط یوه همهمه او ړوړ اوري، غوږ یې ورته ونیوی بیا هم نه پر بېلېږي نو یې دروازه ورپوري وهل.

عمر جبّار! تاسي فکر کوی چي د عمر به څومره قوت او طاقت ؤ؟ عمر په بدن ډېر لوی سړئ ؤ، د هغو ډېرو غټو خلکو څخه ؤ ډېر لوی او قوي بدن یې ؤ، کله چي به پر آس سپور سو پښې یې مځکي ته رسېدې، د ده په مثل غټ سړئ په ټولو مسلمانانو

کي نه وُ بېله خالد بن وليد ﷺ څخه، د دوی دوو د غبرګ واله په باره کي وايي: کله چي به ډېر مسلمانان سره يو ځای سوه د ټولو له منځه به خالد او عمر ﷺ معلومېدل، د عمرﷺ ډېر لوی او برداره ځيګر وُ د ده په ليدلو څوک ببرېدی، هيبت او دبدبه يې درلودل.

دغه جبّار عمر دروازه ور پوري وهل خور يې وببرېدل ژر يې خَباب ﷺ په پَستو کي پټ کړی (پَستو په پښتو کي هغي کوچنۍ خوني ته وايي چي د استوګني د خوني په آخر کي د ګدام يا مخزن په شکل سره وي او په عربي کي مَخدَع ورته ويل کيږي) خباب ﷺ يې هلته پټ کړی فاطمي ﷺ هغه د قرآن مجيد ورقه پټه کړه او بيا يې دروازه خلاصه کړه، عمر ورننوتی او ويل: تاسي څه شي وايه؟ هغو ويل: هيڅ شئ نه وُ موږ په خپل منځ کي خبري سره کولې، عمر ويل: يا! ما يو څه واورېدل آيا دا هغه د محمّد خبري وې؟ سعيد ﷺ و ويل: يا عمر! که حق بېله ستا له دينه په بل دين کي وُ؟ عمر پر سعيد ﷺ ناري کړه: اَصبأتَ؟ آيا له دينه اوښتی يې؟ سعيد و ويل: بَل اَسلمتُ، يا! له دينه نه يم اوښتی بلکه مسلمان سوی يم، عمر هغه خپل اخښی سعيد را چپه کړی او وهي يې، د عمر خور فاطمي ﷺ عمر ځني را پورته کړی او خپل خاوند خلاصوي، عمر خپله خور فاطمه هم پرمخ په چپلاخه يا څپېړه و وهل، د هغې شونډه پرې سوه او ويني ځني را ايله سوې، عمر جبّار او شديد دی رحم او شفقت يې هېر دي خور يې په ژړا سوه او ويل: هو موږ مسلمانان سوي يو پر الله او د هغه پر رسول مو ايمان راوړی دی: ﴿أَشهَدُ أَن لَاإِلَهَ إِلا اللهُ وَأَشهَدُ أَنّ محمّداً رسولُ الله﴾.

عمر نا اميده سو او وې ليدل چي خور يې ژاړي او د خولې څخه يې ويني بهيږي وشرمېدی او پر خپل عمل پښېمانه سو، په زړه کي يې رحم او شفقت پيدا سو چي څنګه خپله خور وهي او دا هم اول وار وُ چي خور يې و وهل نو يې په نرمه لهجه ورته و ويل: هغه ورقه چي تاسي ويل هغه را ښکاره کړی چي زه يې و وايم، خور يې ويل: يا! نه يې درښکاره کوم، عمر ويل: قسم په لات او عزیٰ په بد نيت لاس نه وروړم فقط رايې کړه چي وېې ګورم او تاوان هم نه ور رسوم، خور يې پوه سوه چي عمر نرم سو نو يې ورته و ويل: يا عمر! دا کلام الله دی او ته مشرک او نجس يې که دي د هغه

د ويلو إراده وي يو وار غسل وکړه بيا به ورقه درکړم چي ويې وايې.

د عمر فکر او چرت په هغه ورقه کي بند سو چي دا به څه شي وي او څه به پکښې ليکلي وي نو له ډيره شوقه موافق سو غسل خانې يا تشناب ته ننوتی او غسل يې وکړی کله چي را و وتی خور يې هغه ورقه ورکړه چي قرآن مجيد پرليکل سوی ؤ، د حضرت عمرﷺ ليک او لوست زده وه او د ورقي په ويلويې شروع وکړه په ورقه کي ليکل سوي وه:

﴿بسم الله الرّحمٰن الرحيم﴾.

عمر ﷺ و ويل: الرّحمٰن او الرّحيم څومره ښه پاک او طيب، نېک او مبارک نومونه دي، بيا ليکل سوي وه:

﴿طه ۝١ مَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡقُرۡءَانَ لِتَشۡقَىٰٓ ۝٢﴾.

يعني: اې محمّده! موږ د دې دپاره دا قرآن پر تا نه دی نازل کړی چي ته ځان په محنت او مشقت کي واچوې.

﴿إِلَّا تَذۡكِرَةٗ لِّمَن يَخۡشَىٰ ۝٣﴾.

بلکه موږ د هغه چا دپاره پند او نصيحت نازل کړی دی چي د الله جل جلاله څخه بيرېږي.

﴿تَنزِيلٗا مِّمَّنۡ خَلَقَ ٱلۡأَرۡضَ وَٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱلۡعُلَى ۝٤﴾.

نازل سوی دی د هغه چا له طرفه چي پيدا کړي يې دي مځکه او لوړ لوړ آسمانونه.

﴿ٱلرَّحۡمَٰنُ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ ٱسۡتَوَىٰ ۝٥﴾.

دغه د مځکو او آسمانو خالق ډير مهربان (رحمان) پرعرش مستولي او غالبه دی.

﴿لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا وَمَا تَحۡتَ ٱلثَّرَىٰ ۝٦﴾.

خاص ده لره دي (يوازي دئ يې مالک دی) د هغو شيانو چي په آسمانو کي دي او د هغو شيانو چي په مځکه کي دي او د هغو شيانو چي د مځکي او آسمانو په منځ کي دي او د هغو شيانو چي تر مځکه لاندي دي دغه ټول موجودات په پيداکولو، په ملکيت په فرمان برداري کي يوازي د ده جل جلاله دي بل هيڅوک نه دی ورسره شريک.

﴿وَإِن تَجۡهَرۡ بِٱلۡقَوۡلِ فَإِنَّهُۥ يَعۡلَمُ ٱلسِّرَّ وَأَخۡفَى ۝٧﴾.

اوکه په خبرو یا ذکر کولو سره جَهَر په زوروالی کوې، دې ته ضرورت نشته ځکه چې بېشکه دغه الله خبر او عالم دی په پټه خبره او تر هغې هم په پټه چې د زړه حال دی (الله عزوجل ته په زوره خبرې، کوارې خبرې بلکه پټ د زړه حال ټول یو شئ دي، په ټولو حالاتو عالم او خبر دی)

﴿ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ لَهُ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰ ﴿٨﴾﴾.

الله نشته بل معبود بر حق مګر یوازې هم دئ جل جلاله دی، خاص ده لره دي ښه نومونه او صفتونه.

دغه د سورة طٰه آیاتونه وایي ترڅو دې آیات شریف ته ورسېدی چې الله عزوجل فرمایي:

﴿إِنَّنِيٓ أَنَا ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدۡنِي وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ لِذِكۡرِيٓ ﴿١٤﴾﴾.

بېشکه چې زه الله یم، بېله ما بل هیڅوک د عبادت وړ او لائق نشته، نو زما عبادت کوه او زما د یادولو دپاره لمونځ آداء کوه.

﴿إِنَّ ٱلسَّاعَةَ ءَاتِيَةٌ أَكَادُ أُخۡفِيهَا﴾.

بېشکه چې قیامت راتلونکی دی زه إراده لرم چې د هغه د راتللو وخت پټ او مخفي وساتم.

﴿لِتُجۡزَىٰ كُلُّ نَفۡسِۭ بِمَا تَسۡعَىٰ ﴿١٥﴾﴾.

دپاره د دې چې هر چا ته د هغو عملو جزا ورکړل سي چې دوی یې کوي.

داسي آیاتونه دي چې ټول د الله جل جلاله او د قیامت په باره کې خبري کوي، حضرت عمر رضی الله عنه د دغو آیاتو په تلاوت سره نرم سو د کلام الله تر تاثیر لاندي راغلی د مسلمانېدلو إراده یې سوه نو یې وویل: دا څومره ښه او مکرم کلام دی محمّد ﷺ را وښوی چې ور سم.

خباب بن الأرت رضی الله عنه خو پټ ؤ او دا خبري اوري، دلته چې عمر رضی الله عنه دا خبره وکړه خباب بن الأرت رضی الله عنه را وغورځېدی ویل: زیری درکوم یا عمر! زه دا آرزو لرم چې د رسول الله ﷺ د جمعې د شپې دعاء ستا دپاره سي هغه چې ویې فرمایل: الٰهي په عمر بن الخطاب یا ابوجهل بن هشام سره اسلام معززه کړې او درځه رسول الله ﷺ ته زه در وښیم، نو یې حضرت عمر رضی الله عنه د أرقم بن ابی الأرقم کور ته ور رهي کړی، هغه کور

چي د مسلمانانو د اجتماع او تعليم ځاى ؤ، كله چي دوى د أرقم كورته ورسېدل، د عمر رضي الله عنه سره تر اوسه هغه توره ور سره وه او د جنګ دپاره آماده معلوميږي او هلته بيا هغه نعيم رسول الله ﷺ ته خبر ور وړى ؤ چي عمر ستا د وژلو په نيت را رهي دى.

اصحابِ كرامو ته ټول اخبار داسي رسېدلي دي چي عمر را رهي دى او غواړي چي رسول الله ﷺ و وژني، په هغه نوره قصه چي د فاطمې بنت الخطاب او سعيد بن زيد رضي الله عنهما په كور كي پېښه سوه نه دي خبر، نو خود اصحاب كرام دلته د دغه راتلونكي خطر د مقابلې دپاره تيار او آماده دي، كله چي عمر رضي الله عنه د أرقم بن ابى الأرقم كور ته ور ورسېدى او د كور دروازه يې وټكول يو د اصحاب كرامو څخه ور ولاړ سو د دروازې تر چاک يې ورته وكتل، وې ليدل چي عمر توره په لاس ولاړ دى رسول الله ﷺ چي دننه په خونه كي ؤ هغه ته يې حال و وايه او دلته اصحاب كرام د سراى په ميداني كي سره را ټول دي، حمزه رضي الله عنه پوښتنه وكړه چي څه پېښه ده؟ دوى ويل: عمر دى، حمزه رضي الله عنه ويل: عمر؟ دروازه ور خلاصه كړى كه د ده راتګ د خير په نيت ؤ خير به و وينې او كه د شر په نيت راغلى ؤ د ده په توره به يې و وژنو.

هو! دا صحي ده چي عمر غټ او ډېر قوي دى مګر سيِّدنا حمزه رضي الله عنه جنګي پهلوان او فارِس دى داسي پهلوان دى چي په قريشو كي يې مثل نسته، په دغه وخت كي رسول الله ﷺ د خوني يا كوټې څخه را ووتى، حمزه رضي الله عنه و ويل: پرې يې ږدى چي كور ته راسي زه يې د ده په توره وژنم، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا حمزه! ته نوزه، حمزه هم د رسول الله ﷺ په امر خوني ته ننوتى او رسول الله ﷺ و فرمايل: عمر ته دروازه ور خلاصه كړى، اوس خلک په حيرت كي دي! چي عمر د ده ﷺ د وژلو دپاره راغلى دى او رسول الله ﷺ وايي: دروازه ور خلاصه كړى حال دا چي د رسول الله ﷺ سره كوم ساتونكى هم نسته او حمزه رضي الله عنه چي په مسلمانانو كي قوي او پهلوان دى هغه ته يې هم و ويل: ته خوني ته ننوزه، مګر چاره نسته د رسول الله ﷺ اطاعت حتمي دى، عمر ته يې دروازه ور خلاصه كړه او عمر كور ته ور ننوتى، غټ، قوي، جابر، شديد سړئ توره هم ور څخه ده، رسول الله ﷺ ور نژدې سو عمر رضي الله عنه يې تر ګرېوانه ونيوى او شديد تكان يې وركړه په دومره قوت سره يې وښوراوه چي

عمر پر څنګنو کښېنستی او رسول الله ﷺ و فرمايل: « أَمَا اٰنَ لَکَ يَابنَ الخطاب أن تُسلِم». يعني: اې د خطاب زويه! د دې وخت نه دی راغلی چې مسلمان سې؟ او نور يې هم پسې و فرمايل: او ته تر هغو نه مسلمانېږې چې الٰهي غضب درباندې نازل نه سي؟ لکه پر وليد بن المغيره چې نازل سو او وې فرمايل:

«اللّهم هذا عمر بن الخطاب اللّهم أعِزَّ الإسلامَ بِعمر بن الخطاب»

عمر ﷺ و ويل:

« أشهد أن لا إله إلا الله، و أشهد أنّکَ رسولُ الله »

رسول الله ﷺ تکبير و وايه او کوم اصحاب کرام چې دلته موجود وه هغو هم په لوړ آواز ناري کړه: الله اکبر، دا تکبير په دومره لوړ آواز ؤ چې ټولي مکې واورېدی.

قريشو و ويل: والله يوه حادثه پېښه ده او لويه حادثه ده، رسول الله ﷺ پوه سو چې خبره ښکاره او واضحه سوه او خلک خبر سوه، نو يې اصحاب کرام امر کړه چې خپلو کورو ته ولاړ سی، ټول مسلمانان د أرقم ﷺ له کوره په تلوار و وتل او هر يو پر خپله لار ولاړی.

عمر ﷺ وايي: کله چې ما اسلام را وړی د ځانه سره مي فکر وکړی چې د اهلِ مکې څخه څوک د رسول الله ﷺ سره ډېر عداوت لري؟ خپل زړه راته و ويل: ابوجهل، نو ورغلم او د ابوجهل دروازه مي ور وټکول، ابوجهل را و وتی ويل:

أهلاً و سهلاً مرحباً بِابنِ أخي!

او ويل: څنګه راغلی يې؟ ما ويل: غواړم چې خبر دي کړم چې ما پر الله او د هغه پر رسول محمّد ﷺ ايمان را وړی او ټول هغه شيان منم چې محمّد ﷺ را وړي دي، ابوجهل د کور دروازه په زوره بنده کړه او ويل: (تَبًّا لکَ) تا لره دي مرګ يا هلاکت وي، زما دي ټوله ورځ را خرابه کړه په شنه سهار دي دا زېری را باندي وکړی دا څه خبر ؤ چي تا ما ته راوړی.

تاسي پوهېږی چې عمر د همت او مړاني، د قصد او عزم خاوند ؤ، د ده اسلام ټولو مشرکانو ته ذِلت او سپکاوی ؤ او مسلمانانو ته عزت، شرف او خوشالي وه.

حضرت عمرؓ وايي: کله چې به يو څوک مسلمان سو کفار به پر را وګرځېدل وهل او ټکول به يې ورکول، خو کله چې زه مسلمان سوم زما ماما ته ورغلم چې عاصي بن هاشم ؤ او په خپل اسلام مي خبر کړی، هغه په کور ننوتی او دروازه يې را ته وتړل او بيا د قريشو يوه بل لوی سړي ته ورغلم (چې ښايي دغه ابوجهل وي) هغه مي هم په خپل اسلام خبر کړی، هغه هم دروازه را ته بنده کړه او په کور ننوتی، بيا عمرؓ پوښتنه وکړه چې څوک سِر او پټ راز نه ساتي؟ خبر ژر نشروي او هر ځای يې بيانوي، عمرؓ غواړي چې د ده د مسلمانېدلو خبر ژر نشر سي او ټول قريش په خبر سي، خلکو ورته وويل: د خبر د نشرولو دپاره تر جَميل بن مُعَمّر بل مناسب څوک نسته، نن خبر ورته و وايه په دغه ورځ د مکې ټول ښار در خبروي د هغه وخت د بي بي سي راډيو ؤ، عمرؓ د جميل پر طرف ور رهي سو، د دغي قصې روايت عبدالله بن عمرؓ کوي، او وايي: زه په خپل پلار پسې وم چې پلار مي جميل بن مُعَمّر ته ورغلی جميل د کعبې شريفي سره ناست ؤ، عمرؓ ور سره کښېنستی او ور ته ويې ويل: يا جميل! آيا ته نه يې خبر؟ هغه ويل: په څه شي؟ ويل: ته نه سوې خبر چې زه وايم:

﴿ أشهد أن لا إله إلا الله، و أن محمّداً رسولُ الله﴾

عبدالله بن عمرؓ وايي: والله زما پلار ته يې هيڅ جواب ورنه کړی او نه يې پوښتنه ځني وکړه چې کله يا څنګه بس ولاړ سو او ناري يې کړه: يا معشرَ القريش! عمر له دينه واوښتی، عمرؓ تر شا په پسې دی او وايي: دئ دروغ وايي بلکه زه مسلمان سوم او وايم:

﴿أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمّداً رسولُ الله﴾

عمرؓ خپل اسلام د ټولو قريشو په حضور ښکاره کړی، قريشو د حضرت عمرؓ په وهلو شروع وکړه دوی دئ وهي او دئ دوی وهي، دې وهلو له ماپښينه تر ماښامه دوام درلودی، خو په آخر کي عمرؓ ستړی سو، قريش ډير دري ځيني يې ځان هوسا کوي او ځيني يې وهل کوي، خو عمرؓ يوازي دی او پر له پسې وهل کوي.

قريش يو نفر نه دی پر عمرؓ له هره طرفه وارونه کيږي او وهل کيږي، عمرؓ

پوه سو چې نور نه سم جنګېدلای، نو يې په دوی کې وکتل هغه د دوی شريف او معتبره چې عُتبه بن ربيعه ؤ هغه يې ونيوی او پر مځکه يې غځار کړي او د هغه پر ځيګر کښېنستی، نور قريش دئ وهي خو دئ د عتبه پر ځيګر ناست دی او دوې ګوتي د هغه پر سترګو ورموړي او ورته وايي: دغه خلک را څخه ليري کوې او که دي سترګي در وچاودم؟ عتبه نارې کړې چې ځني ليري سی پرې يې ږدی والله ړندوي مي، قريش هم ليري سوه عمرﷺ يې پرېښاوه، ده هم عتبه ايله کړی، قريشو بيا حمله پر وکړه عمرﷺ بيا عتبه ونيوی عتبه بيا نارې کړې، دوی دغه د ونيسه ايله که په حال کې وه څو عاص بن وائل د عَمرو بن العاصﷺ پلار چې د قريشو د لويو مشرانو څخه ؤ راغلی، ويل: څه قصه ده؟ حال ورته و ويل سو، هغه پوهېدی چې عمر شديد او د عزم خاوند دی او که دا مسئله نوره هم اوږده سي په خپله د قريشو په منځ کې فتنه جوړېږي نو ويل: يوه سړي د خپل ځان دپاره يو دين اختيار کړی پرې يې ږدی هغو هم پرېښاوه او عمرﷺ خپل کورته ولاړی.

امام بخاري د عبدالله بن عمرﷺ څخه روايت کوي او وايي: کله چې عمرﷺ په کور کې ؤ دا ببره ور سره وه چې قريش به کور ته پسي راسي، په دغه وخت کې عاص بن وائل السهمي ور ته راغلی او دغه عاص په جاهليت کې زموږ د حلفاوو څخه ؤ او عمرﷺ ته يې و ويل: څه درته پيښه ده؟ عمرﷺ ويل: ستا قوم دا إراده کړې ده که زه مسلمان سوم ما و وژني، عاص بن وائل و ويل: څوک نه سي در نژدې کېدلای، عمرﷺ وايي: پسله دغه چې عاص دا را ته و ويل نو زه په امان سوم، عاص چې له کوره ور ووتی وې ليدل چې شبله په خلکو ډکه ده ويل چيري ځی؟ خلکو ويل: دغه عمر ته ورځو چې له دينه اوښتی دی ، عاص ويل: هغه ته څوک نه سي ورتلای، يعني: زما په جوار او ساتنه کې دی، بيا نو خلک سره وپاشل سوه، اوس نو عمرﷺ هره ورځ د کعبې شريفي سره قرآن مجيد وايي خو څوک د بيري نه سي ور نژدې کېدلای، دا خو نسبت ومشرکانو ته د عمرﷺ ايمان را وړل وه مګر د مسلمانانو دپاره د عمر ﷺ اسلام څه فايده ورسول؟ د هغه په باره کې عبدالله بن مسعودﷺ وايي: موږ مسلمانانو د کعبې شريفي سره لمونځ نه سوای کولای ترڅو چې عمر اسلام را وړی.

صُهیب بن سنان الرومي رضي الله عنه وايي: کله چي عمر رضي الله عنه اسلام را وړی اسلام ښکاره سو او اسلام ته دعوت هم په ښکاره سره کېدی او موږ مسلمانان د کعبې شريفي پر شا وخوا ډله ډله کښېنستلای سوای پر کعبه شريفه مو طواف کولای سوای او که چا بد او نا لائق -را ته ويلي وای تر يوې اندازې مو د هغه جواب هم ورکولای سوای.

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي له کومه وخته چي عمر اسلام را وړی موږ په عزت سوو.

د مسلمانانو په حال کي دغه ټول تغير د هغي ورځي څخه راغلی چي عمر رضي الله عنه د أرقم بن ابی الأرقم کورته ورغلی او ويل: يا رسولَ الله! آيا موږ مسلمانان که مړه سو او که ژوندي پاته سو پرحق نه يو؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو قسم مي دي په هغه ذات وي چي زما د نفس اختيار د هغه په قدرت کي دی که مړه سی او که ژوندي پاته سی تاسي پرحق ياست، عمر رضي الله عنه و ويل: نو موږ ولي خپل دين او اسلام پټوو؟ قسم مي دي په هغه ذات وي چي ته يې په حق سره را لېږلی يې چي موږ دباندي ور وزو، رسول الله ﷺ هم هغه اصحابِ کرام چي په دار الأرقم کي موجود وه د وتلو دپاره تيار او آماده کړل، مګر هو! هغه حُر او آزاد اصحاب چي د قريشو د ساداتو او اشرافو څخه وه، مريان او هغه ضعيفه خلک يې پرېښوول چي دغه نفر ټول څلوېښت نفره سوه، نو رسول الله ﷺ دوه لينه يا دوه قطاره څني جوړ کړه او ټول نفر په خپله اسلحه مسلح دي د يوه قطار په مخ کي حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه دی او د بل قطار په مخ کي عمر بن الخطاب رضي الله عنه دی او د دوو قطارو په منځ کي سرورکائنات حضرتِ رسول الله ﷺ رهي دی، ټول مسلمانان د دار الأرقم څخه مسلح او منظم را و وتل او د کعبې شريفي طرف ته رهي دي پرلاري تهليل او تکبير وايي: لا إلٰـه إلاّ اللّٰهُ محمّدٌ رسولُ الله او الله اکبر وايي، قريش ورته ګوري او هيڅ يې په وسه و نه سوه نه يې آزار ورکړی او نه يې جنګ ور سره وکړی، د قريشو د ساداتو او اشرافو څخه څلوېښت نفره مسلمانان دي، په دغه طريقه سره د الله عزوجل دين ښکاره او روښانه سو، و اسلام ته دعوت او اسلامي عبادت د هغه پټ حاله څخه و اظهار او اعلان ته را و وتی او د دغي ورځي څخه د رسول الله ﷺ له طرفه و عمر رضي الله عنه ته د فاروق لقب ورکړل سو.

اوس چي عمر رضي الله عنه اسلام ته داخل سو او دعوت ښکاره سو د قريشو ژوند ډېر

تريخ سو او حيران دي چي څه وکړي؟ نو يې د مسلمانانو و اشد عذاب ته ملا وتړل، حتّی په خپله د رسول اللهﷺ او د هغه د اصحابو آزار يې شديد کړی، ابوجهل و رسول اللهﷺ ته ورغلی او ويل يا محمّد! ﷺ که دي تر دې وروسته زموږ خدايان په سپکه سره ياد کړل، بېکاره او بې قدرته دي وبلل موږ بيا ستا رب ته ښکنځل او بد ويل کوو، که څه هم قريشو الله جل جلاله په ربوبيت سره مانه او د هغه جل جلاله عبادت يې هم د بتانو د عبادت سره کاوه او ويل به يې: دغه بتان موږ و الله ته نژدې کوي، مګر نن ورځ يې د حسد او عناد په سبب دا جرئت وکړی او ويل: که تا بتانو ته بد و ويل، موږ و الله ﷻ ته بد وايو، نو په دغه باره کي د الله جل جلاله دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿وَلَا تَسُبُّوا۟ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَسُبُّوا۟ ٱللَّهَ عَدْوًۢا بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾.[الانعام/۱۰۸]

يعني: اې مومنانو! هغو معبودانو ته ښکنځل او بد ويل مه کوی چي دغه کفار د هغو عبادت کوي، نو دوی به د خپله جهالته څخه الله جل جلاله ته په ناحقه سره ښکنځل وکړي.

په دغه آيات شريف سره مسلمانان د بتانو د بد ويلو څخه منعه سوه، که څه هم د بتانو په بد ويلو کي د اسلام مصلحت او فايده سته مګر لوی ضرر هم ور سره ملګری دی چي هغه پر الله جل جلاله بد ويل دي، نو مسلمانان هم د بتانو د بد ويلو څخه چپ او پټه خوله سوه، دا د دې دپاره چي هغه لويه او بده ګناه منعه کړل سي کومه چي پر الله جل جلاله بد ويل دي.

رسول اللهﷺ ته د دعوت د پرېښوولو دپاره د قريشو وړانديزونه

د دغو دوو مشهوره او معروفه پهلوانانو او قهرمانانو: حمزه بن عبدالمطلب او عمر بن الخطاب رضي الله عنهما ترايمان او اسلام را وړلو وروسته هغه د ظلم توري پردې څيري سوې او قريش د هغه عذاب ورکولو د نشې څخه پُر سد سوه، اوس ويني چي مسلمانان ورځ په ورځ ډېرېږي، نو غواړي چي د رسول اللهﷺ سره د خبرو د لاري د دعوت په پرې ښوولو کي کومي فيصلې ته ورسيږي او د دې کار په مقابل کي چي رسول اللهﷺ هرڅه وغواړي دوی يې ورکړي.

خو دوی بېچارګان په دې نه پوهېدل چې ټول هغه شیان چې لمر پر راخیژي و رسول الله ﷺ ته د دعوت په مقابل کې د ګُماشي د وزر قدر او قیمت نه لري او دوی په دغه خِیلو وړاندیزونو کې ناکامه او نا امیده سوه.

هغه داسي: قریشو مشوره سره وکړه ویل اوس نو موږ ته دوې لارې پاته دي چې د هغو څخه به یوه عملي کوو، یو دا چې په خپله د محمّد ﷺ سره بحث او خبري وکړو قانع به یې کړو چې دغه د دعوت له کاره څخه لاس واخلي، که یې دا نه کړه قبوله نو دوهمه لار پاته ده چې هغه مخامخ مواجهه او مقابله ده، نو ویل څوک باید د خبرو دپاره ورسي چې خبري ور سره وکړي؟ د قریشو یو خاص مشر یې د دغه کار دپاره انتخاب کړی چې څوک وایي: ولید بن مغیره ؤ او څوک وایي عُتبه بن ربیعه ؤ، په هر صورت یوه ورځ قریش د خپل مجلس په ځای کې سره ناست دي، وې لیدل چې رسول الله ﷺ په مسجد کې یوازي ناست دی، ولید یا عتبه و ویل: یا معشرَ القریش! آیا محمّد ته ور نه سم؟ او خبري ور سره و نه کړم؟ ښایي زموږ د وړاندیزونو څخه یو شئ قبول کړي او موږ پرېږدي، قریشو ویل: هو ورسه او خبري ور سره وکړه، ولید هم ور ولاړ سو و رسول الله ﷺ ته کښېنستی او ویل: اې وراره! تا ته معلومه ده چې ته په قوم کې د لوړي مرتبې او ښه نسب خاوند یې او تا دغه خپل قوم ته داسي لوی شئ را وړی چې په هغه سره دي دوی وپاشل، د دوی پر دین او خدایانو دي عیبونه و ویل او د دوی تېر سوي پلرونه دي کافران وبلل، اوس زما څخه څه خبري واوره او په هغو کې ښه فکر وکړه ښایي د هغو څخه ځیني خبري قبولي کړې، رسول الله ﷺ و فرمایل: وایه یا ولید! زه یې اورم، هغه ویل: اې وراره که ته په دغه کار سره پیسې غواړې؟ دومره مال او پیسې به درته را ټولي کړو چې تر موږ ټولو مالداره او غني سې.

رسول الله ﷺ د کعبې شریفي سره ناست دی او غوږ یې ورته نیولی دی، دا د خبرو کولو او خبرو اورېدلو ادب دی (*موږ یې هم باید زده کړو*) که څه هم د ولید ټولي خبري پوچي او بې معنٰی دي مګر ادب دا نه ایجابوي چې هر ګړئ د هغه خبري ورپرې کړي او خپلي خبري شروع کړي نو یې غوږ ورته نیولی دی.

ولید نور هم خپلو خبري پسي پوره کړې او ویل: که دي د دې کاره څخه شرف،

مشري او سرداري مقصد وي، د مکې عمومي سردار او رئيس به دي کړو، هيڅ فيصله به ستا د رأيې څخه مخالفه نه کوو او که پاچهي غواړې زموږ پاچا به دي کړو او که دي د دې کاره څخه مقصد ښځه وي هره پېغله چې ته لاس پر ايږدې درپه نکاح به يې کړو او که دغه شئ تا ته يو خيال او تصور راځي يعني: سودا او وسوسه وي او ته يې د ځان څخه نه سې ليري کولای طبيب به درته را وغواړو او په دې لار کې به تر هغه وخته پيسې خرڅې کړو ترڅو چې ته جوړ پرې.

که چيري رسول الله ﷺ د دين او دعوت خبري پرېږدي قريش تيار او آماده دي چې د هغه په بدله کې هرڅه ورکړي او هرڅه وکړي، قريش وايي: هرڅه چې ته وايې زموږ قبول دي پرتا ويل او پر موږ يې کول دي، خو د دين او دعوت خبري پرېږده، قريش تر دغې اندازې له اسلامي دعوته په تکليف وه او د دعوت د نشرېدلو څخه په بېره کې وه، رسول الله ﷺ غوږ ورته نيولی دی.

کله چې وليد د خپلو خبرو څخه فارغه سو، رسول الله ﷺ ورته و ويل: ستا خبري خلاصي سوې؟ وليد ويل: هو، رسول الله ﷺ و ويل: اوس نو ما ته غوږ ونيسه.

اخلاق دغه دي: تر کومه وخته چې هغه خبري کولې دئ ﷺ چپ او خاموشه ؤ فقط غوږ يې نيولی ؤ، کله چې وليد د خبرو کولو څخه فارغه سو رسول الله ﷺ و ويل: اوس نو غوږ ونيسه، هغه ويل: ښه وايه، رسول الله د دغو ټولو خبرو په جواب کې د سورة حٰم السجده څو آياته ورته تلاوت کړل، په نورو خبرو سره يې هيڅ جواب ورنه کړی، د هغه دپاره فقط قرآن مجيد کافي ؤ، رسول الله ﷺ و ويل:

﴿ بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿١﴾ حمٓ ﴿١﴾ تَنزِيلٌ مِّنَ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٢﴾ كِتَٰبٌ فُصِّلَتْ ءَايَٰتُهُۥ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾ وَقَالُوا۟ قُلُوبُنَا فِىٓ أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَآ إِلَيْهِ وَفِىٓ ءَاذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنۢ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَٱعْمَلْ إِنَّنَا عَٰمِلُونَ ﴿٥﴾ ﴾.

ژباړه: دغه قرآن د هغه الله له طرفه را لېږل سوی دی چې ډېر مهربانه او ډېر رحم کوونکی دی، قرآن داسي کتاب دی چې آياتونه يې په تفصيل سره بيان سوي دي،

قرآن دی چي په عربي ژبه لوستل سوی دی، د هغه قوم دپاره چي پوهيږي، مومنانو ته په جنت سره زيری ورکوونکی دی او کفارو ته له دوږخه بېرووونکی دی، نو د دغو کفارو څخه ډيرو مخ وګرځاوه، دوی حق نه اوري او دغه کفار محمّد ﷺ ته وايي زموږ زړونه په پردو کي دي، په هغه څه نه پوهيږو چي ته موږ هغه ته دعوتوې (چي توحيد او قرآن دی) او زموږ په غوږو کي دروند والی دی (ستا خبري نه اورو) زموږ او ستا په منځ کي د مخالفت پرده ده، نو ته په خپل دين عمل کوه او موږ په خپل دين عمل کوونکي يو.

رسول الله ﷺ دغه آياتونه ور ته تلاوتول ترڅو د الله ﷻ دې قول ته ورسېدی:

﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾﴾.

ژباړه: که چيري دغو کفارو د حقه څخه مخ واړاوه، نو ته دوی ته و وايه: زه تاسي د سخت عذابه څخه بېروم په مثل د سخت عذاب د عاديانو او ثموديانو، چي پر عاديانو باد صُر صُر مقرره سو او پر ثموديانو جبريل علیه السلام چغه او ناره وکړه.

وليد د صاعقې د نامه په اورېدلو سره ډير زيات وبېرېدی له خپله ځايه ور ولاړ سو د رسول الله ﷺ پر مبارکه خوله يې لاس ور کښېښاوه چي چپ سي او نوري د عذاب خبري و نه کړي او ويل: د الله روی مي در وړی دی رَحم، د الله روی مي در وړی دی رَحم، وليد له ډيري بيري وارخطا سو چي پر دوی به هم داسي صاعقه نازله سي لکه د عاد او ثمود صاعقه او بيرته راغلی پر خپل ځای کښېنستی، رسول الله ﷺ نور آياتونه هم پسي تلاوت کړه تر څو د سجدې و آيات ته ورسېدی د سجدې آيات چي يې تلاوت کړی رسول الله ﷺ سجده وکړه او بيا يې ورته و ويل: يا وليد! وادي ورېدل؟ اوس نو ته او دغه آياتونه، زما له طرفه ستا جواب دغه دی.

نه بحث ؤ نه مناقشه او نه نور دلائل وه، فقط او فقط د ده د خبرو جواب د قرآن مجيد آياتونه وه، وليد له خپله ځايه لکه بېهوښه ولاړ سو، دا د قرآن مجيد سحر او اعجاز دی، دا د قرآن کريم تأثير دی، وليد د اول وار دپاره قرآن مجيد مفصل او بې ړغه ړوغه واورېدی، داسي يې واورېدی چي غوږ يې ورته نيولی ؤ، فکر او پام يې پرکاوه، د قرآن مجيد تر تاثير لاندي راغلی دی ولاړ سو او بيرته قريشو ته ورغلی،

ټول قریش په دارالندوه کي د ده په انتظار ناست وه، دئ یې د بحث او پېشنهاد دپاره لېږلی ؤ او اوس ټول د جواب په انتظار دي، خو ولید لکه مسحور او بېهوښه دارالندوه ته ورننوتی، د دغه عجیب کلام تر تاثیر لاندي ؤ، رسول اللهﷺ فرمایي:

« انَّ مِنَ البَیَان لَسحراً»

یعني: بیشکه ځیني بیانونه د سحر تاثیر لري، کله چي د بشر ځیني کلام یا بیان سحري تاثیر ولري، نو د قرآن مجید او الٰهي کلام په باره کي څه فکر کوئ؟

رشتیا هم ولید بن المغیره د قرآن مجید په اورېدلو مسحور سوی ؤ، کله چي دارالندوه ته ورننوتی او قریشو ولیدی، ویل: سړئ بیرته راغلی مګر په والله نه په هغه مخ چي تللی ؤ په سړي کي ډېر فرق راغلی دی، ولید کښېنستی قریشو ور ته وویل څه خبر دي راوړی؟ ولید وویل: والله د محمّد څخه مي داسي خبري واورېدې چي د هغه په مثل خبري مي په خپل عمر نه دي اورېدلي او دا خبره یې هم پر اضافه کړه:

« إنّ لقَولهِ لَحَلاوةً، وَإنّ عَلَیه لَطَلاوةً، وَ إنّ أعلاهُ لَمُثمرٌ، وَإنّ أسفَلَهُ لَمُغدقٌ، وَ إنّهُ لَیَعلُوا وَلا یُعلٰی عَلَیه ».

یعني: د ده خبري خوږ والی لري، په خبرو کي یې اعجاب او ښایست پروت دی، لفظ د خبرو یې مېوه لري، معنٰی د خبرو یې تنده پورته کوي، د ده خبري تر هر چا لوړېږي او د ده پر خبرو څوک نه سي لوړېدلای.

د عربو لوړ والی، مهارت او پوهی په ژبه کي وه، سبحان الله! هر وخت چي الله عزّوجلّ یوه قوم ته خپل رسول ورلېږلی دی د هغه شي معجزه یې ور سره ورکړې ده، چي دغه قوم به په هغه شي کي مشهوره او رسېدلی ؤ، مثلاً د عیسٰی علیه السلام قوم په طِب کي شهرت درلودی او رسېدلی ؤ، نو د عیسٰی علیه السلام معجزې هم له دغه قسمه څخه وې چي پیس یې جوړاوه، مور زاده ړوند یې بینا کاوه، حتّٰی مړي یې ژوندي کول، ځکه چي دغه قوم ته دا ورمعلومه سي چي دا د الله عزّوجلّ له طرفه معجزه ده او د انسان کار نه دی.

همدارنګه د فرعون قوم چي په سحر او جادو کي رسېدلی او مشهوره ؤ، نو الله جلّ جلاله موسٰی علیه السلام ته هم له دغه قسمه معجزې ورکړې، هغه دا چه د لاس لکړه یې

دومره لوی مار سو چې د ساحرانو ټول جوړ سوي شیان یې تېر کړل او لاس چې به یې له بغله را وایستی داسې به ځلېدی لکه لمر، نو ځکه د فرعون ساحرانو چې سحر یې پېژندی او د سحر ماهیت ور معلوم ؤ کله چې یې دغه معجزې ولیدلې پوه سوه چې دا سحر نه دی بلکه الٰهي معجزه ده او ایمان یې راوړی.

عربو دې شیانو ځخه کوم شئ نه درلودی هغه دوی چې درلودی او رقابت به یې په کاوه او د هغه شي استادان وه هغه د ژبې فصاحت او بلاغت ؤ او واقعاً هم د تاریخ د شروع ځخه بیا تر اوسه په ټول بشرکي د فصاحت او پراختیا په اساس بله داسې ژبه نه ده پیدا سوې لکه عربي، نو ځکه عربو ته له هغه جنسه معجزه راغله چې دوی په هغه کي مهارت درلودی، داسې شئ په معجزه کي نه ورته راغلی چې دوی د هغه په باره کي معلومات نه لري، بلکه عربو ته داسې شئ په معجزه کي راغلی چې دوی د هغه کار استادان وه او قرآن مجید دومره بلیغ او فصیح ؤ چې دوی ورته عاجزه سوه او تر اوسه هم ورته عاجزه دي، نو ځکه د ولید پر ژبه دغه جملې و ویل سوې.

قریشو ورته و ویل: یا ولید! تا خپل دین پرېښاوه؟ (أ صبأت یا ولید!) له دینه واوښتې؟ ولید ویل: یا! له دینه نه یم اوښتی مګر والله ما داسې کلام په عمر نه دی اورېدلی، قریشو ویل: دا شعر دی، ولید ویل: والله تر تاسې ټولو په شعر پوهېږم، د شعر په بحرو، په نثر، په شعر، په ټولو پوهېږم، شعر پېژنم د عربو ژبه را معلومه ده مګر د محمّد ﷺ کلام شعر نه دی، قریشو ویل: چې شاعر نه دی نو کاهن او کوډګر دی، ولید ویل: کاهن پېژنم او کارونه یې، د هغو د اور بلولو او شیانو سوځولو ټولي طریقې را معلومي دي، حتّٰی مېرګیان او د مېرګیانو مرض را معلوم دي، د لېوني او مېرګیاني هیڅ حرکت پکښې نسته، قریشو ویل: نو ساحر او جادوګر دی، ولید ویل: سحر او ساحران پېژنم د هغو د شیانو تړل او غوټه کول را معلوم دي د هغو په پوکلو پوهېږم، د هغو د کارو ځخه هیڅ کار پکښې نسته، قریشو و ویل: موږ نه پوهېږو چې څه درته و وایو، ولید ویل: یا قوم! زما خبره قبلوی؟ هغو ویل: وایه مقصد دې څه دی؟ ولید و ویل: دوه کاره دي چې د هغو ځخه به یو کوی، قریشو ویل: هغه کارونه څه شي دي؟ ولید ویل: اول دا چه متابعت به یې وکړو ځکه د ده خبري حق دي، دوی

ویل: په تا یې هم سحر کړی دی موږ څنګه خپل او د خپلو پلرو دین پرېږدو؟ دا هیڅ امکان نه لري، ده ویل: چې دا مو نه سوه خوښه او نه یې قبلوی نو دا دوهم کار وکړی، قریشو ویل: هغه څه شي دی؟ ده ویل: دئ او خلک سره پرېږدی، پرې یې ږدی چې خلک دعوت کړي په والله د ده دغه خبري چې دغه اوس ما واورېدې یو عظیم کیفیت لري که دئ پرخلکو غالبه سو د ده عزت او شرف ستاسي عزت او شرف دی، دئ هم د قریشو څخه دی د ده فخر ستاسي فخر دی، تاسي به په ده سره هغه بختور خلک سی او که خلکو دئ و وژی دا هم هغه شئ دی چې تاسي یې غواړی، د ولید خبره پخه او معقوله وه خو قریشو وویل: یا! والله! دئ او خلک به هیڅکله نه سره پرېږدو، ولید متردد سو چې قریش نه په اوله خبره راضي دي نه په دوهمه، ولید و ویل: اوس به نو آخري خبره درته وکړم، قریشو ویل: ښه! وایه، ولید ویل هغه مناسب او معقول شئ دا دی چې خلکو ته وایاست چې ساحر دی او زموږ تولو خبره باید یوه وي، کوم څوک چې د مکې له دباندي څخه راځي و هغو ته به موږ ټول دغه یوه خبره کوو چې ساحر دی، نژدې او مناسبه خبره هم دغه ده چې د ده په خبرو کې سحر دی، د سحر په واسطه قوم سره جلا کوي، ښځه او خاوند سره جلا کوي پلار او زوی سره جلا کوي، سبحان الله! شیطان د دغه ولید لار و وهل، اوس لږ وخت د مخه ده کوښښ کاوه چې قوم ته سمه لار وروښیي مګر اوس دئ په خپله واوښتی او رسول الله ﷺ ته یې په بد ویلو شروع وکړه، نو د دغه ولید په باره کې د سورۃ المدثر دغه آیاتونه نازل سوه چې رب ﷻ فرمایي:

﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ لَهُۥ مَالًا مَّمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدتُّ لَهُۥ تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّآ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ لِـَٔايَٰتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُۥ صَعُودًا ﴿١٧﴾ إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَٱسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ ٱلْبَشَرِ ﴿٢٥﴾ سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾﴾.

اوس به د دغه تلاوت سوو آیاتو مختصره ترجمه درته وړاندي سي:

﴿ذَرۡنِي وَمَنۡ خَلَقۡتُ وَحِيدٗا ۝١١﴾

الله جل جلاله فرمايي: ما او هغه څوک چي يوازي مي پيدا کړی دی سره پرېږده، د يوازي څخه مقصد دا دی چي هر سړئ د مور له نسه بې ماله او بې اولاده يوازي را وزي، فوج او لښکر، مال او دولت، اولادونه او اقرباء او نور شيان د ځانه سره نه را وړي او يا د يوازي څخه مقصد خاص دغه وليد بن مغيره دی ځکه دئ د پلار يو زوی ؤ.

﴿وَجَعَلۡتُ لَهُۥ مَالٗا مَّمۡدُودٗا ۝١٢﴾

او بيا مي ده ته ډېر زيات مال ورکړی.

﴿وَبَنِينَ شُهُودٗا ۝١٣﴾

او زامن مي ورکړه چي د ده سره به په هر مجلس کي حاضر وه، وليد د ډېر مال خاوند او د لسو زامنو پلار ؤ چي دغه زامن به همېشه د ده په مجلس کي حاضروه.

﴿وَمَهَّدتُّ لَهُۥ تَمۡهِيدٗا ۝١٤﴾

تيار او آماده مي کړل ده لره په تيارولو سره، يعني: ده لره مي په دنيا کي د عزت او مشرتوب ټول اسباب آماده کړي وه.

﴿ثُمَّ يَطۡمَعُ أَنۡ أَزِيدَ ۝١٥﴾

او بيا طمعه او اميد کوي چي نور به يې هم ورزيات کړم.

﴿كَلَّآۖ إِنَّهُۥ كَانَ لِأٓيَٰتِنَا عَنِيدٗا ۝١٦﴾

هيڅکله داسي نه کوم چي مال، نفر او نعمتونه دې نور هم ور ډېر کړم، ېشکه چي هغه (دغه وليد) زموږ آياتو لره مخالف او عناد کوونکی ؤ.

﴿سَأُرۡهِقُهُۥ صَعُودًا ۝١٧﴾

ژر ده چي د اورپر لوړ غره به يې وخېژوم (صَعُود) په دوږخ کي د يوه غره نوم دی چي همېشه کافران ورخېژول کيږي بيا د هغه غره له سره کښته را لغړول کيږي، چي دا هم د کفارو دپاره يو قسم عذاب دی.

﴿إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾﴾

بېشکه هغه فکر وکړی چي پر قرآن څنګه طعن یا عیب و وایم او په خپل زړه کي یې خبره جوړه کړه، چي و وایي: قرآن کریم سحر دی.

﴿فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾﴾

پس هلاک سو، ملعون کړل سو، څنګه یې دا خبره جوړه کړه.

﴿ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾﴾

بیا دي هلاک او ملعون سي، خراب او برباد دي سي، څنګه یې دا خبره جوړه کړل چي قرآن سحر دی.

﴿ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾﴾

بیا یې محمّد یا قرآن ته وکتل.

﴿ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾﴾

بیا یې مخ تریو او تندئ یې غوټه کړی.

﴿ثُمَّ أَدْبَرَ وَٱسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾﴾

بیا یې محمّد ته شا کړه او د اسلام څخه یې سر غړونه وکړه.

﴿فَقَالَ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾﴾

نو ویل: نه دی دا قرآن مګر سحر دی چي د نورو ساحرانو څخه را نقل سوی دی.

﴿إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ ٱلْبَشَرِ ﴿٢٥﴾﴾

نه دی دغه قرآن مګر قول د بشر.

﴿سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾﴾

ژر به دئ د دوږخ اور ته داخل کړم، دغه سړئ چي حق یې وپېژندی او ده ته دغه حق واضح او روښانه سو، تر داسي اندازې چي خپل قوم یې هم ورته رابلی او بیا په یوه وار واوښتی، داسي اوښتل چي د حق دښمن وګرځېدی، نو خود دغه سړئ د اور مستحق دی.

﴿سَأُصْلِيهِ سَقَرَ﴾

ژر به دئ د دوږخ اورته داخل کړم.

دغه آیاتونه د دغې حادثې یا سوال او جواب په سبب نازل سوه.

دوهم وار بیا

د رسول الله ﷺ سره د قریشو خبري

امام طبري او ابن کثیر او نور سیرت پوهان روایت کوي چي دوهم وار بیا د قریشو مشران چي په هغو کي ولید بن المغیره، عاص بن وائل هم وه، و رسول الله ﷺ ته ورغله او دا واریې بیا پر عرض کړه چي دومره مال به درکړو چي په موږ ټولو قریشو کي ته غني سې او زموږ د پېغلانو ښځه به هغه تر ټولو ښایسته پېغله در په نکاح کړو او که دغه شئ مرض وي یا د پیري ښځه درته پیښ وي موږ به دي په هر څومره پیسو سره چي وي علاج وکړو او داسي نور دنیوي شیان یې پر عرض کړه او ویل ته فقط دغه زموږ د آلهه او خدایانو بد ویل پرېږده او زموږ عادتونه او رواجونه د ناپوهۍ او جاهلیت عادتونه مه بوله، رسول الله ﷺ و فرمایل: زه د دغو شیانو دپاره چي دغه تاسي یې را باندي عرضوی یا راکوی نه یم رالېږل سوی چي په خپل رسالت سره دي زه ستاسي مالونه وغواړم، یا دي په تاسي کي شرف وغواړم، یا دي پر تاسي پاچهي وغواړم، مګر الله ﷻ زه و تا سي ته رسول را لېږلی یم او پر ما یې کتاب نازل کړی دی او زه یې امر کړی یم چي تا سي ته بشیر او نذیر سم، ما د خپل رب رسالت در و رساوه او تاسي ته مي نصیحت وکړی، که تاسي دغه شیان چي ما د خپل رب له طرفه درته را وړي دي قبول کړی دا مو په دنیا او آخرت کي ګټه ده او که یې نه و منی تر هغو صبر درته کوم چي الله ﷻ زموږ او ستاسي په منځ کي فیصله کوي.

قریشو ورته و ویل: که ته د دغو شیانو ښځه چي دغه موږ در باندي عرض کړل هیڅ شئ نه قبلوې او ته دعوه کوې چي زه رسول الله یم، نو تر تا د مخه ټولو انبیاوو خپلو قومو ته معجزې را وړي دي او تا موږ ته معجزه نه ده را وړې، رسول الله ﷺ و فرمایل: ما تاسي ته د رب ﷻ کلام را وړی دی، کفارو ویل: یا! که ته غواړې چي موږ ستا دین ته

داخل سو نو تا ته دا معلومه ده چې زموږ مځکه د هر چا تر وطن تنګه ده، شا وخوا غرونه راباندي را ګرځېدلي دي او اوبه هم هيڅ نه لرو، اقتصادي حالت مو ډېر تنګ دی، نو دي د خپل هغه ربه څخه چې ته يې په دغه رسالت را لېږلی يې وغواړه چې دغه غرونه را څخه ليري کړي او موږ ته داسي ولې او چينې و بهوي لکه د شام او عراق ولې چې د هغه ولو په واسطه موږ ته باغونه، زراعت او وابنه را شنه سي او الله مو غنيان کړي، نو موږ به هم ستا څخه يوه فايده و وينو، رسول الله ﷺ و فرمايل: دا د الله جل جلاله کار دی که يې خوښه وه دغه شيان به در کړي او که يې نه وه خوښه نه يې درکوي.

کفارو و ويل: يا محمّد! داسي نه کيږي که دا نه سې کولای موږ ته زموږ مړه سوي پلرونه او نيکه ګان را ژوندي کړه ښه دی چې موږ خپل پلرونه او نيکه ګان و وينو او د هغو په جمله کي به قُصَی بن کلاب هم وي، هغه يو صادقه شيخ ؤ چې موږ د هغه څخه ستا په باره کي پوښتنه وکړو چې دا ستا خبري حق دي که باطلي، رسول الله ﷺ و فرمايل: مړي الله ژوندي کوي زه مړي نه سم ژوندي کولای، قريشو ويل: ګوره هيڅ نه سې کولای خو بيا هم ته وايې چې تا ته ملائکې راځي موږ غواړو چې دغه ملائکې و وينو ځانونه دي را ښکاره کړي د هغو په ليدلو سره به موږ ستا تصديق وکړو، رسول الله ﷺ و فرمايل: تاسي د ملائکو د ليدلو توان او طاقت نه لرئ او دا هم د الله جل جلاله کار دی که يې إراده وه در ښکاره به يې کړي او که يې إراده نه وه نه يې سئ ليدلای، کفارو و ويل: يو کار دي هم و نه کړی او ته غواړې چې موږ ستا متابعت وکړو حال دا چې ته غريب يې، خلک د غريبانو متابعت نه کوي، نو که ته غواړې چې موږ ستا متابعت وکړو له خپل ربه و غواړه چې باغونه او قصرونه، مريان او مالونه درکړي، کله چې ته غني سوې بيا حق لرې چې خلک ستا متابعت وکړي، رسول الله ﷺ و فرمايل: د الله جل جلاله رسالت او نبوت بلکه الٰهي ټول فضيلتونه په مال او غنا پوري تعلق نه لري، مال خپل خاوند الله ته نه نژدې کوي بلکه علم، تقوٰی او وحيِ دي چې انسان او رب سره نژدې کوي، نه زه دا کار کوم او نه زه هغه څوک يم چې له خپله ربه دغه شيان غواړي، کفارو و ويل: ښه اوس خو دي زموږ د غوښتنو سره برابر يو کار هم و نه کړی او ته همېشه موږ د الله په عذاب سره بېروې، نو اوس موږ دغه الٰهي عذاب ته

تیار او آماده یو، آسمان را باندي ونړوه ټوټه ټوټه یې کړه، را باندي را وایې چوه چې موږ دا ستا عذاب و وینو چې دا دي په وسه پوره دی که یا؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: دا هم د الله جل جلاله په إراده پوري تعلق لري، دلته نو قریشو ورته و ویل: والله ته کاذب یې هیڅ شئ دي په وسه نه دی پوره، بلکه ستا استاد یو نفر دی چې نوم یې رحمان دی او په یمامه کي اوسیږي (یمامه په جزیرةُ العرب کي بلکه په نجد کي د یو ځای نوم دی) او ته موږ د هغه سړي په عبادت سره امر کوې.

قریشو به داسي ویل: چې رحمان د الله جل جلاله د نومو څخه نه دی، لکه څرنګه چې د دغه موضوع په باره کي الله جل جلاله فرمایي:

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱسْجُدُواْ لِلرَّحْمَٰنِ قَالُواْ وَمَا ٱلرَّحْمَٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ۩ ﴿٦٠﴾ ﴾. [الفرقان/٦٠]

یعني: کله چې به دغو کفارو ته و ویل سوه چې رحمان ته سجده وکړی او د رحمان عبادت کوی، دوی وایي: رحمان څه شي دی؟ آیا موږ به هر هغه شي ته سجده کوو چې ته مو په امر کوې؟ او دغه د رحمان د نامه یادول! له ایمانه د دوی نفرت ور زیاتوي.

نو قریشو ویل: دغه د یمامې سړئ چې نوم یې رحمان دی او تا ته تعلیم کوي ته موږ د هغه په عبادت سره امر کوې، په والله موږ به هیڅکله پر رحمان ایمان را نه وړو، دغه د معجزو د خبرو په آخر کي عبدالله بن ابی اُمیه بن مغیره چې د قریشو د مشرانو څخه ؤ او د رسول الله ﷺ د عمه زوی ؤ ولاړ سو او ویل: یا محمّد! هغه ټول شیان چې موږ درته و ویل هغو ټولو ته عاجزه سوې هیڅ شئ دي و نه کړی، زه خو ایمان نه در باندي را وړم که څه هم و دي وینم چې په هوا الوتی یې او په دغه هوا کي آسمان ته ورسیږې او له آسمانه یو کتاب در سره را وړې او زه دغه کتاب په خپل لاس کي هم ونیسم، بیا هم ایمان نه درباندي را وړم او وایم: ته ساحر یې، رسول الله ﷺ هیڅ نه وایي، آیا دغسي د عقل له چوکاټه وتلي خبري جواب لري؟

بیا نورو کفارو و ویل: والله موږ پرتا ایمان نه را وړو ترڅو چې الله و نه وینو او ټوله ملائکې و نه وینو چې دغه الله ته راځي، که مو دا ولیدل بیا نو ایمان را وړو، بېله دغه

ځخه زموږ ایمان را وړل هیڅ امکان نه لري، رسول اللهﷺ دغه ټولي خبري اوري او چپه خوله دی هیڅ نه وایي.

خو بیا د کافر قریشو د دغو غوښتنو او دغه سوال او جواب په باره کي د سورة بني اسرائیل یا سورةُ الإسراء دغه آیاتونه نازل سوه چي الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنبُوعًا ﴿٩٠﴾﴾.

او قریش وایي: یا محمّد! تر هغه وخته به پر تا ایمان را نه وړو ترڅو چي جاري کړې ته موږ لره د مځکي ځخه بهېدونکې چینه.

﴿أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾﴾

یا وي تا لره یو باغ د خرما او انګورو او وبهوې ته په دا باغ کي ولې په بهولو سره.

﴿أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا﴾

یا را واچوې پر موږ باندي آسمان ټوټه ټوټه لکه څرنګه چي ته ګمان کوې.

﴿أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾﴾

یا را ولې الله او ملائکې مخامخ ښکاره چي موږيې و وینو،

﴿أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ﴾

یا وي تا لره یو کور چي په سرو زرو ښایسته سوی وي.

﴿أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ﴾

یا په آسمان کي لوړ وخېژې.

﴿وَلَن نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرَؤُهُ﴾

او هیڅکله به ستا په تش او یوازي ختلو ایمان را نه وړو ترڅو چي پر موږ داسي یو کتاب را کښته کړې چي موږيې لولو او ستا تصدیق پکښي موجود وي.

﴿قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٣﴾﴾.

یا محمّد! ﷺ دوی ته و وایه: پاکي ده زما رب لره (آیا یم زه) یعني: زه نه یم

مګر یو را لېږل سوی انسان.

او بیا هم په دغه باره کې د سورةُ الأنعام دغه آیاتونه نازل سوه کوم چې الله ﷻ فرمایي:

﴿ وَلَوۡ نَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ كِتَٰبٗا فِي قِرۡطَاسٖ فَلَمَسُوهُ بِأَيۡدِيهِمۡ لَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا سِحۡرٞ مُّبِينٞ ۝٧ ﴾.

او که موږ پر تا په کاغذ کې لیکل سوی کتاب نازل کړی وای او بیا دوی دغه کتاب په خپلو لاسو مسحه کړی وای نو خامخا به هغو کسانو چې کافران سوي دي ویلای: چې نه دی دغه کتاب مګر ښکاره او معلومداره سحر.

﴿وَقَالُواْ لَوۡلَآ أُنزِلَ عَلَيۡهِ مَلَكٞۖ﴾

او کفارو به ویل: ولي پر ده مَلَکه (ملائکه) نه نازلیږي؟ یعني: له آسمانه ولي ملائکه نه ورته راځي چې موږ یې وو وینو، الله ﷻ فرمایي:

﴿وَلَوۡ أَنزَلۡنَا مَلَكٗا لَّقُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ ۝٨﴾.

او که موږ ملکه نازله کړې وای نو خامخا به د دوی د هلاک خبره فیصله سوې وای، بیا به دوی ته مهلت نه وای ورکول سوی.

ورونو! د تلاوت سوو آیاتو په ترجمه کې ډیري خبري او تفصیل سته خو زه نه غواړم چې زموږ د سیرت النبي ﷺ مضمون و تفسیر ته واوړي، نو ځکه په مختصره او کوتاه ترجمه سره کفایت کوم.

﴿وَلَوۡ جَعَلۡنَٰهُ مَلَكٗا لَّجَعَلۡنَٰهُ رَجُلٗا وَلَلَبَسۡنَا عَلَيۡهِم مَّا يَلۡبِسُونَ ۝٩﴾.

او که چیري موږ دغه رسول ملکه ګرځولې وای، یعني: انسانانو ته مو ملائکه په رسالت را لېږلې وای، نو خامخا به موږ دغه ملکه د یوه سړي په شکل ګرځولې وای (ځکه انسان د ملکي د واقعي شکل د لیدلو طاقت نه لري) نوکه ملکه د سړي په شکل سوې وای نو خامخا به موږ دوی په شک او شبهه کې اچولي وای لکه دغه اوس چې دوی پکښي پراته دي، یعني: اول خو مو ملائکه په دې سبب په رسالت نه را ولېږل چې

انسان د ملائکې د ليدلو توان او طاقت نه لري او که يې فرضاً د ملکي د ليدلو طاقت هم را وړی وای او بيا يې هغه ملکي ته د ذرواغو خطاب کړی وای، نو سمدستي عذاب پر نازلېدی، نو ملکه خو په دغو سببو نه را ولېږل سوه او که مو بيا چيري ملکه د انسان په شکل او صورت کي را لېږلې وای نو دغه شک او اشتباه چي اوس يې پر تا کوي پر هغه ملائکې يې هم کاوه او دا به يې ورته ويلای چي ته ساحر، شاعر، کاهن يا کاذب يې.

ورونو! اوس خو درته معلومه سوه چي د رسول الله ﷺ په ژوند خبرېدل د قرآن مجيد د معنٰی د پوهېدلو دپاره څومره فايده لري، که د رسول الله ﷺ د ژوند په دغه واقعاتو او سيرت نه سو خبر، آيا د دغو آياتو په ترجمه پوهېدلای سو؟ هيڅکله نه.

ښه دلته يوه پوښتنه پيداکيږي: چي رسول الله ﷺ د کفارو دغه غوښتني ولي نه کړې ور د سره؟ يعني: هغه شيان چي دوی غوښتل رسول الله ﷺ ولي نه کړه ورته موجود او هغه د دوی د غوښتني معجزې يې ولې ور ښکاره نه کړې ؟

جواب: د دې څوسببه وه،

اول: هغه انبياء عليهم السلام چي تر رسول الله ﷺ د مخه وه آيا هغو خپلو قومو ته معجزې نه وې ور ښکاره کړي؟ موسٰی عليه السلام و فرعون او د هغه قوم ته (۹) معجزې ور ښکاره کړې او هره يوه يې تر هغه د مخنی معجزې لويه او مشکله وه، آيا د فرعون قوم د دغو معجزو په ليدلو سره ايمان را وړی؟ يا! نه يې را وړی.

د قريشو د معجزو غوښتنه هم د ايمان را وړلو دپاره نه وه بلکه جدل، سبسطه او بېځايه بحث ؤ، آيا عيسٰی عليه السلام خپل قوم ته معجزې نه وې را وړي؟ بلکه را وړي يې وې، مګر قوم يې د هغو معجزو په ليدلو سره بيا هم ايمان نه راوړی.

نو الله جل جلاله په قرآن مجيد کي دا هم ذکر کړي دي چي دغه د دوی غوښتني يې ولي نه کړې ورپوره، الله عزوجل د سورة بنی اسرائيل يا الإسراء په (۵۹) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿وَمَا مَنَعَنَآ أَن نُّرۡسِلَ بِٱلۡأٓيَٰتِ إِلَّآ أَن كَذَّبَ بِهَا ٱلۡأَوَّلُونَۚ﴾. الإسراء:۵۹)

او موږ هيڅ شي له دې څخه نه يو منعه کړي چي د دوی د غوښتني معجزې ور ولېږو ببله دې چي پخوانيو کفارو د معجزو تکذيب کړی ؤ، بيانو موږ هلاک کړل، يعني: که اوس موږ د دوی د غوښتني معجزې ورکړو او دوی ايمان را نه وړي دوی

هم هلاکيږي.

﴿وَءَاتَيْنَا ثَمُودَ ٱلنَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُواْ بِهَا﴾

او ورکړې مو وه د ثموديانو قوم لره (اوښه) ښکاره معجزه، نو ثموديانو پرخپلو ځانو د هغې اوښې په زخمي کولو او وژلو سره ظلم وکړی.

﴿وَمَا نُرْسِلُ بِٱلْـَٔايَـٰتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾﴾

او نه لېږو موږ دغه فرمايشي معجزې مګر د بېرولو دپاره يې لېږو. الله جل جلاله د صالح عليه السلام قوم ته د دوی د غوښتني سره برابره د معجزې په شکل اوښه ورکړل چي ټولو په سترګو وليدل چي لويه، غټه او قوي اوښه د مځکي يا ډبري څخه را وزي، بيا يې هم ايمان را نه وړی، حتّٰی هغه د معجزې اوښه يې زخمي او مړه کړه.

د کفارو د غوښتنو د نه پوره کولو دوهم سبب دا وُچي د دوی د غوښتنو پوره کول د اُمت آخره او انتهاء وه، هغه داسي: کله چي د رسول الله ﷺ او قريشو په منځ کي دغه بحث وسو جبريل عليه السلام و رسول الله ﷺ ته راغلی او ويل: يا رسولَ الله! الله جل جلاله را استولی يم او فرمايي: دوې خبري دي هره يوه چي ستا خوښه وي هغه سي به وسي، اول دا چي د دوی پر بې معنٰی او غلطو خبرو صبر وکړه او انتظار ورته وکړه. يا دا چي: هغه شيان چي دوی يې غواړي ټول به ورکړم مګر د دغو معجزو تر حاصلېدلو وروسته که يې بيا هم ستا د رسالت تصديق و نه کړی او ايمان يې را نه وړی ټول به هلاک کړم.

اوس نو خوښه او اختيار ستا دی، يا به پر ټولو مشکلاتو، بې معنٰی خبرو او ټولو هغو آزارو چي تا ته درکول کيږي صبر کوې، يابه د دوی غوښتني ورکړم، که يې بيا هم تر هغه فرمايشي معجزو وروسته انکار وکړی نو ټوله مکه هلاکيږي، لکه پر پخوانيو امتو چي قِسم قسم عذابونه او خرابۍ نازلي سوي دي، نويا رسولَ الله! کومه خوا اختياروې؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: صبر او انتظار کوم، الله عزوجل ته اميد لرم چي د دوی په وروستنيو نسلو کي داسي څوک پيداسي چي پر الله عزوجل ايمان را وړي، رؤف او رحيم رسولُ الله ﷺ د الله جل جلاله په قدرت او إراده دا کولای سوای چي د دوی ټولي غوښتني

ورپوره کړي مګر دا نو د امت انتهاء او آخره وه ځکه دا د نبي او امت په منځ کي آخرنی فیصله ده، واقعاً هم پسله هغه چي د امت د غوښتنو سره سم تولي معجزې ښکاره او موجودي سي، بیا نو امت نه دوې لاري پاته کيږي، یا به ایمان را وړي، یا به انکار کوي، که یې انکار وکړی الهي عذاب پر نازلیږي، چي په دغه عذاب سره هغه قوم و انتهاء او آخر ته رسیږي، نو رسول الله ﷺ دا نه غوښتل چي د دوی سره آخري فیصلې ته ورسیږي، ویل: که په دوی کي فایده نسته اولادو ته یې امید سته، بنایي په هغو کي مسلمانان پیدا سي او واقعًا هم داسي سوه، حتّٰی د ابوجهل زوی عکرمه رضي الله عنه مسلمان سو، په همدې سبب رسول الله ﷺ د صبر کولو او انتظار اړخ یا طرف اختیار کړی.

ابو طالب د بنی هاشم تولنه جوړوي

که څه هم د حمزه او عمر رضي الله عنهما اسلام د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په وضعه او حال کي تغیر را وستلی ؤ او د مسلمانانو حالاتو څه نا څه فرق کړی ؤ مګر د ابوطالب په زړه کي بیا هم د مشرکانو څخه پرخپل وراره بېره موجوده وه، د ده هغه تیري سوي واقعې په یاد وې چي یو وار مشرکانو ورته وویل: د وراره څخه دي لاس واخله او بیا یې ویل: وراره دي په عمّاره بن الولید را سره بدل کړه چي مورږيې و وژنو او بیا ابوجهل د ده د وراره د وژلو په نیت هغه لویه ډبره واخیستل او عقبه بن أبي معیط د ده وراره د سجدې په وخت کي په پتو یا په یوه ټوکره سره تر داسي اندازې خپه کړی چي قریبه وه و وژل سي او بیا عمر بن الخطاب د ده د وراره د وژلو دپاره توره را اخیستې وه، ابوطالب په دغو واقعاتو کي فکر کاوه او د هغو څخه د داسي شَر بوی را پورته کېدی چي د ده زړه به یې ور و رېږداوه او دا د ابوطالب سره ثابته وه چي مشرکان د ده د وراره په باره کي د ده سره غدر او خیانت کوي او د ده د وراره د وژلو قصد او إراده لري او که د مشرکانو څخه یو نفر د ده پر وراره یوه ناګهاني حمله وکړي او ویې وژني، هلته نو حمزه او عمر یا بل څوک کومه فایده نه سي رسولای، دغه فکرونه د ابوطالب په زړه او دماغ کي په یقیني ډول سره ور ګرځېدل او دا تول هم حق وه، ځکه واقعاً مشرکانو پر دې اتفاق کړی ؤ چي رسول الله ﷺ په ښکاره سره

ووژني او دغه د مشرکانو واتفاق ته د الله ﷻ په هغه قول کي اشاره ده چي فرمايي:

﴿ أَمْ أَبْرَمُوٓاْ أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ ﴾. [الزخرف/۷۹]

يعني: کفارو د رسول الله ﷺ په خلاف يو کار جوړ کړی او محکم کړی دی او موږ هم د خپل تدبير محکم کوونکي، ټينګوونکي يو.

نو ابوطالب د دغو افکارو په مقابل کي څه وکړه؟ خپله کورنۍ چي د هاشم او مُطلب اولاده وه سره راټوله کړه (*هاشم او مطلب دوه وروڼه دي چي د عبد مناف زامن وه*) او ويل: موږ او تاسي په ټولو بايد د محمّد ﷺ ساتنه وکړو او مشرکانو ته دا موقع ور نه کړو چي ده ته کوم آزار او تکليف ور ورسوي، دغه راټول سوو خلکو ټولو که مسلمانان وه که کفار د هغه عربي جوار يا قوم پرستۍ په سبب دا غوښتنه و منل بېله ابولهبه چي هغه د نورو قريشو پرطرف سو او نورو ټولو په اتفاق سره د محمّد ﷺ د ساتني او حفاظت مسئوليت او ذمه واري پرڅان قبوله کړه.

اوس نو ترڅلورو هفتو په لږ يا کمه موده کي مشرکانو ته څلور لويي حادثې پيښي سوې.

لومړئ: د قريشو شريف او قوي پهلوان حمزه ﷺ مسلمان سو.

دوهم: عمر بن الخطاب ﷺ چي معرفي کولو ته يې ضرورت نسته مسلمان سو.

دريم: رسول الله ﷺ د مشرکانو پښنهاد يا وړانديز د قرآن مجيد په آياتوورد کړی.

څلورم: بني مطلب او بني هاشم ټولو په اتفاق سره که مسلمانان وه که مشرکان د رسول الله ﷺ طرفداري او د هغه ساتنه اعلان کړه.

مشرکان په حيرت کي سوه او دا يې هم حق ؤ چي په حيرت کي سي، دوی پوه سوه که موږ د محمّد ﷺ پر وژلو اقدام وکړو د مکې شېلې به زموږ په وينو وبهيږي او ممکن زموږ نسل ختم سي، کله چي مشرکانو ته دغه حقيقت ور معلوم سو نو يې د رسول الله ﷺ وژل پرېښوول او يو بل ظلم ته يې لاس واچاوه چي تر پخوانيو ظلمو ډير سخت او اشد ؤ، هغه داسي:

د ظلم او عداوت عهد نامه
مقاطعه او بنديز - يا اقتصادي انحصار

د قريشو يوه ډېره لويه ډله سره را ټوله سوه او پردې يې قسمونه ياد کړه چي هيڅوک به د بني هاشم او بني مطلب سره که مسلمان وي که کافر او د هغو کسانو سره چي د بني هاشم او بني مطلب څخه نه دي خو مسلمانان سوي دي هيڅ قسم معامله نه کوي، نه به ښځه څني غواړي نه به يې ورکوي، نه به شئ څني رانيسي نه به يې پرخرڅوي، نه به څوک ور سره کښېني نه به خبري ورسره کوي، حتّٰی سلام به نه ور اچوي، نه به د دوی کورو ته ورځي او نه به يې خپلو کورو ته پرېږدي، ترڅو چي محمّد ﷺ دوی ته د وژلو دپاره ور تسليم نه کړي او د دغي فيصلې دپاره يې يوه ورقه وليکل چي په هغه ورقه کي دغه ذکر سوي عهدونه او وعدې ليکل سوي وې.

بل دا چي د بني هاشم سره به هيڅ وخت د صلحي خبري نه کيږي او نه به صلحه څني قبليږي ترڅو چي محمّد ﷺ د وژلو دپاره را تسليم نه کړي.

دغه ورقه يا تعهد نامه د قريشو ټولو کافرو مشرانو امضاء کړل.

ابن قيم رحمه الله وايي: دغه تعهد نامه منصور بن عکرمه بن عامر بن هاشم وليکل او څوک بيا وايي چي نضر بن الحارث وليکل، خوصحي خبره دا ده چي بُغَيض بن عامر بن هاشم وليکل او رسول الله ﷺ ښرا ورته وکړه چي د هغې ښرا په سبب يې لاس شل سو.

د تعهد نامې يا مقاطعه نامې په شروع کي داسي وليکل سوه:

(بِسمکَ اللّٰهم) او بيا د تعهد نامې نوري مادي وليکل سوې چي پکښي ليکل سوي وه: هيڅوک به د بني هاشم او بني مطلب او نورو هغه کسانو سره چي مسلمانان سوي دي د رانيولو او خرڅولو معامله نه کوي، نه به شئ څني را نيسي او نه به يې پرخرڅوي، نه به ښځه څني غواړي نه به يې ورکوي او دوی ته به اجازه هم نه ورکول کيږي چي خوراکي مواد د مکې د دباندي څخه را نيسي، نه به څوک خبري ور سره کوي او نه به يې کورو ته پرېږدي، کامل انحصار او پوره مقاطعه وليکل سوه او تعهد نامه يې دننه په کعبه شريفه کي وځړول.

درې کاله د ابو طالب په شِعَب کې

ابوطالب وېرېدی چې د قریشو کافر مشرانو د بني هاشم او بني مطلب او هغو کسانو چې د دوی پرطرف دي پرضد ډېر ټینګ اتفاق او اتحاد وکړی، نو ابوطالب هغه کسان چې د ده او د رسول الله ﷺ پرطرف وه سره را ټول کړه او د مکې مکرمې تر ښار دباندې و وتل، دا د دې دپاره چې دوی سره یو ځای وي او په خپل منځ کې مرسته او تعاون سره وکړي، نو یې د مکې مکرمې په بل ځای کې واړول چې هغه ځای ته شِعَبِ أبي طالب ویل کیږي، دوی هلته یو له بله سره مرسته کوي او په دې امید دي چې له دغې مقاطعې او انحصاره ځخه خلاص سي.

سبحان الله! آیا د نن ورځې کفار هم د مسلمانانو په مقابل کې دغه کارونه نه کوي؟

د قریشو له طرفه د مسلمانانو سره مقاطعه او انحصار په ډېر شدید ډول شروع سوه او دې انحصار یا مقاطِعې درې کاله دوام وکړی، درې کاله او د دوی دا حال دی چې نه شئ رانیولای سي او نه یې خرڅولای سي هیڅوک شئ نه پر خرڅوي حتّٰی که د مکې مکرمې د دباندې ځخه نور تجار راسي قریش یې نه پرېږدي چې پر مسلمانانو خواړه خرڅ کړي او که به بیا چیري د بني مطلب یا بني هاشم ځخه یو ځوک ورغله چې یو شئ را نیسي، قریشو به هغه شئ په دوه چنده قیمت د هغه تاجر ځخه د دې دپاره رانیوی چې د مسلمانانو لاس ته د خوړلو شئ ورنه سي، مسلمانان مال لري مګر شئ نه سي په رانیولای او بل د أمن له طرفه هم نه وه په امان، د خپل ضرورت د شیانو د رانیولو دپاره هم د شِعَبِ أبي طالب ځخه نه سي را وتلای بېله هغو حرامو میاشتو ځخه کومي چې په هغو کې جنګ او تجاوز حرام ؤ.

ابوطالب پر رسول الله ﷺ ببرېدی چې ځوک یې د شپې و نه وژني نو کله چې به شپه سوه او خلک به د خوب بستر ته تله ابوطالب به هم رسول الله ﷺ ته و ویل: ورسه پر خپل ځای دي پرېوزه، دا د دې دپاره که چا د ده ﷺ د وژلو إراده کړې وي هغه به یې و ویني چې رسول الله ﷺ هلته پر خپل ځای پرېوتی، مګر کله چې به بیا خلک بیده سوه ابوطالب به د خپلو زامنو یا ورونو ځخه یو ځوک امر کړی چې ورسه

ته د محمّد ﷺ په ځای کي پرېوزه او رسول الله ته به يې و ويل: ته ولاړ سه د ده په بستر کي پرېوزه، يا خو به په خپله ابوطالب د رسول الله ﷺ پر بستر پرېوتی.

کله چي د مسلمانانو او د دوی د کومکيانو خپل خوراکي مواد خلاص سوه او نور نه سي رانيولای نو په مسلمانانو او هغو کسانو کي چي د دوی مرسته يې کول لوږه شروع سوه، داسي کاختي او نيستي جوړه سوه چي د لوږي په سبب يې د درختو او وُنو پاڼي خوړل، نورو قريشو به د مسلمانانو او د هغو د کومکيانو د کوچنيو ماشومانو پرله پسې ژړا او نارې، چغاري او بغاري اورېدلې چي د لوږي په سبب به يې همېشه ژړل، خو زړه سوئ نه وُ بلکه خوند يې پر اخيستی. لکه نن ورځ چي د دنيا ټول کفار د فلسطين د کوچنيو معصومو شهيدانو ننداره کوي او خوند پر اخلي.

هو! هلته په قريشو کي څو نفره وه چي زړه يې غوښتی چي د بني هاشم او نورو سره د هغو دوستيو په سبب چي د دوی سره يې درلودلې مرسته وکړي، ځکه ځينو قريشو د بني هاشم يا نورو سره پخواني قرابتونه او د ښځو له طرفه دوستۍ درلودلې، نو د هغو دوستيو په سبب په دغه مقاطعه او انحصار نه وه راضي مګر په وسه يې هم څه نه وه پوره، نو به يې د موقع په وخت کي د نورو قريشو په پټه څه خوراکي مواد وُرووړل چي د هغې جملې څخه يو هم حکيم بن حزام وُ.

حکيم بن حزام د قريشو د مشرانو څخه يو مشر وُ او تر دغه وخته نه وُ مسلمان سوی، د ده زړه غوښتل چي د بني هاشم سره د دغه تنګسې په وخت کي مرسته وکړي ځکه يو خو يې د مور له طرفه د بني مطلب سره دوستي درلودل او بل خديجه رضي الله عنها د ده عمه وه.

دغه حکيم، يوه ورځ څه خوراکي مواد پر يوه اوښ بار کړه چي شِعبِ أَبي طالب ته يې وروړي خو په لار کي ابوجهل وليدی، ابوجهل ويل: د خيره؟ يا حکيم!

حکيم ويل: دا زما کار دی هر چيري چي ځم، ابوجهل ويل: ته محمّد او د هغه ملګرو ته خواړه وروړې؟ حکيم ويل: دا زما کار دی هر چيري چي يې وړم، د دې امت فرعون ابوجهل و ويل: يا! دا ستا کار نه دی! والله نه دي پرېږدم چي ته مسلمانانو ته خواړه وروړې او د ده په منعه کولو يې شروع وکړه.

دوی په دغه کشمکش کي دي چي د قريشو د مشرانو او ساداتو څخه يو بل نفر

راغلی چي نوم يې ابوالبختري بن هشام دی او ده هم د مسلمانانو سره همدردي درلودل، که څه هم د ده همدردي د اسلام او ایمان په سبب نه وه بلکه د دې همدردۍ سبب هم قومیت او نسب ؤ، خو دغه ابوالبختري راغلی ویل: پر څه مو شخړه او غالمغال دی؟ حکیم و ویل: زما سره دغه بار را سره دی او غواړم چي هري خوا ته زما زړه وي ولاړ سم، مګر ابوجهل مي نه پرېږدي د ده يې په څه؟

ابوجهل ویل: یا! دئ غواړي چي دغه خواړه محمّد ﷺ او د هغه ملګرو ته یوسي، ابوالبختري و ویل: حکیم د قریشو د مشرانو څخه یو مشر دی او ته هم یو مشر یې! نو دئ آزاد دی هر چیري چي ځي ولاړ دي سي، ته حق نه لرې چي منعه يې کړې.

اصلاً مکې مکرمې یو عمومي مشر نه درلودی، هر مشر د خپل قوم او خپلي کورنۍ مشر ؤ، مګر ابوجهل که څه هم د خپل قوم بني مخزوم مشر ؤ خو د زړه غوښتنه او آرزو يې دا وه چي د ټولي مکې مکرمې مشر سي، مګر څرنګه چي قریش ښاخ ښاخ یا پښه پښه وه او هر ښاخ ځان ته مشران درلودل، هغه نورو مشرانو د ابوجهل اطاعت نه کاوه او نه يې دئ د ځان مشر باله، نو ځکه ابوالبختري ورته و ویل: حکیم هم یو مشر دی هر څه چي يې زړه غواړي و دي يې کړي، ابوجهل ویل: یا! نه يې پرېږدم، ابوالبختري ته قهر ورغلی او ویل: ته څوک یې چي نه يې پرېږدې؟ ابوجهل ویل: نه يې پرېږدم او ابوالبختري يې پوري وهی د ابوالبختري هم ور سره حملې سوې، وهل پوري وهل سوه خو په آخر کي ابوالبختري پر زور سو او حکیم هغه خپل بار کړی اوښ مسلمانانو ته ورساوه.

همدارنګه د قریشو ځینو نورو مشرانو کوم چي د ابوطالب یا بني عبدالمطلب سره يې دوستي درلودل څه خوراکي مواد به يې مسلمانانو ته په پټه ور وړل مګر دغه خوراکي مواد چي مسلمانانو ته په پټه ور وړل کېده د دوی نه بسېده، ځکه دا لږ خواړه وه او هغه کسان چي په شِعَبِ أبي طالب کي اوسېدل ډېر او په لسهاوو نفر وه، نو خود پر مسلمانانو او د دوی پر طرفدارانو لوږه غالبه سوه، تر داسي اندازې چي یو د دوی څخه وايي: یوه شپه د حاجت د آداء کولو دپاره د خپله ځایه څخه څه ګوښه او لیري ولاړم، هلته مي یو آواز واورېدی چي باد یو شئ ښو راوه پسي وګرځېدم د مړه

سوي اوښ د پوست یوه ټوټه یا یوه حصه مي پیدا کړه، دغه پوست مي واخیستی پسله پرېللو مي و ایشاوه او و مي خوړی، تاسي فکر وکړی چي یو انسان د لوږي له لاسه دغه حال ته رسیږي چي د مړه اوښ پوست او د درختو یا وُنو پاڼي خوري، هغه هم یوه ورځ نه بلکه په کلو یې دا حال وي، دا څومره سخت ژوند دی مګر یوازي مسلمانانو نه بلکه هغو کسانو چي د مسلمانانو سره یې قرابت او همدردي درلودل درې کاله پرله پسې دغه لوږه وګالل، درې کاله یې پر لوږه سر بېره د خپلو کوچنیو اولادو او معصومو ماشومانو ژړاوي چي د لوږي د لاسه به یې ژړل تحمل کولې او زغملې دا هم د مسلمانانو دپاره د صبر او مقاومت امتحان ؤ، خو مسلمانانو پر دغو تکالیفو او مشکلاتو، زحمتو او آزارو صبر وکړی او په دغه سخت امتحان کي په همت او مړانه سره کامیابه سوه.

د تعهد نامې یا مقاطعې ماتول

پوره درې کاله پر دغه حال تېرسوه څو د بعثت د لسم کال د محرمي په میاشت کي دغه تعهدنامه او انحصار مات سوه د هغه د ماتېدلو سبب دا ؤ چي په قریشو کي ځیني کسان په دغه تعهد او انحصار راضي وه او ځیني یې ناراضه وه، نو هغه کسان چي په دغه انحصار نه وه راضي هغو د دغه تعهدنامې د ماتېدلو دپاره کوښښ وکړی، هشام بن عَمرو چي د قریشو د مشرانو څخه ؤ او د شپې به یې په پټه څه خواړه و بني هاشم ته ور وړل او د هغو د دغه بد حال په سبب خواشینی او پرېشانه هم ؤ نو همېشه به په دې فکر کي ؤ چي دغه د ظلم ورقه او تعهد نامه چي د قریشو له طرفه لیکل سوې ده څنګه له منځه یوسي او دغه مقاطعه پای ته ورسیږي؟ د دې کار دپاره یې عزم وکړی چي دا مقاطعه باید لیري او پای ته ورسیږي، نو زُهیر بن أبي امیه المخزومي ته ورغلی چي د هغه مور عاتکه بنت عبدالمطلب د ابوطالب خور او د رسول الله ﷺ عمه وه.

زُهیر ته یې و ویل: یا زُهَیرْ! آیا ته راضي یې چي ته خواړه خوري او اوبه څښې او ستا د ماما ګانو دي دغه حال وي چي ته په خبر یې؟ زهیر ویل: یا! نه یم راضي.

هشام ویل: هو باید په راضي هم نه سو درې کاله کیږي چي دغه خلک په لوږه

اخته دي موږ يې د شپې او ورځې د کوچنيو ماشومانو ژړاوي اورو چې د لوږې ژاړي او بيا هم چپ يو دغه خلک زموږ قوم زموږ وينه او زموږ ځان دي.

زُهير ويل: نو څنګه وکړم؟ قريشو دا اتفاق کړی دی.

هشام ويل: زه غواړم چې دغه ورقه له منځه يوسم.

زُهير ويل: زه او ته دوه نفره يو دا کار موپه وسه نه دی پوره، بيله ما او تا څخه بل څوک هم سته چې د دغې مقاطعې مخالف وي؟

هشام ويل: يا! فقط زه او ته يو.

زُهير ويل: درېيم نفر هم را ته په کار دی.

نو هشام و مطعم بن عدي ته ورغلی و هغه ته يې د بني هاشم او بني مطلب دوستی او قرابتونه ور ياد کړه او ويل: دا ښه کار نه دی چې ته په دغه ظلم کې د قريشو پر طرف يې، مطعم ويل زه يو نفر يم څه نه سم کولای.

هشام ويل: دوهم نفر مي هم درپيدا کړی دی، ويل: هغه څوک دی؟

ويل: زه يم، مطعم ويل: درېيم نفر هم په کار دی، ويل: هغه مي هم پيدا کړی دی، مطعم ويل: هغه څوک دی؟ ويل: زُهير بن أبي اميه، مطعم ويل: په دې کار کې څلورم نفر هم په کار دی.

نو هشام بن عَمرو و ابوالبختري ته ورغلی، هغه ابوالبختري چې د ابوجهل سره يې د حکيم د اوښ په بار کې وهل او ټکول کړي وه، هشام پوهېدی چې ابوالبختري پر بني هاشم مهربانه دی، هغه ته يې هم هغه خبري وکړې چې مطعم ته يې کړي وې، ابوالبختري و ويل: آيا بل څوک هم سته چې په دغه کار کې زموږ مرسته وکړي؟

هشام ويل: هو! زُهير بن أبي اميه، مطعم بن عدي او زه ستاسي سره يم، ابوالبختري و ويل: پنځم نفر ته هم ضرورت سته چې پنځه سو قوت مو زياتيږي.

هشام و زُمعه بن الاسود بن مطلب ته ورغلی د هغه سره يې خبري وکړې د بني هاشم قرابتونه يې وریاد کړه، د هغو حقوق يې ورته بيان کړه او ويل: ته په دغه حالت راضي يې چې قوم دي د لوږې مري؟

زُمعه ويل: آيا دغه کار ته چې ته ما ور بولې بل څوک هم را سره سته؟

هشام ویل: هو! د هغه نورو ملګرو نومونه یې ورياد کړه.
زمعه و ویل: هو اوس صحي ده، دغه پنځه نفره د شپې په (حجون) کي چي په مکه مکرمه کي د یوه ځای نوم دی سره یو ځای سوه او د دغي صحیفې یا تعهد نامې د ماتولو دپاره یې عهد او وعده سره وکړه.
زهير و ویل: اول هغه څوک چي د قریشو په حضور په دغه باره کي خبري کوي هغه زه یم، شپه تېره سوه په سهار کي د قریشو مشران او سردارن او نور قریش د کعبې شریفي پر شا وخوا د خپلو مجلسو په ځایو کي ناست دي چي زُهير له کوره را و وتی ښایسته او ګران قیمته لباس یې اغوستی دی پر کعبه شریفه یې طواف وکړی او بیا یې خلکو ته مخ ور واړاوه ویل: یا اهل مکه! آیا موږ خواړه خورو، کالي اغوندو او بني هاشم هلاکیږي؟ نه شئ پر خرڅیږي او نه څني رانیول کیږي، والله زه تر هغو نه کښېنم تر څو دغه ظالمه ورقه، دغه د دوستۍ قطعه کوونکې ورقه څیري نه سي، درې کاله کیږي چي دوی خواړه نه لري او وږي ګرځي، والله دا پېغور به موږ ته تر ابده پاته وي.
ابوجهل چي د حرم په یوه طرف کي ناست ؤ ولاړ سو او ویل: درواغ دي و ویل والله دغه عهدنامه نه څیرل کیږي، دا هغه عهد او اتفاق دی چي ټولو قریشو کړی دی او وعده یې کړې ده چي دا مقاطعه به تر هغو جاري وي څو مسلمانان زموږ دین ته را اوړي.
زُمعه بن الاسود ولاړ سو او ویل: والله یا ابوجهل ته ډېر درواغجن یې موږ په دې عهد نامه د هغې د لیکلو په وخت کي هم نه ؤ راضي او دا باید څیري سي.
ابوجهل وايي: والله نه څیرل کیږي. ابوالبختري ولاړ سو ویل: زُمعه رشتیا وايي موږ په دغه عهد نامه نه راضي یو او نه یې منو.
ابوجهل غواړي چي د ابوالبختري جواب و وايي چي مطعم بن عدي ولاړ سو او ویل: تاسي رشتیا واياست او هرڅوک چي له دغه مخالفه خبري کوي هغه درواغ وايي، موږ د الله په حضور کې د دغي عهد نامې څخه او کوم څه چي پکښې لیکل سوي دي بري او بېزاره یو.
ابوجهل د ده جواب ته ځان جوړاوه چي هشام بن عَمرو ولاړ سو او د دغه قسمه څخه خبري یې وکړې، اوس نو کوم څوک چي دا حالتویني یو د پنځو په مقابل

کي دلائل وايي، ابوجهل وايي: دا عهد باید نه سي مات او مقاطعه باید نوره هم دوام ولري، مګر دوی پنځه دي که څه هم بل څوک د دوی پر طرف نسته خو دا پنځه منظم او د مخه یې پلان جوړ کړی دی (*پنځه منظم نفر کولای سي چي پر پنځوسو غیر منظمو نفرو غالبه سي*) ابوجهل عاجزه پاته سو ویل: دا پلان په شپه کي جوړ سوی دی بیله دغه ځایه په بل ځای کي مشورې او اتفاق سوی دی.

د دغو خبرو په وخت کي ابوطالب د حرم شریف په یوه طرف کي ناست ؤ او دغه خبري اوري. ابوطالب ولي او د څه شي دپاره دلته راغلی ؤ؟ هغه خو په دې موضوعاتو نه ؤ خبر؟

د هغه د را تللو سبب بل شئ ؤ، هغه دا چه الله جل جلاله خپل رسول ﷺ ته د دغه صحیفې یا ورقي په باره کي داسي معلومات ورکړل چي په هغه عهد نامه کي ټول هغه ځایونه چي په هغه کي ظلم او د صلهٔ رحمي قطعه کېدل لیکل سوي دي، هغه ټول وَینُو خوړلي دي، بېله هغو ځایو څخه چي په هغه کي د الله جل جلاله نوم لیکل سوی دی، رسول الله ﷺ دغه خبر خپل اکا ابوطالب ته و وایه، ابوطالب ورته و ویل: آیا ستا رب ته په دغه خبر کړی یې؟ رسول الله ﷺ ویل: هو.

نو اوس ابوطالب د خو نفرو سره راغلی دی چي دغه خبر قریشو ته و وایي، د مخه تر دغه مناظرې او مناقشې ابوطالب ځینو قریشو ته دغه خبر و وایه: چي زما وراره دغسي او دغسي راته ویلي دي او هغه هیڅکله درواغ نه وایي، اوس تاسي وګورئ که خبره داسي وه لکه هغه چي وایي نو وېښ سئ او دغه خپل بد او ظالمانه عمل پرېږدئ په والله تر هغو به یې در تسلیم نه کړو چي یو نفر مو پاته وي او که هغه خلاف ویلي وه زه به تاسي او دئ سره پرېږدم، بیا نو څه چي مو خوښه وي هغه ور سره وکړئ.

قریشو و ویل: ښه او د انصاف خبره دي وکړه، خو د مخه تر دې چي پر دغه موضوع خبري وسي هغه بله خبره شروع سوه، پسله هغه چي د هغو پنځو نفرو او ابوجهل په منځ کي هغه سوال او جواب وسو، مطعم بن عدي کعبې شریفي ته ننوتی چي هغه عهد نامه را واخلي او څیري یې کړي، وې لیدل چي عهد نامه ټوله وَینُو خوړلې ده بېله هغه ځایه چي (بِسمکَ اللّٰهم) یا بل هغه ځای چي د الله جل جلاله نوم لیکل

سوی ؤ، هغه پرخپل حال پاته وه نوره ټوله عهد نامه نه وه! وینو خوړلې وه.

له دغه وخته دغه عهد او اتفاق، انحصار او بندیز مات سوه، رسول الله ﷺ او د ده ټول ملګري د شعب أبي طالب څخه را ووتل او خپلو کوروته ولاړل.

دلته کفارو بیا د رسول الله ﷺ د نبوت د علامو څخه یوه ډېره لویه علامه ولیدل، چي هغه د عهد نامې په حال خبرېدل وه، مګر لکه څرنګه چي الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَإِن يَرَوْاْ ءَايَةً يُعْرِضُواْ وَيَقُولُواْ سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ۝﴾.[قمر:۲]

ژباړه: که کفار د الهي قدرت یو دلیل و ویني مخ څني اړوي نه یې مني او وایي دا سحر دی.

کفارو دلته هم دغه د نبوت لوی دلیل نه و مني او نوریې هم کفر پر کفر زیات سو.

دغه مقاطعه او بندیز پسله دري کاله په دغه شکل سره پای ته ورسېدل، مګر دغه موده ډېر سخت او مشکل ژوند ؤ، دري کاله پرله پسې ټولو مسلمانانو او د دوی دوستانو یا طرفدارانو دغه لوږه او د ورو ماشومانو ژړاوي و زغملې.

مسلمانانو ولي او د څه شي دپاره دغه عذابونه او تکلیفونه قبلول؟؟؟

ډېره مهمه پوښتنه ده په معقول او منصف جواب پسي یې ته وګرځه.

د رسول الله ﷺ ژوند په دغه ډول تېرېدی، قسم قسم آزارونه، پرله پسې لوږي، سپکي او نا لایقي خبري، د ده ﷺ د اهل او متابعینو پرله پسې زهېرول او عذابونه ورکول، او بیا د دنیوي امورو لکه پیسې، آمریت او داسي نورو بشري خواهشاتو پېشنهادونه ورته وسوه، خو رسول الله ﷺ د دغو ټولو شیانو څخه هیڅ شي ته نه تسلیم سو او نه یې خپل دعوت پرېښاوه، دعوت کوي او پر هر قسم آزارو صبر کوي.

ابوطالب ته د قریشو آخرنۍ ډله

اوس چي رسول الله ﷺ د خپلو ټولو ملګرو سره د شِعَبِ أبي طالب څخه را ووتی پر هغه خپل پخواني قسم دعوت کوي، مګر قریش که څه هم بندیز او انحصار یې پای ته ورساوه خو بیا هم پر مسلمانانو هغه آزارونه او هغه دوی دي، خلک د الله جَلَّ جَلالُہٗ دلاري څخه منعه کوي او ابوطالب پر هغه ډول د خپل وراره دفاع او ساتنه کوي مګر په دغه وخت کي د ابوطالب عمر تر اتیا کلو اوښتی ؤ، دغه لوی واقعات او غمونه چي د کلو راهیسي پرله پسې پر ده تېرېدل خاصتًا دغه بندیز او انحصار ډیر ضعیفه کړی ؤ، هغه پخوانۍ قوت او شدت یې نه ؤ پاته، د شِعب څخه د ده د را وتلو څومیاشتي لا نه وې تیري سوي چي ډیر سخت ناروغه سو.

دلته نو مشرکانو مشوره سره وکړه، ویل: حمزه او عمر مسلمانان سوه او د محمّد ﷺ د دین خبري په ټولو عربو او قریشو کي نشر سوې که موږ د ابوطالب تر وفات وروسته د هغه وراره ته کوم ضرر او تاوان ور ورسوو ټول عرب به موږ ته پیغور را کوي چي اکا یې ژوندئ ؤ دوی څه نه سوای په کولای او اوس چي اکا یې وفات سو او هغه یې تنها ولیدی نو یې پر را واچول، اوس قریش غواړي چي د ابوطالب په حضور د رسول الله ﷺ سره خبري وکړي او څه هغه شیان ور سره و مني چي تر دې د مخه یې نه ورسره منل، نو د قریشو یوه ډله ابوطالب ته ورغله چي دا د قریشو آخرنۍ ډله ده چي ابوطالب ته ورځي او د ده د وراره په باره کي خبري ورسره کوي.

د قریشو ټول اشراف او مشران چي عُتبه بن ربیعه، شیبه بن ربیعه، ابوجهل بن هشام، اُمَیه بن خلف، ابوسفیان بن حرب او نور پکښې وه، ټوله سره پنځه ویشت نفره ابوطالب ته ورغله او ویل: یا ابا طالب! ته په هغه خپل مقام او درجه پوهېږې چي په موږ کي یې لرې او تا ته اوس دغه ناروغي پېښه ده، موږ پر دې بېرېږو چي ته به زموږ له منځه ولاړ سې او په دې هم خبر یې چي زموږ او ستا د وراره په منځ کي اختلاف سته، نو اوس دي وراره را وغواړه زموږ له طرفه څه ده ته ورکړه او د ده له طرفه څه موږ ته راکړه، موږ به د ده څخه منعه سو او دئ به زموږ څخه منعه سي، موږ او زموږ دین دي

سره پرېږدي او موږ به دئ او د ده دين سره پرېږدو، ابوطالب و رسول الله ﷺ ته نفر ورولېږی او هغه هم راغلی، ابوطالب ورته وویل: اې وراره! دغه نفر ستا د قوم اشراف دي سره يو ځای سوي دي غواړي چي څه درکړي او څه در څخه واخلي او بيا يې هغه نوري خبري ورته وکړې کومي چي قريشو ابوطالب ته کړي وې چي موږ به په ده کار نه لرو او دئ دي په موږ کار نه لري.

رسول الله ﷺ قريشو ته مخ ور واړاوه او ورته ويې ويل: څه فکر کوی؟ که زه يوه خبره دروښيم او تاسي هغه خبره وکړی په هغه سره به د عربو پاچهان وګرځی او عجم به سر درته کښته کړي.

په بل روايت کې راغلي دي چي خپل اکا ابوطالب ته يې و ويل: اې اکا! دوی ويوه داسي کار ته نه را بولې چي هغه د دوی دپاره خير او بهتر وي؟ ابوطالب و ويل: څه شي ته يې را بولې؟ويل: زه يې يوې خبري ته را بولم چي د هغې په ويلو سره به عرب سر ور ته کښته کړي او د عجمو به مالکان وګرځي، قريشو چي دا خبره واورېدل چپ سوه او په حيرت کي سوه، نه پوهېږي چي څنګه د دغي يوې جملې د ويلو څخه چي هغه هم دومره فايده ولري انکار وکړي، وروسته ابوجهل و ويل: دا يوه خبره څه شي ده؟ موږ به دي لس خبري ومنو، رسول الله ﷺ و فرمايل: فقط دغه يوه کلمه و واياست (لا إلٰه إلاّ الله) او هغه چي تاسي يې عبادت کوی هغه پرېږدی، قريشو لاسونه سره وټکول او وې ويل: يا محمّد! ته غواړې چي دغه آلهه يو إله وګرځوې؟ ستا کارونه عجب دي، بيا نو ځينو و ځينو نورو ته و ويل: والله دا سړئ د هغو شيانو څخه چي تاسي يې غواړی هيڅ نه درکوي در ولاړسی او د خپلو پلرو دين مو ټينګ کړی، تر څو چي الله ستاسي او د ده په منځ کي فيصله کوي او بيا نو قريش ولاړل.

د دغو کسانو په باره کي د سورة ص دغه آياتونه نازل سوه چي رب ﷻ فرمايي:

﴿وَعَجِبُوٓا۟ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ ۖ وَقَالَ ٱلْكَـٰفِرُونَ هَـٰذَا سَـٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٤﴾﴾.

ژباړه: او کفار د دې څخه تعجب کوي چي دوی ته بېرووونکی نبي د دوی له قومه راغلی دی او دغه کافران وايي چي دغه بېرووونکی نبي ساحر، درواغجن دی.

﴿أَجَعَلَ ٱلْآلِهَةَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ عُجَابٌ ۝٥﴾.

آیا ده دغه (٣٦٠) معبودان یو إله گرځولی دی؟ دغه چي دئ وایي: دغه ډیر معبودان پرېږدی او د یوه الله عبادت کوی یو ډیر عجب شئ یا کار دی چي مثل نه لري.

﴿وَٱنطَلَقَ ٱلْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ ٱمْشُوا۟ وَٱصْبِرُوا۟ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمْ ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ يُرَادُ ۝٦﴾

او د دوی مشران په تلوار سره له دغه مجلسه څخه ولاړل چي یوه او بل ته یې سره ویل: درځی درځی، د دې ځایه ولاړېږی او د خپلو معبودانو پر عبادت صبر وکړی (ټینګ اوسی) بېشکه چي دغه شئ یعني: توحید خامخا یو شئ دی چي زموږ څخه یې إراده سوې ده، یعني: دئ غواړي چي د توحید په نامه سره موږ ټول د ځان تابع کړي.

﴿مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِى ٱلْمِلَّةِ ٱلْآخِرَةِ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا ٱخْتِلَٰقٌ ۝٧﴾.

دغه توحید او وحدانیت په وروستني (عیسوي) دین کي موږ نه دی اورېدلی، دغه توحید له خپله ځانه جوړ سوي درواغ دي او وروستني نور آیاتونه هم په دغه باره کي نازل سوي دي.

عَامُ الحُزنِ - یا د غم کال

رسول الله ﷺ بیا هم د هغو آزارو او تکالیفو سره سره توحید او الٰهي دین ته دعوت کوي ترڅو چي دوې لویې او ډیرې مهمې واقعې پیښې سوې، داسې واقعې چي پر دعوت او د رسول الله ﷺ پر ژوند یې ډیر تاثیر وکړی.

لومړئ: د رسول الله ﷺ د مهربانه، خواخوږي او حمایه کوونکي اکا ابوطالب وفات.

دوهم: د رسول الله ﷺ د مهربانه او غم شریکي زوجې حضرت خدیجې رضي الله عنها وفات، چي اوس به دغه دوې واقعې په تفصیل سره درته بیان سي.

د ابوطالب ناروغي نوره هم شدیده سوه ترڅو چي د وفات ورځ یې را ورسېدل، د ابوطالب وفات د بعثت د لسم کال د رجب په میاشت کي و او شپږ میاشتي وروسته ترهغه وفات سو چي د قریشو له طرفه بندیز او انحصار پای ته ورسېدی او څوک وایي: د دغه کال د رمضان په میاشت کي وفات سو، هغه ابوطالب وفات سو چي د قریشو

د آزارو او تکاليفو څخه د رسول الله ﷺ ساتونکی او حمايه کوونکی ؤ، رسول الله ﷺ د ده په وفات ډير غمجن او تراندازې زيات خواشينی سو، ځکه ابوطالب هغه اکا ؤ چي رسول الله ﷺ يې کوچنئ لوی کړی ؤ او رسول الله ﷺ ته د عبدالمطلب تر وفات وروسته د پلار په درجه کي ؤ، د رسول الله ﷺ عمر اته کاله ؤ چي تربيه يې د ابوطالب پرغاړه سوه، سره د دې چي ابوطالب ايمان نه راوړی خو بيا هم د رسول الله ﷺ لوی مرسته کوونکی او حمايه کوونکی ؤ، موږ وليدل چي د مقاطعې په وخت کي يې څومره مرسته او فدا کاري وکړه، که نه يوازي مسلمانانو ته د دې مشکل سره مقابله کول ډيره سخته تمامېده، که څه هم ابوطالب د رسول الله ﷺ پر دين نه ؤ مګر بيا هم د خپل وراره د مرستي او قوت عُمده مرکز دئ ؤ، کله چي ابوطالب ته مرګ حاضر سو او د زکندن په حالت کي ؤ رسول الله ﷺ ورته ناست ؤ، ابوجهل ته خبر ورغلی چي ابوطالب د مرګ په حالت کي دی نو دئ او عبدالله بن أبي اميه په تلوار ورغله د ورتګ اجازه يې وغوښتل، اجازه ورکول سوه، په ابوطالب کي روح پاته دی رسول الله ﷺ ورته ناست دی او ورته وايي اې اکا د (لا إله إلا الله) کلمه و وايه، فقط يوه کلمه! کولای سم چي د دغي کلمې په سبب د قيامت په ورځ ستا شفاعت وکړم.

ابوجهل ويل: يا ابا طالب! د عبدالمطلب له دينه اوړې؟ که دي دغه کلمه و ويل ستا اولادې ته به تر ابده پېغور ورکول کيږي، ابوجهل شيطان همېشه د اسلام مخ نيوی کوي او نه غواړي چي څوک مسلمان سي، رسول الله ﷺ کوښښ کاوه چي ابوطالب ايمان را وړي او ابوجهل پرله پسې منعه کاوه، ابوطالب متردِد او په شک کي دی چي د توحيد کلمه و وايي که يا؟ خو ابوجهل او عبدالله بن أبي اميه ورته جوړېدلي دي ترڅو د ابوطالب آخري خبره دا سوه چي ويل: علی ملة عبدالمطلب، يعني: د عبدالمطلب پر دين يم او وفات سو، ايمان يې نه را وړی او په دغه بيا د رسول الله ﷺ غم نور هم ډېر سو ځکه اکا يې ايمان ته نژدې سوی ؤ مګر مسلمان نه سو، حال دا چي دئ تر ټولو خلکو ورسول الله ﷺ ته نژدې دوست ؤ او تر هر چا يې د رسول الله ﷺ دفاع زياته کړې وه، بيا نو رسول الله ﷺ و فرمايل: ترڅو چي منعه سوی نه يم د مغفرت طلب به درته کوم، يعني: که مي الله ﷻ منعه نه کړي زه به ستا

دپاره عفوه او بخښنه غواړم، د دغه موضوع په باره کې الله جل جلاله فرمايي:

﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَن يَسْتَغْفِرُواْ لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوٓاْ أُوْلِي قُرْبَىٰ مِنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَٰبُ ٱلْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾ ﴾.[التوبه: ١١٣]

يعني: نبي او هغو کسانو ته چي ايمان يې راوړی دی نه ښايي او نه لائق دي چي د مشرکانو دپاره مغفرت و غواړي که څه هم دغه مشرکان د دوی سره خپلوي ولري (دا کار څه وخت نه دی ورته روا؟) وروسته تر هغه چي دوی ته ښکاره سي چي بې شکه دوی د دوږخ اهل دي (يعني پر کفر مړه سي).

ورونو! کله چي مومنانو خپل ځانونه او مالونه پر الله جل جلاله خرڅ کړي دي، نو دا کار هم ورسره حتمي او ضروري دی چي خپل ځانونه بل د هر چا څخه را تول کړي او يوازي يې خپل رب عزوجل ته وسپاري د (أعداءُ الله) سره يعني: د هغه چا سره چي د الله جل جلاله سره د هغو دښمني او دوږخي توب معلوم سوی وي خپله د دوستيو او مهربانيو سلسله وشکوي، که څه هم دغه د الله دښمنان د ده مور او خور، پلار او بادار، نيکه او انا، اکا او ترُبر او نور خاص خپلوان وي، ځکه هر هغه څوک چي د الله دښمن او له خپله ربه سرکښه وي هيڅکله د مومن دوست او خپل کېدلای نه سي، نو د هر هغه چا په باره کي چي داسي معلومات حاصل سي چي په يقيني ډول سره دوږخي دی د دوی دپاره د بخښني او مغفرت غوښتنه منعه ده.

اوس نو دغه د کفر او دوږخي توب معلومات که په وحيو سره وي، يا هغه څوک په ښکاره سره پر کفر او شرک مړ سي د دوی دپاره د بخښني او مغفرت غوښتنه منعه ده.

او بيا هم د دغه موضوع په باره کي د الله عزوجل دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿ إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَآءُ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

[القصص: ٥٦]

يعني: يا محمّد! ﷺ بېشکه ته هغه څوک پرسمه لار نه سې برابرولای چي ستا خوښ وي، بلکه الله عزوجل وهغه چا ته سمه لار ښيي چي د هغه د هدايت إراده وفرمايي.

خاصه خبرتیا، یا تنبیه

د رسول الله ﷺ د والدینو په باره کې د اسلامي علماوو اقوال ډېر فرق سره لري، ځینو د دې دپاره چې د دوی ایمان او نجات ثابت کړي خاصي رسالې لیکلي دي او ځینو د حدیثو شرحه کوونکو محدثانه او متکلّمانه بحثونه کړي دي، خو د احتیاط او سلامتۍ ښه او غوره لار دا ده: چې په دغه مسئله کې څوک چپ پاته سي او په داسي دقیقو بحثو کې د څېړنو څخه ځان وساتي، د داسي مسائلو حقیقت یوازي الله جل جلاله ته معلوم دی او هغه عادل رب په ښه ډول سره د ټولو موضوعاتو فیصله کوونکی دی.

د ابوطالب د ایمان په متعلق دغه لاندني معلومات په صحي احادیثو کې راغلي دي، امام بخاري د أبي سعید الخدري رضی الله عنه څخه روایت کوي چې وايي:

یو وخت د رسول الله ﷺ اکا ابوطالب د ده ﷺ په حضور کې یاد کړل سو، رسول الله ﷺ و فرمایل: ښايي ده ته د قیامت په ورځ زما شفاعت دا نفعه ورسوي چې د اور په څنډه کې به وي، چې اور به یې تر بجلکو پوري رسیږي.

بیا هم په صحي حدیث کې راغلي دي چې حضرت عبّاس بن عبدالمطلب رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ویل: اکا ته به دې څه فایده ورسیږي؟ هغه ستا ساتنه کول او ستا په سبب په قهرکېدی (مقصد یې ابوطالب ؤ) رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه د اور په څنډه کې دی، که زه نه وای د اور په هغه کښته طبقه کې به وای.

خو بیا هم په تکرار سره وایم: زیات تر دغه د ابوطالب پر کفر او ایمان بحث کول غیرِ ضروري موضوع ده، ښه به دا وي چې د داسي غیر ضروري او خطراتو ډکو موضوعاتو په باره کې څوک چپ پاته سي چې د کتي پر ځای تاوان ورته پېښ نه سي، ابوطالب هغه څوک ؤ چې د اسلامي دعوت او رسول الله ﷺ دپاره مظبوطه قلا وه، اسلام او مسلمانان یې د قریشو د مشرانو او بېباکانو د تعارض څخه ساتلي وه.

ابوطالب خپل ټول قوت او شرف د دې دپاره استعمالول چې رسول الله ﷺ او د ده ملګري د مشرک قریشو د شر او آزارو څخه وساتي.

د حضرتِ خدیجه رضي الله عنها وفات

د ابوطالب تر وفات دوې میاشتې یا په بل روایت درې ورځې وروسته اُم المؤمنین حضرت خدیجهُ الکُبری رضي الله عنها وفات سوه.

د دې د وفات په تاریخ کې دوه قوله دي، ځوک وایي د ابوطالب تر وفات دوې میاشتې وروسته وفات سوه او ځوک وایي درې ورځې وروسته وفات سوه، د دې رضي الله عنها وفات د بعثت د لسم کال د روژې په میاشت کې ؤ او په دغه وخت کې د دې رضي الله عنها عمر (٦٥) کاله ؤ او د رسول الله ﷺ عمر(٥٠) کاله ؤ، خدیجه رضي الله عنها د رسول الله ﷺ مهربانه او غم شریکه زوجه، د الله عزوجل د لویو نعمتو څخه یو نعمت ؤ چې رسول الله ﷺ ته یې ورکړې وه.

دا هغه زوجه وه چې تر هر چا و رسول الله ﷺ ته ډېره نژدې او قریبه وه، دا وه چې د رسول الله ﷺ د اولادو مور او روزونکې وه او پنځه ویشت کاله یې د رسول الله ﷺ سره ګډ ژوند وکړی، د ده ﷺ د پرېشانیو او خوابدیو په وخت کې به پر ده ﷺ مهربانه وه، د ده د رسالت په دعوت او تبلیغ کې یې د ده مرسته او کومک کاوه، د ده د تکالیفو په وخت کې د ده خواخوږې وه، دا اول هغه ځوک وه چې ایمان او اسلام یې قبول کړې وه، دا وه چې د نبوت د اولې لحظې څخه یې د رسول الله ﷺ مرسته کول او د جهاد په ترخو ورځو کې یې اشتراک ور سره کاوه، کله چې رسول الله ﷺ ته وحيِ نازلې سوې د دنیا ټول کارونه یې پرېښوول او ځان یې یوازې او یوازې د دعوت دپاره فارغه کړی او دا کار هم د اُم المؤمنین خدیجهُ الکبری رضي الله عنها په مرسته سره وسو، دا وه چې ورته ویل به یې: د ژوند مصاریف دې زما له مال او پیسو څخه پوره کوه، ته خپل ځان یوازې او یوازې دعوت ته فارغه کړه، دا وه چې خپل مال یې په دغه لار کې مصرفاوه، رسول الله ﷺ ته به یې ویل: د مال په باره کې هیڅ فکر مه کوه او د ده ﷺ مصرف هم د خدیجې رضي الله عنها د ماله څخه ؤ.

مسلمانه او صالحه ښځه یا زوجه دغسې وي چې خپل خاوند د الله عزوجل لارې ته فارغه کوي حتّٰی مصرف یې هم پرخپله ذمه اخلي، داسې نه لکه د نن ورځې ځینې

ښځي چي خاوند يې د خير په کار يا په مسجد کي لږ وځنډېږي د دې سترګي ورته کږې او له قهره ورته ډکه وي، حضرت خديجه رضي الله عنها خپل ګران او محبوب خاوند د الله عزوجل عبادت او دعوت ته فارغه کاوه، خپل مال او پيسې يې هم په دغه لار کي مصرفولې، د دعوت د وخت ترخه تکاليف او آزارونه يې هم په ورين تندي ور سره وړل، رسول الله ﷺ فرمايي:

« آمَنَتْ بِيْ حِيْنَ كَفَرَ بِيَ النَّاسُ»

کله چي خلکو زما څخه، يا زما پر نبوت انکار کاوه دې ايمان راباندي را وړی.

« وَصَدَقَتْنِيْ حِيْنَ كَذَبَنِيَ النّاسُ »

او هغه وخت يې زما تصديق وکړی چي خلکو درواغجن بللم.

« وأشْرَكَتْنِيْ فِي مَالِهَا حِيْنَ حَرَمَنِيَ النّاسُ »

او د دې په مال کي يې هغه وخت ګډ او شريک کړم چي خلکو محرومه کړم، يعني: خلکو څه نه را کول.

« وَ رَزَقَنِيَ اللهُ وَلَدَهَا وَ حَرَمَ وَلَد غَيرِهَا »

او الله عزوجل د دې څخه اولادونه را کړل، نه د نورو ازواجو څخه.

په هغه حديث شريف کي چي امام بخاري يې د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايتوي وايي چي جبريل عليه السلام و رسول الله ﷺ ته راغلی او ورته ويې ويل: يا رسولَ الله! دغه اوس خديجه تا ته را رهي ده او يو لوښی ور سره دی چي په هغه کي خواړه يا د څښلو شئ دی، کله چي درته راغله د دې د رب له طرفه سلام پر و وايه او په جنت کي په يوه قصر سره زېری ورکړه، داسي قصر چي د لؤلؤ د ملغلري څخه جوړ سوی وي او هلته به نه غالمغال، شخول او نه ښور ماښور وي او نه به ستړيا وي، د دغه حديث شريف په سبب دا رضي الله عنها يقينًا د اهلِ جنت څخه ده او د هغو کسانو څخه ده چي په جنت سره زېری ورکول سوی دی.

دغه دوې غمجني حادثې د څو ورځو په جريان کي پر له پسې پېښي سوې چي د رسول الله ﷺ په زړه کي يې د غم او درد مشاعر وښورول او تر دغه وروسته پر ده ﷺ

د ده د قوم له طرفه تکالیف او آزارونه پرله پسې سوه، د ابوطالب تر وفات وروسته قریشو پر ده ﷺ جرئت پیدا کړی او دئ ﷺ به یې په ښکاره سره آزاراوه او بد به یې ورته ویل، د دغو پیښو په سبب د رسول الله ﷺ پر غمو نور غمونه هم زیات سوه تر څو چي د قریشو د ایمان را وړلو څخه نا امیده سو.

ابن اسحاق په خپل سیرت کي وایي: کله چي د رسول الله ﷺ اکا ابوطالب وفات سو قریشو و رسول الله ﷺ ته هغه آزارونه ور رسول چي د ابوطالب په ژوند کي هیچا د هغه آزار فکر هم نه سوای کولای، حتّی د قریشو لچکانو او بې باکانو تعارضونه پر کول، رسول الله ﷺ چي به پر لار رهي ؤ دغو لچکانو به یې پر سر خاوري ور پاشلې، یوه ورځ یې یو چا پر سر خاوري ور وپاشلې رسول الله ﷺ خپل کور ته ننوتی او هغه خاوري یې پر سر پرتې وې، د لوڼو څخه یې یوه ور ولاړه سوه د رسول الله ﷺ سر یې ور پرېولی او ژړل یې چي دا څه حال دی، رسول الله ﷺ ورته وویل: لوري! مه ژاړه الله جل جلاله ستا پلار د خلکو څخه ساتي.

او رسول الله ﷺ به ویل: د قریشو څخه ما ته داسي تکلیف نه دی را رسېدلی چي زه دي په ناراضه یم تر څو چي ابوطالب وفاتېدی، یعني: د ابوطالب تر وفاتَ د مخه ټول آزارونه او تکالیف عادي وه، خو واقعي آزارونه د ابوطالب تر وفات وروسته شروع سوه، څرنګه چي په دغه کال کي پر رسول الله ﷺ دغه غمونه او دردونه، آزارونه او تکالیف پرله پسې ورتله نو رسول الله ﷺ دغه کال د (عامُ الحُزْن) په نامه سره وباله، یعني: د غم کال.

او دغه کال د سیرت او تاریخ په کتابو کي په دغه نامه سره مشهوره سو.

دلته یوې تنبیه او خبرتیا ته ضرورت سته هغه دا چي: ځیني خلک به داسي فکر کوي: چي رسول الله ﷺ دغه کال د عام الحزن په نامه سره وباله د هغه علت فقط دا دی چي په دغه کال کي د رسول الله ﷺ اکا ابوطالب او زوجه حضرت خدیجه رضي الله عنها وفات سوه او ډېر خلک ښایي د دې دپاره چي پر خپلو مړه سوو اقرباوو د اوږدې مودې دپاره غم وکړي دغه خبره دلیل وګرځوي، خو په حقیقت کي دا لویه خطاء ده، رسول الله ﷺ یوازي د خپل اکا او خپلي زوجې فراق او نیستي والي

دومره شدید نه ؤ غمجن کړی چې دغه کال دي د (عامُ الحُزن) په نامه سره وبولي. بلکه د دې نامه سبب هغه حالات وه چې د دوی د وفات په سبب پېښ سوه، هغه دا چه د اسلامي دعوت ډېري دروازې د دهﷺ پر مخ وتړل سوې، د ابوطالب ساتني او حمايې د اسلامي دعوت دپاره ډېري دروازې خلاصي کړي وي او همدارنګه د اسلامي لار ښوونو او تعليم دپاره ډېري لاري موجودې وې رسول اللهﷺ د خپل اکا په وجود کي د هغه کار دپاره چې خپل رب په امر کړی ؤ ځيني کاميابۍ ليدلې، مګر د ابوطالب تر وفات وروسته دغه لاري او دروازې وتړل سوې، رسول اللهﷺ چې به د تبليغ دپاره هرڅه کوښښ وکړی او هر چيري چې به ولاړی د ده پر مخ لاري بندي وې، نه چا د دهﷺ دعوت ته غوږ نيوی او نه چا اسلام قبلاوه، بلکه ټولو خلکو يا ملنډي په وهلې يا يې آزار ورکاوه، رسول اللهﷺ دغه کار ډېر غمجن کړی ؤ چې هَغه وظيفه يې نه کړه آداء کومه چې اللهﷻ په مکلف کړی دی، نو له دغه سببه دغه کال ته (عامُ الحُزن) وويل سو.

دا صحاب کرامو
د دومره صبر او ثبات سبب څه شي ؤ؟

د دغو آزارو او تکاليفو تر اورېدلو وروسته عاقل او هوښيارو خلکو ته دا سوال او پوښتنه پيدا کېږي چې د دغو آزارو په مقابل کي د مسلمانانو د دغه صبر او ثبات، د دغه تحمّل او مقاومت چې عقلونه ورته حيرانېږي سبب او باعث څه شي ؤ؟

مسلمانان څه شي د مقاومت دغي لوړي درجې ته ورسول؟ څنګه يې پر دغو آزارو او تکاليفو چې په اورېدلو سره يې ورېښتان شخېږي او زړونه رېږدي صبر کاوه؟

د دغسي پوښتنو او سوالو په جواب کي غواړم چې لږ څه هغو عواملو او اسبابو ته اشاره وکړم چې انسان ته د دغه صبر او ثبات، زغم او مقاومت قدرت ورکوي.

۱ – د دغه ثبات او صبر دپاره اول او تر هر څه د مخه عُمده او اساسي سبب: پر يوه اللهﷻ ايمان دی او په حقه سره د دغه الله پېژندل دي، ټينګ ايمان چې په زړه نوزي د غرو پر ډول ثبات او دروندوالی لري، د ټينګ ايمان او محکمه يقين پر خاوند

چي د دنیا تکالیف هر څومره ډیر لوی او سخت سي، هغه څوک دغه ټول مشاکل د خپل ایمان په مقابل کي داسي ويني لکه د نړوونکي سېل پر سر خاشې، هغه سېل چي لوی بندونه او لوړي قلاوي نړوي، د دغسي ایمان خاوند د خپل ایمان په خوږ واله کي، د خپل یقین په روښنايي کي، دغه دنیوي زحمتونه او تکلیفونه نه حسوي او نه يې پروا په کيږي، د دغه ذکر سوي اصلي اويواځني سببه څخه چي صادقه ایمان دی څو نور فرعي سببونه هم پیدا کیږي چي دغه ثبات او صبر نور هم تقويه کوي.

۲ – داسي قائد او قیادت چي زړونه و هغه ته میلان لري.

رسول الله ﷺ چي د اسلامي امت نه بلکه د ټول بشریت قائد اعلیٰ ؤ داسي ښایسته خویونه، د ځان پوره والی او ښه اخلاق يې درلودل چي زړونه ور جذبېدل او ځانونه تر قربانېدل، د کمال او پوره والي هغه خویونه پکښي موجود وه چي هیڅ بشر ته نه دي ورکول سوي، د شرف، خیر، فضیلت، عفت، امانت، صدق او ټول د خیر اوصاف داسي او دومره پکښي موجود وه چي دښمنانو يې په هغو کي شک نه درلودی، دوستان او ملګري خو يې څه کوې، د ده ﷺ د خولې څخه هیڅ داسي جمله او کلمه نه را وتل چي د ټولو به د هغې پر رشتیا والي یقین نه ؤ، تاسي راسی چي د نمونې پر قسم د دښمنانو حالت و وینو او د هغو څه خبري واورو، چي څومره يې د رسول الله ﷺ پر رشتیا ویلو اعتماد او باور درلودی.

د قریشو د کفارو د مشرانو څخه دري نفره د شپې په پټه ورتله او د رسول الله ﷺ دکور د دېواله ترشا به يې د ده ﷺ قرآن ویلو ته غوږ نیوی او یو په بل نه وه خبر، د دغو درو نفرو څخه یو هم ابوجهل ؤ.

ترڅو چي دغه دري نفره په خپل منځ کي سره رسوا سوه، نو یوه نفر د ابوجهله څخه پوښتنه وکړه او ویل: د دغه په باره کي چي د محمّد ﷺ څخه دي واورېدل څه وایې؟ ده و ویل: څه مي واورېدل؟ موږ بني مخزوم (*چي د ابوجهل قوم او د قریشو یو ښاخ دی*) او د عبد مناف اولادې د شرف په حاصلولو کي سیالي سره کول، که دوی خلکو ته خواړه ورکول موږ هم خلکو ته خواړه ورکول، که دوی د خلکو سره کومکونه کول موږ هم کول، که دوی خلکو ته مالونه ورکول موږ هم ورکول،

ترخو چي لکه هغه د مسابقې دوه آسان سره برابر او مساوي ؤ، خو دوی و ویل: په موږ کي نبي سته چي له آسمانه وحيِ ورته راځي او موږ دغه ځای ته نه سو رسېدلای. نو په والله هيځکله به نه ايمان پر را وړم او نه به يې تصديق وکړم.

تاسي پوه سواست چي قريشو د قوميت او تربُرګلوی له ضده ايمان نه را وړی، که نه د رسول الله ﷺ په صداقت او رشتيا ويلو کي يې شک نه درلودی، ابوجهل به و رسول الله ﷺ ته ويل: يا محمّد! موږ تا دروغجن نه بولو مګر هغه شيان دروغ بولو چي تا را وړي دي، په دغه باره کي د الله ﷻ دغه قول نازل سو چي فرمايي:

﴿فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ يَجْحَدُونَ ۝﴾. [الأنعام/٣٣]

يعني: دوی ستا تکذيب نه کوي، مګر دغه ظالمان د الله ﷻ د آياتو څخه انکار کوي.

يوه ورځ کفارو و رسول الله ﷺ ته د طواف کولو په وخت کي څو ځله بد و ويل خو په آخري ځل يا شوط کي رسول الله ﷺ ورته و ويل: «يا معشرَ القريش! جئتكم بالذّبح» اې د قريشو ډلي ستاسي د حلالولو دپاره راغلی يم، د دغه خبري د بيري څخه هغه څوک چي ډير يې دښمن ؤ په زاريو يې شروع وکړه، دا ولي؟ ځکه رسول الله ﷺ صادق الأمين ؤ، د کفارو او دښمنانو يې د ده پر هره خبره يقين ؤ.

کله چي رسول الله ﷺ پر سجده ؤ او کفارو د ده ﷺ پر سر هغه د اوښ د نس شيان ورکښېښوول او بيا يې دومره او داسي خندل چي ځانونه يې نه سوای ټينګولای، خو رسول الله ﷺ چي يوه ښرا ورته وکړه، يوازي دا نه چي د کفارو خندا ورکه سوه، بلکه پر ټولو غم او پرېشاني ښکاره سوه او دا يې يقين سو چي دوی هلاکيږي او بيا هلاک هم سوه.

رسول الله ﷺ و عُتَيبه بن أبي لهب ته ښرا وکړه، د هغه همېشه دا يقين ؤ چي د رسول الله ﷺ د ښرا مطابق شئ به راته پېښيږي او کله چي يې په شام کي زمرئ وليدی نو يې و ويل: والله محمّد مړ کړم او دئ په مکه کي دی.

اُبئ بن خلف چي رسول الله ﷺ ته به يې په وژلو سره وعده ورکول او ورته ويل به يې چي زه دي وژنم، يوه ورځ رسول الله ﷺ ورته و ويل: بلکه زه تا وژنم

إن شاء الله، کله چې اُبئ د اُحُد په ورځ ډير لږ زخمي سو، زموږ په اصطلاح (وګړل سو) اُبئ و ويل: محمّد ما ته په مکه کې ويلي وه: زه دې وژنم، والله که پر ما ناړې هم توف کړې مړ به مې کړي.

(دغه قصه به د اُحُد په غزاء کې په تفصيل سره واورئ إن شاء الله تعالی)

سعد بن معاذ ﷺ مکې مکرمې ته راغلی ؤ او اميه بن خلف چې د سعد ﷺ پخوانئ آشنای وو هغه ته يې و ويل: ما د رسو ل اللهﷺ څخه واورېدل چې ويل يې: مسلمانان ستا وژونکي دي، اميه بن خلف ډير وبېرېدی او د ځان سره يې دا عهد وکړی چې هيڅکله به د مکې څخه نه وزم، خوکله چې ابوجهل د بدر په ورځ ورته راغلی او ويل: ځان تيار کړه چې جنګ ته ځو نو ده په مکه مکرمه کې هغه تر ټولو ښه اوښ رانيوی، دا د دې دپاره چې پر هغه وتښتي، ښځې يې ورته و ويل: يا ابا صفوان هغه خبره دې هېره سوه چې يثربي آشنای دې يعني (سعد بن معاذ) درته وکړه؟ اميه بن خلف و ويل يا والله نه مې ده هېره، زه نه غواړم چې د دوی سره ووزم.

دا د رسول اللهﷺ د دښمنانو او منکرانو حال ؤ، مګر ملګري او اصحاب يې؟ و هغو ته داسې ؤ لکه روح په بدن کې، د هغو په زړو او سترګو کې يې ځای نيولی ؤ، هغه صادقه محبت و ده ﷺ ته داسې ور پورې وهل لکه اوبه چې د لوړې څخه کښتې ته پورې وهل کيږي او زړونه يې دهﷺ ته داسې ورکښېدل لکه اوسپنه چې مغناطيس، يا آهن رُبا ته ورکشيږي، د دغه حُب او محبت ښکاره اثر دا ؤ چې اصحابِ کرام په دې راضي وه چې د دوی غاړې و وهل سي او د رسول اللهﷺ دې يو نوک نه ګوړل کيږي او نه دې يو زوز په جګيږي، د مثال پرقسم دغه يوه قصه واورئ:

يوه ورځ مشرکان پر رسول اللهﷺ را ټول سوه يوه د يوې خوا او بل د بلې خوا په سکانو او چپلا خو واهه، په دغه وخت کې يوه نفر ابوبکر الصدّيقﷺ ته ورناري کړه چې هله ملګري ته دې ځان ورسوه!

ابوبکر الصدّيقﷺ هم په تلوار سره هلته ورغلی يو يوه طرف ته پوري وهي او بل بل طرف ته څوځان يې رسول اللهﷺ ته ورساوه، مشرکانو رسول اللهﷺ پرېښاوه

او پر ابوبکرالصدّیق رضی الله عنه یې را واچول، ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه د کفارو له طرفه ډېر سخت و وهل سو، خلک پکښې غورځېدل، عتبه بن ربیعه ور نژدې سو د ابوبکر پرځیکر کښېنستی او خپله چوټه یې ورته ونیول پر مخ مخ یې په وهي، مخ یې تر داسي اندازې و پړسېدی چي پزه یې په مخ کي نه معلومېدل (د هغه وخت چوټي وې د مېخود کي او هره یوه یې دوه کیلووه) ترخو چي ابوبکر رضی الله عنه بېهوښه او بې سده پروت ؤ، بیا نو بنو تیم چي د ابوبکر رضی الله عنه قبیله وه، ابوبکر رضی الله عنه یې په یوه پټو کي واخیستی او د ده رضی الله عنه کور ته یې یو وړی او د ده په مرګ کي چا شک نه درلودی، خو ده رضی الله عنه د ورځي په آخر کي خبري وکړې او اوله خبره یې دا وه: رسول الله ﷺ څنګه دی؟ حاضرو کسانو خبره واړول او بیا د ده رضی الله عنه مور ته چي أم الخیر ورته ویل کېده ور ولاړ سوه ویل: د خوړلو یا څښلو یو شئ ورکړه، مور چي یې ور ته راغله او ور سره یوازي سوه ابوبکرالصدّیق رضی الله عنه دغه وایې: رسول الله ﷺ څنګه دی او څه یې وکړه؟

مورېي و ویل: والله ستا په صاحب او ملګري نه یم خبره، ابوبکر رضی الله عنه و ویل: و أم جمیل بنت الخطاب ته ورسه او د رسول الله ﷺ د حال پوښتنه څني وکړه، د ابوبکر رضی الله عنه مور أم جمیل ته ورغله او ویل: ابوبکر د محمّد بن عبدالله د حال پوښتنه در څخه کوي، أم جمیل و ویل: نه ابوبکر پیژنم نه محمّد بن عبدالله او که دي خوښه وي چي ستا زوی ته در سره ولاړه سم ولاړه به سم، ویل: هو راځه، أم جمیل (چي فاطمه بنت الخطاب ؤ د عمر رضی الله عنه خور ده او د اسلام قصه یې د مخه تېره سوه) د ابوبکر رضی الله عنه د مور سره ابوبکر رضی الله عنه ته ورغله، وې لیدل چي ابوبکر رضی الله عنه ټپي او زخمي پروت دی، دا ور نژدې سوه او په چغو سره یې ناري کړه: والله هغه قوم چي ستا سره یې دا کار کړی دی هغه د فسق او کفر اهل دي او زه امید لرم چي الله عزوجل به ستا بدله او انتقام د هغو څخه واخلي.

ابوبکر رضی الله عنه و ویل: د رسول الله ﷺ څه حال دی او څنګه دی؟

ام جمیل و ویل: دغه ستا مورېي اوري.

ابوبکر رضی الله عنه و ویل: پروا نه لري دا زما مور ده.

ام جمیل ویل: هغه جوړ او روغ دی.

ویل: هغه چیري دی؟
ویل: د ابن الأرقم په کورکي دی.
ابوبکرﷺ و ویل: والله نه به خواړه وخورم او نه به شئ وڅښم ترڅو چي رسول الله ﷺ ته نه یم ور رغلی.

هغو ویل: ته لږ وخت انتظار وکړه چي ته څه آرام سې او خلک کورو ته ولاړ سي، ام جمیل وایې: پسله څه وخته څخه چي خلک کورو ته ولاړل ابوبکرﷺ موپه داسي حال کي له کوره را وایستی چي زموږ په منځ کي ؤ او پر موږ یې تکیه کول او رسول الله ﷺ ته مو ور وستی، دغسي د حُب اوفداء کاری قصې به په دغه کتاب کي ډیري وويني، خاصتاً هغه چي د اُحُد په ورځ او نوري پيښي سوي دي.

نو د دغسي محبوب رهبر او قائد دپاره به هم څوک قرباني نه قبلوي؟

۳ – د مسئولیت احساس، اصحابِ کرام پوره پوهېدل چي د بشر پر غاړه ډیر لوی او عظیم مسئولیت پروت دی او دا ممکنه نه ده چي څوک دي له دغه مسئولیته په هیڅ حال کي ځان ګوښه او خلاص کړي، ځکه هغه خطرناکه عواقب چي د دغه مسئولیت څخه د تیښتي او بې پروایي په حالت کي پېښیږي تر دغه اوسنیو تکالیفو ډیر لوی او ډیر زیات ضررمن دي او هغه تاوان چي د مسئولیت د نه حسولو په حالت کي دوی او ټوله بشریت ته پېښیږي په هیڅ ډول د دغه اوسنیو تکالیفو او مشکلاتو سره نه سي قیاسېدلای، نو ځکه یې دغه تکالیف او آزارونه قبلول! نه د مسئولیت څخه تېښته.

۴ – ایمان پر آخرت، ایمان پر آخرت هغه شئ دی چي د مسئولیت احساس قوي کوي، د اصحاب کرامو دا پوره یقین ؤ چي دوی د الله ﷻ په حضور کي دریږي او د دوی د اعمالو که لږ وي که ډېر، که لوی وي که کوچني، حساب ور سره کیږي او تر حساب وروسته یا به د جنت و همېشني نعمتو ته ځي، یا به د دوږخ په اورکي و همېشني عذاب ته، نو ځکه دوی خپل عمر د بیري او امید په منځ کي تېراوه، د الله عز وجل د رحمت په امید وه او د الله ﷻ له عذابه بېرېدل. الله ﷻ فرمایي:

﴿وَٱلَّذِينَ يُؤۡتُونَ مَآ ءَاتَواْ وَّقُلُوبُهُمۡ وَجِلَةٌ أَنَّهُمۡ إِلَىٰ رَبِّهِمۡ رَٰجِعُونَ ٦٠﴾. [المؤمنون: ٦٠]

یعني: هغه کسان چي ورکوي هر هغه شئ چي دوی ورکړی دی (که زکوٰة وي

که خیرات) په داسي حال کي يې ورکوي چي د دوی زړونه د نه قبلېدلو څخه ېرېدونکي وي، چي بېشکه دوی خپل رب ته ورتلونکي دي.

او اصحاب کرام په دې پوهېدل چي دا دنیا د خپلو ټولو عذابو او نعمتو سره د آخرت په مقابل کي د غماشي د وزر قیمت او اهمیت نه لري، دغه پوهي او یقین پر دوی د دنیا مشقتونه او تکلیفونه دومره سپکول چي په دغو عذابو او آزارو یې هیڅ پروا نه کېدل.

۵ – قرآن مجید، په دغه سختو، قهرمنو او ترخو حالاتو کي د قرآن مجید داسي سورتونه او آیاتونه نازلېدل چي د اسلام پر مبادیو، اساس او بنسټ باندي حجت او دلائل وه او مسلمانانو ته یې هغه لار ښوونی کولې چي د هغو په عملي کولو سره په ټول عالم کي ډېره ښه بشري ټولنه جوړېدل، چي هغه اسلامي ټولنه وه او د مسلمانانو احساسات یې پر صبر او استقامت ټینګول او د دغه مقصد دپاره یې مثالونه او حکمتونه بیانول.

د مثال پر ډول الله ﷻ د سورةُ البقره په (۲۱۴) نمبرآیات کي فرمایي:

﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ ٱلْبَأْسَآءُ وَٱلضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوا۟ حَتَّىٰ يَقُولَ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ مَتَىٰ نَصْرُ ٱللَّهِ ۗ أَلَآ إِنَّ نَصْرَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ ۝٢١٤﴾. [البقره:۲۱۴]

ژباړه: اې مومنانو! آیا تاسي ګمان کوی چي تاسي به جنت ته داخل سی او پر تاسي به د هغو کسانو په مثل سختۍ نه وي راغلي چي پخوا تېر سوي دي؟ پر هغو تکالیف او سختۍ راغلي وه، لوږه او مسکنت، آزارونه او تکلیفونه ورته پېښ وه، تر داسي اندازې چي هم به هغه د دوی رسول او هم به هغو کسانو چي د ده سره یې ایمان را وړی ؤ ویل: د الله نصرت به کله وي؟ الله جل جلاله د دوی په جواب کي فرمایي: خبر اوسی چي مومنانو ته د الله نصرت قریب او نژدې دی.

دا و مسلمانانو ته ارشاد ؤ چي آیا تاسي امید لری چي جنت ته داخل سی؟ حال دا چه هغه تکلیفونه او آزارونه چي پخوانیو امتو ته پېښ سوي دي تاسي ته به نه پېښېږي؟ او بیا هم الله جل جلاله فرمایي:

﴿الٓمٓ ۝ أَحَسِبَ ٱلنَّاسُ أَن يُتۡرَكُوٓاْ أَن يَقُولُوٓاْ ءَامَنَّا وَهُمۡ لَا يُفۡتَنُونَ ۝﴾
[العنكبوت: ۲،۱]

آيا خلک داسې ګمان کوي چې دوی به پر دغه پرېښوول سي چې و وايي: (موږ ايمان را وړی دی) او دوی دي امتحان نه کړل سي؟.

﴿وَلَقَدۡ فَتَنَّا ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۖ فَلَيَعۡلَمَنَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ وَلَيَعۡلَمَنَّ ٱلۡكَٰذِبِينَ ۝﴾
[العنكبوت/۳]

په تحقيق موږ امتحان کړي دي هغه کسان چې تر دوی د مخه وه، پس خامخا به الله جل جلاله په علم ظاهري سره هغه کسان معلوم کړي چې په خپل ايمان کې صادقه دي او خامخا به هغه کسان په علم ظاهري سره معلوم کړي چې درواغجنان دي.

دغه قرآني آياتو او مفاهيمو مسلمانان بل عالَم ته نقلول، دکون او کائناتو مشاهد يې په ليدل، د الله جل جلاله د ربوبيت جمال او د اُلوهيت کمال يې په ليدی، د الٰهي رحمت او مهربانيو آثاريې په ليدل، د جنت هغه نعمتونه يې ورته بيانول چې د هغو د حاصلولو دپاره هيڅ تکليف! تکليف نه معلومېدی، د دغو آياتو په جريان کي مسلمانانو ته په الٰهي رحمت او نعمتو، په جنت او په الٰهي رضاء سره زيري ورکول کېدل او په عين وخت کي د دوی د ظالمو دښمنانو او سرکښه کفارو د محاکمې حالات بيانېدل، چې بيا پسله محاکمې څخه پرمخي د دوږخ اورته کشول کيږي او ورته ويل کيږي (ذُوقوا مَسَّ سقر) يعني: د دوږخ د عذابو خوند وګوری.

٦ - دکاميابۍ زيري، د دغو ټولو تکاليفو سره سره مسلمانان د اولي ورځي څخه بلکه د مخه تر دې چې اسلام ته داخل سي په دې پوهېدل چې اسلام ته داخلېدل دا معنٰی نه لري چې بايد مشکلات او تکاليف يوسو، بلکه د اولي ورځي څخه د اسلامي دعوت هدف دا وُ چې ړوند جاهليت او د هغه جاهليت ظالم نظام له منځه يوسي.

مسلمانان پوهېدل چې د اسلام اساسي هدف دا دی: چې پر مځکه خپل نفوذ جاري کړي او په عالَم کي سياسي نفوذ لاس ته را وړي، چې انساني اُمت او بشري ټولنه د الله جل جلاله د رضاء پر طرف رهي کړي او بندګان د بندګانو له بندګيه د الله جل جلاله بندګۍ ته ور وباسي او د قرآن مجيد دغه دکاميابۍ زيري ځيني وختونه په پوره

صراحت او ځيني وختونه په کنايه سره مسلمانانو ته نازلېدل.

دغه د سختيو په ژوند او د آزارو په وختو کي چي مځکه پر مسلمانانو تنګه سوې وه او قريبه وه چي د دوی د ژوند ورځي پای او آخر ته ورسيږي، هغه آياتونه نازلېدل چي د پخوانيو انبياوو او د دوی د قومو حالات پکښي بيانېدل، داسي واقعات پکښي ذکر کېدل چي د مکې مکرمې د مسلمانانو او کفارو د حاله سره مطلق مطابق او يو شئ وه.

او بيا به په دغو آياتو کي د کفارو او ظالمانو د هلاک حالات بيانېدل او دا بيانېدل چي مځکه به بيرته د الله جل جلاله صالحه بندګانو ته په ميراث ورپاته سوه، نو په دغو قصو کي دې ته واضحه اشارې وې چي د مکې مکرمې کفار، په را تلونکي وخت کي ناکامه کيږي، مسلمانان او اسلامي دعوت کامیابه کيږي، بيا هم په دغو وختو کي داسي صريح آياتونه نازل سوه چي مسلمانانو ته يې د بري او غلبې زيري ورکول، لکه څرنګه چي الله جل جلاله په سورة الصّافات کي فرمايي:

﴿ وَلَقَدۡ سَبَقَتۡ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿١٧١﴾ ﴾.[الصافات: ۱۷۱]

يعني: پخوا لا زموږ د بندګانو رسولانو د پاره زموږ حکم صادر سوی دی.

﴿ إِنَّهُمۡ لَهُمُ ٱلۡمَنصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ ﴾ [الصافات: ۱۷۲]

بېشکه چي د دوی سره مرسته او مدد سوی دی.

﴿ وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ ٱلۡغَٰلِبُونَ ﴿١٧٣﴾ ﴾ [الصافات: ۱۷۳]

او بېشکه زموږ لښکري کامیابه او پر کفارو بريالي دي.

﴿ فَتَوَلَّ عَنۡهُمۡ حَتَّىٰ حِينٖ ﴿١٧٤﴾ ﴾ [الصافات: ۱۷۴]

تر يوه وخته پوري ته له دويه مخ وګرځوه، يعني: څو ورځي لا دوی ته صبر وکړه څه مه ورته وايه.

﴿ وَأَبۡصِرۡهُمۡ فَسَوۡفَ يُبۡصِرُونَ ﴿١٧٥﴾ ﴾ [الصافات: ۱۷۵]

ته څه موده دوی ته وګوره ژر ده چي دوی به خپل عاقبت او آخر کار و ويني.

﴿ أَفَبِعَذَابِنَا يَسۡتَعۡجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ ﴾ [الصافات: ۱۷۶]

آیا دوی زموږ د عذاب د را تللو تلوار کوي؟

﴿ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَآءَ صَبَاحُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿١٧٧﴾ ﴾ [الصافات، ۱۷۷]

پس کله چې د دوی پر غولي او میدان عذاب نازل سي! بد به وي سهار یا ورځ د دغه بېرول سوو خلکو.

او بیا رب عزوجل په سورة القمر کي فرمایي:

﴿ سَيُهْزَمُ ٱلْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ ٱلدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ ﴾. [القمر: ۴۵]

یعني: ژر ده چې د دغو کفارو ډله او ټولي به ماته سي او دوی به په جنګ کي مسلمانانو ته خپلي شا وي وروګرځوي، یعني ځغلي به او تښتي به.

همدارنګه رب عزوجل د هغه مهاجر مسلمانانو په باره کي چې حبشې ته یې هجرت کړی ؤ فرمایي:

﴿ وَٱلَّذِينَ هَاجَرُوا۟ فِى ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا۟ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً ۖ وَلَأَجْرُ ٱلْءَاخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ ﴾.[النحل:۴۱]

یعني: هغه کسان چې د الله جل جلاله په لارکي یې وروسته تر هغه چې ظلم پر وسو هجرت کړی دی، نو خامخا به موږ په دنیا کي دوی ته ښه ځای ورکړو او خامخا د آخرت اجر او ثواب ډېر لوئ دی، که دغه مهاجرین په هغه خپل لوی اجر پوهېدلای.

د الله جل جلاله له طرفه دغه قسم زیري او بشارتونه و مسلمانانو ته خورا ډېر دي چې د هغو په را نقلولو سره د مضمون د اوږد والي څخه بېرېږم.

همدارنګه د رسول الله ﷺ له طرفه دغسي زيري يو او بل وخت و مسلمانانو ته ورکول کېده، کله چې به د حج موسم راغلی رسول الله ﷺ به د رسالت د تبلیغ او دعوت دپاره د خلکو په منځ کي و دربدی او یوازي په جنت سره یې زېری نه ورکاوه بلکه په پوره صراحت سره به یې ورته ویل: اې خلکو! (لا إله إلا الله) و وایاست چې له الهي عذابه خلاص سی او په دغه کلمه سره به د عربو پاچهان سی او عجم به مو اطاعت کوي او که مړه سواست په جنت کي به پاچهان یاست.

دغه رنګه رسول الله ﷺ د قریشو و هغه آخرنۍ ډلي ته چي ابوطالب ته ورغله په صراحت سره و ویل: زه له دویه یوه جمله غواړم، دوی دي هغه قبوله کړي عرب به ورته تابع سي او د عجمو به پاچهان سي.

د رسول الله ﷺ دغه زیري او بشارتونه په پټه او پرده کي نه وه، بلکه لغړ او په ښکاره سره ویل کېده، لکه څرنګه چي مسلمانان په خبر وه دغه رنګه کفارو ته هم تر داسي اندازې ور معلوم وه چي د رسول الله ﷺ اصحابِ کرام به یې ولیدل د پسخند او ملنډو پر قسم به یې و ویل: هغه دي د مځکي پاچهان راغله، ژر ده چي د کسرٰی او قیصر پر پاچهیو به کامیابه سي، بیا به یې شپېلکیان او چکچکي کړې.

نو د دغه په مقابل کي چي اصحاب کرامو ته په دنیا کي د روښانه مستقبل زیري ورکول کېدل او د هغو امیدو سره چي په آخرت کي به پر جنت کامیابه کېږي، اصحاب کرامو دغه پرله پسې عذابونه چي پر دوی اُورېدل او هغه مصائب چي له هره طرفه پر را ګرځېدلي وه، داسي بلل لکه د پسرلي اوریځ چي ډیر ژر به سره وپاشل سي.

پر دې ټولو سر بېره رسول الله ﷺ به همېشه د دوی اروحونه په ایمان ور تغذیه کول، د دوی ضمیر او وجدان یې د قرآن او حکمت په تعلیم سره ور پاکاوه او په سالمه تربیه سره یې تربیه کول، د دوی اروحونه یې لوړو منزلو او د زړو پاکۍ ته رهنمایي کول، د اخلاقو صفایي، د مادیاتو څخه آزادي یې ور ته بیانول، د شهواتو سره یې د مقاومت لاري چاري ور ښوولې، د مځکي او آسمانو رب ته یې نژدې کول، د جهل د تاریکیو څخه یې د معرفت نور ته ور وستل، د آزارو په مقابل کي یې صبر او د نفس مغلوبه کېدل ور ښوول، نو ځکه د دوی په علم کي رسوخ، د الله جل جلاله په لار کي فاني کېدل، و جنت ته شوق، حرص پر علم، فقهه په دین کي، محاسبة النفس، غلبه پر عواطفو، تقیّد په صبر، هدوء او وقار زیات سوه.

د مکې مکرمې درېیمه مرحله
یا تر مکې مکرمې دباندې دعوت

اوس نو د رسول الله ﷺ د بعثت او دعوت لس کاله کېږي او په دغو لسو کلو کې بېله اویا نفرو بل څوک اسلام ته نه دي داخل سوي، لس کاله قریشو ته دعوت او بلنه فقط اویا نفره مسلمانان سوي دي، هو! دغه اویا نفره بېله هغو مسلمانانو څخه وه چې په حبشه کې دي، دغه اویا نفره مسلمانان د رسول الله ﷺ ملګري او کومکیان په مکه مکرمه کې موجود دي، خو دغه اویا نفره د قریشو په مقابل کې بې وسه او کمزوري دي.

رسول الله ﷺ فکر وکړی چې خپل دعوت تر مکې مکرمې دباندې وباسي ځکه په مکه مکرمه کې په لسو کلو کې فقط دغه اویا نفرو او هغو نفرو چې په حبشه کې اوسېږي ایمان را وړی دی، خاصتاً د ابوطالب تر وفات وروسته پر رسول الله ﷺ د قریشو له طرفه آزارونه او عذابونه هم ډېر شدید او سخت سوه، تاسي خو هغه ټول آزارونه او عذابونه واورېدل چې پر رسول الله ﷺ تېرېدل، مګر پر دغه سر بېره رسول الله ﷺ فرمايي: قریشو آزار او تکلیف نه دی را رسولی په مثل د هغه آزار چې پسله وفاته د ابو طالب یې را رسولی دی، فکر وکړی: هغه د مخنې ټول آزارونه او تکالیف د دغه آزار په مقابل کې چې پسله وفاته د ابوطالب و رسول الله ﷺ ته رسېږي هیڅ وه، دغو آزارو پسله وفاته د ابوطالب ولې او څنګه فرق وکړی؟ هغه داسي کله چې ابوطالب ژوندئ ؤ رسول الله ﷺ ته یوازې د قریشو مشرانو او سردارانو لکه: ابوجهل، مطعم بن عدي، عاص بن وائل، ابولهب، عتبه او داسې نورو آزار ور رسولای سوای بېله مشرانو بل چا د رسول الله ﷺ پر آزارولو جرئت او دلاوري نه سوای کولای، مګر د ابوطالب تر وفات وروسته د مکې مکرمې لچکانو، بیعقلانو او بیباکانو، د رسول الله ﷺ پر آزارولو جرئت او دلاوري پیدا کړه، کله چې به رسول الله ﷺ پر لار تېرېدی هغه کسان چې هیڅ قدر او شرف به یې نه درلودی، هغه لُچک او اوباش خلکو هم و رسول الله ﷺ ته آزار ورکاوه، پر سر به یې خاوري ورپاشلې، په رنګ او خاورو به یې ویشتی، دغه وخت نه د چا څخه بېره وه او نه د چا مراعت

او احترام ؤ، ځکه هغه څوک وفات سو چې د رسول اللهﷺ ساتنه او د هغه دفاع یې کول، نو رنګارنګ نوي آزارونه شروع سوه. داسي نه پېښېدل چې رسول اللهﷺ دي پرلار رهي وي او څوک دي بد ورته و نه وایي، سپکي خبري دي ورته و نه کړي، په پخوا کي یوازي د قریشو مشران وه چې آزار یې ور کاوه، مګر اوس هلکان او بې باکان هم سپک او بد ویل ورته کوي، څوک نسته چې د قوم له آزاره یې وساتي.

کله چې دغه آزارونه او تکالیف ډېر زیات او شدید سوه، رسول اللهﷺ له ځانه سره دا فیصله وکړه چې تر مکې مکرمې دباندي ووزي او په داسي ځا پسي وګرځي چې هغه یې مرسته وکړي، پسله فکره دې نتیجې ته ورسېدی چې دهﷺ او مکې مکرمې ته هغه نژدې ښار طائف دی، نو یې د طائف د سفر فیصله او اراده وکړه چې هلته به د اللهﷻ دین ته خلک را دعوت کړم.

د طائف ته سفر

د بعثت د لسم کال او د شوال په میاشت کي چې د (۶۱۹) میلادي کال د مئ آخري او د جون اولي ورځي وې رسول اللهﷺ طائف ته پیاده او پرپښو رهي سو (*طائف د مکې مکرمې څخه شپېته میله لیري دی*) په دې سفر کي د رسول اللهﷺ آزاد سوی مریئ زید بن حارثهؓ چې په عربي کي (مولی) ورته وایي ور سره ملګری ؤ، په لار کي چې به پر هره قبیله ورغله هغه به یې اسلام ته دعوتول خو یوې قبیلې هم دغه د دهﷺ دعوت نه کړی قبول، کله چې رسول اللهﷺ طائف ته ورسېدی هلته د طائف په شروع کي د طائف د مشرانو څخه درې نفره ناست وه چې نومونه یې: عبدیا لیل، مسعود او حبیب دي، درې سره ورونه او د عَمرو بن عُمَیر الثقفي زامن وه، رسول اللهﷺ اجازه وغوښتل چې خبري ورسره وکړي، هغو ولیدل چې د مکې مکرمې د اشرافو څخه او د عبدالمطلب د اولادې څخه یو نفر دی ښه راغلی یې ور ته و وایه. رسول اللهﷺ ورسره کېښنستی د دین او اسلام خبري یې ورته شروع کړې، قرآن مجید یې ورته تلاوت کړی، خو په آخر کي د هغو درو نفرو څخه یو نفر ولاړ سو او ویل: اللهﷻ بیله تا بل څوک نه کړی پیدا چې په رسالت یې را ولېږي؟

هغه بل و ويل: والله د کعبې پوښونه به څيري کړم خو پر تا به ايمان را نه وړم، (دکفارو په عقيده د کعبې شريفې د پوښو څيرل او غورځول ډېره لويه ګناه وه) نو ويل: دغه لويه ګناه به وکړم خو پر تا به ايمان را نه وړم.
او درېيم نفر و ويل: زه هيڅکله خبري نه درسره کوم، ځکه که ته د رشتيا رسول يې لکه څرنګه چې ته وايې نو ته ډېر خطرناکه يې، بايد ستا جواب درنه کړم او که ته پر الله دروغ وايي نو ته د دې لائق نه يې چې خبري درسره وکړم.
رسول الله ﷺ و فرمايل: دا چې تاسي اسلام نه کړی قبول نو دغه حال درسره وساتی پرېږدی چې زه د بل چا سره خبري وکړم، هغو ويل: يا والله نه دي پرېږدو چې د بل چا سره هم خبري وکړې، نه راضي دي چې دوی خبري واوري او نه غواړي چې رسول الله ﷺ د بل چا سره خبري وکړي، نو دغه درې نفره تر رسول الله ﷺ د مخه د طائف و داخل ته ولاړل، هلته يې هلکان، مريان او لچګان سره را ټول کړه، دوه لَينه يا قطاره يې ځني جوړ کړه، کله چې رسول الله ﷺ دننه و طائف ته ورغلی غواړي چې خلک د الله جل جلاله دين ته دعوت کړي د هلکانو او بېباکانو هغه دوې ډلي په پسې سوې او په ډبرو يې ولي او د ډبرو ويشتل يا وارونه د رسول الله ﷺ پر پښو کوي، چې پښه پورته کړي هم يې ولي چې پښه کښېږدي هم يې ولي، تر داسي اندازې چې د رسول الله ﷺ تر مبارکو پښو ويني بهېدلې او زيد بن حارثه رضي الله عنه به په خپل جسم او بدن سره رسول الله ﷺ د دغو ډبرو د ويشتلو څخه ساتی، خو د زيد رضي الله عنه سر هم څوځايه مات او زخمي سو او هغه هم په وينو لړلی ؤ.
ښه متوجه سی: دا چه زيد بن حارثه رضي الله عنه په خپل جسم او ځان رسول الله ﷺ د کفارو د ډبرو ويشتلو څخه ساتي، خپل ځان يې د هغه ﷺ دپاره سَپَر ګرځولی ؤ، تر داسي اندازې چې د ده سر هم څوځايه زخمي کيږي او ويني تر را بهيږي، دا د هر مسلمان د حال نمونه ده، بايد هر مسلمان په هره طريقه سره چې وي د اسلامي دعوت د قائد ساتنه وکړي، که څه هم دغه ساتنه د ده د حيات په قربانولو سره وي، اصحاب کرامو د رسول الله ﷺ سره چې د اسلامي دعوت قائد ؤ دغسي کول، که نن ورځ رسول الله ﷺ زموږ په منځ کي نه دی موجود او موږ يې داسي دفاع نه سو

کولای لکه اصحاب کرامو چي کول خو دغه دفاع پر یوه بل قسم کېدلای سي، هغه دا چه موږ د اسلامي دعوت په لار کي عذابونه او تکالیف پرځان درانه و نه بولو. موږ هم باید پر خپلو ځانو د دعوت په لار کي څه ناڅه آزارونه او تکلیفونه قبول کړو، نو به مو په دې ډول د رسول الله ﷺ سره د آزارو په قبلولو کي حصه اخیستې وي.

نو دا لازمه او ضروري ده چي هر چیري او په هر وخت کي باید د اسلامي دعوت دپاره قیادتونه او مشران موجود وي چي په دعوت کي د رسول الله ﷺ خلافت وکړي او پر مسلمانانو دا لازمه ده چي د دغه قائد پرشا وخوا مخلصه عسکرا و لښکر وګرځي، خپل مالونه او قوت تر خپل قائد قربان کړي، لکه څرنګه چي مسلمانانو د رسول الله ﷺ سره کول.

په طائف کي د رسول الله ﷺ دغه حال ؤ او دغه د ډېرو وارونه وه، دومره یې نه پرېښاوه چي د خلکو سره خبري وکړي، چا دغه پوښتنه هم نه ځني وکړه چي د څه شي دپاره راغلی یې؟ د مخه تر دې چي خلک پوه سي چي رسول الله ﷺ د څه شي دپاره راغلی دی، څه غواړي او څه وایي د ده په ویشتلو یې شروع وکړه، دا د طائف د خلکو له طرفه د رسول الله ﷺ استقبال ؤ، رسول الله ﷺ چي دا حال ولیدی چي چا د خبرو کولو اجازه هم ورنه کړه نو پوه سو چي دلته فایده نسته، بیرته په هغه زخمي پښو او هغه د ستړیا په حالت کي د مکې مکرمې و طرف ته رهي سو.

خو بیا هم هغه سُفَهاء او بېباکان، لچکان او مریان په پسې دي او په ډېرو یې ولي ترخو رسول الله ﷺ او ملګری یې له طائفه و وتل، هلته په لار کي تر طائف درې میله دباندي د انګورو یو باغ یا باغچه وه، رسول الله ﷺ دغي باغچې ته ور وګرځېدی، دلته نو هغه هلکان او بېباکان ځني را وګرځېدل، رسول الله ﷺ په زخمي پښو او غمجن زړه د انګورو د یوه تاک و سایې ته کښېنستی او دېواله ته یې تکیه وکړه، او دلته یې هغه مشهوره دعاء وکړه کومه چي پردې دلالت کوي چي زړه یې د درد او غمه څخه ډک ؤ او پر دې یې حسرت ؤ چي یوه نفر هم ایمان رانه وړی او وې فرمایل:

«اَللّٰهُمَّ إِلَيکَ أشْکُو ضُعْفَ قُوَّتِي، وَ قِلَّةَ حِيْلَتِي، وَهَوَانِي عَلَى النَّاسِ، يَا أرحَمَ الرَّاحِمِينَ، أنتَ رَبُّ الْمُسْتَضْعَفِينَ، وَأنتَ رَبِّي، إلى مَن تَکِلُنِي؟ إلى بَعِيدٍ يَتَجَهَّمُنِي؟ أم إلى

عَدُوٍّ مَلَكْتَهُ أمري؟ إنْ لَمْ يَكُن بكَ عَلَيَّ غَضَبٌ فَلاَ أُبالي، ولكنْ عَافيَتُكَ هِيَ أوسَعُ لي، أعُوذُ بنُورِ وَجْهِكَ الَّذي أشْرَقَتْ لَهُ الظُّلُمات، وَصَلُحَ به أمرُ الدُّنيا والآخرة، منْ أنْ يتنزَّلَ بي غَضَبُكَ، أوْ يَحِلَّ عَلَيَّ سَخَطُكَ، لَكَ العُتْبى حتّى تَرْضَى، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إلاَّ بكَ».

ژباړه: الٰهي! د خپل ضعف، د حیلې د لږوالي او پر خلکو زما د سپکوالي شکایت درته کوم، یا ارحمَ الرّاحمین! ته د ضعیفانو رب يې او زما رب يې، وچا ته مي پرېږدې؟ هغه لیري ته چي په ترِیو تندي را ته ګوري؟ او که دي دښمن ته زما اختیار ورکړی دی؟ که ته پرما په قهر نه يې زما پروا نسته، مګر ستا عافیت زما دپاره پراخه دی، ستا د مخ په هغه نور سره پناه غواړم چي تاریکۍ په روښانه کیږي، د دنیا او آخرت کارونه په اصلاح کیږي، پر ما ستا غضب مه نازلوې، ستا قهر ما ته مه راولې، الٰهي تر هغو زارۍ درته کوم چي راضي کېږې او بیله تا ما لره نه حول سته نه قوت.

رسول الله ﷺ دعاء کوي او دعاء، داسي دعاء چي د زړه سوز او سوځل پکښې وه، رسول الله ﷺ خواشيني او زهير ؤ چي اسلام ولي دغه د ضعف په حالت کي پاته دی لس کاله د دعوت تېر سوي دي بیا هم اسلام ضعیفه دی، په طائف کي هم نه چا د ده ﷺ خبره واورېدل او نه چا د ده ﷺ دعوت قبول کړی.

دغه باغ د ربیعه د زامنو ؤ چي عُتبه او شَیبه نومېدل، دوی هم د قریشو د سردارانو څخه وه او په مکه مکرمه کي اوسېدل، په دغه وخت کي دوي هم دلته په دغه باغ کي موجود وه، عتبه او شیبه ولیدل چي د رسول الله ﷺ تر پښو ویني بهیږي ستړی او ستومانه دی زړه يې پر وسوځل سو ویل: وړی به هم وي، دوی يو مريئ درلودی چي په دين نصراني او نوم يې عَدّاس ؤ، هغه خپل نصراني مريئ يې را وغوښتی ویل: یا عدّاس! دغه انګور و محمّد ﷺ ته ور وړه، عدّاس انګور واخیستل او رسول الله ﷺ ته يې ور وړل، عُتبه او شیبه د لیري ورته ګوري، رسول الله ﷺ اول د عدّاس شکریه آداء کړه او بیا چي يې د انګورو په خوړلو شروع کول نو يې وویل: بسم الله، د خوړلو د شروع په وخت کي بسم الله ویل د عربو عادت نه ؤ، عدّاس په تعجب کي سو او رسول الله ﷺ ته يې وویل: دغه خبره چي ستا څخه مي واورېدل د دې ملک خلک دغه جمله نه وايي، رسول الله ﷺ پوه سو چي دا سړئ په زړه کي څه

لري نو يې پوښتنه ځني وکړه چې نوم دي څه دی؟ مريي و ويل: عدّاس.
ويل: د کوم ځای يې او دين دي څه شي دی؟
مريي ويل: زه نصراني او د نينوا د اهله څخه يم (*نينوا د عراق د موصل په ښار کي د يوه کلي نوم دی*)
رسول الله ﷺ و فرمايل: د هغه صالح سړي يونس بن متي د وطن يې؟
عدّاس نور هم په تعجب کي سو، ځکه عرب نينوا نه پيژني او دا سړئ نينوا خو پيژني بلکه تاريخ يې هم ور معلوم دی حتّی يونس علیه السلام هم پيژني.
نو يې رسول الله ﷺ ته و ويل: ته څوک يې چې يونس بن متي هم پيژنې؟
رسول الله ﷺ و ويل: هغه زما ورور دی هغه نبي ؤ او زه هم نبي يم، عدّاس پوه سو چې د يوه عادي او معمولي سړي سره خبري نه کوي، عدّاس ور ولاړ سو د رسول الله ﷺ سر، لاسونه او پښې ور مچوي.
دلته و يوه شي ته متوجه سی: دا الٰهي تسلّی ده چې الله جل جلاله يې خپل رسول ﷺ ته ور کوي، دا هغه پښې نه دي چې د طائف خلکو په ډبرو ويشتلې؟
او اوس هغه پښې يو بل انسان مچوي.
عُتبه او شيبه د ليري ورته ګوري يوه هغه بل ته و ويل: مورِ خواره ور ولېږل او ده مريئ را خراب کړی، عدّاس چې بيرته دوی ته ورغلی دوی ورته و ويل: وَيحک څه درته پېښه سوه چې لاس او پښې دي ور مچول؟ عدّاس و ويل: يا سيّدي! په مځکه کي تر دغه سړي بهتر څوک نسته، په داسي شي يې خبر کړم چې بېله نبي بل څوک نه دی په خبر، عتبه او شيبه و عدّاس ته و ويل: محمّد او د هغه خبري پرېږده والله ستا دين د محمّد تر دين ښه او بهتر دی، دوی غوښتل چې عدّاس هم له اسلامه ليري کړي.
خير رسول الله ﷺ په مات او غمجن زړه له دغه باغه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو کله چې قرن المنازل ته ورسېدی (قرن المنازل د يو ځای نوم دی) الله جل جلاله جبريل علیه السلام ورته را ولېږی چې هغه پر غرو مقرره ملائکه هم ور سره ملګرې وه او د رسول الله ﷺ څخه يې امر او اجازه غوښتل چې پر اهل مکه دوه غرونه سره را جفت کړي او د مکې مکرمې خلک يې په منځ کي چختاڼ کړي.

امام بخاري د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روایت کوي چې دې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ویل: یا رسولَ الله! آیا د اُحُد تر ورځې بله سخته ورځ دربانديي راغلې ده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: ستا د قوم یعني: عربو څخه هغه آزارونه را رسېدلي دي چې را رسېدلي دي او هغه سخت آزار چې له دویه ما ته را رسېدلی دی هغه په هغه ورځ ؤ چې ما خپل دین او رسالت پر عبدیالیل عرض کړی او هغه زما د خوښې جواب را نه کړی او زه غمجن رهي سوم په ځان نه پوهېدم چې چیري ځم، هغه وخت په ځان پوه سوم چې زه په قرن ثعالب کي وم (دغه قرن ثعالب ته اوس قرن منازل ویل کیږي) رسول الله ﷺ فرمایي: چې سر مي را پورته کړی یوه اوریځ وه چې سایه یې را باندې کړې وه، ما چې اوریځې ته وکتل په هغه کي جبریل علیه السلام ؤ او را بږغ یې کړه ویل: یا محمّد! الله عزوجل ستا د قوم هغه جواب واورېدی چې تا ته یې درکړی او هغه څه یې ولیدل چې ستاسره یې وکړه اوس الله جل جلاله هغه پر غرو مقرره ملائکه تا ته را لېږلې ده د دوی په باره کي چې څرنګه ستا خوښه وي هغسې امر پر وکړه، بیا نو هغه پر غرو مقرره ملائکي را بږغ کړه اول یې سلام را ته و وایه او بیا یې را ته و ویل: یا محمّد! ﷺ زه دغه یم څرنګه چې ستا خوښه وي امر کوه که دي خوښه وي چې پر اهلِ مکه دوه غرونه جفت کړم جفت به یې کړم (د دوو غرو څخه مقصد یَو د أبي قُبیس غر ؤ او بل د هغه پر برابري غر دی چې قُعیقُعان ورته ویل کیږي او مکه مکرمه د دغو دوو غرو په منځ کي پرته ده) نو ملکي و ویل: که ستا خوښه وي د مکې ټول خلک به د دغو دوو غرو په منځ کي کښېکاږم (چختاڼ به یې کړم) رسول الله ﷺ و فرمایل: بلکه امید لرم چې الله عزوجل د دوی له نسله داسې څوک را وباسي چې د یوه الله عزوجل عبادت کوي او هیڅ شریک نه ورته نیسي.

د رسول الله ﷺ په دغه جواب کي د ده ﷺ لوړ شخصیت ځلیږي چې پر خپل امت یې څومره رحمت او شفقت درلودی، محمّد رسول الله ﷺ رؤف او رحیم پر خپل امت څومره مهربانه ؤ، نه یې غوښتل چې امت یې په الٰهي عذاب سره هلاک سي.

د رسول الله ﷺ زړه په دغه الٰهي نصرت سره چې لوړ له آسمانه ورته راغلی مطمئن سو او بیا د مکې مکرمې پر طرف رهي سو تر څو چې وادي نخله ته ورسېدی

او هلته یې څو ورځې تیرې کړې، په وادي نخله کې دوه ځایه دي چې د استوګنې وړ او لائق وه چې یوه ته (سَیل کبیر) ویل کیږي او بل ته (الزَیمه) ویل کیږي خو موږ ته دا معلومات نسته چې رسول الله ﷺ په کوم ځای کې اوسېدی، په دغه وخت کې چې رسول الله ﷺ دنته اوسېدی الله عزوجل د پېرانانو یوه ډله ورته را ولېږل چې د رسول الله ﷺ څخه قرآن مجید واوري او دغه د پېرانانو واقعه الله جل جلاله په قرآن کریم کې دوه ځایه ذکر کړې ده، الله جل جلاله په سورة الاحقاف په کې فرمايي:

﴿ وَإِذْ صَرَفْنَآ إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقُرْءَانَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوٓا۟ أَنصِتُوا۟ فَلَمَّا قُضِىَ وَلَّوْا۟ إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾. [الأحقاف: ۲۹]

یعني: یا محمّد! ﷺ هغه وخت په یاد کړه! کوم چې موږ تا ته د پېرانانو یوه ټولی در وګرځول، یعني: درته را مو وستل چې قرآن مجید ته یې غوږ نیوی، کله چې دوی دغه د قرآن اورېدلو ته حاضر سوه دوی په خپل منځ کې سره وویل: چپ سی.

کله چې د قرآن مجید تلاوت پای ته ورسېدی دوی بیرته خپل قوم ته په داسې حال کې وګرځېدل او ولاړل چې خپل قوم یې له الٰهي عذابه بېراوه.

﴿ قَالُوا۟ يَٰقَوْمَنَآ إِنَّا سَمِعْنَا كِتَٰبًا أُنزِلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾ ﴾. [الأحقاف: ۳۰]

دوی و ویل: اې زموږ قومه! بیشکه موږ داسې یو کتاب واورېدی چې تر موسٰی علیه السلام وروسته نازل سوی دی او د پخوانیو کتابو تصدیق کوونکی دی، دغه کتاب حق دین او سمې لارې ته لارښوونه کوي.

﴿ يَٰقَوْمَنَآ أَجِيبُوا۟ دَاعِىَ ٱللَّهِ وَءَامِنُوا۟ بِهِۦ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾ ﴾. [الأحقاف: ۳۱]

اې زموږ قومه! د هغه چا خبره قبوله کړی چې د الله طرف ته مو بولي او پر هغه ایمان را وړی، چې الله به تاسې ته ستاسې ګنهونه در وبخښي او تاسې به له دردناکه عذابه څخه خلاص کړي.

همدارنګه د سورة الجن پنځلس اولني آياتونه په دغه باره کې نازل سوي دي چي پېرانانو د رسول الله ﷺ څخه قرآن مجيد واورېدی، الله جل جلاله فرمايي:

﴿قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا ﴿١﴾﴾.

يعني: اې محمّده! ﷺ دوی ته و وايه: ما ته وحيِ راغلې: چي بيشکه زما د قرآن مجيد ويل د پېرانانو يوې ډلې واورېدل، کله چي دوی هغه خپل نور قوم ته ورغله ورته ويې ويل: بېشکه موږ په فصاحت او بلاغت کي يو عجيب قرآن واورېدی.

﴿يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ ۖ وَلَن نُّشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ﴿٢﴾﴾.

داسي قرآن چي حق او ايمان ته لار ښوونه کوي نو موږ پر هغه قرآن ايمان راوړی او پسله ننه به بل هيڅوک د خپل رب سره شريک نه کړو.

﴿وَأَنَّهُ تَعَالَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ﴿٣﴾﴾.

او بېشکه چي زموږ د رب شان ډېر لوی او لوړ دی، الله عزوجل نه ښځه لري نه اولاد، لکه څرنګه چي د انسانانو او پېرانانو کفار او مشرکان داسي وايي.

قصه داسي وه: کله چي رسول الله ﷺ له طائفه په هغه شکل سره را و وتی چي نه څوک مسلمان سو او نه چا د ده ﷺ دعوت او خبري واورېدې، نو رسول الله ﷺ د شکه وتلی ډېر خواشينی، غمجن او نا اميده ؤ، چي ولي داسي پيښه ده؟ د اسلام او دعوت کار ولي مخ ته نه ځي؟ الله عزوجل دا إراده وکړه چي دغه غم او پرېشاني پر خپل حبيب محمّد مصطفٰی ﷺ سپک کړي چي ته مه خواشينی کېږه که انسانان ايمان نه را وړي هغه دي پېرانان ايمان راوړي او د آياتو له تلاوته څخه دا معلومه او روښانه ده چي رسول الله ﷺ د دغو پېرانانو په راتګ او د قرآن مجيد په اورېدلو او د هغو په ايمان راوړلو نه ؤ خبر بلکه الله عزوجل د وحيو په واسطه په دغه حال خبر کړی او د پېرانانو د را تللو سبب چي ولي پېرانان دلته و رسول الله ﷺ ته راغله داسي ؤ:

د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه پېرانان و آسمان ته ورنژدې کېدل او د ملائکو خبرو ته يې غوږ نيوی او د ملائکو ځيني خبري به يې اورېدلې، ملائکو به په خپل منځ کي ځيني الٰهي امرونه سره بيانول مثلاً ويل به يې: الله جل جلاله امر کړی دی چي فلاني

ته دي زوی ورکول سي یا د فلاني رزق دي لږ یا زیات سي، پیرانانو به دغه خبرې اورېدلې او بیا به یې دغه خبرې د جادوګرانو او کوډګرانو په واسطه په خلکو کې نشرولې، همدغه سبب ؤ چې همېشه به کوډګران او جادوګران پر خلکو او د هغو پر عقیدو مسلط وه، لکه څرنګه چې دغه موضوع په حدیث شریف کې هم ذکر سوې ده، چې جن به یو د بل پر اوږو سپرېدل او د آسمان خبرو ته به یې غوږ نیوی.

خو د وحیو او قرآن مجید په نزول سره دغه لار پر پېرانانو بنده سوه، د آسمان له طرفه به پېرانان د غوږ نیولو په وخت کې په اور سره ویشتل کېدل، الله جل جلاله د سورۀ الجن په (۸،۹) نمبر آیاتو کې فرمايي:

﴿ وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ فَوَجَدْنَٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾ ﴾. [الجن، ۸]

پېرانان وايي: بیشکه موږ د ملائکو د خبرو د اورېدلو دپاره آسمان ته نژدې سوو، ومو لیدل چې آسمان په سختو پیره دارانو (ملائکو) ډک سوی ؤ او په سوځوونکو ستورو ډک ؤ.

﴿ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَٰعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَن يَسْتَمِعِ ٱلْـَٔانَ يَجِدْ لَهُۥ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾ ﴾

او بېشکه د مخه تر لېږلو د دغه پیغمبر موږ د خبرو د اورېدلو دپاره د کښېنستلو په ځایو کې کښېنستلو او هر هغه څوک چې اوس اورېدل غواړي د خپل ځان دپاره به سوځوونکې لمبه په انتظار کې وويني، يعني: اوس چې موږ آسمان ته ور نژدې سوو، نو هلته مو ولیدل چې ډېرې سختې جنګې پیرې درېدلې دي چې هیڅ یو شیطان هم نه پرېږدي چې غیبي او آسماني خبرې واوري او هر هغه شیطان چې د اورېدلو إراده ولري پر هغه اور اورېږي او تر دې دمخه دومره سختي او ساتنه نه وه.

کله چې دغه د غوږ نیولو لار پر پېرانانو بنده سوه د پېرانانو مشرانو نور پېرانان امر کړه چې ولاړسی په مځکه کې وګرځی وګوری چې څه پیښه ده؟ خامخا یو شئ پېښ دی چې زموږ د اورېدلو لار بنده سوه، نو د پېرانانو یوه ډله دلته تېرېدل او وې لیدل چې رسول الله ﷺ قرآن مجید وايي، پېرانان پر را ټول سوه او غوږ یې ورته ونیوی او بیا خپل قوم ته ولاړل دغه حال او خپل اسلام یې ورته و وایه، لکه د دمخه تلاوت سوو آیاتو په ترجمه کې چې درته و ویل سوه.

رسول الله ﷺ ته د پېرانانو راتګ او د ده ﷺ څخه د قرآن مجید اورېدل یو وار نه دي پېښ سوي بلکه په وروسته کي هم څو واره پېښ سوي دي.

یو وخت رسول الله ﷺ تر مکې مکرمې دباندي د عبادت کولو دپاره ووتی او عبدالله بن مسعود ﷺ هم ور سره ملګری ؤ، رسول الله ﷺ و عبدالله بن مسعود ﷺ ته و ویل: ته دلته کښېنه او ترڅو زه درته و نه وایم له دغه ځایه مه ښوره، رسول الله ﷺ لږ ګوښه ولاړی او عبدالله بن مسعود ﷺ یې له دغه ځایه څارنه او مراقبت کوي، رسول الله ﷺ هلته لیري پر لمانځه و درېدی او قرآن مجید په لوړ آواز وایي، په دغه وخت کي د پېرانانو یوه ډله ورته راغله، عبدالله بن مسعود ﷺ هلته ناست دی او ورته ګوري، دئ وایي: داسي خلک مي ولیدل چي تېره او اوږده اوږده سرونه یې وه، زه پر رسول الله ﷺ وبېرېدم او ور ولاړ سوم، خو رسول الله ﷺ اشاره را ته وکړه چي کښېنه، زه هم کښېنستم او دوی پر را تول دي، پېرانان نور هم پسي ډېرېدل، دومره ډېر سوه چي رسول الله ﷺ نه پکښې معلومېدی. الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَأَنَّهُۥ لَمَّا قَامَ عَبۡدُ ٱللَّهِ يَدۡعُوهُ كَادُواْ يَكُونُونَ عَلَيۡهِ لِبَدٗا ﴿١٩﴾﴾. [جن:۱۹]

یعني: کله چي د الله بنده محمّد ﷺ لمانځه ته ودرېدی چي دغه الله یې باله، نژدې وه چي دغه پېرانان له ډېره ازدحامه پرده ﷺ سر پر سر سره لوېدل.

﴿قُلۡ إِنَّمَآ أَدۡعُواْ رَبِّي وَلَآ أُشۡرِكُ بِهِۦٓ أَحَدٗا ﴿٢٠﴾﴾.

اې محمّده! ﷺ دوی ته و وایه: په تحقیق زه د خپل رب عبادت کوم او د الله سره بل هیڅوک نه شریکوم. *پېرانانو ایمان را وړی او مسلمانان سوه.*

پېرانان ولي کفار وه؟ جن یا پېرانان ډېر بیعقلان دي عقل یې دومره نه دی لکه د انسان، ویل کیږي چي د پېرانانو هغه ډېر ذکي او هوښیار دومره عقل لري لکه د انسانانو کوچنئ هلک، عقلونه یې د ماشومانو دي ذکاوت او هوښیاري نه لري، صرف ابلیس علیه لعنه په دوی کي هوښیار او ذکي دی او هغه ملعون دوی د لاري واړول، هغه به ورته ویل: د الله جل جلاله سره د نورو آلهه وو عبادت هم کوی، مشرکان یې ځني جوړ کړل، خو کله چي په حق خبر سوه ایمان یې را وړی، الله عزوجل د دوی قول را ته بیانوي او فرمایي:

﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى ٱللَّهِ شَطَطًا ۝٤﴾.

او پېرانانو خپل قوم ته و ويل: بيشکه زموږ ناپوه (ابليس) پر الله جل جلاله لويې او د حقه ليرې خبرې کوي.

کله چې بيا پېرانانو ته و ويل سوه چې تاسې ولې د هغه خبرې منلې؟ دوی وايي:

﴿وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن تَقُولَ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا ۝٥﴾.

او بيشکه موږ دا گمان کاوه چې هيڅکله به انسانان او پېرانان پر الله جل جلاله درواغ نه وايي، ځرنګه چې پېرانان کم عقله دي دا خيال يې نه کاوه چې پر الله عزوجل دې څوک درواغ و وايي او د ابليس عليه لعنه خبره يې ومنل، کله چې دوی ته و ويل سوه چې د الله جل جلاله سره نور آلهه هم سته، دوی د هغه خپلې کم عقلۍ په سبب دغه خبره و منل او دغو پېرانانو د کفارو او کوډګرانو سره د هغو په ځينو کاروکې مرسته او کومک کاوه او کوډګرانو هم د دوی څخه مرسته غوښتل، الله جل جلاله فرمايي:

﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ۝٦﴾.

او بېشکه چې د انسانانو څخه ډېر سړي وه چې مرسته او پناه به يې د پېرانانو په سړو سره غوښتل، نو دغو انسانانو د دغو پېرانانو سرکښي نوره هم ورزياته کړل.

د جن او د هغو د کارو په متعلق ډېر آياتونه سته، مقصد دا چه په دغه وخت کې د قرآن مجيد د اورېدلو په سبب ډېرو پېرانانو ايمان راوړی او مسلمانان سوه، پېرانان وايي:

﴿وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا ٱلْهُدَىٰٓ ءَامَنَّا بِهِۦ ۖ﴾.

او بېشکه کله چې موږ د قرآن مجيد هدايت او لار ښوونې واورېدې موږ پر هغه ايمان را وړی او بيا وايي:

﴿وَأَنَّا مِنَّا ٱلْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا ٱلْقَـٰسِطُونَ ۖ﴾

او بېشکه زموږ څخه ځيني مسلمانان دي او زموږ څخه ځيني د حقې لارې څخه په کفر سره اوښتي دي، کله چې دغو پېرانانو ايمان را وړی نو يې په خپل قوم کې په دعوت کولو شروع وکړه.

اوس نو که څه هم په انسانانو کي اسلام لږ ؤ مګر په جن کي نشریږي او پېرانان و اسلام ته داخليږي، دا هم د الله جل جلاله إراده وه چي پر خپل محبوب رسول الله ﷺ دغه غم او پریشاني کمه او لږ کړي، ځکه رسول الله ﷺ د طائف تر سفر وروسته د انسانانو د اسلام را وړلو څخه تقریباً نا امیده سوی ؤ مګر په جن کي اسلام نشر سو چي دا و رسول الله ﷺ ته اشاره وه چي ته مه غمجن کېږه، که انسانان نه وي دغه دي پېرانان ایمان را وړي، او حقیقتاً هم اسلام په جن کي نشرېدی، دا د الله جل جلاله پر خپل رسول ﷺ رحمت ؤ چي هغه غم پر سپک کړي، رسول الله ﷺ چي به د یو چا د مسلمانېدلو دپاره هر څه کوښښ وکړی هغو به رَداوه، لکه د مکې مکرمې قریش او بیا تر هغو وروسته اهلِ طائف، طبعاً په دغسي حال کي پسله څه وخته انسان ته نا امیدي پیدا کیږي، لس کاله د دعوت کیږي مګر په مکه مکرمه کي تر اویا نفره زیات مسلمانان نسته، رسول الله ﷺ غمجن ؤ او د دې څخه یې بېره وه چي د دعوت په کار کي زما له طرفه کومه کوتاهي نه وي سوې، نو ځکه الله جل جلاله دغه غم پر خپل حبیب سپک کړی او په حقه سره دغه واقعه او حادثه د رسول الله ﷺ دپاره نصرت ؤ چي له غیبه ورته راغلی.

اوس نو په دغه نصرت او دغه زیري سره د رسول الله ﷺ څخه هغه د غم او نا امیدی توري اوریځي کومي چي د طائف له سفره څخه د ده ﷺ سره ملګري وې ایسته سوې او بیرته یې د مکې مکرمې د تګ عزم او قصد وکړی چي هلته به په نوي شوق او کوښښ پر خلکو اسلام عرضوم او الٰهي رسالت به خلکو ته رسوم.

په دغه وخت کي زید بن حارثه رضي الله عنه ورته و ویل: یا رسولَ الله! څنګه بیرته قریشو ته ورځې او هغو ته د مکې کرمې څخه وایستلې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا زید! الله جل جلاله د دغه مشکلاتو او تکالیفو څخه د خلاصېدلو لار پیدا کوي او الله عزوجل د خپل دین ناصر او د خپل نبي کامیابه کوونکی دی.

اوس رسول الله ﷺ مکې مکرمې ته نژدې سو خو دا تشویش ور سره دی که چیري مکې مکرمې ته ولاړ سي هلته که هر څوک و غواړي چي ده ﷺ ته آزار ورکړي ورکولای یې سي او د ده ﷺ د دفاع دپاره څوک نسته، د څه وخت دپاره په غار حراء کي کښېنستی او بیا یې د خُزاعه د قبیلې یو نفر و أخنَس بن شُریق ته

ورولېږی چي د هغه شخه د رسول الله ﷺ دپاره جِوار و غواړي، د جوار تفصيل خو مو مخ کي درته کړی دی (جِوار) يعني: پناه او ساتنه او دا جوار به هغه چا غوښتی چي قوم به يې نه درلودی ضعيفه او بېکسه به ؤ، نو به يې د يوه قوي نفره شخه جوار غوښتی او بيا به يې د هغه په ساتنه کي ژوند کاوه، که دغه جوار نه وای قانون د ځنګله ؤ، هر زورور به کمزوری خوړی، رسول الله ﷺ قوم لري خو هغه خپل قوم تکليف او آزار ورکوي او هغه د ده ﷺ شخه چي يې دفاع کول د ده اکا ابوطالب هم وفات سوی دی، نو ځکه اوس د بل چا شخه جِوار غواړي، ځکه که د يوه قوي سړي جوار نه وي هر رذيل، اوباش او لچک و ده ﷺ ته اهانت او سپکتيا ور رسولای سي، نو يې د اخنس بن شُريق شخه جوار وغوښتی، مګر اخنس و ويل: زه د قريشو په مقابل کي چا ته جوار نه سم ور کولای چي دا په حقيقت کي د رسول الله ﷺ د غوښتني ردول او نه منل وه.

رسول الله ﷺ بيا فکر وهي چي د قريشو د سردارانو شخه به څوک ده ته جوار ورکړي؟ نو يې سُهيل بن عَمرو ته نفر ولېږی (سهيل هغه څوک دی چي په وروسته کي يې د حديبيې صلحه و ليکل) او د مکې مکرمې د سردارانو شخه دی، رسول الله ﷺ د دغه سهيل شخه جِوار وغوښتې، سهيل و ويل: زه د بني عامر شخه يم او بني عامر پر بني کعب جوار نه ورکوي، د سهيل له طرفه هم د رَد او منفي جواب راغلی.

رسول الله ﷺ فکر کوي چي څوک به ما ته جِوار راکړي بيا يې مُطعم بن عدي ته نفر ولېږی، که څه هم دغه مطعم د اسلام ډېر شديد دښمن ؤ مګر بيا هم د شرف او عزتْ موضوع ده ته ډېر اهميت درلودی، کله چي ده ته و ويل سوه چي رسول الله ﷺ ستا شخه جوار غواړي، دئ هم موافق سو ويل: قبوله مي ده، رسول الله ﷺ ته يې حال ولېږی چي هو ته زما په جوار کي يې ساتم دي او بيا يې خپل قوم او زامن را وغوښتل ويل: اسلحه مو در واخلی او د کعبې شريفي پر کنجانو ودرېږی ما محمّد ﷺ ته جوار ورکړی دی، بيا يې رسول الله ﷺ ته نفر ولېږی چي مکې مکرمې ته داخل سه، رسول الله ﷺ هم د زيد بن حارثه رضی الله عنه سره مکې مکرمې ته داخل سو ترڅو چي مسجد الحرام ته ورسېدی، مطعم بن عدي پرخپل بوده

سپور ؤ او په لوړ آوازيې ږغ کړه: يا معشرَ القريش! ما محمّد ته جوار ورکړی دی، نه غواړم چي څوک تېرئ او تجاوز پر وکړي.
رسول الله ﷺ حجرِاسود ته ورغلی هغه يې مسحه کړی طواف يې وکړی او دوه رکعاته لمونځ يې آداء کړی بيا خپل کورته رهي سو، مطعم بن عدي او د ده زامن په اسلحه مسلح په پسې دي ترڅو چي رسول الله ﷺ کور ته ننوتی، په دغه وخت کي ابوجهل د مطعم بن عدي څخه پوښتنه وکړه ويل: ته د محمّد ﷺ تابع يې که مجير؟ غواړي چي ځان ته معلومات وکړي چي تابع يې يعني: مسلمان سوی يې او که دي جِوار ورکړی دی؟ مطعم بن عدي و ويل: جوار مي ورکړی دی، ابوجهل ملعون و ويل: که دي ويلي وای چي تابع يې يم په والله دغه اوس په جنګ در سره درېدلو، مګر دا چه جِوار دي ورکړی دی دا ستا کار دی.
تر دې وروسته رسول الله ﷺ په مکه مکرمه کي د مطعم بن عدي په جِوار کي ژوند کاوه او د رسول الله ﷺ د مطعم دغه نيکي همېشه په ياد وه، د بدر په ورځ دکفارو د بنديانو په باره کي رسول الله ﷺ و فرمايل: که مطعم بن عدي ژوندئ وای او د دغو بنديانو د ايله کولو غوښتنه يې راڅخه کړې وای ما به ده ته ورپرې ايښي وای.
مګر د اسلام او دعوت کار ډېر ضعيفه دی په مکه مکرمه کي هيڅوک دعوت نه قبلوي، رسول الله ﷺ فکر کوي چي تر مکې مکرمې دباندي يو څوک پيدا کړي چي د اسلام د قوت دپاره د ده مرسته او ملګرتيا وکړي او دغه مرسته کوونکی که هر قوم، هره قبيله او هر چيري وي مهمه نه ده، رسول الله ﷺ حاضر دی چي مکه مکرمه پرېږدي او هغو ته ورسي.

پر قبائلو او افرادو د اسلام عرضول

د هجرت د لسم کال د ذوالقعدې په مياشت کي چي د (٦١٩) ميلادي کال د جون آخري او د جولای اولي ورځي وې، رسول الله ﷺ له طائفه مکې مکرمې ته راغلی غواړي چي بيا په نوي شوق او ټينګ عزم قبائل او أفراد و اسلام ته دعوت کړي، په دغه وخت کي د حج موسم هم ډېر نژدې ؤ چي خلک له هره ځايه د حج

د آداء کولو دپاره مکې مکرمې ته په ډلو ډلو راتله، رسول الله ﷺ دغه موقع او فُرصت د ځان دپاره غنیمت وباله او هري قبیلې ته جلا جلا ورتلی او اسلام یې د هغې قبیلې پر افرادو عرضاوه او خلک یې اسلام او وحدانیت ته رابلل، دا اول کال نه دی چې رسول الله ﷺ پر قبائلو اسلام عرضوي بلکه دغه د حج په موسم کې و اسلام ته د قبائلو دعوت د بعثت او نبوت د څلورم کال څخه شروع ؤ.

هغه قبائل چې
رسول الله ﷺ اسلام پر عرض کړی دی

زُهري رحمه الله وایي: هغه قبیلې چې رسول الله ﷺ اسلام پر عرض کړی دی او موږ ته یې نومونه راياد سوي دي داسي دي: بنو عامر بن صعصعه، محارب بن خصفه، فزاره، غسان، مُرّه، حنیفه، سُلَیم، عَبس، بنو نصر، بنو البکاء، کِنده، کلب، حارث بن کعب، عَذَره، حضارمه، خو په دوی ټولو کي یوې قبیلې هم اسلام نه دی قبول کړی.

او دغه قبیلې چي زُهري رحمه الله یې نومونه یاد کړي دي پر دوی د اسلام عرضول نه په یوه کال کي وه او نه د حج په یوه موسم کي وه بلکه دغه د اسلام عرضول د بعثت د څلورم کال څخه بیا د هغه حج تر آخري موسمه پوري وه چي تر هجرت د مخه ؤ او دا هم نه سو تعینولای چي په کوم موسم کي یې پر کومو قبیلو اسلام عرض کړی دی، کله چي به د حج موسم شروع سو او د شا و خوا څخه به د عربو قبیلې د حج د آداء کولو دپاره مکې مکرمې ته ورتلې رسول الله ﷺ به پر دغو قبیلو ګرځېدی د یوې قبیلې څخه به بلي ته ورتلی او اسلام ته به یې دعوتول، یو صحابي چي د انصارو څخه دی هغه روایت کوي، که څه هم په هغه وخت کي پر هغه خپل کفر او شرک ؤ هغه وایي: د حج په موسم کي مي رسول الله ﷺ ولیدی چي د یوې قبیلې څخه به بلي قبیلې ته ورتلی او اسلام به یې پر عرضاوه خو تر شا یو نفر په پسې ؤ (د هغه نفر علامې بیانوې او وایي) هغه نفر سپین پوستی سړئ ؤ، دوې کوڅۍ یې درلودې، په سترګو چپک ؤ، کله چي به رسول الله ﷺ د دعوت د خبرو څخه فارغه سو نو به

دغه سړئ ولاړ سو او و به یې ویل: پام کوئ چې د ده خبرې و نه منئ دئ درواغجن او له دینه اوښتی دی مور د ده قوم یو او تر هر چا د ده په حال خبر یو، نور به یې هم له دغه قسمه خبرې وکړې، رسول الله ﷺ به هیڅ نه ورته ویل، نه به یې منعه کاوه نه به یې شړی، نه به یې نور بحث ورسره کاوه چې ته ولې را پسې یې؟

د قصې راوي وایي: ما پوښتنه وکړه چې دغه نفرخوک دی چې په رسول الله ﷺ پسې دی؟ ویل: دا یې اکا ابولهب دی، هغه چې د اسلامه څخه یې د خلکو په منعه کولو کي تخصص درلودی، د موسم په وخت کي یې ځان نه په تجارت او نه د دنیا په نورو کارو مشغوله کاوه بلکه خپل ځان او خپل وخت یې د دغه دپاره وقف کړي وه چې خلک له اسلامه منعه کړي او پر دې سربېره به رسول الله ﷺ نه څه ورته ویل او نه یې منعه کاوه.

اوس به په مختصر ډول سره د رسول الله ﷺ له طرفه پر ځینو قبیلو د اسلام عرضول او د قبیلو له طرفه د هغو رَد یا جواب درته بیان سي:

۱- رسول الله ﷺ د بني کلب د قبیلې و یوه ښاخ ته ورغلی چې بنو عبدِالله ورته ویل کېده او ورته وې فرمایل: یا بني عبدِ الله! الله ﷻ ستاسي د نیکه نوم ښه نوم ایښی دی اسلام او د الله وحدانیت قبول کړی، خو هغو بد بختانو دغه دعوت او بلنه نه کړه قبول.

۲- رسول الله ﷺ د بنو حنیفه د قبیلې و خېمو ته ورغلی او اسلام یې پر عرض کړی، خو د عربو په ټولو قبیلو کي د یوې جواب دومره بد او ناوړه جواب نه ؤ لکه د دوی.

۳- رسول الله ﷺ د بني عامر بن صعصعه قبیلې ته چې یوه ډله یې د حج دپاره راغلې وه ورغلی، پوښتنه یې وکړه چې د دې قبیلې مشر او سردار څوک دی؟ خلکو وویل: ضَیحه ذوفراس بن صعصع یې مشر دی، رسول الله ﷺ و ویل: زه غواړم چې ورسره وو وینم.

رسول الله ﷺ د هغه سره کښېنستی اسلام او د هغه احکام یې ورته بیان کړه، کلام الله یې ورته تلاوت کړی، سړي چې د کلام الله معجز بیان واورېدی ډېر تر تاثیر لاندي سو نو ویل: ته لږ انتظار وکړه، ضیحه ولاړ سو خپل قوم یې سره راټول کړی

اوويل: يا قوم! ما ته يو سړئ راغلی اوداسي کلام يې راته و وايه چي ما په ټول عمر نه دی اورېدلی (دا د کلام الله اعجاز دی، الهي کلام معجز او بې مثله دی) ضَيحه و ويل: قسم په الله دغه سړئ به د دغه کلام په واسطه پر ټولو عربو غالبه او حاکم سي، قوم ويل: نو څه إراده لرې؟ ضيحه ويل: زما په فکر بايد متابعت يې وکړو، قوم ويل: ته زمونږ مشر او سرداريې څنګه چي ستا خوښه وي هغسي وکړه.

ضيحه و رسول الله ﷺ ته و ويل: ايمان درباندي را وړو، عزت دي کوو، زمونږ توري ستا تر امر لاندي دي خو په يوه شرط، رسول الله ﷺ و ويل: شرط دي څه شي دی؟ ضيحه و ويل: شرط دا دی چي تر تا وروسته به امر زما وي، يعني: تر تا وروسته به زه خليفه يم، رسول الله ﷺ و فرمايل: امر د الله دی هر چا ته چي د الله جل جلاله خوښه وي و هغو بندګانو ته يې ورکوي او عاقبت د پرهيزګارانو دی، ضيحه و ويل: يا محمّد! ﷺ مونږ د عربو و تورو ته غاړي ايږدو، جنګ يې قبلوو او بيا به آمريت د بل چا وي؟ خلافت زما کړه متابعت او دفاع به دي وکړو، بيا هم رسول الله ﷺ و فرمايل:

« إنَّ الأمْرَ للّه يَضعَهُ حَيثُ يَشَاءُ من عبَاده وَالعَاقبَةُ للْمُتَّقين » .

ژباړه: امر د الله جل جلاله دی هر چا ته چي د ده عزوجل خوښه وي هغه ته يې ورکوي او آخرت هم د متقيانو دی.

څرنګه چي د ضيحه طمعه د دنيا او آمريت وه او په دې پوهېدی چي اسلام غالبه کيږي، اسلام به پر عربو حاکم وي نو يې د آمريت طمعه او اميد په سر کي پيدا سوه، نو ځکه رسول الله ﷺ ته يې و ويل: اسلام قبلوم په دې شرط چي تر تا وروسته به زه خليفه يم، رسول الله ﷺ د خلافت وعده نه ور سره وکړه او ده هم اسلام نه کړی قبول، ځکه اصلاً دئ په ايمان او اسلام را وړلو کي صادق نه ؤ بلکه طمعه يې د آمريت او دنيا وه.

کله چي دغه د بني صعصع دله خپلي قبيلې ته ولاړل هلته د دوی په قبيله کي يو ډير سپين ږيری سړئ ؤ چي د خپل ضعف په سبب حج ته نه سوای تلای مګر هوښيار او پوه سړئ ؤ او هر وخت چي به د ده د قبيلې خلک د حج له سفره راغله ده به د حالاتو پوښتنه ځني کول، په دې وار کي يې هم پوښتنه ځني وکړه چي په حج کي

سو څه حال ؤ؟ قوم یې د خپل سفر حال ورته و وایه، خو دغه د رسول الله ﷺ د دعوت قصه یې نه کړه ورته بیان.

سپین ږیري و ویل: ښه دغه نوره نوې خبره نه وه پېښه سوې؟ دوی ویل: هو داسي د قریشو یو ځوان چي د بني عبدالمطلب څخه ؤ موږ ته راغلی او دا یې ویل: چي زه نبي یم، موږ یې و دې ته بللو چي د ده سره و دریږو، د خلکو له آزارو څخه یې و ساتو او زموږ سره یې زموږ وطن ته راولو، موږ د ده غوښتنه نه کړه قبوله، سپین ږیري دواړه لاسونه پر سر کېښوول او ویل: تاسي لره دي افسوس وي آیا د دغه شي عوض پیدا کولای سی؟ څنګه مو پرېښاوه؟ دا تر لمر روښانه ده چي دغه سړئ نبي دی آیا تاسي نه یاست خبر چي دا وخت د آخري نبي د راتللو دی؟ او دغه آخري نبي به هم د اسماعیل علیه السلام د اولادې څخه وي او د اسماعیل علیه السلام اولادې تر اوسه د نبوت دعوه نه ده کړې، دا د اسماعیل علیه السلام د اولادې څخه اول نفر دی چي د نبوت اظهار او اعلان کوي په والله خامخا دئ نبي دی، عقلونه مو چیري وه؟ څنګه مو پرېښاوه، خو د سپین ږیري خبره چا نه کړه قبوله او د دوی له لاسه هغه ابدي عزت و وتی، ځکه که دوی ایمان راوړی وای دوی به انصار وای مګر بد قسمته وه دغه شرف یې نه ؤ په نصیب سوی.

هغه کسان چي د اهلِ مکې څخه نه وه او مسلمانان سوي دي

لکه څرنګه چي د مخه مو درته و ویل: چي رسول الله ﷺ پر قبیلو او پر ډلو اسلام عرضاوه، دغه رنګه یې افراد او اشخاص هم اسلام ته دعوتول او د ځینو اشخاصو څخه یې ښه او معقول رَد یا مثبت جواب حاصل کړی دی چي ایمان یې راوړی او اسلام یې قبول کړی دی.

اوس به د هغو نفرو د جملې څخه چي په انفرادي ډول سره یې ایمان را وړی دی د څو نفرو قصې او د اسلام را وړلو حالات درته بیان سي.

۱ – سُوَید بن صامت چي شاعر، پوه او هوښیار سړئ ؤ د عربو د مشرانو، د یثرِب اوسېدونکی او د أوس د قبیلې څخه ؤ، د ده قوم ده ته د کامل په نامه سره ویل،

ځکه دئ عاقل، په بدن قوي، شاعر، د شرف او نسب خاوند ؤ، دغه سويد مکې مکرمې ته د حج يا عمرې دپاره راغلی ؤ، رسول الله ﷺ ور سره کښېنستی او ويل: يا سُوَيد! زما سره څو ښې او ښايسته خبري سته وايې ور ه، سويد و ويل: نه غواړم چي وايې ورم ځکه زما سره تر هغو خبرو چي ستا سره دي ښې خبري سته، قانون خو دا ؤ چي رسول الله ﷺ ورته ويلي واى: چي يو واريې واوره بيا حکم وکړه، مګر يا! رسول الله ﷺ د ښو اخلاقو خاوند ؤ ويل: ښه هغه ستا خبري را باندي واوروه، څرنګه چي ستا سره زما ترخبرو ښې خبري سته را باندي وايې وره، سويد هم شروع سو د لقمانِ حکيم حکمتونه او نصيحتونه ورته وايي.

اوس نو لقمانِ حکيم څوک وايي: نبي دی څوک وايي: نه دی، خو په دې کي شک نسته چي لقمان حکيم د مسلمانانو د اديبانو، حکيمانو او علماوو څخه دی او الله جل جلاله په قرآن مجيد کي ذکر کړی دی حتّٰی يو پوره سورة يې د لقمان په نامه سره مسمّٰی کړی او بللی دی، کوم نصيحتونه چي لقمان حکيم خپل زوی ته کړي دي، الله جل جلاله هغه د ده نصيحتونه داسي طريقه ګرځولې ده چي خلک بايد د هغو متابعت وکړي.

دغه سُويد بن صامت د لقمان حکيم يو کتاب پيدا کړی ؤ، چي په هغه کي د لقمان له طرفه خپل زوی ته نصيحتونه ود او هغه کتاب يې په ياد کړی ؤ.

د لقمان حکيم نصيحتونه و خپل زوی ته پر دوه قسمه دي چي يو قسم يې يوازي په توحيد او د الله جل جلاله په وحدانيت کي دي چي مثال يې دغه آيات شريف دی کوم چي الله عزوجل فرمايي:

﴿ وَإِذْ قَالَ لُقْمَـٰنُ لِٱبْنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَـٰبُنَىَّ لَا تُشْرِكْ بِٱللَّهِ ۖ إِنَّ ٱلشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ ﴾.[لقمان: ١٣]

يعني: يا محمّد! ﷺ هغه وخت ياد کړه چي لقمان خپل زوی ته په داسي حال کي و ويل چي نصيحت يې ورته کاوه: اې زما زويه! الله لره هيڅوک مه شريکوه، بېشکه چي شرک ډېر لوی ظلم دی. او داسي نور هم د توحيد په باره کي ډېر نصيحتونه اري چي موږ يې دغه يو نصيحت د مثال پر قسم ذکر کړی.

او بل قسم نصیحتونه یې په ادب او اخلاقو کې دي چې مثال یې دغه آیات شریف دی کوم چې الله جل جلاله فرمایي چې لقمان خپل زوی ته وویل:

﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾﴾. [لقمان: ۱۸]

دا هم د لقمان حکیم نصیحت دی چې خپل زوی ته وایي:

او خلکو ته په کبر او غرور سره مه ګوره او په مځکه کې په ناز او نخرو سره تګ مه کوه، بېشکه چې الله جل جلاله هر کبرجن او فخر کوونکی نه خوښوي.

داسې نور هم ډېر مثالونه شته، مقصد دا چې د لقمان نصیحتونه هم په توحید کې وه او هم په اخلاقو کې، مګر خلکو هغه نصیحتونه په یادول او استعمالول کوم چې په ادب او اخلاقو کې وه، د توحید او عقیدې نصیحتونه یې پرې ایښي وه.

د سُوید سره هم د لقمان حکیم هغه نصیحتونه موجود وه چې یوازې د اخلاقو او ادب په باره کې وه، اوس نو بیا دغه نصیحتونه بشري او انساني خبرې وې د انسانانو په لهجه او اصطلاح سره وې د الٰهي کلام اعجاز نه وُ پکښې موجود، مګر الله جل جلاله که په قرآن مجید کې د یوه انسان خبرې را نقلوي او بیانوي بیا یې هم لفظ او لهجه د الٰهي کلام وي اعجاز پکښې موجود وي، مثلاً الله عزوجل په قرآن مجید کې هغه خبرې را ته بیانوي چې مېږې کړي دي، خو لفظ او لهجه یې هغه د مېږې د خبرو نه ده بلکه الٰهي لهجه ده، معجز کلام او اعجاز پکښې موجود دی.

د سوید سره هم د لقمان حکیم کلام او نصیحتونه موجود وه مګر د بشر په لهجه او اصطلاح سره وه، هغه اعجاز چې په کلام الله کې موجود دی د هغه څخه خالي وه.

کله چې سُوید د خپلو خبرو څخه فارغه سو رسول الله ﷺ ورته و ویل: دا ښې خبرې وې مګر زما سره تر دغه ښې او بهتره خبرې شته، عیناً هغه خبره یې ورته وکړه چې په اول کې سوید و ده ﷺ ته کړې وه، سُوید په تعجب کې سو د اول وار دپاره یو څوک ورته وایي چې زما سره تر دغه ښې او بهترې خبرې شته، په پخوا کې عادت داسې وُ چې چا به د لقمان خبرې واورېدې دا یې نه سواې ویلای چې زما سره تر

دغه ښې خبري سته، بيا نو رسول الله ﷺ کلام الله ورته و وايه، د قرآن مجيد آياتونه يې ورته تلاوت کړه، کله چې رسول الله ﷺ د آياتو د ويلو څخه فارغه سو سُويد و ويل: هو دا ښې خبري وې او دا جمله يې نه کړه پر زياته چې زما سره تر دغه ښې خبري سته، مګر پر دغه سر بېره يې هم په دغه وخت کې ايمان را نه وړی، خو بيا په وروسته کې چې اسلام مدينې منورې ته داخل سو سويد هم مسلمان سو او د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه وفات سو، څوک وايي چې د بُعاث په جنګ کې د خزرج د قبيلې له طرفه ووژل سو او قوم به يې ويل: سُويد مسلمان ووژل سو.

۲- إياس بن معاذ چې نوی ځوان او د يثرِب د اوسېدونکو او د أوس د قبيلې څخه ؤ، د ده د ايمان را وړلو قصه داسې وه: په يثرِب يا مدينه منوره کې پر يهودو سربېره د عربو دوې قبيلې هم اوسېدلې چې يوه د أوس قبيله وه او بله د خزرج قبيله وه او د دې دوو قبيلو په منځ کې به همېشه جنګونه کېدل، د أوس قبيله نسبت د خزرج قبيلې ته د نفرو په شمېر څه کمه او لږ وه، په دغه وخت کې چې د بعثت يا نبوت د يوولسم کال شروع وه هلته په يثرِب کې د دغو دوو قبيلو په منځ کې د دښمنۍ اورونه بل وه چې دا د هغه مشهوره جنګ، يعني: د جنګِ (بُعاث) د شروع مقدمه وه.

په دغه وخت کې د أوس قبيلې چې د شمير په حساب د خزرج تر قبيلې لږ وه يوه ډله د مکې مکرمې قريشو ته ولېږل چې د خزرج په مقابل کې زموږ سره اتحاد او اتفاق وکړی، زموږ معاهدين او کومکيان سی.

کله چې رسول الله ﷺ په دغه ډله خبرسو چې مکې مکرمې ته راغلې ده نو ورغلی او ورته ويې ويل: آيا تر دغه شي چې تاسي د هغه دپاره راغلي ياست ښه او بهتر شئ نه دروښيم؟ هغو ويل: هغه څه شي دی؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: زه رسول الله يم، الله جل جلاله زه و خپلو بندګانو ته را لېږلی يم چې يوازې د الله عزوجل عبادت ته يې را و بولم او د هغه الله سره بل هيڅ شئ شريک و نه بولي، الله جل جلاله پر ما کتاب نازل کړی دی، بيا يې د اسلام احکام ورته بيان کړه او قرآن مجيد يې ورته تلاوت کړی، إياس بن معاذ و ويل: يا قوم! دغه شئ والله تر هغه بهتر دی کوم چې د هغه دپاره موږ راغلي يو، د دغه ډلې څخه يو نفر چې ابو الحَيسَر ورته ويل کېده او نوم يې أنس بن رافع ؤ

د خاورو څخه مُټ ډک کړی او إیاس یې پر مخ په و ویشتی او ویل: دا ستا خبري پرېږده مور د بل شي دپاره راغلي یو، إیاس چپ سو او رسول الله ﷺ له دویه څخه ولاړ سو، دا ډله بېله دې څخه چي د قریشو اتحاد او ملګرتیا لاس ته راوړي بیرته په خالي لاس مدینې منورې ته ولاړل، د دوی تر تګ لږ موده وروسته إیاس وفات سو او د مرګ په وخت کي یې حَمد، تکبیرونه او تسبیحات ویل، بیا نو خلکو په دې کي شک نه درلودی چي إیاس مسلمان مړ سو.

۳- ابو ذر الغِفاري، ابو ذر ﷺ اول نفر دی چي د مکې مکرمې د دباندي څخه مسلمانیږي، حتّی داسي هم ویل کیږي چي پنځم نفر ؤ چي مسلمان سو خو په دې کي شک نسته چي ابو ذر ﷺ د هغه اولو مسلمانانو څخه دی چي د اسلام په شروع کي په اسلام مشرفه سوي دي، ابو ذر غِفاري د غِفار د قبیلې څخه ؤ او دغه قبیله مدینې منورې ته نژدې پرته وه، دغه قبیله په غلا او لار نیُولو مشهوره وه، دې قبیلې حرامي میاشتي حلالولې یعني: په حرامو میاشتو کي یې هم جنګ او تجاوزونه کول، خو په خپله ابو ذر ﷺ د هغو خلکو څخه ؤ چي د شرک د اعمالو څخه بېزاره او موحّد ؤ، پردې سربېره په حق دین پسي ګرځېدی، د مخه تر اسلام راوړلو یې الله ﷻ ته لمونځ کاوه، خو د ابو ذر ﷺ د اسلام را وړلو د قصې روایتونه یو د بل سره لږ څه فرق لري خو زه دلته هغه روایت را نقلوم چي امام احمد رحمه الله یې په خپل مسند کي د ابوذر ﷺ څخه په سند سره را نقلوي.

امام احمد پسله ذکر کولو د راویانو وایي: چي ابو ذر ﷺ و ویل: زه، زما ورور اُنَیس او زموږ مور د خپلي قبیلې څخه چي د غِفار قبیله وه را و وتلو او زموږ د قبیلې دا عادت ؤ چي حرامي میاشتي یې حلالولې، تر څو چي زموږ یوه ماما ته ورغلو چي هغه د مال او عزت خاوند ؤ، زموږ ماما زموږ عزت وکړی او ښه معامله یې را سره وکړه خو د هغه د قوم زموږ سره حسد پیدا سو چي دا بیا څوک دي چي دلته راغله او ما ته یې و ویل: کله چي ته له خپله اهله او کورنیه را وتلې، اُنیس به دي خپلي کورنۍ ته پرې ایښې وای، په دغه وخت کي زموږ ماما راغلی موږ هغه د ده د قوم حال ورته و وایه، داسي معلومېدل چي د ده هم دغه فکر ؤ، نو موږ ورته و ویل: هغه ښېګڼې چي دي

د مخه را سره کړي وې هغه دي عبث او ضائع کړې او بیا به هیڅکله ستا مخ و نه وینو، مور هغه خپلو اوښانو ته ورولاړ سوو او خپل سامان یا شیان مو پر بار کړل، ماما مو سر په پټو کې پټ کړی او ژړل یې، مور رهي سوو څو مکې مکرمې ته نژدې سوو.

ابو ذرﷺ دغه سړي ته چي قصه ورته کوي ورته وايي:

اې وراره! د مخه تر دې چي زه د رسول اللهﷺ سره و وینم ما درې کاله لمونځ کاوه، هغه ورته و ویل: چا ته دي کاوه؟ ویل الله ته، سړي و ویل: د لمانځه په وخت کي دي مخ کومي خوا ته کاوه؟ ابو ذرﷺ و ویل: هري خوا ته چي به مي اللهﷻ مخ برابر کړی او د ماخستن لمونځ مي د شپې تر آخره کاوه.

ابو ذرﷺ وايي: کله چي مور مکې مکرمې ته نژدې سوو زما ورور اُنیس و ویل: زه په مکه مکرمه کي کار لرم ته تر هغو زما انتظار کوه چي زه بیرته راځم او دئ ولاړی، خو ډیر وځنډېدی، کله چي را غلی ما ویل: ولي وځنډېدې؟ ده ویل: یو سړئ مي ولیدی داسي دعوه یې کول چي اللهﷻ دغه ستا په دین را لېږلی دی، وايي: ما ورته و ویل: چي خلکو د ده په باره کي څه ویل؟ ورور مي و ویل: خلکو ویل: چي شاعر، ساحر او کاهن دی، ابو ذرﷺ وايي زما ورور اُنیس شاعر ؤ او نور یې هم را ته و ویل: ما د کاهنانو خبري اورېدلي دي، د هغو پر قسم خبري یې نه کولې او د ده قول مي د شعر په ترازو کي واچاوه په والله هیڅوک به دا و نه وايي چي دا شعر دی په والله دئ صادق دی او خلک دروغ وايي، ابو ذر وايي: ما خپل ورور ته و ویل: آیا ته تر هغو زما انتظار کوې چي زه ورسم او په خپله یې و وینم؟ ورور مي ویل: هو! مګر د اهلِ مکې سره ډیر احتیاط کوه چي دوی د ده سره دښمني کوي او څوک نه ورپرېږدي چي خبري یې واوري، ابو ذرﷺ وايي: زه رهي سوم تر څو مکې مکرمې ته ورسېدم، هلته مي کتل یو ضعیفه سړئ (یعني: خوار او اسکېرلی سړئ) مي پیدا کړی او د هغه څخه مي پوښتنه وکړه، ما ویل: هغه څوک چي تاسي وایاست له دینه اوښتی دی چیري دی؟ سړي ما ته اشاره کړه او ناري یې کړل: دغه دی له دینه اوښتی، د مکې ټول خلک را باندي را ټول سوه په ډبرو په هډوکو هر څه چي په لاس ورځي په هغه مي وهي تر څو چي بېهوښه ولوېدم، نه پوهېږم چي څه وخت را پورته

سوم خو داسي وم لکه سور مُنار، يعني: تَوله په وينو لړلی وم. د زَمزَم څاه ته ورغلم اوبه مي وڅښلې او هغه ويني مي له ځانه څخه پرېولې او بيا د کعبې شريفي تر پوښو لاندي سوم. ابو ذر رضي الله عنه قصه اورېدونکي ته وايي:

اې وراره! تقريباً يوه مياشت مي په مکه مکرمه کي تېره کړه او د خوړلو دپاره مي هيڅ شئ نه درلودی فقط د زَمزَم اوبه چښم، تر داسي اندازې چاغ سوم چي نس مي ګونجي وکړې (يعني: خېټه مي پيدا کړه) او په خپله سينه کي مي هيڅ لوږه نه حسول، ترڅو چي د سپوږمۍ په رڼا يوه روښانه شپه پر اهل مکه راغله او په دغه شپه الله جل جلاله پر اهل مکه خوب غالبه کړی، پر کعبه شريفه هيچا طواف نه کاوه بېله دوو ښځو، دغه دوې ښځي چي پر ما راغلې په دغه وخت کي يې په خپلو دعاوو کي إساف او نائله يادول او بلل، ما ورته و ويل: دغه دوه څه صفت لري دا خو هغه دوه زنا کاره دي.

(د إساف او نائلې قصه د مخه بيان سوې ده) ابو ذر رضي الله عنه وايي دغو دوو ښځو په نارو او غالمغال شروع وکړه او ويل کشکي زموږ له نفرو څخه يو څوک دلته موجود وای.

ښځي په دغه نارو کي د حرم شريف څخه وتلې چي د ها خوا رسول الله ﷺ او ابوبکرالصدِّيق رضي الله عنه د غره له طرفه را کښته کېدل، دغه ښځي په مخه ورغلې د ښځو څخه يې پوښتنه وکړه: څه درته پېښه ده؟ ښځو ويل: د کعبې شريفي تر پوښو لاندي يو د دينه اوښتی سړئ دی، دوی ويل چي هغه سړي څه و ويل؟ ښځي وايي: داسي خبره يې وکړه چي خوله په ډکيږي، يعني: ډېره لويه خبره يې وکړه، ابوذر رضي الله عنه وايي: بيا رسول الله ﷺ او د ده ملګری راغله حجراسود يې مسحه کړی پر کعبه شريفه يې طواف وکړی او لمونځ يې وکړی (معلومه خبره ده چي ابوذر رضي الله عنه د دغه لمانځه په ليدلو سره پوه سو چي دا هغه د ده د مطلب سړئ دی) ابو ذر رضي الله عنه وايي: زه ورغلم او اول هغه څوک وم چي د اسلام په تحيه سره مي تحيه ورته و ويل، يعني: ورته و مي ويل: السّلامُ عليکم، رسول الله ﷺ را ته و ويل: عليک و رحمة الله او ويل: د کوم ځای يې؟ ما ورته و ويل: د غِفار د قبيلې، رسول الله ﷺ لاس پر تندي کښېښاوه، ابوذر رضي الله عنه وايي ما د ځانه سره و ويل: لکه دا چي يې نه سوه خوښه چي ما د ځان نسبت د غِفار قبيلې ته وکړی دا إراده مي وکړه چي لاس يې ونيسم، خو د ده ملګری

(چې د رسول الله ﷺ په عادت ترما ډیر خبر ؤ او پوهېدی) زه منعه کړم، بیا رسول الله ﷺ را ته و ویل: د څومره مو دې راهیسي دلته اوسېږې؟ ما ویل: تقریباً د دیرشو شپو او ورځو په منځ کي، نو ویل: خواړه چا درکول؟ ما ویل: خواړه مي نه درلودل فقط د زَمزَم اوبه مي چښلې او زه په چاغ سوم حتّٰی خېټه مي وکړه او په سینه کي مي هم هیڅ لوږه نه ده حس کړې، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو دا مبارکي اوبه دي او دغه اوبه د وږي انسان غذاء ده، ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! اجازه راکړه چي نن شپه زه ده ته خواړه ورکړم.

رسول الله ﷺ و فرمایل: هو ور یې کړه، بیا نو رسول الله ﷺ او ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه رهي سوه او زه هم ور سره ملګری سوم ترڅو چي ابوبکر رضی الله عنه یوه دروازه خلاصه کړه او موږ ته یې د طائف د اُوځکو څخه په متانو را کړې، ابو ذر رضی الله عنه وایي: دا نو هغه اول خواړه وه چي ما په مکه کي وخوړل او څومره چي الله جل جلاله را ته مقرره کړي وه هغومره په مکه کي پاته سوم او بیا رسول الله ﷺ را ته و ویل: زه یوې داسي ځمکي ته بېول کېږم چي ډیري خرماوي لري او زه ګمان نه کوم چي بل ځای دي وي ببله یثرِبه، آیا ته ستا قوم ته زما له طرفه تبلیغ او دعوت کوې؟ ښایي چي الله جل جلاله په تا سره دوی ته نفعه و رسوي او تا ته د دوی په سبب اجر او ثواب درکړي، ابوذر رضی الله عنه وایي بیا نو د مکې مکرمې څخه رهي سوم تر څو زما ورور اُنیس ته ورغلم، هغه را ته و ویل: څه دي وکړه؟ ما ویل: زه مسلمان سوم او د هغه سړي تصدیق مي وکړی، اُنیس ویل: زه هم نه غواړم چي ببله ستا له دینه بل دین اختیار کړم، زه هم مسلمان یم او د رسول الله ﷺ تصدیق کوم، بیا موږ دواړه زموږ مور ته ورغلو هغې ته مو خپل دین او حال و وایه، هغې ویل: زه هم ستاسي له دینه مخالفت نه کوم زه هم مسلمانه یم او هغه څه منم چي رسول الله ﷺ یې وایي، نو موږ له دغه ځایه څخه رهي سوو، خپل قوم او د غِفار قبیلې ته ورسېدلو او هلته مو په دعوت شروع وکړه.

د مخه تر دې چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راسي زموږ د قوم ځیني خلک مسلمانان سوه او ځینو ویل: کله چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راسي موږ اسلام راوړو، کله چي بیا رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغلی هغه نورو پاته

خلکو هم ایمان را وړی.

بیا د أسلم قبیله چې د غفار قبیلې ته نژدې وه مدینې منورې ته راغله او ویل: یا رسول الله! موږ هم پر هغه څه ایمان را وړی دی کوم چې زموږ وروڼو د غفار قبیلې پر را وړی دی، د أسلم قبیله هم مسلمانان سوه او رسول الله ﷺ و فرمایل:

«غِفار غفَرَ اللهُ لَهَا، وَأسلَم سَالَمَهَا الله».

۴- طُفیل بن عَمرو الدوسي چې پوه، هوښیار، شریف، شاعر او معتبره سړئ ؤ، د دوس د قبیلې مشر او رئیس ؤ د ده قبیله ډېره لویه قبیله وه او د یمن پر ځینو منطقو آمره وه، دغه طُفیل بن عَمرو د بعثت په یوولسم کال کې د حج یا عمرې دپاره مکې مکرمې ته راغلی، د مکې مکرمې قریش د ده تر را رسېدلو د مخه د ده استقبال او ښه راغلي ته ورووتل، د ده یې ډېر احترام او اکرام وکړی ځکه د لویې قبیلې مشر او سردار دی او په اول ملاقات کې یې ورته و ویل: یا طفیل! ته زموږ وطن ته راغلې خو پام کوه په موږ کې یو لوی ساحر پیدا سوی دی چې موږ یې سره پاشلي او جلا کړي یو د ده په خبرو کې سحر پروت دی، زوی او پلار سره جلا کوي، ورور او ورور سره جلا کوي، ښځه او خاوند سره جلا کوي، موږ پر تا او ستا پر قوم د هغه څه څخه بېرېږو چې موږ ته یې را پېښ کړي دي، نو مه د دغه ساحر سره خبري کوه او مه ته د هغه خبري اوره، هر چا چې د ده خبري اورېدلي دي د جادو تر تاثیر یې لاندې سوی دی.

دا د قریشو عادت ؤ هر څوک چې به مکې مکرمې ته راغلی دوی به بېراوه خاصتًا که به هغه څوک د عربو د قبیلو مشر او سردار ؤ، ځکه قریشو نه غوښتل چې څوک د رسول الله ﷺ څخه د اسلام خبري واوري.

نو طفیل ته یې هم و ویل: چې ډېر احتیاط به کوې چې د محمّد ﷺ خبري وانه ورې، طفیل هم ډېر و بېرېدی، طفیل وایي: دومره یې دا خبري را ته وکړې چې د ځان سره مي دا فیصله وکړه چې د ده څخه به هیڅ شئ نه اورم او نه به خبري ور سره کوم، په سهار کې چې مسجد الحرام ته تلم په غوږو کې مي پنبه کېښوول دا د دې دپاره چې د محمّد ﷺ خبري په خطاء کې را څخه وانه ورېدل سي، کله چې مسجد الحرام ته را ووتم ومي لیدل چې رسول الله ﷺ د کعبې شریفې سره ولاړ دی

او لمونځ کوي او په لمانځه کي په لوړ آواز قرائت وايي، زه طواف کوم او ده ته ګورم خو شئ نه اورم ځکه غوږونه مي په پنبه پټ دي، خو د الله جل جلاله خوښه وه چي د محمّد ﷺ څخه ځيني شئ واورم او هغه مي ښې خبري واورېدې، نو مي له ځانه سره و ويل: يا طفيل! ته هوښيار سړئ يې، پوه، فصيح او شاعر يې، د ښه او بد فرق درباندي کيږي، صحي او غلط سره پېژنې، تر دغه زيات د انسان دپاره څه شي په کار دي او اوس بېرېږې چي خبري وانه ورم؟ او بيا د قوم مشر هم يې ستا سره بېره نه ده په کار، غوږ ورته ونيسه که يې خبري ښې وې قبولي يې کړه او که يې خبري عبث او چټي وې پرې يې ږده، نو مي تر هغه وخته انتظار وکړی چي رسول الله ﷺ کور ته رهي سو، زه هم په پسې سوم ترڅو چي کور ته ننوتی زه هم پسي ورغلم او هلته مي د خپل راتګ سبب ورته بيان کړی دا مي هم ورته و ويل: چي خلکو ستا د خبرو د اورېدلو څخه دومره بېرولی وم چي غوږونه مي په پنبه بندکړي وه او بيا مي ستا څه خبري واورېدې خو اوس دغه ستا خبري او کار و ما ته په تفصيل سره بيان کړه، دغه ستا د دين خبري را ته وکړه قرآن راته و وايه.

طُفيل وايي: په والله هيڅکله مي تر دغه ښې خبري نه وې اورېدلي او نه مي تر دغه د عدل کار ليدلی ؤ، اسلام مي په زړه کي ځای ونيوی او زه مسلمان سوم، د شهادت کلمې مي و ويلې.

سبحان الله! د دَوس د قبيلې رئيس ايمان را وړی دا څومره لويه کاميابي ده، رسول الله ﷺ هم ډير زيات په خوشاله سو، دا خبر په مکه مکرمه کي نشر سو چي طفيل مسلمان سو، قريش وارخطا سوه چي د دوس د قبيلې رئيس هغه چي په عربو کي ډيره لويه قبيله ده ايمان راوړی او ژر و طفيل ته ورغله ويل: يا طفيل أصبأت، يعني: له دينه واوښتې؟ طفيل ويل: يا بلکه مسلمان سوم او ويل: أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أنّ محمّداً رسولُ الله، قريشو غوښته چي وې بېروي ويل موږ دي وژنو، طفيل ويل: والله که تاسي ما ته آزار راکړی د دوس قبيله به هيڅکله تاسي پرې نږدي، څوک ما وهلای يا وژلای سي؟ د دوس قبيله توله پر ما ولاړه ده.

بيا نو طفيل و رسول الله ﷺ ته ورغلی ويل: يا رسولَ الله! هر قسم چي ستا

خوښه وي امر مي کړه که غواړې چي ستا سره پاته سم حاضر یم، که غواړې چي خپل قوم ته ولاړ سم او هغه و اسلام ته دعوت کړم هم ستا خوښه ده، سبحان الله! *د اولي لحظې څخه چي یې ایمان زړه ته ننوتی مطلق اطاعت یې قبول کړی تر هر څه تېر دی،* رسول الله ﷺ و فرمایل: یا! خپل قوم ته ولاړ سه او قوم دي اسلام ته دعوت کړه، طفیل و ویل: هو زما قوم زما اطاعت کوي زه به ولاړ سم او هغه به اسلام ته دعوت کړم، خو ته الله جل جلاله ته دعاء وکړه چي ما ته یوه علامه راکړي چي قوم مي تصدیق وکړي، رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه او دئ رهي سو.

د شپې پر لار رهي دی چي یو نور او روښنایي یې د دوو سترګو له منځه را وزي او لار ورته روښانه کوي، دا هغه علامه وه چي د رسول الله ﷺ د دعاء په سبب الله عزوجل ورکړه، ده و ویل: الهي نه غواړم چي په مخ کي مي داسي شئ جوړ سي چي د خلکو د خبرو دپاره لار جوړه کړي بیا به خلک وایي چي ده د بتانو عبادت پرېښاوه هغو دغه په وکړه، ځکه دا هم عجبه ده چي یو څوک رهي وي او له مخه یې روښنایي را وزي د خلکو د خبرو دپاره لار پیدا کیږي، د الله عزوجل په إراده دغه روښنایي د ده د مخ څخه د ده و قمچِني یا چلاخي ته نقل سوه، هغه قمچِنه چي ده به د اوبښ د تګ دپاره ښورول، د هغې څخه نور او روښنایي را وتل او ده لار په لیدل، کله چي طفیل خپل قوم او قبیلې ته ورسېدی او خپل کور ته ننوتی، هلته خپل اهل او کورنۍ پر را ټول سوه، ښځه، مور، پلار، خوندي او ورونه ټول ورته راغله، مګر طفیل ورته و ویل: زما مخ او زما خبري پر تاسي حرام دي ترڅو تاسي د محمّد ﷺ دین ته داخل سوي نه یاست، هغو و ویل: د محمّد ﷺ دین څنګه او څه شي دی؟ طفیل! اسلام او د توحید عقیده ورته بیان کړه، د طفیل هغه نژدې دوستان او اقرباء ټول اسلام ته داخل سوه مګر قوم یې په ایمان را وړلو کي ځنډ وکړی.

طفیل په خپل قوم او قبیله کي خلک اسلام ته دعوتوي او دې دعوت کلونه په بر کي ونیول خو په آخر کي یې ټول قوم مسلمان سو او طُفیل رضی الله عنه د رسول الله ﷺ تر هجرت وروسته ټول قوم د بیعت دپاره مدینې منورې ته را وستی، د طفیل د اسلام را وړلو په سبب د دوس ټوله قبیله مسلمانان سوه چي په هغو کي ابو هریره رضی الله عنه هم ؤ.

دا کار په اسلام کي لوړه درجه، عالي مقام او ډېر ثوابونه لري چي د يوه سړي د کوښښ او دعوت په نتيجه کي پوره قبيله مسلمانيږي، مګر د ده د دعوت پوره کاميابي د رسول الله ﷺ تر هجرت وروسته وه، د حديبيي تر صلحي وروسته يې په داسي حال کي مديني منورې ته هجرت وکړی چي د ده د قوم او قبيلې څخه اويا يا اتيا کوره مسلمانان ور سره ملګري ود او طفيل رضي الله عنه په اسلام کي ډېر ښه امتحان ورکړی هغه دا چي طفيل رضي الله عنه د يمامې په ورځ د مسيلمه په جنګ کي شهيد ووژل سو

۵- ضماد الأزدي، دئ د يمن د أزد د قبيلې څخه ؤ او ده پر ځينو عصبي مريضانو او لېونيانو دَم او چو کاوه، يو وخت مکې مکرمې ته د حج يا عمرې د اداء کولو دپاره ولاړی هلته يې د مکې مکرمې د بېباکانو او نا اهلانو څخه واورېدل چي ويل يې محمّد ﷺ لېونئ دی، ده د ځان سره و ويل: که زه دغه سړي ته ورسم او دَم پر وکړم ښايي الله ﷻ يې زما د دم په واسطه جوړ کړي، نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا محمّد! ﷺ زه پر دغسي مرضو دم کوم آيا غواړې چي دَم درباندي وکړم؟ رسول الله ﷺ و فرمايل:

« إنَّ الحمدَ لله نَحمدُهُ وَ نَستعينُهُ، مَن يهده الله فلا مُضِلَّ لَهُ، و من يُضللهُ فلا هاديَ له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لاشريكَ له، وأشهد أن محمّداً عبدُه ورسولُه ». أمَّابعد:

ضماد الأزدي و ويل: دغه جملې يو وار بيا را ته و وايه، رسول الله ﷺ دغه جملې درې واره نور ورته تکرار کړې، ضماد و ويل: د کاهنانو خبري مي اورېدلي دي، د ساحرانو خبري مي اورېدلي دي، د شاعرانو خبري مي اورېدلي دي، خو دغه ستا پر قسم خبري مي نه دي اورېدلي، د بحر تر قاموس لوړي دي، لاس دي راکړه چي پر اسلام بيعت درسره وکړم، بيا يې بيعت وکړی او مسلمان سو.

دغه قسم رسول الله ﷺ په دغه موده کي پر ډېرو افرادو او اشخاصو په انفرادي ډول اسلام عرض کړی دی، لکه څرنګه چي د قبيلو جواب منفي ؤ دغه رنګه د افرادو جوابونه هم منفي وه، خو د ځينو جواب به ډېر شديد او زړه دردوونکی ؤ چي د هغو

و بیانولو او ذکر کولو ته ضرورت نه وینم، فقط دغه یوه قصه د مثال او نمونې پر قسم درته بیانوم:

یو نفر چي د عربو د پهلوانانو څخه ؤ او نوم یې رُکانه ؤ لوی او مشهوره غېږ باز ؤ، چا نه ؤ غځار کړی، دغه رُکانه رسول الله ﷺ ته راغلی، ویل: یا محمّد! ﷺ ته وایې چي زه نبي یم، که دي زه غځار کړم ته صادقه یې.

سبحان الله! د نبوت او غېږبازۍ یې سره څه؟

خو دا د دغو خلکو جهالت ؤ، رُکانه لوی پهلوان دی چا نه دی غځار کړی، وایي: که دې زه غځار کړم ته صادقه یې، رسول الله ﷺ ویل: ښه دی او ور ولاړ سو په لږ وخت کي یې رُکانه غځار کړی، رکانه په تعجب کي سو، د اول وار دپاره غځارېږي، تر اوسه چا نه دی غځار کړی، ویل: یوار بیا راسه، بیا ورغلی بیا یې غځار کړی، ویل: یو وار لا بیا راسه، بیا ورغلی، دریم وار یې بیا غځار کړی، ویل: والله دا عجبه خبره ده مگر تر هغو ایمان نه درباندي را وړم چي دغه ونه خبري و نه کړي، رسول الله ﷺ د وُني یا درختي څخه پوښتنه وکړه چي زه څوک یم؟

وُني وویل: أشهد أن لا إله إلاّ الله، و أشهدُ أنّکَ رسولُ الله،

د رُکانه په حضور هغه وُني هم خبري وکړې، رکانه وویل: والله ته ساحر او جادوگر یې، دا د دغه یوه نفرحال ؤ، کفارو ته یوازي دانه چي قرآن مجید معجزه وه، بلکه معجزات، داسي معجزې چي په سترگو لیدل کېدلې، خو بیا یې هم ایمان نه را وړی.

(خو رکانه رضی الله عنه په وروسته کي مسلمان سوی دی)

د شقّ القمر معجزه

د کفارو سره د مسلمانانو ژوند تریخ ؤ او کفارو به د رسول الله ﷺ څخه معجزې غوښتې، همېشه به یې ورته ویل: تا خو موږ ته هیڅ شئ نه دی را ښکاره کړی، لږ تر لږه ته موږ ته یوه معجزه را ښکاره کړه چي د هغې په واسطه موږ ستا پر رسالت اقرار وکړو، رسول الله ﷺ وفرمایل: که ستاسي په حضور د الله عزّوجلّ په إراده او زما په اشاره سپوږمۍ دوه ځایه سوه تاسي د الله جلّ جلاله پر وحدانیت او زما پر رسالت ایمان راوړی؟

کفارو ویل: هو، نو یې د میاشتي په پنځلسمه شپه چي سپوږمۍ پوره او کامله وي د دغي معجزې وعده سره وکړه، د پنځلسم په شپه رسول الله ﷺ په منٰی کي تشریف درلود او قریش هم د معجزې د لیدلو دپاره سره راټول سوي دي، رسول الله ﷺ سپوږمۍ ته اشاره وکړه چي دوه ځایه سي او سپوږمۍ هم د رسول الله ﷺ په اشاره سره دوه ځایه سوه چي په عربي کي (شقّ القمر) ورته وایي، سپوږمۍ دوې ټوټې سوه یوه حصه یې د غره یوه طرف ته ولاړه او بله حصه یې د غره بل طرف ته، د سپوږمۍ د دوو حصو په منځ کي غر راغلی.

کفار ورته ګوري دا معجزه یې ولیدل بیا یې هم ایمان را نه وړی او ویل ته ساحر یې، منکره کفار تر دغه زیات څه شي غواړي؟ خو بیا هم حق ته سحر وایي، الله جل جلاله د سورةُ القمر په اولنیو آیاتو کي فرمایي:

﴿ اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ ﴾

قیامت را نژدې سو او سپوږمۍ دوه ځایه سوه،

﴿ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ ﴾

که دغه کفار د الٰهي قدرت یو دلیل او علامه و ویني مخ ځني واړوي او وایي: دا پخوانۍ قوي سحر دی،

﴿ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ۚ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾ ﴾

او دوی حق درواغ بولي او د خپلو خواهشاتو متابعت کوي او هر کار پرخپل وخت کېدونکی دی، یعني: د دوی عذاب هم پرخپل وخت ورته را تلونکی دی.

د دوی هلاک چي الله جل جلاله په خپل علم کي ورته ټاکلی دی مخ او شا ته نه کېږي پرخپل وخت به ورته راسي.

دغه (شق القمر) لویه حادثه او نادره معجزه ده، رسول الله ﷺ خپل رسالت ورته ثابت کړی مګر کفارو بیا هم ایمان را نه وړی، د تاریخ ډېر علماء لکه ابن کثیر او داسي نور وایي: چي عربو به په دغه واقعه سره تاریخ بنووی، موږ د مخه هم درته ویلي وه چي عربو جنتري نه درلودل او کله چي به یوه لویه واقعه پیښه سوه په هغه

سره به یې تاریخ ښووی، چې تر فلانۍ واقعې دومره کاله د مخه یا دومره کاله وروسته فلانئ کار وسو او د دغو لویو واقعو څخه کومې چې عربو تاریخ په ښووی د فجار جنګونه وه، د فیل کال ؤ او دغه شق القمر ؤ.

حتّٰی په هندوستان کې هم دغه شق القمر ولیدل سو، ډیرو خلکو په ډیرو ځایو کې دغه شق القمر ولیدی، که دا سحر وای یوازې به هغو خلکو لیدلای چې دالته د رسول الله ﷺ سره موجود وه، مګر دا لیدل عام او لویه معجزه وه، ډیرو خلکو ولیدل.

(دلته یوې مختصرې تبصرې ته ضرورت سته)

هغه دا چې غربیان دغه خبره نه مني او وایي: زموږ په تاریخ کې د دغه شق القمر ذکر نسته نو نه دی پیښ سوی، د دغه انکار دپاره د دوی یواځنئ دلیل دغه دی چې وایي موږ شق القمر نه دی لیدلی، مګر د شق القمر د نه پیښېدلو دپاره یوازې دغه دلیل نه دی کافي چې وایي: موږ نه دی لیدلی، بلکه د شق القمر د اثبات دپاره ډیر دلیلونه سته.

لومړئ: شق القمر د شپې ؤ او په ډیرو غربي ملکو کې د مطالعو د اختلاف په سبب ورځ وه او په ځینو ملکو کې نیمه شپه او خلک بیده وه او په ځینو ملکو کې اوریځ وه، که چیرې بیا په ځینو ملکو او ځایو کې آسمان شین هم وي او خلک هم دباندې ناست وي دا ضروري نه ده چې هغو ټولو د آسمان طرف ته کتل او سترګې یې د سپوږمۍ څخه بل طرف ته نه اړولې.

دوهم: که آسمان شین هم وي او پر ځمکه د سپوږمۍ رڼا هم وي، د سپوږمۍ په دوه ځایه کېدلو د هغې په رڼا کې کوم خاص فرق نه پیښېږي چې خلک دې ورته متوجه سي او دغه دوه ځایه کېدل فقط د څو ثانیو دپاره وه، ساعت او ډیر وخت یې په بر کې نه دی نیولی، موږ وینو چې ډیر ځله د سپوږمۍ تندره یا خسوف پیښېږي او تر ډیره وخته پورې دوام هم وکړي، خو بیا هم په ملیونو انسانان نه په خبرېږي، په تېره بیا په هغه زمانه کې چې د نن غوندې رصد خانې او نور آلات هم نه وه موجود، د خبر د نشرولو دپاره اخبار او راډیوګاني هم نه وې، چې دا خبر نشر او شائع کړي، په هر حال په غربي تاریخ کې د دغه معجزې نه وجود د هغې د تکذیب او نه منلو دلیل نه سي کېدلای، خو په شرقي تواریخو کې د دغې معجزې ذکر سته، په هندوستان

کي د (ماليبار) د مهاراجي د اسلام را وړلو سبب هم دغه د شق القمر واقعه سوه، لکه څرنګه چي مخ کي مو وويل دا معجزه په قرآن کريم کي هم ذکر سوې ده.

د اهلِ يثرِب څخه شپږ پاک روحه

د بعثت د يوولسم کال د حج په موسم کي چي د (٦۲۰) ميلادي کال د جولای مياشت وه اسلامي دعوت ډير ښه تخم لاس ته را وړی چي دغه تخم ډير ژر په لويو لويو وُنو يا درختو بدل سو، چي دغو وُنو بيا مسلمانان په خپله سايه کي د هغه ډيرو او اوږدو کلو د ظلم او طغيان د ګرمو لمبو څخه وساتل، کله چي اهل مکې د رسول الله ﷺ تکذيب کاوه او دیٰ ﷺ يې د الله ﷻ د لاري د دعوت څخه منعه کاوه، رسول الله ﷺ داسي حکمت عملي کاوه چي د شپې په تاريکيو کي به د حاجيانو پر ډلو او خېمو ګرځېدی، دا د دې دپاره چي د ده ﷺ او د دغو ډلو په منځ کي د مکې مکرمې د مشرکانو څخه څوک نه وي موجود.

نو رسول الله ﷺ يوه شپه د ابوبکرالصدّيق ﷺ په ملګرتيا را و وتی، د ذُهل او شَيبان بن ثعلبه د قبيلې خېمو ته ورغلی، د اِسلام او توحيد په باره کي يې خبري ورته وکړې، خو دغو خلکو د اسلام راوړلو څخه انکار وکړی.

او بيا رسول الله ﷺ په منٰی کي د عَقَبې سره تېرېدی، هلته يې د څو نفرو آواز واورېدی چي په خپل منځ کي يې خبري سره کولې، رسول الله ﷺ هغو نفرو ته ورغلی، دغه خلک شپږ نفره وه او د يثرِب د ځوانانو څخه وه، ټول د خزرج د قبيلې څخه وه (څوک وايي چي دغه خلک دوولس نفره وه) خو شپږ يې يقيني دي.

دغه شپږ نفره ډير مهم دي، دغه نفر د اسلام هغه صالح تخم دی

او د دغو نفرو نومونه داسي دي:

۱ – اسعد بن زُراره.	چي د بني نجار څخه ؤ.
۲ – عون بن الحارث بن رفاعه، ابن عفراء.	چي د بني نجار څخه ؤ.
۳ – رافع بن مالک بن العجلان.	چي د بني زُرَيق څخه ؤ.
۴ – قُطبه بن عامر بن حُديده.	چي د بني سلمه څخه ؤ.

۵ – عُقبه بن عامر بن نابي. چې د بني حرام بن کعب څخه ؤ.
٦ – جابر بن عبدالله بن رئاب. چې د بني عبيد بن غنم څخه ؤ.

د اهل يثرِب يا د مدينې منورې د خلکو لويه خوشبختي دا وه چې دوی به د مدينې منورې د يهودو څخه اورېدل چې په دغه اوس وختو کي يو نبي مبعوث کيږي، هغه به را ووزي او موږ به يې متابعت وکړو او بيا به د هغه نبي په ملګرتيا موږ تاسي داسي ووژنو لکه د عاديانو او ثموديانو وژنه.

رسول اللهﷺ دغو نفرو ته ورغلی او ويل: تاسي څوک ياست؟ هغو ويل: د خزرج د قبيلې څخه يو، رسول اللهﷺ و فرمايل: نه کښېنی چې څه خبري درته وکړم؟ هغو ويل: هو کښېنو، رسول اللهﷺ ور سره کښېنستی خپل دين او د اسلام حقيقت يې ورته بيان کړی، وحدانيت ته يې را وبلل، قرآن مجيد يې ورته تلاوت کړی، دغو نفرو په خپل منځ کي سره و ويل: والله دا هغه نبي دی چې يهود تاسي په هغه سره بېروي، کوښښ وکړی چې يهود په اسلام کي تر تاسي د مخه نه سي او بيا هغه را سره وکړي چې دوی وايي، نو د دهﷺ دعوت قبول کړي او مسلمانان سي، تاسي تر يهودو د مخه ايمان را وړی د رسول اللهﷺ متابعت وکړی او اسلام قبول کړی.

(دا څنګه قصه وه چې يهودو به اهل يثرِب بېرول؟) ډيره مهمه خبره ده.

هغه داسي: د مدينې منورې ټول اوسېدونکي پر درو حصو وېشل سوي وه، يوه حصه د أوس قبيله وه، بله حصه د خزرج قبيله وه چې دغه دوې قبيلې مشرکان او بت پرستان وه درېيمه حصه يهود وه، يهود بيا په خپله پر درو قبيلو وېشل سوي وه: بني قُريظه، بني قينقاع او بني نُضَير، که څه هم هلته نور انفرادي يهود موجود وه چې د دغو قبيلو څخه نه وه خو هغه لږ وه، عمده او اساسي يهود دغه درې قبيلې وه او ټول يهود د وګړو په شمېر د مدينې منورې د وګړو يا انسانانو درېيمه حصه کېدل، د أوس قبيله هم د مدينې منورې د وګړو او نفوسو درېيمه حصه کېدل، همدارنګه د خزرج قبيله د مدينې منورې د وګړو درېيمه حصه وه، نو مدينه منوره په برابر او مساوي شکل درو حصو ته وېشل سوې وه، چې يهود، د أوس قبيله او د خزرج قبيله وه.

د دغو درو قومو څخه يو هم پر مدينه منوره نه سوای آمر کېدلای ځکه ټول

اقليات او سره برابر وه، نو مدينې منورې عمومي مشر او د ټولو دپاره يو آمر هم نه درلودی او دغو درو قبيلو به همېشه د حاکميت دپاره جنګونه سره کول، خو په دغه وختو کي به يهودو دغه نورو قومو ته چي أوس او خزرج وه ويل: د آخري نبي د بعثت وخت را نژدې دی که هغه مبعوث کړل سو موږ به د هغه متابعت وکړو او تاسي به داسي حلال کړو لکه د عاديانو او ثموديانو حلالېدل چي ټول هلاک سوه، نو يهودو به دغه نوري قبيلې د آخري نبي په را تګ سره بېرولې او ورته ويل به يې: کله چي هغه نبي راسي موږ به د هغه د متابعت په سبب پر يثرِب حاکمان سو او تاسي ته به بيا هغه وخت په وژلو او حلالولو سره جزا درکړو.

بنه متوجه سی: د يهودو په تورات او په نورو آسماني کتابو کی د رسول الله ﷺ راتګ او د هغه ﷺ ټولي علامې ليکلي وې، د مدينې منورې يهود هم تر داسي اندازې د دغه نبي د راتلو په انتظار وه چي د مدينې منورې مشرکان به يې د هغه په را تګ سره بېرول، نو دغه د دوی د معلوماتو او پېشګويي په سبب د مدينې منورې مشرکانو د مکې مکرمې تر مشرکانو د مخه او په ډېره آساني سره ايمان راوړی.

کله چي د رسول الله ﷺ د نبوت او رسالت اظهار وسو ټولو يهودو او نصاراوو ته دا معلومه سوه: چي هو دئ ﷺ هغه وعده سوی نبي دی مګر څرنګه چي يهودو او نصاراوو وليدل چي دغه نبي د بني اسرائلو څخه نه دی او پخواني ټول انبياء د بني اسرائلو څخه وه، نو يې د قومي تعصب په لحاظ د رسول الله ﷺ د منلو څخه انکار وکړی او له دغه وخته څخه يې ټول هغه معلومات چي د راتلونکي نبي په باره کي د دوی په کتابو کي موجود وه واړول او تغير يې پکښي راوستی.

خو بيا هم دوی غبي او ناپوه وه ځکه اوس هم د دوی په کتابو کي د رسول الله ﷺ د نبوت ډېر معلومات او علامې پاته دي، څرنګه چي اوس د نوي آلاتو او وسائلو د پيدا کېدلو په سبب هغه بيانات او معلومات عام نشر سوي دي نو دوی يې نه اړولای سي او نه يې پټولای سي، نو يې د هغو بياناتو په ترجمه کي تغير راوستی، د حق او حقيقت څخه مخالف او د خپل مزاج او غوښتني سره موافق يې ترجمه کوي.

(بيرته قصې ته راسه)

اوس چې د خزرج د قبیلې حاجیانو د رسول اللهﷺ خبرې واورېدې، ویل: والله هغه نبي چې یهود موږ په بېروي هغه دغه نبي او دغه دین دی، پام کوی چې یهود تر تاسې د مخه دغه دین ته داخل نه سي، دغه خلک عاقلان او هوښیاران وه، کورني اختلافاتو او جنګو د پښو اچولي او ضعیفه کړي وه خاصتًا هغه د (بُعاث) جنګ چې په دغه نزدو وختو کې تېر سوی ؤ او تر اوسه د هغه تیرو سوو جنګو لمبې پورته کېدې، نو دا یې امید ؤ چې د رسول اللهﷺ د دین او دعوت خبري به د دوی دپاره د صلحې او آرام ژوند سبب وګرځي، نو دغه د خزرج د قبیلې خلکو رسول اللهﷺ ته و ویل: موږ ترشا داسې قوم پرې اېښی دی چې د هیڅ قوم په منځ کې به دومره شر او عداوت نه وي موجود لکه زموږ د قوم په منځ کې چې دی او دا مو امید دی چې الله جل جلاله به یې په تا سره را ټول او یو ځای کړي، موږ چې ولاړسو خپل قوم به هم ستا دین ته را و بولو او ستا د دین دغه احکام چې موږ قبول کړه پر دوی به یې هم عرض کړو، که الله جل جلاله دوی پر تا را ټول کړه نو به په موږ کې هیڅوک تر تا عزتمن نه وي، بیا نو رسول اللهﷺ د اسلام احکام او قرآن مجید ورونبوول.

کله چې دغه خلک مدینې منورې ته تله د ځانه سره یې د اسلام رسالت ور سره یو وړی او هلته یې د اسلام په نشرولو شروع وکړه، په مدینه منوره کې د انصارو د کورو څخه داسې کور نه سو پاته چې هلته دې د رسول اللهﷺ خبري نه کېږي، اوس نو مدینه منوره پر دغه خپل حال پرېږده چې د اسلام معطر شمال او خوشبویه نسیم پکښې چلېږي، ته بیرته دلته مکې مکرمې ته راسه.

د إسراء او معراج واقعه

د مخه تردې چې د واقعې په تفصیل شروع وسي اول به د إسراء او معراج ترجمه درته بیان سي:

د علماوو په اصطلاح له مکې مکرمې څخه تر بیت المقدسه پوري دغه سفر او تللو ته إسراء ویل کیږي او بیا له هغه ځایه تر سِدرةُ المُنتهیٰ پوري تګ او سیاحت ته معراج ویل کیږي او ځیني وختونه که یو هم یاد سي، مثلاً یوازي إسراء یا یوازي معراج

وویل سي دغه دواړه سفرونه څني مراد او مقصد دي. *اوس قصې ته متوجه سی:*

رسول الله ﷺ په داسي مرحله کي ژوند تیروي چي دعوت یې د کامیابۍ او تکالیفو په منځ کي رهي دی او په ډیرو لیرو آفاقو کي د امید ضعیفه ستوري ورته ځلیدل چي د إسراء او معراج واقعه پیښه سوه، الله جل جلاله په دغه واقعه سره خپل رسول معزز او مکرم کړی او زړه یې نور هم ورآرام کړی.

د معراج د وخت او تاریخ په تعینولو او معلومولو کي څو مختلف قولونه سته:

۱ – څوک وايي: چي إسراء او معراج د نبوت په اول کال کي وه چي دغه قول امام طبري اختیار کړی دی.

۲ – څوک وايي: چي دغه واقعه تر بعثت پنځه کاله وروسته وه چي امام نووي او امام قُرطبي دغه قول ته ترجیح ورکوي.

۳ – څوک وايي: چي إسراء او معراج د بعثت د لسم کال د رجب د میاشتي د اوه ویشتم په شپه وه چي دا قول علامه منصورپوري اختیار کړی دی.

۴ – څوک وايي: چي د معراج واقعه شپاړس میاشتي تر هجرت د مخه وه، یعني: د بعثت د دوولسم کال د روژې په میاشت کي وه.

۵ – څوک وايي: چي یو کال او دوې میاشتي تر هجرت د مخه وه، یعني د بعثت د دیارلسم کال د محرم په میاشت کي وه.

٦ – څوک وايي: چي تر هجرت یو کال د مخه وه، یعني: د بعثت د دیارلسم کال د ربیع الأول په میاشت کي وه.

اول درې قوله خو په دې سبب نه دي صحي چي خدیجه رضي الله عنها د بعثت د لسم کال د روژې په میاشت کي وفات سوه او د دې رضي الله عنها وفات د مخه تر هغه ؤ چي پنځه لمنځونه فرض سي او په دې کي د علماوو هیڅ اختلاف نسته چي پنځه لمنځونه د معراج په شپه فرض سوه، نو معلومه خبره ده چي معراج د دې تر وفات او د بعثت تر لسم کال وروسته دی، پاته سوه درې آخرني قولونه د هغو په باره کي داسي دلیل نسته چي یو قول دي تر هغه نورو راجح او افضله کړي، خو فقط د آیات شریف سیاق پر دې دلالت کوي چي إسراء او معراج ډیر وروسته پیښ سوي دي.

معراج د رسول الله ﷺ په ژوند کي ډېره لويه او مهمه واقعه ده.

معراج زموږ په دين او اسلام کي لويه او عجيبه واقعه ده او دغه معراج د دې سبب دی چي موږ بيت المقدس مُقدس بولو او د بيت المقدس په باره کي د الله ﷻ دا قول نازل سوی دی چي د سورة بني اسرائيل يا الإسراء په شروع کي فرمايي:

﴿ سُبْحَٰنَ ٱلَّذِىٓ أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِۦ لَيْلًا مِّنَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ إِلَى ٱلْمَسْجِدِ ٱلْأَقْصَا ٱلَّذِى بَٰرَكْنَا حَوْلَهُۥ لِنُرِيَهُۥ مِنْ ءَايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١﴾ ﴾.

يعني: پاکي ده هغه ذات لره چي خپل بنده محمّد ﷺ يې د شپې په يوه حصه کي له مسجد الحرامه تر مسجد الاقصا پوري بېولی ؤ، هغه مسجد الاقصا چي موږ د هغه شا وخوا برکتناکه کړې ده (د څه شي دپاره يې بېولی ؤ؟) چي موږ دغه محمّد ﷺ ته د خپل قدرت ځيني دلائل او علامې وښيو، يا ور ښکاره کړو، بېشکه چي دغه الله ښه اورېدونکی او ښه ليدونکی دی، هر څه اوري او پټ اسرار هم ورته ښکاره دي.

ورونو! بيت المقدس مبارکه ځکه ده، ځکه څنګه مبارکه او مشرفه کېږي؟ شرف او برکت د الله ﷻ له طرفه وي، الله ﷻ يې مبارک کوي او په دغه آيات شريف کي الله ﷻ بيت المقدس مبارک بللی دی ځکه فرمايي:

﴿ ٱلَّذِي بٰرَكنا حَوْلَهُۥ ﴾ يعني: هغه چي موږ د هغه شا وخوا مبارکه کړې ده.

همدارنګه الله ﷻ مکه مکرمه او مدينه منوره مبارک کړي دي.

نو دغه د معراج په شپه جبريل عليه السلام و رسول الله ﷺ ته راغلی، رسول الله ﷺ د کعبې شريفي د حطيم سره بيده ؤ، که څه هم ځيني علماء وايي: إسراء او معراج د اُم هاني رضي الله عنها له کور څخه وه مګر دا حديث په بخاري شريف کي صحي حديث دی چي رسول الله ﷺ د کعبې شريفي د حطيم سره بيده ؤ او جبريل عليه السلام ورته راغلی را ويښ يې کړی چي هغه لوی سفر، د إسراء او معراج سفر شروع کړي او د جبريل عليه السلام سره يو حيوان ور سره ؤ، رسول الله ﷺ فرمايي: دغه حيوان تر خره لوی او تر غاطري يا قچري کوچنئ ؤ، دا خو د دغه حيوان د جسم يا بدن اندازه وه، مګر تعجب يې په تېزوالي کي ؤ، يو غورځېدل يې د سترګو د ليدني پر اندازه وه، سرعت او چابکي يې تر تصور زيات وه.

کله چې رسول الله ﷺ له خوبه را ویښ سو جبریل علیه السلام ورته و ویل: پر دغه بُراق سپور سه، رسول الله ﷺ سپور سو او بُراق د بیت المقدس پر طرف ته حرکت وکړی، په لږ وخت کې بیت المقدس ته ورسېدی، رسول الله ﷺ مسجد اقصا ته ور داخل سو هلته يې یوه عجیبه اجتماع ولیدل، الله جل جلاله د رسول الله ﷺ دپاره ټول انبیاء او رسُولان علیهم السلام را جمعه کړي او یو ځای کړي وه.

علماء کرام د انبیاء او رسُولانو په عدد او شمېر کې مختلف قولونه لري ځوک د ټولو انبیاء او رسُولانو علیهم السلام شمېر یو لک څلیر ویشت زره زیات او کم یکښې بولي، ځوک وايي: د رسُولانو عدد درې سوه دی او د انبیاوو عدد څلیرویشت زره دی، نور قولونه هم سته، مقصد دا چه په دغه مبارکه شپه الله جل جلاله ټول انبیاء او رسولان علیهم السلام په دغه لویه او مبارکه ټولنه او اجتماع کې را جمعه کړي وه، ابراهیم، نوح، موسٰی، عیسٰی علیهم السلام، ټول انبیاء او رسولان په مسجد الاقصا کې سره یو ځای سوي وه.

د مځکې پر مخ کوم ځای دی چې د ټولو انبیاء علیهم السلام په اجتماع سره دې مشرفه سوی وي؟ بېله بیت المَقدِس او بېله مکې مکرمې څخه بل ځای نسته، کعبې شریفې ته ټول انبیاء علیهم السلام د حج دپاره راغلي دي، لکه د امام بیهقي په روایت کې چې عروه بن زبیر رضی الله عنه وايي: ټولو انبیاء علیهم السلام د بیتُ الله الحرام حج کړی دی، او بیت المَقدِس هم هغه ځای دی چې ټول انبیاء علیهم السلام په دغه شپه دلته سره جمعه سوي دي چې دغه اجتماع بیا هیڅ وخت او په ټول تاریخ کې نه ده تکرار سوې او د بل وار دپاره په هیڅ ځای کې ټول انبیاء علیهم السلام نه دي سره جمعه سوي، بېله مسجد اقصا څخه او دغه ټول انبیاء او رسُولان علیهم السلام د سید البشر، سرور کائنات، فخر موجودات، جنابِ رسولُ الله، محمّد مصطفٰی ﷺ استقبال او بنه راغلي ته راغلي وه.

انسان د دغه مبارک منظر او مشهد خیال او تصور هم نه سي کولای، ټول انبیاء علیهم السلام او رسُولان سرور کائنات، سردارِ کونین ﷺ ته راغلي دي، صف صف، قطار قطار، ولاړ دي او بنه راغلئ ورته وايي، دا څومره مبارکه او له نوره ډکه اجتماع ده.

بَلَــغَ العُلٰـــی بِکَمَالِـــهٖ   کَــشَفَ الــدُّجٰی بِجَمَالِـــهٖ
حَــسُنَت جَمِيــعُ خِــصَالِهٖ   صَـــلُّوا عَلَيـــهِ وَآلِـــهٖ

چي غم ديوار امت را که دارد چون تو پشتيبان
چه باک از موج بحر آن را که باشد نوح کشتيبان

بيا نو رسول الله ﷺ د دغه ټولو انبياوو امامت کوي، دغو ټولو انبياء عليهم السلام ته سيّد د اولين او آخرين، سيد البشر محمّد مصطفٰی ﷺ لمونځ ورکوي، دا هغه لوی، عظيم او لوړ شرف دی، تر دې به بل شرف چيري وي چي د اُمتو د امامانو امام دي سي.

امام رُسل پيشوائی سبيل　　أمين خدا مهبط جبريل

همدارنګه د قيامت په ورځ چي د هر امت څخه شاهد را وستل سي يعني: د هر امت نبي به پرخپل امت شاهد وي او محمّد ﷺ به بيا پر هغه انبياء عليهم السلام شاهد وي، دا هم د خيرالبشر محمّد مصطفٰی ﷺ عزت او کرامت دی، دا اجتماع او ټولنه هغه لويه او معظمه اجتماع او ټولنه وه.

په دې اجتماع کي و انبياء عليهم السلام ته د رسول الله ﷺ لمونځ او امامت ؤ چي دا کار بيا د اسلام په تاريخ کي نه دی مکرر سوی، کله چي رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو جبريل عليه السلام دوه لوښي يا دوه ګيلاسه ورته را وړل چي په يوه لوښي کي شيدې او په بل کي شراب وه، رسول الله ﷺ هغه د شيدو لوښی واخيستی، جبريل عليه السلام ورته وويل: سمي لاري ته لارښوونه او هدايت درته سوی دی.

يعني: دا چه شراب دي نه واخيستل، الله جل جلاله سمه لار درښوولې ده او امت دي هم سمي لاري ته را بللی دی، په دغه خبره کي د جبريل عليه السلام له طرفه دې ته اوله اشاره ده چي شراب بد او خبيث شئ دي، که څه هم تر دغه وخته په اسلام کي شراب نه وه منعه سوي خو رسول الله ﷺ هيڅکله نه تر دغه دمخه شراب څښلي وه او نه يې تر دغه وروسته څښلي دي، نه د مخه تر بعثت او نه وروسته تر بعثت.

تر لمانځه او د انبياء عليهم السلام تر ملاقات وروسته معراج را وړل سو، د معراج وصف او تعريف موږ ته نه دی بيان سوی، هلته په کتابو کي هم صحي تعريف او صحي دليل نسته چي معراج څه شي دی؟ بېله دې څخه چي عرب د معراج لفظ د ځينې دپاره استعمالوي يعني: عرب و ځينې ته معراج وايي، نو معراج يو قسم ځنه ده، خو که دلته معراج د ځينې په معنٰی سره سي نو داسي ځنه ده چي بشر يې نه پيژني، يوه خاصه

څنه ده چي د هغه په حقیقت بشر نه پوهیږي او نه پوهېدلای سي، نو دغه معراج چي د هغه حقیقت موږ ته نه را معلومیږي و رسول الله ﷺ ته کښېښوول سو.
رسول الله ﷺ په دغه عجیبه او غریبه څِنه کي وَخَتَی چي په څو لحظو کي رسول الله ﷺ اول آسمان ته ورسېدی، دغه مسافې چي تر قیاس لوړي او تر حساب تیري دي په څو لحظو کي طئ سوې یا پای ته ورسېدې.
ورونو! موږ د دغه کون نه په لوی والي خبر یو او نه د دغو لیرو مسافو اندازه را ته معلومیږي، موږ ته د کون او د هغه د پراخوالي په باره کي هیڅ معلومات نسته، موږ انسانان که غربیان دي که شرقیان چي هرڅه پرله اوري او را اوري دا ټول د کون یو کوچنئ جز دی، د نن ورځي د کون علماء موږ ته د کون مسافه په ضوئي کال سره را ښیي.
موږ د مځکي مسافه په میل یا کیلو مترو سره بیانوو، خو بالمقابل کون دومره پراخه دی چي په کیلو متر یا نورو اندازو سره نه سي ښوول کېدلای نو د کون علماوو د کون د مسافې د اندازه کولو دپاره ضوئي کال ایښی دی، ضوئي کال څه شي دی؟
(ضوء) یعني: رڼا او روښنایي لکه: د لمر رڼا یا شعاع، نو ضوئي کال و هغي مسافې ته ویل کیږي: چي ضوء یا روښنایي په یوه کال کي هغه مسافه طئ کولای سي.
که زه وغواړم چي د ضوء یا روښنایي سرعت یا چابکي در وښیم نو به داسي درته و وایم: چي د لمر روښنایي د لمر څخه بیا تر مځکي پوري په اتو دقیقو کي رارسیږي موږ داسي نه سو ویلای چي لمر د مځکي څخه دومره کیلو متره لیري دی، بلکه موږ وایو چي لمر د ضوئي کال په حساب د مځکي څخه اته دقیقې لیري دی، نو د هغي مسافې د لیري والي دپاره څه فکر کولای سې چي هغه په یوه ضوئي کال کي طئ کیږي؟
د نن ورځي د علم فلک معلومات دې اندازې ته رسېدلي دي او وایي چي په کون کي داسي نجوم او ستوري سته چي زموږ څخه په زرو زرو ملیونه ضوئي کلو لیري دي او دا ټوله بیا هم د کون یو جُزء دی، ټول کون نه دی، بلکه کون نور هم تر دې ډېر لوی او پراخه دی، دغه سفینه یا أپولو چي فضاء ته لېږل کیږي د دې تګ او سرعت په یوه ساعت کي تر درې زره کیلو متره زیات دی،که دغه أپولو یا فضائي سفینه په دغه خپل سرعت رهي وي درې کاله وروسته و هغه نژدې ترین کوکب ته هغه

چې موږ ته تر ټولو کواکبو او نجوموړا نژدې دی ور رسیږي، هغه تر ټولو تېزه او تر ټولو چابکه سفینه یا اپولو چې بشر جوړه کړې ده هغه پسله دروکلو څخه و هغه نژدې ترین ستوري ته رسیږي.

اوس نو ته هغه بېحسابه مسافې ته فکر وکړه چې رسول الله ﷺ تر آسمانه یا لوړ تر هغه په دغه څو لحظو کي قطعه کړه، دا کومه معجزه ده؟ دا د الله جل جلاله کوم قدرت دی چې موږ ته یې په دغه معراج کي را ښکاره کړی؟ دا لوی اعجاز او لویه معجزه ده چې دغه لیري مسافه په دغه لږ وخت کي قطعه کیږي او رسول الله ﷺ د دنیا و آسمان ته ورسېدی، چې موږ اول آسمان ورته وایو، د آسمان دروازه بنده او تړلې وه، جبریل علیه السلام دروازه وټکول، د دروازې محافظ یا ساتونکي و ویل: څوک یې؟ ویل: جبریل، محافظ ویل: بل څوک در سره سته؟ ویل: هو محمّد را سره دی، د دروازې محافظ و ویل: امر نه دی را ته سوی چې بېله ده ﷺ څخه بل چا ته دروازه ورخلاصه کړم، د آسمان دروازه بنده وه بل چا ته نه خلاصېدل بېله هغه چا څخه چې الله جل جلاله یې اجازه فرمایلې وه او اجازه هم بېله محمّد ﷺ څخه د بل چا دپاره نه وه سوې، دروازه خلاصه سوه، زموږ امام او پیشوا جناب رسول الله ﷺ اول آسمان یعني: د دنیا آسمان ته داخل سو هلته یې عجیب او نادره شیان ولیدل، ملائکې یې ولیدلې، انبیاء علیهم السلام او نور شیان یې ولیدل.

تاسي پوهیږی چې آسمان په خپله د دود پر قسم دی او دا چه پر دغه آسمان څنګه ملائکې ګرځي او هلته دروازې سته موږ نه په پوهیږو دا د خالقِ قدیر کارونه دي.

﴿إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ﴾

او رسول الله ﷺ هلته یو سړئ ولیدی ډېر جګ سړئ چې شپېته ذراعه یې جګوالی وُ (ذراع) د پخوانیو وختو د اندازه کولو آله وه لکه د نن ورځي متر او ذراع تر متر کمه یا لږ ده چې د نیم متر په شا وخوا کي ده، نو د متر په حساب د دغه سړي جګوالی دېرش متره وُ او د دغه جګ سړي پر شا وخوا نور ډېر زیات خلک وه، دغه جګ سړئ چې د راسته طرف خلکو ته وګوري وخاندي او کله چې بیا د چپه طرف خلکو ته وګوري و ژاړي، رسول الله ﷺ په تعجب کي سو ویل: یا جبریل! دا څوک

دی؟ جبریل علیه السلام وویل: دا ستا پلار آدم علیه السلام دی.

د آدم علیه السلام قد او جګوالی ډیرش متره دی او د هغه وخت ټول انسانان په دغه اندازه جګ وه، رسول الله ﷺ فرمایي: چې د هغه وخت څخه تر اوسه پورې انسانان د قد او قامت په کمېدلو کې دي او نور به هم پسې کمېږي، مګر هغه وخت یې جګوالی په دغه اندازه سره ؤ او بیا رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چې دغه د ده پر شا وخوا دغه نور کسان څوک دي؟ او د ده د ژړا او خندا سبب څه دی؟ جبریل علیه السلام وویل: دا یې اولاده ده، د راسته طرف خلک یې اهل جنت یا (جنتیان) دي او د چپه طرف خلک یې دوږخیان دي، آدم علیه السلام چې هغې اولادې ته ګوري چې جنت ته ځي خوشاله سي او وخاندي او بیا چې هغې اولادې ته ګوري چې دوږخ ته ځي خواشینی او غمجن سي وژاړي.

رسول الله ﷺ د آدم علیه السلام قیافه بیانوي او فرمایي: آدم علیه السلام ډېر جګ سړئ ؤ، توربخن او غنم رنګه سړئ ؤ، سپین پوستی نه ؤ، ډنګر ؤ او جګه پزه یې وه، نو د آدم علیه السلام د شکل او قیافې تعریف داسې سو: جګ، ډنګر، سیهن یا غنم رنګه سړئ دی.

دلته په دغه اول آسمان کې رسول الله ﷺ نور هم ډېر عجیب شیان ولیدل چې د هغې جملې څخه یې داسې خلک ولیدل چې په یوه لویه واله کې اوبازي کوي، ځیني علماء وایي: دغه واله د وینو وه، د اوبو پر ځای وینې پکښې بهېدلې، دغو نفرو به په دغه وینو کې اوبازي کول څو په ډېره ستړیا سره به د ولې غاړې ته ورسېدل او د ستړیا په سبب به یې خولې وازې نیولې وې، څو دلته د ولې پر غاړه به ملائکو پرمخ په ډبرو ویشتل، حتّٰی مخان به یې زخمي سوه او وینې به ځنې بهېدې او بیرته به په اوبازي هغه بل طرف ته رهي سوه څو هلته بیا دغه د ډبرو وارونه پر کېدل، رسول الله ﷺ په تعجب کې سو ویل: یا جبریل! دا څوک دي؟ جبریل علیه السلام وویل: دا هغه خلک دي چې د یتیمانو مال یې خوړلی دی.

نو هر هغه څوک چې د یتیمانو مال خوري پسله مرګه به په عالم برزخ کې د قیامت تر ورځې دغه عذاب ورکول کېږي او بیا یې په قیامت کې جزاء د دوږخ اور دی، دغه یې هغه اولنئ او کوچنئ عذاب دی چې د مخه تر قیامت ورکول کېږي

او په قیامت کي بیا اشد عذابونه ورته کوري.

رسول الله ﷺ هلته نور خلک هم ولیدل چي ډیر لوی نسونه او خیټي یې وې، ستوني ستخ پر مخکه پراته وه او د فرعون قوم به د هغو پر خیټو او نسو تېرېدی، تاسي ته معلومه ده چي الله ﷻ د مخه تر قیامت په عالم برزخ کي د فرعون قوم ته جزاء ورکوي او جزاء یې په دې ډول سره ده: چي په یوه شپه او ورځ کي دوه واره و اور ته ښول کیږي، یعني: اوس یې عذاب پرله پسې نه دی فقط یو وار په ورځ او یو وار په شپه کي پر اور عرضیږي او بیا بیرته را وستل کیږي، دغه جزاء یې تر قیامت د مخه ده، او بیا په قیامت کي اشد عذاب ورکول کیږي.

نو دغه د فرعون د قوم خلک چي به اور ته ښول کېده او بیرته به را وستل کېده، د دغو لوی نسو خلکو پر خیټو به تېرېدل، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ویل: یاجبریل! دغه څوک دي؟ جبریل علیه السلام و ویل: یا رسولَ الله! دغه لوی نسي خلک سود خوړونکي دي هغه چي په دنیا کي یې سود کاوه او رِبا یې خوړل او هغه کسان چي د دوی پر نسو تیریږي هغه د فرعون قوم دی چي دوه واره و عذاب ته ښول کیږي، خود تګ او را تګ لاري یې دغه د سود خوړونکو نسونه دي، هغه چي په دنیا کي به یې معاملې په سود او ربا سره کولې.

ورونو! هغه کسان چي سود او رِبا کوي هغه بد او حرام کار کوي او الله جل جلاله دغو خلکو ته د جزاء او تهدید په ډول سره په سورةُ البقره کي فرمایي:

﴿ فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ﴾. [البقره: ۲۷۹]

یعني: تاسي د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ د جنګ دپاره ځانونه تیار کړی.

هغه څوک چي سود او رِبا کوي هغه ته به د قیامت په ورځ و ویل سي: اسلحه دي در واخله، سود خوړونکی به وایي: د څه شي دپاره؟ وایي: د الله ﷻ سره د جنګ کولو دپاره، او هر هغه څوک چي د رِبا مال خوري هغه به د قیامت په ورځ د ېېریاني او مېرګیاني سړي په شکل را پورته کیږي او دا هم تاسي ته معلومه ده چي ېېریاني او مېرګیاني پر لاري نه سي تلای، چپه کیږي او را پورته کیږي.

مسلمان وروره! سود خوړونکی انسان دغه ټول تکالیف او د قیامت عذابونه

ددې دپاره قبلوي چې په دغه نابوده او بې بقاء دنيا کې يو پنځه پيسې وګټي، د جُزئي او فاني ګټي دپاره لويه او ابدي ګټه د لاسه ورکوي.

او بيا رسول الله ﷺ داسې خلک وليدل چې د هغو سره وراسته او بد بويه خواړه ور سره وه، ډير بد بوی يې تلی، خو په عين وخت کې نور پاک، تازه او خوندور خواړه هم ور سره وه مګر دغو خلکو به هغه پاک او تازه خواړه پرېښوول او هغه بد بويه وراسته خواړه به يې خوړل، رسول الله ﷺ په ډير تعجب کې سو، څوک دی چې ښه او تازه خواړه پرېږدي؟ او بد بويه وراسته نجس خواړه خوري؟

نو ويل: يا جبريل! دا څوک دي؟ جبريل عليه السلام وويل: دا زنا کاره دي، هغه زنا کاره چې حلاله او پاکه زوجه به يې پرېښوول خو خبيث او نجس ناروا ته به يې رجوع کول.

رسول الله ﷺ دلته په اول آسمان کې ډير شيان وليدل او بيا يې د اول آسمان څخه دوهم آسمان ته د جبريل عليه السلام په ملګرتيا تشريف يو وړی، هلته يې هم نور ډير عجيب شيان وليدل چې پر هغو سر بېره يې دوه مشرف او معزز انبياء عليهم السلام هم وليدل چې يو عيسٰی عليه السلام او بل يحيٰی عليه السلام ؤ، دواړه ځوانان او الله عزوجل ته مقربه انبياء وه، رسول الله ﷺ د عيسٰی عليه السلام د شکل او قيافې وصف داسې بيانوي: عيسٰی عليه السلام په رنګ سور ؤ، يعني: د مخ رنګ يې د سپين والي څخه و سور والي ته مائل ؤ نه جګ او نه ګردئ ؤ، يعني: ميانه قده ؤ، پرمخ يې ډير خالونه درلودل، کله چې به يې سر وښوراوه ستا به داسې خيال سو چې اوبه څني څڅېږي، يعني: وربښتان يې لکه لانده داسې معلومېدل که څه هم هغه به لانده نه وه، دا د عيسٰی عليه السلام وصف او ښايست دی چې رسول الله ﷺ يې موږ ته بيانوي.

او بيا رسول الله ﷺ دريم آسمان ته تشريف يووړی هلته يې يوسُف عليه السلام وليدی، رسول الله ﷺ فرمايي:

« وَاللهِ ما رَأيتُ أجمَلَ منهُ »

يعني: قسم په الله تر هغه ښايسته مې نه دی ليدلی.

او فرمايي: هغه ته نيم ښايست ورکول سوی ؤ.

څنګه نيم ښايست؟ خلک د دغې جملې و مقصد ته نه متوجه کيږي، مقصد دا:

الله جل جلاله چې څومره ښايست خَلق کړی يا پيدا کړی دی هغه پر دوې حصې ويشل سوی دی، يوه حصه يې يوازې يوسُف علیه السلام ته ورکول سوې ده او هغه بله حصه يې ټول بشر ته ورکول سوې ده، نوته دغه جمال او ښايست ته فکر وکړه!

د مصر ښځو پر زُليخا ملامتي ويل چې زليخا د خپل مريي څخه نفساني غوښتنه کړې ده، نو زليخا و هغو ښځو ته ميلمستيا جوړه کړه، ښځو ته يې مېوې او چړې کښېښوولې او بيا يې يوسُف علیه السلام ته و ويل: ورسه، کله چې دئ علیه السلام ورغلی هغه ښځې دغه د ده و بې مثاله ښايست ته په حيرت کې ډوبې سوې په خپلو ځانو نه پوهېدې، مبهوته او بېحاله سوې تر داسې اندازې چې د مېوې په عوض او بدل کې يې خپل لاسونه په چړو پرې کول او په ځانو نه پوهېدې، الله جل جلاله دغه د دوی حال په قرآن مجيد کې بيانوي او فرمايي:

﴿فَلَمَّا رَأَيْنَهُۥٓ أَكْبَرْنَهُۥ﴾

کله چې دغو ښځو يوسُف علیه السلام وليدی ډېر زيات ښايسته يې وبلی.

﴿ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ﴾

او پرله پسې يې خپل لاسونه پرېکول، الله جل جلاله داسې و نه فرمايل: (وَ قَطَعنَ اَيدِيَهُن) يعني: د (طاء) په زور سره يې و نه ويل، ځکه په دغه صورت کې يې مقصد يو وار پرې کېدل دي، بلکه الله عزوجل د (طاء) په شد سره و فرمايل چې ترجمه يې څو واره پرې کېدل دي، نو هغو ښځو يو وار نه بلکه په تکرار سره خپل لاسونه په چړو پرې کول او په ځان نه پوهېدې.

﴿وَقُلْنَ حَٰشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا بَشَرًا﴾

او دغو ښځو وويل: الله د عجز او نقصانه څخه پاک دی، دغه ځوان انسان نه دی.

﴿إِنْ هَٰذَآ إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ۝﴾

نه دی دغه ځوان مګر مکرمه ملائکه دی، دا شکل د بشر شکل نه دی، بلکه لکه ښايسته مَلَکه، د يوسُف علیه السلام ښايست په دغه اندازه سره ؤ، مګر د ده علیه السلام درجه د ده د ښايست په سبب نه ده بلکه درجه يې په نبوت، په هغه علم او حکمت کې ده چې

اللهﷻ ده ته ورکړي وه.

او بيا رسول اللهﷺ څلورم آسمان ته تشريف يو وړی، هلته يې ادريس عليه السلام وليدی، هغه يې ښه راغلی و وايه او بيا له هغه ځايه پنځم آسمان ته ولاړی، رسول اللهﷺ فرمايي: چې هلته مي هارون عليه السلام وليدی يو عزتمن شيخ او معتبره سړئ ؤ.

او بيا رسول اللهﷺ شپږم آسمان ته تشريف يو وړی او هلته يې مکرم رسول کليم الرّحمٰن موسیٰ کليم الله عليه السلام وليدی.

بيا نو رسول اللهﷺ اوم آسمان ته تشريف يو وړی او هلته يې بيت المعمور وليدی (بيتُ المعمور) د اهل سماء دپاره کعبه ده، لکه څرنګه چې دلته په مځکه کي د انسانانو او پيرانانو دپاره کعبه سته لمونځ ورته کوي، طواف پر کوي، همدارنګه د اهل سماء دپاره کعبه سته چي بيت المعمور ورته ويل کيږي او اللهﷻ دغه بيت المعمور د سورةُ الطور په څلورم آيات کي ذکر کړی دی، رسول اللهﷺ د دغه بيت المعمور په باره کي فرمايي: د ورځي اويا زره ملکي طواف پر کوي او هغو ملائکو ته بيا د قيامت تر ورځي بل نوبت نه ور رسيږي، هره ورځ نوري نوي اويا زره ملکي د طواف دپاره ورته راځي.

﴿وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ﴾ [المدثر:۳۱]

د اللهﷻ مخلوق او لښکري په خپله اللهﷻ ته معلوم دي.

دغه اوم آسمان په ملائکو ډک ؤ او ټوله ملائکې د اللهﷻ په عبادت مشغوله وې، څوک پر سجده، څوک پر رکوع او چا تسبيحات ويل، رسول اللهﷺ فرمايي: چي په دغه اوم آسمان کي يوه لوېشت ځای نه ؤ مګر هلته ملکه وه او اللهﷻ ته يې سجده يا عبادت کاوه او رسول اللهﷺ فرمايي: دلته مي يو سړئ وليدی چي بيت المعمور ته يې تکيه کړې وه او هغه سړئ تر هر چا دغه ستاسي د ملګري سره مشابه ؤ.

(ستاسي ملګري) له لفظه د رسول اللهﷺ خپل ځان مقصد دی، يعني: هغه سړئ په رنګ او شکل، قيافه او کړه وړه کي زما مشابه ؤ، رسول اللهﷺ فرمايي: پوښتنه مي وکړه چي يا جبريل! دا څوک دی؟ هغه را ته وويل: دا ستا پلار ابراهيم عليه السلام دی.

کله چي رسول اللهﷺ له يوه آسمانه بل آسمان ته تشريف وړی، او دغه انبياء او

رسُولان يې هلته ليدل دا يوازې ليدل نه وه، بلکه هغه انبياء ﷺ ورته را تله سلام يې ور سره کاوه، د ده ﷺ استقبال او ښه راغلی يې کاوه، خبري يې ور سره کولې او د ده ﷺ د نبوت او رسالت تصديق يې کاوه.

رسول الله ﷺ په دغه اوم آسمان کي د آسمان و هغه آخري حدودو ته تشريف يووړی او دلته يې جبريل ﷺ د دوهم وار دپاره په هغه خپل واقعي شکل او صورت وليدی، چي بيا يې تردغه وروسته په هغه خپله چهره او شکل نه دی ليدلی، ځکه جبريل ﷺ د دغه ټولو کلو په جريان کي چي به يې وحي را وړله په هغه خپل حقيقي او د مَلَکي په شکل نه را تلی، د رسالت په ټوله موده کي يې فقط دوه واره په خپل شکل او صورت و رسول الله ﷺ ته ځان ښکاره کړی دی، اول وار د بعثت په شروع کي چي د هغه بيان مومخ کي درته کړی دی او دوهم وار دغه د معراج په شپه، دلته د اوم آسمان په اطرافو کي د سدرة المُنتهٰی و وُني ته نژدې، په دغه باره کي الله جل جلاله د سورةُ النجم په (۱۳ ، ۱۴) نمبر آياتو کي فرمايي:

﴿وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾ عِندَ سِدْرَةِ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴿١٤﴾﴾

او خامخا محمد ﷺ جبريل ﷺ په هغه خپل شکل دوهم وار په اوم آسمان کي د سدرة المُنتهٰی د درختي يا وُني سره وليدی.

د سدرة المُنتهٰی درخته يا ونه د لوړو او کښتو مخلوقاتو په منځ کي وېش او سرحد دی، پورتني مخلوقات لاندي او کښتني مخلوقات لوړ نه سي تلای، د کښته طرفه اعمال او احوال تر سدرة المُنتهٰی پوري ورځي او له لوړه طرفه الٰهي اوامر او احکام تر سدرة المُنتهٰی پوري را کښته کيږي او جنت هم هلته د سدرة المُنتهٰی د وُني سره دی، ځکه الله جل جلاله فرمايي:

﴿عِندَهَا جَنَّةُ ٱلْمَأْوَىٰٓ ﴿١٥﴾﴾

نو رسول الله ﷺ د جبريل ﷺ په ملګرتيا هغه ځای ته ولاړی چي هلته هيڅ بشر نه دی تللی، هيڅ انسان دغه مقام ته نه دی رسېدلی، بلکه داسي ځای ته ولاړی چي هلته نه بشر او نه ملکه تللي دي، ښله جبريل ﷺ ځخه، فقط جبريل ﷺ دغه ځای او مقام ته ورغلی دی، رسول الله ﷺ فرمايي: دلته مي جبريل ﷺ ته وکتل

هغه په داسي شکل سو لکه هغه څيري، زړه، شوړېدلي بوريا، دا ټول د الله ﷻ د بيري څخه، دا د جبريل عليه السلام حال ؤ، هغه جبريل چي ذِي قُوَّةٍ، ذي جَبَرُوت او شَدِيدُ القُوٰی دی الله عزوجل هم شديدُ القوٰی بللی دی، خو دغه شديدُ القوٰی جبريل چي دغه مقام او قُرب ته ورسېدی د الله ﷻ له بيري يې دغه حال ؤ، دلته نو جبريل عليه السلام و درېدی ويل: يا محمّد! مخ ته ولاړ سه! ور دمخه سه! مگر زه: قسم په الله که يو قدم نور ور د مخه سم د الله ﷻ په الهي نور به وسوځل سم. سعدي رحمه الله په دغه باره کي وايي:

شبی برنشست از فلک درگذشت	بتمکين وجاه ازمَلَک درگذشت
چـنان گـرم درتِيـه قُربـت بـراند	که در سِدرَه جبريل ازو باز مانـد
بـدوگـفت سـالار بـيت الحـرام	کـه ای حاملِ وحـی برتـر خِـرام
چـو در دوسـتي مخلـصم يافـتي	عِنانـم زصحـبت چـرا تافـتی؟
بگفتــا فراتــر مجالــم نمانــد	بِمانـدم کـه نيـروي بالـم نمـاند
اگـر يـک سرِمــوی برتــر پــرم	فــروغ تجـلّی بــسوزد پــرم

جبريل عليه السلام و ويل: قسم په الله که يو قدم ور د مخه سم د الله ﷻ په نور به وسوځل سم، نو رسول الله، حبيب الله، محمّد مصطفٰی ﷺ يوازي مخ ته ولاړی، داسي ځای ته ولاړی چي هلته نه بشر تللی دی نه ملکه، دا د الله ﷻ له طرفه د دې امت و رسول: محمّد ﷺ ته عزت او إکرام دی، رسول الله ﷺ فرمايي: ور د مخه سوم او مخ ته ولاړم څو د سدرةُ المُنتهٰی درختي يا وُني ته ورسېدم، رسول الله ﷺ د سدرة المُنتهٰی د وُني تعريف او بيان را ته کوي او فرمايي: دغه ونه يوه عادي ونه وه، د دغي وُني پاني لکه د فيل غوږونه لوی لوی پاني وې، په ښکاره او ظاهره د ښايست کوم خاص شئ نه پر معلومېدی، رسول الله ﷺ فرمايي: زه پر دغه حال وم چي د الله ﷻ د نور تجلي دغه د سدرة المُنتهٰی پر ونه ښکاره سوې او ونه په دغه الهي نور کي پټه سوه، الله ﷻ فرمايي:

﴿إِذْ يَغْشَى ٱلسِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾﴾

يعني: کله چي دغه د سدره ونه هغه شي پټه کړه چي پټه کړې يې وه.
يعني: د رب عزوجل تجلّی او انوار پر دغه ونه پلوشې او وړانګې واچولې.

﴿مَا زَاغَ ٱلْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ﴿١٧﴾﴾

د محمّد ﷺ سترګې نه وې ګرځېدلې بلې خوا ته، یعنې: د ډېر ادب په سبب یې بل طرف ته هیڅ نه کتل.

﴿لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ ءَايَٰتِ رَبِّهِ ٱلْكُبْرَىٰٓ ﴿١٨﴾﴾

د الله عزوجل د الوهیت او قدرت لویې علامې یې ولیدلې.

رسول الله ﷺ د سدرة المنتهٰی ونه یا درخته ولیدل، هغه هم په داسې حال کې چې بېله کوم حائله او پردې او د الله جل جلاله په انوارو پټه وې، دا کومه لویې او کوم مقام دی، رسول الله ﷺ فرمایي: کله چې دغه ونه په الهي نور کې پټه سوه، د هغه خپل عادي حاله واوښتل شکل او رنګ یې تغیر وکړی، په دغه وخت کې د دې ونې د بهار او سینګار داسې حالت وُ چې د هغې د حسن او جمال حال هیڅ بشر نه سي بیانولای، ښاخونه یې یاقوت او زبرجد وه، د وُنې پر شا وخوا داسې ښایسته شیان ګرځېدل لکه د سرو زرو پتنان، یا طلایي پتنګان ، رسول الله ﷺ فرمایي د سدرة المُنتهٰی د وُنې شکل دومره فرق وکړی او د ښایست هغې درجې ته ورسېدل چې د هیڅ انسان په وس او طاقت نه ده پوره چې د هغې د حسن او جمال تعریف او توصیف وکړي، ژبه او الفاظ له دې څخه عاجزه دي چې د سدرة المُنتهٰی د وُنې د وصف او ښایست بیان دي وکړي، دا په هغه حالت کې چې د الله جل جلاله په نور او تجلو پټېږي.

د چا ژبه له دغه توصیفه او تعریفه عاجزه سوه؟ د هغه چا ژبه چې تر ټولو انسانانو فصیح او بلیغ دی د رسول الله محمّد مصطفٰی ﷺ ژبه د سدرة المُنتهٰی د وُنې د ښایست د تعریف او توصیف څخه عاجزه سوه، د هغه په قدرت نه وه پوره چې دغه حالت بیان کړي، حال دا چې رسول الله ﷺ تر ټولو انسانانو ډېر فصیح دی.

دغه د سدرة المُنتهٰی ونه د الله جل جلاله له مخلوقاتو څخه یو مخلوق دی، خو کله چې د الله جل جلاله په نور پټه سوه سیدُ البشرَ، اَکملُ البشر ﷺ یې د توصیف او بیانه څخه عاجزه سو، نو په خپله د حق تعالٰی د ذات په باره کې څه خیال او فکر کوې؟ دا خبرې تر خیال او فکر لوړې دي، کمالُ الجمال، الله جل جلاله لره دی او جمالُ الکمال، رب العالمین تعالٰی لره دی، په دغه مبارک او عجیب ځای کې رسول الله ﷺ د خپل رب عزوجل سره بیله

حائله او بېله واسطې خبري وکړې، د دوی په منځ کي هيڅوک نه وه وحيِ نه وې او هلته کوم ترجمان نه ؤ، حق تعالیٰ بېله واسطې خبري ور سره وکړې، موسیٰ علیه السلام کليم الله دی، ابراهيم علیه السلام خليل الله دی او زموږ معزز پيغمبر محمّد مصطفی ﷺ رسول الله، کليم الله، خليل الله او حبيب الله دی، ټول شرف او عزت د الله عزوجل له طرفه په ده ﷺ کي جمعه سوی دی، په دغه نادره او نه پېښېدونکي ملاقات کي الله جل جلاله خپل رسول ﷺ امر کړی چي پرخپل امت لمونځ فرض وګرځوي.

الله جل جلاله چي کوم عبادتونه پر موږ فرض کړي دي هغه ټول د جبريل علیه السلام په واسطه سره را ته راغلي دي، ټول حلال او حرام، ټول فرائض لکه روژه، زکوة، حج او نور ټول احکام موږ ته د وحيو په واسطه را رسوَل سوي او راباندي فرض سوي دي، بېله لمانځه، لمونځ د الله جل جلاله په مستقيم امر سره او د الله عزوجل په مستقيمو خبرو سره بېله واسطې را باندي فرض سوی دی، د الله جل جلاله په قدرت کي وه او کولای يې سوای چي لمونځ هم د وحيو په واسطه را باندي فرض کړي، مګر يا! د دې دپاره چي په اسلام کي د لمانځه درجه او مقام معلوم سي نو په لمانځه سره يې بېله واسطې امر کړو.

دا هم د الله جل جلاله په قدرت کي وه چي رسول الله ﷺ پر ځمکه وي او بېله واسطې يې په لمانځه سره امر کړي چي پر ځمکه يې بېله واسطې خبري ور سره کړي وای، مګر يا! رسول الله ﷺ يې لوړ بوتلی او هلته يې په دغه مشرف مقام کي لمونځ پر فرض کړی، دا دپاره د دې چي موږ مسلمانان د لمانځه سره بې پروايي و نه کړو، د لمانځه درجه او مقام وپېژنو.

الله جل جلاله په دغه مشرف او معزز ځای کي په لمانځه مکلف کړو، نو خود رسول الله ﷺ فرمايي: زموږ او د کفارو په منځ کي فرق لمونځ دی، که چا پرېښاوه هغه کافر سو او لمونځ د اسلام عمود دی، رسول الله ﷺ فرمايي:

« الْعَهْدُ الَّذي بَيْنَنا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ » [رواه الترمذي]

چي دا د لمانځه په باره کي لوی امر دی، د لمانځه دپاره دغومره شرف او عظمت کافي دی چي د الله جل جلاله په مستقيم امر سره فرض سو او په داسي مبارک ځای کي فرض سو چي هلته نه بشر رسېدلی دی نه ملکه، بېله سردار کونين محمّد

مصطفٰی ﷺ څخه.

دلته باید د لمانځه لوړه درجه او لوی مقام د یوه مثال په راوړلو سره هم باید و پېژنو، او مثال د ممنوعاتو څخه نه دی، هغه دا چي په دنیا کي دا معمول او قانون دی چي یو څوک د یوه پاچا حضور ته د میلمه پر قسم ورسي د هغه پاچا له طرفه یوه هدیه او سوغات ورکول کیږي، نو رب العالمین چي د پاچهانو پاچا دی خپل رسول ﷺ او د هغه و امت ته یې په دغه شانداره ملاقات کي څه شي په هدیه کي ورکړی؟ لمـــــــونـــــــځ.

تاسي د لمانځه دغه لوړ مقام او لوی قدر ته وګوری! د اختر په ورځ لمونځ، د جمعې په ورځ لمونځ، د لمر یا سپوږمۍ د تندري نیولو په وخت کي لمونځ، د بیري په وخت کي لمونځ، د خوشالۍ په وخت کي لمونځ، د باران د غوښتني په وخت کي لمونځ، لمونځ هغه شئ دی چي مخلوق و خالق ﷻ ته نژدې کوي، لمونځ د رب ﷻ او د هغه د بندګانو په منځ کي رابطه ده.

پسله دغه عظیم او مشرف ملاقاته رسول الله ﷺ بیرته رجعت وکړی او را وګرځېدی، په لار کي یې د موسٰی علیه السلام سره ولیدل، موسٰی علیه السلام پوښتنه څني وکړه چي الله جل جلاله په څه شي امر کړې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: زما رب امر کړم چي په یوه شپه او ورځ کي پنځوس لمنځونه زما پر امت فرض کړم، موسٰی علیه السلام و ویل: ما د بني اسرائیلو څخه تر دغه کم یا لږ غوښتل خو د هغو په وسه نه سوه پوره او نه یې کول، بیرته دي خپل رب ته رجوع وکړه او ستا د اُمت دپاره تخفیف څني و غواړه، رسول الله ﷺ و جبریل علیه السلام ته وکتل لکه په دغه باره کي چي مشوره څني غواړي، جبریل علیه السلام اشاره ورته وکړه که دي خوښه وي هـو، رسول الله ﷺ هم خپل رب العالمین جل جلاله ته رجوع وکړه.

اوس نو د دغه رجوع څخه مقصد دا دی چي بیرته یې و سدرة المُنتهٰی ته رجوع وکړه او که څنګه؟ (والله اعلم) مګر په ظاهره داسي ښکاري چي دغه رجوع په دعاء سره وه، یعني: دعاء یې وکړه.

په هرصورت رب ﷻ ته یې رجوع وکړه او وې غوښتل چي دغه لمنځونه زما

پرامت څه لږ سي، الله جل جلاله لس لمنځونه پرکم کړه، بیا هم موسیٰ علیه السلام ورته وایي: چي ډیر دي او رسول الله ﷺ هم رجوع کوي، څو دېرش سوه او بیا شل سوه او بیا لس سوه او بیا پنځه سوه، بیا هم موسیٰ علیه السلام و ویل: ما د بني اسرائیلو څخه تر دغه لږ غوښته او نه یې سوای آداء کولای، نور هم د الله عزوجل څخه تخفیف وغواړه مګر رسول الله ﷺ و فرمایل: د دغه ډیري مراجعې په سبب حیاء را ته ودرېدل نوره رجوع نه سم کولای زه په دغه راضي یم او قبلوم یې او بیا د الله جل جلاله له طرفه و فرمایل سوه: دغه لمنځونه په آداء کولو کي پنځه دي مګر ثواب یې د هغه پنځوسو سره برابر دی.

ورونو او خوندو! موږ او تاسي په یوه شپه او ورځ کي د الله جل جلاله دپاره پنځه لمنځونه آداء کوو خو هغه هم ځیني ناوخته ځیني قضاء سوي خو الله جل جلاله دغه پنځه لمنځونه موږ ته په پنځوسو لمنځو را حسابوي، دا هم د رحیم او کریم رب عزوجل فضل او کرم دی، که چیري موږ په هغه پنځوسو لمنځو مکلف وای څه حال به مو وای؟

نو دا د الله جل جلاله کرم او احسان دی چي لمنځونه یې پنځه را باندي فرض کړه او ثواب د هغه پنځوسو لمنځو را کوي، بیا نو رسول الله ﷺ د هغه معراج په واسطه بیرته بیت المقدس ته را وګرځېدی او د بیت المَقدس څخه یې بیرته مکې مکرمې ته تشریف را وړی.

دا نو د إسراء څخه عَوده او بېرته را ګرځېدل دي، رسول الله ﷺ پر لاري څه شیان ولیدل، یا څه شیان ورته پېښ سوه، هغه دا چي رسول الله ﷺ پر براق سپور ؤ او د یوې قافلې پر محاذاة یا برابري تېرېدی چي دغه قافله هم د قریشو وه چي له شامه مکې مکرمې ته رهي وه، د دغي قافلې څخه یوه اوښ دغه د براق تګ او تېزوالی ولیدی او و تورېدی، د قافلې څخه یې وځغستل دومره لیري ولاړی چي د قافلې د خلکو څخه ورک سو، دوی پسي ګرځي او نه یېویني ځکه شپه او تاریکه ده، رسول الله ﷺ ورږغ کړه چي اوښ مو په فلاني ځای کي دی، خلک په تعجب کي سوه لوړ د هوا څخه ږغ اوري او څوک نه ویني، خو هغه ځای ته ورغله او اوښ یې پیدا کړی، خیر رسول الله ﷺ په دغه شپه بیرته مکې مکرمې ته راغلی، دغه ټول سفر او دغه ټولي واقعې په دغه یوه شپه کي بلکه تر یوې شپې لا هم په لږ وخت کي

پېښي سوې، څکه په دغه شپه کي ولاړی او په هغه شپه کي بېرته تر سهار د مخه راغلی۔

کله چي سهار سو رسول الله ﷺ د کعبې شريفي سره ناست دی او په فکر کي ډوب دی، د دې عجيب سفر تر تاثير لاندي دی، د الله جل جلاله سره ملاقات، د انبياء عليهم السلام سره ملاقات او بل په دې فکر کي دی چي قريش به د دغه خبر په اورېدلو سره څه عکس العمل ښکاره کړي؟ په خپل فکر کي غرق دی او دغه حالات چي ور ته پېښ سوي دي هغه په خيال او فکر کي ور ګرځوي، ابوجهل وليدی چي محمد ﷺ په فکر کي ډوب دی او چرت وهي، ابوجهل ملعون راغلی ورته کښېنستی او د پسخند پر قسم يې ورته و ويل: يا محمد! آيا يو شئ پېښ سوی دی؟ رسول الله ﷺ ويل: هو! براېي شپه بيت المقدس ته ولاړم او بېرته راغلم، ابوجهل خبيث ته خندا ورغله خو ځان يې ټينګ کړی او ويل: هلته دي څه وکړه؟ رسول الله ﷺ ويل ولاړم هلته مي لمونځ وکړی او بېرته راغلم، ابوجهل خندل او ناري يې کړه: يا معشر بني کعب بن لؤی! راسی محمد څه وايي، قريش سره را ټول سوه ويل: څه قصه ده؟ ابوجهل لعنة الله عليه و ويل: اوس د محمد درواغ ښکاره سوه غوږ ونيسی غوږ ونيسی څه وايي؟

ابوجهل ويل: موږ پر اوښانو او په ډېرو مشکلاتو يوه مياشت وروسته بيت المقدس ته رسيږو او په ډېره ستړيا يوه مياشت پر لاري بيا بېرته دلته را رسيږو خو دئ تېر ماښام ولاړی او بېرته راغلی او دلې بيده هم سو، خلکو د ابوجهل خبره نه منل چي رسول الله ﷺ دي داسي ويلي وي نو يې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ويل: يا محمد! آيا رشتيا ولاړې او راغلې؟ ويل: هو، خلک متحير او په حيرت کي سوه چي دا څه وايي؟ حتّٰی مسلمانان په فکر کي سوه څکه دا خبره تر خيال لوړه او د منلو نه ده، د مسلمانانو څخه يو نفر ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ته په ځغستا ورغلی، دا سړئ د بېري ورغلی چي خبره اوس چپه اوړي د مسلمانانو کار بل ډول کيږي، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ويل: خير څه پېښه ده؟ سړي ويل: رسول الله ﷺ وايي: براېي د شپې بيت المقدس ته ولاړم او تر سهار د مخه راغلم، ټول خلک پر را ګرځېدلي دي او ورته وايي خلاف وايې، په دې خبره سره د اسلام او مسلمانانو کار پای ته رسيږي، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه و ويل: که ده ﷺ داسي ويلي وي رشتيا وايي (إن قَالَ ذَالِکَ فَقَد صَدَقَ) دا بل خو

مسلمان دی مګر بیا هم متردد او په شک کې دی، ځکه دا کار او دغه سفر عجیب او غیر طبیعي دی، نو دوی دواړه و رسول الله ﷺ ته ورغله، دلته پر رسول الله ﷺ خلک را ګرځېدلي دي، هغه قریش چې همېشه به یې خلک د رسول الله ﷺ د خبرو له اورېدلو منعه کول اوس نارې وهي، هرڅوک چې و وینې ورته وایي: راسه واوره محمّد ﷺ څه وایي، ابوبکر الصدّیق ﷺ راغلی و رسول الله ﷺ ته کښېنستی او پوښتنه یې ځني وکړه، ویل: یا رسولَ الله! آیا ته برایي شپه بیت المَقدِس ته ولاړې او بیرته راغلې؟ رسول الله ﷺ ویل: هو، ابوبکر ﷺ و ویل: صَدَقتَ، یعني: ته په دغه خپله خبره کې صادقه یې او زه یې منم، رسول الله ﷺ و فرمایل: أنتَ الصِّدّیق، دلته د اول وار دپاره رسول الله ﷺ دغه د صدیق لقب و ده ﷺ ته ورکړی او د صدیق د لقب سبب هم دغه د إسراء او معراج واقعه وه، دغه لقب د ابوبکر الصِّدّیق ﷺ دپاره په ایمان کې لوړه درجه او لوی مقام دی.

کله چې رسول الله ﷺ و ویل هو، ده هیڅ شک او تردد و نه کړی، فوراً یې و ویل: صادقه یې، بېله نقاشه بېله پوښتنې چې و وایي څنګه ولاړې او پرڅه شي ولاړې؟ بېله هرڅه! صادقه مسلمان ؤ، د خبرې د اورېدلو سره یې سمدستي و ویل: صَدَقتَ او رسول الله ﷺ ورته و ویل: اَنتَ یَا اَبَا بَکر! الصِّدّیق.

قریشو و ابوبکر الصِّدّیق ﷺ ته و ویل: ته څنګه دا خبره منې او څنګه ورته وایې صَدَقتَ؟ موږ یوه میاشت پرلار تېروو، تکلیفونه او خوارۍ را باندې تېرېږي بیا نو هلته رسېږو او دئ په یوه شپه ولاړی او بیرته راغلی؟ ابوبکر الصِّدّیق ﷺ و ویل: زه د ده ﷺ خبرې چې تر دغه لا هم عجب کار وي منم، زه د ده هغه خبرې منم چې له آسمانه په یوه لحظه کې ورته راځي، زه یې په هغه وحیو کې صادق بولم چې د آسمان د خالق له طرفه ورته راځي او اوس یې بیت المَقدِس ته تګ عجب وبولم او نه یې ومنم؟ بیا نو ابوبکر الصِّدّیق ﷺ إراده وکړه چې خَلکو ته د رسول الله ﷺ صداقت او رشتیا ویل ورښکاره کړي او دا ثابته کړي چې رسول الله ﷺ صادقه دی، نو و ویل: یا رسولَ الله! موږ خبر یو چې تا په پخوا کې بیت المقدس نه دی لیدلی او ته هلته نه یې تللی.

ورونو! تاسي ته هم معلومه ده چي رسول الله ﷺ په هغه خپلو سفرو کي شام ته تللی ؤ، خو بیت المقدس ته نه تللی ؤ او نه يې لیدلی ؤ.

نو ابوبکرالصدّیق ﷺ و ویل: تا بیت المقدس په خپل ژوند نه دی لیدلی خو موږ تللي یو او لیدلی مو دی او په حاضرو خلکو کي هم داسي ډیر خلک سته چي بیت المقدس يې لیدلی دی، دا چي ته تېره شپه ولاړې او و دي لیدی نو موږ ته د هغه بیان وکړه، رسول الله ﷺ هم د بیت المقدس د علامو په بیانولو شروع وکړه، ویل داسي مسجد دی او داسي جوړ سوی دی، داسي يې عمودونه دي، د مسجد لويي لويي علامې بیانوي، دلته ځیني قریش حاضر وه چي بیت المقدس ته به ډیر تله او راتله، هغو پوښتني شروع کړې د هر شي پوښتنه کوي او د هغه مفصل جواب او بیان غواړي.

ورونو! تاسي ته معلومه ده که یو څوک مسجد ته د لمانځه د آداء کولو دپاره ولاړ سي هغه نفر لمونځ کوي او بیرته را وزي، د مسجد پر دروازو او کِلکِنانو فکر نه کوي چي څو دروازې څو کِلکِنان څو ستني یا عمودونه لري او داسي نور ډیر شیان د دغه لمونځ کوونکي په فکر کي نه وي، رسول الله ﷺ هم هلته د لمانځه او د انبیاء علیهم السلام د ملاقات دپاره تللی ؤ، د مسجد و تعمیر یا نقشې او داسي نورو شیانو ته يې نه فکر ؤ او نه يې په یاد وه او نه ورته معلوم وه، خو قریش قصداً دغسي پوښتني کوي چي دیٔ ﷺ غلط سي یا معلومات ورته نه وي او د دوی خبره پر جوړه سي، مګر د قادر مطلق الله جل جلاله په إراده بیت المقدس د ده ﷺ مخ ته راوړل سو او دیٔ ﷺ ورته ګوري، هر یو چي د هر شي پوښتنه وکړي رسول الله ﷺ د هغه جواب ورته وايي، رسول الله ﷺ يې ویني او دوی يې نه ویني، رسول الله ﷺ د بیت المقدس ټولي علامې په مکمل ډول ورته بیان کړې، چي څوک پوښتنه وکړي رسول الله ﷺ هغه ته ګوري او جواب ورته وايي، ټول قریش په تعجب کي دي خو بیا هم د قریشو کفار دا خبر نه مني.

رسول الله ﷺ و فرمایل: زما سره نوري علامې هم سته، قریشو ویل: هغه څه شي دي؟ ویل قافله: ستاسي قافله پر لاري ده، د قافلې په مخ کي یو سور اوبښ دی او دوې غرارې پر بار دي حتّٰی هغه شیان يې ورته و ویل چي په دغه اوبښ د ښایست او زینت دپاره ځړول سوي وه او د دغي قافلې څخه په فلانی منطقه کي یو اوبښ ورک

سو، ما ورېغ کړه او اوښ مي ورو ښاوه.

همدارنګه د دغي قافلې سره په یوه لوښي کي اوبه وې چي سر يې بند او تړلی ؤ ما هغه اوبه وڅښلې، څرنګه چي د قافلې خلک د اوښ د را وستلو دپاره تللي وه زه يې نه ولیدم، قريشو ویل: ښه دغه قافله چي تا پرلاري ولیدل له دغه ځايه څومره او په کومه اندازه ليري ده؟ او ستا په حساب څو ورځي وروسته به دلته را ورسیږي؟ رسول الله ﷺ وویل: پسله درو ورځو دلته را رسیږي.

اوس نو په دغه خبرو کي هیڅ درواغ نه ځایيږي ځکه چي رسول الله ﷺ پرون هم د دوی سره په مکه مکرمه کي ؤ او نن هم د دوی سره دی او قافله پرلاري ده او دلته درې ورځي وروسته را رسیږي او رسول الله ﷺ هغه قافله لیدلې ده او خبري يې ور سره کړي دي، اوبه يې ځني څښلي دي، دلته د درواغ ویلو هیڅ امکان نسته، خلکو وعده سره وکړه چي د دغي قافلې د را رسېدلو انتظار به کوي، څو هغه ورځ را ورسېدل چي په دغه ورځ بايد قافله را ورسیږي، سهار وختي د مکې مکرمې ډېر خلک دباندي ور و وتل او د قافلې انتظار کوي، واقعاً هم په دغه ورځ قافله را ورسېدل او د قافلې په مخ کي هغه سور اوښ دی او هغه علامې هم ټوله پر سته کومي چي رسول الله ﷺ بیان کړي وې، کله چي قافله را ورسېدل قريشو پوښتنه ځني وکړه چي ستاسي اوښ ورک سوی ؤ؟ ویل: هو اوښ مو ورک ؤ او د يو چا ږغ مو واورېدی چي اوښ يې را وښوی او اوښ هم هلته ؤ، اوس د قافلې خلک پوښتنه کوي چي تاسي چا خبر کړاست چي موږ ته دغه واقعې پيښي سوي دي؟ قريشو ویل: دا محمّد ﷺ ؤ او هغه دغه خبر راوړی، خو سره د دغو لويو معجزاتو بیا هم قريشو نه ایمان را وړی او نه مسلمانان سوه.

دغه د إسراء او معراج واقعه د هغو معجزو څخه نه ده چي الله جل جلاله خپل حجت او دليل پر کفارو قائم او ثابت کړي بلکه دغه حادثه او واقعه د دې دپاره وه چي الله جل جلاله پر خپل محبوب ﷺ هغه غم او تشویش کم کړي، کوم چي دئ ﷺ يې زهیر اوه او د رسول الله ﷺ زړه ثابت او قائم کړي، د دغي واقعې څخه په خپله رسول الله ﷺ مقصد ؤ نه د خلکو دپاره د معجزو اثبات، د دغه مقصد د اثبات دپاره د الله عزوجل هغه

قول دلیل دی چې فرمايي:

﴿لِنُرِيَهُۥ مِنْ ءَايَـٰتِنَآ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ﴾

يعني: دغه إسراء او معراج ته د رسول الله ﷺ بیول د دې دپاره وه چې موږ وده ﷺ ته د خپل قدرت ځيني دلائل او علامې وربنکاره کړو.

ورونو! دلته د يو څو تنبيهاتو يا يوې تبصرې ضرورت وينم. هغه دا چې: کفار خو کفار دي نه قرآن مني نه د رسول الله ﷺ نبوت، نو هغه به په دغسې معجزو کله اقرار او اعتراف وکړي، خو ډير افسوس ځای دا دی چې په مسلمانانو کې هم داسې څوک پیدا سي چې د دغسې خارق العاده پیښو څخه په عقلي دلائلو سره انکار کوي، د دغسې خلکو د جواب او قناعت دپاره که څه هم ډير عقلي دلائل سته خو بیانول يې ډير وخت غواړي او د هغو په بیانولو سره موږ د خپلې موضوع څخه دباندې وزو، نو د هغو د جواب او قناعت دپاره په دغه راتلونکو مختصرو جملو او څو جوابو سره کفايت کوم.

لومړئ: هر هغه څوک چې پر خالقُ المعجزات الله جلّ جلاله ایمان ولري هغه ته ډير آسانه دي چې پر هر څه ایمان را وړي، ځکه که په زړه کې پر الله عزّوجلّ او د هغه پر کامل قدرت ایمان ثابت او قائم سي بیا نو په دنیا کې داسې شئ نه پاته کیږي چې هغه ته دي موږ غیر ممکن و وایو.

دوهم: زموږ مسلمانانو عقیده دا ده چې د رسول الله ﷺ په ژوند کې د ده ﷺ عمده او ښکاره صفت دا دی چې دئ ﷺ رسولُ الله او نبيُ الله دی، نو په دې کې هيڅ شک نسته چې نبوت او رسالت د هغه غيبي معانيو څخه دی چې زموږ د عقل او احساس تر معانيو او مقياسو نه لاندې کیږي، نو داسې معجزې او د بشري عادته څخه مخالف کارونه د ده ﷺ د رسالت په کیان او ذات کې موجود دي، دغه معجزې او خارق العاده کارونه د ده ﷺ د ذات څخه تر هغو نه سو لیرې کولای او نه سو جلا کولای ترڅو د ده ﷺ د ژوند څخه د نبوت صفت ایسته نه کړو، يعني: نبي يې و نه بولو او دا کار هغه وخت کولای سو چې په ښکاره سره د دين څخه انکار وکړو (العياذ بالله) او تاسې پوهيږئ کله چې دين د شک او انکار ځای وګرځي بيا نو د معجزو د انکار يا اثبات دپاره بحث کول بې ځايه او بېمعنٰی دي.

دريم: موږ ولي فکر نه کوو چي زموږ او ستاسي پر شا وخوا ټول شيان د خالقِ قدير ﷻ معجزې دي، کواکب او نجوم معجزه ده، د آسمانو حرکت معجزه ده، د جاذبې قانون معجزه ده، په انسان کي عصبي مجموعه معجزه ده، ستا په بدن کي د وينې جوړېدل او بېلېدل معجزه ده، ستا په بدن کي ستا روح معجزه ده، دغه انسان په خپله معجزه دی. تاسي نه ګورئ چي يوه فرانسوي عالم (شاتو بريان) پر انسان کوم او څه نوم ايښی دی؟ دئ وايي: انسان يو غيبي او مجهول حيوان دی (لميتا فيزيقي حيوان) يې بولي.

خو انسان د اوږده اُلفت او همېشني عادت په واسطه په دغو ټولو شيانو کي د هغو معجزه توب هېر کړی دی او د خپل جهل او غرور په سبب وايي: دغه شئ چي دا ته يې را ته وايې دا زما عقل نه قبلوي او نه يې مني.

او هغه شيان چي د انسان ناقص عقل په قانع کېږي د خپل کفر او ايمان دپاره مقياس او ترازو ګرځوي، چي دا د انسان هغه عجيب جهل او ناپوهي ده، سبحان الله! انسان چي هر څومره په علم او مدنيت کي لوړ سي، په ساينس او تکنالوجي پوه سي بيا هم د هغه خپل جهله څخه کار اخلي، خو که انسان لږ څه فکر وکړي ده ته به په ښکاره ډول سره واضحه او روښانه سي چي هغه الله چي دا ټول کون يې په مُعجِز ډول سره پيدا کړی دی، و هغه ته دا هيڅ نه ده ګرانه چي يوه بله معجزه هم پر زياته کړي يا په ځينو هغو قوانينو کي چي عالَم يې پر هغه قوانينو جوړ کړی دی تغير او تبديل را ولي، حتّی يوه برېطانوي عالِم (ويليم جونز) هم دغه فکر کړی دی کله چي يې و ويل: هغه قدرت چي دغه عالَم يې خَلق کړی او پيدا کړی دی! هغه د دې څخه نه دی عاجزه چي يو شئ پر دغه عالَم زيات کړي يا يې ځني کم کړي.

فرضًا که دغه کون يا عالَم موجود نه وای او دغسي چا ته چي د دغسي معجزو او خوارق العاده کارو څخه منکره وي ويل سوي وای: چي دغسي کون او عالَم به جوړ سي، هغه به سمدستي ويلي وای چي دا غير ممکنه ده، د دغه کون پيدا کېدل به د ده په فکر تر دغه معجزې ډېر ناممکنه وای.

نو د دغو څولږو دلائلو په وړاندي کولو سره پر هر مسلمان دا لازمه ده چي بايد خامخا پوه سي چي رسول الله ﷺ رسول الله دی او الله جلّ جلاله په دغو معجزو سره مکرم کړی دی،

له څرنګه چې د کون او د ژوند نوري تولي معجزې له سره کېږي او زموږ عقلونه يې په آساني سره قبلوي، دغه رنګه بايد دغه معجزه هم په سهولت او آساني سره قبوله کړو.

د عقبې سره اول بيعت

موږ مخ کي درته و ويل چې د بعثت د يوولسم کال د حج په موسم کې د اهل يثرب څخه شپږ نفره اسلام ته داخل سوه او د رسول الله ﷺ سره يې وعده وکړه چې موږ به ستا رسالت او اسلام خپل قوم ته رسوو، نو د دوی د کار نتيجه دا سوه چې په را تلونکي موسم کې يعني: د بعثت د دوولسم کال د حج په موسم کې چې د ميلادي سنې د (٦٢١) کال د جولای مياشت وه د يثرب څخه دوولس نفره مسلمانان د حج دپاره راغله چې په دوی کې پنځه نفره هغه کسان وه چې په تېر کال کې يې د رسول الله ﷺ سره ليدلي وه او هغه شپږم نفر چې د دوی سره په سږ کال کې نه ؤ راغلی هغه جابر بن عبدالله بن رِئاب ؤ او د دغو نوو راغلو اوو نفرو نومونه په داسي ډول سره وه:

١ – ذکوان بن عبد القيس (الخزرجي) چې د بني زُريق څخه ؤ.
٢ – معاذ بن الحارث (الخزرجي) چې د بني نجار څخه ؤ.
٣ – عُباده بن الصامت (الخزرجي) چې د بني غنم څخه ؤ.
۴ – يزيد بن ثعلبه (الخزرجي) چې د بني غنم د حُلفاوو څخه ؤ.
۵ – العبّاس بن عُباده (الخزرجي) چې د بني سالم څخه ؤ.
٦ – ابوالهيثم بن التيهان (الأوسي) چې د بني عبدالأشهل څخه ؤ.
٧ – عُويم بن ساعده (الأوسي) چې د بني عَمرو بن عوف څخه ؤ.

دغه دوه آخرني نفر د أوس د قبيلې څخه وه او نور تول د خزرج د قبيلې څخه وه، دغو دوولسو نفرو د رسول الله ﷺ سره په منٰی کې د عقبې سره وليدل او دالته يې بيعت هم ور سره وکړی، دا هغه بيعت دی چې بيعت النساء ورته ويل کېږي، يعني: د ښځو بيعت، که څه هم په دغه بيعت کې ښځې نه وې موجودي خو نوم د بيعت النساء په دې سبب پر کېښېنوول سو چې په دې بيعت کې پر ايمان، اطاعت او ښو اخلاقو وعده وه، په دې بيعت کې جهاد نه ؤ او د ښځو بيعت هم داسي ؤ چې د الله جل جلاله پر وحدانيت او د

رسول الله ﷺ پر رسالت به ایمان لري.

الله جل جلاله لره به شریک نه نیسي.

لمونځ او د الله جل جلاله اطاعت به کوي.

غلا او زنا به نه کوي.

څرنګه چي په دغه اوسني بیعت کي که څه هم د نارینه وو سره ؤ خو د جنګ او جهاد ذکر پکښي نه ؤ نو له همدې جهته بیعت النساء ورته وویل سوه.

امام بخاري د عُباده بن الصامت رضی الله عنه څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ را ته وویل: راسی پر دې بیعت را سره وکړی چي الله ته به هیڅ شریک نه نیسی، غلا به نه کوی، زنا به نه کوی، خپل اولادونه به نه وژنی، یو له بله به تهمت او بُهتان نه سره وایاست، په ښو کارو کي به زما نا فرماني نه کوی.

که چا پر دغو کارو وفاء وکړه د هغه اجر پر الله دی او که د چا څخه د دغو کارو مخالف کار پیښ سو او په دنیا کي جزاء ورکول سوه هغه یې کَفاره ده او که د چا څخه مخالف کار پیښ سو او الله جل جلاله یې حال پټ کړی، یعني: څوک نه سوه په خبر د هغه حساب پر الله دی که یې خوښه وه جزاء به ورکړي او که یې خوښه وه وبه یې بخښي.

عباده رضی الله عنه وایي موږ پر دغو کارو بیعت ور سره وکړی، دغو نفرو د خپل اسلام اظهار وکړی او په اسلام سره یې اقرار وکړی او د ډېرو نفرو د ایمان را وړلو خبر یې هم و رسول الله ﷺ ته و وایه چي هلته په مدینه منوره کي نورو ډېرو نفرو هم ایمان را وړی دی، کله چي د حج موسم پای ته ورسېدی نو دغو نفرو د رسول الله ﷺ څخه وغوښتل چي د دوی سره یو نفر مدینې منورې ته ولیږي چي هلته مسلمانانو ته د اسلام احکام او قرآن وروښیي او هغه کسان چي تر اوسه پر شرک پاته دي په هغو کي اسلام نشر کړي، ځکه هلته په مدینه منوره کي اسلام نشرېږي، رسول الله ﷺ هم د دغه سفارت دپاره د هغو ځوانانو څخه یو ځوان انتخاب کړی چي د سابقینُ الأولین یعني: اولو مسلمانانو څخه ؤ چي هغه مُصعَب بن عُمَیر رضی الله عنه ؤ.

په مدینه منوره کي د اسلام اول سفیر

مُصعَب بن عُمَیر رضي الله عنه د مدینې منورې د مسلمانانو په ملګرتیا مدینې منورې ته ولاړی او هلته د اسعد بن زُراره رضي الله عنه په کور کي اوسېدی او دوی دواړو په شوق او حماس، په جِد او جهد سره په اهل یثرِب کي اسلام نشراوه او مُصعب رضي الله عنه په مدینه منوره کي د مُقرِئ په نامه سره مشهوره سو (مُقرِئ) یعني: د قرآن مجید ویونکی. د مُصعب بن عمیر رضي الله عنه د دعوت د کامیابۍ د مشهورو قصو څخه یوه قصه دا ده:

چي اسعد بن زُراره رضي الله عنه یوه ورځ مُصعب بن عُمیر رضي الله عنه له کوره را وایستی او غوښتل یې چي د بني عبدالأشهل او د بني ظفر کورو ته د دعوت دپاره ولاړسي، هلته ورغله د هغې قبیلې په باغو کي یوه باغ ته ورننوتل او د یوه څاه پرغاړه کښېنستل چي هغه څاه ته (بئرمَرق) ویل کېده، د مسلمانانو څو نفره ورته را ټول سوه د اسلام خبري سره کوي، سعد بن معاذ او اُسید بن حُضَیر چي د بني عبدالأشهل د قبیلې مشران او سرداران وه او په دغه وخت کي پر هغه خپل شرک وه هغو ته چي د مُصعب بن عمیر او اسعد بن زُراره رضي الله عنهما د را تګ خبر ور ورسېدی نو سعد بن معاذ و اُسید بن حُضیر ته و ویل: ورسه دغو دوو راغلو کسانو ته جزاء ورکړه، دوی راغلي دي او غواړي چي زموږ ناپوه خلک له دینه واړوي؟ او د دې څخه یې منعه کړه چي زموږ کورو ته راسي، دا چي اسعد بن زُراره زما د خاله زوی دی نو ته ورسه، که هغه زما د خاله زوی نه وای ما به په خپله دغه کار کړی وای.

اُسید هم خپله نېزه ور سره واخیستل او د دوی پر طرف ور رهي سو، اسعد رضي الله عنه چي د لیري اُسید ولیدی و مصعب رضي الله عنه ته یې و ویل: دغه چه را رهي دی د قوم مشر دی، د الله او دین خبري ورته وکړه، مصعب رضي الله عنه و ویل: که کښېنستی خبري به ور سره وکړم، اُسید چي را ورسېدی په قهر ورته و درېدی او و ویل: د څه شي دپاره دلته راغلي یاست؟ غواړی چي زموږ ناپوهان له دینه واړوی؟ که تاسي و ژوند ته ضرورت لری له دې ځایه څخه ولاړ سی (یعني: که غواړی چي ژوندي پاته سی دلته مه راځی)

مُصعب رضي الله عنه ورته و ویل: ته کښېنه او زما خبري واوره که دي خوښي سوې قبولي

یې کړه او که دې ناخوښه وې هغه شئ مه قبلوه چې ته په ناراضه کېږې او موږ به هم درڅخه ولاړ سو، اُسید و ویل: د عدل او انصاف خبره دې وکړه، نو یې خپله نېزه پر مځکه جګه کړه او کېښنستی، مُصعب ﷺ د اسلام خبري ورته وکړې قرآن مجید یې ورته تلاوت کړی، راوي د قصې وایي: په والله د مخه تر دې چې اُسید خبري وکړي موږ د ده په مخ کي د اسلام نور ولیدی، بیا نو اُسید و ویل: مَا أَحسَنَ هٰذا وَ أَجمَلَهُ، دا څومره ښه او ښایسته خبري دي، نو ویل: که څوک و غواړي چې دغه ستاسي دین ته داخل سي څنګه او څه کار کوي؟ دوی ورته و ویل: اول غسل وکړه، کالي دي پاک کړه، د حق شاهدي آداء کړه او بیا دوه رکعاته لمونځ و الله جل جلاله ته وکړه.

اُسید ولاړ سو غسل یې وکړی کالي یې پاک کړه، شهادتین یې و ویل او دوه رکعاته لمونځ یې وکړی او بیا یې و ویل: زما تر شا یو سړئ دی که هغه ستاسي متابعت وکړي د ده له قومه هیڅوک د ده مخالفت نه کوي چې هغه سعد بن معاذ دی او زه به یې اوس تاسي ته را ولېږم، بیا یې خپله نېزه ور سره واخیستل او د سعد پر طرف ور رهي سو، سعد بن معاذ چې د خپله قومه سره د مجلس په ځای کي ناست ؤ او د لیري یې اُسید ولیدی قوم ته یې و ویل: په الله سره مي دي قسم وي چې په هغه مخ نه دی راغلی کوم چې ستاسي او له دې ځایه څخه تلی.

کله چې اُسید خپل قوم ته ودرېدی سعد ورته و ویل: څه دي وکړه؟ اُسید و ویل: د خلکو سره مي خبري وکړې خو ما داسي شئ نه پکښي ولیدی چې هغه دي د تشویش وړ وي او بیا ما منعه کړل چې دلته به نه راځي، دوی ویل: ښه دی څرنګه چې ستا خوښه وي هغسي کوو، خو یوه بله بده پېښه ده *(اُسید ﷺ غواړي چې سعد بن معاذ په یوه بله طریقه دوی ته ورولېږي)* نو ویل: یوه بله بده پېښه ده، هغه دا چې بنو حارثه را وتلي دي غواړي چې اسعد بن زُراره و وژني، سره له دې چې دوی خبر دي چې هغه ستا د خاله زوی دی، سعد د دې خبري په اورېدلو په قهر سره ولاړ سو خپله نېزه یې ور سره واخیستل د مُصعب او اسعد رضي الله عنهما پر طرف ور رهي سو، کله چې یې ولیدل چې هغه آرام ناست دي او هیڅ نه ده پېښه نو پوه سو چې د اُسید مقصد دا ؤ چې زه دوی ته راسم او د دوی خبري واورم.

په دغه وخت کي اسعد بن زُراره ﷺ و مُصعب ﷺ ته و ويل: يو سردار او رئيس درته را رهي دى او د ده تر شا لوى قوم ولاړ دى، كه دئ ستا د دين متابعت وکړي د ده له قومه هيڅوک ستا مخالفت نه کوي او ټول اسلام ته داخليږي.

سعد بن معاذ را ورسيدى او په قهر ورته و دريدى، و اسعد ﷺ ته يې و ويل: يا ابا اُمامه! كه زما او ستا په منځ کي قُرابت نه واى دغه سړئ به زما څخه ژوندئ نه واى تللى، دننه زموږ كورو ته هغه شيان را وړي چي زموږ نه دي خوښ؟ مُصعب ﷺ و سعد بن معاذ ته و ويل: آيا نه كښيني چي زما خبري واوري؟ كه دي خوښي سوې قبولي يې کړه او كه دي ناخوښه وې موږ به درڅخه ولاړ سو، سعد بن معاذ و ويل: دا حق او د انصاف خبره ده، نېزه يې پر مځکه جګه کړه او دئ كښېنستى، مُصعب ﷺ د اسلام خبري ورته وکړې، قرآن مجيد يې تلاوت کړى، بيا هم راوي د قصې وايي: په والله د مخه تردې چي سعد خبري وکړي موږ د ده په مخ کي د اسلام په نور پوه سوو، بيانو سعد بن معاذ و ويل: څوک چي مسلمانيږي او غواړي چي ستاسي دين ته داخل سي هغه څنګه کوي؟ مصعب ﷺ و ويل غُسل وکړه، كالي دي پاک کړه، د شهادت كلمې و وايه او دوه رکعاته لمونځ آداء کړه، سعد هم دا كارونه وکړه، بيا يې خپله نېزه ور سره واخيستل او د قوم پر طرف رهي سو، قوم چي د ليري وليدى نو يې و ويل: په الله مو دي قسم وي په كوم مخ چي تللى وُ په هغه مخ نه راغلى، اوس چي سعد بن معاذ خپل قوم ته ودريدى ويل: يا بني عبد الأشهل زه په تاسي کي څه مقام لرم؟

هغو ويل: ته زموږ سرداريې، په موږ کي پوه او هوښياريې.

ده و ويل: ستاسي د نارينه او ښځو سره تر هغو پر ما خبري كول حرام دي چي پر الله او د هغه پر رسول مو ايمان نه وي را وړى، د ده د قوم پر نارينه او ښځو د دغې ورځي د ماښيګر لمر و نه لويدى چي ټول قوم يې اسلام ته داخل سو، بېله يوه سړي څخه چي د هغه اسلام د اُحُد د جنګ تر ورځي پوري وځنډيدى او د اُحُد په ورځ مسلمان سو، په هغه ورځ يې جنګ هم وکړى او په هغه جنګ کي په داسي حال کي شهيد سو چي الله جَلَّ جَلالُهُ ته يې يوه سجده هم نه وه کړې، رسول الله ﷺ د ده په باره کي وفرمايل: (عَمَلَ قَلِيلاً و أجرَ كَثِيراً) يعني: عمل يې لږ وکړى او اجر يې ډير واخيستى.

مُصعب بن عُمیر رضی الله عنه د رسول الله ﷺ سفیر حتّی په اسلام کې اول سفیر په مدینه منوره کې د اسعد بن زُراره رضی الله عنه په کور کې اوسېدی او خلک یې اسلام ته دعوتول د ورځې او د شپې دعوت کوي، د دعوت په لار کې یې ډېر زحمت ایستی ترڅو چې د انصارو په کورو کې داسې کور نه ؤ چې هلته دې نارینه او ښځې مسلمانان نه وي موجود، په مدینه منوره کې اسلام نشر سو او ډېر زیات خلک اسلام ته داخل سوه،
دغه واقعې د غم تر کال وروسته او تر هجرت د مخه پېښېږي، د بعثت لسم کال د غم کال ؤ او هجرت د بعثت تر دیارلسم کال وروسته وسو، په درو کلو کې دغه تحولات پېښ سوه.
د مدینې منورې د خلکو څخه چې یو نفر مسلمان سي، هغه نفر بیا ډېر کوښښ کوي چې نوره کورنۍ یې هم اسلام ته داخله سي د مثال پر قسم به دغه یوه قصه درته بیان سي:
د عَمرو بن جموح زامنو ایمان را وړی مسلمانان سوه مګر په خپله عَمرو اسلام ته نه سو داخل، زامنو یې دئ اسلام ته دعوتاوه خو ده نه قبلاوه، عَمرو یو بت درلودی د هغه عبادت یې کاوه، زامنو یې غوښته چې ده ته دغه د ده د دین او بت پرستې غلطیا او د ده د معبود عُجز او ضُعف ور ښکاره کړي، نو یوه شپه چې عَمرو بیده ؤ زامنو یې ګنګې او مرداري را وړل دغه د ده بت یې تول په ولړی، پلار چه یې سهار را ویښ سو او غواړي چې د بت عبادت وکړي وې لیدل چې بت یې په مرداري لړلی دی، ویل: دا کار چا در سره کړی دی؟ د لړګي بت ته خبري کوي وایي: چا بې عزته کړی یې؟ ولې داسې سوی یې؟ په اخته دی پاکوي یې او خبري ور سره کوي، ښه یې پاک کړی خوشبویي یې پوري ومښل او بیا یې د هغه عبادت شروع کړی، دا د بت پرستانو او مشرکانو بیعقلي او ناپوهي ده.
دوهمه شپه یې بیا پلار بیده دی زامن یې راغله خوني ته ورننوتل بیا یې بت په مرداري ولړی او ځنې را ووتل، دوهمه ورځ یې بیا پلار ګوري چې معبود او إله یې په مرداري لړلی دی او ورته وایي: چې ته څنګه رب او معبود یې چې د ځان دفاع نه سې کولای؟ بیا یې پاک او خوشبویه کړی، دا واریې په غاړه توره هم ور وځړول او ورته وایي: که بیا څوک درته راغلی او ستا بې احترامي یې کول یا یې په مرداري

لړلې په دغه توره یې وهه او وې وژنه، ولړکي ته خبري کوي.

خیر دریمه شپه سوه دئ چي بیده سو بیا یې زامن راغله یو سپئ یې وژلی ؤ او د بت په غاړه یې ورو ځړاوه، بت یې ټول د سپي په وینو ولړی وروسته یې سپئ او بت دواړه دباندي پر کچره یا انبار وغورځول، سهار چي یې پلار را ویښ سو په بت پسي ګرځي هغه نسته، د همسایګانو په یوه او بل کور کي پوښتني پسي کوي څو آخر یې بت پر انبار او کچره پیدا کړی او مړ سپئ یې هم په غاړه ځړېږي، بت چي یې پر دغه حال ولیدی نو ویل: والله ته د دې لائق نه یې چي څوک دي عبادت وکړي، عَمرو بن جموح ﷺ ولاړی ایمان یې را وړی مسلمان سو او د اُحد په ورځ شهید و وژل سو.

د مدینې منورې خلکو د خپل قوم سره دغسي معامله کول چي اسلام ته یې داخل کړي نو ځکه اسلام په مدینه منوره کي نشر او ډېر سو.

د بعثت د دیارلسم کال د حج تر موسم د مخه مُصعب بن عُمیر ﷺ مکې مکرمې ته راغلی او رسول الله ﷺ ته یې له ځانه سره د کامیابۍ زیري را وړي وه، د یثرِب د قبیلو هغه قصې یې ورته بیانولې چي په هغو کي د دوی د خیر، د اسلحو او قوت حالات په واضحه ډول سره ښکاره وه.

د عقبې سره د اهل یثرِب دوهم بیعت

د بعثت د دیارلسم کال د حج په موسم کي چي د (۶۲۲) میلادي کال د جون میاشت وه د مدینې منورې د مسلمانانو شخه (۷۳) نفره نارینه مسلمانان او دوې مسلماني ښځي د خپل قوم د مشرک حاجیانو سره یو ځای د حج د آداء کولو دپاره را و وتل (تاسي ته معلومه ده چي مشرکانو هم حج کاوه) او دغه مسلمانانو هلته په مدینه منوره کي یا پر لاري سره و ویل: څو ترڅو به رسول الله ﷺ د مکې مکرمې په غرو کي تریخ ژوند او په تکلیفي حالت کي شپې او ورځي تېروي؟

کله چي دغه مسلمانان مکې مکرمې ته راغله د رسول الله ﷺ سره یې د پټ او سِري ملاقات غوښتنه وکړه، هغه داسي:

دغه مسلمانانو دوه نفره و رسول الله ﷺ ته ور ولېږل چي یو یې براء بن معروف ؤ

او بل یې سعد بن مالک ؤ چې دغه سعد بن مالک د عربو د مشهوره شاعرانو څخه ؤ او براء بن معروف د انصارو د مشرانو څخه ؤ، دوی رسول الله ﷺ په رنګ نه پېژندی خو بیا هم قوم ور ولېږل ویل ورسی په پوښتنه به یې پیدا کړی (ځکه رسول الله ﷺ مشهوره ؤ هر چا پیژندی) او د ملاقات وعده ځني واخلی چې کله او چیرې به دغه د حج په موسم کې سره ووینو؟ چې بیعت در سره وکړو.

دغه دوه نفره رهي سوه او پرلارې یې پوښتنه وکړه چې محمّد ﷺ چیرې دی؟ خلکو ورته وویل: هلته د کعبې شریفې سره ناست دی او که د ده اکا عبّاس پیژنی هغه ور سره ناست دی، براء بن معروف د رسول الله ﷺ اکا حضرت عبّاس رضی الله عنه پیژندی، کعبې شریفې ته چې ورغله وې لیدل چې رسول الله ﷺ د خپل اکا عبّاس رضی الله عنه سره ناست دی، دوی هلته ورغله سلام یې ورته و وایه او ورته کښېنستل، رسول الله ﷺ هم وعلیک ورته و وایه او پوښتنه یې ځني وکړه چې څوک یاست؟ براء وویل: زه براء بن معروف یم او سعد وویل: زه سعد بن مالک یم.

سعد وایي: کله چې ما و رسول الله ﷺ ته خپل نوم وریاد کړی رسول الله ﷺ یوه جمله وویل چې هیڅکله مې نه هیرېږي او نه به یې هېره کړم، هغه دا چې کله ما د ځان د معرفې کولو دپاره خپل نوم وریاد کړی او ومې ویل: سعد بن مالک، رسول الله ﷺ په ډېر تعجب او اوږده آواز سره وویل: هغه شـــاعر! دغسې په اوږده آواز، ما ویل: هو شاعر، څرنګه چې سعد بن مالک رضی الله عنه د مدینې منورې د لوړو او مشهورو شاعرانو څخه ؤ نو رسول الله ﷺ په دې ډېر زیات خوشاله سو چې یو شاعر مسلمانېږي دا ولې؟ ځکه په هغه وختو کې د یوه خبر د نشرولو دپاره دغسې وسائل نه وه موجود لکه د نن ورځې رادیو، تلویزیون، اخبار، مجله او نور، د دغو شیانو څخه هیڅ شئ نه ؤ، په هغه وختو کې د خبر د نشرولو دپاره فقط دوه شیه موجود وه، یو خطیب او بل شاعر.

نو کله چې یو شاعر مسلمان سي دا داسې مثال لري لکه مسلمانانو چې د رادیو یا تلویزیون یو استېشن پیدا کړی، یا یې د اخبار او مجلې د چاپولو مطبعه پیدا کړه، په هغه زمانه کې د هرې موضوع او هرې واقعې د نشرولو دپاره د شعر اعتبار ډېر زیات ؤ، رسول الله ﷺ به په خلکو پسې ګرځېدی په اسلام به یې خبرول او اسلام ته به یې

دعوتول مګر په شعر پسي په خپله عرب ګرځېدل. شعر په خپله عربو يو له بله سره نقلاوه، حتّى که شعر ښکنځل هم وای خلکو په یاداوه او نقلاوه یې، ځکه د عربو په طبیعت کي شعر خوښ ؤ او د عربو په هر فرد کي که نارینه ؤ که ښځه د شعر ویلو او شاعرۍ طبیعت پروت ؤ، حتّى د هغه ډیري علاقې په سبب چي عربو د شعر سره درلودل خبري چي به دي هرڅه ورته وکړې هېرېدې یې، مګر شعر چي به دي یو یا دوه واره ورته وو وایه په یاد به یې سو.

دغه یوه قصه د مثال پر ډول درته بیانوم:

یو وخت! دا بیا وروسته په مدینه منوره کي یو صحرایي عرب و رسول اللهﷺ ته راغلی او مسلمان سو، مسلمانانو لمونځ ور وښاوه، لمونځ یې هم زده سو مګر دا یې هیڅ نه زده کېدل چي د هر وخت لمونځ څو رکعاته دی، خلک ورته وایي: سهار دوه رکعاته، ماپښین څلور رکعاته، خو چه هرڅه یې ور وښیي نه یې په یادېږي بیا غلط سي، نو رسول اللهﷺ ته کښېنستی ویل: یا رسولَ الله! هیڅ مي نه زده کیږي چي د هر وخت لمونځ څو رکعاته دی، اوس یې رسول اللهﷺ ور ښیي: سهار دوه رکعاته، ماپښین څلور رکعاته، ماځیګر، ماښام، ماخستن، خو صحرایي چي یې وایي غلطیږي، بیا یې ور وښوول بیا غلطیږي، هرڅه چي په وکړي بیا هم غلطیږي نه یې سي زده کولای، خو دلته یَو صحابي موجود ؤ چي شاعر ؤ، هغه و ویل: یا رسولَ الله! که ستا اجازه وي زه به یې ور وښیم، ویل: وروې ښیه، شاعر و ویل: إسمَع یاَ رَجُل! سرېه! واوره:

اِنّ الصّلوةَ أربَعٌ فَأربَعٌ ★ ثُمّ ثَلاثٌ بَعدَهُنّ أربَعٌ ★ ثُمّ صَلوةَ الفَجرِ لاَ تُضَيّع

دغه رکعتونه یې په شعر ور وښوول، بس په یاد اوزده یې سوه، مقصد دا چه په عربو کي شعر خاص مقام درلودی، شعر یې په دماغ کي کښېنستی، شعر یې پر ژبو آسانه ؤ، شعر یې په یاداوه او یو له بله یې سره نقلاوه.

نو کله چي سعد بن مالک شاعر مسلمان سو، دا د اسلام دپاره ډیره لویه کامیابي وه، ځکه د ده د شعر په واسطه و اسلام ته دعوت نشرېدی، بل چا داسي نه سوای نشرولای لکه یوه شاعر چي د شعر په واسطه سره نشراوه، نو خود رسول اللهﷺ د سعد بن مالک په اسلام ډیر خوشاله سو او بیا رسول اللهﷺ د دغو دوو نفرو سره وعده وکړه چي په

فلانۍ شپه به د (عقبې) سره په پټه سره یو ځای کیږو او هلته به ملاقات سره کوو.

(عقبه په منٰی کې د جمرة الأولی سره د یوه غرګې نوم دی)

اوس به قصه د انصارو یوه مشر ته پرېږدو چې د دغه تاریخي ټولنې او اجتماع هغه چې د شرک او اسلام د مقابلې ورځو ته یې تغیر ورکړی حالات را ته بیان کړي:

کعب بن مالک الأنصاري رضي الله عنه وایي: موږ د مدینې منورې څخه د حج دپاره مکې مکرمې ته راغلو او د رسول الله ﷺ سره مو د ایام تشریق د منځ په شپوکې د عَقَبې سره د ملاقات وعده وکړه، څو هغه شپه را ورسېدل چې موږ د رسول الله ﷺ سره په هغه شپه د ملاقات وعده درلودل، په دې سفرکې پر نورو مشرکانو علاوه زموږ د قوم د مشرانو څخه یو مشر او زموږ د اشرافو څخه یو شریف: عبدالله بن عَمرو بن حَرام چې دئ هم مشرک ؤ را سره ؤ، که څه هم موږ خپل حال زموږ د قوم له مشرکانو څخه پټ ساتی خو د عبدالله بن عَمرو سره مو په دې باره کې خبري وکړې او موږ ورته وویل: یا ابا جابر ته زموږ د اشرافو او مشرانو څخه یو شریف او یو مشر یې او موږ دغه ستا په حال نه یو خوښ، نه غواړو چې سبا د دوږخ اور په تا بلیږي، بیا مو اسلام ته دعوت کړی او د رسول الله ﷺ د ملاقات په وعده مو هم خبر کړی، عبدالله بن عَمرو اسلام قبول کړی او عَقَبې ته هم را سره حاضر سو او د دوولسو نقیبانو د جملې څخه هغه چې په وروسته کې وټاکل سوه دئ هم یو نقیب ؤ.

کعب بن مالک رضي الله عنه وایي: موږ هغه د وعدې په شپه د خپله قومه سره چې مشرکان وه په خپل ځای کې بیده سوو، کله چې د شپې درییمه حصه تېره سوه موږ مسلمانان د رسول الله ﷺ سره د وعدې و ځای ته یو یو او په پټه ور رهي سوو، څو چه د عقبې سره په هغه شېله کې ټول سره یو ځای سوو، موږ ټوله (۷۳) نفره نارینه وو او دوې ښځې را سره وې، چې یوه یې نُسَیبَه بنت کعب وه، چې په اُمَ عمّاره شره مشهوره ده او بله یې اسماء بنت عَمرو وه چې اُمِ منیع ورته ویل کېده.

موږ په دغه شېله کې سره یو ځای سوو او د رسول الله ﷺ د راتګ انتظار مو کاوه، څو چې رسول الله ﷺ راغلی او د ده سره د ده اکا عبّاس بن عبدالمطلب هم ور سره ملګری ؤ او عبّاس په دغه وخت کې د خپل قوم پر دین ؤ خو بیا یې هم دا خوښه وبلل

چې د خپل وراره په معامله کې حاضر وي او ځان ته پوره اطمینان حاصل کړي.

ورونو! موږ مخ کې و ویل: کله چې براء بن معروف او سعد بن مالک د رسول الله ﷺ سره د ملاقات وخت او ځای ټاکی عبّاس رضی الله عنه هم هلته حاضر ؤ، دغو دوو نفرو نه غوښتل چې د عبّاس رضی الله عنه په حضور کې دغه د ملاقات خبري وسي ځکه عبّاس رضی الله عنه هغه وخت اسلام ته نه ؤ داخل سوی، خو رسول الله ﷺ ورته و ویل: خبري په ښکاره سره کوی دا زما اکا دی مطمئنه اوسی، نو د ملاقات وعده د عبّاس رضی الله عنه په حضور کي وسوه، کله چې بیا د وعدې شپه را ورسېدل عبّاس رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته ټینګ سو چې زه هم در سره ځم او رسول الله ﷺ هم د ځان ملګری کړی.

کعب بن مالک رضی الله عنه وایي: اول هغه څوک چې په دغه اجتماع کې یې خبري وکړې هغه عبّاس بن عبدالمطلب د رسول الله ﷺ اکا ؤ او په پوره صراحت سره یې د دغه مسئولیت چې موږ انصارو پرغاړه اخیستی ؤ خطرونه راته بیان کړه او ویې ویل:

یا معشرَ الخزرج! محمّد ﷺ په موږ کې هغه مقام لري چې تاسي ته درمعلوم دی، موږ د هغو کسانو څخه ساتلی دی چې د ده ﷺ مخالف دي، دیٔ ﷺ په خپل قوم کې په عزت دی او د دښمنانو څخه ساتلی دی خو دیٔ ﷺ ستاسي په غوښتنه اوس غواړي چې تا سي ته درسي، که تاسي په هغه څه سره وفاء کولای سی چې د ده سره مو وعده کړې ده او د ده د مخالفینو څخه یې ساتلای سی نو تاسي پوه سی او دغه مسئولیت او که تاسي د ده ﷺ تر در تګ یا تر هجرت کولو وروسته دیٔ ﷺ یوازي پرېږدی او د ده و دښمنانو ته یې ورتسلیموی نو د اوسه څخه یې لا پرېږدی ځکه دیٔ ﷺ اوس په خپل قوم او په خپل ښار کي په عزت او ساتنه کې دی.

کعب رضی الله عنه وایي موږ و عبّاس رضی الله عنه ته و ویل: موږ ستا خبري واورېدې او اوس ته خبري وکه یا رسولَ الله! ستا د خپل ځان او ستا د رب دپاره هغه شیان پر موږ کښېږده چې ستا خوښ وي.

تاسي پوهېږی چې د انصارو په دغه جواب کې ډېره لویه معنٰی پرته ده، یعني: موږ په ټینګ عزم او ثابته تصمیم، په پوره شجاعت او کامل ایمان، په صدق او اخلاص سره دغه لوی مسئولیتونه قبلوو او هغه خطرناکه عواقب یې تحملوو خو یا رسولَ الله!

ته دي خپل شرطونه ووايه.

بيا نو رسول الله ﷺ خپلي خبري وکړې او بيعت پای ته ورسېدی، اوس نو په بيعت کي څه شي وه؟ او تر بيعت د مخه کومي خبري وسوې، د دواړو طرفو له خوا څه وويل سوه؟ ښه متوجه سی! د مسلمانانو دپاره واقعي اسلام دغسي وي.

امام احمد رحمه الله په خپل مسند کي د دغه بيعت مادې، يا بندونه په تفصيل سره بيانوي او وايي: چي جابر رضي الله عنه وايي: موږ و رسول الله ﷺ ته وويل: يا رسولَ الله! پر څه شي بيعت در سره وکړو؟ رسول الله ﷺ و فرمايل:

۱ - د ضعف او قوت په وخت کي به زما اوامر اوری او قبلوی.

۲- د پراخی، او مفلسی، په وخت کي به ما او زما ملګرو ته نفقه را کوی.

۳ - امر بالمعروف او نهي عن المنکر به کوی، يعني: خلک به په ښو کارو امر کوی او له بدو کارو څخه به يې منعه کوی.

سبحان الله! نن ورځ خلک د دغه امر بالمعروف او نهي عن المنکر څخه څومره ليري دي او که بيا يو څوک دغه کار کوي اوريدونکي په قسم قسم خبرو او لغازو د هغه د خبرو مخ نيوی کوي، د خپل غرور او کبريا په سبب نه غواړي چي داسي څوک پيدا سي چي دوی ته دي د دوی عيب ووايي او سمي لاري ته دي يې را وبولي.

۴ - د الله جل جلاله په لار کي به ثابت درېږی، په الٰهي اوامرو کي به د ملامتی، ويونکو خبري تاثير نه دربانديي کوي.

يعني د خلکو د ناخوښی يا نه رضائيت په سبب به الٰهي اوامر نه پرېږدی.

۵ - که زه تا سي ته درغلم زما نصرت به کوی او ما به د هغو شيانو څخه ساتی چي د هغو څخه خپل ځانونه خپلي ښځي او خپل اولادونه ساتی او د دغه کارو او شرطو د عملي کولو په بدله او مقابل کي تاسي لره جنت دی.

کعب بن مالک رضي الله عنه وايي: براء بن معرور رضي الله عنه رسول الله ﷺ تر لاس ونيوی او ويل: هو په هغه ذات سره دي زموږ قسم وي چي ته يې په حقه سره رسول را لېږلی يې موږ به ستا داسي ساتنه کوو لکه د خپلو اولادو او کورنيو ساتنه چي کوو، بيعت را سره وکړه يا رسولَ الله! په والله موږ په جنګ پوه، په جنګ کي پاخه او د همت

خاوندان یو، موږ ته همت او مړانه له نیکه ګانو په میراث را پاته دي.

کعب رضي الله عنه وایي: براء خبري کولې چي ابو الهیثم بن التیهان یې په خبرو کي ور ولوېدی او ویل: یا رسولَ الله! زموږ او د خلکو په منځ کي علائق سته او موږ هغه علاقات پرېکوو (د خلکو څخه یې د مدینې منورې یهود مقصد وه) نو ویل: داسي خو به بیا نه پیښېږي چي موږ هغه علاقات پرې کړو او الله ﷻ تا او ستا دین لوړ او ښکاره کړي او بیا ته موږ پرېږدې او خپل قوم ته راسې؟ رسول الله ﷺ تبسم وکړی او وې فرمایل: «بَلِ الدّم الدّم، والهدم الهدم» زه ستاسي څخه یم او تاسي زما څخه یاست د هغه چا سره جنګېږم چي تاسي ور سره جنګېږی او د هغه چا سره صلحه کوم چي تاسي صلحه ور سره کوی.

پسله هغه څخه چي د بیعت پر شرطو خبري وسوې او اوس مسلمانان غواړي چي په بیعت کولو شروع وکړي بیا هم دوه نفره د هغه اولو مسلمانانو څخه چي د بعثت په یوولسم او دوولسم کال کي مسلمانان سوي وه یو په بل پسي د خبرو کولو دپاره ولاړ سوه غواړي چي خپل قوم ته د دغه بیعت پوره مسئولیت او خطرونه ور ښکاره کړي، دا دپاره د دې چي دغه بیعت په پوره وضاحت او ښکاره ډول سره وي او دوی پوه سي چي د دوی قوم د تضحیې او قربانۍ دپاره څومره آماده ګي لري.

ابن اسحاق وایي: کله چي قوم د بیعت دپاره آماده سو عبّاس بن عُباده رضي الله عنه وویل: تاسي پوهېږی چي تاسي د دغه سړي سره پر څه شي بیعت کوی؟

قوم وویل: هو.

ده وویل: تاسي د خلکو د تور او سره سره پرجنګ کولو بیعت کوی، که تاسي په دې فکر یاست، که مو مالونه په یوه مصیبت سره تباه سوه، یا ستاسي اشراف او مشران ووژل سوه بیا نو تاسي دئ و دښمنانو ته ور تسلیموی نو له اوسه څخه یې لا پرېږدی، ځکه که بیا داسي وکړی دا کار په والله د دنیا او آخرت ښویېدل دي او که تاسي په ځانو کي دا قدرت وینی چي د مال پر تاوان او د مشرانو پر وژل کېدلو سر بېره پر دغه شرطو وفاء کوی نو یې درسره بوزی او په والله دا ستاسي د دنیا او آخرت خیر دی.

قوم وویل: موږ یې د مال په تاوان، د اشرافو او مشرانو په وژنه، قبلوو او را سره بیایو.

بیا قوم و ویل: یا رسولَ الله! که موږ دغه کار وکړی د هغه په بدله کي موږ ته څه شي سته؟ یعني: که موږ دغه شرطونه پر ځای کړه ته موږ ته څه شي را کوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: ستاسي دپاره جنت دی.

د دنیا د شیانو څخه یې هیڅ شئ نه ورته و وایه چي یا به خلافت ستاسي وي یا نور دنیوي شیان، فقط ویل: تاسي لره جنت درکول کیږي.

قوم و ویل: لاَنُقِيل وَلاَ نَستَقِيل، یعني: بس پر دغه موفیصله ده، نه به موږ عذر کوو او نه ته.

قوم ویل: لاس دي د بیعت دپاره راکړه، جابر رضي الله عنه وایي: موږ د بیعت دپاره ور ولاړ سوو، په دغه وخت کي اسعد بن زُراره رضي الله عنه د رسول الله ﷺ لاس ونیوی او دئ په دغه درو اویا نفرو کي په عمر تر ټولو کشر ؤ او ویل: یا اهلَ یثرِب! په کراره سره، موږ ده ته اوښان نه حلالوو چي فقط یوه مهماني ده، بلکه موږ پوهیږو چي دا رسولُ الله دی د ده بېول د ټولو عربو سره د روابطو او علاقاتو شکول دي (*ځکه په هغه وخت کي ټول عرب مشرکان وه*) او ستاسي د اشرافو وژل دي او تاسي به د عربو توري ژوبي، یا به تاسي پر دغو ټولو خطرو او مشکلاتو صبر کوی نو یې بوزی او ستاسي اجر پر الله دی، یا به تاسي پر خپلو ځانو بیرېږی نو یې پرېږدی او د الله په حضور مو دغه عذر دی.

پسله دغه ټولو تاکیداتو، صریحه او ښکاره خبرو د عَقَبې دوهم بیعت د لاس په ورکولو سره شروع سو.

راوي د قصې جابر رضي الله عنه پسله هغه څخه چي د اسعد بن زُراره رضي الله عنه دغه قول یې بیان کړی وایي: قوم ورته و ویل: یا اسعد! لاس دي ایسته کړه په والله موږ دغه بیعت نه پرېږدو او نه پر پښېمانه کیږو، دلته نو اسعد رضي الله عنه ته په دغه لار کي د قوم د قربانۍ او استقامت اندازه ورمعلومه سوه او پر هغه یې یقین سو.

اسعد رضي الله عنه چي د مصعب بن عمیر رضي الله عنه په ملګرتیا په مدینه منوره کي اسلام ته هغه لوی داعي او بلونکی ؤ او اوس هم د دغه بیعت کوونکو دیني رئیس دی نو خود دئ هغه اول نفر ؤ چي د رسول الله ﷺ سره یې بیعت وکړی او بیا نو عام بیعت شروع سو.

جابر رضي الله عنه وایي: موږ یو یو ور ولاړېدلو او د رسول الله ﷺ سره مو بیعت کاوه او موږ ته یې د دغه بیعت په مقابل کي په جنت سره وعده را کول، مګر د هغو دوو ښځو

بیعت چې زموږ سره دغه اجتماع ته حاضري سوي وې د خولې په خبرو سره ؤ.

رسول الله ﷺ هیڅکله نامحرمې ښځې ته نه د بیعت دپاره نه د سترې مسې دپاره لاس ورکړی دی ، زه نه پوهیږم چې نن ورځ زموږ په اسلامي ټولنه کې دغه رواج له کومه او ولي پیدا سوی دی چې نا محرمه ښځې د نامحرمه نارینه سره فقط د یوې خپلوۍ په نامه په لاس روغبړ یا سترې مسې کوي دغه کار حرام او نا روا دی.

دغه بیعت په اسلام کې پر جنګ او جهاد اول بیعت ؤ او دغه بیعت ته په سیرت او اسلامي تاریخ کې (بَیعَۃُ العَقَبَۃِ الثّانِیه) ویل کیږي.

دوولس نفره نقیبان

پسله هغه څخه چې بیعت پای ته ورسېدی رسول الله ﷺ د دوی څخه وغوښتل چې د خپل منځ څخه دوولس نفره مشران وټاکي چې هغه به پر خپل قوم نقیبان وي، یعني: د خپل قوم له طرفه د دغه بیعت د بندو، یا مادو د عملي کولو مسئوله او ضامنان دوی دي، ډیر ژر او په دغه وخت کې دغه دوولس نفره وټاکل سوه چې (۹) نفره یې د خزرج د قبیلې څخه وه او (۳) نفره یې د أوس د قبیلې څخه وه او د دغو نقیبانو نومونه په دې ډول سره دي: هغه کسان چې د خزرج د قبیلې څخه وه:

۱ – اسعد بن زُراره بن عدس.
۲ – سعد بن ربیع بن عَمرو.
۳– عبدالله بن رواحه بن ثعلبه.
۴– رافع بن مالک بن العجلان.
۵– البراء بن معرور بن صخر.
۶ – عبدالله بن عَمرو بن حرام.
۷ – عُباده بن الصامت بن قیس.
۸ – سعد بن عباده بن دُلَیم.
۹ – المُنذر بن عَمرو بن خُنیس.

او هغه کسان چې د أوس د قبیلې څخه وه:

۱ – أسید بن حُضیر بن سماک.
۲ – سعد بن خَیثَمه بن الحارث.
۳– رفاعه بن عبدالمنذر بن زبیر.

کله چې دغه مشران یا نقیبان وټاکل سوه رسول الله ﷺ د هغو څخه د مشرانو او رئیسانو په صفت بل عهد واخیستی او ورته وې فرمایل: تاسې د خپل قوم داسې کفیلان او ضامنان یاست لکه حواریّین چې د عیسیٰ بن مریم دپاره وه؟

هغوو ویل: هو.
او بیا رسول اللهﷺ و فرمایل: زه د خپل قوم کفیل او ضامن یم.

شیطان په دغه بیعت او معاهده خبرېږي

اوس چې عهد او بیعت پای ته ورسېدل او قوم غواړي چې سره جلا سي په دغه آخرنیو وختو کې د شیطانانو څخه یوه نفر دغه مجلس او د هغه نتیجه کشف کړل او شیطان د وخت د لږ والي په سبب نه سوای کولای چې د قریشو مشرانو ته دغه خبر ورسوي او هغه ناڅاپه دلته دغي شېلې ته د دوی د اجتماع په حالت کي ورته راولي، نو دغه شیطان پر یوه لوړه ودرېدی او په لوړ آواز سره یې ناري کړه:

(یَا أهلَ الجَبَاجِب! یَا أهلَ الجَبَاجِب!
هَل لَکُم فِی مُذَمَّمٍ وَالصُّبَاتِ مَعَهُ؟ قَد إجتَمَعُوا عَلی حَربِکُم)

یعني: اې د خېمو خلکو! اې بیدو خلکو! آیا تاسي خبر یاست چې مُذمّم او هغو خلکو چې له دینه اوښتي دي ستاسي سره پر جنګ کولو اتفاق وکړی؟

شیطان علیه لعنه دلته د محمّد پر ځای مُذَمّم و وایه، ځکه کفارو د خپل عناد او عداوت په سبب د محمّدﷺ نوم و مذمّم ته اړولی ؤ، محمّد چې د حمد څخه دی او ترجمه یې یعني: ښه پر ویل سوي، دوی و مُذمّم ته چې د ذم او بد ویلو څخه دی (یعني: بد پر ویل سوي) اړولی ؤ.

خو رسول اللهﷺ فرمایي: الله جل جلاله زه د کفارو د بد ویلو څخه خلاص کړی وم، ځکه دوی به مذمّم ته بد ویل او زه محمّد وم.

شیطان په لوړ آواز دغه ناره وکړه، رسول اللهﷺ و فرمایل: دا د عقبې شیطان دی او ویل: والله یا عَدوَ الله! تا ته به در فارغه سو، رسول اللهﷺ مسلمانان امر کړل چي خپلو ځایو ته ولاړ سی، دغه د شیطان ناره د مِنٰی ټولو خلکو که مسلمانان وه که کفار واورېدل، سعد بن عبادهرضی الله عنه چي دغه ناره واورېدل ولاړ سو او توره یې پورته کړه ویل: یا رسولَ الله! قسم په هغه ذات چي ته یې په حق سره رالېږلی یې که ستا خوښه او اجازه وي د ټولي مِنٰی پر خلکو به سبا په تورو حمله وکړو، سبحان الله! د لومړی

لحظې ځخه د رښتیا میدان راغلی او دغه درو اویا نفره آماده دي چي یوازي دوی د ټولو حاجیانو سره نه بلکه د ټولو مشرکانو سره وجنګیږي، د دوی اخلاص او صداقت، همت او مړانه د اولي لحظې ځخه ثابت سوه.

خو رسول الله ﷺ و فرمایل: په دغه نه یو امر کړل سوي، مګر خپلو ځایو ته ولاړ سی، خلک ولاړل او تر سهاره بیده سوه.

قریشو چي دا خبر واورېدی په دوی کي بیره او تشویش پیدا سو ځکه دوی د دغسي بیعت په خطرناکو عواقبو پوره پوهېدل چي د دوی مالو او ځانو ته څومره ضرر پېښیږي، نو یې تحقیقات شروع کړه چي زموږ پر جنګ چا؟ او څنګه اتفاق؟ وکړی.

د تحقیقاتو نتیجه په یقیني ډول سره نه بلکه په خیالي او اشتباهي ډول سره دا را وتل چي ښایي اهلِ یثرِب د رسول الله ﷺ سره اتفاق کړی وي، په سهار کي د قریشو مشران سره را ټول سوه د اهلِ یثرِب خېمو ته ورغله چي پر دغه معاهده خپل شدید احتجاج وړاندي کړي، نو یې ورته و ویل: یا معشرالخزرج! موږ ته خبر راغلی دی چي تاسي دغه زموږ نفر ته راغلي یاست زموږ ځخه یې بیایاست او د ده سره مو زموږ پر جنګ بیعت کړی دی او په والله په ټولو عربو کي داسي قوم او کلی نسته چي موږ ته دي د هغو سره جنګ ناخوښه وي بېله تاسي، یعني: د هر چا سره مو په جنګ او دښمني کولو پروا نه کیږي بېله تاسي ځخه او هغه هم ستاسي د عزت په سبب، نو تاسي هم باید داسي کار و نه کړی چي هغه زموږ او ستاسي د جنګ سبب وګرځي.

د خزرج د قبیلې مشرک او کافر حاجیان چي په دغه واقعه او بیعت هیڅ نه وه خبر، ځکه دا کار په ډیر سرِي ډول سره د شپې په تاریکیو کي پای ته رسیدلی ؤ، هغو په قسمو شروع وکړه او وایي: په والله هیڅ نه ده پېښه سوې او موږ په هیڅ نه یو خبر، څو قریش و عبدالله بن سلول ته ورغله، هغه ویل: دا ناحقه خبره ده داسي هیڅ نه ده پېښه سوې او زما قوم زما ځخه داسي کار نه پټوي، که دوی داسي مهم کار کولای خامخا یې زه د دغه کار آمر ګرځولم، مګر هغه مسلمان حاجیان چي دغه اجتماع ته حاضر سوي وه او دغه اتفاق یې کړی ؤ یو بل ته سره ګوري او پټه خوله دي هیڅ نه وایي، نه د هو خبره کوي نه د یا.

قریشو د یثرِب د کفارو خبره و منل او نا امیده و مکې مکرمې ته ولاړل او دوی دا ومنل چې دغه را رسېدلی خبر درواغ دی، خو بیا هم په دغه باره کې معلومات کوي، بحث او څېړنې کوي ترڅو دې نتیجې ته ورسېدل چې هو دا خبر صحي دی او بیعت هم سوی دی، خو دا معلومات هغه وخت ورته یقیني سوه چې حاجیان د خپلو وطنو طرف ته رهي سوي وه، نو قریشو ډېر ژر خپل فارِس پهلوانان ولېږل چې د یثرِب حاجیان را وګرځوی مګر دا کار پسله وخته شخه ؤ حاجیان ټول ځني تللي وه، فقط دوه نفره یې وروسته پاته وه چې یو یې سعد بن عباده ﷺ ؤ او بل یې منذر بن عَمروﷺ ؤ، قریشو د هغو د نیولو کوښښ وکړی مګر منذر بیا هم ځني ولاړی او سعدﷺ یې ونیوی لاسونه یې په غاړه کې ور وتړل په وهلو او کشولو یې مکې مکرمې ته راوستی، دلته یې وهي او دغه پوښتني ځني کوي چې تاسي د محمّد سره اتفاق وکړی؟ سعدﷺ انکار کوي، سعدﷺ وایي: د دغه وهلو په وخت کې یو جګ سپین پوستی سړئ راغلی چې ښه روښانه مخ یې ؤ، دا سړئ د قریشو یو مشر معلومېدی.

سعدﷺ وایي: زما امید ورته پیدا سو ما ویل: ښایي دغه سړئ مي له وهلو شخه خلاص کړي نومي ورته و ویل: چې د دغو خلکو شخه مي خلاص کړه، خو هغه سړي په خپله یو ټینګ سوک را سره کړی او بیا وروسته پوه سوم چې دغه سړئ ابوجهل ؤ، سعد وایي: سبحان الله! شکل یې یو شئ ؤ او عمل یې بل شئ ؤ.

نن ورځ هم داسي ښېبه ده چې یو انسان به په شکل او قیافه، لباس او خبرو ډېر ښه سړئ معلومیږي خو دننه به شرمښ وي، نو ترکومه وخته چې د یو چا اخلاق او ژوند پوره نه وي درمعلوم په دباندني شکل او خبرو یې مه خطاوزی، ځکه ډېر شرمښان د میږي په پوست کې ژوند کوي او خلک په خندا او پستو خبرو خطا باسي.

یا دا چې ماردی تر ظاهري نقش او نګار لاندي یې وژونکي زهر پراته دي.

د قریشو دغه وهل دوام لري، قریش غواړي چې سعد بن عُبادهﷺ اقرار وکړي او وهي یې، خو دئ بالکل منکر دی، په حاضرو خلکو کې یو نفر ناست دی او دغه وهل ویني زړه یې پر و سوځل سو، ویل یا سعد! د قریشو د مشرانو شخه یو څوک نه پیژنې چې خلاص دي کړي؟ سعد ویل: هو پیژنم یې، ویل څوک پیژنې؟ ویل مطعم بن

عدی او حارث بن حرب پیژنم، اصلاً د دغو دوو نفرو تجارتي قافلې د سعد بن عبادهؓ په جِوار د مدينې منورې په منطقه کې تېرېدلې. دغه سړئ دباندې و وتی ناري يې کړه ويل: يا مطعم بن عدی! يا حارث بن حرب! يو سړئ چې د دباندې ځخه د مکې دی وهل کيږي او تر وهلو لاندې ستاسې په نامه سره نارې وهي.

دغه دوه نفره راغله وې ليدل چې دغه نفر د مدينې منورې د مشرانو ځخه يو مشر، سعد بن عباده دی او وهل کيږي. نو يې جِوار ورکړی، سعدؓ د وهلو ځخه خلاص سو او بيرته مدينې منورې ته رهي سو، هلته په لارکې انصار متوجه سوه چې سعد نسته، نو يې دا إراده وکړه چې بيرته مکې مکرمې ته را وګرځي، په دغه وخت کې سعدؓ پسې ورورسېدی، نو ټول قوم صحي او سالم مدينې منورې ته ورسېدی.

دا د عقبې سره دوهم بيعت ؤ چې په (بيعةُ العَقَبةِ الكُبرىٰ) سره هم يادېږي او په داسې فضاء کې پای ته ورسېدی چې هلته د پاشلو مسلمانانو په منځ کې حُب او عواطف، دوستي او نصرت موجود وه، هلته د اسلام په لار کې اعتماد او شُجاعت موجود ؤ، مړانه او همت موجود ؤ، د اهلِ يثرِب مسلمان په مکه مکرمه کې پر خپل ضعيفه او مظلوم مسلمان ورور رحم او شفقت لري او د هغه دپاره جنګيږي، او پر هغه ظالم په قهر کيږي چې د ده پر مسلمان ورور ظلم کوي او د ده په زړه کې د هغه مسلمان ورور دپاره چې تر اوسه يې ليدلی هم نه دی د دوستۍ او محبت احساسات پرجوش راځي، دا ټوله حُب في الله دی او د دغې دوستۍ احساس او عواطف داسې هم نه وه چې د ځو ورځو په تېرېدلو سره بيرته د ده له زړه ځخه وتل، بلکه د دې دوستۍ منبع او مصدر ايمان پر الله، ايمان پر رسول الله، او ايمان پر کتاب الله ؤ، دا داسې ايماني تعلقات او جذبات وه چې د هيڅ ظالمانه او خصمانه قوت په مقابل کې نه زائلېدل، ايماني شمال او نسيم چې والوزي په عقيده او عمل کې عجائبات را وړي، په دغه ايماني جذباتو سره مسلمانانو وکولای سوای چې د زمانې پر پاڼو خپل طلايي عملونه وليکي او د تاريخ پر پاڼو داسې آثار پرېږدي چې مثل يې نه په تيرو سوو وختو کې ؤ او نه په اوس کې سته او نه به په مستقبل کې پيښ سي.

د هجرت شروع

پسله هغه چي د عقبې سره دوهم بيعت پای ته ورسېدی او اسلام په دې سره کاميابه سو چي د ځان دپاره د يوې داسي منطقې او صحرا په منځ کي وطن جوړ کړي چي په هغه ټوله منطقه کي د کفر او جهالت موجو څپې وهلې او دا هغه تر ټولو لويه ګټه ده چي اسلام د دعوت له شروع څخه بيا تر اوسه لاس ته راوړل، نو رسول الله ﷺ ټول مسلمانان دغه وطن ته په هجرت کولو سره امر کړل، دا د هجرت اجازه نه وه بلکه په هجرت کولو سره امر ؤ، پر هر مسلمان دا واجب او لازمه وه چي مدينې منورې ته هجرت وکړي.

تاسي پوهېږی چي دا څنګه هجرت ؤ؟ تاسي به فکر کوی چي مسلمانان د زحمتو څخه نعمتو ته تله، يا! والله، دا هجرت د دنيوي کاروبار نړول او عبثول وه، د مسلمانانو د مالو قرباني کول وه، يوازي او په خالي لاس يې خپل ځانونه مدينې منورې ته رسول، او په دغه سفر کي په دغه هم پوهېدل چي د کفارو له طرفه د دوی سر او مال مباح ګرځول سوي دي، ممکن د لاري په اول کي هلاک سي يا په آخر کي او دوی د يوه نا معلوم او مبهم مستقبل و طرف ته حرکت کاوه، نه پوهېدل چي نور به څه غمونه او تکليفونه ورته پيښ سي، مسلمانان خپل کورونه او مالونه پرېږدي په پټه او خالي لاس زموږ په اصطلاح (په يوه پټوکي) د خپل ښار او وطن څخه ځي، مسلمانان سره له دې چي په دغو ټولو مشکلاتو پوهېدل خو په هجرت يې شروع وکړه، مسلمانانو د دغه هجرت په لار کي رنګارنګ تکاليف زغملي او تحمل کړي دي.

خو د مکې مکرمې مشرکانو بيا دوی له دغه هجرته منعه کول ځکه مشرکانو له دغه هجرته څخه د خپلو ځانو دپاره خطرونه حسول، اوس راسی چي د دغه هجرت په لار کي د ځينو مسلمانانو ځيني تکليفونه او زحمتونه د نمونې پر قسم تر نظر وباسو:

د هجرت کوونکو اول سړئ ابو سلمه رضي الله عنه ؤ، ابو سلمه رضي الله عنه چي نوم يې عبدالله بن عبدالأسد بن هلال دی، قريش او د بني مخزوم څخه دی، ابو سلمه رضي الله عنه هغه څوک دی چي حبشې ته يې هم هجرت کړی ؤ، کله چي د حبشې څخه مکې مکرمې ته

راغلی قریشو ډیر آزار ورکاوه، اوس چي مدینې منورې ته په هجرت سره امر وسو نو یې خپله ښځه اُم سلمهؓ او خپل کوچنئ زوی پر یوه بوده سپاره کړل د هجرت په نیت مخ پر مدینه منوره رهي سو، مګر د بني مخزوم د قبیلې نور خلک چي د ده د ښځي ورونه او اقرباء وه پسي را و وتل، ویل: ته خویې ته، ستا اختیار که نه لرو مګر دغه ښځه او کوچنئ موږ نه پرېږدو چي ته یې پر وطنو ګرځوې، نو یې د هغه بوده کیزه یا مهار چي د ده ښځه او کوچنئ زوی پرسپاره وه د ده څخه واخیستل او هغه بوده یې را وګرځاوه، دئ یې یوازي پرېښاوه او دئ په زخمي زړه د مدینې منورې پرطرف یوازي رهي سو.

تاسي فکر وکړی چي د یو څا ښځه او کوچنئ زوی وګرځول سي او دئ بیا هم د دین او عقیدې د ساتلو دپاره تر هرڅه تېر وي او په خپله خوښه هغه هجرت ته چي د رسول الله ﷺ له طرفه په امر کړه سوی دی دوام ورکوي.

اوس نو دغه د بني مخزوم خلک پر دوه قسمه یا دوې ډلي وه، یا د ابو سلمه ورونه یا ډېر نژدې اقرباء دي یا د اُم سلمه ورونه او ډېر نژدې اقرباء دي، د دوی بیا پر هلک چي (سَلَمَه) نومېدی دعوه سوه، د هلک اکاګان وایي چي موږ خپل وراره د ماماګانو سره نه پرېږدو تاسي چي د هغه ښځه را وګرځول موږ بیا هلک د دې سره نه پرېږدو.

هلک د دوو ډلو په منځ کي سو چي یو یې یوه طرف ته کشوي او بل یې بل طرف ته کشوي په دغه کشمکش کي یې د هلک لاس د اوږې څخه ور وکښی، په نتیجه کي هلک اکاګانو بوتلی او ښځه خپلو اقرباوو بوتله او ابو سلمهؓ یوازي مدینې منورې ته ولاړی.

اوس به ام سلمهؓ ته غوږ ونیسو چي دا د خپل هجرت قصه راته بیان کړي، ام سلمهؓ وایي: اول خو یې زه او زما خاوند سره جلا کړو هغه یوازي مدینې منورې ته ولاړی او بیا یې زه او زما کوچنئ زوی سره جلا کړو ځکه هلک د ابو سلمه اقرباوو بوتلی او زه خپلو اقرباوو بوتلم، نو هره ورځ به سهار و أبطَح ته را وتلم او تر ماښامه به مي ژړل (أبطح! په مکه مکرمه کي د یو ځای نوم دی) او تقریبًا یو کال مي دغه حال ؤ، څو یوه ورځ زما د اکا د زامنو څخه یو نفر دلته تېرېدی او زه یې پر دغه غمجن حال ولیدم زړه یې را باندي وسو، نو یې هغه نور قوم ته وویل: دغه مسکینه پرېږدی چي ولاړه سي دا او خاوند مو سره جلا کړل، دا او د دې زوی مو سره جلا کړل څه په

کوی؟ اجازه ورکړی چې ولاړه سي، نو قوم را ته و ویل: که غواړې چې خپل خاوند ته ولاړه سې ولاړه سه، د تګ اجازه یې را کړه.

پسله دغې اجازې د ابو سلمه قوم هم هغه زما کوچنئ زوی را کړی، ما هم د سفر دپاره بوده تیار کړی زوی مې را سره واخیستی او رهي سوم غواړم چې مدینې منورې ته ولاړه سم، *تاسې فکر وکړی یوازې یوه ښځه چې یو کوچنئ ور سره دی په وچ دښت او صحراء کې یې د ښځه سوه کیلو متره لار اراده ده*، نو دا وایې د لارې هیڅ ملګری هم نه لرم، خو دا مې د ځان سره و ویل: که مې پر لار یو څوک ولیدی هغه ته به و وایم چې ما ترخپله خاونده ورسوه، څو تنعیم ته (*چې اوس مسجد عمره یا مسجد عائشه هم ورته وایې*) ورسېدم او هلته مې عثمان بن طلحه چې د بني عبدالدار څخه دی ولیدی، دا هغه عثمان دی چې د کعبې شریفې کلی ور څخه وې او په دغه وخت کې پر شرک ؤ (د مسلمانېدلو قصه به یې وروسته راسې) عثمان را ته و ویل: د خیره یا بنت أبي امیه؟ ما ویل: نیت مې دی چې مدینې او خپل خاوند ته ولاړه سم، ویل: بل څوک در سره سته؟ ما ویل: یا والله بېله الله او دغه کوچني زویه بل ملګری نه لرم، ویل: والله دغسې یوازې دې باید پرې نږدم، نو یې د اوښ مهار یا تناو ونیوی او د مدینې منورې پر لار رهي سو.

ام سلمه ﷺ وایې، په والله د عربو د هیڅ داسې سړي سره نه یم ملګرې سوې چې ما دې هغه سړئ تر عثمان کریم او شریف لیدلی وي یعني: د هرڅو مره خلکو سره چې ما په سفرو کې ملګرتیا کړې ده تر هغو ټولو دئ کریم او شریف ؤ او اوس هغه د ده د شرافت بیان کوي او وایې: هر وخت چې به منزل یا د اړولو ځای ته ورسېدلو اوښ به یې چوک کړی او دئ به ګوښه ولاړی، زه چې به له اوښه کښته سوم اوښ به یې را څخه لیرې کړی سامان به یې څنې کښته کړی اوښ به یې په یوه ونه پورې وتړی او دئ به ولاړی تر بلې وُنې لاندې به یې څنګ واچاوه او بیا چې به د بارېدلو وخت راغلی اوښ ته به ور ولاړ سو سامان به یې پر بار کړی او بیا به دئ ګوښه سو ما ته به یې و ویل: سپره سه، کله چې به زه سپره سوم او ځان به مې سم کړی نو به دئ راغلی د اوښ مهار یا تناو به یې ونیوی او رهي به سو تر څو چې بیا به مو اړول، تر هغه وخته

چي مدينې منورې ته رسېدلو د ده دغه کار ؤ، کله چي د بني عَمرو بن عوف کلي يې وليدی هغه چي په قُباء کي ؤ نو ويل: ستا خاوند په دغه کلي کي دی ور داخله سه علٰی برکة الله، او عثمان بن طلحه بيرته مکې مکرمې ته رهي سو، عثمان بن طلحه رضي الله عنه دغه وخت پر شرک ؤ او د حديبيې تر صلحي وروسته مسلمان سو.

ام سلمه رضي الله عنها وايي: والله په مسلمانانو کي داسي کورنۍ نه ده را معلومه چي دومره تکليف دي ور رسېدلی وي لکه د ابو سلمه رضي الله عنه کورنۍ ته او هيڅکله مي تر عثمان بن طلحه کريم او شريف ملګری نه دی ليدلی.

بيا عامر بن ربيعه د خپلي ښځي سره يو ځای هجرت وکړی، بيا عبدالله بن جحش هجرت وکړی خو د ټولو مسلمانانو هجرت په پټه ؤ، د مکې مکرمې څخه په پټه وتل، د مهاجرينو په جمله کي يو هم صُهيب 'لرومي رضي الله عنه ؤ، کله چي ده د هجرت إراده وکړه د قريشو کفارو ورته و ويل: ته دلته فقير او دربدره راغلې بيا دي دلته پيسې وګټلې او د غنٰی و دغي درجې ته ورسېدې چي دا رسېدلی يې اوس غواړې چي ته ولاړ سې او مال هم در سره يوسې؟ هجرت ته يې نه پرېښاوه، صُهيب رضي الله عنه ورته و ويل: که مال تاسي ته درکړم ما پرېږدی؟ قريشو ويل هو، صهيب رضي الله عنه و ويل: زما کور او مال يې ټوله ستاسي او مال مي په فلاني ځای کي پروت دی او بيا يې هجرت وکړی، کله چي رسول الله ﷺ وليدی اوله خبره يې دغه ورته وکړه: رَبِحَ صُهَيب، رَبِحَ صُهَيب، صهيب ګټه وکړه، صهيب ګټه وکړه، يعني: دا چه مال يې د دې دپاره ورکړی چي دئ هجرت ته پرېږدي په دغه سودا او معامله کي يې ګټه وکړه، د صهيب رضي الله عنه د دغه معاملې او سودا په باره کي قرآن مجيد هم نازل سو چي د قيامت تر ورځي به ويل کيږي، الله جل جلاله فرمايي:

﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشْرِى نَفْسَهُ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ رَءُوفٌۢ بِٱلْعِبَادِ ۝٢٠٧ ﴾ [البقره: ٢٠٧]

يعني: د خلکو څخه ځيني هغه څوک دي چي خپل نفس د الله جل جلاله د رضاء غوښتلو دپاره خرڅوي، يعني: د الله دپاره ترځان او مال تيرېږي او الله جل جلاله پر خپلو بندګانو ډېر مهربان دی.

بيا نو عمر فاروق بن الخطاب رضي الله عنه هجرت وکړی او د ده هجرت په ښکاره سره ؤ

په ښکاره سره بل هيڅا هجرت نه دی کړی بېله عمر بن الخطابؓ څخه، هر چا چي به هجرت کاوه قريشو به منعه کاوه او را ګرځاوه مګر حضرت عمر فاروقؓ چي د هجرت إراده وکړه خپل ځان يې د هجرت او سفر دپاره تيار کړی، هغه بوده چي د ده د هجرت دپاره ؤ پر هغه يې اوبه او خواړه بار کړل خپله اسلحه يې ور سره واخيستل نو کعبې شريفي ته ورغلی غواړي چي طواف وکړي، قريش هم شا وخوا د خپلو مجلسو په ځايو کي ناست دي حضرت عمرؓ چي د طواف په وخت کي د قريشو پر مجلس ورسي نو ورته وايي: مخان مو پرته سه زه په هجرت رهي يم، هر څوک چي غواړي چي ښځه يې کُنډه او اولاد يې يتيم سي د دغي شېلې شا ته دي پسي راسي، هغه چي په تاسي کي قوت او طاقت لري هغه دي پسي را سي، هيڅوک نه سو پسي رهي، دا هغه عمر ؤ چي الله جل جلاله د رسول الله ﷺ د دعاء په سبب په ده سره اسلام قوي او معزّه کړی، حضرت عمرؓ هغه يواځنئ شخص دی چي په ښکاره سره يې هجرت کړی دی.

وروسته اصحاب کرامو يو په بل پسي هجرت کاوه، رسول الله ﷺ هم د هجرت دپاره ځان آماده کړی ؤ خو د الهي امر انتظار يې کاوه چي کله به په هجرت سره امر ورته وسي، ابوبکر الصدّيقؓ و رسول الله ﷺ ته ورغلی او د هجرت اجازه يې غوښتل خو رسول الله ﷺ ورته و ويل: انتظار وکړه ښايي الله جل جلاله تا لره ملګری پيدا کړي، ابوبکرؓ هم انتظار کوي مګر نه پوهيږي چي ملګری به يې څوک وي خو د زړه غوښتنه يې دا ده چي رسول الله ﷺ يې ملګری وي مګر متأكّد او يقيني نه دی، د رسول الله ﷺ تر دغه خبري د مخه ابوبکرؓ يوازي د خپل ځان دپاره بوده، خواړه او د سفر لوازم برابر کړي وه مګر اوس ولاړی يو بل بوده او د دوهم نفر د سفر سامان يې هم برابر او تيار کړل، د خپل ځان او د ملګري د سفر آمادګي يې ونيول او د زړه غوښتنه يې دا ده چي په دغه سفر کي يې رسول الله ﷺ ملګری وي، پسله څه مو دې چي رسول الله ﷺ پر اصحاب کرامو تلوار کاوه چي ژر هجرت وکړی ابوبکر الصدّيقؓ بيا و رسول الله ﷺ ته ورغلی او د هجرت اجازه يې وغوښتل، بيا هم رسول الله ﷺ ورته و ويل: انتظار وکړه ښايي الله عزّوجلّ تا لره ملګری پيدا کړي، پسله څه وخته د دريم وار

دپاره بيا و رسول الله ﷺ ته ورغلی او د هجرت اجازه غواړي مګر رسول الله ﷺ بيا هم ورته و ويل: انتظار وکړه ښايي الله جل جلاله تا لره ملګری پيدا کړي.

اوس نو د هر چا چي په وسه پوره وه چي هجرت وکړي هغو تولو هجرت وکړی بېله هغو کسانو چي د خپل قوم او اقرباوو له طرفه منعه کړه سوي وه، تر بَيعَۃُ العَقَبَۃِ الکُبریٰ دوې مياشتي او څو ورځي وروسته په مکه مکرمه کي د مسلمانانو څخه هيڅوک نه سوه پاته چي هجرت دي يې نه وي کړی بېله رسول الله ﷺ او ابوبکر الصدِّيق رضی الله عنه څخه چي دئ هم د رسول الله ﷺ په امر سره پاته وه او ځيني نور هم هغه کسان پاته وه چي مشرکانو په زور را ګرځولي وه، همدارنګه د رسول الله ﷺ کورنۍ او د ابوبکر الصديق رضی الله عنه کورنۍ پاته وه او حضرت علي رضی الله عنه چي د رسول الله ﷺ له کورنيه او اهل بيت څخه ؤ هغه هم پاته ؤ.

په دارالندوه کي د قريشو پارلماني شوری

کله چي د مکې مکرمې مشرکانو وليدل چي د رسول الله ﷺ ټول اصحاب د مکې مکرمې څخه و وتل خپلي ښځي او ماشومان يې د أوس او خزرج قبيلو ته ورسول، په دوی کي غم او تشويش زيات سو داسي تشويشونه ورته پيدا سوه چي په پخوا کي يې هيڅ په زړوکي نه ورګرځېدل، دوی په خپل مخ کي لوی او حقيقي خطر حس کړی، داسي خطر چي د دوی د بت پرستۍ او تجارت تعمير يې نړاوه، دوی په دې پوهېدل چي د رسول الله ﷺ په شخصيت کي د تاثير کولو عظيم قوت پروت دی، د ده په شخصيت کي پوره قيادت او ارشاد پروت دی، دا هم ور معلومه وه چي د ده ﷺ په اصحابو کي څومره ثُبات او استقامت موجود دی او د ده ﷺ دپاره څنګه خپل ځانونه قربانوي او بيا يې د أوس او خزرج قبيلې تر نظر وايستلې، چي هغه هم د قوت او اسلحې خاوندان دي او د هغو مشران ډير پوه او هوښياران دي، په هغو کي د صلحي عواطف پراته دي او هغه غواړي چي د خپلو منځو څخه هغه حقد او عداوت وغورځوي کوم چي دغه ډير اوږده پسې کلونه يې دوی په جنګو مشغوله کړي وه، پردې سربېره قريشو ته د مدينې منورې استراتيجي موقعيت هم ور

معلوم ؤ چي شام ته د قریشو د قافلو د تېرېدلو لار مدینه منوره ده او اهل مکې د شام سره په یوه کال کي د دوه نیم لکو د سرو زرو دینارو تجارت درلودی، دا یوازي د مکې مکرمې تجارت ؤ بېله هغه تجارته چي د طائف او نورو منطقو خلکو پر دغه لار کاوه او دا معلومه خبره ده چي د قریشو تجارت د دغي لاري پر أمن او امان موقوف ؤ.

اوس نو که مسلمانان او اسلامي دعوت يثرِب د ځان مرکز وګرځوي او د هغه ځای خلک د قریشو پرضد و دریږي قریش د دغه ټولو خطرو سره مخامخ دي، قریش په بېره او خطر کي سوه نو په یوه داسي کامیابه لارپسي ګرځي چي دغه لوی خطر له ځانه څخه دفعه کړي، هغه خطر چي منبع او مصدر يې د دعوت بيرغ پورته کوونکی محمّد ﷺ دی، دلته نو د کفر مشر او د دې امت فرعون ابوجهل حرکت وکړی چي د ده د هلو ځلو په نتیجه کي د بعثت د (۱۴) کال د صفري پر (۲٦) تاریخ د پنجشنبې په ورځ چي د (٦۲۲) میلادي کال د سپتمبر د میاشتي (۱۲) تاریخ ؤ او د عقبۀ الکبرٰی د بیعت څخه تقریبًا دوه نیمي میاشتي تیري سوي وې، د دغي ورځي په سهار کي او په دار الندوه کي د قریشو هغه تاریخي او خطرناکه ټولنه یا اجتماع جوړه سوه، دې ټولني ته د قریشو د قبائلو ټول رئیسان حاضرسوه! چي یوه داسي نقشه جوړه کړي چي ډیر ژر د دعوت بیرغ اخیستونکی محمّد ﷺ له منځه یو سي او د دغه رّباني نورمرکز د همېش دپاره له دنیا څخه فلج او نیستي کړي، د دغه خطرناکه پارلماني مجلس او ټولني هغه بارِز او برجُسته شخصیات د قریشو دغه مشران وه:

۱ـ ابوجهل بن هشام، چي د بني مخزوم د قبیلې رئیس ؤ.

۲ـ جُبَیر بن مطعم، طُعَیمه بن عدي، حارث بن عامر،
چي د بني نوفل د قبیلې رئیسان وه.

۳ـ شیبه او عُتبه د ربیعه زامن، ابوسفیان بن حرب،
چي د بني عبد الشمس د قبیلې رئیسان وه.

۴ـ نضر بن الحارث، چي د بني عبدالدار د قبیلې رئیس ؤ.

۵ـ ابوالبختري بن هشام، زُمعه بن الاسود، حکیم بن حزام،
چي د بني أسد د قبلې رئیسان وه.

٦ـ نبیه او منبه د حجاج زامن، چې د بني سهم د قبیلې رئیسان وه.

٧ـ اُمیه بن خلف، چې د بني جُمح د قبیلې رئیس ؤ.

قریشو سره و ویل چې په دې اجتماع او مشوره کې به د بني هاشم، بني مطلب او بني عبد مناف څخه هیڅوک نه وي موجود، حتّی هغه کسان چې د دوی سره دوستي او قرابت لري هغه به هم نه وي موجود او هغه کسان چې د اهل یثرِب سره قرابت او دوستي لري هغه به هم دغې ټولنې ته نه راځي، داسې تدبیر او نقشه یې جوړه کړه چې هغه کسان یې هم دغه مجلس ته د را تګ څخه منعه کړل کوم چې د مسلمانانو سره یې لږ اړیکې او قرابتونه درلودل یا یې پر هغو زړه سوی درلودی، ابوجهل غوښته چې دا سِر او راز تر هغو پټ وساتي تر څو چې د اسلام او مسلمانانو په باره کې هغه آخرنۍ فیصله راوزي او عملي کېږي، دا اجتماع په دارالندوه کې جوړه سوه، هغه داُرالندوه چې قُصی بن کلاب د قریشو لوی نیکه جوړه کړې وه او د قریشو پارلمان بلل کېدی چې موږ یې د مخه بیان درته کړی دی.

نو د مشرک قریشو ټول هغه مشران چې د اسلام او رسول الله ﷺ سرسخته دښمنان وه په دغه اجتماع کې سره یو ځای سوه.

په دغه وخت کې چې دوی سره یو ځای دي یوه نفر دروازه وټکول، قریشو چې وکتل ښه معتبره شیخ دی چې د اهل نجد یا نجدیانو لباس یې اغوستی دی، رسول الله ﷺ د هغه په باره کې فرمایي: هغه شیطان ؤ او د کفارو دغه مجلس او مشورې ته د بشر په شکل او لباس حاضر سو غوارې چې د دوی سره په دغه خطرناکه موضوع کې مرسته وکړي، قریشو ورته ویل: څوک یې؟ ده ویل: د اهلِ نجد څخه یو شیخ یم ستاسې د دغې مشورې په مقصد خبر سوم راغلم چې ستاسې خبرې واورم او ممکن په دغه باره کې نظر درکړم او نصیحت درته وکړم، دوی ویل: ډېر ښه راسه، شیطان هم ورغلی د قریشو په مجلس کې ور سره کښېنستی، اوس نو مشورې شروع سوې چې څه باید وکړو؟ هر یو ژور او عمیق فکر وهي چې داسې نقشه جوړه کړي چې په هغه کې باید د اسلام او مسلمانانو کار پای ته ورسیږي، ډېرې خبرې وسوې او هر یو خپله رأیه وړاندې کوي چې په دې جمله کې ابو الأسود و ویل: محمّد ﷺ به له وطنه فراره

کړو، داسي نه چي په جزيرةُ العرب کي په يوه ځای کي و اوسيږي يا! بلکل د جزيرةَ العرب څخه به يې وباسو ډير ليري ځای ته به يې فراره کړو بيا نو هرځای ته چي ولاړی او هرڅه چي ورته پيښه سوه، موږ به دلته خپل کارونه د پخوا پر قسم جوړ او برابر کړو، په خپل منځ کي به د پخوا پر شکل بيرته سره يو مُتی سو، نجدي شيخ و ويل يا والله! دا صحي فکر نه دی آيا تاسي د هغه ښې او خوږې خبري نه اوری کومي چي د خلکو پر عقلو غالبه کيږي؟ هر ځای د ځان دپاره ملګري او تابع خلک پيدا کولای سي، بيا به هغه خپل ملګري سره را ټول کړي او پر تاسي به راسي هرڅه چي يې زړه غوښته هغه به درسره وکړي دا فکر نه دی صحي بله معقوله رأيه و واياست.

ابوالبختري بن هشام و ويل: زما په فکر محمّدﷺ د اوسپني په قفس کي بندي کړی د قفس دروازه پسي بنده کړی او بيا نو د هغه څه انتظار باسی چي د ده و امثالو ته په پخوا کي ورپېښ سوي دي، يعني: آخر په دغه قفس کي مري، نجدي شيخ او ابوجهل و ويل: دا فکر نه دی صحي که يې بندي هم کړی د ده خبري به له هغي بندي دروازې څخه د ده ملګرو ته و رسيږي او ملګري به يې په يوه وار درباندي راتوی سي دئ به هم درڅخه خلاص کړي او تاسي به هم مغلوبه کړي، دا صحي نظر نه دی په بله رأيه پسي وګوری، پسله هغه څخه چي پارلمان دغه دوې مشورې رَد کړې يوه بله توره او منحوسه رأيه ور وړاندي سوه چي پر هغه رأيه د پارلمان ټولو اعضاوو موافِقه رأيه ورکړه، چي دغه رأيه د مکې مکرمې د لوی مجرم او د اسلام دښمن ابوجهل بن هشام له طرفه وړاندي سوه، ابوجهل ملعون و ويل:

ښه طريقه او نقشه زما سره ده، داسي نقشه چي تاسي يو هم هغه ته نه سی رسېدلای، خلکو ويل: هغه څه شي او څنګه نقشه ده؟ يا ابا الحکم! ابوجهل و ويل: د قريشو د هر ښاخ څخه به يو يو قوي او غښتلی ځوان را وباسو او بل هر قوم چي په مکه کي اوسيږي د هغو څخه به هم يو يو قوي ځوان را وباسو، دغو ځوانانو ته به تېرې توري په لاس ورکړو ټوله دي په يوه وار د تورو واري پر وکړي او و دی يې وژني، دئ به و وژل سي او موږ به څني فارغه سو او دا به هم نه سي معلومه چي د چا په واري و وژل سو، بيا نو که بني هاشم يا بني عبد مناف د ده بدله اخيستل د ټولو قريشو او ټولو

قومو سره نه سي جنګېدلای ځکه د ده وينه پر ټولو قومو و وېشل سوه نو دوی به په دیت راضي سي او موږ به دیت ورکړو. نجدي شيخ و ويل: دا صحي فکر دی. ابوجهل ملعون داسې طريقه او نقشه جوړه کړه چي د شيطان سره هم دا فکر نه ؤ ورسره، نو ابوجهل د اسلام او مسلمانانو په دښمني کي تر شيطان هم خبيث ؤ. د قريشو ټولو مشرانو پر دغه ظالمانه فکر او نقشه اتفاق وکړی او د دغه اتفاق د عملي کولو دپاره يې فوري تصميم ونيوی چي دا کار به ډېر ژر سر ته رسوو. بيا نو د قريشو مشران خپلو کورو ته ولاړل.

د رسول الله ﷺ هجرت

کله چي د رسول الله ﷺ د وژلو نقشه د رأيو په اتفاق تصويب سوه د الله جل جلاله له طرفه و رسول الله ﷺ ته جبريل علیه السلام راغلی او رسول الله ﷺ يې د قريشو دغه د غدر په عمل خبر کړی او ورته ويې ويل چي: الله جل جلاله د هجرت اجازه درته وکړه او د هجرت وخت يې هم در معلوم کړی او ويل: الله جل جلاله فرمايي: نن شپه پر هغه خپل بستر مه بيدېږه کوم چي ته پر بيدېدې، اوس نو رسول الله ﷺ د هجرت دپاره تياري او آمادګي نيسي نو د دغې ورځي په غرمه کي رسول الله ﷺ د ابوبکر الصدّيق رضی الله عنه کور ته د هجرت د نقشې جوړولو دپاره ورغلی، حضرتِ عائشه رضی الله عنها وايي: موږ په غرمه کي د ابوبکر رضی الله عنه په کور کي ناست ؤ چي يو چا و ابوبکر رضی الله عنه ته و ويل: هغه دی رسول الله ﷺ چي مول يې وهلی يا مخ يې پټ کړی دی راغلی، دا داسي وخت ؤ چي رسول الله ﷺ هيڅکله په دغه وخت کي زموږ کور ته نه راتلی (هو رسول الله ﷺ کله ناکله د ابوبکرالصدّيق رضی الله عنه کور ته ورتلی مګر په داسي وخت کي چي غرمه او شديده ګرمي دي وي نه ورتلی) حضرتِ عائشه رضی الله عنها وايي: عادتًا رسول الله ﷺ په دغسي وخت کي زموږ کور ته نه راتلی نو ابوبکر رضی الله عنه و ويل: زما مور او پلار دي تر ده قربان وي په دې وخت کي نه دی راغلی مګر د يوه مهم کار دپاره.

حضرتِ عائشه رضی الله عنها وايي: رسول الله ﷺ راغلی او کور ته يې د داخلېدلو اجازه وغوښتل اجازه ورکول سوه او کور ته را داخل سو، د ابوبکر رضی الله عنه سره په کور کي اسماء

او عائشه رضي الله عنها چې د ابوبکر رضي الله عنه لوڼي دي ور سره وې، رسول الله ﷺ ورته و ویل: دغه خوک چې ستا سره دي دباندې یې وباسه (د هجرت کار دومره په پټه سره کېدی چې ابوبکر رضي الله عنه ته وایي لوڼي دي دباندې وباسه، سره له دې چې اسماء او عائشه دواړې مسلمانانې دي بیا هم رسول الله ﷺ وایي: دباندې دې ووزي) ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! زما مور او پلار دې تر تا قربان وي دا ستا کورنۍ ده څه نه پیښیږي، رسول الله ﷺ وفرمایل: یا ابا بکر! ما ته د هجرت اجازه راکړل سوه، ابوبکر رضي الله عنه و ویل: یا رسولَ الله ملګرتیا؟ یعني: زه دې په دې سفرکې ملګری یم؟ رسول الله ﷺ ویل: هو یا ابا بکر! ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه په ژړا سو او ډېر شدید یې وژړل، دا د خوشالۍ ژړا وه، حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: ما تر دغه ورځې د مخه څوک نه ؤ لیدلی چې له خوشالیه دې ژاړي عادتاً انسان له غمه ژاړي، مګر ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه په دغه ورځ له خوشالیه ژړل او د خوشالۍ سبب یې دا ؤ چې په هجرت کې د رسول الله ﷺ ملګری دی، دلته د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه په کورکې د هجرت دپاره پوره نقشه جوړه او وخت وټاکل سو، رسول الله ﷺ خپل کور ته ولاړی او د شپې د را تګ په انتظار دی، خو هلته یو کار ؤ چې رسول الله ﷺ باید تر هجرت د مخه عملي کړی وای چې هغه د امانتو کار ؤ، څنګه د امانتو کار؟ هغه داسې:

څرنګه چې په هغه وخت کې بانکونه نه وه نو که به چا قیمتي شیان درلودل او دئ به په سفر تلی یا به یې د هغه شي د ساتلو دپاره ځای نه درلودی نو به یې دغه قیمتي شیان د یوه داسې چا سره د امانت پر ډول اېښوول چې په هغه چا به یې اعتبار او باور درلودی او دغه امانتونه تر هر چا د رسول الله ﷺ سره ډېر پراته وه ځکه چې دئ ﷺ صادق الأمین ؤ.

او دغه امانتونه کفارو ورته اېښوول حال دا چې دغو کفارو آزارونه هم ورکول، د ده ﷺ سره یې عقیدوي مخالفتونه هم درلودل خو د امانتو په باره کې یې تر هر چا پر ده ﷺ ډېر باور او اعتماد درلودی، نو ځکه د رسول الله سره ډېر قیمتي شیان د امانت پر قسم پراته وه، اوس چې رسول الله ﷺ ته د هجرت اجازه وسوه او دئ ﷺ نه غواړي چې دغه امانتونه ضائع سي هر شئ باید خپل مالک ته ورسیږي،

نو يې دغه امانتونه حضرت علي ﷺ ته ور وښوول، چي دغه شئ د فلاني او دا شئ د فلاني دی، د ټولو امانتو مالکان يې ور وښوول او ويل: زما تر تګ وروسته به دغه امانتونه خپلو خاوندانو ته ورسوې او بيا يې علي ﷺ ته وويل: چي ته به نن شپه زما په بسترکي بيده سې.

مګر د مجرم قريشو مشرانو ټوله ورځ په دې کي تېره کړه چي هغه خپله مجرمانه او خاينانه فيصله کومه چي د دارُالندوه په پارلماني غونډه کي سهار تصويب سوې وه په عمل کي اجراء کړي، کله چي شپه سوه رسول الله ﷺ په خپل کورکي دی او هغه ځوانان چي قريشو د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره را ټول کړي وه هغه هم د شپې راغله او د رسول الله ﷺ پر کور را وګرځېدل کوريې محاصره کړی خاصتاً د کور دروازې ته ډېر متوجه دي، دا يې قصد او اراده ده چي رسول الله ﷺ له کوره را ووزي دوی ټول په يوه وار حمله پر وکړي، د دغو ځوانانو د ډلي د إداره کولو دپاره د قريشو د مشرانو څخه يوولس نفره رئيسان وټاکل سوه، چي د دغه مجرم حرکت څارنه وکړي او د دغو رئيسانو نومونه په داسي ډول سره دي:

١ - ابوجهل بن هشام. ٢ - حكم بن أبي العاص. ٣ - عُقبه بن أبي معيط،
۴ - نضر بن الحارث. ۵ - أميه بن خلف. ٦ - زُمعه بن الأسود،
٧ - طُعيمه بن عدي. ٨ - ابولهب. ٩ - أبئ بن خلف.
١٠ - نبيه بن الحجاج. ١١ - د ده ورور منبه بن الحجاج.

د مشرک قريشو دا ټينګ يقين ؤ چي دغه مجرمانه عمل مو خامخا کاميابه کيږي تر داسي اندازې چي ابوجهل خبيث په فخر او غرور سره و دربدی او خپلو محاصره کوونکو ملګرو ته يې د پسخند پر قسم و ويل: محمّد داسي فکر او خيال کوي: که تاسي د ده متابعت وکړی د عربو او عجمو پاچهان به سی او پسله مرګه به بيا را ژوندي سی او هلته به تاسي لره داسي باغونه وي لکه د شام او اُردن او که تاسي د ده متابعت ونه کړی په دې دنيا کي به مو حلال کړي او بيا به پسله مرګه را ژوندي سی او هلته به بيا تاسي لره اور وي چي په هغه کي به سوځل کېږی.

ابن اسحاق رحمه الله وايي: د دغه جُرم د عملي کولو وخت يې تر نيمي شپې

وروسته ټاکلی ؤ نو ټول ویښ وه او هغه د صفر د لحظې په انتظار وه، مګر الله جل جلاله پرخپله إراده غالب او قادر دی د ځمکې او آسمانو امر د ده عزوجل په قدرت کې دی هرڅه چې د رب العزت سبحانه وتعالی إراده وي هغه کیږي، دئ جل جلاله خلک ساتلای سي خو د ده عزوجل له عذابه هیڅوک نه خپل ځان او نه بل څوک ساتلای سي، الله جل جلاله په دغه شپه هغه کار وکړی چې بیا په وروسته کې خپل رسول ﷺ ته فرمایي:

﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ۚ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾﴾. [الأنفال:۳۰]

یعني: اې محمّده! ﷺ هغه وخت یاد کړه چې ستا سره هغو کسانو چې کافران سوي دي چم او فریب کاوه، یعني: تا ته یې د دې دپاره چم جوړاوه چې تا بندي کړي، یا دي ووژني، یا تا له مکې څخه فراره کړي او دوی دغه مکر او فریب ستا سره په پټه کاوه، خو دغه د دوی د فریب جزاء الله جل جلاله ورکوي او الله جل جلاله د فریب ښه جزاء ورکوونکی دی.

په دغه آیات شریف کې الله جل جلاله خپل رسول ﷺ ته دغه د دارُ الندوه د مشورې بیان کړی دی او بیا یې د رسول الله ﷺ د خلاصون اطمینان ورکړی دی.

خیر کفار د نیمي شپې په انتظار دي خو د مخه تر وخت یوه له دغو ځوانانو غوښتل چې تر دېواله ورواوړي او دننه کور ته ورسي، په دغه وخت کې د کور له طرفه یوې ښځې رِغ پر وکړی، نفر بیرته را وګرځېدی او بیا دغو ځوانانو په خپل منځ کې سره وویل: که عرب په دې خبر سي چې موږ پرخپلو ښځو دننه په کورو کې حمله کوو دا به زموږ دپاره ابدي شرم او پیغور وي، دا عیب دی چې په یوه کور کې ښځه وي او موږ ورننوزو، نو موږ به دلې انتظار کوو تر څو چې محمّد ﷺ را وزي خو کور ته به نه ورځو، پر دغه خبره یې اتفاق سو نو ځکه دننه کور ته نه ورغله.

سبحان الله! دا هغه جاهل عرب وه چې ژوندي انسانان یې ښخول او دغه یې د کورو د حرم مراعت او احترام ؤ، غواړي چې د الله رسول ﷺ و وژني مګر کور ته دننه نه ورځي، خو بالمقابل د نن ورځې د هغو کسانو په عمل بشریت شرمیږي! چې دوی خپل ځانونه په نړۍ او جهان کې د علم او پوهې استادان بولي او ځانونه

د بشر د حقوقو بیرغ پورته کوونکي بولي، د ښځو د حقوقو په نارو خو یې د غاړي رګونه وشکېدل او په عین حال کي د دوی په دې هیڅ پروا نه کیږي چي په یوه داسي کور ورننوزي چي هلته بېله ښځو بل هیڅوک هم نه وي او چي زړه یې غواړي هغسي وکړي، کورونه محاصره کړي د کورو خاوندان وتړي او بیا د خپلو شیطاني خواهشاتو د پوره کولو دپاره ښځي بې عفته کړي، دا د نن ورځي د علم او پوهي د پروفیسرانو عمل دی او هغه د بُت پرستو جاهلانو عمل ؤ اوس یې تاسي سره مقایسه کړی.

خیر دغه ځوانان د کور د دروازې سره د رسول اللهﷺ د راوتلو انتظار کوي، په دغه خطرناکه وخت کي رسول اللهﷺ و علي بن أبي طالبؓ ته و ویل: ته زما په بستر کي پرېوزه او دغه زما زرغون حضرمي پټو در باندي واچوه او بېغمه بیده سه (دا هغه پټو ؤ چي رسول اللهﷺ به همېشه په دغه پټو کي بیدېدی) او ویل: تا ته له دویه داسي شئ نه پیښیږي چي ستا دي نا خوښه وي، بیا نو رسول اللهﷺ دروازه خلاصه کړه او له کوره و وتی، کفار دکور د دروازې سره ولاړ دي رسول اللهﷺ د دوی مخ ته او د دوی په منځ کي تېرسو دوی نه لیدی، دا د الله جل جلاله ساتنه او الهي معجزه وه چي دوی نه سواې لیدلای او رسول اللهﷺ د راوتلو په وخت کي د سورة یٰسٓ دغه آیاتونه ویل:

﴿يسٓ ۝١ وَٱلۡقُرۡءَانِ ٱلۡحَكِيمِ ۝٢ إِنَّكَ لَمِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ۝٣ عَلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ۝٤﴾

ترخو د الله جل جلاله دې قول ته ورسېدی چي فرمايي:

﴿وَجَعَلۡنَا مِنۢ بَيۡنِ أَيۡدِيهِمۡ سَدّٗا وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ سَدّٗا فَأَغۡشَيۡنَٰهُمۡ فَهُمۡ لَا يُبۡصِرُونَ ۝٩﴾

رسول اللهﷺ د دوی په منځ کي تیریږي او دوی یې نهویني، رسول اللهﷺ په دغه هم کفایت و نه کړی بلکه د مځکي شخه به یې خاوري را اخیستې او د هر یوه پر سر یې جلا جلا وراچولې او یوه هم و نه لیدی.

الله جل جلاله خپل رسول ﷺ په دغه طریقه سره د کفارو د لیدلو شخه پټ کړی.

رسول اللهﷺ له خپله کوره را و وتی او د ابوبکرالصدّیقؓ کور ته ورغلی او ځوانان هلته د رسول اللهﷺ دکور مخ ته د صِفر د لحظې په انتظار ولاړ دي.

بیا نو رسول اللهﷺ او ابوبکرالصدّیقؓ د کور د شا له دروازې یا دربچې شخه.

و وتل او د يمن پر طرف رهي سوه، که څه هم مدينه منوره د مکې مکرمې د شمال و طرف ته واقع ده خو دوی د جنوب پر طرف حرکت وکړی، دا په دې سبب چي د هجرت کاروانه په ډير پټ او سِرِّي ډول سره وسي او پر قريشو لار ورکه سي نو خود د جنوب او يمن پر طرف رهي سوه.

هلته هغه محاصره کوونکي ځوانان د ناکامۍ د وخت انتظار کوي، شپه ډېره تېره سوه د ځوانانو پر چهرو کرار کرار د نا اميدۍ او ناکامۍ علامې ښکاره کيږي، په دغه وخت کي يو سړئ راغلی چي د دوی د ملګرو څخه نه ؤ او وې ليدل چي ځوانان د رسول الله ﷺ د کور د دروازې سره ولاړ دي.

سړي پوښتنه وکړه چي د څه شي انتظار کوی؟

ځوانانو ويل: د محمّد ﷺ د راوتلو.

سړي ويل: خراب او برباد سواست په والله هغه ستاسي مخ ته تېر سو او ستاسي پر سرو يې خاوري هم درواچولې او په خپل کارپسي ولاړی.

دوی ويل: په والله موږ نه دی ليدلی او د خپلو سرو څخه د خاورو په ايسته کولو مشغوله سوه، خو بيا هم ځوانانو د دروازې تر چاکو ورته وکتل وې ليدل چي هغه دی په بستر کي يو څوک پروت دی ويل: والله دا محمّد دی چي بيده دی او نور هم انتظار ورته کوو، د دې امکان ؤ چي دغه ځوانان د دغه بستر پر نفر حمله وکړي ځکه د دوی دا يقين ؤ چي دا محمّد ﷺ دی.

حال دا چه په دغه بستر کي حضرت علي ﷺ پروت ؤ او هغه خپل ځان د رسول الله ﷺ دپاره فدايي کړی ؤ، ځکه په دغه بستر کي بيدېدل لوی خطر دی او دا کار لويه قرباني او فدا کاري ده، نو خود و علي ﷺ ته په اسلام کي اول فِدايي ويل کيږي ځکه چي د رسول الله ﷺ په عوض او بدل کي يې خپل ځان مرګ ته سپارلی ؤ، دئ د هغه چا په بستر کي پروت دی چي د هغه د وژلو حکم د قريشو ظالمو مشرانو او مشرِک پارلمان صادر کړی دی، په دغسي بستر کي پرېوتل لويه فداکاري او قرباني ده.

څه وخت چي تېر سو ځوانانو نور صبر نه سوای کولای دروازه يې و ټکول او آخر يې په زور خلاصه کړه، دننه چي ورغله علي ﷺ مخ لڅ کړی ځوانان په حيرت کي پاته

سوه چي دا خو رسول الله ﷺ نه دی نویي د علی رضی الله عنه څخه د رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه، هغه ویل: زه نه یم په خبر دلته نسته، ځوانانو کور ویلتی او رسولُ الله ﷺ یې نه کړی پیدا، په مکه مکرمه کي ډیر ژر خبر نشر سو چي محمّد ﷺ هجرت کړی دی.

له کوره تر غارِ ثوره پوري

د بعثت په څوارلسم کال د صفري د میاشتي په (۲۷) تاریخ چي د (٦٢٢) عیسوي کال د سپتمبر د میاشتي د (۱۲- ۱۳) تاریخ سره برابریږي رسول الله ﷺ د شپې له خپله کوره و وتی او د خپل وفاء داره ملګري ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه کور ته ورغلی او د مخه تر دې چي سهار سي دوی دواړه د ابوبکر الصدیق رضی الله عنه د کور د شا له دروازې څخه په تلوار و وتل، څرنګه چي رسول الله ﷺ پوهېدی چي قریش به د دوی په طلب او پیدا کولو کي ډیر کوښښونه وکړي او هغه لار چي تر هر څه د مخه به و هغې ته ډیر متوجه وي هغه د مدینې منورې عمومي لار ده چي د مکې مکرمې د شمال و طرف ته وه، نو رسول الله ﷺ هغه لار پرېښوول او د هغې پر عکس د مکې مکرمې د جنوب پر طرف پر هغه لار رهي سو چي د یمن و طرف ته تله، ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه یو مولی درلودی (مولی هغه مریي ته ویل کیږي چي د خپل مالک له طرَفه آزاد سوی وي یعني: پخوایې مریئ ؤ او اوس یې آزاد کړی دی) نو ابوبکر رضی الله عنه دغه خپل مولی ته چي عامر بن فُهَیره نومېدی، وویل: په مورِ پسي پسونه را رهي کړه، رسولُ الله ﷺ او ابوبکر رضی الله عنه رهي دي او تر شا پسونه په پسې دي، دا ولي؟ دا د دې دپاره چي د دوی د قدمو آثار او علامې ورکي سي، داسي پَل او نښانه نه سي پاته چي څوک و وایي: دلته نفر تللي دي، د هجرت کار ډیر پټ او په سِرّي ډول سر ته رسیږي، رسولُ الله ﷺ او ابوبکر رضی الله عنه پردې لار تقریبًا پنځه میله مخ ته ولاړل ترڅو چي یوه غره ته و رسېدل چي دغه غره ته جَبَلِ ثَور ویل کیږي دغه غر ډیر لوی او لوړ غر دی ډیري ډبري او لاښونه لري، دغه غره ته ختل ډیر سخت او مشکل دي خو دوی په شپه کي په ډیر تکلیف او زحمت سره دغه غره ته وختل ترڅو هغه غار ته ورسېدل چي تقریبًا د غره په سر کي ؤ او غارِ ثَور ورته ویل کیږي.

د غارِ ثور واقعې

کله چې دوی غار ته ورسېدل ابو بکرالصدّیقؓ خپل مولی عامر بن فُهیره ته و ویل: ته ولاړ سه او زما کورنۍ ته خبر ورکړه چې مورِ چیري او په کوم ځای کې یو او بیا یې رسولُ اللهﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! والله ته به غار ته نه ننوزې ترڅو چې زه تر تا د مخه نه یم ننوتلی، ځکه که په دغه غار کې یو ځیرونکی حیوان یا مار او لړم وه تر تا د مخه به ما ته تکلیف راکړي، نو اول ابوبکر الصدّیقؓ غار ته ننوتی، غارِ ثور د غره غار دی په غار کې یې وکتل هلته د غار په یوه طرف کې څو نور کوچني غارونه هم وه ابوبکرالصدیقؓ خپل لُنګ څیري کړی څو غاره یې د هغه لُنګ په ټوکرانو پټ کړه، څو دوه سوري یا غاره خلاص پاته سوه د هغو پر خوله یې خپله پښه کښېښوول او بیا یې رسول اللهﷺ ته و ویل: اوس نو غار ته را داخل سه، رسولُ اللهﷺ غار ته ور ننوتی پسله څه وخته یې سر د ابوبکر الصدّیقؓ پر ځنګانه کښېښاوه او بیده سو، پسله څه وخته له یوه غاره څخه یوه شي ابوبکر الصدّیقؓ پر پښه و واهه، څو ابوبکر الصدّیقؓ له دې بیري چې رسولُ اللهﷺ به را وینښ سي هیڅ حرکت و نه کړی خو له درده یې تر سترګو اوښکي را توی سوې چې هغه اوښکي یې د رسول اللهﷺ پر مبارک مخ ولوېدې، دا د صدیق اکبر صِدق او اخلاص ؤ او دا یې د رسولُ اللهﷺ پر ساتنه حرص ؤ، رسولُ اللهﷺ په دغه اوښکو را وینښ سو او ویل: څه درته پېښه ده؟ یا ابابکر! دهؓ و ویل: زما مور او پلار دې تر تا قربان وي یو شي و وهلم، رسولُ اللهﷺ هغه د درد پر ځای خپلي مبارکي ناړي ومښلې، د ابوبکرؓ له بدنه هغه درد ایسته سو او دوی دواړه په دغه غار کې درې شپې پټ پاته سوه، د جمعې شپه، د شنبې شپه او د یکشنبې شپه. (بیرته مکې مکرمې ته راسه)

کله چې د قریشو دا یقین سو چې رسول اللهﷺ د دوی د خبیثي نقشې په شپه د دوی له لاسه و وتی تر ټولو د مخه یې د حضرتِ علیؓ په وهلو شروع وکړه او کعبې شریفي ته یې راوستی د څه وخت دپاره یې په دې سبب بندي کړی چې ګوندي د رسولُ اللهﷺ معلومات ځني حاصل کړي خو کله چې کفار د علیؓ څخه

نا امیده سوه نو د ابوبکر الصدّیق﵁ کور ته ورغله دروازه یې ور وټکول د ابوبکر الصدّیق﵁ لور اسماء﵂ ورته را و وتل، ابوجهل ورته ویل: پلار دي چیرې دی؟ هغې ویل: نه یم خبره چي چیرې دی، ابوجهل خبیث پوه سو چي هغه هم د محمّد ﷺ سره تللی دی، نو یې یوه سخته چپلاخه ور سره کړه چي اسماء﵂ د دغې چپلاخي له زوره پر مځکه و لوېدل او د غوږ والۍ یې و لوېدی، اسماء﵂ ورته و ویل: و شرمېږه د خلکو د وهلو نه یې ښځي وهې، ابوجهل هم په خپل ځان کي وشرمېدی چي ښځه وهي نو خود له دې ځایه بیرته نا امیده ولاړی.

ابوجهل د ښځي په وهلو شرمیږي خود نن ورځي بشردوستان او د ښځو د حقوقو بیرغ پورته کوونکي د ښځو وهل او بې عزته کول د ځان همت او مړانه بولي!

څه وخت وروسته ابو قحافه د ابوبکر الصدّیق﵁ پلار چي په سترګو هم ړوند ؤ د ابوبکر الصدیق﵁ کور ته ورغلی او د اسماء﵂ څخه یې پوښتنه وکړه چي پلار دي چیرې دی؟ اسماء﵂ و ویل: نه یم خبره، څرنګه چي ټول قریش پوهېدل چي دوی په هجرت تللي دي نو ابو قحافه و ویل: تاسي ته یې د خرڅ او مصرف دپاره یو شئ در پرې اېښی دی؟ اسماء﵂ د دې دپاره چي خپل نیکه ته اطمینان ورکړي ولاړه سوه او په هغه کڅوړه کي یې ډبرې را وړې کومه چي ابوبکر﵁ په هغه کي پیسې اېښوولې، هغه کڅوړه یې ابو قحافه ته ونیول او ویل: دغه یې را پرې ایښي دي، ابو قحافه چي په سترګو ړوند ؤ او شئ یې نه لیدی پر کڅوړه یې لاس تېر کړی د ده په خیال زر ورغله ځکه د هغه وخت پیسې زر وې، ویل: که یې دا در پرې ایښي وي دا خو ډېر شئ دی حال دا چي ابوبکر﵁ په کور کي څه نه وه پرې ایښي، خپل مال او دارایي چي پنځه شپږ زره درهمه کېدل هغه یې ټول د دې دپاره ور سره اخیستي وه چي د هجرت په لار کي یې د رسولُ الله ﷺ د ضرورت په وخت کي مصرف کړي.

ابوبکررضي الله عنه ته رسول الله ﷺ تر خپل اولاد د مخه او نژدې ؤ ابوبکر الصدّیق﵁ هغه خوک دی چي بیا په وروسته کي په مدینه منوره کي رسولُ الله ﷺ د مجاهدینو د مرستي دپاره د صحابهٔ کرامو څخه د مرستي یا کومک پر قسم مال وغوښتی هر چا یو څه را وړل خو ابوبکر الصدّیق﵁ خپله ټوله دارایي خپل ټول مال هر څه چي یې

درلودل ټول یې را وړه و رسول الله ﷺ ته یې کېښېښوول، څرنګه چې رسول الله ﷺ ته د ده ژوند او دارایي ور معلوم وه پوه سو چې ده خپل ټول مال را وړی دی نو یې پوښتنه څني وکړه چې د خپل اهل او کورنۍ دپاره دې څه پرېښوول؟

ابوبکر الصِدّیق رضي الله عنه وویل: هغوته مي الله او رسول الله پرېښوول.

خیر د قریشو دا یقین سو چې محمّد ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه په هجرت تللي دي جنون او لیونتوب ورته پېښ سو سمدستي یې یوه اضطراري غونډه یا جلسه جوړه کړه او په هغه کي یې دا فیصله وکړه چې ټول هغه کارونه به عملي کوو چې د دغو دوو نفرو د نیولو دپاره زموږ مرسته او کومک کوي، اول خویې ټولي هغه لاري چې د مکې مکرمې څخه دباندي وتلې تر مسلح مراقبت یا څارني لاندي ونیولې، نوري ډلې یې هم جوړي کړې چې تر مکې مکرمې دباندي ووزي او شا و خوا په دوی پسي وګرځي، د قریشو مشرانو دا اعلان هم وکړی: که چا محمّد ﷺ مړ یا ژوندئ راوستی هغه ته (۱۰۰) اوښان په انعام او جائزه کي ورکوو، سل اوښه انعام په هغه وخت کي لویه سرمایه وه نو ټولو خلکو د رسول الله ﷺ په پلټنه او پیدا کولو شروع وکړه، پیاده او سپاره خلک پسي ګرځي او هر یو ډېر زیات کوښښ کوي چې محمّد ﷺ پیدا کړي، په غرو او شېلو کي ګرځي خو د رسول الله ﷺ او د هغه د ملګري هیڅ اثر نسته، د مکې مکرمې ځینو خلکو د جبلِ ثور پر طرف پلټنه شروع کړه او هلته پسي ګرځي هر ځای چې یې وکتل دوی یې نه کړه پیدا خو د مشرکانو څخه یوه نفر وویل: دلته په دغه غره کي یو غار هم سته.

کفار د غار و طرف ته رهي سوه مګر د غار پر شا وخوا هیڅ داسي علامه نسته چي دلته دي څوک راغلي وي خو بیا هم کفار تر غاره پوري ورغله او د غار په خوله کي و درېدل، اوس نو دلته روایتونه مختلف دي څوک وایي: الله جل جلاله د غنو په واسطه د غنو ځالګۍ د غار پر خوله واچولې او ځیني روایتونه وایي چې د غار په خوله کي کوتره وه چي هګۍ یې اچولي وې او پرخپلو هګیو پرته وه، چې دغه دواړه پردې دلالت کوي چي نه دلته څوک سته او نه څوک راغلي دي خو دغه روایتونه ضعیفه دي صحي روایت هغه دی چي په صحیح البخاري کي یې امام بخاري رحمه الله روایتوي.

سبحان الله! دغه کفار د غار تر خولې پورې راغله او د غار په خوله کې ولاړ دي غار هم لوی او اوږد غار نه دی که یوه له دغو کفارو دننه غار ته صحي کتلي وای دوی به یې لیدلي وای، که څه هم د غنو ځالي موجودي وای بیا یې هم دوی لیدلای سوای، خو هغه واقعي شئ چي پېښ دی هغه دا چه کفار د غار تر خولې پورې راغلي دي په محمّد ﷺ پسي ګرځي، سل اوښه جائزه او انعام غواړي، اوس د غار په خوله کي ولاړ دي او خبري کوي مګر یو هم ځان ته دا تکلیف نه ورکوي چي یو وار دننه غار ته ورننوزي، په بخاري شریف کي حدیث دی چي ابوبکرالصدّیق رضی الله عنه وایي: زه د رسول الله ﷺ سره په غار کي وم چي سر مي را پورته کړی د کفارو پښې مي ولیدې، ما ویل: یا رسولَ الله! که یوه له دغه قومه څخه کښته وکتل موږ وبني یعني: موږ ته دومره ډېر نژدې ولاړ وه که یوه و دغه غار ته سر را کښته کړی وای موږ یې لیدلای سوای مګر رسول الله ﷺ په هغه اعتماد او باور چي پر خپل رب عزوجل یې درلودی را ته و ویل: یا ابا بکر! څه ګمان دي دی پر هغو دوو چي دریم یې الله دی؟ دا پر الله جل جلاله د اعتماد او توکل هغه لوړ مقام دی چي رسول الله ﷺ درلودی.

او دا هم د ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه فضیلت دی چي الله جل جلاله په قرآن مجید کي د صاحب په نامه سره ذکر کړی دی، د هیچا په وسه نه ده پوره چي د ابوبکر رضی الله عنه د فضیلت څخه انکار وکړي ځکه په قرآن مجید کي د ده رضی الله عنه فضیلت ذکر سوی دی الله جل جلاله فرمایي:

﴿إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾ [التوبه: ۴۰]

یعني: کله چي دوی دواړه په غار کي وه کله چي محمّد ﷺ خپل ملګري او صاحب ته وایي: ته مه غمجن کېږه بېشکه چي الله زموږ سره دی.

او دا هم د امت په اجماع سره ثابته ده چي په دغه سفر کي د رسول الله ﷺ ملګری ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه وُ، دا د ابوبکر رضی الله عنه د فضیلت ثبوت او اثبات دی چي الله جل جلاله دئ د رسول الله ﷺ صاحب او ملګری وبلی او الله جل جلاله وفرمایل: زه د دوی دواړو سره یم.

اوس نو کفار د غار تر خولې پورې ورغله او هلته ولاړ دي خبري کوي خو دوی یې و نه لیدل او بیرته را وګرځېدل دا الٰهي معجزه ده چي په دغه ځای کي ښکاره کیږي ځکه کفار د غار ترخولې ورغله او په هغو خلکو پسي ګرځي چي په دغه غار کي

موجود دي خو په غار کي يې و نه کتل، الله جل جلاله له دغه کاره څخه منعه کړل، د دوی زړونه يې له دغه را وګرځول چې په هغه غار کي چې دوی يې په خوله کي ولاړ دي خپل د مقصد په خلکو پسي وګوري، دا د قادر الله جل جلاله قدرت دی.

کفار درې ورځې پرله پسې په رسول اللهﷺ پسي وګرځېدل هر ځای يې طلب او پلټنه وکړه خو هيڅ شئ يې لاس ته نه ورغله،نه معلومات، نه علامه، نه دوی، قريش نوپربړده چې په خپل طلب او پلټنه کي سرګردانه دي.

په دغو ورځو کي چې رسول اللهﷺ او ملګری يې هلته په غار کي دي د ابوبکر الصدّيقرضي الله عنه زوی عبدالله د ورځي په مکه مکرمه کي ګرځي د قريشو معلومات ټولوي او د شپې پټ غارِ ثور ته ورځي او هغه د قريشو حالات و رسول اللهﷺ ته بيانوي چې نن داسي او داسي پېښه وه، د ابوبکر الصدّيقرضي الله عنه لور اسماءرضي الله عنها به هم په شپه کي د سبا ورځي دپاره خواړه ورته راوړل، سبحان الله! دغه لور غر، دغه ليري او ډېرينه لار سره له دې چې نن ورځ تر يوې اندازې اصلاح سوې هم ده خو بيا هم يو قوي ځوان د ورځي په روښنايي کي ببله تکليفه او ستړيا نه سي ور ختلای خو اسماءرضي الله عنها ښځه ده او په عين وخت کي حامله هم ده (په نس کي کوچنئ لري) د شپې په تاريکه کي د کفارو په پټه دغه لوړ غره ته خېژي او دوی ته خواړه ور رسوي او بيا بيرته خپل کورته راځي، دا کوم همت، جُرئت او فدا کاري ده.

خوندو! مسلماني ښځي دغسي وي چې د الله جل جلاله او رسول اللهﷺ په لار کي حتّی د دين او مسلمانی په لار کي هيڅ تکليف، تکليف نه بولي، دا اسماءرضي الله عنها وه او دغه يې مرسته ده چې د هجرت په وخت کي يې د رسول اللهﷺ سره کول.

همدارنګه عامر بن فُهَيره رضي الله عنه هغه د ابوبکرالصدّيقرضي الله عنه مولی به بيا پر دغه لار پسونه بېول او را وستل چې د عبدالله او اسماء پلونه او د پښو علامې ورکي سي، څوک په دې نه سي پوه چې پر دغه لار څوک تللي او راغلي دي او د دغو پسو يا ميږو څخه به يې رسول اللهﷺ او ابو بکرالصِدّيقرضي الله عنه ته شيدې هم ورکولې، حضرت ابوبکر الصدّيقرضي الله عنه پوره ترتيبات نيولي وه، د خوړو راوړلو مؤظف، د اخبار رسولو مؤظف، د آثارو او علامو ورکولو او خرابولو مؤظف، ټولي وظيفې وېشل سوي وې، که څه هم

د دغه هجرت دپاره سامان او وسائل ساده او بسیط وه، خو بیا هم د هغه وخت او زمانې له حاله سره برابر او مطابق وه، ټول کارونه په یوه صحي نقشه سره جوړ سوي وه، اوس نو په غار کي درې ورځې پوره او تیري سوې د قریشو دا امید قطعه سو چي رسول الله ﷺ دي د مکې مکرمې په داخل یا اطرافو کي پیدا کړي نو یې خپل طلب او پلټنه پرېښوول ځکه درې ورځې پرله پسې بېله نتیجې پوره سرګردانه سول.

د هجرت د لاري واقعات

هلته په مکه مکرمه کي یو سړئ ؤ چي عبدالله بن اُرَیقَط نومېدی دغه سړئ په لارو کي ډېر ماهر ؤ یعني: لیري او نژدې، پټې او ښکاره لاري ټولي ور معلومي وې که څه هم دغه سړئ د مشرک قریشو پردین ؤ خو امانت کاره هم ؤ، نو رسول الله ﷺ او ابوبکر الصِدّیق رضی الله عنه تر هجرت د مخه دغه عبدالله بن اُریقط د مال او پیسو په مقابل نوکر کړی چي ته به د هجرت په وخت کي زموږ سره ځې او پر داسي لارو به مو مدینې منورې ته بیایې چي چا ته نه وي معلومي، هغه هم دا قبوله کړه.

نو ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه هغه د هجرت دپاره دوه ساتل سوي اوښان دغه عبدالله ته ور تسلیم کړي وه او بیا یې خبر ورکړی چي دغه اوښان په فلاني وخت کي غارِ ثور ته راوله، کله چي رسول الله ﷺ په غار کي درې شپې تیري کړې او د دوشنبې شپه سوه چي دا نو د هجرت د اول کال د ربیع الأول د میاشتي اوله شپه ده او د عیسوي یا میلادي (٦٢٢)کال د سپتمبر د میاشتي (١٦) تاریخ دی عبدالله بن اُرَیقط د شپې هغه دوه اوښان ور وستل، دلته نو ابوبکر الصِدّیق رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! د دغو دوو اوښانو څخه یو واخله او هغه ښه اوښ یې و ده ﷺ ته ور نژدې کړی، رسول الله ﷺ وفرمایل: یا ابا بکر! اخلم یې مګر په قیمت سره.

په دغه وخت کي د ابوبکر رضی الله عنه لور اسماء رضی الله عنها هم راغله چي د دوی د سفر دپاره یې خواړه ور سره را اخیستي وه او دا یې هېر سوي وه چي د دوی د خوړو د تړلو دپاره یو تړکر یا یو تناو (رسۍ) ور سره را واخلي اوس چي دا غواړي چي د دغه خوړو د کچوړي خوله وتړي یا یې د دوی په اوښ پوري وتړي تړکر یا رسۍ نسته نو یې خپل

نطاق دوه ځایه کړی په یوه حصه یې هغه ذ دوی خواړه وتړل او د نطاق هغه بله حصه یې پر خپله ملا وتړل او له دغې ورځې څخه دې رضي الله عنها ته (ذاتُ النِطاقَین) ویل کیږي.

اوس نو نطاق څه شي دی؟ نطاق داسي یو ټوکر دی چې په هغه وختو کي ښځو تر ملا، یا تر سر تړی (لکه یو بَرداره کمر بند) چې دغه نطاق د هغه وخت د لباس یو جُز ؤ، اسماء رضي الله عنها د دغه خوړو د تړلو دپاره و یوه ټوکر ته ضرورت درلودی مګر ټوکر نسته نو یې خپل نِطاق څیري او دوه ځایه کړی یوه حصه یې پرخپله ملا یا سر وتړل او په هغه بله حصه یې دغه خواړه وتړل او د دغې ورځي څخه و دې رضي الله عنها ته (ذاتُ النِطاقَین) ویل کیږي، یعني: (د دوو نطاقو خاونده) او په دغه نامه سره مشهوره سوه.

بیا نو رسول الله ﷺ او ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه د مدینې منورې پر طرف رهي سوه، د دوی سره په دغه سفر کي عامر بن فُهَیره هم ملګری ؤ او هغه لار ښوونکی عبدالله بن اُرَیقَط هم ور سره دی، اوس نو لار ښوونه د عبدالله بن اُریقط کار دی او په هغه اړه لري، لومړئ چي له غاره رهي سوه د جنوب او یمن پر طرف ولاړل، پسله څه وخته د غرب او د سمندر د غاړي و طرف ته رهي سوه چي ساحِل ورته ویل کیږي ترڅو داسي لاري ته ورسېدل چي پر هغه لار نه څوک تله او نه چا ته ور معلومه وه بیا نو د سمندر یعني: بحر الأحمر د غاړي سره نژدې د شمال پر طرف رهي سوه چي دغه لار مدینې منورې ته تله خو دا داسي لار ده چي نادرًا به څوک پر دغه لار تلی.

دغه د هجرت د لاري تفصیل په کتابو کي راغلی دی خو څرنګه چي له دغو ځایو څخه د ډیرو ځایو نومونه اوس اوښتي دي او د عمومي لارو څخه هم ډېر لیري او چپ دي نو د هغو ځایو د نومو تر یادولو تېرېږم او د لاري لوی واقعات به سره بیان کړو.

لومړئ: امام بخاري د ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه څخه روایت کوي چي وایي: په دغه شپه چي موږ رهي سوو دغه ټوله شپه او سبا تر غرمې پوري مو تګ او مزل وکړی کله چي غرمه سوه او لار فارغه سوه هیڅوک پر دغه لار نه تېرېدل په لار کي مو یوه ډېره لویه او اوږده ډبره ولیدل چي سایه یې درلودل او پر دغه ځای لمر نه راتلی نو مو د دغې ډبري سره واړول، ما په خپلو لاسو د رسول الله ﷺ د بیدېدلو دپاره ځای جوړ کړی او پر هغه مي یو فرش آوار کړی او ورته و مي ویل: یا رسولَ الله! ته بیده سه او زه

به شا وخوا څار کوم، رسول الله ﷺ پرېوتی او زه څه ګوښه سوم شا وخوا څار کوم که ګورم يو شپانه دی چې پسونه يې د دغې ډبرې طرف ته را رهي کړي دي غواړي چې دئ هم دغه سايې ته استراحت وکړي، زه ورغلم او ورته و مې ويل: ته څوک يې؟ ده د مکې يا مدينې د خلکو څخه يو څوک را ياد کړی ويل: د هغه مريئ يم، ما ويل: آيا په پسوکي دي شيدې سته؟ ده ويل هو، ما ويل: ما ته يې را لوشې؟ ويل هو، نو يې د لوشلو دپاره يوه مېږ ونيول، ما ويل: اول يې غُلانځه د خاورو، وربښتانو او خيرو څخه پاکه کړه بيا يې وَلوَشه، ده هم د غُلانځې تر پاکولو وروسته يو کټورئ شيدې را ولوشلې، نو رسول الله ﷺ ته ورغلم څرنګه چې هغه بيده ؤ دا مي بنه و نه بلل چې له خوبه يې را وبښ کړم تر هغو مي انتظار ورته وکړی چې دئ ﷺ را وبښ سو، زما سره د رسول الله ﷺ د اوداسه او چښلو دپاره د اوبو يوه مشکوله را سره وه نو مي د دغه مشکولې څخه دغه د شيدو پر لوښي اوبه توی کړې چې څه يخې سوې بيا مي رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسولَ الله! وې چښه، ده ﷺ هم تر هغو وچښلې چې زه راضي او اوبه سوم، بيا رسول الله ﷺ را ته و ويل: آيا د تلو وخت نه دی؟ ما ويل: هو يا رسولَ الله!. بيا نو له هغه ځايه رهي سوو.

دوهم: څرنګه چې ابوبکر الصديق رضي الله عنه تاجر، ګښته او مشهوره سړئ ؤ هر چا پېژندی او رسول الله ﷺ کورنئ سړئ ؤ هر چا په رنګ نه پېژندی اوس چې دوی سره ملګري دي نوکه به په مخه څوک ورغلی د ابوبکر الصديق رضي الله عنه څخه به يې پوښتنه وکړه چې دا څوک دی؟ ده رضي الله عنه به ورته ويل: دا سړئ لار را ښيي، د هغه به دا خيال سو چې دغه د تګ لار ور ښيي او د ده مقصد به د دين او خير لار وه چې ما ته زما د دين او عقيدې لار راښيي.

درېيم: سُراقه بن مالک په عربو کي مشهوره جنګي فارِس يا پهلوان ؤ کله چې رسول الله ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه له غارِ ثوره را و وتل او د مدينې منورې پر طرف رهي سوه هر چا دا کوښښ کاوه چې دوی پيدا کړي او د قريشو هغه سل اوښه جائزه واخلي.

د دغو خلکو د جملې څخه يو هم سراقه بن مالک ؤ، خو دا قصه به په خپله سُراقه ته پرېږدو چې دئ په خپله قصه کوي او په دغه وخت کي مشرک ؤ.

سراقه بن مالک وايي: زه د خپل قوم سره په مجلس کي ناست وم چي يو سړئ د دباندي څخه د مکې راغلی موږ ناست ؤ دئ را ته و دريدی او ويل: يا سراقه! دغه اوس مي د درياب د غاړي سره يوه سياهي وليدل چي فلاني طرف ته رهي وه ګمان کوم چي محمّد او د هغه ملګري دي وي، سراقه وايي: زه پوه سوم چي دغه نفر دوی دي خو د دې دپاره چي هغه د قريشو جائزه يوازي زه واخلم نو مي خبره واړول او سړي ته مي و ويل: دا دوی نه دي بلکه تا فلانئ او فلانئ ليدلي دي چي زموږ په مخ کي رهي سوه.

سراقه وايي: زه په دغه مجلس کي کښېنستم داسي کار او حرکت نه کوم چي څوک را پوه سي، د قوم د مجلس تر آخره ور سره ناست وم نه ولاړېږم، ځکه که ولاړ سم هغه نور پوښتنه کوي چي چيري ځې؟ نو خود خبري او مجلس ور سره کوم، کله چي دوی ولاړ سوه زه هم ډېر ژر کور ته ولاړم خپلي مينځي ته مي و ويل: زما آس وباسه د فلانی غونډی تر شا و درېږه او زما انتظار کوه، ما خپله نېزه، غشي او لښندی را واخيستل دکور د شا تر دروازې و وتم پټ پټ ورغلم څو آس ته ور ورسېدم، پر آس سپور سوم او پر هغه لار رهي سوم چي هغه سړي ويلي وه، دئ نو پر دغه لار پرېږده.

هلته رسول الله ﷺ او ابوبکر ﷺ د ملګرو سره رهي دي خو ابوبکر ﷺ څه وخت د رسول الله ﷺ تر شا رهي وي څه موده وروسته بيا تر مخ رهي سي څه وخت وروسته يې بيا راسته طرف ته ځي، څه وخت وروسته يې بيا چپه طرف ته ځي يعني: دې طرف او هغه طرف ته کيږي مګر رسول الله ﷺ رهي دی حتّٰی شا وخوا هم نه ګوري فقط قرآن مجيد وايي او رهي دی، څه وخت وروسته د رسول الله ﷺ ورته پام سو چي ابوبکر ﷺ هره لحظه يا هرګړئ دې خوا ها خوا ته کيږي، نو يې پوښتنه ځني وکړه چي يا ابا بکر! څه درته پېښه ده چي مخ او وروسته کيږې؟ ابوبکر ﷺ وويل: يا رسولَ الله! يو وار مي په فکر کي را وګرځي چي کمين به يې درته نيولی وي يعني: يو څوک به په مخ کي پټ درته ولاړ وي نو د مخه سم، بيا مي په زړه کي را وګرځي چي د شا له طرفه څوک حمله و نه کړي بيا تر شا سم، بيا وايم څوک د بغل له طرفه حمله و نه کړي نو دي يوه او بل اړخ ته ځم.

نبه متوجه سی دا د رسول الله ﷺ پر ساتنه د صدیق اکبر ﷺ حرص و. د ده ﷺ د ساتنې په سبب یې پر یوه ځای قرار نه درلودی، لکه پتنګ شا وخوا پر راګرځېدی. په فارسي کې شاعر وایي:

یک جان چه متاعیست که سازم بفدایت اما چه توان کرد که موجود همین است

یعني: یو روح دومره متاع دومره قیمتي شئ نه دی چې تر تا یې قربان کړم، مګر څه وکړم؟ زه دغه یو روح لرم نور شئ را سره نسته.

خو رسول الله ﷺ اطمینان او د زړه ډاډ ورکړی ویل: اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا، الله جل جلاله زموږ سره دی مه بېرېږه، د ابوبکر الصدّیق ﷺ زړه هم پر آرامه سو خو پسله څه وخته ابوبکر الصدیق ﷺ ولیدل چې ډېر لیري یو سړئ پر آس سپور دی په ډېره چټکي او تیزي سره په دوی پسې را رهي دی، ویل: یا رسولَ الله! هغه سپور سړئ په موږ پسې را رهي دی، رسول الله ﷺ نه ور ته کتل پر خپله لار رهي دی او قرآن مجید وایي مګر د ابوبکر الصدّیق ﷺ فکر په دغه سړي ډېر بند دی، هغه سپور ډېر تېز را رهي دی او وار په وار دوی ته ور نژدې کېږي، ابوبکر ﷺ په تشویش او پرېشاني کې دی ځکه هغه سپور سړئ ډېر ور نژدې سو، دومره ور نژدې سو چې له هغه ځایه دوی په نېزه ویشتلای سي نو یې رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! سړئ ډېر را نژدې سو د هغه ځای څخه مو ویشتلای سي، دلته نو رسول الله ﷺ دعاء وکړه او ویل:

« اَللّٰهُمَّ اكفِنَاهُ بِمَا شِئتَ»

الٰهي په هر شي او هره طریقه سره چې ستا خوښه وي موږ له ده څخه وساتې.

رسول الله ﷺ د دعاء څخه نه ؤ فارغه سوی چې د سُراقه د آس پښې په مځکه ننوتې، مځکه هم سخته او ډبرینه مځکه ده خو د آس پښې په مځکه ننوتلې او سُراقه له آسه ولوېدی، سُراقه وایي: قسم په الله تر دغه ورځې د مخه هیڅ وخت له آسه نه وم لوېدلی دا اول وار ؤ چې له آسه لوېږم او بیا مځکه سخته او ډبرینه هم ده د آس پښې څنګه په مځکه ننوزي؟ کله چې له آسه ولوېدم د هغه غشو جعبه مې را وایستل چې موږ به فال په اچاوه (*دغه فال اچول د مشرکانو دین او عقېده وه*) وایي د هغو غشو څخه مې یو غشی د فال پر قسم را وایستی چې آیا په دوی پسې ورسم که یا؟

ضرر ور و رسوم که یا؟ داسي غشی را و وتی چي زما له مقصده مخالفه لیکنه پرسوې وه، یعني: د دوی د تعقیبولو څخه يې منعه کولم، د فال یا غشي په خوله مي و نه کړه بیا پر آس سپور سوم دومره ور نژدې سوم چي د رسول الله ﷺ قرائت مي اورېدی، رسول الله ﷺ هیڅ نه را ته کتل خو ابوبکر رضی الله عنه زما خوا ته ډېر کوري، دا وار مي بیا د آس د مخ پښې تر څنګنو په مځکه ننوتې او زه له آسه ولوېدم، بیا مي په زوره آس را پورته کړی او د آس پښې په ډېر تکلیف له مځکي را و وتې، کله چي د آس پښې له مځکي راو وتې د آس د پښو له ځایه یو ځلېدونکي ګرز لکه دود را و وتی او د آسمان خوا ته پورته سو، بیا مي هغه خپل د فال غشي را واېستل د غشو څخه بیا داسي غشی را و وتی چي زما نه ؤ خوښ، اوس نو سُراقه پوه سو چي دوی ساتل سوي دي څوک نه سي ور نژدې کېدلای، سُراقه وایي: نو مي ورناري کړه: أَلأَمَان أَلأَمان.

اوس سُراقه امان غواړي حال دا چي دئ د هغه سلو اوښانو انعام اخیستلو دپاره د دوی په وژلو پسي را رهي سوی ؤ، بیا نو رسول الله ﷺ او ملګري يې و درېدل.

سُراقه وایي: دغه حالات چي ما ولیدل ما ته دا را معلومه سوه چي د رسول الله ﷺ دین به ښکاره او غالبه سي، نو پرآس سپور سوم او ورغلم، رسول الله ﷺ ته مي و ویل: ستا قوم پر تا سل اوښه جائزه اېښې ده او په هغو حالاتو مي خبر کړی چي خلکو د ده په باره کي څه فکرونه درلودل او بیا مي ورته و ویل: که خوړو او کالیو ته ضرورت لری درته را به يې وړم، دوی شئ نه وغوښتی فقط ویل: زموږ حال در سره وساته یعني: چا ته مه وایه چي موږ چیري یو، ما ویل: دا چه زه ستاسي حال و نه وایم د دغه په مقابل کي څه شي را کوې؟

نبه متوجه سی: رسول الله ﷺ نه ورته و ویل چي د مدینې څخه به او ښکي یا خرما درته را ولېږم او نه يې د کومو پیسو وعده ورسره وکړه بلکه رسول الله ﷺ ورته و ویل: څنګه به يې یا سُراقه! چي د کسرٰی وښي ستا په لاس وي؟

تاسي ته معلومه ده چي د فارس پاچا ته کسرٰی ویل کېده چي په هغه وخت کي د فارس پاچهي د مځکي پر مخ تر ټولو لویه پاچهي وه او د دغه کسرٰی به د سرو زرو وښي په لاس وه، اوس رسول الله ﷺ د سُراقه څخه پوښتنه کوي چي د کسرٰی وښي

ستا په لاس وي ستا د زړه احساس به څه وي؟ څه حال او څه کيفيت به دي وي؟

سُراقه ته دا خبره عجبه او بې مفهومه معلومه سوه چي دا څه وايي او څنګه خبره ده؟ نو ويل: کسرٰی نو شېروان؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو نو شېروان چي د فارس پاچا دی او د هغه وبني ستا په لاس وي ستا به څه احساس وي؟

اوس نو دغه خبري او موضوع ته څه توجه په کار ده: يو نفر چي له خپله قومه په پټه او په هجرت را وزي او د ده پر سر د ده د قوم له طرفه سل اوښه جائزه ايښوول سوې وي او د ده سر يې په کار وي او دغه اوس د ده سره هيڅوک او هيڅ قوت هم نسته، دغه نفر وايي: چي دئ او د ده دين به د مځکي د پاچهانو پر هغه لوی پاچا کاميابه سي او وبني به يې سُراقه ته ورکوي، دا نه سره لګيږي، عقل يې نه قبلوي، دا عجبه ده! دغه اوس په خپله د ده سر د خلکو په کار دی او د ده سره هيڅ قوت او طاقت هم نسته او دئ بيا وعده ورکوي چي مسلمانان به د فارس پاچهي اشغال کړي او د کسرٰی، هغه کسرٰی چي په مځکه کي تر ټولو لوی پاچا دی د هغه وبني به په غنيمت واخلي او دا هم پسله سلو او دوو سوو کلو څخه نه پيښيږي بلکه ستا په وخت کي به پيښ سي يا سُراقه! اوس نو سُراقه ورته وايي:

يا محمّد! ﷺ ما ته د امان يوه ورقه را وليکه زه به اوس په تا څوک نه خبروم او ته به د امان ورقه را وليکې که کوم وخت زما و تا ته ضرورت پيدا سو ته به امان را کوې، رسول الله ﷺ و ابوبکرالصدّيق ﷺ ته و ويل: سُراقه ته د امان عهد ور وليکه، ابوبکر ﷺ هم داسي ليک ورکړی چي ليکلي يې وه:

دغه سُراقه د مسلمانانو څخه په امان دی، يعني: هيڅ وخت ضرر نه ور رسوي په دې شرط چي دئ به د رسول الله ﷺ د هجرت خبر چا ته نه وايي.

څوک وايي دغه نوشته عامر بن فُهيره ﷺ وکړه څوک وايي ابوبکر الصدّيق ﷺ وليکل، سُراقه هم هغه نوشته ورسره واخيستل او رهي سو، واقعاً يې دغه حال هيچا ته و نه وايه، حتّٰی نور داسي خلک هم په مخه ورغله چي په رسول الله ﷺ پسي ګرځيدل خو سُراقه به ورته ويل: د دې منطقې معلومات ما وکړه دلته څوک نسته، سبحان الله! د ورځي په شروع کي دئ پسي ګرځېدی او د ورځي په آخر کي يې دئ

چوکیدار او ساتونکی سو، نور خلک هم د هغې لاري د تعقیبولو څخه منعه کوي.

تقریباً اته کاله وروسته د حنین په غزاء کي سُراقه بن مالک د مسلمانانو له طرفه بندي ونیول سو، ده دغه لیک او نوشته په هغه ورځ ښکاره کړه، کله چي مسلمانانو په جنګ کي بندي ونیوی ده و ویل: زما سره ستاسي د نبي له طرفه د امان لیک را سره دی، هغو ویل: عجبه ده کومه ده هغه نوشته کومه ده؟ ده هم هغه نوشته ورته را وایستل، صحابهٔ کرامو و رسول الله ﷺ ته راوستی، رسول الله ﷺ و فرمایل: «یومُ بِرٍ وَ وَفَاء» یعني: هو د وفا او نېکی ورځ ده ایله یې کړی هغو هم پرېښاوه، رشتیا هم دا پر هغه وعده وفاء وه چي ډېره موده مخ کي یې ور سره کړې وه، ځکه د حنین غزاء تر هجرت اته کاله وروسته او د مکې مکرمې تر فتحه کولو څو ورځي وروسته پېښه سوه او سُراقه په هغه ورځ د دغه لیک په واسطه خلاص سو.

کله چي بیا د حضرتِ عمرِ فاروق ﷺ د خلافت په وختو کي د فارس ښارونه یو په بل پسي نیول کېدل فارسیانو شکست وخوړی او کسریٰ وتښتېدی، مسلمانانو د کسریٰ خزانې، زر او جواهرات په غنیمت واخیستل، ټول جواهرات و امیر المؤمنین عمر فاروق ﷺ ته را وړل سوه، د دغو جواهراتو په جمله کي د کسریٰ وښي هم راوړل سوي وه، دلته نو عمر ﷺ امر وکړی چي خلک دي را ټول سي، خلک را ټول سوه بیا یې سُراقه بن مالک ته چي مسلمان سوی ؤ ور بږغ کړه او دغه د کسریٰ وښي یې د سُراقه په لاسو ور واغوستل او ویل: لاسونه دي لوړ ونیسه چي خلک یې و ویني او د خلکو په منځ کي تېر سه، د کسریٰ وښي د سُراقه په لاس دي او لاسونه یې لوړ نیولي دي د خلکو په منځ کي تېرېږي، حضرت عمر فاروق ﷺ ورته و ویل: خلکو ته و وایه چي د هجرت په ورځ رسول الله ﷺ څه درته و ویل؟ اوس نو سُراقه لاسونه لوړ نیولي دي د کسریٰ وښي شرنګوي او وایي: زموږ نبي ﷺ د هجرت په ورځ په داسي حال کي چي د قوم له طرفه په ده پسي خلک ګرځیدل او دیٔ د بیري او خوف په حالت کي ؤ ما ته دغه زېری راکړی:

(کَیفَ أنتَ یَا سُرَاقَه وَفِی یَدَیْکَ سِوَارَیْ کِسرٰی)

یعني: څه حال به دي وي یا سُراقه! چي د کسریٰ وښي دي په لاس وي؟

نو هغه د رسول الله ﷺ وینا او پېش ګویي پسله لږو کلو څخه ښکاره او پېښه سوه، صَادِقُ المَصدُوق ﷺ مُخبرِ صادق دی.

څلورم: رسول الله ﷺ او ملګري یې په آرام زړه د مدینې منورې پر طرف رهي دي د قریشو له شره خلاص او فارغه دي مګر پر هغه معروفه او مشهوره لار نه بلکه بله نوې او نا معلومه لار ده او مدینې منورې ته نژدې سوه خو په لار کي پر یوه خېمه ورغله چي دا خېمه د اُمِ مَعبَد خېمه وه، ام معبد چي یوه سخي، زړه وره او فصیحه ښځه وه د خپلي خېمې سره به ناسته وه هر مسافر چي به پر دغه لار تېرېدی دې به اوبه او خواړه ورکول، اوس رسول الله ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه پر دغه خېمه ورغله.

کله چي رسول الله ﷺ او ملګري یې دغي خېمې ته ور ورسېدل د ښځي مېړه هم نه ؤ موجود یوازي یوه ښځه په دښت کي د خیمې سره ناسته ده، ځکه دغه امِ معبد د کوچي عربو څخه وه، نو ابوبکر رضي الله عنه د ښځي څخه پوښتنه وکړه چي د خوړلو دپاره یو شئ در سره سته؟ ځکه د دوی خواړه هم خلاص سوي وه او دوی پر داسي لار تله چي هلته نه کلي وه او نه کورونه او نه بل څوک پر دغه لار تله.

نو ځکه یې دغي ښځي ته و ویل: ستا سره د خوړلو یو شئ سته چي په قیمت یې درڅخه واخلو؟

ښځي و ویل: که زما سره د خوړلو دپاره شئ وای تاسي به د هغه غوښتني ته نه وای اړ سوي، یعني: بېله غوښتني او طلبه ما درکاوه موږ سخیان یو دې ته ضرورت نسته چي مېلمه یې په خوله وغواړي مګر والله د خورک هیڅ شئ را سره نسته.

خو هلته د خېمې سره یوه وچه او ډنګره، ضعیفه او زړه مېږ ولاړه وه رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا ام معبد! دغه مېږ څه شي ده؟

ښځي ویل: دا یوه مېږ ده چي ضعف او ډنګرتیا د رمې څخه پاته کړې ده.

رسول الله ﷺ و فرمایل: شیدې نه لري؟

ښځي ویل: دا تر دې ډېره ضعیفه ده چي شیدې دي وکړي.

رسول الله ﷺ و فرمایل: اجازه را کوې چي دغه مېږ وَلوَشَم؟

ښځه په حیرت کي سوه چي دا څه وایي؟ وچه او ډنګره مېږ ده دئ وایي:

زه يې ولوشم؟ ښځې ويل: كه شيدې پکښې سته وې لوشه.
رسول الله ﷺ په خپل مبارک لاس د ميږې غلانځه مسحه کړه او بسم الله يې و ويل د ميږې له غلانځې څخه شيدې را توی سوې، ښځې ته يې و ويل: يو لوښی راکړه، هغې هم دومره لوښی ورته را وړی چې د يوې لويې ډلې بسېدی، رسول الله ﷺ هم دغه مېږ تر هغو پورې لوَشل چې دغه لوښی په شيدو ډک سو، اول يې اُم معبد ته شيدې ورکړې هغې تر مړېدلو او اوبه کېدلو پورې وچښلې بيا د رسول الله ﷺ ملګرو وچښلې او بيا رسول الله ﷺ وچښلې، دوهم وار يې بيا مېږ ولوشل او د اُم معبد ټول هغه لوښي يې د شيدو ور ډک کړه چې دې درلودل ، دا ورته ګوري او په تعجب کي ده ځکه هغه مېږ چې د دې سره وه دا په خبره ده چې هغه وچه، ضعيفه او ډنګره ده او اوس يې دومره شيدې وکړې چې دا په خپله په حيرت کي پاته ده.
خير رسول الله ﷺ او ملګری يې ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ځني رهي سوه، لږ وخت وروسته ابو معبد يعني: د ښځې مېړه په داسي حال کي چې وچې او ډنګرې مېږې يې را رهي کړې وې خېمې ته راغلی، وې ليده چې د کور ټول لوښي په شيدو ډک دي په تعجب کي سو، ويل: دا شيدې چيرې وې؟ مېږې وچې دي او په کور کي هم د لوَشلو حيوان نسته، ښځې و ويل: دلته يو مبارک سړئ تېرېدی دغه ټولې شيدې يې د دغې وچې او ډنګرې مېږې څخه ولوشلې دا د هغه مبارک سړي برکت دی، ابومعبد و ويل: دغه سړئ والله هغه د قريشو صاحب او ملګری بولم چې مقصد يې رسول الله ﷺ ؤ او ويل: ته يې د چهرې او قيافې بيان را ته وکړه يا اُمِ معبد!
دغه د اُم معبد قصه ټولو مؤرخينو، د تاريخ علماوو او پوهانو بيان کړې ده او د دې سبب چې ټول مؤرخين دغه قصه بيانوي دا دی: چې ام معبد يوه هوښياره، پوهه، ذکي او ډېره فصيحه ښځه وه، په ژبه کي يې ډېر فصاحت او بلاغت ؤ، د سيرت په ټولو کتابو کي او په ټولو هغو احاديثو کي چې د رسول الله ﷺ د قيافې وصف پکښې بيانيږي هيڅا د رسول الله ﷺ د قيافې داسي دقيق او فصيح وصف نه دی بيان کړی لکه څرنګه چې دغه ام معبد بيان کړی دی، سره د دې چې ام معبد بېله دغه يوه واره بيا رسول الله ﷺ نه دی ليدلی، هغه صحابهٔ کرام چې د رسول

الله ﷺ سره يې کلونه تېر کړي دي هغو د رسول الله ﷺ د قيافې دغسې صفت نه کړی دی او نه يې کولای سوای لکه ام معبد چي کړی دی، نو له دې جهته علماء کرام د رسول الله ﷺ د قيافې په وصف کي هغه اساسي مرجع د ام معبد حديث بولي، که څوک د رسول الله ﷺ د قيافې وصف او بيان غواړي د ام معبد تر حديث بل دقيق او واضح حديث نه سي پيدا کولای، دايې په داسي فصيحه او بليغه طريقه سره صفت کوي لکه اورېدونکی چي رسول الله ﷺ ته ګوري او هغه ﷺ يې مخ ته وي نو له دې جهته ټوله مؤرخينو د رسول الله ﷺ د قيافې په باره کي د ام معبد دغه قول ساتلی دی ځکه چي ډېر فصيح دی او ډېر اهميت لري.

اوس به د اُم معبد هغه بيان چي د رسول الله ﷺ په باره کي يې کړی دی درته را نقل کړم او بيا به يې پښتو ترجمه درته بيان سي، کله چي د ام معبد خاوند د دې ښځه پوښتنه وکړه چي د دغه مبارک سړي شکل او قيافه څنګه وه؟ دې ورته وويل:

« رَأيتُ رَجُلاً ظَاهِرَ الوَضَاءَة، اَبْلَجَ الوَجْه، حَسَنُ الخلق لَمْ تَعبْهُ ثُجْلَةٌ، وَلَم تُزْرِ به صُعْلَةٌ، وَسِيمٌ قَسِيمٌ، فِي عَينيه دَعَجٌ، وَفِي اَشفَارِه وَطَفٌ، وَ فِي صَوته صَهَلٌ، وَ فِي عُنُقه سَطَعٌ، وَ فِي لحيَته كَثَاثَةٌ، اَزَجٌّ أقرَنٌ، إنْ صَمَتَ فَعَلَيه الوقَارُ، وَان تَكَلَّمَ سَمَا وَعَلاهُ البَهَاء، اَجمَلُ النَّاسِ وَاَبْهَاهُ من بَعيد، وَاَحلاهُ وَ اَحسَنُهُ من قَرِيب، حُلوُ الْمنطق، فَصْلٌ لاَنَزرٌ وَلاَهَذَرٌ، كَاَنَّ مُنطقَهُ خَرَزَاتُ نَظم يَتَحَدَّرنَ، رَبعَةٌ لاَ يَأسَ من طُول، وَلاَ تَقتَحمُهُ عَينٌ من قَصر، غُصنٌ بَينَ غُصنَين، فَهُوَ أنظَرُ الثَلاثَة مَنظَراً، وَ أحسَنُهُم قَدراً، لَهُ رُفَقَاءُ يَحفُونَ به، ان قَالَ أنصتُوا لقَوله، وَ ان اَمَرَ تَبَادَرُوا لاَمره، مَحشُودٌ مَحفُودٌ، لاَ عَابسٌ وَ لاَ مُفَنَّدٌ».

هغه د عربي خوند او فصاحت زه د پښتو په الفاظو کي نه سم پيدا کولای چي په هغه خوږ والي سره يې درته ترجمه کړم، خو بيا به هم دغه د اُم معبد فصيح او بليغ بيان په خپله ناقصه ژبه د پښتنو ورونو د پوهېدلو دپاره په پښتو سره ترجمه او بيان کړم.

اُم معبد وايي: داسي يو سړئ مي وليدی چي نُور پر ښکاره ؤ، روښانه مخ يې ؤ، ښه اخلاق، يا ښه خلقت يې ؤ، د چاغښت عيب نه پر ويل کېدی (يعني خېټور نه ؤ) او سر يې کوچنئ نه ؤ، ښايسته او نوراني ؤ، سترګي يې توري وې او بانوګان يې اوږده وه، په آواز کي يې ښايست ؤ او په غاړه کي يې اوږد والی ؤ، ږيره يې ګڼه وه، اوږدې،

کړې او سره مبنتي ورځې يې وې، چې چپ به ؤ هيبت او دبدبه يې درلودل. که به يې خبري کولې هوښياري او له محبته ډکې وې، د ليري تر ټولو خلکو ښه ايسېدی او له نژدې تر ټولو ښايسته او عزتمن ؤ. خبري يې خوږې وې، سره جلا جلا وې، نه ډيرې وې نه لږ (*يعني نه يې ډيرې خبرې کولې چې پرچا وغميږي او نه دومره لږ وې چې څوک په پوه نه سي. هره خبره يې جلا او د فهم وړ وه*) خبرې يې لکه پېول سوي ملغلرې يوه په بله پسې را توييدې. چارشانه ؤ په جګوالي کې يې کمې نه وه او نه په سترګو کې ګردئ معلومېدی (*يعني: نه جګ ؤ نه ګردئ*) د دوو ښاخو يا ګلدستو په منځ کې يو ښاخ يا ګل دسته وه او په درو سروکې ده ته ډېر کتل کېده (*د دې خبرې څخه يې مقصد دئ ﷺ او د ده ملګري ابوبکر او عامر بن فُهَيره دي، يعني: دوی درې لکه د ونې درې ښاخه يا د ګلانو درې ګېډۍ داسې وه، خو سترګې له ده څخه نه اړول کېدې*) په قدر او عزت تر نورو بهتر ؤ، ملګري يې درلودل چې پر ده مهربانه وه، چې ده به خبري کولې د ده خبرو ته به چپ وه (يعني: غوږ به يې ورته نيولی ؤ) او که به يې يو کار ور وفرمايه د هغه په عملي کولو کې يې چابکي کول، ملګرو يې اطاعت او فرمانبرداري کول، ورين تندئ يې ؤ او په خبرو کې يې عبث او بېهوده خبري نه وې.

دا د رسول الله ﷺ د قيافې هغه بيان ؤ چې ام معبد خپل مېړه يا خاوند ته د رسول الله ﷺ علامې ويلې، نو ابو معبد د ښځې مېړه وويل: والله دا د قريشو هغه صاحب او ملګری دی چې موږ يې په مکه کې خبرې اورېدلې دي او ما دا قصد کړی دی که مې په وسه پوره سوه چې د ده ملګری سم، يعني: که موقع برابره سوه ملګرتيا به يې وکړم. دا د رسول الله ﷺ د هجرت دلارې هغه واقعه وه چې د ام معبد سره يې وليدل.

په دغه وخت کې چې رسول الله ﷺ د اُم معبد خېمې ته ورغلی ؤ هلته په مکه مکرمه کې په لوړ آواز سره ځيني بيتونه ويل کېده چې خلکو اورېدل او د بيتو ويونکی نه ليدل کېدی چې هغه بيتونه داسې وه:

جزى اللهُ ربُ النّاسِ خيرَ جزائه   رفيقينِ حلا خيمتى ام معبد
هما نزلا بالهدٰى واهتدت به   وأفلح من أمسٰى رفيق محمّد

فیــا لِقُـصی مـا زوی الله عنکــم بِــهِ مـن فعـال لا تجـازي وسـؤدد
لیـهن بنـي کعـب مکـان فتـاتهـم؟ و مَقعـدها للـمؤمنین بمرصــد
سـلو اخـتکم عـن شاتـها وإنائـها فَـإنکم لوتـسـألوا الـشاة تـشهد
دعاهــا بـشاةٍ حائـلٍ فتحلبـت علیـه صـریحاً ضـرة الـشاة مزیـد
فغادرهــا رهنــاً لــدیها لحالــب یرددهــا فــي مــصدر ثم مــورد

اسماء رضي الله عنها وايي: کله چي رسول الله ﷺ د غارِ ثور څخه ولاړی موږ ته دا نه وه معلومه چي دئ ﷺ چیري او کومي خوا ته ولاړی تر څو چي د پېرانانو څخه یو نفر د مکې مکرمې د کښتي خوا څخه راغلی او دغه ذکر سوي بیتونه یې ویل خلکو دغه آواز اورېدی او په پسې وه خو څوک یې نه لیدل، ترڅو چي دغه د آواز خاوند د مکې مکرمې تر لوړي خوا ووتی، نو اسماء رضي الله عنها وايي: کله چي موږ دغه بیتونه واورېدل موږ پوه سوو چي رسول الله ﷺ د مدینې منورې پر طرف رهي دی.

پنځم: کله چي رسول الله ﷺ د مدینې منورې طرف ته رهي ؤ اُبوبُریده چي د خپل قوم مشر او رئیس ؤ په مخه ورغلی چي هغه هم د دې دپاره را وتلی ؤ چي رسول الله ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه ونیسي او د قریشو هغه اعلان سوې لویه جائزه واخلي، خو کله چي د رسول الله ﷺ سره مخامخ سو او خبري یې ور سره وکړې پر هغه ځای د خپل قوم د اویا نفرو سره مسلمان سو او بیا یې خپله لنګوټه د نېزې پر سر د بیرغ پر قِسم وتړل او دا اعلان یې کاوه چي د أمن او سلامتیا هغه پاچا راغلی چي دنیا به په عدل او انصاف ډکه کړي.

شپږم: د مدینې منورې په لار کي رسول الله ﷺ ته زبیر رضي الله عنه په مخه ورغلی چي د مسلمان تجارو په قافله کي له شامه څخه را تلی او زبیر رضي الله عنه و رسول الله ﷺ او ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ته یوه یوه جوړه سپین کالي ورکړه.

مدينې منورې ته
د رسول الله ﷺ رسېدل

کله چې رسول الله ﷺ په مکه مکرمه کې د خلکو د سترګو څخه پټ او غائب سو مدينې منورې ته خبر ورغلی چې رسول الله ﷺ هجرت را کړی دی مګر څرنګه چې دئ ﷺ درې ورځې په غارِ ثور کې کښېنستی نو وځنډېدی، بل دا چې رسول الله ﷺ پر هغه معلومه لار نه دی راوتلی بلکه پر بله نوې نا معلومه او اوږده لار رهي سوی دی، دلته نو د مدينې منورې مسلمانانو ته هيڅ حال نه معلومېدی چې دئ ﷺ به کله او څه وخت را ورسيږي، نو د مدينې منورې مسلمانانو څه کول؟

مصعَب بن عمير رضي الله عنه چې په مدينه منوره کې ؤ نو به هره ورځ د ټولو مسلمانانو سره د رسول الله ﷺ مخې ته د استقبال او ښه راغلې دپاره راوتی، دا د دې دپاره چې د رسول الله ﷺ مقام او درجه، عزت او احترام د مدينې منورې نورو خلکو ته هم ور ښکاره کړي چې رسول الله ﷺ د مسلمانانو په زړو کې څومره ځای لري، همدا رنګه په دغه را وتلو کې سياسي لويه معنٰی هم پرته وه. هغه دا چې رسول الله ﷺ دلته راځي يوازې دا نه چې نبي او رسول الله دی بلکه علاوه پر دغه د مدينې منورې حاکم او آمر هم دی او دغه ټول مسلمانان د ده ﷺ ملګري، تابع او انصار دي، نو دا چې مسلمانان هره ورځ را وتل، دغو را وتلو د مدينې منورې پر کفارو هم روحي تاثير وکړی، هغه به هم راوتل حتّٰی يهود به ور سره را وتل ځکه د رسول الله ﷺ را تګ د ټولې مدينې منورې دپاره يوه لويه واقعه وه. نو هره ورځ به د سهار تر لمانځه وروسته د مدينې منورې خلک راوتل او په هغه لار کې به د رسول الله ﷺ د را تګ او استقبال په انتظار ناست وه چې له مکې مکرمې څخه مدينې منورې ته ور تله، ټولو خلکو به تر ماپښينه د مکې مکرمې لارې ته کتل. کله چې به ماپښين سو لمر او ګرمي به ډېر شديد سوه خلک به بيرته خپلو کورو ته ولاړل، خو د دوشنبې په ورځ چې د بعثت د (۱۴) کال د ربيعُ الأول د مياشتې اتمه ورځ وه او دغه کال د هجرت اول کال بلل کيږي او د (٦۲۲) عيسوي يا ميلادي کال د سپتمبر د مياشتې (۲۳) تاريخ ؤ، رسول الله ﷺ مدينې منورې ته ورسېدی.

دا دي درته معلومه وي چي د رسول الله ﷺ هجرت د محرم د میاشتي په اوله نه ؤ، خو دا چه د محرم اوله ورځ د هجري کال شروع بلل کیږي دا د کال د شروع په سبب او د میاشتو د منزلو په حساب د کال اوله ورځ ده، مګر هجرت او قباء ته رسېدل د ربیع الأول یا لومړی خور پر اتمه وه او بیا له هغه ځایه مدینې منورې ته او د مسجد نبوي منطقې ته رسېدل د ربیع الأول پر (۱۲) تاریخ وه.

اوس نو رسول الله ﷺ او ابوبکرالصدّیق رضی الله عنه په داسي وخت کي مدینې منورې ته ورسېدل چي د مدینې منورې خلک د سهار څخه را وتلي وه او د رسول الله ﷺ انتظار یې کړی ؤ څرنګه چي پر دوی ماپښین سو او ګرمي شدیده سوه او رسول الله ﷺ هم نه راغلی نو دوی بیرته د خپلو کورو طرف ته رهي سوه، کله چي دوی کورو ته ورسېدل د انتظار په ځای کي بل څوک نه وه پاته بېله یوه یهودي چي د یوې وُني په سر کي لوړ ناست ؤ، دا ځکه چي د رسول الله ﷺ د را تګ په انتظار کي ځیني خلک لوړ په وُنو کي کښېنستل ځکه د لوړي څخه به یې ډېره لیري مسافه لیدلای سوای، نو دغه یهودي چي یوازي پاته ؤ او لوړ ناست ؤ د لیري یې رسول الله ﷺ او د هغه اصحاب ولیدل چي را رهي دي، د یهودي تر اختیار و وتل او په لوړ آواز یې ناري کړه: یَا بَنی قِیله! یعني: اې د قِیله اولادې!

قِیل د أوس او خزرج د قبیلو یو پخوانئ نیکه ؤ او یهودو دغو قبیلو ته أوس او خزرج نه ویل، بلکه بني قیله یې ورته ویل، نو یهودي نارې کړه: یَا بَنِی قِیله! هذَا جِدُکم قَد جَاءَ، جِد بخت او نصیب ته ویل کیږي، یعني: اې بني قیله! دغه دی ستاسي بخت او نصیب راغلی.

د رسول الله ﷺ د را رسېدلو خبر ډېر ژر په مدینه منوره کي نشر او وپاشل سو، هغه مسلمانان چي کورو ته رسېدلي وه په تلوارې یې اسلحې را واخیستې او په لوړ آواز د الله اکبر نارې شروع سوې، د تکبیر نارې په بني عَمرو بني عوف کي واورېدل سوې هلته هم مسلمانانو د رسول الله ﷺ په را تګ د خوشالی تکبیرونه شروع کړل او په تلوار د رسول الله ﷺ د لیدلو او استقبال دپاره را ووتل، انصار او مسلمانان پر رسول الله ﷺ را ګرځېدلي دي په شوق او محبت سره ورته ګوري، سترګې مسې او بنه

راغلئ ورته وایي. په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د وحیو په نورکي پټ سو او د الله جل جلاله دا قول نازل سو چي فرمایي:

﴿فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ مَوْلَىٰهُ وَجِبْرِيلُ وَصَٰلِحُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۖ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ﴾
[التحریم: ۴]

یعني: بېشکه هم هغه الله د دغه نبي مرسته کوونکی دی او همدارنګه یې جبریل او صالحه مومنان مرسته کوونکي دي او تر دغه وروسته یې ملائکې مرسته کوونکي دي.

عُروه بن زبیر رضي الله عنه وایي: کله چي مسلمانان د رسول الله ﷺ سره یو ځای سوه نو رسول الله ﷺ دوی رهي کړه ترڅو چي په بني عَمرو بن عوف کي یې واړول او دا د ربیع الأول په میاشت کي د دوشنبې ورځ وه، د مدینې منورې ډېرو مسلمانانو رسول الله ﷺ تر دغه د مخه نه وُ لیدلی او په رنګ یې نه پېژندی او اوس دوی دوه نفره دي نه ورمعلومېږي چي کوم یو رسول الله ﷺ دی او کوم یو ابوبکر رضي الله عنه دی او دوی دوه په عمر هم سره نژدې وه ځکه ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه تر رسول الله ﷺ په عمر دوه کاله کشر وُ نو فرق یې نه کېدی او هر یوه به پوښتنه کول چي کوم یو رسول الله دی؟

ترڅو چي د لمر د ګرمۍ شدت زیات سو ابوبکر رضي الله عنه ولاړ سو او پر رسول الله ﷺ یې سایه جوړه کړه، دلته نو ټول خلک پوه سوه چي دا رسول الله ﷺ دی او هغه بل ملګری یې ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه دی.

د مدینې منورې ټول خلک د رسول الله ﷺ د استقبال او ښه راغلي دپاره راغلي دي، دا داسي د خوشالۍ ورځ وه چي د مدینې منورې په ټول تاریخ کي داسي خوشاله ورځ پر مدینه منوره نه وه راغلې.

اوس نو مسلمانان پر رسول الله ﷺ را ټول دي او هر یو وایي: زما سره دي ولاړ سي مګر رسول الله ﷺ په قباء کي د کُلثوم بن الهَدم په کورکي استوګنه اختیار کړه او رسول الله ﷺ په قباء کي څلور ورځي تیري کړې، دوشنبې، سه شنبې، چارشنبې او پنجشنبې او په دغو ورځو کي یې د قباء مسجد جوړ کړی، د قباء مسجد هغه لومړنئ مسجد دی چي په اسلام کي جوړ سوی دی.

رسول الله ﷺ چي اول کار په مدینه منوره کي کړی دی هغه د مسجد جوړول

دي او په دغه کار سره موږ ته په اسلام کې د مسجد اهميت را معلوميږي، مسجد يوازې د لمانځه ځاى نه دى بلکه مسجد په اسلام کې د هر شي او هرکار مرکز دى، مسجد د تعليم او تبليغ ځاى دى، مسجد د جرګو او مشورو مرکز دى، مسجد د جنګ او جهاد دپاره د لښکر د مسلح کولو او جوړولو مرکز دى، مسجد د مهمو او لويو غونډو مرکز دى، مسجد د غريبانو او بې کوره مسلمانانو د استوګني ځاى دى، مسجد د مسلمانانو د ټولونو او جرګو دپاره عام او رئيسي مرکز دى، نو ځکه د هغه د جوړولو څخه چاره نه وه او د دغه مقصد او هدف دپاره رسول الله ﷺ تر هرڅه د مخه مسجد جوړ کړى (مسجد قُباء) او په هغه کې يې لمونځ آداء کړى، الله جل جلاله د دغه مسجد په باره کې فرمايي:

﴿ لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى ٱلتَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ ۚ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا۟ ۚ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ ﴾. [التوبه: ۱۰۸]

ژباړه: خامخا هغه د قباء مسجد چې تاداو او اساس يې د اولې ورځې څخه پر تقوىٰ او پرهېزګارې ايښوول سوى دى، د دې ډېر وړ او لائق دى چې په هغه کې د لمانځه دپاره ودرېږې، په دغه مسجد کې داسې خلک دي چې دوى دا خوښ لري چې خپل ځانونه د ګنهو او نجاستو څخه پاک وساتي او الله جل جلاله ښه ځان پاکوونکي خوښ لري.

دغه مسجد ساده او د خټو مسجد ؤ د دغه مسجد د جوړولو په کار کې رسول الله ﷺ او ټولو اصحابِ کرامو ګډون او اشتراک وکړى، دغه مسجد په لږ وخت کې جوړ سو، رسول الله ﷺ په قباء کې څه لږ ورځې پاته سو، دوشنبه، سه شنبه، چارشنبه او پنجشنبه دالته ؤ خلک به ورته راتله او د رسول الله ﷺ سره به يې پيژندل، رسول الله ﷺ د خلکو د ژوند او استوګني کارونه ترتيبول او برابرول، خاصتًا د هغو مهاجرو مسلمانانو ژوند يې سمبالاوه چې نه يې کور درلودى نه ځاى، کله چې په قباء کې د رسول الله ﷺ پنځمه ورځ سوه چې دا د جمعې ورځ وه نو يې د بني نجار قبيلې ته چې د رسول الله ﷺ ماما ګان وه (*ځکه د عبدالمطلب مور د بني نجار د قبيلې څخه وه*) حال ولېږى، هغه هم د اسلحې او تورو سره راغله، رسول الله ﷺ د الله جل جلاله په امر پرخپله اوښه په داسې حال کې سپور سو چې ابوبکر الصديق رضي الله عنه يې تر شا ور سره

کنجوغه ؤ او د مديني منورې پر طرف رهي سو، په لار کي د جمعې د لمانځه وخت سو.

د مديني منورې خلکو تر دغه د مخه د جمعې لمونځ آداء کاوه او اول هغه څوک چي د جمعې لمونځ يې کړی دی هغه اسعد بن زُراره الأنصاري ﷺ دی او دغه د جمعې لمونځ اسعد بن زراره ﷺ په خپل کور کي آداء کړی او دغه د جمعې اول لمانځه ته څلويښت نفره حاضر سوي وه، نو له دي جهته ځيني علماء وايي چي د جمعې د لمانځه د شرطو څخه يو دا دی چي نفر به تر څلويښتو کم يا لږ نه وي مګر دا صحي دليل نه دی ځکه که فرضًا په دغه اوله جمعه کي د خلکو تعداد يو څلويښت نفره وای نو بيا به يو څلويښت نفره شرط وای، خو دا داسي دليل نه دی چي خلک دي دغه عدد ته مجبوره کړي او هلته يو بل صحي حديث هم نسته چي هغه دي د دغه عدد تاکيد وکړي، مقصد د جمعې په هغه اول لمانځه کي چي په مدينه منوره کي د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه د اسعد بن زُراره ﷺ په کور کي سوی ؤ څلويښت نفره سره يو ځای سوي وه او اوس چي رسول الله ﷺ د قباء څخه د مديني منورې پر طرف رهي دی او د سالم بن عوف د کورو منطقې ته ورسېدی د جمعې د لمانځه وخت سو، رسول الله ﷺ د جمعې د لمانځه د آداء کولو امر وکړی او د جمعې لمونځ يې د سالم بن عوف په کلي يا کورو کي آداء کړی، د جمعې په دغه لمانځه کي سلو نفرو ګډون وکړی او د لمانځه خطبه په خپله رسول الله ﷺ و ويل نو دغه خطبه هغه لومړنی خطبه ده چي رسول الله ﷺ يې د اسلام د شروع څخه وايي يعني: په اسلام کي د رسول الله ﷺ اوله خطبه دغه خطبه ده چي د بني سالم بن عوف په کلي کي يې و ويل چي دغه ځای د قباء او مديني منورې په منځ کي دی او دغه مسجد ته مسجد جمعه ويل کيږي، د جمعې تر لمانځه وروسته رسول الله ﷺ مديني منورې ته داخل سو او له دغې ورځي څخه د يثرِب د ښار نوم په مدينةُ الرسول ﷺ سره بدل سو خو نن ورځ د اختصار پر ډول مدينه منوره ورته ويل کيږي او دغه ورځ د مديني منورې په تاريخ کي يوه روښانه او ځلانده ورځ وه، په دغه ورځ چي رسول الله ﷺ مديني منورې ته داخلېدی د مديني منورې کورونه او کوڅې د خوشالی په خندا او ږوږ ډکي وې، د انصارو نجونو او هلکانو د رسول

الله ﷺ په استقبال کي دغه ترانه په ګډه او لوړ آواز سره ویل:

طَلَعَ البَدرُ عَلَینَا مِن ثَنِیَاتِ الوَدَاع وَجَبَ الشُّکرُ عَلَینَا مَا دَعَا لله دَاع

اَیُهَا المَبعُوثُ فِینَا جِئتَ بِالاَمرِ المُطَاع جِئتَ شَرَّفتَ المَدِینَه مَرحبًا یَا خَیرَ دَاع

دا هغه مشهوره بیتونه دي چي د مدینې منورې مسلمانانو د رسول الله ﷺ په استقبال کي ویل او ټول مسلمانان ډیر خوشاله وه، اوس چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته داخل سو پر هر کلي چي راسي د کلي مشرانو به د رسول الله ﷺ اوښه ونیول او غوښتل به یې چي رسول الله ﷺ د دوی سره پاته سي او ویل به یې: یا رسولَ الله! زموږ سره پاته سه زموږ سره عَدد، عُده، او مناعه سته او موږ دي ساتو، عدد سته یعني: نفر لرو، عُده سته یعني: اسلحه لرو او مناعه سته یعني: ستا د ساتني دپاره قوت او طاقت لرو.

انصار که څه هم د ډېر مال او شتمنۍ خاوندان نه وه خو هر یوه دا تمنّا او آرزو درلو دل چي رسول الله ﷺ د هغه په کورکي و اوسیږي، نو رسول الله ﷺ چي به د انصارو پر هر کلي او کور ورغلی هغو به د اوښي قیضه یا مهار ونیوی او ویل به یې: یا رسولَ الله! عدد، عُدې او مناعې ته راځه، مګر رسول الله ﷺ به ورته ویل: اوښه ایله کړی دا په خپله د مقصد ځای ته ځي، دا د الله ﷻ له طرفه امر کړل سوې ده چي هغه ځای ته ولاړه سي کوم چي زما د استوګني دپاره هلته د الله ﷻ إراده سوې ده، خلکو به هم اوښه پرېښوول، بیا چي به پر بل کلي راغلی بیا به خلکو اوښه ونیول او رسول الله ﷺ به ورته ویل: پرې یې ږدی دا امر کړه سوې ده، خلکو به هم پرېښوول، واقعًا یې هم اوښه خپل اختیار ته پرې ایښي وه نه یې تګ ته مجبوره کول او نه یې را ګرځول هري خوا ته چي اوښه تله د دې خوښه وه، پر هر کلي چي به راغله خلکو به غوښته چي اوښه ونیسي مګر رسول الله ﷺ به ورته ویل: پرې یې ږدی.

اوښه رهي وه تر څو چي د دغه اوسني مسجد نبوي ځای ته ورسېدل چي هغه وخت یوه خرابه مځکه وه او دغه مځکه د دوو یتیمانو وه، اوښه دلته پر دغه مځکه په خپله إراده چوکه سوه، رسول الله ﷺ پر سپور دی نه ځني کښته کیږي، اوښه بیا ولاړه سوه څه مخ ته ولاړه بیرته یې شا ته وکتل او را وګرځېدل بیرته راغله پر هغه

اولني ځای بیا چوکه سوه، پر دغه مبارک او مشرف ځای چي الله ﷻ دغه ځای مبارک کړی او مشرف کړی ؤ اوښه چوکه سوه، دلته نو رسول الله ﷺ د اوښي څخه کښته سو دغه منطقه د رسول الله ﷺ د ماما ګانو د بني نجار د کورو سره وه او دا د الله ﷻ توفیق ؤ چي اوښي ته یې ورکړی، ځکه د رسول الله ﷺ هم دا خوښه وه چي د خپلو ماما ګانو سره واړوي او د ده ﷺ په نزول او همسایتوب دوی مکرم کړي.

خلک پر رسول الله ﷺ را ټول دي او خبري ور سره کوي هر یو وایي چي زموږ کور ته را سره راځه، خو ابو ایوب انصاري رضی الله عنه په تلوار راغلی او د رسول الله ﷺ سامان یې له اوښي څخه واخیستی او خپل کور ته یې ننه ایستی، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي زما سامان چیري دی؟ ابو ایوب رضی الله عنه و ویل: هغه ما خپل کور ته یو وړی، رسول الله ﷺ و فرمایل «المرءُ معَ رَحلِه» یعني: سړئ د خپل سامان سره وي.

نو د رسول الله ﷺ د استوګني شرف د ابو ایوب انصاري رضی الله عنه په نصیب سو او اسعد بن زُراره رضی الله عنه راغلی د رسول الله ﷺ او ښه یې خپل کور ته بوتله چي بیا نو د اوښي روزنه او پالنه د هغه سره وه.

رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي دغه مځکه کومه چي اوښه پر چوکه سوه د چا ده؟ ورته و ویل سوه: د دوو یتیمانو ده، ویل: د یتیمانو وصی او متصرف څوک دی؟ د یتیمانو وصي راغلی، رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه مځکه درڅخه را نیسم، هغه و ویل: یا رسولَ الله! دا مځکه یې بې قیمته ستا، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا په قیمت یې غواړم مقصد مځکه یې ځني رانیول او د مځکي قیمت حضرت ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه ورکړی، بیا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چي پر دغه مځکه مسجد جوړ کړی.

وروڼو او خوندو! دغه اوسنئ مسجد چي تاسي یې په مدینه منوره کي وینی او لمنځونه پکښي آداء کوی، د رسول الله ﷺ هغه اولنئ مسجد پر دغه مځکه جوړ سو، دغه مسجد پسله بیتُ اللهِ الحرام څخه د مځکي پر مخ هغه تر ټولو مبارک او هغه تر ټولو مشرف مسجد دی چي پر دغه مځکه جوړ سوی دی او دغه مځکه د دغه مسجد دپاره د الله ﷻ خوښه او اختیار ؤ، ځکه اوښه یې خپل اختیار ته پرېښوول او اوښه په خپل اختیار او د الله ﷻ په إراده پر دغه ځای چوکه سوه، یا (پرېوتل)

نو پر دغه ځای د مسجد نبوي د جوړېدلو سِر او سبب هم دغه دی چي دغه ځای الله جل جلاله د دغه مسجد دپاره اختیار کړی دی نه بل چا، اوس نو په دغه پاک او مبارک ځای کي د مسجد نبوي د جوړولو کار شروع سو، لکه څرنګه چي مخ کي مو درته وویل: رسول الله ﷺ د ابو ایوبِ انصاري په کور کي سکونت او استوګنه اختیار کړه، د ابو ایوب رضي الله عنه کور دوه منزله ؤ او رسول الله ﷺ ته یې هغه لوړه کوټه ورکړه، ځکه ابوایوب رضي الله عنه ویل: یا رسولَ الله! دا نه ده مناسبه چي زه تر تا لوړ واوسېږم، مګر رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا ابا ایوب! ما ته خلک راځي نو ما او خلکو ته په ختلو او کښته کېدلو کي تکلیف دی، زه به کښته واوسېږم او ته لوړ، ابو ایوب هم قبوله کړه.

هلته د مسجد په جوړولو شروع وسوه، ټول اصحابِ کرام کارکوي بېله ځنډه او د اولي ورځي څخه د مسجد په کار شروع وسوه، ځکه الله جل جلاله موږ د دې دپاره پیدا کړي او را استولي یو چي مځکه آباده او ودانه کړو، الله جل جلاله فرمايي:

﴿هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ وَٱسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ [هود:٦١]

یعني: همدغه الله تاسي د مځکي څخه پیدا کړي یاست او په دغه مځکه کي د إعمار او آبادېدلو طلب درڅخه کوي.

الله جل جلاله زموږ څخه د خیر او برکت په کارو د مځکي تعمیر او آبادول غواړي، نو ځکه د مسجد په جوړولو ژر او فوري شروع وسوه او د مسجد د جوړولو په وخت کي به صحابهٔ کرامو د ستړیا د لیري کولو او فکر مشغولولو دپاره دغه بیتونه ویل:

اَللّهم لا عیشَ الا عیشَ الآخره ۞ فاغفرِ للأنصارِ والمهاجره

رسول الله ﷺ هم د اصحاب کرامو سره کارکاوه، نو ده ﷺ به هم دغه بیت د دوی سره وایه مګر خوله به یې خطا وتل، داسي به یې وایه:

اللّهم لا عیشَ الا عیشَ الآخره ۞ فاغفر للمهاجرین والأنصار

دا ولي؟ ځکه رسول الله ﷺ شعر نه وایه او الله جل جلاله فرمايي:

﴿وَمَا عَلَّمْنَٰهُ ٱلشِّعْرَ وَمَا يَنۢبَغِى لَهُۥٓ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْءَانٌ مُّبِينٌ ۝٦٩﴾. [یس، ٦٩]

یعني: محمّد ﷺ ته موږ نه شعر ور ښوولی دی او نه ده لره شعر ویل ښايي.

نو کله چي به رسول الله ﷺ غوښته چي شعر و وايي خطاوتی به، خپل شعر نه بلکه د بل چا په شعرکي به هم خطاوتی، سره د دې چي رسول الله ﷺ تر هر چا فصيح ؤ مګر شعر يې پرخوله نه ورتلی حتّٰی هغه شعرونه چي د ده ﷺ په وخت کي په خلکو کي مشهوره وه او خلکو به ويل ده ﷺ نه ويل او که به يې وغوښتل چي شعر و وايي پکښي خطا به سو، د شعر له وزنه به واوښت نثر يا خبره به ځني جوړه سوه، نو دغه د مسجد په کار کي چي به مسلمانانو شعر وايه ده ﷺ به هم ور سره وايه، مګر ژبه به يې د شعر له طرفه د دعاء طرف ته ولاړه.

رسول الله ﷺ د مسجد په جوړولو کي په خپله هم کار کاوه، خښتي او ختي يې ور سره پورته کولې، نو خود صحابهٔ کرامو په کار کولو کي ډېر کوښښ کاوه، ځکه دا عيب ؤ چي رسول الله ﷺ کار کوي او دوی ناست وي، نو خود په کار کولو کي به يې ډېر شدت هم کاوه، خلکو به يوه يوه خښته وړل او پورته کول مګر عمّار بن ياسر رضي الله عنه به دوې دوې خښتي وړلې، څومره کار چي خلکو کاوه عمّار رضي الله عنه هغومره دوه واره کاوه او رسول الله ﷺ په دغه ورځ ده ته د خير دعاء وکړه او په عين حال کي يې يوه عجبه پېش ګويي هم ورته وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: افسوس پر عمّار چي ياغي ډله به يې وژني، په دغه ورځ چي د هجرت اول کال ؤ رسول الله ﷺ هغه خبر او واقعه بيان کړه چي پسله پنځه ديرش کاله څخه پېښه سوه، د صفين په جنګ کي عمّار رضي الله عنه د معاويه رضي الله عنه د لښکرو له طرفه شهيد و وژل سو.

اوس نو د ورځې کار وسو او د شپې رسول الله ﷺ د استراحت دپاره د ابو ايوب الأنصاري رضي الله عنه کور ته ورغلی ځکه د ده ﷺ د استوګني ځای هغه ؤ، ابو ايوب او د ده ښځه چي لوړ اوسېدل وايي: زموږ سره دا بېره را سره وه: که زموږ څخه يو کړپ او درب وسي رسول الله ﷺ په تکليف کيږي، نو د دغه لوړي خوني په دېواله پوري مېنتي په ډېر احتياط بيدېدلو، ځکه نه غواړو چي موږ دي پر رسول الله ﷺ لوړ يو او نه غواړو چي رسول الله ﷺ ته د ده ﷺ د احترام، عزت او محبت په سبب په کړپي او دربي سره تکليف ورکړو او نه غواړو چي د وحيو او د ده ﷺ په منځ کي فاصل يا جلا کوونکي سو. خو په يوه شپه کي موږ ته يو تکليف پېښ سو هغه دا چي: موږ د اوبو چېنلو

دپاره یو منګئ درلودی او هغه منګئ مات سو، د منګي اوبه تولې پر مځکه توی سوې.

تاسي ته معلومه ده چي پخواني کورونه داسي نه وه لکه د نن ورځي پاخه کورونه، بلکه د لرګو او خاشو کورونه وه، د دې امکان ؤ چي دغه اوبه کښته وڅڅیږي او رسول الله ﷺ ته تکلیف ورکړي، نو ابوایوب رضي الله عنه وایي: موږ بله یوه تلتکه یا برستنه بل شئ نه درلودی ژر مو دغه اوبه په دغه تلتک وچي کړې او توله شپه ویښ پاته سوو، کله چي سهار سو رسول الله ﷺ ته مو وویل: یا رسولَ الله! دا چه ته کښته یې او موږ لوړ یو دا نه ده صحي او د تیري شپې قصه مو هم ورته بیان کړه او ورته ومو ویل: چي زموږ غوښتنه دا ده چي ته لوړ ولاړ سې او موږ کښته واوسیږو، رسول الله ﷺ هم دغه د دوی غوښتنه قبوله کړه او هغه لوړ منزل ته وختی.

ابو ایوب رضي الله عنه وایي: موږ به د شپې خواړه تیارکړه او رسول الله ﷺ ته به مو ور وړل بیا چي به مو هغه پاته خواړه څني راوړل نو ما او اُمِ ایوب به د برکت دپاره هغه د ده ﷺ د لاس وهلو له ځایه څخه خواړه خوړل، یوه شپه موږ و رسول الله ﷺ ته داسي خواړه ور وليږل چي په هغه کي مو پیاز او اوږه ګډ کړي وه، بیا چي مو د خوړو لوښئ څني راوړی د ده ﷺ د لاس وهلو اثر مو نه پکښي ولیدی نو ورغلم او ورته ومي ویل: یا رسولَ الله! زما مور او پلار دي تر تا قربان وي خواړه دي بیرته را ولیږل او موږ په هغه کي ستا د لاس وهلو یعني: خوړلو اثر و نه لیدی او زموږ دا عادت ؤ چي ستا څخه به پاته خواړه راغله ما او اُم ایوب به د برکت دپاره ستا د لاس وهلو له ځایه خواړه خوړل، رسول الله ﷺ و فرمایل: ما په دغو خوړو کي د اوږي او پیاز بوی حِس کړی او زه داسي یو سړئ یم چي د خپل رب سره مناجات کوم مګر تاسي یې وخوری، ابوایوب رضي الله عنه وایي: موږ هغه خواړه وخوړل او تر دغه ورځي وروسته مو بیا هیڅکله د رسول الله ﷺ په خوړو کي د پیاز او اوږي څخه کوم شئ نه ګډاوه، یا نه وراچاوه.

دا مي هیر سوه چي درته و وایم: کله چي علي بن أبي طالب رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د امانتو د رسولو دپاره په مکه مکرمه کي پاته سو بیا نو څه وخت مدینې منورې ته راغلی؟ علي بن أبي طالب رضي الله عنه د رسول الله ﷺ تر هجرت وروسته نوري درې ورځي په مکه مکرمه کي پاته سو تر څو چي هغه د رسول الله ﷺ سره پراته

امانتونه يې ټول د هغو و مالکانو ته و رسول، د مکې مکرمې په ښار کي به ګرځېدی او ویل به يې: د هر چا امانت چي د رسول الله ﷺ سره پروت دی را دي سي وادي يې خلي، پسله هغه چي د ټولو خلکو امانتونه يې ور تسلیم کړه بيا به يې ویل: د چا امانت خو به نه وي پاته؟ قريشو ورته ویل: يا والله وَفَيتَ و كَفَيتَ.

علي بن أبي طالب ﷺ پسله درو ورځو پر پښو او پياده د مدينې منورې طرف ته رهي سو او په قُباء کي د رسول الله ﷺ سره يو ځای او ملګری سو.

څه موده وروسته رسول الله ﷺ هغه زيد بن الحارثه ﷺ چي په پخوا کي زيد بن محمّد ورته ویل کېده او د رسول الله ﷺ د اهل بيت څخه بلل کېدی (ځکه د ده ﷺ په کور کي لوی سوی ؤ) مکې مکرمې ته ولېږی چي د رسول الله ﷺ اهل او کورنۍ را ولي، زيد بن الحارثه ﷺ هم مکې مکرمې ته ولاړی او د رسول الله ﷺ اهل بيت کرام يې را وستل چي په هغو کي د رسول الله ﷺ زوجه سوده ﷺ او دوې لوڼي: فاطمه او ام کُلثوم ﷺ، اسامه بن زيد او ام ايمن وه، د رسول الله ﷺ يوه لور زينب ﷺ چي د أبي العاص ښځه وه په مکه مکرمه کي پاته سوه، هغې ته د راوتلو موقع نه سوه برابره ترڅو چي بيا يې د بدر تر غزاء وروسته هجرت وکړی، همدارنګه د دوی سره عبدالله بن أبي بكر د حضرت ابوبكر ﷺ کورنۍ هم را رهي کړل چي په هغو کي اسماء او عائشه ﷺ د ابوبكر الصديق ﷺ لوڼي هم وې او وروسته به د اسماء ﷺ قصه درته بيان سي چي د هغې د را تګ سره څه پېښه سوه.

په هغه وختو کي مدينې مُنورې يوه تبه درلودل چي هر څوک به د اول وار دپاره هلته ورغلی هغه تبي به پر را تلې او حتّی ډېر کسان يې وژل، نو حضرت عائشه ﷺ وايي: کله چي ابو بكر او بلال ﷺ مدينې منورې ته ولاړل دغه تبي ورته پيښې سوې او زه چي به د دوی پوښتنې ته ورغلم دوی به د سختې تبي په وخت کي د پردېسۍ او نا اميدۍ شعرونه ویل، نو وايي: زه رسول الله ﷺ ته ورغلم او په دغه حال مي خبر کړی، بيا نو رسول الله ﷺ دعاء وکړه او ویل: الٰهي مدينه موږ ته داسي محبوبه وګرځوې لکه د مکې سره چي زموږ محبت ؤ، يا يې تر هغه هم زيات د محبت او صحت ځای وګرځوې، په کاسه او پيمانه کي يې برکت واچوې او دغه تبه ځني نقل

کړې په جُحفه کې یې وکړځوې (جحفه) جدې ته نژدې د یوه ځای نوم دی.

تردغه ځایه پورې د رسول الله ﷺ د ژوند د یوې مرحلې بیان پای ته ورسېدی، چې دغه ژوند او دغې مرحلې ته مکې دور ویل کېږي او دغه د مکې مکرمې د دعوت مودې (۱۳) کاله دوام وکړی.

دلته د رسول الله ﷺ د هجرت د واقعاتو د ښه پوهېدلو دپاره څه تبصرې ته ضرورت وینم، خو تر تبصرې د مخه به د هجرت په مقصد او مفهوم ځان پوه او خبر کړو.

د هجرت په باره کې موږ هغه وخت هم څه خبرې وکړې چې مسلمانانو د اول وار دپاره حبشې ته هجرت وکړی او اوس به نور هم د هجرت په باره کې په مختصر ډول سره دومره و وایم: چې الله جل جلاله دین او عقیده تر هر شي مقدس کړي دي، کله چې د دین احکام او عقیده د زوال او خرابۍ سره مخامخ وي، یا دین او عقیده د یوه چا له طرفه تهدیدیږي بیا نو مځکه او وطن، مال او جاه کوم ارزښت او قیمت نه لري، نو ځکه الله جل جلاله پر مسلمانانو دا فرض کړې ده چې د دین او عقیدې د ساتلو په لار کې دغه ټول شیان قرباني کړي، لکه صحابهٔ کرامو چې مال او دارایي، صُنعت او تجارت، کسب او کار، ملک او کورونه پرېښوول په تش او خالي لاس په یوه پټو کې مدینې منورې ته ولاړل.

په کون کې د الله جل جلاله د قانون تقاضاء دا ده چې معنوي قوت، هغه قوت چې په سالمه عقیده او په حق دین کې پروت دی، دغه قوت، د وطن ګټې او نور مادي قوتونه ټول ساتلای سي، په هره اندازه سره چې یو امت په اسلامي اخلاقو پوري لاس ونیسي او د صحي الٰهي دین متابعت وکړي په هغه اندازه سره یې مادي قوت چې عبارت د وطن، مال او عزت څخه دی زیاتیږي، بقاء او دوام پیدا کوي او په کومه اندازه سره چې یو ملت د اخلاقو له طرفه فاسد وي، په عقیده کې مضطرب او بې پروا وي، هغه مادي قوت چې دئ نن ورځ د هغه په غرور وطنونه تسخیروي، دغه قوت یې مخ پر زوال او ړنګېدلو نژدې کېږي چې د دغې خبرې د تصدیق دپاره لوی شاهد د تېر تاریخ واقعات دي.

هو ته به نن ورځ په نړۍ کې داسې یو ملت وینې چې د اخلاقو له اړخه بد اخلاقه وي، د عقیدې له طرفه به هم له حقه څخه لیرې وي، خو بیا به هم دغه بد اخلاقه او

بې دينه ملت د قوت او مادياتو له طرفه پر خپلو پښو ولاړ وي، نور ملتونه او وطنونه به د ځان تابع ګرځوي، خو په حقيقت او واقعيت کي دغه ملت په ډېره تيزي سره د خرابۍ او بربادۍ پرطرف رهي دی خو دا چي زه او ته د هغه ملت خرابي او بربادي نه وينو يا يې نه سو ليدلای د هغه سبب د تاريخ د اوږد والي په مقابل کي د انسان د عمر لږ والی او کوتاهي ده، د دغه ملت د خرابۍ پر طرف تګ او رفتار د تاريخ وېښي سترګي ليدلای سي، نه د غافل او کم عُمره انسان بيدې سترګي، که تاسي غواړی چي د منحرفو او مغروره دولتو نږېدل و وينی! په تاريخ ځان خبر کړی.

نو ځکه الله جل جلاله د دين او عقيدې د ساتلو په لار کي که ضرورت پېښ سي د مال او وطن، آرام ژوند او جايداد قرباني کول، شريعت او قانون ګرځولی دی، دغه قرباني د مسلمانانو دپاره بيرته د مال او وطن، آرام ژوند او عزت د را ګرځولو ضامنه ده، که څه هم په ښکاره او اوله مرحله کي دوی دغه ټول شيان له لاسه ورکړي.

د دغه حقيقت د اثبات دپاره د مکې مکرمې څخه و مدينې منورې ته د رسول الله ﷺ هجرت لوی او کافي دليل دی چي دغه هجرت په ظاهره او ښکاره سره د وطن پرېښوول او ضايع کول وه، مالونه او کورونه يې پرېښوول، زموږ په اصطلاح په يوه پټو کي له مکې مکرمې څخه و وتل خو په حقيقت کي دغه هجرت د وطن ساتل وه ځکه تر هجرت لږ کلونه وروسته! مسلمانان د هغه دين او عقيدې په برکت چي دوی د هغه د ساتلو دپاره وطن پرې ايښی ؤ، بيرته هغه وطن ته فاتح او کامیابه ورغله.

هغه کسان چي مسلمانانو ته يې آزارونه ورکول او د رسول الله ﷺ د وژلو إراده يې کړې وه اوس په هيڅ بد نيت هم نه سي ورته کتلای او نه سي ور نژدې کېدلای.

د رسول الله ﷺ
د هجرت مهمي او ښکاره نقطې

لومړۍ نقطه: هغه ښکاره شئ چي موږ ته د رسول الله ﷺ له هجرته را معلومېږي هغه دا چي رسول الله ﷺ د ټولو اصحابِ کرامو د جملې څخه حضرت ابوبکر الصدِّيق رضي الله عنه اختيار کړی چي په دغه سفر کي د رسول الله ﷺ ملګری وي،

نو علماء کرام د دې ښخه د حضرت ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه سره د رسول الله ﷺ د محبت اندازه را باسي چې دئ رضي الله عنه تر ټولو اصحابو و رسول الله ﷺ ته ورنژدې ؤ او پسله رسول الله ﷺ ښخه هم دئ رضي الله عنه د خلافت وړ او لائق ؤ، چې د دغه مفهوم تائید او تاکید بیا په وروسته کې نور ډیر شیان کوي.

مثلاً رسول الله ﷺ په خپله ناروغي کې د لمنځو د امامت دپاره ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه خلیفه وګرځاوه اوپر دې یې ډیر تاکید کاوه چې د خلکو د لمانځه امامت به بېله ده رضي الله عنه ښخه بل څوک نه کوي.

همدارنګه په صحي حدیث شریف کې رسول الله ﷺ فرمایي: که ما د ځان دپاره خلیل پیدا کولای نو ابوبکر به مي د ځان خلیل ګرځولی وای [رواه: مسلم]

نو واقعاً هم الله ﷻ په خپل احسان سره ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د دغه امتیاز وړ او لائق ګرځولی ؤ، ابوبکر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ په ملګرتیا کې د صدق او اخلاص یوه نمونه او مثال ؤ، بلکه خپل روح او مال یې د رسول الله ﷺ په ملګرتیا او د هغه دپاره قربانول، موږ ولیدل چې رسول الله ﷺ ته یې و ویل: تر هغو به ته غار ته نه ننوزې ترڅو چې زه ورنه سم، دا د دې دپاره: که په دغه غار کې کوم ځیرونکی حیوان، یا مار او لړم، یا یو بل داسي د خطر شئ چې انسان ته ضرر رسوي موجود وي، دئ رضي الله عنه به خپل ځان د رسول الله ﷺ قرباني کړي او موږ ولیدل چې څنګه یې خپل مال، خپل زوی، خپله لور، خپل مولٰی او شپانه د رسول الله ﷺ د خدمت دپاره دغه د هجرت په تکلیفي او خطرناکه سفر کې منظم کړي او ګمارلي وه.

قسم په الله دغه محبت او قرباني پر هر هغه مسلمان چې پر الله او رسول الله ایمان لري واجب او لازم دي، رسول الله ﷺ په هغه حدیث شریف کې چې امام بخاري او امام مسلم یې روایتوي فرمایي:

« لایؤمنُ أحدُکم حتّی أکونَ أحَبَّ إلیه مِن وَلَدِه وَ والِدِه وَالنّاسِ أجْمَعِین »

یعني: ستاسي ښخه یوه هم تر هغو کامل ایمان نه دی را وړی، یا کامل مومن نه دی ترڅو چې زه و هغه ته ترخپل اولاد، خپل مور او پلار او ټولو خلکو خوښ او محبوب نه سم. مسلمانانو! ښه متوجه سی او خپل ایمانونه مو د عدل په ترازو وتلی،

د رسول الله ﷺ سره څومره محبت لري؟

دوهمه نقطه: يو مسلمان به د رسول الله ﷺ د هجرت او د حضرت عمرِ فاروق رضي الله عنه د هجرت په منځ کي مقارنه او موازنه سره کوي او په زړه کي به يې دا پوښتنه ور ګرځي چي حضرت عمر رضي الله عنه ولي په ښکاره سره بيله بيري او وارخطايي هجرت وکړی؟ او کفارو ته يې لا دا تحدّي يا ګواښ هم ور کاوه چي زه په هجرت رهي يم د هر چا په زړه کي که يو شئ سته هغه دي را پسي راسي او رسول الله ﷺ په پټه او په ډېر احتياط سره هجرت وکړی آيا د عمر رضي الله عنه جُرئت تر رسول الله ﷺ زيات او ډير ؤ؟

د هغو په جواب کي وايم: حضرت عمر رضي الله عنه او بل هر مسلمان د رسول الله ﷺ سره فرق لري ځکه د هر چا تصرف د هغه يو شخصي تصرف بلل کيږي، د هغه تصرف د امت مسلمه دپاره نه قانون ګرځول کيږي او نه شريعت، د هغه خوښه ده کومه طريقه او وسائل چي د هغه د قوت، جُرئت، ايمان او حاله سره وړ او مناسب وي کولای سي چي هغه طريقه د خپل ځان دپاره اختيار او عملي کړي.

مګر رسول الله ﷺ مشرِّع يا د اسلامي قانون جوړوونکی دی يعني: د ده ﷺ ټول تصرفات زموږ دپاره دين او شريعت بلل کيږي نو ځکه د ده ﷺ ټول اقوال، افعال، صفات او تقرير د شريعت دوهم مصدر بلل کيږي، زموږ د دين او شريعت اول مصدر: قرآن دی، دوهم مصدر: د رسول الله ﷺ افعال او اقوال دي، نو که رسول الله ﷺ داسي هجرت کړی وای لکه حضرت عمر رضي الله عنه چي وکړی خلکو به داسي ګمان کولای چي د هجرت دپاره دغه هغه واجبه طريقه ده احتياط او حذر نه دي روا، د بيري په وخت کي بايد څوک پټ نه سي، حال دا چه الله جل جلاله په دې دنيا کي خپل شريعت پر اسبابو قائم کړی دی، که څه هم په حقيقت کي هغه چي زموږ عقيده ده او ايمان پر لرو هغه دا ده: چي اسباب هم د الله جل جلاله په إرادې سره برابريږي او کار کوي، مسبب الاسباب رب عزوجل دی، نو ځکه رسول الله ﷺ ټول هغه احتياطي طريقې او مادي وسائل استعمال کړل چي بشري عقل په دغسي حالاتو کي د هغه تقاضاء کوي، هيڅ يوه داسي وسيله يې نه پرېښوول چي هغه يې نه کړه استعمال.

علي رضي الله عنه يې امر کړی چي د ده ﷺ په بستر کي پرېوزي او هغه د رسول الله ﷺ

خاص پټو پر ځان واچوي او بیا یې یو مشرک پسله هغه چي امین یې و بلی د دې دپاره نوکر کړی چي پر یوه داسي نا معلومه لار یې بوزي چي د دښمنانو په زړه کي نه ورګرځي او بیا یې درې ورځي په غار ثور کي په پټه سره تیري کړې او داسي نور احتیاطات یې عملي کړل چي عقل د هغو تقاضاء کول، دا ټوله د دې دپاره چي دا واضحه او ښکاره سي چي پر الله جل جلاله ایمان درلودل د اسبابو د استعمالولو سره ضد او منافي نه دی او د رسول الله ﷺ دغه ټول احتیاطات یا د اسبابو استعمالول د بیري په سبب نه وه او نه دا په خیال او تصور کي ورګرځېدل چي د مدینې منورې تر رسېدلو د مخه دي د مشرکانو له طرفه ونیول سي او د دغه إدعاء د اثبات دپاره زموږ دلیل دا دی: پسله هغه څخه چي ټول مادي اسباب پای ته ورسېدل او مشرکان د هغه غار پر شا وخوا را وګرځېدل چي هلته رسول الله ﷺ او د ده ملګری پټ وه، که یوه له مشرکانو سر ورکښته کړی وای دوی به یې لیدلي وای، دلته نو د ابوبکر ﷺ پر زړه بېره غالبه سوه، البته دا بېره هم د رسول الله ﷺ په سبب وه نه د خپل ځان، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ څه ورته وویل؟ وې فرمایل:

«یا ابا بکر! ما ظنک باثنین الله ثالثهما؟»

یا ابا بکر د هغو دوو په باره کي څه فکر کوې چي دریم یې الله وي؟

که د یو چا اعتماد پر هغو اسبابو او احتیاطاتو وي چي ده برابر کړي دي په دغسي حال کي څه نا څه بېره ورته پیښېږي، نو دا معلومه خبره ده چي دغه ټول احتیاط او د اسبابو استعمالول رسول الله ﷺ د دې دپاره وکړه چي د شریعت او قانون جوړولو وظیفه آداء کړي او پسله دغه احتیاطاتو او اسبابو یې زړه په الله جل جلاله پوري تړلی ؤ او د هغه رب پر ساتنه یې پوره توکل او اعتماد ؤ، خو دغه کارونه یې د دې دپاره وکړل چي مسلمانان په دې پوه سي چي په هر کار کي باید اعتماد پر الله جل جلاله وي مګر هو دغه اعتماد د دې سره ضد او منافي نه دی چي د هغو اسبابو څخه هم کار واخیستل سي کوم چي الله عزوجل په دې کون کي اسباب ګرځولي دي.

یو بل ښکاره او روښانه دلیل چي موږ یې پر دغه موضوع وایو د رسول الله ﷺ هغه حالت دی: کله چي سُراقه پسي ور ورسېدی او د ده ﷺ د وژلو إراده یې درلودل،

که واقعاً هم د رسول الله ﷺ سره بېره ور سره وای او دغه احتیاطات یې د بیرې په سبب سره وای نو اوس به په دغه حال کې چې دښمن پسې ور ورسېدی یو څه بېره ورته پیښه سوې وای، مګر رسول الله ﷺ د بیرې هیڅ احساس نه کاوه بلکه د قرآن مجید په تلاوت او د خپل رب سره په مناجات مشغوله ؤ ځکه د ده ﷺ دا یقین ؤ چې هغه الله چې دئ ﷺ یې په هجرت سره امر کړی دی هغه یې د دښمنانو او د هغوله شره ساتي.

درېیمه نقطه: دا چې رسول الله ﷺ حضرتِ علي ﷺ د دې دپاره په مکه مکرمه کې پرېښاوه چې هغه امانتونه و خپلو خاوندانو ته ورسوي کوم چې د رسول الله ﷺ سره پراته وه دا پر هغه عجیب ضِد او تناقضي حالت دلالت کوي چې مشرکانو د رسول الله ﷺ په باره کې درلودی، په داسې حال کې چې دوی د رسول الله ﷺ تصدیق نه کاوه د درواغو، سحر او لېونتوب تهمتونه یې پر ویل، له بله طرفه دوی پر خپل شا وخوا تر ده ﷺ بل صادق او امین نه سوای پیدا کولای چې خپل امانتونه ورسره کښېږدي، نو یې خپل مالونه او قېمتي شیان بېله رسول الله ﷺ د بل چا سره نه ایښوول چې دا کار پر دې دلالت کوي چې د دوی کفر د شک په سبب نه ؤ چې دوی د رسول الله ﷺ په صداقت او امانت کې شک درلودی، بلکه د دوی انکار او کفر د دوی د تکبّر او حق تر پښو لاندې کولو په سبب ؤ، څرنګه چې دوی پر خپل ریاست بېرېدل نو یې د رسول الله ﷺ له متابعته څخه سرکښي کول.

څلورمه نقطه: عبدالله بن أبي بکر ﷺ چې د مکې مکرمې او غار په منځ کې تګ او را تګ کاوه په مکه مکرمه کې یې اخبار ټولول او بیا یې رسول الله ﷺ او خپل پلار ته ورول او خور یې اسماء ﷺ چې د دوی د خوړو یا خوراکي موادو اهتمام یې کاوه او د دغه سفر دپاره یې دوی ته د دوی د ضرورت شیان برابرول، موږ ته دا لار ښوونه کوي چې پر هر ځوان مسلمان که نارینه وي که ښځه د الله جل جلاله په لارکې د اسلام د اوامرو د تحقُّق دپاره او د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره دا لازمه او واجب ده چې خپل انتهایي کوښښ وکړي، یوازې دا نه ده کافي چې یو انسان پر خپل ځان سره را ګرځي فقط شخصي او ځاني عبادتونه آداء کوي، بلکه پر هر مسلمان دا لازمه ده چې خپل ټول قوت او طاقت او د خپلې پوهې تخصص د اسلام په لارکې قرباني کړي

چې دغه قرباني په هر عصر او زمانه کې د اسلام او مسلمانانو د ژوند دپاره د ځوانانو مزیت او سر لوړی وي، نن ورځ هم باید دغه فخر د ځوانانو په نصیب وي، ځوانان کولای سي چې اسلام او اسلامي ټولنه مخ ته بوزي.

که ته هغو کسانو ته وګورې چې د دعوت او جهاد په وخت کې د رسول الله ﷺ پر شا وخوا ولاړ وه وبه وینې چې اکثریت د هغو خلکو داسي ځوانان وه چې د ځوانۍ اولي مرحلې یې نه وې تیري سوي، خو دوی خپل ټول قوت او طاقت د اسلام د نصرت دپاره او د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره هیڅ نه دی درېغولی، نن ورځ هم زموږ امیدونه په ځوانانو پوري تړلي دي.

پنځمه نقطه: هغه واقعه چې سُراقه او د ده آس ته هغه وخت پېښه سوه چې دئ په رسول الله ﷺ پسي ور ورسېدی، موږ باید پوه سو چې دغه واقعه د رسول الله ﷺ د خارق العاده هغو معجزو څخه یوه معجزه ده چې د حدیثو امامانو د هغې پر صحت او را نقلولو اتفاق کړی دی، چې د هغو په مقدمه کې امام بخاري او امام مسلم دي، نو دا معجزه هم د رسول الله ﷺ نورو معجزو ته ور زیاته کړه.

شپږمه نقطه: د رسول الله ﷺ د هجرت په قصه کې د نورو معجزو تر څنګ ښکاره او بارزه معجزه هغه معجزه ده چې رسول الله ﷺ له کوره څخه هغه وخت را و وتی چې د مشرکانو ځوانان شا وخوا د ده پر کور را ګرځېدلي وه او د ده ﷺ د وژلو په انتظار وه خو الله جل جلاله د دوی ټولو سترګي په خوب داسي ور وتړلې چې یوه هم و نه لیدی، یوازي دا نه چې نه یې ولیدی بلکه د دوی د دغه مؤامرې او توطئې د مسخره کولو دپاره رسول الله ﷺ د دوی ټولو سرونه په خاورو ور ډک کړل، رسول الله ﷺ د دوی تر منځ په داسي حال کې تېر سو چې د الله جل جلاله دا قول یې تلاوتا وه چې فرمایي:

﴿وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾.

دغه معجزه د هغه وخت او هري زمانې وکفارو ته د یوه اعلان په مثال سره ده، چې هو تاسي رسول الله ﷺ او د هغه و پیروانو یا متابعینو ته د دین او دعوت په لار کې د څه مو دې دپاره تکلیف او آزار ورکولای سی خو دا دا معنی نه لري چې

الله ﷻ دوی پرېښوول او هیڅکله بیا دوی نصر او کامیابي نه سي لیدلای، مشرکانو او د دین ټولو دښمنانو ته دا نه ښایي چي دغه د څه مودې دپاره په خپله کامیابي او د مسلمانانو په وژلو او آزارولو خوشاله سي، ځکه د مسلمانانو ملګری رب ﷻ فرمایي:

﴿أَلَآ إِنَّ نَصۡرَ ٱللَّهِ قَرِيبٞ ۝٢١٤﴾ [بقره: ۲۱۴]

بېشکه چي د الله ﷻ نصرت و مسلمانانو ته ډېر نژدې دی او ممکن د دغه نصرت وسائل په هره لحظه کي د الله ﷻ په إراده موجود او آماده سي.

اوومه نقطه: دغه د هجرت په قصه کي موږ ولیدل چي د مدینې منورې مسلمانانو که نارینه وه که ښځي، که لویان وه که کوچنیان په څومره شدید محبت او د زړه په اخلاص سره د رسول الله ﷺ استقبال او ښه راغلی وکړی، دوی هره ورځ د خپلو کورو څخه تر مدینې منورې دباندې را وتل او د لمر تر سوځوونکو شعاعو لاندي به د رسول الله ﷺ د را تګ په انتظار تر ماپښینه پوري ولاړ وه، کله چي به ګرمي ډېره زیاته سوه او د ورځي ډېره حصه به تېره سوه نو به خپلو کورو ته ولاړل چي د سبا ورځي د انتظار دپاره آمادګي ونیسي، کله چي بیا رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسېدی د مسلمانانو په زړو کي احساسات او عواطف پر جوش راغله او په ژبه سره یې د ده ﷺ د استقبال او ښه راغلي قصیدې او ترانې ویلې او رسول الله ﷺ هم د دوی د محبت په بدله کي محبت ورکاوه، تر داسي اندازې چي د بني نجار هلکان شا وخوا پر را ګرځېدلي وه او د استقبال یا ښه راغلي ترانې یې ویلې رسول الله ﷺ و فرمایل: آیا تاسي زما سره محبت لری؟ ما خوښ لری؟ په والله زما زړه ستاسي سره محبت لري.

دغه صحنه او کیفیت موږ ته دا راښیي چي د رسول الله ﷺ محبت یوازي د ده ﷺ په متابعت کي نه دی، بلکه محبت د متابعت اساس او باعث دی، که چیري عاطفه او محبت په زړه کي نه وي د متابعت دپاره شوق نه پیدا کېږي، هغه قوم خطا وتلی دی چي وایي: د رسول الله ﷺ محبت بله معنٰی نه لري بېله متابعت او اقتداء څخه او دوی دا هېره کړې ده چي متابعت بېله قلبي محبت څخه په وجود نه سي را تلای او هغه شئ چي تا و متابعت ته ورکشوي هغه قلبي محبت دی چي احساسات او

عواطف دي پر ښور را ولي، نو ځکه رسول الله ﷺ د ايمان اندازه د ده ﷺ په محبت سره ښوولې ده هغه چې فرمايي:

« لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ »

[رواه: البخاري]

ژباړه: يوه ستاسي تر هغو کامل ايمان نه دی راوړی، يا کامل مومن نه دی ترڅو چې زه وهغه ته تر خپل مور او پلار، خپل اولاد او ټولو خلکو خوښ او محبوب نه سم.

اتمه نقطه: کله چې رسول الله ﷺ د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه په کور کې ؤ مور ته د هغه محبت څخه چې صَحابهٔ کرامو د رسول الله ﷺ سره درلودی يو بل شکل را ښکاره سو او هغه شئ چې د هغه محبت څخه دلته زموږ مقصد دی هغه د ابو ايوب او د هغه د ښځي هغه تبرک دی: کله چې به د رسول الله ﷺ د خوړلو لوښی د رسول الله ﷺ څخه راوړل سو دوی به د هغه ﷺ د ګوتو په ځايو پسي د تبرّک دپاره ګرځېدل، نو د دې څخه دا معلومه سوه چې د رسول الله ﷺ په آثارو تبرّک کول يو مشروع، جائز او مباح کار دی او رسول الله ﷺ هم هغه تبرُک مقرره کړی دی.

يعني: په هغه خبر سو او رَد يې نه کړی. د هجرت پر قصه به په دغه اندازه تبصره کولو سره کفايت وکړو خو دا دي تاسي ته معلومه وي چې د سيرت النّبي ﷺ پر هره موضوع تاسي دغسي تبصرې کولای سی او احکام څني را ايستلای سی، سيرت النّبي ﷺ فقط قصې او تاريخ نه دی چې فقط ويل يا اورېدل دي بلکه دا زموږ د پيغمبر او لار ښوونکي ﷺ ژوند او زموږ د شريعت د جوړولو مصدر او مرکز دی، هر څومره چې فکر پکښي کوی او هر څومره چې يې څېړی په هغه اندازه سره مو ديني معلومات پراخه کيږي او پر هغه اندازه احکام څني را ايستلای سی ځکه د رسول الله ﷺ هر قول او هر فعل زموږ دپاره ديني او تشريعي حکم لري زموږ مسلمانانو د دين او شريعت دپاره، د قناعت او تسليمېدلو دپاره فقط دغه کافي دي چې و ويل سي: رسول الله ﷺ داسي فرمايلي دي يا رسول الله ﷺ داسي کړي دي دغه زموږ دين او شريعت دی، نو سيرت النبي ﷺ چې هر څومره څېړې پر هغه اندازه احکام څني را ايستلای سې.

الحمد لله د الله ﷻ په توفیق سره د سرور کائنات ﷺ ژوند د کتاب په لیکلو کي تر دغه ځایه د رسول الله ﷺ د رسالت د اولنیو دیارلسو کلو ژوند چي د مکې مکرمې ژوند یا دوره ورته ویل کیږي بیان کړل سو او اوس د مدینې منورې د ژوند یا دورې په حوادثو او واقعاتو شروع کیږي، په راتلونکي بحث کي به إن شاء الله تعالی د رسول الله ﷺ د مدینې منورې د ژوند حالات په تفصیل سره مطالعه کړی.

و ما توفیقي إلاّ بالله علیه توکلت وإلیه أنیب.

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمّد وآله وأصحابه و أهل بیته وسلّم تسلیماً کثیراً.

ممکن د مدینې منورې ژوند او زمانه و درو مرحلو ته تقسیم کړو،

اوله مرحله: دا هغه مرحله ده چي په هغه کي فتنې او مشکلات وه، په دغه مرحله کي د مدینې منورې له داخله مشکلات وه، له خارجه څخه د اسلام د دښمنانو حملې وې، چي دغي اولي مرحلې د حُدیبیې تر صُلحې پوري دوام درلودی او دغه صُلحه د هجرت د شپږم کال د ذوالقعدې په میاشت کي وه.

دوهمه مرحله: دا هغه مرحله ده چي د مشرکانو د مشرانو سره د حُدیبیې په صلحه کي د نه تعارض یا جنګ نه کولو فیصله وسوه، چي و دغي مرحلې ته (مرحلةُ الهُدنه) ویل کیږي او دغه مرحله د هجرت د اتم کال د روژې په میاشت کي د مکې مکرمې په فتحه سره پای ته ورسېدل او په دغه مرحله کي د شا وخوا پاچهان و اسلام ته دعوت کړل سوه.

درېیمه مرحله: هغه مرحله ده چي په ډلو ډلو خلک د الله جل جلاله دین او اسلام ته داخلېدل، قبائل او اقوام په دسته جمعي او د ډلو پر شکل مدینې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ورتله او په اسلام مشرفه کېدل، چي دغي مرحلې د رسول الله ﷺ تر رحلته پوري دوام وکړی چي دغه رحلت د هجرت په یوولسم کال او د ربیع الأول په میاشت کي پېښ سو.

د مدينې منورې د ژوند اوله مرحله

دا هغه مرحله ده چې د هجرت په شروع کې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دپاره نوی ژوند شروع کېږي، د هجرت څخه يوازې دا مقصد نه ؤ چې مسلمانان د تکاليفو او آزارو، مشکلاتو او پسخندو څخه ځان خلاص کړي، بلکه هجرت د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دپاره دا موقع هم برابره کړه چې د يوه أمن او امان په ښارکې يوه نوې اسلامي ټولنه جوړه کړي، نو ځکه پر هر قدرت لرونکي مسلمان دا فرض وه چې د دغې نوې ټولنې او نوي وطن په آبادولو او جوړولو کې حصه واخلي او خپل ټول وَس او توان د دغه مقصد د حاصلولو دپاره وښندي او په دې کې هيڅ شک نسته چې رسول الله ﷺ د دغې ټولنې د جوړولو دپاره امام او قائد، لارښوونکی او هادي دی او بېله منازعې او اختلافه د دغه کارو مشري د رسول الله ﷺ وه.

هغه قومونه چې په مدينه منوره کې اوسېدل او د رسول الله ﷺ ورسره معامله وه پر درې قسمه وه چې د هر قوم حال نسبت د هغه بل قوم حال ته ډېر واضح فرق او مختلف شکل درلودی او رسول الله ﷺ د هر قوم يا هرې ډلې دپاره خاص مسائل درلودل چې د هغه بل قوم او ډلې د مسائلو څخه مختلف او بل شان وه، چې دغه درې قسمه ډلې يا قومونه په داسې ډول سره وه:

لومړئ: د رسول الله ﷺ هغه غوره او مکرم، پاک او صالح اصحاب کرام رضي الله عنهم.

دوهم: هغه مشرکان چې تراوسه يې ايمان نه ؤ راوړی او دوی د مدينې منورې د اصلي قبيلو غړي او افراد وه، بلکه ځينې يې مشران هم وه.

درېيم: يهود، چې يهود بيا په خپله درې قبيلې وه.

اولاً: هغه مسائل چې رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو په سبب د هغو سره مواجه او مخامخ ؤ: هغه دا چې د مدينې منورې د ژوند کيفيت په تمامه معنٰی د هغه حال اوکيفيت څخه مخالف ؤ چې مهاجرو مسلمانانو په مکه مکرمه کې درلودی، هغه وخت چې دغه اوسني مهاجر مسلمانان په خپل ښار او مکه مکرمه کې وه که څه هم دوی يوې کلمې سره را جمعه کول او د ټولو هدف يو ؤ مګر دوی په مختلفو کورو کې سره

پاشلي وه، مظلومه وه، ذلیله وه، شړل سوي وه، دوی د هیڅ شي قدرت نه درلودی، امر او حکم د دوی د دین د دښمنانو په لاس کي ؤ، نو دغو مسلمانانو هلته نه سوای کولای چي یوه نوې اسلامي ټولنه په هغو مادو او شرائطو سره جوړه کړي چي هره انساني ټولنه ضرورت ورته لري، نو ځکه موږ وینو کوم قرآني آیاتونه یا سورتونه چي په مکه مکرمه کي نازل سوي دي فقط د اسلام مبادي یا هغه اولني شیان بیانوي او داسي اسلامي اوامر یا قوانین پکښې دي چي هر فرد یې په انفرادي ډول سره عملي کولای سي، په هغو قرآني اوامرو کي خلک ښو او د خیر وکارو ته هڅول کیږي، مسلمانان په ښو اخلاقو امر کیږي، د رذائلو او کښتو کارو څخه منعه کیږي.

مګر په مدینه منوره کي د اولي ورځي څخه د مسلمانانو حکم د دوی په خپل لاس کي ؤ او هیڅا پردوی حکم او تسلط نه درلودی نو اوس دوی ته دا موقع برابره سوه چي د تمدن او آبادۍ په کارو مشغوله سي، د معیشت او اقتصاد، د حکومت او سیاست په کارو مشغوله سي، جنګ او صلحي ته متوجه سي، د حلال او حرام، عبادت او اخلاق او داسي نور دیني او دنیوي مسائل په پراخه اندازه زده او عملي کړي، دوی ته اوس موقع مساعده سوه چي یوه نوې اسلامي ټولنه جوړه کړي، داسي ټولنه چي د ژوند په ټولو امورو او مرحلو کي د جاهلیت د ټولني سره فرق ولري بلکه په ټول عالَمِ انساني کي تر هري ټولني ښه او بهتره وي او دغه د دوی ټولنه، د دوی اخلاق او معاملات د اسلامي دعوت دپاره یو ښه مثال او نمونه وګرځي، هغه ټولنه جوړه کړي چي دوی د هغې ټولني د جوړولو دپاره لس کاله په مکه مکرمه کي رنګارنګ عذابونه او تکلیفونه ګاللي او زغملي وه.

مګر دا دي هم درته معلومه وي چي د دغسي سالمي ټولني جوړول نه په یوه ورځ کي امکان لري نه په میاشت او کال کي، بلکه د دغسي ټولني د جوړولو دپاره ډیر اوږد وخت په کار دی چي په هغه اوږده موده کي شریعت او قانون جوړ سي او په تدریج سره د هغه شریعت په عملي کولو خلک تربیه کړل سي، چي د دغه شریعت جوړوونکی الله جل جلاله ؤ، چلوونکی، جاري کوونکی او ښوونکی یې رسول الله ﷺ ؤ.

او صَحابهٔ کرامو رضي الله عنهم اجمعین هم دغه شریعت او قانون په پراخه زړو سره قبلاوه،

د هغه احکام يې پرخپلو ځانو عملي کول، د دغو مومنانو په باره کي الله ﷻ فرمايي:

﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۝﴾. [الأنفال:٢]

يعني: حقيقي مومنان هغه کسان دي: کله چي پر دوی الٰهي آياتونه وويل سي نو د دوی ايمان په زيات سي او پر خپل رب توکل کوي.

که څه هم د دغسي مسائلو تفصيل زموږ د بحث موضوع نه ده خو موږ د ضرورت پر اندازه دغه مسايل بيان کړه.

دا هغه لوی کارؤ چي د مسلمانانو په متعلق رسول الله ﷺ د هغه سره مخامخ ؤ چي دا د اسلامي شريعت، اسلامي دعوت او محمّدي رسالت هغه اساسي مقصد او هدف ؤ، د رسول الله ﷺ دپاره دغه کار هغه اساسي کارؤ خو تلواري کار نه ؤ بلکه دغه کار د وخت په تېرېدلو سره کېدی، خو هلته نور داسي مسائل وه چي اهميت يې تر دغه لوی او مهم کار لږ ؤ مګر تلوارېي غوښتی، هغه داسي:

د هجرت په شروع او په مدينه منوره کي مسلمانان پر دوه قسمه وه، يو قسم مسلمانان هغه وه چي په خپله مځکه، خپلو کورو او د خپلو مالو سره وه، بله هيڅ پرېشاني يې نه درلودل بېله هغه څخه چي يو سړئ يې په خپل کورکي د ژوندانه د ضرورياتو د پوره کولو دپاره غواړي، چي دا د انصارو ډله وه، خو په خپله د انصارو په منځ کي بيا قبيلوي شديد نفرت، د زړو عناد او عداوت د ډېري مو دې څخه پروت ؤ، په نژدې تيرو سوو وختو کي يې ډېر شديد جنګونه سره کړي وه.

او د مسلمانانو هغه بله ډله هغه مهاجرين وه چي هر شئ په مکه مکرمه کي څني پاته ؤ فقط خپل ځانونه يې مدينې منورې ته رسولي وه، خپل مقدس وطن او اقارب، خپلوان او عزيزان، اهل او عيال، کور او کهول، مال او منال، دولت او ثروت، صنعت او تجارت يې ټول په مکه مکرمه کي پرې ايښي وه، دلته په مدينه منوره کي نه د شپې د تېرولو ځای لري نه د خوړلو شئ، نه کارسته چي وېې کړي، نه مال لري چي شپه په تېره کړي او د دغو مهاجرينو شمير لږ هم نه ؤ او ورځ په ورځ نور هم پسي زياتېدل،

ځکه هر هغه چا ته چې پر الله او رسول الله ایمان لري په هجرت سره امر سوی ؤ او دا هم معلومه خبره ده چې مدینه منوره یو غني او ثروتمن ښار هم نه ؤ، نو د مدینې منورې اقتصادي موازنه خرابه او متزلزله سوه، په دغه شکېدلي حالت کې اسلام دښمنو قواوو تقریبًا اقتصادي بندیز هم پر ولګاوه، خوراکي او ارتزاقي مواد یې د مدینې منورې څخه بند غوندي کړه، نو خود اقتصادي حالت نور هم خراب سو.

دا د مسلمانانو د دوو مختلفو ډلو په متعلق ستونځې او مشکلات وه.

ثانیًا: هغه دوهم قوم چې هغه مشرکان وه خو د مدینې منورې د قبائلو اصلي او اساسي غړي وه، دوی پر مسلمانانو کوم تسلط نه درلودی خو په زړو کې یې شک ؤ او د خپلو پلرو د دین په پرېښوولو کې مترددِ وه، مګر د دغه حالته سره سره یې د اسلام او مسلمانانو سره په زړو کې چم او عداوت نه درلودی او ډېر وخت نه سو پر تېر چې اسلام ته داخل سوه او صادقه مسلمانان ځني جوړ سوه، مګر په دغو خلکو کې بیا داسي خلک هم وه چې په زړو کې یې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره شدید عداوت او عناد درلودی، خو دا یې په وسه نه وه پوره چې خپل عداوت او دښمني ښکاره کړي بلکه د وخت او حالاتو د مراعت په سبب مجبوره وه چې د دوستۍ او مودّت اظهار وکړي، چې د دغو خلکو مشر او رئیس عبدالله بن اُبئ بن سلول ؤ.

عبدالله بن اُبئ بن سلول څوک ؤ؟

څه موده مخ کې او د بُعاث تر جنګ وروسته د أوس او خزرج قبیلو پردې اتفاق کړی ؤ چې دغه عبدالله به د دغو قبیلو دپاره د پاچا او رئیس په صفت سره مني او تر دغه د مخه هیڅ وخت داسي نه وه پېښه سوې چې دغه دواړي قبیلې دې د یو چا مشرتوب قبول کړي، نو د ده د تاج دپاره یې ملغلري او جواهرات هم سره یو ځای کړي وه چې ده ته د پاچهۍ تاج ور جوړ کړي او د مدینې منورې پاچا یې وګرځوي، په دغه وختو کې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورغلی، د دغه عبدالله بن سلول له قومه چې کوم څوک مسلمانان سوي وه هغه خلک د رسول الله ﷺ تا بع سوه.

د دغه عبدالله په ګمان: رسول الله ﷺ د ده پاچهي د ده څخه واخیستل، نو خود په زړه کې یې د رسول الله ﷺ سره ډېر شدید عداوت درلودی او کله چې یې

بیا ولیدل چي حالات داسي سوه چي ده ته پر شرک پاته کېدل نفعه نه رسوي او د دنیوي ګټو څخه محرومه پاته کیږي نو د بدرتر غزاء وروسته په ظاهره مسلمان سو مګر په زړه کي هغه کافر ؤ، هر وخت چي به د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د آزارولو او تاوان رسولو موقع په لاس ورغله خامخا به یې هغه کار کاوه او د ده هغه نور ملګري چي د ده په پاچهي کي به وزیران او رئیسان وای او اوس د رسول الله ﷺ په را تګ سره هغه هم د دغو منصبو څخه محرومه سوه، هغو هم د دغه عبدالله سره د ده د شیطاني نقشو او دسیسو په عملي کولو کي کومک کاوه او ډیر ځله به یې د مسلمانانو نوي ځوانان او ضعیف العقله کسان د خپلو دسیسو د عملي کولو دپاره د لاس آله ګرځول.

ثالثاً: یا دریمه ډله چي هلته موجوده وه هغه یهود وه، دا هغه یهود وه چي په پخوا کي د رومان له ظلمه حجاز ته راغلي وه، که څه هم دوی په اصل کي عِبرانیین وه خو پسله هغه چي حِجاز ته راغله په ژبه، په لباس، په عاداتو او اصطلاحاتو د عربو سوه، حتّی د قبیلو او افرادو نومونه یې هم عربي کړل، د عربو سره یې د ښځو له طرفه دوستی هم وکړې، خو پر دغه ټولو سربېره یې هغه خپل ذاتي جنسیت یا قومیت هم ساتلی ؤ، په عربو هیڅ نه سوه ګډ، بلکه په خپل اسرائیلي او یهودي جنسیت به یې فخر هم کاوه او عرب یې ډېر سپک او خوار بلل، تر داسي اندازې چي عرب یې (اُمیّین) بلل، یعني: وحشیان او بیعقلان، پست او اراذل.

د عربو مالونه یې په هره طریقه سره چي وي د ځان دپاره حلال او مباح بلل، لکه څرنګه چي الله ﷻ د دوی دغه قول او عقیده بیانوي او فرمایي:

﴿قَالُوا۟ لَيْسَ عَلَيْنَا فِى ٱلْأُمِّيِّـۧنَ سَبِيلٌ﴾. [آل عمران:۷۵]

یعني: بېشکه دغه یهودي کتابیانو به ویل: نسته پر موږ باندي د دغو اُمّیانو په حق کي هیڅ ګناه، چي موږ یې مالونه وخورو یا چم او خیانت ور سره وکړو.

د یهودو په مسلک اُمیّان و هر هغه چا ته ویل کیږي چي یهود نه وي او دغو یهودو د خپل دین د نشرولو دپاره هیڅ حماس او احساس نه درلودی بلکه د دوی سره چي هغه دیني سرمایه پاته وه هغه فال، سحر، کوډي او جادو وه او په دغو شیانو یې خپل ځانونه اهلُ العلم او روحاني قائدان بلل، په کِسب او پیسه ټولولو کي ماهران او

استادان وه، د حبوباتو او خرما، د شرابو او لباسو تجارت د دوی په لاس کي وُ، واردات يې غله او شراب وه، صادرات يې خرما وه، بېله دې څخه يې نور هم تجارتي او صنعتي كارونه كول، د عربو څخه يې څو چنده ګټي اخيستلې، يوازي تجارت يې نه ګاوه بلكه سود او ربا يې هم خوړل، د عربو شيخانو او رئيسانو ته به يې ډير ډير پورونه وركول، هغو به بيا دغه مالونه په بې پروايي سره د دې دپاره مصرفول چي شاعران يې په خپلو اشعارو كې صفت وكړي او په خلكو كي يې نوم لوړ سي، خو چي بيا به يې د يهودو پورونه له سواي آداء كولاى نو به يې خپلي زراعتي ځمكي او باغونه پر هغو ګرو كړه، څو كاله به نه وه تېر سوي چي دغه ځمكي او باغونه به د يهودو سوه.

يهود د چمو او دسيسو، د فساد او شيطانتو خاوندان وه، د عربي او همسايه قبيلو په منځ كي به يې فساد او شيطانت جوړ كړی، عربي قبيلې به يې په پټو چمو او دسيسو په پرله پسې جنګو داسې سره اخته كولې چي هغه به په ځان نه سوه پوه او دې جنګو ... به كلو كلو دوام درلودی، هر وخت چي به يهودو وليدل چي د جنګ اور مري به يې ...
[illegible] كله دپاره شيطانتونه او فسادونه جوړ كړه او دوی به يا مړ كيږي بيا به يې د هغه د [illegible]
آرام ورته ناست وه، په دغه اورو كي به يې د عربو سوځل په پټه خوله سره ليدل او بيا به يې د عربي قبيلو مشرانو ته د سود او ربا درانه پورونه د دې دپاره وركول چي د مسكنت او غريبۍ په سبب د جنګو څخه لاس وانخلي، يهودو په دغه كار سره دوې ګټي كولې، يو خو يې خپل يهودي كيان د عربو څخه په دائسي دول ساتلی وُ چي عرب يې په خپل منځ كي په جنګو اخته كړي وه او بل يې د ربا بازار تود وُ چي څو چنده ګټي يې اخيستلې او بې اندازې ثروت يې لاس ته راوړی.

په مدينه منوره كي د يهودو درې مشهوره قبيلې اوسېدلې:

۱ ـ بنو قينُقاع، چي د خزرج د قبيلې متعاهدين وه او كورونه يې دننه يا داخل په مدينه منوره كي وه.

۲ ـ بنو النضير.

۳ ـ بنو قُريظه، چي دغه دوې قبيلې د أوس د قبيلې متعاهدين وه او تر مدينې منورې دباندي اوسېدل او دا هغه قبيلې وې چي همېشه به يې د أوس او خزرج

د قبیلو په منځ کي جنګونه پېښول او په خپله دغه یهودي قبیلو د بُعاث په جنګ کي ګډون او اشتراک هم وکړئ.

دا معلومه خبره ده چي د یهودو څخه دا امید نه کېدی چي اسلام ته دې بېله بُغضه او عناده په بله سترګه وګوري، ځکه رسول الله ﷺ د دوی د قوم او جنسه څخه نه ؤ چي دوی دې د قومي عصبیت په سبب د هغه تر څنګ و درېږي او بل دا چي د اسلام دعوت، صالحه دعوت ؤ چي د پاشلو زړو په منځ کي یې الفت پیدا کاوه، د دښمنیو او عداوتو اور یې واژه او په ټولو کارو کي یې خلک و امانت او دیانت ته را بلل، خلک یې په دې سره امر کول چي پاک او حلال مالونه وخوري چي د دې ټولو معنٰی دا وه چي د یثرِب عربي قبائل باید په خپلو منځو ګي الفت او محبت سره ولري نو په دغه حالت کي خامخا دغه عربي قبیلې د یهودو د هغه شیطاني اِعمالو څخه خلاصېدلې، د یهودو تجارتي رونق پای ته رسېدی او هغه د رِبا مالونه کوم چي د دوی د سرمایه داری اساس او مرکز بلل کېدی حرامېدل، بلکه د دې ډېر احتمال ؤ چي دغه عربي قبائل ویښ او متوجه سي، کوم باغونه او مځکي چي یهودو د رِبا په معاملو څني اخیستي وه بیرته خپل لاس ته را وړي.

کله چي یهود د اسلامي دعوت په مفهوم پوه سوه او وې لیده چي اسلامي دعوت غواړي چي په یثرِب کي استقرار او آرامي را ولي، د خپلو ځانو دپاره یې دغه ټول تاوانونه تر نظر وایستل نو ځکه یهودو د هغې ورځي څخه چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغلی دننه په زړو کي د اسلام او د رسول الله ﷺ سره شدید عداوت درلودی، که څه هم دوی په شروع کي د دغه عداوت د ښکاره کولو جرئت نه درلودی خو پسله څه مودې څخه یې دغه عداوت واضحه او روښانه سو.

د یهودو دغه عداوت په واضحه ډول په هغه واقعه کي ښکاره کېږي چي ابن اسحاق یې دأم المؤمنین صفیه رضي الله عنها څخه روایتوي، صفیه رضي الله عنها چي د رسول الله ﷺ زوجه او د حُیَی بن أخطب یهودي لور ده او دغه حُیَی بن أخطب د مدینې منورې د یهودو د مشرانو څخه ؤ، چي دا قصه به په وروسته کي راسي چي رسول الله ﷺ د صفیې رضي الله عنها سره څنګه واده او نکاح وکړه، دغه صفیه رضي الله عنها وایي:

زه کوچنۍ وم او پرخپل پلار تر ټولو اولادو ګرانه وم، هر وخت چې به پلار ولیدم غېږ به یې را ته خلاصه کړه او په بغل کې به یې ونیولم، دغه رنګه پرخپل اکا چې ابویاسر ورته ویل کېده هم ګرانه وم، کله چې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغلی او په قباء کې یې واړول سهار وختي زما پلار حُیَی بن أخطب او زما اکا ابو یاسر بن أخطب د هغه ﷺ د لیدلو دپاره ورغله او ماښام د لمر لوېدلو سره ستړي هلاک، غمجن او پرېشانه بیرته کور ته راغله، صفیه رضي الله عنها وایي: څرنګه چې زه کوچنۍ وم د هغه پخواني عادت سره سم په ډېر شوق او چابکي سره دوی ته ورغلم (یا دوی ته مي ور وځغستل) مګر په دغه ورځ د هغه غم په سبب چې د دوی سره ؤ یوه هم ما ته و نه کتل، یوازي دا نه چې په غېږ کې یې و نه نیولم بلکه را ته و یې هم نه کتل، ډېر غمجن او پرېشانه وه، صفیه رضي الله عنها د دغې ورځې خبري بیا په وروسته کي بیانوي او وایي:

وامي وریدل چې زما اکا ابو یاسر زما پلار ته و ویل: آیا هغه هغه دی؟ یعني: دغه سړئ هغه نبي دی چې موږ ته په تورات کې ذکر سوی دی؟

پلار مي و ویل: هو والله.

اکا مي ویل: آیا تا وپېژندی او یقین دي سو؟

پلار مي ویل: هو.

اکا مي ویل: نو د ده په باره کې څه نیت او اراده لرې؟

پلار مي و ویل: تر څو چې ژوندئ یم په والله دښمني او عداوت به ورسره کوم.

سبحان الله! د یهودو دغه حال دی په حق پوهیږي او حق ور معلوم سو مګر پر دغه واقعیت سر بېره د حق سره عناد او عداوت کوي دا د یهودو خوی او عادت دی، د نن ورځې یهود هم هغه یهود دي او هغه یې عداوت دی، نه پوهېږم چې جاهل او بې خبره مسلمانان څنګه پر یهودو اعتماد کوي؟ او ولي دوستي ور سره کوي؟

د یهودو د عداوت او خیانت بل شاهد د عبدالله بن سلام رضي الله عنه هغه قصه ده چې امام بخاري یې روایتوي، عبدالله بن سلام رضي الله عنه چې د مدینې منورې د یهودو د لویو علماوو او احبارو څخه ؤ دئ وایي: زه د خپلي خاله سره ناست وم خبر راغلی چې محمّد ﷺ مدینې منورې ته را ورسېدی، عبدالله بن سلام په لوړ آواز سره تکبیر و وایه

(الله اکبر) خاله یې په تعجب کې سوه چې عبدالله څنګه د دغه سړي په را تګ سره چې وایي نبي دی تکبیر وایي؟ نو خاله یې ورته وویل: قسم دی که موسیٰ بن عمران راغلی وای تا به داسې تکبیر نه وای ویلی، عبدالله بن سلام رضي الله عنه ورته و ویل: خاله! دغه سړئ او موسیٰ ورونه دي هغه نبي ؤ او دئ هم نبي دی، خاله یې ورته و ویل: ستا پر حال دي افسوس وي ته څنګه وایې: چې دا سړئ نبي دی؟ عبدالله رضي الله عنه ورته و ویل: هغه علامې چې د نبي آخر زمان په باره کې په تورات کې ذکر سوي دي هغه ټوله په ده کې موجودي دي.

خاله یې ورته و ویل: ولاړ سه او ځان ته صحي حال معلوم کړه.

عبدالله بن سلام رضي الله عنه هم په تلوار د بني نجار منطقې ته ورغلی او د رسول اللهﷺ څخه یې داسې خبري واورېدې چې هغه ټولي د راتلونکي نبي علامې وې، عبدالله بن سلام پر هغه ځای او په هغه ساعت ایمان را وړی، عبدالله بن سلام رضي الله عنه د مدینې منورې د یهودو څخه هغه اول یهودي دی چې په اسلام مشرفه کېږي او بیا یې رسول اللهﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! یهود تهمتي او بُهتان ویونکیْ قوم ەی، د مخه تردې چې ته زما په باره کې پوښتنه ځني وکړې که دوی زما په اسلام خبر سي نو بیا ستا په حضور کې پر ما بُهتان او تهمتونه وایي، نو د مخه تردې چې زما د اسلام خبر نشر سي یهود او د هغو مشران را وغواړه او د دوی څخه زما په باره کې پوښتنه وکړه.

رسول اللهﷺ یهود را وغوښتل او عبدالله بن سلام رضي الله عنه دالته په یوه خونه کې پټ سو، یهود راغله او کښېنستل، رسول اللهﷺ دوی و اسلام ته دعوت کړل خو دوی د اسلام د قبلولو څخه انکارکوي او اسلام نه قبلوي، بیا نو رسول اللهﷺ د عبدالله بن سلام په باره کې پوښتنه ځني وکړه، چې عبدالله بن سلام په تاسې کې کوم مقام او درجه لري؟ یهودو و ویل: هغه په موږ کې لوی عالم او د لوی عالم زوی دی، زموږ سردار او د سردار زوی دی، په موږ کې د ښه او لوړ مقام خاوند دی.

رسول اللهﷺ و فرمایل: که هغه ایمان را وړی بیا تاسې څه وایاست؟

یهودو و ویل: الله دې یې له دې کاره وساتي او دغه جمله یې دوه درې واره و ویل.

عبدالله بن سلام رضي الله عنه د هغه پټه ځایه را ووتی او ویل:

أشهد أن لا إله إلاّ الله وأشهد أن محمّداً رسولُ الله،

دا پر یهودولوی دلیل ؤچي دا دین حق دی مګر یهودو وویل: دئ په موږ کي بیعقل، درواغجن او جاهل دی او د ده نور بد یې هم بیانول.

دغه د یهودو غدر او خیانت دی، لږ وخت د مخه یې اقرارکاوه چي عبدالله په موږ کي عالم، مشر او شریف دی، مګر کله چي یې ولیدل چي خبره د دوی په نفعه او فایده نه ده نور څه وایي.

یهود وفاء او وعده نه لري، په عربي کي متل دی چي وایي:

(اليَهود ليس لَهُمُ العُهود)

یعني: یهود پر خپلو وعدو او عهدو وفاء نه لري.

دا هغه اوله تجربه وه چي رسول الله ﷺ او مسلمانانو ته د مدینې منورې د داخلېدلو په اوله ورځ د یهودو په باره کي حاصله سوه.

موږ مخ کي د اسلامي نوي ټولني د جوړولو دپاره د مشکلاتو خبري کولې او د دغو ذکر سوو درو ډلو: مسلمانانو، مشرکانو او یهودو مشکلات، هغه مشکلات وه چي مسلمانانو خاصتاً رسول الله ﷺ ته له داخله څخه متوجه وه، یعني د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دپاره د دغو درو ډلو داخلي مشکلات دغه بېل بېل مشکلات وه، مګر له خارجه څخه هغه شریره قُوه چي د مسلمانانو ضِد او د اسلام دښمنه قوه وه هغه قریش وه.

د لسو کلو را هیسي هغه وخت چي مسلمانان په مکه مکرمه کي د دوی تر لاس لاندي وه دوی د عذاب ټولي طریقې که وهل او ټکول وه، که عذابونه او آزارونه وه، که لوږي او مقاطعې وې پر استعمال کړې، بیا چي مسلمانانو مدینې منورې ته هجرت وکړی د دوی ټول مالونه که مځکي وې که کورونه، که مالونه وه که حیوانات ټول یې غصب او مصادره کړل، د مسلمانانو او د دوی د ښځو او او لادو په منځ کي یې جلا والی را وستی او پر کومو کسانو چي یې قدرت پیدا کړی هغه یې بندیان کړه او عذابونه یې ورکول، یوازي دانه وه بلکه د رسول الله ﷺ چي د اسلامي دعوت خاوند ؤ د وژلو اراده یې هم وکړه، چي دئ او د ده دعوت ټول له منځه یوسي او د دغه دسیسې د عملي کولو دپاره یې خپل ټول طاقت استعمال کړی، پسله دغو ټولو

عذابو او آزارو ځخه کله چي مسلمانانو داسي ځکي ته هجرت وکړی چي د دوی ځخه پنځه سوه کیلومتره لیري وه قریشو بیا په سیاسي عمل لاس پوري کړی.

قریشو په عربو کي ديني او دنیوي صدارت او ریاست درلودی ځکه دوی د حرم اوسېدونکي وه او د بیت الله شریفي تصرف د دوی په لاس کي ؤ، نو يې د جزیرهٔ العرب نورمشرکان د اهلِ مدینه پر ضد و پارول تر داسي اندازې چي مدینه منوره د شدیدي مقاطعې په حالت کي سوه، واردات يې لږ سوه او د مهاجرو مسلمانانو شمېر ورځ په ورځ زیاتېدی او دا معلومه خبره وه چي د مکې مکرمې د طاغي مشرکانو او د مسلمانانو په منځ کي په نوي یا د هجرت په وطن کي جنګي حالت هم برقراره ؤ نو دا د مسلمانانو حق ؤ چي د مکې مکرمې د طاغیانو مالونه مصادره کړي او واخلي، لکه ځرنګه چي هغو د دوی مالونه مصادره کړي او اخیستي وه او مسلمانان پر مشرکانو هغسي عذابونه تېر کړي لکه پر دوی چي يې تېر کړي وه او د هغو د ژوند په لار کي هغسي مشاکل پیدا کړي لکه دوی ته چي يې پیدا کړي وه، کاسه په کاسه ورکړي، دا هم د دې دپاره چي دغه کفار د مسلمانانو د نېستي کولو قدرت و نه لري او د دوی د اسلامي دعوت د مخنیوي وسائل يې د لاسه ووزي.

دا هغه قضیې او مشکلات وه چي رسول الله ﷺ د یوه رسول او لار ښوونکي، د یوه امام او قائد په صفت ور سره مخامخ ؤ.

او رسول الله ﷺ د رسول او رهبر په صفت په مدینه منوره کي دغه وظائف په پوره ډول سره انجام کړل.

هر قومِ ته يې د رحمت او شفقت، یا شِدّت او عذاب ځخه هغه ځه ورکړه چي د هغه شي مستحق او لائق وه او په دې کي هیڅ شک نسته چي د رسول الله ﷺ رحمت پر شدت غالبه ؤ، تر ځو چي په لږو کلو کي آمریت او اداره اسلام او مسلمانانو ته را وګرځېدل.

ویونکي او اورېدونکي به د رسول الله ﷺ دغه عادلانه او کامیابه تصرفات
او حالات په را تلونکي بیان کي په ښکاره ډول سره ووېني.

ځرنګه چي موږ اوس د هجرت د شروع واقعات بیانوو نو د هغې جملې ځخه یوه

واقعه دا وه: چي د هجرت په شروع او ابتداء کي د انصارو د مشرانو څخه یو مشر چي اسعد بن زُراره ﷺ ؤ وفات سو، دا هغه څوک دی چي تر هجرت د مخه د جمعې اول لمونځ د ده ﷺ په کور کي آداء سو او د دغه لمانځه خطبه هم ده ﷺ ویل، دئ هغه څوک دی چي د مصعب بن عمیر ﷺ په ملګرتیا به د مدینې منورې پر کلو او کورو ګرځېدی او خلک به یې اسلام ته دعوتول. نو د اسعد بن زُراره ﷺ وفات د هغو لویو واقعو څخه دی چي د هجرت په شروع کي پېښي سوي دي.

او یوه بله لویه واقعه دا وه: کله چي رسول الله ﷺ مکې مکرمې ته نفر ولېږی چي د مکې مکرمې څخه د رسول الله ﷺ او ابوبکر الصدّیق ﷺ کورنۍ راولي تر دغه وخته د هجرت څلور میاشتي تیري سوي وې او په دغو څلورو میاشتو کي په ټولو مسلمانانو کي هیڅ داسي نارینه کوچنئ نه ؤ پیدا سوی چي ژوندئ دي پاته سي، په مسلمانانو کي چي به هر نارینه کوچنئ وزېږېدی هغه به مړ سو.

ټول نوي ماشومان چي پیدا کېدل یا به نجوني وې یا به مړه کېدل، دلته یهودو آوازه واچول چي موږ په مسلمانانو سحر کړی دی چي د دوی به هیڅ نارینه کوچنئ نه پاته کیږي او په دې طریقه سره د مسلمانانو ریښه خېژي، ځکه مشران به یې کرار کرار مري او نوی کوچنئ به نه پکښي پاته کیږي چي دا د مسلمانانو د نیستي کېدلو سبب ګرځي او رشتیا هم په مسلمانانو کي څلور میاشتي پرله پسې داسي نارینه کوچنئ نه سو پیدا چي ژوندئ دي پاته سي، د مدینې منورې پوره او کامل ښار او په سوو کورونه او په څلورو میاشتو کي د نارینه کوچني نه پیدا کېدل ډېره عجبه وه، تر داسي اندازې چي خلکو د یهودو دغه آوازه و منل چي رشتیا هم دوی سحر کړی دی، ځکه په دنیا کي به داسي ښار نه وي چي په څلورو میاشتو کي دي نارینه کوچنئ نه سي پکښي پیدا مګر په مدینه منوره کي دا واقعه پېښه سوه، نو ځکه خلکو دغه د یهودو آوازه رشتیا وبلل.

تر څو چي اسماء د ابوبکر الصدّیق ﷺ لور په داسي حال کي مدینې منورې ته راغله چي د حمل آخري میاشت یې وه، اسماء د زبیر بن العوام ﷺ ښځه وه او زبیر ﷺ د رسول الله ﷺ د عمه صفیه بنت عبدالمطلب زوی دی، اوس چي

اسماء رضي الله عنها مدينې منورې ته راغله حامله ده او د حمل يې آخري مياشت ده او لږ موده وروسته يې زوی پيدا سو چي عبدالله بن زبير رضي الله عنه دی او مړ هم نه سو، اسماء رضي الله عنها و ويل: چي عبدالله و رسول الله ﷺ ته ور ولی، په مسلمانانو کي نارينه کوچنۍ پيدا کېږي او نه مري! رسول الله ﷺ ډېر په خوشاله سو، رسول الله ﷺ په خپله مبارکه خوله کي خرما و ژوول او بيا يې د عبدالله بن زبير رضي الله عنه په خوله کي ور کښېښوول، نو هغه اول شئ چي د عبدالله نس ته ورغلی هغه د رسول الله ﷺ مبارکي نارې وې، د عبدالله په ولادت او ژوندي پاته کېدلو سره مسلمانان ډېر خوشاله سوه، د ډېري خوشالۍ څخه يې عبدالله پر سرو گرځاوه، مسلمانانو د مدينې منورې په لارو او کوڅو کي د خوشالۍ مظاهره وکړه او په لوړ آواز يې د الله اکبر تکبيرونه ويل.

دا تولد د نارينه کوچني د پيدا کېدلو په سبب چي مړ هم نه سو او د خوشالۍ ځای دا ؤ چي د يهودو هغه د سحر آوازه هم په ماته سوه، نو د عبدالله بن زبير رضي الله عنه پيدا کېدل د مسلمانانو په تاريخ کي لويه فتحه بلل کيږي، عبدالله بن عمر رضي الله عنه چي د عبدالله بن زبير رضي الله عنه د ولادت ورځ يې ليدلې ده چي په دغه ورځ صحابهٔ کرامو د ده د زېږېدلو په سبب تکبيرونه ويل او بيا يې د ده رضي الله عنه د شهادت ورځ هم وليدل، چي د حجاج بن يوسُف الثقفي لښکرو شهيد کړی او هغو هم تکبيرونه ويل، نو عبدالله بن عمر رضي الله عنه وايي: د عبدالله بن زبير د پيدا کېدلو ورځ مي وليدل او بيا مي د ده د شهادت ورځ وليدل، قسم په الله هغه کسان چي د ده د ولادت په ورځ يې تکبيرونه ويل، تر هغو کسانو ښه او بهتر وه چي د ده د شهادت په ورځ يې تکبير وايه.

د ده د ولادت په ورځ صحابهٔ کرامو تکبير وايه او د ده د شهادت په ورځ د حجاج بن يوسُف الثقفي ياغي او باغي لښکرو تکبير وايه.

او د هجرت په اتمه مياشت کي رسول الله ﷺ د ام المؤمنين حضرت عائشه رضي الله عنها د حضرت ابوبکر الصدِّيق رضي الله عنه د لور سره واده وکړی.

دغه د هجرت د اولو وختو څه واقعات ستاسي د معلوماتو د زياتوالي د پاره درته بيان کړل سوه.

د نوي تولني جوړول

موږ مخ کي و ويل: چي رسول الله ﷺ د هجرت په اول کال د ربيع الأول د مياشتي په دوولسم تاريخ د جمعې په ورځ چي د ميلادي (٦٢٢) کال د سپتمبر د مياشتي د (٢٧) تاريخ سره برابر ؤ په مدينه منوره کي د بني النجار په منطقه کي د ابو ايوبِ انصاري ﷺ د کور مخ ته د خپلي اوښي څخه کښته سو او وې فرمايل: إن شاء الله منزل يا د استوګني ځاى دلته دى او بيا د ابو ايوب انصاري ﷺ کور ته ولاړى او اول هغه کار چه رسول الله ﷺ د هغه په عملي کولو شروع وکړه هغه پر هغه مځکه چي اوښه هلته چوکه سوې وه د مسجد جوړول وه او دغه مځکه يې د هغې د مالکانو څخه چي دوه يتيم هلکان وه را نيول او قيمت د مځکي ابوبکر الصديق ﷺ ورکړى.

او د مسجد د جوړولو په کار کي په خپله رسول الله ﷺ حصه اخيستل چي خښتي او ډبري به يې نقلولې او دغه د رسول الله ﷺ کار کول يا په کار کولو کي حصه اخيستل د صحابهٔ کرامو نشاط او احساسات نور هم ور زياتول تر داسي اندازې چي د اصحاب کرامو څخه يوه نفر دغه شعر هم وايه:

لَـئِن قَـعَـدنا والـنَّبِيُّ يَعـمَل   لَـذاکَ مِـنّا العَـمَـلُ الُمـضل

يعني: که موږ کښېنو او رسول الله ﷺ کار کوي دغه ناسته زموږ دپاره ګمراه کوونکى عمل او بد کار دى.

دغه د مسجد مځکه چي خَرابَه مځکه وه په هغه کي د مشرکانو پخواني قبرونه وه، ژوري کَندي وې، د خرما وُني وې او د غرقد ونه پکښې وه، د رسول الله ﷺ په امر سره د مشرکانو قبرونه وکِندل سوه او خاوري يې وغورځول سوې، هغه کَندي آواري او برابري سوې، د خرما او غرقد وُني پرې کړل سوې، په دغه وخت کي قبله دِ بيت المقدس طرف ته وه، د مسجد د پايو دېوالونه په ډبرو پورته سوه او نور دېوالونه يې په اومو خښتو او ختو پورته سوه، چت يې د خرما په ښاخلو پټ کړل سو او د منځ عمودونه يې د خرما د وُني د تنو څخه ورکړل سوه، پر مځکه يې شګي او رېګ آوار سوه، مسجد ته درې دروازې ورکول سوې، د مسجد اوږد والى سل ذراعه ؤ او بَر يا

عرض يې هم دغومره يا تر دغه لږ کم ؤ، د مسجد څنګ يا بغل ته په اومو خښتو کوټې يا حُجرې جوړې سوې چې سرونه يې په ښاخلو او د خرما په پاڼو پټ سوه چې دا د رسول اللهﷺ د اَزواجو مطهراتو خوني او حُجرې وې، کله چې د دغو حُجرو بناء پوره او کامله سوه نو رسول اللهﷺ د ابو ايوب انصاري ﷺ له کوره و دغو حُجرو ته ور نقل سو او دا مو هم درته وَويل: چې مسجد يوازي د لمنځو د آداء کولو ځای نه ؤ بلکه يوه مَدرسه يا پوهنتون هم ؤ چې مسلمانانو هلته اسلامي تعليمات او توجيهات زده کول او مسجد د هغو مجلسو ځای ؤ چې هلته هغه مختلفي او يو له بله مروري قبيلې يَخلا کېدې کومي چې د جاهليت د وختو څخه يې نفرت او نزاع: جنګ او جدل په منځ کې پاته وه او مسجد د اسلامي شئونو د اداري ځای ؤ او مسجد لکه د نن ورځي پارلمان هلته مشورتي او تنفيذي مجلسونه کېدل، پردې تولو سربېره مسجد د هغو فقيرو مهاجرينو د پاره کور او د استوګني ځای هم ؤ چې نه يې کور درلودی نه اهل، نه يې اولاد درلودی نه قوم.

همدارنګه د هجرت په اول کال کي د لمانځه د رکعتود زياتوالي وحي نازلي سوې.

د لمانځه په متعلق درې مرحلې تيرې سوې دي، په اوله مرحله کي لمونځ اختياري ؤ فرض نه ؤ هرچا چې به هر وخت هر څومره لمونځ کاوه د ده خوښه وه، هو رسول اللهﷺ خلک لمانځه ته را بلل او تشويقول خو لمونځ فرض نه ؤ بلکه اختياري ؤ بېله د شپې د لمانځه څخه چې دغه د شپې لمونځ د سورهٔ المزمل د دغو آياتو:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُزَّمِّلُ ۝ قُمِ ٱلَّيۡلَ إِلَّا قَلِيلٗا ۝﴾

په نزول سره اول يوازي پر رسول اللهﷺ فرض سو او بيا وروسته پر مسلمانانو هم فرض سو، مګر نور لمنځونه تر إسراء او معراجه پوري نه وه فرض سوي خو په معراج کي پنځه لمنځونه فرض سوه، د مخه مسلمانانو لمنځونه کول خو فرض نه وه او بيا په معراج کي پنځه لمنځونه پر تولو مسلمانانو فرض سوه خو تول لمنځونه دوه دوه رکعاته وه، سهار، ماپښين، ماځيګر، ماښام، ماخستن، تول دوه دوه رکعاته وه او مسلمانانو هم تر هجرته پوري دوه دوه رکعاته لمونځ کاوه څو د هجرت په اول کال کي په ماپښين، ماځيګر، ماښام او ماخستن کي زياتوب وسو او د سهار لمونځ پر هغه

خپل حال دوه رکعاته پاته سو.

تر دغه وخته آذان هم نه ؤ خلک د لمانځه دپاره بېله کومي علامې او بېله بِغه را ټولېدل، خلکو به په خپل فکر وخت سنجاوه او د لمانځه د آداء کولو دپاره به په مسجد کي سره يو ځای کېدل نو د هجرت په اولو وختو کي رسول الله ﷺ د داسي شي په باره کي فکر کاوه چي په هغه سره خلک خبر سي چي د لمانځه وخت دی او په دغه باره کي يې د صحابۀ کرامو سره هم مشوره وکړه، ځينو وويل: (بُوق) يعني: ښکر يا ټولۍ به پيدا کړو، دا يې نه سوه خوښه ځکه ټولۍ يهودو استعمالول.

چا بيا وويل: (ناقوس) به پيدا کړو، ناقوس دوه لرګي دي چي يو يې اوږد او بل يې کوچنۍ دی چي يو له بله سره ټکول کېږي، يا خو يې يوه اوسپنه وي او بل يې لرګۍ وي چي سره ټکول کېږي، خو ډېر ځله ځنګولې ته هم ناقوس ويل کېږي.

دا يې هم نه سوه خوښه ځکه دغه ناقوس بيا نصاراوو استعمالاوه، خو په دغه ورځ پر کوم خاص شي اتفاق و نه سو او سره ولاړل، په وروسته کي يوه صحابي چي نوم يې عبدالله بن زيد ؤ په خوب کي يو سړۍ وليدی چي زرغونه کالي يې اغوستي دي او ناقوس ور سره دی، عبدالله ورته وويل: سړيه! دغه ناقوس نه خرڅوې؟

هغه ويل: څه به کوې؟ عبدالله ويل: موږ د لمانځه دپاره خلک په خبروو، سړي وويل: تر دغه ښه شئ در وښيم؟ عبدالله ويل: هو، سړي وويل: هر کله چي د لمانځه وخت سو په لوړ آواز سره وايا ست:

« الله اکبر الله اکبر، الله اکبر الله اکبر،

أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله،

أشهد أن محمّداً رَسولُ الله، أشهد أن محمّداً رَسولُ الله،

حيَّ على الصلوة، حيَّ على الصلوة،

حيَّ على الفلاح، حيَّ على الفلاح،

الله اکبر الله اکبر،

لا إله إلا الله »

ټول آذان يې ور وښووی.

عبدالله بن زید چې له خوبه را ویښ سو رسول الله ﷺ ته ورغلی او خپل خوب یې ورته و وایه، رسول الله ﷺ و فرمایل: دا ښه خوب دی او دغه جملې بلال ﷺ ته ور وښیه ځکه د هغه آواز لوړ او ښه دی.

(په دغه کې موږ ته د رسول الله ﷺ له طرفه تعلیم دی چې آذان باید هغه څوک وکړي چې آواز ئې ښه او لوړ وي، نو مؤذن باید د ښه آوز خاوند وي ځکه خوب عبدالله بن زید ﷺ لیدلی ؤ او رسول الله ﷺ ورته و ویل: آذان دې بلال وکړي).

اوس چې بلال ﷺ لوړ مسجد ته وختی او آذان کوي په دغه وخت کې حضرت عمر ﷺ بیده ؤ او په دغه آذان له خوبه را ویښ سو خو په دغه وخت کې ده ﷺ هم دغسې خوب لیدی چې آذان پکښې ؤ، نو ژر و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! والله ما دغه شئ په خوب لیدی، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو د لمنځو د خبرتیا دپاره دغه آذان ښه او بهتر شئ دی او بیا پر دغه آذان وحيِ هم نازلې سوې چې آذان یې ثابت او قایم کړی، دا د دغه آذان د مشروعیت او شروع کېدلو قصه وه کوم چې هره ورځ پنځه واره د دنیا په آفاقو کې پورته کیږي او د عالمُ الوجود ټول اطراف په ربړدول کیږي، د الله جل جلاله پر وحدانیت او د رسول الله ﷺ پر رسالت شاهدي په آداء کیږي، د دغه آذان په واسطه مسلمانان د یوه الله جل جلاله د عبادت دپاره د الله جل جلاله په کورو کې سره را ټولیږي او یو ځای کیږي.

د مسلمانانو په منځ کې ورور ګلوي

لکه څرنګه چې رسول الله ﷺ د مسلمانانو د یو ځای کېدلو، اُلفت او محبت دپاره مسجد جوړ کړی، دغه رنګه یې یو بل کار هم وکړی چې د تاریخ په اوږدو کې ځلانده او روښانه کار دی چې هغه د مهاجرینو او انصارو په منځ کې ورور ګلوي وه.

دا خو در ته معلومه ده چې مهاجرین هغو مسلمانانو ته ویل کیږي چې د مکې مکرمې څخه یې مدینې منورې ته هجرت کړی دی او انصار د مدینې منورې هغه مسلمانان دي چې د رسول الله ﷺ، او مهاجرینو مرسته او نصرت کوي.

بیا نو رسول الله ﷺ د انس بن مالک ﷺ په کور کې د مهاجرینو او انصارو په منځ

کي ورور ګلوي جوړه کړه هغه داسي: چي په دغه وخت او په دغه کور کي ټول (۹۰) نفره مسلمانان موجود وه چي نيم يې مهاجرين وه او نيم يې انصار وه او د رسول الله ﷺ په امر يو د انصارو او يو د مهاجرينو شخه سره ورونه سوه، نبوي امر داسي ؤ: د انصارو شخه دي هر نفر د مهاجرينو شخه يو نفر د ځان دپاره اختيار کړي او د ځان ورور دي يې و بولي او هر ورور پسله مرګه شخه د هغه بل ورور ميراث وړي، نه ذوی الأرحام او اقربا، يعني: هغه د مړه سوي انسان ميراث د ده اقرباوو ته نه رسيږي بلکه دغه اوسنی ورور ګلوي دوی په ميراث کي سره شريکوي او دغه د ميراث وړلو حکم د بدر تر غزاء پوري دوام درلودی ځو چي بيا د الله ﷻ دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿وَأُوْلُواْ ٱلۡأَرۡحَامِ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلَىٰ بِبَعۡضٖ فِي كِتَٰبِ ٱللَّهِۚ﴾ [الأنفال:۷۵]

نو د ميراث حکم بيرته هغو خپلو اقرباوو ته وګرځېدی، په اول کي دا کار په دې سبب ؤ چي هغه د جاهليت قومي عصبيت له منځه ولاړ سي، د مسلمانانو له منځه د رنګ او نسب، وطن او قوميت، فرق او اختلاف ورک سي او يوازي اسلام د خلکو د تعلق او دوستی سبب وګرځي او هيڅوک و هيچا ته بېله خپلي عقيدې، اخلاقو او تقوی نه سي ور نژدې کېدلای (يعني د خلکو د نژدې کېدلو وسيله يوازي عقيده ده)

رسول الله ﷺ دغه اسلامي ورور ګلوي يو نافذ او عملي تړون وګرځاوه نه فقط د خولې خبري، داسي نه چي خلک يوازي په خوله سره يو له بله ورور، ورور، وايي او د عمل يې هيڅ اثر نه وي بلکې په دغه اسلامي ورور ګلوي کي اُلفت او محبت ؤ، قرباني او صداقت ؤ، بل دا چي مهاجرينو خپل وطن، خپل کورونه او خپل مالونه پرې ايښي دي حتّی د مدينې منورې د ژوند او خلکو سره هم نوي او نابلده دي نو خامخا د دوی مسئوليت بايد يو څوک پرغاړه وا خلي، د رسول الله ﷺ په امر د مهاجرينو او انصارو په منځ کي سمدستي واقعي ورور ګلوي شروع سوه، امام بخاري روايت کوي او وايي: کله چي مهاجرين مدينې منورې ته راغله او رسول الله ﷺ د مهاجرينو او انصارو په منځ کي ورور ګلوي بر قراره کړه، سعد بن رُبَيع ﷺ چي د انصارو شخه دی، عبدالرّحمٰن بن عوف ﷺ چي د مهاجرينو شخه دی په ورور ګلوي اختيار کړی نو سعد ﷺ و عبدالرّحمٰن ﷺ ته و ويل: په انصارو کي زه د ډير مال خاوند يم، نو زما مال پر

دوو حصو و وېشه یوه حصه یې ستا او بله یې زما او زه دوې ښځې لرم پکښې وګوره هره یوه چې دې خوښه وي زه به یې طلاقه کړم چې عده یې تېره سوه ته یې په نکاح کړه.

ورونو! دغو موضوعاتو ته په دقت سره توجه وکړئ چې یو مسلمان باید د بل مسلمان سره څومره صدق او اخلاص ولري او وروږګلوي یې باید په کومه اندازه سره وي؟ نه لکه د نن ورځې ځیني مسلمانان چې د ځاني ګټې دپاره خپل ورور حلالوي.

مګر مهاجرینو د دې مسئلې څخه د ځان په ګټه کار نه اخیستی بلکه عبدالرّحمٰن بن عوفؓ ورته و ویل: ورورہ ستا په اهل او مال کي دي الله جل جلاله برکت در واچوي ما ته صِرف ستاسي بازار راوښیه ستاسي بازار چیري دی؟ عبدالرّحمٰن بن عوفؓ پیسې نه درلو دې مګر په اقتصاد او کاروبار پوه سړئ ؤ الله جل جلاله برکت پراېښی ؤ، رسول الله ﷺ فرمایي: عبدالرّحمٰن بن عوف که خاوري خرڅي کړي هم به ګټه وکړي، کله چې عبدالرّحمٰن بن عوفؓ وفات سو پاته مال یې د سرو زرو اته ملیونه دیناره ؤ، لکه اوس چې یو سړئ د سرو زرو اته ملیونه پهلوی یا جینی، یا طلاوي ولري.

نو عبدالرّحمٰن بن عوفؓ و ویل: بازار را وښیه، سعدؓ د بني قینقاع بازار ور وښووی، کله چې له بازاره راغلی څه اندازه پنیر او غوړي یې ور سره را اخیستي وه، دا یې د اولي ورځې ګټه وه، بیا نو هره ورځ بازار ته تلی څو یوه ورځ د رسول الله ﷺ مجلس ته په داسي حال کي ورغلی چې ښه او نوي کالي یې اغوستي وه، رسول الله ﷺ ورته و ویل: وه وه څه پېښه ده؟ ده و ویل: واده مي کړی دی ، ویل څو مَهَر دي ورکړی؟ ویل د خرما د مندکي پر اندازه سره زر.

امام بخاري د ابو هریرهؓ څخه روایت کوي چې انصارو و رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! زموږ او زموږ د مهاجرو ورونو په منځ کي دغه زموږ باغونه یا د خرما درختې را و وېشه.

سبحان الله! انصار دغه دي، د وروږګلوی د اولي ورځې څخه خپل مالونه ور سره تقسیموي، خو رسول الله ﷺ و ویل: یا! بیا نو انصارو مهاجرینو ته و ویل: چې تاسي زموږ سره د باغو په کار کي مرسته کوی او موږ به مو د باغو په حاصلاتو کي را سره شریکان کړو، مهاجرینو و ویل: خوښه او قبوله مو ده.

دغه حالات د انصارو پرهغه ډېره مهرباني دلالت کوي چې د خپلو مهاجرو ورونو سره يې درلودل خو بالمقابل مهاجر مسلمانانو د انصارو دغه کرم او محبت ته د پوره تقدير او احترام په ستر ګو کتل او دغه د دوی اخلاص يې د ځان په ګټه نه استعمالاوه بلکه د انصارو په زراعت او باغو کي يې پوره کار ور سره کاوه مګر د دوی د مالو څخه يې فقط دومره اخيستل چې شپه يې په تېرېدل.

او په حقه د رسول اللهﷺ له طرفه دغه ورور ګلوي يو په زړه پوري حکمت او حکيمانه سياست ؤ او د ډيرو هغو مشکلاتو دپاره چې مهاجر مسلمانان ور سره مخامخ وه ډېر ښه حل او مناسبه لاروه.

لکه څرنګه چې رسول اللهﷺ د مسلمانانو په منځ کي دغه ورور ګلوي بر قراره کړه دغه رنګه يې د مدينې منورې د اوسېدونکو دپاره يوه عهد نامه هم وليکل چې دغه عهد نامې ته موږ په اوسنۍ اصطلاح د نوي اسلامي دولت دپاره (قانون اساسي) هم ويلای سو، دا داسي عهد نامه يا قانون ؤ چې په هغه سره يې د جاهليت رواجونه او قبيلوي اختلافونه ليري او ورک کړل، دې قانون د نوي دولت دپاره داخلي او خارجي نظام کنبښاوه، په دې قانون کي داسي مادې موجودي وې چې د اسلامي دولت د افرادو په خپل منځي علاقاتو او اړيکو پوري يې تعلق درلودی او همدارنګه يې د نورو خارجي خلکو يا قبيلو سره په علاقاتو پوري تعلق درلودی، يعني: داسي جامع قانون ؤ چې داخلي او خارجي سياست دواړه پکښي ځای سوي وه، چې اوس به د هغه قانون څني لويي او مهمي مادې درته بيان سي:

اولنئ اسلامي قانون

اوله ماده: ټول مسلمانان که د قريشو څخه وي که د مدينې منورې د اوسېدونکو څخه وي او بل هر هغه څوک چې د دوی سره يو ځای کيږي او د دوی په ملګرتيا جهاد کوي، دغه ټول د نورو خلکو څخه جلا ځان ته يو امت دی.

دوهمه ماده: دغه ټول مسلمانان د قبيلوي يا قومي اختلافه سره سره په خپل منځ کي مرسته سره کوي او د خپل بندي يا بنديانو د خلاصولو دپاره په عدل او احسان

سره فديه ورکوي.

دريمه ماده: مسلمانان په خپل منځ کي يو پوروړي يا غريب عيالداره نه پرېږدي چي د ده سره مرسته و نه کړي، يا يې د بندي فديه نه کي ور برابره.

څلورمه ماده: ټول مسلمانان هغه چا ته يو لاس دي چي پر دوی ظلم او تجاوز کوي يا په دوی کي فساد او ګناه نشروي، که څه هم دغه څوک په دوی کي د يو چا اولاد وي.

پنځمه ماده: يو مسلمان به بل مسلمان د کافر په بدله کي نه وژني (يعني که يو مسلمان د بل مسلمان کافر ورور و وژني دغه مسلمان حق نه لري چي د هغه کافر ورور په بدله کي دغه قاتل مسلمان و وژني) او نه به د کافر سره د مسلمان په مقابل کي مرسته کيږي.

شپږمه ماده: د کفارو سره به په في سبيلِ الله جنګ او جهاد کي د مسلمانانو صلحه په پوره اتفاق او اتحاد سره وي، داسي نه سي کېدلای چي ځيني مسلمانان په انفرادي ډول د کفارو سره صلحه وکړي.

اوومه ماده: هر هغه مومن چي پر الله او د آخرت پر ورځ ايمان لري او په دغه عهدنامه اقرارکوي او ويې مني، دا نه ده ورته روا چي د يوه کافر نصرت او کومک وکړي يا ځای ورکړي، که يې د کافر مرسته وکړه يا يې ځای ورکړی د قيامت په ورځ پر هغه د الله جل جلاله غضب او لعنت دی او د ده څخه هيڅ شئ نه قبلول کيږي.

(يوازي دغه ماده نه بلکه ټول اسلامي قانون يو وار بيا په غور سره ووايه)

څرنګه چي د مديني منورې ځيني يهود د مسلمانانو سره په دغه معاهده کي شامل او داخل سوه، نو په دغه قانون کي څه مادې د يهودو په باره کي هم سته په ښه غور او دقت سره ورته متوجه سه.

اتمه ماده: د بني عوف يهود په دغه عهد نامه کي د مسلمانانو سره يو ځای دي، د يهودو خپل دين دی او د مسلمانانو خپل دين دی، ېله هغو کسانو چي ظلم يا يوه ګناه وکړي (*يعني هغه ته بيا د اسلامي شريعته سره سمه جزاء ورکول کيږي*) هغه څوک ېله خپله ځانه او خپلي کورنيه بل څوک نه هلا کوي.

نهمه ماده: يهود د خپل خرڅ او نفقې مسئوله دي او مسلمانان د خپل خرڅ او نفقې مسئوله دي او دوی يو د بل مرسته د هغه چا په مقابل کي سره کوي چي د دغه

عهد نامې پر افرادو تجاوز او تېرى کوي.

لسمه ماده: د دغي عهد نامې د منونکو په منځ کي که کوم داسي اختلاف يا قضيه پېښه سوه چي د هغه په نتيجه کي د فساد او فتنې بېره وه، هغه موضوع و الله جل جلاله او رسول الله ﷺ ته راجع کيږي، هر څه چي د هغو حکم ؤ په هغه سره فيصله کيږي.

يوولسمه ماده: د دغي عهد نامې د افرادو څخه هرڅوک که په مدينه منوره کي وي هم په امان دی او که تر مدينې منورې دباندي ولاړ سي هم په امان دی.

دغه قانون نوري مادې هم درلودلې خو دغه ذکر سوي مادې يې زموږ د بحث دپاره مهمي مادې وې، چي بېله رسول الله ﷺ څخه بل هيڅوک حق نه لري چي تر مدينې منورې دباندي د يو چا سره عهد، اتفاق او قرار داد وکړي، نه يهودو او نه د مدينې منورې نورو مشرانو ته دا اجازه سته چي د خارجي خلکو سره تعهد يا اتفاق وکړي، دا کار فقط په رسول الله ﷺ پوري تعلق لري او يوه ماده هم داسي وه: که د يوه چا د بل چا سره دعوه وه يا يې حق ورسره ؤ، د اسلام او مسلمانانو قانون ته به رجوع کيږي، په مدينه منوره کي بېله اسلامه بل قانون نه عملي کيږي او د قريشو په باره کي معامله ډېره شديده وه، هغه داسي:

که چيري د قريشو د کفارو څخه کوم څوک دلته راسي نه به ځاى ورکول کيږي او نه به ساتل کيږي، په مدينه منوره کي هيڅکله کافر قريش نه پرېښوول کيږي، د دغه امره څخه داسي معلومېدل چي دا د قريشو پر ضد د جنګ اعلان ؤ چي د هغو سره نه صلحه سته نه ګډ ژوند کول، دا هغه قانون ؤ چي رسول الله ﷺ په الٰهي وحيو سره کښېناوه او اصحابِ کرامو وليکی او بيا د مسلمانانو او همسايه يهودو په منځ کي متفق عليه يا په اتفاق سره د ژوند عملي قانون وګرځېدی.

نن ورځ هم دا ممکنه نه ده چي په يوه وطن يا يوه ځکه کي دي اسلامي حکم او شريعت جاري سي (*يعني په يوه ملک کي تر هغو اسلامي قانون نسته*) ترڅو چي په دغه قانون چي رسول الله ﷺ ايښى دی عمل و نه سي، ځکه په عين وخت کي د اسلامي شريعت احکام هم داسي دي لکه د دغه قانون مادې.

دغه قانون د اسلام پر عدالت دلالت کوي، تاسي وليدل چي رسول الله ﷺ

د یهودو سره د ژوند کولو څومره عادلانه مادې کښېښوولې، که په دغو مادو د یهودو له طرفه عمل سوی وای دا ممکنه وه چې د مسلمانانو او یهودو ژوند ته یې ښې خوږې مېوې راوړي وای، خو بد بختانه پر یهودو هغه خپل د مَکر. چم او خیانت طبیعت غالبه سو او لږ موده وروسته یې هغه مادې چې په دغه عهد نامه کې لیکل سوي وې او دوی پرځان لازمي کړي وې ماتي کړې، د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره یې قِسم قسم خیانتونه وکړه، چې إن شاء الله تعالیٰ په مناسبو وختو کې به په تفصیل سره درته بیان سي.

په ټولنه کې د دغه اسلامي قانون اثر او تاثیر

رسول الله ﷺ په دغه حکمت او دغه پوهې سره د نوي ټولني دپاره دغه د مصلحت او حکمته ډک قوانین کښېښوول، خو دغه ظاهري قوانین اصلاً د هغو معانیو اثر ؤ چې مکرم او جلیل القدره اصحابِ کرامو د رسول الله ﷺ په صحبت او ملګرتیا کې حاصلي کړي وې، رسول الله ﷺ خپل اصحاب کرام د مخه تر دغه قانون پر تعلیم او تربیه، د نفسو پر پاکوالي، د ښو اخلاقو په عملي کولو، د وروګلوی او محبت، د مجد او شرف، د طاعت او عبادت؛ په ادب مؤدبه کړي وه.

تاسي راسی چې دلته د رسول الله ﷺ ځیني هغه اقوال یا لار ښووني را نقل کړو چې خپلو متابعینو یا پیروانو ته یې د ښه ژوند د حاصلولو دپاره فرمایلي دي، دا ځکه چې اول به موږ د خپل رهبر او پېشوا جنابِ رسول الله ﷺ په دغه ارشاداتو خبر سو او دوهم به یې د خپل ژوند سر مشق او عملي لار وګرځوو، او دریم به مو د هغو جاهلانو او ګمراهانو، بلکه د اسلام د هغو دښمنانو لږ رَد ویلی وي، کوم چې د پخوا څخه تر اوسه پوري پر هغه عظیم الشانه جناب او د الله جل جلاله پر را لېږل سوي رسول ﷺ بېځایه او ناوړه نومونه یا القاب ایږدي، خو دا متل موږ ته د پخوا څخه را معلوم دی چې وایي: (د سپي په خوله دریاب نه مرداریږي) یا وایي (د سپو غپا آسمان ته نه رسیږي) یا وایي: (قافله تېرېږي او سپي غاپي) دغه ټول متلونه د اسلام د هغو دښمنانو د حال سره برابر او موافق دي، چې دوی پر اسلام او د هغه پر پېشوا ناوړه خبري کوي.

تاسي به هغه تهمتي القاب اورېدلي وي چې د ډنمارک ګوروانانو او ګاودارانو،

یا د ثقافت او تمدن هغو پروفیسرانو چي خپلي لوښي، خوندي، او ښځي د سپو او بزو ګانو سره ودوي، یا د بشر د حقوقو هغه غداران چي په یوه وار پوره او کامل وطنونه د ښځو او ماشومانو، سپین ږیرو او ځوانانو سره خرابوي او انسانان یې په بې رحمانه قتل سره وژني، یا یې په هغو بندیخانو کي اچوي چي بشریت او انسانیت د هغوپه اعمالو سره شرمیږي، تاسي به د دغو نا اهلانو هغه تهمتي القاب اوریدلي وي چي جنابِ رسول الله ﷺ ته یې نسبت کوي، خو اوس د رسول الله ﷺ د دغو لار ښوونو تر اوریدلو وروسته قضاوت تاسي وکړی چي آیا د دغو خلکو خبري او عمل حق دي که نا حق؟

د رسول الله ﷺ څخه یو چا پوښتنه وکړه چي کوم اسلام خیر او بهتر دی؟ ده ﷺ و فرمایل: چي خلکو ته ډوډی ورکوې او هر چا ته که یې پیژنې که یې نه پیژنې سلام ور اچوې.

عبدالله بن سلام رضي الله عنه چي په اصل کي یهودي ؤ او بیا مسلمان سو وایي: کله چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغلی زه ورغلم، کله چي مي د ده ﷺ مخ ولیدی زه پوه سوم چي دا مخ د درواغجن مخ نه دی او اوله خبره چي رسول الله ﷺ و فرمایل هغه دا وه: اې خلکو! په خپل منځ کي سلام نشر کړی.

یعني: که څوک پېژنی که یې نه پېژنی سلام ور اچوی.

تاسي پوهېږی چي د سلام ویلو څه مقصد او څه معنٰی ده؟

دا چي ته د اول وار دپاره د یو چا سره مخامخ سې او د ده دپاره د الله ﷻ څخه د سلامتیا غوښتنه کوې او ورته و وایې: پرتا دي سلامتیا او د الله ﷻ رحمت وي، آیا دا ممکنه ده چي ته دي هغه انسان ته تکلیف یا ضرر ور ورسوې؟ هیڅکله نه.

د اسلامي سلام مفهوم او مقصد دغه دی.

او بیا چي هغه مقابل طرف هم په عین لطف او اطمینان سره تا ته دغسي سلامتیا او الٰهي رحمت و غواړي، دلته به د ټولني د افرادو په منځ کي څومره حُب او همدردي، څومره سکون او اطمینان پیدا سي او سلام ویل یوازي په خوله سره نه دي، بلکه په عمل کي به دي هم د دغه سلام آثار ښکاره وي.

نو رسول الله ﷺ فرمایي:

« أيها الناس! افشوا السلام »
اې خلکو! په خپلو منځو کې سلام نشر کړی.
« واطعموا الطعام »
او خلکو ته ډوډی ورکوی.
« وصلوا الأرحام »
او د اقرباوو سره دوستي او همدردي کوی.
« و صلّوا باللّيل والنّاس نيام »
او د شپې چې خلک بیده وي تاسي لمونځ کوی.
« تدخلوا الجنة بسلام »
په سلامتیا سره به جنت ته داخل سی.
تاسي په دغو شلورو جملو کې په غور او دقت سره فکر وکړی!

همدارنګه رسول الله ﷺ فرمایي: هر هغه څوک چې د ده همسایه د ده له آزارو څخه په امان نه وي هغه جنت ته نه داخلیږي.

اوس نو ته فکر وکړه: چې زه ستا همسایه یم او ته زما همسایه یې او د همسایه په باره کې د اسلام امر دغه وي، نو که زه او ته په دغه امر سره عمل وکړو هلته به مو خومره آرام او هوسا بلکه له محبته ډک ژوند وي.

رسول الله ﷺ فرمایي: مسلمان هغه څوک دی چې نور مسلمانان د ده د لاس او ژبې له آزاره څخه سالم پاته سي. یعني: د ده له هره شره څخه که د لاس شر وي او که د خولې شر وي خلک په امان وي.

رسول الله ﷺ فرمایي: ټول مومنان لکه یو سړئ، یا ټول مومنان د یوه سړي یا یوه جسد په مثال سره دي، که د یو چا سترګه خوږیدل ټول بدن یې په تکلیف وي، که یې سر خوږیدی ټول جسم یې په تکلیف وي، یعني: که په مسلمانانو کې یوه سړي ته مشکل پېښ ؤ، ټول مسلمانان باید ور سره په تکلیف سي او ټول د ده د تکلیف د لیري کولو دپاره کوښښ وکړي.

رسول الله ﷺ فرمايي: مومن د مومن دپاره داسي مثال لري لکه د دېواله خښتي چي يوه په بله ټينګيږي.

په پښتو کي متل دی وايي: که تا ويل: چي زه يم او ما ويل: چي زه يم، نه به ته يې نِه به زه يم، که تا ويل: چي ته يې او ما ويل: چي ته يې، هم به زه يم هم به ته يې.

رسول الله ﷺ فرمايي: يو د بل سره بُغض مه کوی، حسد مه سره کوی، دسيسې مه سره جوړوی بلکه د الله جل جلاله بندګان او يو د بل سره ورونه اوسی او مسلمان ته دا نه ده روا چي د بل مسلمان ورور سره تر درې ورځي زيات خبري بندي کړي.

رسول الله ﷺ فرمايي: مسلمان د مسلمان ورور دی نه ظلم ور سره کوي او نه يې دښمن ته تسليموي او هر هغه څوک چي د خپل ورور د حاجت په اجراء کولو کي کوښښ کوي الله جل جلاله به د ده حاجت ور پوره کړي، که چا د يوه مسلمانه يو تکليف ليري کړی الله جل جلاله به د قيامت د ورځي د تکاليفو څخه يو تکليف د ده څخه ليري کړي، که چا د يوه مسلمان پَرده وکړه الله جل جلاله به د قيامت په ورځ دده پَرده وکړي.

رسول الله ﷺ فرمايي: پر هغه چا رَحم وکړی چي په مځکه کي دي، هغه څوک به درباندي ورحميږي چي په آسمان کي دی.

رسول الله ﷺ فرمايي: هغه څوک مومن نه دی چي دئ ځان مړوي او څنګ ته يې همسايه وږی وي.

رسول الله ﷺ فرمايي: مسلمان ته بد ويل فسق دی او جنګ ور سره کول کفر دی.

رسول الله ﷺ د لاري څخه د آزار د شي ليري کول، لکه سيبنه، ډبره، مېخ، د کبلې پوستکی او داسي نور صدقه بللې ده او د ايمان د حصو څخه يې يوه حصه بللې ده.

رسول الله ﷺ خلک د خيرات و ورکولو ته تشويقول او د خيرات داسي فضائل يې ورته بيانول چي د خلکو په زړو کي خيرات خوښ ګرځېدی.

رسول الله ﷺ فرمايي: صدقه او خيرات ګنهونه داسي پټوي لکه اوبه چي اور وژني. (تاسي پوهېږی چي صدقه رَحم پر غريبانو دی)

رسول الله ﷺ فرمايي: هر مسلمان که بل مسلمان ته د لڅوالي په وخت کي کالي ورکړه الله جل جلاله به د جنت کالي په واغوندي. هر مسلمان که بل مسلمان ته په

لوږه کې خواړه ورکړه الله جل جلاله به د جنت د مېوو څخه خواړه ورکړي او هر مسلمان که تږی مسلمان اوبه کړی الله جل جلاله به رحیق مختوم په وڅښي.

(رحیق مختوم) د جنت خوندور شربت دي.

رسول الله ﷺ فرمايي: خپل ځانونه د دوږخ له اوره وساتی که څه هم د نیمي خرما (کجور) په خیراتولو سره وي، که خرما و نه لری نو په ښه خوږه خبره سره.

یعني: یو له بله سره پستې او خوږې خبرې کوی.

او پر دغو ټولو ارشاداتو سر بېره رسول الله ﷺ خلک و عفت او نه سوال کولو ته دعوتوي، د صبر او قناعت فضائل ورته بیانوي او فرمايي: که چا فقر او سوال کاوه د قیامت په ورځ به يې پرمخ غوښې نه وي، البته د دې حکمه څخه هغه سوال ګر وتلی دی چې د ډېر ضرورت په وخت کې له چا څخه یو شئ وغواړي.

رسول الله ﷺ د دغو لارښوونو تر څنګ خپل اصحاب کرام عباداتو او هغه اجر او ثوابو ته تشویقول چې د الله جل جلاله سره وه، په دغو لارښوونو او ارشاداتو سره رسول الله ﷺ د خپلو اصحاب کرامو معنویات او مواهب دومره ورپورته کړل چې د بشر په تاریخ کې پس له انبیاء علیهم السلام څخه د کمال و هغه لوړې درجې ته ورسېدل.

عبدالله بن مسعود رضی الله عنه وايي: که څوک غواړي چې د یو چا متابعت وکړي او د هغه پرلار ورسره ولاړ سي نو دي د هغه چا پر طریقه رهي سي چې هغه پر اسلام او پر سمه لار وفات سوی وي ځکه ژوندي خلک د فتنې او اوښتلو څخه نه دي په امان، نو د رسول الله ﷺ اصحاب د دې امت افضله انسانان وه، زړونه يې پاک وه، په علم کې عمیق وه، دنیوي کاروبار یې لږ ؤ، الله جل جلاله د خپل نبي د صحبت او د دین د اقامت دپاره اختیار کړي وه، د هغو فضیلت وپېژنی، د هغو د لاري متابعت وکړی، څومره چې مو په وسه پوره وي د هغو اخلاق او عادات اختیار کړی هغه پر مستقیمه لار وه.

او بیا په خپله رسول الله ﷺ د ټول امت قائد اعظم داسي ظاهري او معنوي کمالات درلودل، داسي مجد او فضیلت یې درلودی، داسي ښه اخلاق او ښه خویونه یې درلودل، چې زړونه ورکښېدل او ځانونه تر قربانېدل، چې یوه خبره به يې نه وه کړي صحابۀ کرامو به د هغې پر عملي کولو تلوار کاوه، د خیر په کارو کې یې

رقابت او منافسه سره کول.

نو رسول اللهﷺ په دغه عالي اوصافو سره وکولای سوای چي په مدینه منوره کي یوه نوې د مجد او شرف داسي ټولنه جوړه کړي چي په تاریخ کي یې مثل نه لیدل کیږي او د دغي نوي ټولني د مشکلاتو د لیري کولو دپاره داسي حل پیدا کړي چي یو انسان په راحت سره ژوند پکښي وکړي، دا هم په داسي وخت کي چي د هغه وخت انسانانو د جهالت په تاریکیو کي ژوند کاوه، خو په دغو لار ښوونو او په دغو لوړو معنویاتو دِ دغي نوي ټولني عُنصرونه پوره سوه او د وخت د ټولو مشکلاتو په مخ کي ودرېدل، د ورځو او تاریخ مخ یې سمي لاري ته واړاوه.

د مدینې منورې د یهودو سره معاهده

پسله هغه څخه چي رسول اللهﷺ په مدینه منوره کي د نوي اسلامي ټولني اساس ټینګ او مظبوط کړی د مسلمانانو په منځ کي یې عقیدوي، سیاسي او نظامي وحدت را وستی، نو یې دا ښه او غوره و بلل چي د غیر مسلمینو سره هم منظم علاقات ولري او له دې کاره یې مقصد دا ؤ چي ټول بشریت په أمن او سلام، خیر او سعادت کي ژوند وکړي او دغه منطقه په یوه اتحاد کي منظمه سي، او هلته په هغه منطقه کي چي په تعصّب او نفاق سره ډکه وه د عفوي او بخښني طریقه کښېښوول سي، لکه د مخه چي مو درته و ویل: هغه غیر مسلمین چي مدینې منورې ته نژدې پراته وه هغه یهود وه، دغو یهودو که څه هم پټ په زړو کي د مسلمانانو سره عداوت درلودی مګر تر اوسه پوري یې هیڅ مقاومت او دښمني نه وه ښکاره کړي، نو رسول اللهﷺ د یهودو سره هم یوه خاصه معاهده ولیکل یا په بل عبارت د یهودو دپاره یې هم د دوی په خوښه او اتفاق یو قانون ولیکی چي په هغه قانون کي یې یهودو ته دیني او مالي مطلقه آزادي ورکړې وه او رسول اللهﷺ د دوی دپاره د فِراره کولو، یا د مالو د مصادره کولو، یا د دښمنۍ هیڅ سیاست نه ؤ اختیار کړی او دغه قانون د هغه قانون تر څنګ ؤ چي په خپله د مسلمانانو تر منځ لیکل سوی ؤ، چي د هغه قانون مهمي مادې مو درته بیان کړې او اوس به د یهودو سره د لیکل سوي قانون یا معاهدې مهم ټکي درته بیان سي:

۱ – د بني عوف یهود د مسلمانانو سره یو امت دی، د یهودو خپل دین دی او د مسلمانانو خپل دین دی، د دوی مریان او د دوی ځانونه د دوی دي او په دوی پوري اړه او تعلق لري.
۲ – یهود خپل خرځ او مصرف کوي او مسلمانان خپل خرځ او خپل مصرف کوي.
۳ – یهود او مسلمانان به یو د بل مرسته د هغه چا په مقابل کي کوي چي د دوی سره جنګ کوي یا پر دوی تجاوز او تېری کوي.
۴ – یو سړئ د بل حلیف په ګناه نه نیول کیږي او د مظلوم به مرسته کیږي.
۵ – تر کومه وخته چي مسلمانان په جنګ کي وي یهود د مسلمانانو ملګري دي.
٦ – که د دغه عهد نامې د خلکو په منځ کي یوه داسي شخړه یا اختلاف پېښ سو چي د هغه څخه د شر او فساد د پېښېدلو بېره موجوده وه هغه موضوع به الله جل جلاله او رسول اللهﷺ ته محول کیږي. (یعني د هغې موضوع فیصله به په الٰهي قانون سره کیږي)
۷ – قریشو او هغو کسانو ته چي د قریشو نصرت کوي جِوار نه ورکول کیږي.
۸ – مسلمانان او یهود به یو د بل سره د هغه چا په مقابل کي مرسته کوي چي پر مدینه منوره حمله کوي او پر هر چا د هغي حصې ساتنه لازمه ده چي د دوی و طرف ته وي.
۹- دغه عهد نامه بېله ظالمه او ګناهکاره بل څوک نه ماتوي.
یعني: هر چا که دغه عهد نامه ماته کړه هغه ظالم او آثم دی او جزاء ورکول کیږي.
د دغي عهد نامې په لیکلو سره مدینه منوره او د هغې شا وخوا داسي وګرځېدل لکه یو وفاقي دولت یا فدرالي حکومت چي مرکز او پایتخت یې مدینه منوره سو او د دغه حکومت رئیس: که چیري دغه تعبیر صحي وي رسول اللهﷺ دی، حکم او امر په دغه حکومت کي د مسلمانانو دی، نو په دغه عهد نامه سره مدینه منوره د اسلام دپاره یو حقیقي او واقعي مرکز او پایتخت وګرځېده او د دې دپاره چي د أمن او سلام منطقه نوره هم پراخه سي رسول اللهﷺ په را تلونکو وختو کي د نورو قبائلو سره هم د وخت له مراعته سره سم دغسي معاهدې کړي او لیکلي دي، چي په راتلونکو بحثو کي به پر خپل ځای درته بیان سي.

تر هجرت وروسته د قریشو دسیسې

موږ مخ کې هغه تکالیف او آزارونه درته بیان کړل چې د مکې مکرمې کفارو پر مسلمانانو تېرول او د دوی هغه عملونه هم در معلوم سوه چې د هجرت په وخت کې یې د مسلمانانو سره وکړه چې د هغو اعمالو په سبب د مکې مکرمې کفار د دې ور وګرځېدل چې جنګ ور سره وسي او مالونه یې مصادره کړل سي خو دوی پرهغه اعمالو سر ببره بیا هم هغه خپل عداوت نه پرېښاوه او د غفلت له خوبه نه را ویښېدل، بلکه په دې ډېر خواشیني وه چې مسلمانان ولې د دوی له عذابو څخه خلاص سوه او ولې یې په مدینه منوره کې د امان ځای پیدا کړی، نو یې عبدالله بن أبيّ بن سلول ته هغه چې مشرک ؤ او د انصارو رئیس بلل کېدی-

(که رسول الله ﷺ مدینې منورې ته هجرت نه وای کړی او انصارو ایمان نه وای را وړی قریبه وه چې اهل مدینه دغه عبدالله پرخپلو ځانو پاچا ګرځولی وای).

نو قریشو دغه عبدالله بن أبيّ او د ده مشرک ملګرو ته خط ولیکی چې ورته لیکلي یې وه: تاسي زموږ سړي ته (یعني رسول الله ﷺ ته) ځای ورکړی، موږ په الله سره قسم یادوو چې یا به جنګ ور سره کوی او له خپله ښاره به یې باسی یا به موږ ټول پر تاسي حمله کوو، تاسي به وژنو او ښځي به مو بندیاني نیسو.

د دغه لیک په رسېدلو سره عبدالله بن أبيّ إراده وکړه چې د مکې مکرمې د مشرکانو امر پرځای کړي، دا ځکه چې یو خو ده په خپله د رسول الله ﷺ سره ذاتي حسد او عداوت درلودی ځکه ده دا فکر کاوه چې رسول الله ﷺ د ده پاچهي د ده څخه اخیستې ده او بل د قریشو له طرفه دغه امر هم ورته راغلی.

عبدالرّحمٰن بن کعب رضي الله عنه وایي: کله چې عبدالله بن أبيّ او د ده بت پرستو ملګرو ته دا امر ورسېدی، خپل نفرې د رسول الله ﷺ د جنګ دپاره سره را ټول کړه.

رسول الله ﷺ چې په دغه واقعه خبر سو نو ورغلی او وې فرمایل: د قریشو د جنګ وعدې دغه حال ته ورسولاست؟ قریش دومره ضرر نه سي در رسولای لکه دغه اوس چې یې تاسي په خپله خپلو ځانو ته رسوی، تاسي غواړی چې د خپلو ورونو او اولادو سره وجنګېږی؟ هغو چې د رسول الله ﷺ دغه خبرې واورېدې بېرته سره وپاشل سوه

او عبدالله بن اُبئ په دغه وخت کي د جنګ إراده پرېښوول. خو دا معلومه خبره وه چي عبدالله همېشه د قريشو ملګرى او طرفداره ؤ، هر وخت چي به دا موقع په لاس ورغله چي مسلمانان او مشركان په جنګ سره اخته کړي ده به خپل تول کوښښونه کول او په دغه کار کي يهودو هم د ده مرسته کول، مګر هلته د حکيم نبي ﷺ حِکمتونه وه چي د دوى د شر او شيطانت اورونه يې هر وخت په پوره حکمت سره وروژل.

په دغه وختو کي سعد بن معاذ ﷺ د عمرې د آداء کولو دپاره مکې مکرمې ته ولاړى او هلته د پخواني شناخت او تعلق په سبب د اُميه بن خلف کور ته ورغلى او بيا يې اُميه ته و ويل: زما دپاره داسي فارغه وخت وګوره چي زه پر کعبه شريفه طواف وکړم، اُميه هم د غابنت په وخت کي د طواف دپاره را وايستى خو په لار کي ابوجهل په مخه ورغلى، ابوجهل ويل: يا ابا صفوان! دغه څوک در سره دى؟

هغه ويل: دا د اهل يثرب سعد بن معاذ دى.

ابوجهل و سعد ﷺ ته و ويل: ګمان نه کوم چي په أمن سره دي پر کعبه طواف وکړې ځکه تاسي هغه د دينه وتلو خلکو ته ځاى ورکړى دى او تاسي دا عزم کړى دى چي د هغو نصرت او کومک وکړى، په والله که دغه ابو صفوان نه واى در سره خپل کور ته به سالم نه واى تللى.

سعد بن معاذ ﷺ په لوړ آواز ورته و ويل: په والله که ته ما له طوافه منعه کړې زه به تا له داسي شي څخه منعه کړم چي هغه و تا ته تر دغه سخت تماميږي، ستا تجارتي لار پر اهل مدينه ده.

کافر قريش، مهاجر مسلمانان تهديدوي

د مکې مکرمې کافر قريشو يوازي په دې سره کفايت و نه کړى چي د مدينې منورې و مشرکانو او منافقانو ته ليکونه وليږي بلکه مهاجر مسلمانانو ته يې هم حال ولېږى چي تاسي په دې مه خطاوزى چي يثرِب ته ولاړاست او زموږ څخه خلاص سواست موږ به هلته پسي درسو او د خپلو کورو په منځ کي به مو نېست او نابود کړو؛

دغه خبري يوازي تهديدونه او وعدې نه وې بلکه رسول الله ﷺ ته د قريشو

د خیانت او د شَر د اِرادې حالات ور معلوم وه نو ځکه رسول الله ﷺ او مسلمانانو به شپې په بیدارۍ، پیروا او ګزمو تېرولې.

امام مسلم د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روایت کوي چې وایي: د مدینې منورې په اولو شپو کې به رسول الله ﷺ د شپې ویښ ؤ، یوه شپه یې و فرمایل: کشکې زما د اصحابو څخه یو صالح سړئ نن شپه پر ما پیره وکړي، وایي: موږ دالته سره ناست ؤ چې د اسلحې شرنګئ مو واورېدی، رسول الله ﷺ ویل: څوک یې؟ هغه ویل سعد بن أبي وقاص، رسول الله ﷺ ورته و ویل: د څه شي دپاره راغلې؟ ویل زما په زړه کې پر رسول الله ﷺ بېره را ولوېده راغلم چې پیره پر وکړم، رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه او بیا بیده سو.

داسې نه وه چې دغه پیرې ځینې شپې وې او ځینې شپې نه وې بلکه دا د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دپاره همېشنئ او پرله پسې کار ؤ، د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روایت دی چې پر رسول الله ﷺ د شپې پیرې کېدلې، تر څو چې د الله جل جلاله دا قول نازل سو چې فرمایي:

﴿وَٱللَّهُ يَعۡصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِ﴾ [المائده:٦٧]

ژباړه: الله جل جلاله دې له خلکو څخه ساتي.

نو رسول الله ﷺ د هغه خېلې کوټې څخه سر را وایستی او وې فرمایل: اې خلکو زما څخه ولاړ سی الله جل جلاله زه وساتلم.

د مکې مکرمې د مشرکانو له طرفه یوازې رسول الله ﷺ ته خطر نه ؤ متوجه بلکه ټول مسلمانان په خطر کې وه، د اُبئ بن کعب رضي الله عنه څخه روایت دی وایي: کله چې رسول الله ﷺ او د ده اصحاب مدینې منورې ته راغله او انصارو ځای ورکړی، ټولو عربو د یوه قوس څخه ویشتل.

یعني: ټول عرب یې یو قسم دښمنان وه او ټولو په یوه سترګه ورته کتل، نو ځکه مسلمانانو شپه بېله اسلحې نه تېرول او د ورځې بېله اسلحې نه ګرځېدل یعني: د شپې او ورځې به اسلحه ور سره وه.

په جنګ او قتال سره الهي اجازه

د دغه خطرناکو حالاتو په جریان کي کوم چي په مدینه منوره کي یې د مسلمانانو وجود په خطر کي اچولی ؤ او د قریشو پردغه حال یې دلالت کاوه چي دوی هیڅکله د غفلت له خوبه نه را ویښیږي او د خپلو سرکښیو څخه لاس نه اخلي. الله جل جلاله مسلمانانو ته په جنګ کولو سره اجازه وکړه، دا فقط اجازه وه د جهاد فرضیت نه ؤ، الله جل جلاله فرمایي:

﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ [الحج: ۳۹]

ژباړه: هغو کسانو ته د جنګ اجازه ورکول سوې ده چي د دوی سره د کفارو له طرفه جنګ کیږي، دا هم په دې سبب چي پر دوی ظلم کیږي او بېشکه چي الله جل جلاله د دوی پر نصرت او کومک قادر دی.

کله چي دغه د جنګ کولو اجازه نازله سوه په دغو وختو کي هغه یواځنۍ لوی او سرکښه قوت چي مسلمانانو ته متوجه ؤ هغه د قریشو قوت ؤ، نو حکمت دا ؤ چي مسلمانان خپله سیطره او تسلط پر هغو لارو قائم کړي چي هغه د مکې مکرمې څخه و شام ته د قریشو د تجارت لاري وې او رسول الله ﷺ د دغو لارو د سیطرې دپاره دوه عمده کاره یا دوې نقشې عملي کړې.

اول دا چي: رسول الله ﷺ د هغو قبیلو سره چي د دغو لارو پر شا وخوا پرتې وې یا د مدینې منورې څخه تر دغو لارو پوري پرتې وې، د حِلف یا یو پر بل د نه تجاوز کولو معاهدې ولیکلې، لکه څرنګه چي د مخه د یهودو سره دغسي معاهده لیکل سوې وه دغه رنګه د مخه تر دې چي عسکري نشاط یا عسکري تحرکات او ګزمې شروع سي د (جُهَینه) د قبیلې سره داسي معاهده ولیکل سوه چي یو پر بل به تېرئ او تجاوز نه کوو، د جُهَینه د قبیلې کورونه د مدینې منورې څخه درې میله لیري پراته وه.

همدارنګه رسول الله ﷺ د نورو قبیلو سره هم نوري د نه تجاوز کولو معاهدې د خپلو عسکري ګزمو او ګښتو په ترځ کي ولیکلې چي پر خپل وخت به درته بیان سي.

دوهم دا چي: رسول الله ﷺ دغه د قريشو تجارتي لارو ته پرله پسې معلوماتي ډلي لېږلې، نو د دغو دوو نقشو د عملي کولو دپاره په مسلمانانو کي عسکري نشاط او تحرکات شروع سوه، ليري ليري پيرې او ګزمې شروع سوې، البته دغه کارونه پسله هغه الٰهي اجازې څخه وه چي د جنګ دپاره ورکول سوه.

هغه غزاوي او سريې چي تر بدر د مخه پيښي سوي دي

دغه يوه شي ته همېشه متوجه اوسی:

د سيرت يا اسلامي تاريخ په کتابو کي هر هغه جنګ ته چي په خپله رسول الله ﷺ وتلی وي (که جنګ سوی وي که نه وي سوی) هغه ته (غزاء) ويل کيږي.

او هر هغه جنګ ته چي رسول الله ﷺ نه وي وتلی بلکه د خپلو قومندانانو څخه يې يو څوک د يوې ټولۍ سره لېږلی وي هغه ته (سَرِيَه) ويل کيږي.

اوس چي مسلمانانو په عسکري حرکت شروع وکړه دغه حرکتونه يې فقط د هغه استطلاعاتي يا استخباراتي ګښتو يا ګزمو په شکل سره وه يعني: د معلوماتو دپاره دورې او ګزمې وتلې، د دغه تلو او راتلو څخه د مسلمانانو مقصد دا ؤ چي پر مدينه منوره را ګرځېدلي لاري ور معلومي سي او هغه لاري ور معلومي سي چي مکې مکرمې ته ځي او د هغو قبيلو سره د صلحي معاهدې وليکي چي د دغو لارو پر شا وخوا پرتې دي.

او په عين وخت کي د مدينې منورې مشرکان او يهود او د شا و خوا هغه صحرايي عرب چي مشرکان وه او پر دوی را ګرځېدلي وه په دې پوه کړي چي مسلمانان قوي دي او د هغه پخواني ضعفه څخه خلاص سوه.

او په عين وخت کي قريشو ته هم اخطار ورکړي چي د غفلت له خوبه را ويښ سی او ممکن قريش پر خپل تجارت او اقتصاد دغه خطر حس کړي او د صلحي لار اختيار کړي دغه قصد او إراده پرېږدي چي د مدينې منورې مسلمانان د خپلو کورو په منځ کي و وژني او د هغه ضعيفه مسلمانانو چي په مکه مکرمه کي پاته دي آزارول پرېږدي او مسلمانان د خپل رسالت د رسولو دپاره په جزيرةُ العرب کي حُر او آزاد پرېږدي.

اوس به د دغه لښکر سوو سرِیو حالات په اختصار سره درته بیان سي:

اوله سریه: چي سریهٔ سیفُ البحر ورته ویل کیږي (سیفُ البحر) د هغه ځای نوم دی چي دغه ټولۍ هلته ولاړل. (نو ځکه په دغه نامه سره و بلل سوه)

د هجرت په اول کال د روژې په میاشت کي چي د (٦٢٣) میلادي کال د مارچ میاشت وه رسول الله ﷺ یوه ټولۍ یا سریه جوړه کړه چي شمېر یې (۳۰) نفره ؤ او ټول مهاجرین وه او د دغي ټولۍ مشر یا قومندان سیدنا حمزه بن عبدالمطلب ﷺ د رسول الله ﷺ اکا ؤ، د دغي ټولۍ بیرغ سپین او د بیرغ اخیستونکی (ابا مرثد بن کناز بن حصین الغنوي) ؤ، د دې ټولۍ وظیفه دا وه: چي د قریشو پر هغه قافله حمله وکړي چي له شامه را رهي سوې وه او درې سوه نفره ور سره ملګري دي، د دغي قافلې مشر ابوجهل ؤ دا هغه اوله ټولۍ ده چي په اسلام کي جوړېږي، حمزه ﷺ د دیرشو نفرو مهاجرینو سره د قافلې و طرف ته رهي سو او هلته د سیف البحر په منطقه کي د قافلې سره مخامخ سو دواړه طرفه د جنګ دپاره مخ په مخ سره و دریدل، دا ممکنه وه چي د قافلې د خلکو او مسلمانانو په منځ کي جنګ پېښ سي مګر مَجدي بن عَمرو الجُهَني چي د دواړو طرفو سره یې د صلحي او نه تجاوز تعهد درلودی خپل قوم یې د قافلې او د مسلمانانو د ټولۍ په منځ کي و دراوه ویل: زه نه غواړم چي زموږ په مځکه او منطقه کي جنګ پېښ سي او قافلې ته یې د تېرېدلو اجازه ورکړه.

نو د حمزه ﷺ ټولۍ څه و نه کړه، ځکه حمزه ﷺ یوازي په دې سره امر کړل سوی ؤ چي قافله را وګرځوي، دا اجازه نه وه ورکول سوې چي د بل چا سره جنګ وکړي او بل دغه مجدي د مسلمانانو حلیف هم ؤ، یعني د ده او د مسلمانانو په منځ کي د نه تعارض معاهده موجوده وه نو د دغه مجدي بن عَمرو په واسطه د قریشو قافله صحي سالمه ولاړل.

دغه واقعه د هجرت په اول کال د رمضان المبارک په میاشت کي وه چي په دغه وخت کي لا روژه نه وه فرض سوې، نو د جهاد اجازه د هجرت په اول کال کي سوې ده او اوله واقعه هم د روژې په میاشت کي وه، د دغه څخه موږ ته دا رامعلومه سوه

چي د روژې میاشت د راحت او تنبلی، خوب او خورک میاشت نه ده، بلکه د روژې میاشت د زحمت او طاعت، جهاد او عبادت میاشت ده او په را تلونکو بحثو کي به تاسي و وینی چي د اسلام لويي لويي واقعې او فتوحات په روژه کي پېښ سوي دي حتّی د اسلام اوله ټولۍ او اول جهادي بیرغ د روژې په میاشت کي وه.

دوهمه سریه: چي سریهٔ رابغ ورته ویل کیږي (رابغ و جدې ته نژدې د یوه ځای نوم دی) د دغي ټولۍ لېږل د هجرت د اول کال د شوال په میاشت کي وه، روژه تېره سوه د شوال په میاشت کي رسول الله ﷺ یوه بله ټولۍ د عبیده بن الحارث بن عبدالمطلب رضی الله عنه په مشرۍ جوړه کړه، چي دغه عُبیده د رسول الله ﷺ د اکا زوی دی.

رسول الله ﷺ د دغو ټولیو مسئولیت او مشرتوب د دې دپاره د خپلو اقرباوو پر غاړه ور اچاوه چي د رسول الله ﷺ جنګ د قریشو سره ؤ، نو يې غوښتل چي د مسلمانانو د ټولیو افراد خاصتاً قومندانان هم قریش وي، بل چا ته يې دغه مشرتوب په دې سبب نه ورکاوه چي خلک پوه سي چي دغه جنګونه او اختلافونه د یوې او بلي قبیلې په منځ کي نه دي بلکه دواړه طرفه یوه قبیله ده، دلته د دین او عقیدې اختلاف دی په دیني او عقیدوي مسائلو کي دوست، قوم او قبیله اعتبار نه لري.

قصه داسي وه: چي رسول الله ﷺ ته خبر راغلی چي د قریشو یوه بله قافله د ابوسفیان په مشرۍ را رهي سوې ده او د دې قافلې سره دوه سوه نفره ملګري دي، رسول الله ﷺ عُبیده بن الحارث بن عبدالمطلب امر کړی چي ټولۍ جوړه کړه، دا وار شپېته نفریزه ټولۍ جوړه سوه او د ټولۍ ټول افراد مهاجر مسلمانان وه، ټولۍ جوړه سوه او د قافلې پر طرف رهي سوه، د دغي ټولۍ بیرغ سپین او د بیرغ اخیستونکی مُسطح بن اثاثه بن مطلب بن عبد مناف رضی الله عنه ؤ، څرنګه چي ابوسفیان د مخه لا د دغسي حملې دپاره ځان آماده کړی ؤ، نو يې وکولای سوای چي د مسلمانانو څخه قافله خلاصه کړي او هغه یې هم په دې ډول سره خلاصه کړل:

ابوسفیان د قافلې د تېرېدلو د لاري په مخ کي غشي ویشتونکي کېښنولي وه او د غشو ویشتونکو تر شا د قافلې د تېرېدلو لار وه، نو غشو ویشتونکو به د مسلمانانو پر ټولۍ د غشو وارونه کول او مسلمانان د غشو په سبب نه سوای ور د مخه کېدلای او هلته تر شا

قافله تېره سوه، په دغه طریقه سره د مشرکانو قافله د مسلمانانو د حملې څخه خلاصه سوه چې په نتیجه کې د مسلمانانو او کفارو په منځ کې په غشو ویشتل وسوه مګر نور جنګ نه سو پېښ، خو په دغه سریه کې د مکې مکرمې د کفارو د ډلې څخه دوه نفره د مسلمانانو سره ملګري سوه چې د دغو دوو نفرو څخه یو مِقداد بن عَمرو البهراني ؤ، چې مقداد بن الاسود هم ورته ویل کېږي او بل یې عتبه بن غزوان المازني ؤ چې دوی اصلاً مسلمانان وه او د کفارو په قافله کې د همدغه مقصد دپاره ورسره را وتلي وه چې مسلمانانو ته ځان ورسوي او د هغو سره یو ځای سي.

درېیمه سریه: چې سریهٔ الخَرار ورته ویل کېږي (خَرار) جُحفې ته نژدې د یوه ځای نوم دی، د هجرت په اول کال د ذوالقعدې په میاشت کې رسول الله ﷺ یوه شل نفریزه ټولۍ جوړه کړه چې دا ټولۍ هم ټول مهاجرین وه، د ټولۍ مشر او قوممندان سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه ؤ، د دغې ټولۍ بیرغ سپین او اخیستونکی یې مِقداد بن عَمرو رضي الله عنه ؤ، دا ټولۍ هم د قریشو یوې قافلې ته ولېږل سوه او ټولۍ ته وویل سوه چې تر خرار به نه تېرېږی، دغه ټولۍ پر پښو او پیاده ور رهي سوه، د ورځې به پټېدل او د شپې به یې تګ کاوه، دغه ټولۍ د پنجشنبې په ورځ خرار ته ورسېدل او هلته خبر سوه چې قافله پرون لا تېره سوې ده نو په دې وار کې هم جنګ نه سو پېښ.

په دغه وختو کې د مکې مکرمې څخه خبر راغلی چې د قریشو لوی سردار او د مکې مکرمې ډېر لوی مشر او د رسول الله ﷺ لوی دښمن ولید بن المغیره مړ سو، چې دغه ولید د خالد بن ولید پلار ؤ، نو ولید نه د بدر په جنګ کې ګډون کړی دی نه په نورو جنګو کې ځکه دئ تر دغو جنګو د مخه مړ سو.

د اَبواء یا ودان غزا: د دغو درو ټولیو تر لېږلو وروسته د هجرت په دوهم کال د صفري په میاشت کې رسول الله ﷺ په خپله په یوه غزاء ووتی او دغه غزاء ته غَزوهٔ الأبواء یا غزوهٔ الوَدان ویل کېږي (ودان) د مکې مکرمې او مدینې منورې په منځ کې د یو ځای نوم دی او (أبواء) وودان ته نژدې د بل ځای نوم دی.

نو دا د رسول الله ﷺ اوله غزاء ده چې د هجرت د دوهم کال د صفري په

میاشت کي وه، تاسي ته معلومه ده چي تر دغه غزاء د مخه د سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه ټولۍ وه چي هغه د هجرت د اول کال د شوال په میاشت کي وه، څرنګه چي تر شوال وروسته ذوالقعده داخله سوه او هغه د حرامو میاشتو څخه وه نور نو جنګ پاته سو، ذوالقعده، ذوالحجه او محرّم درې سره هغه میاشتي وې چي جنګ پکښي منعه او حرام ؤ نو ځکه په دغو درو میاشتو کي کومه غزاء یا سریه یا جنګ نه دي پېښ سوي، کله چي دغه درې حرامي میاشتي تیري سوې او جنګ جائز سو نو سمدستي په خپله رسول الله ﷺ د مهاجرینو څخه (۷۰) نفریزه لښکر جوړ کړی غواړي چي د قریشو پر یوه قافله حمله وکړي تر څو چي ودان ته ورسېدی، څرنګه چي قافله د بني ضُمره د قبیلې په منطقه کي وه، دلته عَمرو بن مخشي الضُمري چي د بني ضُمره د مشرانو څخه ؤ خپل قوم د قافلې او مسلمانانو په منځ کي و دراوه او قافله تېره سوه، دغه عَمرو د رسول الله ﷺ څخه د دوستۍ او نه تجاوز د معاهدې غوښتنه وکړه، رسول الله ﷺ هم دغه د ده غوښتنه قبوله کړه او داسي معاهده یې ور سره ولیکل:

دا د محمّد رسول الله ﷺ له طرفه د بني ضُمره د قبیلې سره عهد دی چي دوی پر خپلو مالو او ځانو په امان دي او مور د هغه چا په مقابل کي د دوی مرسته کوو چي پر دوی حمله وکړي، بېله هغه وخته چي دوی د الله د دین سره و جنګیږي او که رسول الله ﷺ له دوی څخه مرسته وغوښتل دوی به یې مرسته کوي.

په دغه غزاء کي رسول الله ﷺ پنځلس ورځي تر مدینې منورې دباندي تیري کړې، د دغي غزاء بیرغ سپین او اخیستونکي یې حمزه رضي الله عنه ؤ.

د بُواط غزاء: د هجرت د دوهم کال د ربیع الأول په میاشت کي دوهم وار بیا په خپله رسول الله ﷺ په غزاء ووتی چي دا د رسول الله ﷺ دوهمه غزاء ده او (غزوةُ البُواط) ورته ویل کیږي. بُواط د جُهَینه د غرو څخه یو غر دی چي د شام ولاري ته نژدې دی، دا وار د رسول الله ﷺ سره دوه سوه نفره سپاره ور سره وه چي په دغه وخت کي د مسلمانانو هغه لوی لښکر دغه ؤ او د دې غزاء څخه بیا هم د قریشو یوه قافله مقصد وه چي دوه زره او پنځه سوه اوښان پکښې وه او د دغي لویې قافلې سره

فقط سل نفره ساتونکي ملګري وه، د دې قافلې مشر اُميه بن خلف الجُمحي ؤ، مګر دغه قافله هم د مسلمانانو د حملې څخه خلاصه سوه ځکه قافلې ته مخ کي لا خبر رسېدلی ؤ او لا رېي واړول قافله تېره سوه او جنګ نه سو پېښ.

د دغه اسلامي لښکر بيرغ سپين او د بيرغ اخيستونکی سعد بن أبي وقاصؓ ؤ.

د سفوان غزاء: د هجرت د دوهم کال د ربيع الأول په مياشت کي کِرز بن جابر الفهري د مشرکانو د قواوو په ملګرتيا په پټه د مدينې منورې پر اطرافو کوم چي هلته د اهلِ مدينې باغونه وه او حيوانات يې ګرځېدل حمله وکړه، د باغو څخه يې خرما يا کجور او مېوې ور سره واخيستل او ځيني حيوانات يا مواشي يې ور سره بوتله او د انصارو څخه يې يو نفر چي په خپل کښت کي يې کار کاوه شهيد کړی او دغه د کِرز بن جابر ډله بيرته وتښتېدل خو هلته چغي او نارې جوړي سوې، کله چي رسول اللهﷺ دغه نارې واورېدې سمدستي پر خپل آس سپور سو او هغه طرف ته ور رهي سو، اصحابِ کرامو واورېدل چي رسول اللهﷺ هغې خوا ته ولاړ نو هر يوه کوښښ کاوه چي ژر هغه طرف ته رهي سي، هر يو ځان تياروي او رهي کيږي نو خود پاشلي او يو يو پر هغه طرف ور رهي دي ځکه يو يو په واقعه خبرېږي، په دغه حال کي د مسلمانانو (۷۰) نفريزه لښکر جوړ سو په کِرز او د هغه په قواوو پسي ور و وتی، کِرز چي تر شا په ځان پسي نفر وليدل هغه خرما چي ده ور سره اخيستې وه هغه يې غور ځول او غواړي چي ځان خلاص کړي او هغه اول نفر چي په ده پسې دی او تعقيبوي يې هغه په خپله رسول اللهﷺ دی ترڅو چي د بدر سره و يوې شيلې ته ورسېدی چي و دغي شېلې ته (سفوان) ويل کيږي او ځان يې خلاص کړی نو د دغي غزاء نوم هم (غزوة سفوان) سو مګر د مسلمانانو لښکر په کِرز پسي نه ور ورسېدی او بېله جنګه بيرته را وګرځېدل، دغي غزاء ته د بدر اوله غزاء هم ويل کيږي، په دغه غزاء کي د مسلمانانو بيرغ سپين او اخيستونکی يې علي بن أبي طالبؓ ؤ.

د ذو العُشَيره غزاء: (ذُو العُشَيره) د ينبُع و طرف ته د يوه ځای نوم دی، د هجرت د دوهم کال د جمادي الأول د مياشتي په آخر کي رسول اللهﷺ

د (۱۵۰) نفرو مهاجرینو په ملګرتیا پر (۳۰) اوښانو د غزاء دپاره و وتی، د دې غزاء مقصد د قریشو پر یوه قافله حمله وه ځکه مسلمانانو ته خبر ورسېدی چې د مکې مکرمې څخه د قریشو یوه لویه قافله را و وتل چې د ټولو قریشو مالونه پکښې دي او شام ته ځي نو مسلمانانو غوښتل چې پر دغه قافله حمله وکړي، مسلمانان چې و ذُو العُشَیرې ته ورسېدل خبر سوه چې قافله څو ورځې مخ کې تېره سوې ده.

دا هغه قافله ده چې د شام څخه د بیرته راتګ په وخت کې مسلمانان د حملې دپاره ور و وتل او په نتیجه کې یې د بدر لویه غزاء پېښه سوه.

دغه د ذو العُشیره په غزاء کې رسول الله ﷺ د بني مُدلِج د قبیلې او د هغو د حُلفاوو سره د نه تجاوز یا نه حملې کولو معاهده هم وکړه او رسول الله ﷺ په دغه منطقه کې د ډېري مو دې دپاره چې څوک وایي: یوه میاشت وه پاته سو، دا د دې دپاره چې د مسلمانانو قوت، قدرت او سُلطه خلکو ته ور معلوم سي، ځکه دا هغه منطقې دي چې مسلمانانو ته نژدې دي او د دغو منطقو خلک د مسلمانانو قوت او طاقت ومني او په عین حال کې دغه منطقې د قریشو د قافلو لار هم ده.

په دغه غزاء کې د مسلمانانو بیرغ سپین او اخیستونکی یې حمزه ﷺ ؤ.

تر دغه ځایه موږ د مسلمانانو په عسکري او اطلاعاتي حرکتو کې په ترتیب سره اول د درو سریو بیان درته وکړی او بیا مو د رسول الله ﷺ د څلورو غزاوو بیان درته وکړی چې نه په سریو کې جنګ پېښ سوی دی نه په غزاوو کې او اوس پر هغه ترتیب څلورمې سریې ته را ورسېدلو.

څلورمه سَرِیه: چې سریهٔ النخله ورته ویل کېږي، نخله د طائف او مکې مکرمې په منځ کې د یوه ځای نوم دی، دغه سریه د بدر تر غزاء د مخه وه او د بدر تر غزاء پوري دا آخري ټولۍ یا سریه ده.

د هجرت په دوهم کال د رجب په میاشت کې رسول الله ﷺ عبدالله بن جَحَش الأسدي ﷺ د (۱۲) نفرو مهاجرینو سره او په بل روایت کې د (۸) نفرو سره نخله ته ولېږی، د دغې ټولۍ افرادو پر دوو دوو نفرو یو اوښ درلودی او په نوبت سره

ځانونه هوسا کول، په دغه ډله کي سعد بن أبي وقاص رضی الله عنه هم ؤ او رسول الله ﷺ دغه عبدالله بن جحش رضی الله عنه ته یو لیک ورکړی او ویل: دغه لیک به تر هغو نه ګوري چي د دوو ورځو مزل دي نه وي کړی، دغي ټولۍ چي دوې ورځي لار ووهل بیا یې نو لیک خلاص کړی او ويې وایه، په لیک کي د رسول الله ﷺ اوامر داسي لیکل سوي وه:

کله چي دي زما لیک و وایه نو د نخله طرف ته چي د طائف او مکې مکرمې په منځ کي ده رهي سه او هلته واړوه د قریشو د قافلې انتظار کوه، که مو قافله پیدا کړه او په وسه مو پوره سوه چي ټوله یا یو څه په غنیمت واخلی دا کار وکړی، عبدالله بن جحش رضی الله عنه و ویل (سمعاً و طاعتاً) یعني: ستا امر مي واورېدی او اطاعت دي کوم، لکه موږ چي وایو پر دواړو سترګو، عبدالله بن جحش خپل ور سره ملګري په دغه امر خبر کړه او ویل: زه مو دغه کار ته نه مجبوره کوم که د چا شهادت خوښ دی را سره ملګری دي سي او که یې مرګ نه وي خوښ بیرته دي وګرځي خوزه په خپله دغه ځای ته تلونکی یم.

تاسي ته معلومه ده چي په صحابهٔ کرامو کي بلکه په ټولو مسلمانانو کي داسي څوک نه وه چي د رسول الله ﷺ اطاعت دي و نه کړي او شهادت دي یې نه وي خوښ او همدغه اطاعت د دوی د کامیابۍ سبب ؤ نو ټوله ور سره رهي سوه، خو په لار کي د سعد بن أبي وقاص او د عُتبه بن غزوان هغه اوښ ورک سو چي دوی دواړه په شریکان وه، دغه دوه نفره د هغه خپل اوښ په پیدا کولو پسي ولاړل او عبدالله بن جحش په نخله کي واړول، په دغه وخت کي د قریشو قافله راغله چي اوڅکي یا ممیزي، څرمني او نور تجارتي مالونه پکښې وه او د قافلې سره ملګري خلک دغه څلور نفره وه: عَمرو بن الحضرمي، حَکَم بن کیسان، عثمان او نوفل، د عبدالله بن مغیره زامن.

مسلمانانو مشوره سره وکړه چي نن د رجب آخري ورځ ده او رجب د هغو میاشتو څخه دی چي جنګ او تجاوز پکښې حرام دی، نو که جنګ ور سره وکړو د حرامي میاشتي حُرمت مو مات کړی او که یې نن شپه پرېږدو قافله د حرم منطقې ته داخلیږي چي هلته هم جنګ حرام دی، نو یې پردې اتفاق سو چي جنګ به ور سره کوو (دا یو روایت ؤ) او په بل روایت کي وایي چي د اصحاب کرامو دا خیال ؤ چي رجب وتلی او شعبان داخل سوی دی، نو خود جنګ جائز او روا دی.

په هر صورت مسلمانانو پر قافله حمله وکړه د قافلې د نفرو څخه یو نفر چې عَمرو بن الحضرمي ؤ په غشي و ویشتل سو او و وژل سو چې دغه نو اول مشرک سړئ دی چې د مسلمانانو له طرفه وژل کیږي، څرنګه چې د قافلې خلکو آمادګي نه درلودل وارخطا سوه او په تېښته یې شروع وکړه، مسلمانانو د کفارو څخه دوه نفره بندیان ونیول چې یو یې حکم بن کیسان ؤ او بل یې عثمان ؤ او نوفل په تېښته ځان خلاص کړی، مسلمانانو د قریشو ټوله قافله او هغه دوه نفره بندیان مدینې منورې ته راوستل.

عَمرو بن الحضرمي اول مشرک دی چې د دغي ټولی له طرفه و وژل سو او د اول وار دپاره بندیان ونیول سوه او اول غنیمت واخیستل سو، سبحان الله! مخ کي به دیرش نفره، شپېته نفره، حتّی دوه سوه نفره تللي او لېږل سوي وه، بېله دې څخه چي څه وکړي بیرته به په خالي لاس راغله مګر دا وار شپږو، یا لسو نفرو ټوله قافله او بندیان را وستل، دا د قادر الله جل جلاله قدرت ؤ، مګر مشکله خبره دا ده چي دغه ټول واقعات په حرامه میاشت کي چي رجب دی پېښ سوه او رسول الله ﷺ دغه د دوی په کار نه ؤ راضي او ویل: ما په حرامه میاشت کي تاسي په جنګ نه واست امر کړي.

په دې کار سره مشرکانو ته هم پر مسلمانانو د تهمت ویلو موقع په لاس ورغله، په عربو کي یې آوازې خپرې کړې چي مسلمانانو هغه میاشتي حلالي وګرځولې چي الله جل جلاله حرامي کړي دي چي دا کار په عربو کي ډېر لوی عیب او بد کار بلل کېدی او هر هغه جنګ چي په حرامو میاشتو کي پېښ سوی دی هغه ته یې (حرب الفُجار) وایه او اوس مسلمانان په حرامو میاشتو کي جنګ او تجاوز کوي دا ډېر بدکار دی، په دې باره کي د مشرکانو له طرفه خبري او تبلیغات ډېر زیات سوه.

اوس چي د ټولی نفر د قافلې غنیمتونه رسول الله ﷺ ته ورکوي رسول الله ﷺ د غنیمتو د قبلولو څخه انکار وکړی او ویل: تاسي څنګه په حرامه میاشت کي جنګ او حمله کول؟ هغو ویل: یا رسولَ الله! زموږ دا خیال ؤ چي رجب وتلی او شعبان داخل سوی دی، مګر رسول الله ﷺ نه ؤ راضي چي دغه غنیمتونه واخلي.

قریشو و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی او پوښتنه یې وکړه چي آیا تاسي حرامي میاشتي حلالي وګرځولې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا! حرامي میاشتي مو نه دي

حلالي ګرځولي بلکه حرامي مياشتي حرامي دي خو دا کار په سهوه او خطاء کي پېښ سو او د دغه خطاء د پېښېدلو په سبب عذر وايو، قريشو ويل: بنه دغه دوه نفره بنديان مو را ايله کړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا! دا هم تر هغو نه درکوم څو زموږ دوه نفره را نه سي چي هغه دوه نفره سعد بن أبي وقاص او عتبه بن غزوان وه څکه دغه دوه نفره چي د اوښ په پيدا کېدلو پسي تللي وه تر اوسه نه وه راغلي نو د رسول الله ﷺ سره دا تشويش ؤ چي قريشو نه وي نيولي، نو خود ويل: کله چي زموږ هغه دوه نفره راسي بيا نو ستاسي بنديان درکوم، هغه دوه نفره مسلمانان هم لږ وخت وروسته راغله، رسول الله ﷺ هم حکم بن کيسان او عثمان بن عبدالله ور ايله او خوشي کړه او د هغه مړه سوي کافر يې ديت ورکړی، خو حکم بن کيسان چي د بند په موده کي د مسلمانانو ښه ژوند، اخلاق او ګذاره وليدل اسلام يې خوښ سو او پسله ايله کېدلو مسلمان سو، مکې مکرمې ته نه ولاړی بلکه په مدينه منوره کي پاته سو او عثمان بن عبدالله تر ايله کېدلو وروسته مکې مکرمې ته ولاړی او هلته مړ سو، دا وار د الله جل جلاله په ابدي بنديخانه کي بندي سو، دا په اسلام کي د هغه اولو بنديانو حال ؤ.

څرنګه چي کفارو د رجب د مياشتي د دغي حملې څخه د ځان په ګټه لويه مسئله جوړه کړې وه او دا واقعه يې په ډېر زور او شور سره هر چيري بيانول نو الله جل جلاله د دغه موضوع په باره کي وحيِ نازلي کړې او دغه مسئله يې په الٰهي فيصله سره پای ته ورسول، الله جل جلاله فرمايي:

﴿يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ﴾. [البقره: ۲۱۷]

يعني: اې محمّده ﷺ خلک ستا څخه په حرامو مياشتو کي د جنګ کولو پوښتنه کوي، چي دغه پوښتنه کفارو پر يوه قسم کول چي آيا تا دا کار کړی دی چي حرامي مياشتي دي حلالي کړې؟ او مسلمانانو بيا داسي پوښتنه کول چي اوس خو زموږ څخه په سهوه او خطاء کي دا کار وسو خو تردې وروسته په دغه باره کي حکم څه شي دی؟ الله جل جلاله د دغه پوښتني په جواب کي فرمايي: اې محمّده ﷺ دغه پوښتني کوونکو ته ووايه: چي قصداً په دغه حرامو مياشتو کي جنګ کول ډېره لويه ګناه ده.

﴿ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَكُفْرٌۢ بِهِۦ وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِۦ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ ٱللَّهِ ۚ وَٱلْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ ٱلْقَتْلِ ۗ ﴾. [البقره: ۲۱۷]

يعني: هو په حرامو مياشتو کې جنګ کول لويه ګناه ده، مګر د الله عزوجل له دينه د خلکو منعه کول او پر الله جل جلاله کافر کېدل او د مسجدالحرام څخه د خلکو منعه کول او د مسجدالحرام خلک د هغه څخه ايستل، د الله جل جلاله په نېز تر دغه جنګ چې په حرامو مياشتو کې کيږي ډېره لويه او شديده ګناه ده، او فتنه يعني: په دين کې فتنه او فساد جوړول چې خلک د الهي دينه منعه کوي يا يې له دينه اړوي تر دغه جنګ چې د مسلمانانو څخه په حرامه مياشت کې سهواً پېښې سوه څو درجو بد او شديد دي.

نو الهي وحيو د مشرکانو دغه شور ماشور پای ته ورساوه چې پر مسلمانانو او د هغو پر جنګياليو يې شک او شبهه پيدا کول چې دغه د مشرکانو خبري پوچې او بې معنی دي، ځکه تاسې ياست چې حرامي مياشتي حلالي ګرځوی، حرام ښار (چې مکه مکرمه ده) حلال ګرځوی، تاسې پر مسلمانانو ظلمونه وکړه، د خپلو کورو څخه مو وايستل، د مسلمانانو د دين او توحيد په سبب مو هغو ته تکليف او آزارونه ورکول، آيا مسلمانان په بلد الحرام کې نه وه مقيم؟ تاسې د هغو د مالو د غصبولو او د هغو د نبي د وژلو فيصلې په دغه بلد الحرام کې نه کړې صادري؟ اوس څه پېښه سوه چې دفعتاً حرامو مياشتو ته حرام والی راغلی؟ او په هغو کې جنګ کول ډېر بد کار بولی؟ نو معلومه خبره ده چې دغه آوازې چې تاسې يې نشروی د شرم او وقاحت څخه خالي نه دي.

ورونو! تاسې وګوری چې نن ورځ د دغسې مسائلو مثال په خپل شا وخوا کې نه وينی؟ دوی چې هرڅه کوي جائز او روا دي، خو که بل چا لږ څه وکړه هغه حرام او ناروا بولي، زه نه غواړم چې نوره تبصره پر وکړم بلکه غواړم چې په تاسې کې هم د دغسې تبصرو او مسائلو حلولو استعداد پيدا سي او د سيرة النبيﷺ څخه د احکامو او مثالو په را ايستلو کې پوره تجربه حاصله کړی او اعظمي ګټه واخلی.

دا هغه سريې او غزاوي وې چې د بدر تر لويې غزاء د مخه پېښې سوي دي او په يوه کې نه قتل سوی دی او نه مالونه اخيستل سوي دي، بېله دغه آخرنۍ سريې

ځخه چې دغه سریه هم پسله هغه ځخه وه چې د کرز بن جابر په مشرۍ مشرکانو پر مدینه منوره حمله وکړه، نفر یې هم و وژی او مالونه یې هم یو وړل، یعنې: د قتل او وژلو شروع هم د مشرکانو له طرفه وسوه، هغه د مخنې کارونه خو یې پرېږده چې دوی کړي وه حتی اوس هم تجاوز د دوی له طرفه ځخه ؤ.

پسله هغه چې د عبدالله بن جحش رضی الله عنه د ټولۍ په واسطه دغه واقعات پېښ سوه په مشرکانو کي بېره پیدا سوه، اوس یې حقیقي خطر حس کړی او د هغه شي ځخه چې دوی بېرېدل هغه ورته پېښ سو، پوه سوه چې د مدینې منورې مسلمانان پوره ویښ او په حالاتو خبر دي او د دوی ټول تجارتي حرکتونه یې تر نظر لاندې نیولي دي، مسلمانان کولای سي چې درې سوه میله لیري یو ځای ته ولاړ سي او هلته د کفارو نفر و وژني، بندیان ځني ونیسي، مالونه یې واخلي او دوی بیرته سالم او غانم خپل مرکز ته ولاړ سي.

مشرکان په دې پوه سوه چې د دوی د شام تجارت په همېشني خطر کي ولوېدی، خو دې پر ځای چې د مکې مکرمې مشرکان د هغه خپل طغیان او سرکښۍ له خوبه را ویښ سي د صلحې او د نه تجاوز معاهدې ولیکي، لکه د جُهَینه او بنو ضُمره قبیلو چې ولیکلې د قریشو حقد او حسد نور هم زیات سو، د دوی مشرانو او سردارانو هغه د مسلمانانو د تهدید او بېرولو لار تینګه ونیول چې ویل تاسي ټوله به د خپلو کورو په منځ کي و وژنو، د کفارو دغه تکبر او سرکښي وه چې د بدر و جنګ ته یې را وستل.

مګر د عبدالله بن جحش رضی الله عنه تر سریې وروسته د شعبان په میاشت کي پر مسلمانانو جهاد فرض سو او د جهاد د فرضیت په باره کي واضحه او روښانه آیاتونه نازل سوه.

الله جل جلاله په سورةُ البقره کي فرمایي:

﴿ وَقَـٰتِلُواْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَـٰتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓاْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ ﴾ [البقره: ١٩٠]

یعنې: اې مومنانو د الله جل جلاله په لار کي د هغه چا سره جنګ کوی چې ستاسي سره جنګ کوي او پر چا تېرۍ او تجاوز مه کوی (د تیري او تجاوز معنٰی دا ده چې ښځې، سپین ږیري او ماشومان قصداً مه وژنی) بېشکه چې الله جل جلاله تجاوز کوونکي نه خوښوي.

﴿ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُم مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ ۚ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ۚ ﴾

او هر چیري چې مو دغه کفار پیدا کړه یا مو لاس پر بر سو وېې وژنی او د هغه ځایه څخه یې وباسی چې دوی تاسې ایستلي یاست او فتنه یعني: شرک، یا دا چې خلک د الله جل جلاله له دینه څخه منعه کوي او اړوي، تر قتل او وژلو ډېره بده ده.

﴿ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ ﴾

او د کفارو سره په مسجد الحرام کي جنګ مه کوی ترڅو چې دوی ستاسي سره په دغه مسجد کي جنګ نه وي کړی.

دا د مسجد الحرام فضیلت دی چې په مسجد او په ټوله حرم کي یې جنګ کول حرام دي، نو الله جل جلاله مسلمانانو ته فرمایي: د کفارو سره په مسجد الحرام کي جنګ مه کوی ترڅو چې دوی جنګ نه وي درسره کړی.

﴿فَإِن قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ ۗ كَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾﴾ [البقره: ١٩١]

او که چیري بیا دوی ستاسي سره په دغه حرم کي جنګ کاوه نو تاسي هم جنګ ورسره وکړی او ویې وژنی، د کافرانو جزاء همداسي ده.

﴿ فَإِنِ انتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ ﴾ [البقره: ١٩٢]

سبحان الله! د الله جل جلاله مهرباني ته وګوره، رب عزوجل فرمایي:

که بیا هم دغه مشرکان خپل شرک پرېږدي پر دغه خپلو ټولو بدو عملو سربېره ایمان را وړي، الله جل جلاله غفور او رحیم دی د دوی توبه قبلوي او ټول ګناهونه ور معافوي.

دا خو و مسلمانانو ته په جهاد سره امر ؤ، بیا نو څه موده نه سوه تېره چې الله جل جلاله بل قسم آیاتونه نازل کړه چې په هغو کي یې مسلمانانو ته د جنګ کولو طریقه ور ښوول، جنګ ته یې نور هم تشویقول او د جنګ احکام یې ور ښوول.

الله جل جلاله په سورة محمّد کي فرمایي:

﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَضَرْبَ ٱلرِّقَابِ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّواْ ٱلْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّۢا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَآءً ﴾

ژباړه: کله چي په جنګ کي د هغو کسانو سره مخامخ سی چي کافران سوي دي، نو د دوی غاړي وهی، تر هغو پوري يې وژنی چي د دوی ځخه مو ښه ډېر کسان و وژل او پر غالبه سواست، بيا نو دوی ښه ټينګ وتړی، يعني: بنديان ځني نيسی او ټينګ يې تړی چي درځخه خلاص نه سي، بيا نو پسله بندي کولو يا احسان ور سره وکړی چي مفت يې ايله کړی يا فديه ځني واخلی ايله يې کړی يا يې د مسلمانانو په بنديانو مبادله کړی.

﴿حَتَّىٰ تَضَعَ ٱلْحَرْبُ أَوْزَارَهَا﴾

او دغه د جنګ، وژلو، بندي کولو؛ سلسله به تر هغو جاري وي ترڅو چي کفار خپله اسلحه کښېږدي او جنګ بند سي.

﴿ ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَآءُ ٱللَّهُ لَٱنتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَاْ بَعْضَكُم بِبَعْضٍ ﴾

ژباړه: دا د الله جل جلاله حکم دی او که چيري الله جل جلاله د دوی ځخه د بدل اخيستلو إراده فرمايلې وای، نو خامخا به يې ببله جنګه له دوی ځخه بدله اخيستې وای، مګر د جهاد امر يې په دې سبب درته وکړی: چي الله عزوجل د جنګ په واسطه ځيني ستاسي په ځينو نورو سره امتحان کړي.

يعني: الله جل جلاله دا قدرت لري چي پر دغو کافرانو کوم آسماني عذاب نازل کړي، د عاديانو، ثموديانو او فرعونيانو په مثل دوی هم هلاک کړي مګر يا! اصلاً د جنګ او جهاد ځخه د بندګانو امتحان مقصد دی چي څوک د الله جل جلاله پر دين او د الله جل جلاله پر نامه خپل نوم او ننبان، ځان او مال، اولاد او نور شيان قربانوي؟ او څوک د دې دنيا د ژوند وسائل، مکتبونه او شفاخانې، برق او ډامبر سړکان، تلفون او موټران، ډالر او تجارت غواړي؟ او کفار دوست هيوادونه بولي.

ژباړه: او هغه کسان چې د الله جل جلاله په لار کې وژل سوي دي هیڅکله به الله د دوی عملونه ضائع نه کړي (که په ظاهره سره دوی ناکامه معلومیږي خو په حقیقت کې دوی کامیابه دي دغه تکلیفونه دوی جنت ته بیایي او د آخرت لوړي درجې او مرتبې یې په نصیب کیږي).

﴿سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ۝٥﴾ [محمد: ۵]

ژباړه: ژر به دوی ته سمه لار روښیي او د دوی حال به په دارینو کې ښه کړي.

﴿وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ۝٦﴾.[محمد:٦]

او الله جل جلاله به دوی هغه جنت ته داخل کړي چې د هغه جنت صفتونه یې د انبیاء علیهم السلام په واسطه ورته بیان کړي دي.

نور هم الله جل جلاله فرمایي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ۝٧﴾.[محمد: ۷]

ژباړه: اې مومنانو! که تاسي د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ د دین مرسته او نصرت وکړی نو الله عزوجل به ستاسي سره مرسته وکړي او پر دښمن به موکامیابه کړي او په میدان جنګ کې به ستاسي قدمونه ټینګ او ثابت کړي.

او بیا الله جل جلاله د سورة محمّد په (۲۰) نمبر آیات کې د هغو کسانو بدي بیانوي کوم چې د جنګ او جهاد امر یې د جهاد د آیاتو په نازلېدلو سره واورېدی او زړونه یې په دربي او غور ځېدلو سوه الله جل جلاله فرمایي:

﴿فَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُّحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ ۙ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَأَوْلَىٰ لَهُمْ ۝٢٠﴾. [محمد: ۲۰]

یعني: کله چې یو محکمه سورت نازل کړل سي او په هغه کې جنګ ذکر سوی وي، یعني: په جنګ سره امر پکښې وي نو ته به هغه کسان چې د دوی په زړو کې د نفاق مرض وي و وینې، چې تا ته به په داسي ډول سره ګوري لکه هغه څوک چې د مرګ د بیري بېهوښي پر راغلې وي، پس دوی لره دي هلاک وي.

ورونو! دا چه په دغه وخت کي جهاد فرض سو او پر هغه باندي تينګار کيږي او الهي امرونه نازليږي چي ځانونه جهاد ته آماده کړی. دا داسي مسئله ده چي د دغه وخت حالاتو د دغه کار تقاضاء کول. تاسي نه وينی: که نن ورځ يو پوه او هوښيار جنګي قومندان وي په دغسي حالاتو کي لکه د هغه وخت د مسلمانانو حالات چي وه خپل لښکر په پوره استعداد د تيارسئ په حال کي دروي، نو د رب العالمين په باره کي څه فکر کوی؟ د دغه وخت حالاتو د دغه تقاضاء کول چي د حق او باطل په منځ کي دي خونړی جګړه وسي.

خير! د عبدالله بن جحش د ټولی واقعه پر مشرکانو يوه دردوونکې ضربه وه مشرکان او د دوی ملګري يې خوږ کړه او دومره غمجن وه لکه پر سکروټو چي سره اوري او دغه د جهاد آياتونه پردې دلالت کوي چي يوه خونړی جګړه را نژدې ده او په هغه جنګ او جګړه کي نهايي نصرت او کاميابي د مسلمانانو ده، تاسي تلاوت سوي آياتو ته ښه متوجه سی: الله جل جلاله مسلمانان د مشرکانو په ايستلو امر کوي او ورته وايي داسي يې وباسی لکه تاسي چي يې ايستلي ياست او بيا د بنديانو په باره کي د کاميابه لښکر احکام ور ښيي او ورته فرمايي: تر هغو يې وژنی چي دوی جنګ پريږدي، دا ټوله د مسلمانانو وکاميابۍ ته اشارې دي خو الله جل جلاله دغه د کاميابۍ حالات پټ و ساتل، دوی ته يې په واضحه ډول سره نه کړه بيان، دا دپاره د دې چي هر سړئ د الله عزوجل په لار کي خپل همت او مړانه ښکاره کړي، خپل وس او قدرت مصرف کړي.

په دغه وختو کي د يادوني وړ دوې نوري واقعې هم پيښي سوي دي چي اوس به په تفصيل سره درته بيان سي:

لومړئ: د هجرت په دوهم کال د شعبان په مياشت کي الله جل جلاله له بيت المقدسه و بيت الله الحرام ته د قبلې د اړولو امر نازل کړی او له دې کاره يوه فايده دا سوه چي هغه ضعيفُ الإيمانه مسلمانان او منافقان هغه چي د يهودو څخه وه او د مسلمانانو صفو ته داخل سوي وه، د بېځايه آوازو په اچولو ښکاره او معلوم سوه او بيرته هغه خپل پخواني شرک ته وګرځېدل، چي په دغه عمل سره د مسلمانانو صفونه د ډيرو خائنانو او غادرانو څخه پاک سوه او دغه د قبلې په اوښتلو کي د نوي دَوَر او نوي کيفيت

شروع کېدلو ته یوه لطیفه اشاره هم وه، چي دا دور به تر هغو جاري وي چي مسلمانان دغه خپله قبله د کفارو څخه فتحه کوي.
او دا عجب کار نه دی چي د مسلمانانو قبله دي د دوی د دښمنانو په لاس کي وي؟ خو دلته دا اشاره وه: چي هو! که قبله څو ورځي د کفارو په لاس کي وي خو خامخا به یوه ورځ له دویه خلاصیږي.
نو په دغه الٰهي اوامرو او په دغو اشاراتو سره د مسلمانانو حماس او نشاط زیات سو او په في سبیل الله جهاد کي یې د دښمن سره مخامخ کېدلو ته شوق ډېر سو.
د قبلې د اوښتلو یا تبدیلېدلو پوره تفصیل داسي دی:
تر دغه وخته پوري مسلمانانو د بیت المقدس و طرف ته لمونځ کاوه، خو د رسول الله ﷺ دا خوښه وه چي د کعبې شریفي طرف ته لمونځ وکړي، کله چي رسول الله ﷺ په مکه مکرمه کي ؤ خوښه خو یې دا وه چي لمونځ یې د کعبې شریفي طرف ته وي مګر څرنګه چي د الله جل جلاله له طرفه امر سوی ؤ چي لمونځ د بیت المقدس و طرف ته کوه نو به رسول الله ﷺ داسي ځای پر لمانځه درېدی چي کعبه شریفه به د ده ﷺ او د بیت المقدس په منځ کي وه، چي په دې طریقه سره به د ده ﷺ لمونځ د بیت المقدس او کعبې شریفي د دواړو طرف ته ؤ ځکه دواړه به د ده ﷺ د مخ و طرف ته وه، مګر کله چي مدینې منورې ته ولاړی هلته دواړه نه سره یو ځای کېدل ولي چي بیت المقدس د مدینې منورې شمال ته دی او مکه مکرمه د مدینې منورې و جنوب ته ده، نو رسول الله ﷺ به د الٰهي امر د اطاعت سره سم د مدینې منورې د شمال و طرف ته لمونځ کاوه، یعني: د بیت المقدس و طرف ته او کعبه شریفه به یې تر شا وه، نو رسول الله ﷺ به همېشه په دې انتظار ؤ چي کله به یې قبله تغیر وکړي او دئ ﷺ د کعبې شریفي طرف ته لمونځ وکړي.
الله جل جلاله د رسول الله ﷺ دغه د زړه غوښتنه قبوله کړه، دا یوازي خواهش او د زړه غوښتنه وه، رسول الله ﷺ په دې باره کي خواست او دعاء نه دي کړي، دا فقط یوه قلبي آرزو وه خو الله جل جلاله د رسول الله ﷺ دغه آرزو قبوله او منظوره کړه، الله جل جلاله فرمایي:

﴿قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي ٱلسَّمَآءِ ۖ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَىٰهَا ۚ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ۚ﴾. [البقرة: ۱۴۴]

يعني: په تحقيق سره د آسمان و طرف ته ستا د مخ اړول موږ وينو نو خامخا به موږ تا و هغې قبلې ته وګرځوو چې ته يې خوښه لرې او په راضي کېږې. نو په لمانځه کې دې خپل مخ د کعبې شريفې يا مسجد الحرام طرف ته وګرځوه.

دغه مسجد ته ولې مسجد الحرام ويل کيږي؟ ځکه هلته جنګ کول، ښکارکول، د وُنو او ونښو پرېکول او داسې نور کارونه حرام دي، که څه هم هر مسجد بيتُ الله د شرف او حرمت ځای دی خو بل هيڅ مسجد دومره عزت او حرمت نه لري لکه مسجد الحرام.

او د رسول الله ﷺ ولې دغه قبله خوښه وه؟ اول دا چه کعبه شريفه د ابراهيم عليه السلام قبله وه نو تر ټولو قبلو د ابراهيم عليه السلام قبله افضله وه او د رسول الله ﷺ د لوړ او کامل مقام سره هم دغه قبله وړ او مناسب وه او له بله طرفه به يهودو داسې ويل: چې دغه نبي زموږ د شريعت څخه مخالف او د ابراهيمي شريعت سره موافق عمل کوي نو دئ ولې زموږ د قبلې و طرف ته لمونځ کوي؟ د دغو خبرو په سبب به د رسول الله ﷺ په زړه کې دا ورګرځېدل چې د الله جل جلاله له طرفه امر را ته وکړل سي چې د کعبې شريفې طرف ته لمونځ وکړم او په دغه شوق به يې کله کله د آسمان و طرف ته هم کتل چې ښايي هغه ملائکه و وينم چې د قبلې د اوښتلو زيری راکړي.

نو هغه ؤ چې رسول الله ﷺ د بني سلمه د قبيلې په مسجد کې د خپلو اصحابِ کرامو سره د ماپښين لمونځ په جماعت آداء کاوه او دوه رکعاته لمونځ يې د بيت المقدس طرف ته آداء کړی ؤ، په دغه لمانځه کې يې په الهي امر او وحيو سره مخ د بيتُ الله شريفې طرف ته واړاوه او پاته دوه رکعاته لمونځ يې د کعبې شريفې طرف ته آداء کړی او په دغه سبب دغه مسجد ته (مسجد القبلتين) ويل کيږي.

دلته نو د قبلې په اوښتلو سره يهودو ته د خبرو او تهمت ويلو موضوع پيدا سوه، په هر مجلس او هر ځای کې وايي: دا څنګه دين دی؟ بلکه دا دين نه دی يو وخت يې قبله بيت المقدس ؤ او اوس يې بيا قبله کعبه شريفه ده! خپله قبله ولې او څنګه بدلوي؟

یهودو رنګارنګ خبري کولې، مګر الله جلّ جلاله د دوی د خبرو رَد او جواب په ډېرو آیاتو کې و فرمایه چې هغه ټول آیاتونه په سورةُ البقره او دوهمه سپاره کې دي. څکه یهودو غوښتل چې د قبلې د اوښتلو پر موضوع په مسلمانانو کې فتنه جوړه کړي او تر یوې اندازې جوړه هم سوه، ضعیف الإیمانه مسلمانان او ډېر منافقان له دینه واوښتل. خو الله جلّ جلاله فرمایي: قبله الٰهي امر دی دا په مشرق او مغرب پورې تعلق نه لري. الله جلّ جلاله فرمایي:

﴿لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّۦنَ﴾ [البقره: ۱۷۷]

یعني: نیکي یوازې دا نه ده چې په لمانځه کې خپل مخان د مشرق یا مغرب و طرف ته وګرځوی بلکه د دې کار سره د صحیح عقیدې او لازمي اعمالو کول هم په کار دي، الله جلّ جلاله فرمایي: بلکه نیکي او ښه کار دا دی چې چا پر الله جلّ جلاله ایمان را وړی وي، د آخرت پر ورځ، پر ملائکو، پر آسماني کتابو او انبیاء علیهم السلام یې ایمان را وړی وي او رب عزّوجلّ په بل آیات شریف کې فرمایي: حقیقي نیکي تقوٰی ده.

او دغه د قبلې موضوع په عین حال کې د الله جلّ جلاله له طرفه یو امتحان هم ؤ چې ځوک پکښې شکمن کېږي؟ خو هغه واقعي مسلمانان پر خپله سالمه عقیده ثابت او قائم پاته سوه په ایمان کې یې ضعف او شک نه سو پیدا.

دوهم: په دغه وخت کې دوهمه موضوع د روژې فرض والی ؤ، هغه دا چې د هجرت په دوهم کال د شَعبان په میاشت کې د الله جلّ جلاله له طرفه پر مسلمانانو د رمضان المبارک د میاشتې روژه نیول فرض سوه، نو اوله فرضي روژه چې نیول سوې ده هغه د هجرت د دوهم کال د رمضان المبارک د میاشتې روژه وه، کله چې د رمضان المبارک میاشت داخله سوه رسول الله ﷺ او ټولو مسلمانانو روژه ونیول او د دغې روژې په مبارکه میاشت کې هغه لویه او عظیمه غزاء چې د بدر غزاء ورته ویل کېږي پېښه سوه چې د هغې غزاء بیان به إن شاء الله تعالٰی د دغه کتاب په دوهم ټوک کې په تفصیل سره درته وړاندې سي.

الله جل جلاله لره دي حمد او ثناء وي چي د سرور کائنات ﷺ ژوند د لومړي ټوک د لیکلو او پوره کولو توان او توفیق یې راکړی او هم د ده رب عزوجل له درباره دا خواست او غوښتنه کوم چي د پاته نورو دوو ټوکو د لیکلو او پوره کولو دپاره صحت او توفیق راکړي.

و ماتوفیقي إلاّ با لله علیه توکلتُ و إلیه أنیب

﴿سُبۡحَـٰنَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلۡعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ۝١٨٠ وَسَلَـٰمٌ عَلَى ٱلۡمُرۡسَلِينَ ۝١٨١ وَٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَـٰلَمِينَ ۝١٨٢﴾

« وصلی الله تعالی علی خیر خلقه سیدنا و حبیبنا و مولانا محمّد وآله و اصحابه و اهل بیته اجمعین ».

و السلام علیکم ورحمة الله و برکاته.

د دعاء په امید

عنایت الله 'علمي'

د مؤلف له طرفه نشر سوي او چاپ سوي کتابونه

۱ – د سرورکائنات ﷺ ژوند : په دري ټوکه کښي.
۲ – خُلفاءُ الرّاشدين : په يوه ټوک کښي.
۳ – ديني او اخلاقي لارښووني : په يوه ټوک کښي.
۴ – شيطان د انسان دښمن دی : وړوکې رساله.
۵ – د ساحر له شره خلاصون : په يوه ټوک کښي.
٦ – آخري سفر : په يوه ټوک کښي.
۷ – نصيحتونه : په يوه ټوک کښي.

که ژوند او صحت باقي وه تر لاس لاندي کتاب د قصص الأنبياء عليهم السلام په نامه سره يادېږي إن شاء الله تعالى په راتلونکي وخت کي به ترتيب او چاپ سي.

و مَا توفيقي إلاّ بِا لله عليه توكّلتُ و إليه أنيب

د کتاب د ټولو لوستونکو څخه دا هيله او غوښتنه لرم چې د رب عزوجل له درباره ما، زما مور او زما هغه پلار ته چي زما مُرَبّي او زما استاد دی د مغفرت او بخښني خاصه دعاء وکړي او رب عزوجل ما ته نور توان او توفيق راکړي چې د عامو مسلمانانو ديني خدمت وکړم، او الله جل جلاله دي هغه چا ته د خير بدله او د خير جزاء ورکړي چې زما سره يې د دغه کتاب په چاپولو او نشرولو کي مرسته او کومک کړی دی.

عنايت الله "علمي"

د لومړي ټوک فهرست

شمېر	سرليک	مخ
۱	په پښتو کي د (ي) تلفظ........................	۱
۲	د دوهمي طبعي يا دوهم چاپ مقدمه..................	۳
۳	د اولي طبعي يا اول چاپ مقدمه......................	۱۱
۴	د سرور کائنات ﷺ ژوند..................................	۱۵
۵	يهوديت او نصرانيت جزيرة العرب ته څنګه داخل سوه...	۳۱
٦	د اول وار دپاره د کعبې شريفي پوښول..................	۳۴
۷	نصرانيت او د حبشي حکم څنګه ويمن ته داخل سوه؟.......	۴۱
۸	د فيل کال او د اصحاب الفيل قصه......................	۵۰
۹	يمن ته د فارس يا فارسيانو داخلېدل......................	۵٦
۱۰	اسلام ته د يمن د خلقو داخلېدل..........................	٦۱
۱۱	د مکې مکرمې څخه د خزاعه ايستل او د قريشو تسلط.....	٦۳
۱۲	د عبدالمطلب په واسطه د زمزم د څاه کندل..............	٦۸
۱۳	د عبدالله واده او د محمد ﷺ مبارک ميلاد.............	۷۷
۱۴	د رسول الله ﷺ نسب او کورنی...........................	۸۱
۱۵	د رسول الله ﷺ رضاعت او پرورښت......................	۸۲
۱٦	د رسول الله ﷺ د مور وفات.............................	۸۹
۱۷	د رسول الله ﷺ اقتصادي حالت...........................	۹۱
۱۸	د ابو طالب سره د رسول الله ﷺ تربيه..................	۹۳
۱۹	د رسول الله ﷺ واده يا زواج...........................	۱۰۹
۲۰	د کعبې شريفي بيا جوړېدل..............................	۱۱۴
۲۱	د کعبې شريفي په نوې بناء کي د حجر اسود اېښوول.....	۱۱۸

۲۲	د رسول الله ﷺ خلوت او تنهايي خوښېدل..........	۱۲٦
۲۳	د وحيو نازلېدل..........	۱۲۸
۲۴	د رسول الله ﷺ رسالت او په دعوت مکلفېدل..........	۱۴۵
۲۵	د مکي دورې اوله مرحله، يا د سري دعوت درې کلونه...	۱۴۹
۲٦	د مکي دورې دوهمه مرحله، يا په ښکاره سره دعوت.....	۱۵٦
۲۷	د دعوت د اورېدلو څخه د حاجيانو منعه کول..........	۱٦۲
۲۸	د دعوت د چپولو دپاره د قريشو قسم قسم طريقې..........	۱٦۳
۲۹	د مشرکانو له طرفه د آزارو شروع کېدل..........	۱٦٦
۳۰	د رسول الله ﷺ او اصحاب کرامو آزارول..........	۱٦۷
۳۱	د ارقم بن ابي الأرقم کور..........	۱۹۳
۳۲	حبشې ته د مسلمانانو اول هجرت..........	۱۹۴
۳۳	د حبشې مهاجرو مسلمانانو ته د قريشو چم او حېله..........	۲۰۲
۳۴	ابو طالب ته د قريشو دوهم وار ورتګ..........	۲۱۰
۳۵	ابو طالب ته د قريشو درېيم وار ورتګ..........	۲۱۲
۳٦	د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره د ياغي قريشو مشوره..........	۲۱۳
۳۷	د حمزه بن عبد المطلب اسلام..........	۲۲۰
۳۸	د عمر بن الخطاب اسلام..........	۲۲۲
۳۹	رسول الله ﷺ ته د دعوت پرېښوولو وړانديزونه..........	۲۳٦
۴۰	دوهم وار بياد رسول الله ﷺ سره د قريشو خبري..........	۲۴۵
۴۱	ابو طالب د بني هاشم تولنه جوړوي..........	۲۵۲
۴۲	د ظلم او عداوت عهد نامه، مقاطعه او بنديز يا اقتصادي ..	۲۵۴
۴۳	درې کاله د ابو طالب په شعب کې..........	۲۵۵
۴۴	د تعهد نامې يا مقاطعې ماتول..........	۲۵۸
۴۵	ابو طالب ته د قريشو آخرنۍ ډله..........	۲٦۳
۴٦	عامُ الحُزن يا د غم کال..........	۲٦۵
۴۷	خاصه خبرتيا. يا تنبيه..........	۲٦۸

۴۸	د حضرت خدیجه رضي الله عنها وفات....................	۲٦۹
۴۹	د اصحاب کرامو د دونه صبر او ثبات سبب څه وو؟........	۲۷۲
۵۰	د مکې مکرمې دریمه مرحله، یا تر مکې دباندې دعوت..	۲۸۳
۵۱	وطائف ته سفر....................	۲۸۴
۵۲	پر قبائلو او افرادو د اسلام عرضول....................	۲۹۷
۵۳	هغه قبائل چې اسلام پر عرض سوی دی....................	۲۹۸
۵۴	هغه کسان چې اهل مکه نه وه او مسلمانان سوي دي.....	۳۰۱
۵۵	د شق القمر معجزه....................	۳۱۳
۵٦	د اهلِ یثرِب ښخه شپږ پاک روحه....................	۳۱٦
۵۷	د إسراء او معراج قصه....................	۳۱۹
۵۸	د عقبې سره اول بیعت....................	۳۴۳
۵۹	په مدینه منوره کي د اسلام اول سفیر....................	۳۴۵
٦۰	د عقبې سره د اهلِ یثرِب دوهم بیعت....................	۳۴۹
٦۱	دوولس نفره نقیبان....................	۳۵۷
٦۲	شیطان په دغه بیعت او معاهده خبرېږي....................	۳۵۸
٦۳	د هجرت شروع....................	۳٦۲
٦۴	په دار الندوه کي د قریشو پارلماني شوریٰ....................	۳٦۷
٦۵	د رسول الله صلی الله علیه وسلم هجرت....................	۳۷۱
٦٦	د کور څخه تر غار ثور پوري....................	۳۷۷
٦۷	د غار ثور واقعې....................	۳۷۸
٦۸	د هجرت د لاري واقعات....................	۳۸۳
٦۹	مدینې منورې ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم رسېدل....................	۳۹٦
۷۰	د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هجرت مهمي او ښکاره نقطې........	۴۰۸

۷۱ د مدينې منورې د ژوند اوله مرحله........................ ۴۱۷
۷۲ د نوي ټولني جوړول........................ ۴۳۰
۷۳ د مسلمانانو په مابين کې وروروګلوي........................ ۴۳۳
۷۴ اولنئ اسلامي قانون........................ ۴۳۶
۷۵ په ټولنه کې د اسلامي قانون اثر او تاثير........................ ۴۳۹
۷۶ د مدينې منورې د يهودو سره معاهده........................ ۴۴۴
۷۷ تر هجرت وروسته د قريشو دسيسې........................ ۴۴۶
۷۸ کافر قريش، مهاجر مسلمانان تهديدوي........................ ۴۴۷
۷۹ په جنګ او قتال سره الٰهي اجازه........................ ۴۴۹
۸۰ هغه غزاوي او سريې چې تر بدر د مخه پېښې سوي دي... ۴۵۰

پای